

GIOVANNI PAPINI

KRISZTUS TÖRTÉNETE

FORDÍTOTTA:

RÉVAY JÓZSEF
KILENCEDIK KIADÁS

ATHENAEUM

IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
BUDAPEST

15393. — Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Budapesti

A SZERZŐ AZ OLVASÓHOZ

1.

Ötszáz esztendő óta azok, akik »szabad szellemek«nek nevezgetik magukat, — mert megszöktek a Katonaságtól a Börtön kedvéért — lázasan akarják másodszor is megölni Jézust. Megölni őt az emberek szívében.

Mihelyt úgy tűnt, hogy Krisztusnak ez a második halálküzdelve a végső vonaglásokig jutott, előszállingóztak a halottvivők. Elbizakodott hájfejűek, akik istállónak vették a könyvtárakat, széllel bélelt agyvelők, amelyek azt képzelték, hogy a magasságos eget verdesik, mikor felszálltak a filozófia léggömbjén, a filológia s a metafizika végzetes mámorától megkótyagosodott professzorok, mind megannyi keresztes vitéz, fegyverkeztek — az Ember akarta így! — a Kereszt ellen. Bizonyos léha locsogok napnál világosabban, a hírhedt Radcliffe-et megszégyenítő fantáziával bebizonyították, hogy az evangéliumi történet legenda, amely legfeljebb arra volt jó, hogy rajta keresztül összeállíthatták Jézus valóságos életét. Az egyiknek szemében Jézus próféta volt, a másikéban varázsló, a harmadikéban lázító és nem is tett egyéb csodát, mint hogy néhány megszállottat

hipnotikus úton meggyógyított és nem is halt meg a kereszten, hanem a hideg sírboltban magához tért és titokzatos arccal megjelent, hogy elhitesse, hogy feltámadott. Mások a kétszerkettőnégy megdönthetlenségével bebizonyították, hogy Jézus tulajdonképpen Augustus és Tiberius idejében keletkezett mítosz, és hogy a négy evangélium nem egyéb, mint a próiéai szövegekből összetákolt mozaik. Vannak, akik Jézust jóságos, de határtalanul rajongó és fantasztikus embernek rajzolják, aki a görögökhöz, a buddhistákhoz és az esszénusokhoz járt iskolába és jól-rosszul összegyúrta a maga plágiumait, hogy elhiggyék róla, hogy ő Izrael Messiása. Voltak, akik mániákus emberbaráttá, Rousseau s az isteni Demokrácia előfutárává torzították; a maga korában kitűnő ember volt, — mondták — de ma bizony valami elmerovos gondjaira kellene bízni. Végül akadtak, akik — ahelyett, hogy egyszersmindenkorra elintézettnek tekintették volna — felmelegítették a mítosz ötletét s ábrándos összehasonlítások segítségével arra a következtetésre jutottak, hogy Jézus soha, a világ semmiféle helyén meg sem született.

De ki foglalta volna el a nagy Száműzött helyét? Napról-napra mélyebb lett a sírgödör és mégsem tudták őt egészen beletemetni.

Jöttek a szellemi lámpagyújtogatók és szobafestők seregestül, hogy vallásokat gyártsanak a vallástalanok használatára. Végig az; egész XIX. századon mingyárt párosával, fél-tucatjával ontották az új vallásokat: az Igazság, a Szellem, a Proletariátus, a Hérosz, az Emberiség, a Haza, a Birodalom, az Értelem, a Szépség, a Természet, az Összetartás, az Ókor, az Energia, a Béke, a Fájdalom, a Könyörület,

az Én, a Jövő és sok minden egyéb vallását. Egyik-másik nem volt egyéb, mint a megnyírbált és kicsontozott, tehát Isten nélküli kereszténység felsallangozása, a legtöbb pedig politika vagy filozófia volt, amely megpróbált misztikává vedleni. De hívük édes-kevés akadt s bágyadt volt a lelkesedés. Ezek a jeles absztrakciók — ámbár imitt-amott szociális érdekek vagy irodalmi szenvedélyek támasztották alá őket — nem töltötték be a szíveket, amelyekből ki akarták tépni Jézust.

Akkor aztán megpróbálták összetákolni afféle pótvallásokat, amelyekben bővebben megvolt, mint az eddigiekben, az, amit az emberek a vallásban keresnek. A szabadkőművesek, a spiritiszták, a teozófusok, az okkultisták, a Christian Science hívei mind azt hitték, hogy megtalálták a kereszténység csalhatatlan pótlékát. Csakhogy a gögös babonának s a korhadtt kabbalisztikának ezek a zagyvalékai, az ilnyütt racionalizmusnak, a beteg tudománynak, a majmoló szimbolikának s a megsavanyodott emberbarátkozásnak ezek az üledékei, az export-buddhizmusnak s a hagyományos kereszténységnek ezek az idétlen összefoltozgatásai éppen hogy kielégítenek néhány ezer semmittevő nőt, kétlábú szamarat és széltolót — és ezzel vége!

Ezenközben egy német presbitérium felől egy svájci egyetemi katedra felé megindult az utolsó Antikrisztus. Jézus — mondotta ez, miközben az Alpokról lejött a napra — meggyörtözte az embereket; a bűn szép, az erőszakosság szép, minden szép, ami igenli az Életet. És Zarathustra, minekutána a lipcsei görög szövegeket s Macchiavelli műveit behajította a Földközi-tengerbe, elkezdett ugra-bugrálni Dio-

nysos szobrának lábainál, annyi bájjal, amennyi csak kitelik egy némettől, akinek luteránus lelkész az apja, s aki éppen hogy otthagya a svájci egyetemi katedrát. Azonban, bármily édesen simogatták is a fület az ő dalai, mégsem tudta soha megmagyarázni, hogy mi is hát ez az imádatos Élet, amelynek kötelességünk áldozatul hozni olyan eleven emberi részünket, hogy például kénytelenek vagyunk elfojtani magunkban állati ösztöneinket, — azt sem tudta megmondani, hogy hogyan kerül ellentétbe Krisztus, az evangéliumok igazi Krisztusa az étellel, amelyet pedig éppen Ő akar magasabbrendűvé s boldogabbá tenni. És a szegény, szifilisz-gyötörte Antikrisztus, a téboly küszöbén, így írta alá utolsó levelét: A Keresztrefeszített.

Annyi időfecsérlés, annyi tehetségpazarlás után Krisztus még mindig nincs kiűzve a földről.

Emléke ott van mindenütt. Egyházak és iskolák falain, harangtornyok és hegyek ormain, útmenti kápolnáknak, ágyak fejénél s a sírok felett: millió és millió kereszt emlékeztet a Megfeszített halálára. Vakarjátok le a templomok freskóit, hordjátok el a képeket az oltárokról és a házakból s Krisztus élete megtölti a múzeumokat és képtárakat. Vessétek tűzre a misekönyveket, breviáriumokat s imádságoskönyveket, nevét és szavait akkor is megtaláljátok minden irodalom könyveiben. És végezetül: a káromkodás önkénytelen emlékezés az ő jelenvalóságára.

Mi tőrés-tagadás: Krisztus a vég s a kez-

det, isteni rejtelmek mélysége az emberiség két darabbá szakadt történetének közepén.

Pogányság és Kereszténység soha össze nem forrhat. Krisztus előtt és Krisztus után. Időszámításunk, civilizációnk, életünk Krisztus születésével kezdődik. Azt, ami előtte volt, kutatjuk, tudhatjuk, de az immár nem a miénk: más számokkal van jelezve, más rendszerekbe van foglalva, szenvedélyeinket nem kelti fel; meglehet, hogy szép, ámde halott. Caesarnak a maga korában nagyobb híre volt, mint Jézusnak, és Platón több tudományt tanított, mint Krisztus. Még ma is beszélnek róluk, az egyikről is, a másikról is, de ki hevül Caesarért vagy Caesar ellen? És hol vannak ma, a platonisták és ellen-platonisták?

Krisztus ellenben örökre él bennünk. Ma is van, aki szereti, van, aki gyűlöli. Ma is szenvedélyes szeretet s másfelől romboló gyűlölet tárgya Krisztus szenvedése. És éppen az, hogy annyian acsarkodnak ellene, hirdeti, hogy még nem halt meg. Maguk azok, akik az ő tanításának és létezésének tagadására vetemednek, az ő nevének emlegetésében töltik életüket.

A kereszténység korát éljük. És nincs vége. Hogy megérthessük a mi világunkat, a mi életünket, mi magunkat, újra csak belőle kell mérítenünk. Minden kornak újra meg kell írnia a maga evangéliumát.

A mienk is megírta a maga evangéliumait, mégpedig többet, mint bármely más kor. Így hát e ponton szerzőnek is igazolnia kellene magát, hogy megírta ezt a könyvet. Azonban ez az igazolás, ha egyáltalán szükség van rá, nyilvánvalóan szemükbe fog tűnni azoknak, akik az utolsó lapig végig akarják olvasni ezt a könyvet.

Nem volt még kor, amely annyira eltávolodott volna Krisztustól s mégis annyira rászorulna, mint a mai. Csakhogy ahhoz, hogy Krisztusra újra rátaláljon, nem elegendők a régi könyvek.

Jézusnak semmiféle életrajza sem lehet szebb és tökéletesebb az evangéliumoknál, még ha bármelyik, eleddig élt legragyogóbb tehetségű író írná is meg. Ennek az első négy történetírónak becsületes józanságát nem szoríthatja háttérbe soha a stílusnak s a költészetnek minden csodája sem. És ahhoz, amit ők mondtak, édes-keveset tehetünk hozzá.

De ki olvassa, ma, az evangélistákat? *fs* ki tudná olvasni igazában, még ha olvasná is őket! A filológusok jegyzetei, a szentírásmagyarázók kommentárjai, a szaktudósok eltérő olvasásai és bölcsességei alig segítik előre: mindez csak betűrágás, türelmes agyvelők játszadozása. Csakhogy a szív mást akar!

Minden nemzedéknek megvannak a maga gondjai, gondolatai — s a maga bolondságai. Közelebb kell hozni az ősrégi evangéliumot, hogy feltámogathassuk az elesetteket. Hogy Krisztus örökre éljen s mindig jelenvaló legyen az embernek életében, időnként mindenáron fel kell őt támasztani, — nem éppen azért, hogy divatos színűre fessük, hanem hogy új szavakkal, időszerű vonatkozásokkal jelenítsük meg az ő örökkévaló igazságát és megmáshíthatatlan történetét.

Efféle könyvszagú, tudós vagy irodalmi feltámasztásokkal teli van a világ; azonban ennek a könyvnek a szerzője úgy veszi észre, hogy a legtöbb feledésbe ment, mások pedig nem váltak közkinccsé. Különösen Olaszországban, a legutóbbi tapasztalatok után.

A Krisztus-történetek történetének az elbeszélésére még egy, ennél is vaskosabb könyvre volna szükség. A legolvasottabbakat s legismertebbeket nagyjában két főcsoportra oszthatjuk: vannak, amelyeket az Egyház emberei írtak hívők számára, és vannak, amelyeket a tudomány emberei írtak laikusok használatára. Sem azok, sem ezek nem elégíthetik ki azt, aki egy életrajzban az Életet keresi.

A hívők használatára szánt Jézus-életrajzok szinte mind valami megnevezhetetlen avaságot, dohot árasztanak, ami az első lapoktól kezdve visszariasztja a finomabb és tartalmasabb táplálékokhoz szokott olvasót. Olyan ez, mint a hamvahodó olajoskanóc büze, az eloltott tűz s a romlott olaj szaga: elfojtja az ember léleketét. Nem jó belehelni. A vigyázatlant — aki közeledik hozzájuk és emlékébe idézi a nagy emberek pompásan megírt életrajzait s akinek van bizonyos fogalma az írói és költői művészetről — ájulás környékezi, amikor bebetéved ebbe a petyhüdt, béna, megtépázott prózába, ebbe az összetoldozott-foltozott tákolmányába a — jaj! — nagyon is elkoptatott közhelyeknek, amelyek ezer évvel ezelőtt még elevenek voltak, ma azonban lélektelenek, megmerevedtek s homályosak, mint egy sírkögyűjtemény kövei vagy egy törvénytár szakaszai. Lapoz, lapoz, s egyre rosszabbul lesz, mikor ezek a kimerült paripák egyszerre csak abbahagyják a lírai vágatást vagy a szónoklatos ügetést. Fonnyadt bájaik, az a bizonyos kényeskedés, amely ismeri a purista szalmacséplést s az írásművészetnek a vidéki akadé-

miák-acita mintáit, az a mézes-mázos nagy-képüsködés-fűtötte hamis hevület: mindez még a legszívósabbaknak s legvakmerőbbeknek is bátorságát szegi. Ha nem merülnek el a skolasztika tüskés titkaiban, beleszédülnek a vasárnapi szentbeszéd szemforgató retorikájába. Egy szó mint száz: olyan ember számára íródott könyvek, aki hisz Jézusban — következőképpen, bizonyos értelemben, képes volna ennek az ellenkezőjére is. Vannak köztük igen kiváló emberek is, de a laikusok, a közömbösek, az avatatlanok, a művészek, akiket el-kényeztetett az ókoriak nagyszerűsége s a modernek új íze, nem keresik ezeket a könyveket, vagy alighogy a kezükbe vették, félre is tolják őket. Pedig éppenséggel ezek azok az olvasók, akiket fel kellene kutatni, mert ezek azok, akiket Krisztus elvesztett s akik ma a közvéleményt irányítják és számot tesznek a világban.

A többiek, a tudósok, akik a semlegesek számára írnak, még kevésbé képesek visszavezetni Jézushoz azokat a lelkeket, amelyek nem tudnak keresztények lenni. Mindenekelőtt azért, mert szinte sohasem tűzik maguk elé ezt a célt, s ők maguk is majdnem kivétel nélkül azok közé tartoznak, akiket ugyancsak vissza kellene vezetni az igaz és élő Krisztushoz; azután azért, mert a módszerük, amely — mint ők mondják — történelmi, kritikai, tudományos igyekszik lenni, beleviszi őket abba, hogy inkább megállnak a szövegeknél s a külső tényéknél, hogy hitelesítsék vagy cáfolják ezeket, mintsem annál a jelentésnél, értéknél és világosságnál, amelyet — csak akarniok kellene! — megtalálhatnának azokban a szövegekben s azokban a tényekben. Legtöbbjük

azon töri magát, hogy megtalálja az embert az Istenben, a törvényszerűséget a csodában, a legendát a hagyományban, és mindezen felül nyomozzák a betoldásokat, hamisításokat és apokrifeket az őskeresztény irodalomban. Azok, akik mégsem jutnak el odáig, hogy tagadnák Jézus történetiségét, a lehetelenségig megrostálják a felőle maradt bizonyságokat és egynéhány »ha«, »azonban«, egynéhány »meggondolás és szempont«, egynéhány kétely és feltevés révén nem kerülnek abba a helyzetbe, hogy pontos történelmet írhatnának, viszont szerencsére abba sem, hogy szét tudnák fejteni az evangéliumnak idevágó anyagát, oly nagyok az ellenmondások maguk között is, valaminthogy minden új rendszernek megvan legalább az az érdeme, hogy minden előbb megalkotott rendszert megsemmisít. Mindent összevéve, ezek a historikusok, egész cafrang jukkái, lim-lomjukkal, felszerelésükkel, a szövegkritika, mitológia, paleográfia, archeológia, sémi és hellén filológia minden segédforrásával sem érnek el egyebet, mint hogy aprólékoskodásaik és csalafintaságául segítségével szétmorzsolják és szétmálásszák Krisztus egyszerű életét. Ennek az egész ábrándozásnak és kapkodásnak leglogikusabb következtetése az, hogy Jézus sohasem jött le a földre, s ha netalán mégis csakugyan lejött, semmi bizonyosat nem mondhatunk róla. Itt van azonban a kereszténység, ami nem egykönnyen sikkasztható el; Krisztusnak ezek az ellenségei nem tudnak okosabbat tenni, mint hogy bejárják Keletet és Nyugatot s nyomoznak a keresztény gondolat úgynevezett »forrásai« után, azzal a cseppet sem titkolt szándékkal, hogy mindenestül megtalálják zsidó, hellenisztikus és, nem bánom, indiai

és kínai előzőiben, mintha azt mondanák: Látjátok, ez a ti Jézustok alapján véve nemcsak hogy ember volt, hanem bizony sajnálatraméltó ember, hiszen kiderült, hogy nem mondott semmi olyast, amit az emberiség nem tudott volna már ő előtte is.

Mingyárt hiszünk a csodák e tagadóinak, mihelyt meg tudják magyarázni azt a csodát, hogy rég ismert gondolatoknak ez a keveréke hogyan teremtette meg egy ismeretlen plagiátor emléke körül az embereknek, a gondolatoknak s az intézményeknek azt a hatalmas, elemi erejű és mindent elsodró megmozdulását, amely néhány száz év alatt megváltoztatta a világ képét. De ezt és sok más kérdést, legalább egyelőre, nem tesszük fel nekik.

Ha a világosság keresésében az ájtatos kompilátorok ízléstelen társaságáról néhány szóval áttérünk a »történeti igazság«
kisajátítóira, a szenteskedő unalomból meddő szövevényre bukunk. Az előbbieket nem tudják visszavezetni Krisztushoz az elhagyottakat, az utóbbiak tönkreteszik őt magát a vitatkozás útvesztőiben. Sem az egyik, sem a másik nem csábít az olvasásra, vagyis: rosszul írnak. Ha a hit el is választja, az írni-nem-tudás egyesíti őket. És a csöpögő kenetesség époly visszataszító a művelt szellemek szemében, — akik, ha csak nagyjából is, de ismerik az evangélium költészetét — mint a tudósok ridegsége. Annyi bizonyos, hogy ma is, annyi év s az ízléseknek és véleményeknek annyi változása után az egyetlen Jézus-életrajz, amelyet a legtöbb laikus olvas, még mindig a hitehagyott papé: Renané, amely pedig visszariaszt minden igaz keresztényt még a magasztalásban is sértő dilettantizmusával és minden historikust

megalkuvásaival s kontár kritikájával. Mindazonáltal Renan könyvének — ha mingyárt úgy is tűnik, hogy egy filológusba ojtott szkeptikus regényírónak, vagy egy szépirodalmi babérokért epekedő szemitistának a műve — megvan az az érdeme, hogy »meg van írva«, vagyis eléri azt, hogy olvassák olyanok is, akik sem nem hívők, sem nem szaktudósok.

Egy könyvnek nem éppen az az elképzelhető egyetlen és legnagyobb értéke, hogy vonzó olvasmány, és aki beérné pusztán ezzel és semmi másra nem vetne súlyt, elárulná, hogy nem annyira szerelmes, mint inkább csak hiú. Mindazonáltal állapodjunk meg abban, hogy ez érdem, mégpedig nem is olyan csekély érdem egy könyvnél, vagyis olyasvalaminél, aminek éppen az a célja, hogy elolvassák. Különösen, ha beéri ezzel s nem akar a tanulmány eszköze lenni, ellenben szeretne eljutni odáig, amit ezelőtt úgy hívtak, hogy »az érzelmek felkelése«, vagyis — nyíltan szólván — szeretné »átgyúrni az embereket«.

E könyv szerzője úgy gondolta, — s amennyiben tévedett, a legnagyobb örömmel veszi, ha meggyőzi valaki, aki tájékozottabb nála — hogy ama sok ezer könyv közül, amelyek Jézusról szólnak, hiányzik egy olyan, amely ki tudná elégíteni azt, aki nem dogmatikai tételekre és tudós följegyzésekre szomjazik, hanem a lelkének jóleső s a század és minden ember szükségleteihez szabott táplálékra.

Magától értetődik: egy eleven könyv, amely elmélyedő élenkségével még jobban megeleveníti Krisztust, az örökké élő, az élők szemében. Amely megéreztetni, hogy ő jelen van a jelenvalók között, örök jelenvalóságában. Amely őt egész élő és jelenvaló — Örök s éppen ezért

aktuális — nagyságában megmutatja azoknak, akik őt ócsárolták s eltaszították maguktól, azoknak, akik nem szeretik, mert nem látták soha igazi arcukat. Amely világossá teszi, mennyi a természetfölötti s a szimbolikus az ő emberi tanításaiban, az ő nagyon homályos, nagyon egyszerű és nagyon népies tanításaiban, s mennyi meleg emberiség, mennyi népies egyszerűség ragyogja be az ő égi megváltói működését, kínszenvedéses halálát, isteni feltámadását. Végül, amely megmutassa, hogy ebből a tragikus eposzból — amelyen valóban »ég és föld munkálkodott« — mennyi nekünk szóló, korunkra s életünkre illő okulást lehet elvonni, mégpedig nemcsak a nyilatkozatok betűiből, hanem magából az eseményeknek az egymásrakövetkezéséből, amely a betlehemi istállótól a betániai felhőig felsorakozik.

Olyan könyv, amelyet laikus írt laikusoknak, akik vagy egyáltalán nem, vagy csak éppen tessék-lássék keresztények. Olyan könyv, amelyben nyoma sincs a sekrestyéi szenteskedés mesterkétségének és érzelgősségének s nyoma sincs amaz irodalom merevségének, amely csak azért nevezgeti magát »tudományos«-nak, mert örökösen retteg attól, hogy állítania kelljen valamit. Végül: olyan könyv, amelyet modern ember írt, aki némileg ismeri és megbecsüli a művészetét s érti a módját, hogyan kösse le még ellenségeinek a figyelmét is.

4.

Ennek a könyvnek a szerzője nem pávaskodik azzal, hogy ilyen könyvet írt, ámbar megvallja, hogy ilyesmi gyakran megfordult a

fejében; mégis, legalább megpróbálta, amennyire tehetsége engedte, megközelíteni ezt az eszményt.

És mingyárt ki is jelenti, őszinte alázatossággal, hogy nem írt »tudományos történelmi« munkát. Nem írt ilyent, mert nem tudott volna írni s nem is akart volna ilyent írni, még ha meg is lett volna az egész hozzávaló tudománya. Egyebek közt megjegyzendő, hogy a könyv majdnem teljes egészében falun íródott, mégpedig egy istenhátamögötti, magányos faluban, ahol alig volt egy-két könyv, ahol nem volt része baráti tanácsokban s mestereinek ellenőrzésében. Nem fogják tehát idézni a Magas Kritika Ajtónállói, sem azok, akik négy pápaszemmel bogarásznak az »anyagbeli hitelességiben: igazán nem fontos, ha csak mákszemnyi jót is tehet majd egy-egy lélekkel, — ha csak egyetleneggyel is. Mert, mint már szó volt róla, Krisztus Újramegtalálása akar lenni, — az illatukat vesztett kenetekbe balzsamozott vagy a tudósok késeivel megnyúzott Krisztusé — nem pedig az ő Újraelhantolása.

A szerző az evangéliumokra támaszkodott; természetesen mind a szinoptikusokra, mind a negyedikre.

E négy historikus tekintélyéről, adatairól, a későbbi betoldásokról, kölcsönös függésekről, a valószínűségekről és a származásukról szóló mérhetetlenül sok értekezés és vitatkozás a szerzőt, megvallja, közömbösen hagyta. Nekünk nincsenek sem ezeknél régiebb, sem egyéb egykorú zsidó vagy pogány tanúbizonyságaink, amelyek megengednék, hogy javítsunk rajtuk vagy meghazudtoljuk őket. Aki a válogatásnak s az ellenőrzésnek erre a munkájára adja a fejét, elpazarolhat rengeteg tudást, de Krisztus

igazi megismerését egy lépéssel sem viszi előbbre. Krisztus az evangéliumokban, az apostoli Hagyományban s az Egyházban van. Ezen kívül sötétség és némaság terpeszkedik. Aki elfogadja a négy evangéliumot, mind a négyet egészében, szóról-szóra el kell fogadnia, vagy meg kell cáfolnia az elsőtől az utolsóig s aztán kijelentenie: semmit sem tudunk. Kétségbeesett vállalkozás, ha valaki szét akarja választani ezekben a szövegekben a bizonyosat a valószínűtől, a történeti elemeket a legendáitól, a magot a toldalékoktól, a primitívet a dogmatikaitól és végeredményben majdnem mindig az olvasók kétségbeesésével végződik, akik az egymásnak ellentmondó s évtizedről-évtizedre felburjánzó rendszereknek ebben a zűrzavarában végre is nem tudnak immár eligazodni s valamennyit a faképnél hagyják. A leghírvezebb újszövetségi hisztológusok abban az egyetlen dologban egyeznek meg, hogy az Egyház a primitív irodalom hatalmas áradatából ki tudta választani a legrégebb s elejétől fogva leghitelesebbnek tartott evangéliumokat. Egyebet nem is kívánunk tőlük.

Az evangéliumokon kívül e könyv szerzője figyelembe vette azokat a külön ránk maradt Krisztus-mondásokat (logia, agrapha), amelyekben legtöbb az evangéliumi íz, s ezenkívül néhány apokrif szöveget, amelyeket okkal-móddal használt. Végül pedig kilenc vagy tíz modern könyvet, azok közül, amelyek a kezeügyébe kerültek.

Úgy tűnik neki, hogy a közkeletű véleményektől, már amennyire alkalma volt ezt megítélni, nem egyszer eltért s olyan Krisztust rajzolt, akin nincsenek meg mindig a szokványos képek takaros vonásai; mindazonáltal nem

merné határozottan állítani s nem is vallja, hogy bármiféle újság is van a könyvében, amelyet inkább azzal a reménykedéssel írt, hogy jót, s nem azzal, hogy szépet alkot. Viszont bizonyára annál többször esett meg vele, hogy ismételt olyan dolgokat, amiket már mások mondtak, de amiknek ismeretétől tudatlansága elütötte. Az ilyenféle tárgynál a lényeg — ami az igazság — változhatatlan, s új nem lehet más benne, csak az a mód, ahogy hatásosabb formába öntjük, hogy könnyen megérthetővé váljék.

Éppen úgy, ahogy kerülte a magas tudományos kritika útvesztőit, nem volt szándéka nagyon belemerülni a teológia rejtelmeibe sem. Jézushoz tartotta magát, a vágy s a szeretet egyszerűségével, mint ahogy a — szerencséjükre — még nála is tudatlanabb kapernaumi halászok is a tanító Jézushoz tartották magukat.

Hűségesen a Kinyilatkoztatásnak s a Katolikus Egyház dogmáinak szavaihoz igazodva, igyekezett ezeket a dogmákat s ezeket a szavakat néha-néha a szokásoktól eltérő módon előadni, ellentétekben s rövidítésekben ziháló, nyers és szenvedélyes kifejezésekkel élénkített stílusban, hogy lássa, vajjon a tévelygés kábulatába révült mai lelkeket fel lehet-e ébreszteni az igazság ökölcsapásaival.

Annak kedvéért, aki talán nem lesz mindig megelégedve, a szerző bátorkodik magára vonatkoztatni Szent Pál szavait: »Azoknak, kik törvény nélkül vannak, lettem, mintha törvény nélkül volnék, hogy megnyerjem azokat, akik törvény nélkül vannak. Az erőtleneknek erőtlenné lettem, hogy az erőtleneket megnyerjem; mindennek mindene lettem, hogy mindenkit

mindenáron üdvözítsek. Mindezeket pedig az Evangélium szeretetéért cselekszem...«

A szerző figyelembe vette nemcsak a zsidó, hanem az antik világot is, abban a hiszemben, hogy Krisztus újszerűségét és nagyságát úgy mutathatja meg, ha szembeállítja mindazokkal, akik s amik megelőzitek. Nem mindig ragaszkodott az időrendhez s az események egymásutánjához, mert jobban megfelelt céljának — amely, mint mondotta, tulajdonképpen nem történeti — az, hogy csoportokba szedjen bizonyos gondolatokat és tényeket, az erőteljesebb megvilágítás kedvéért, mintsem hogy szétszórtan hagyja őket itt is, ott is az elbeszélés menetében.

Hogy ne adjon pedáns színezetet könyvének, mindenütt mellőzte idézeteinek közelebbi megjelölését s nem akart jegyzeteket firkálni. Nem akart a bibliográfia doktorának színében feltűnni, mert nem az, s nem akarta, hogy műve, akár csak messziről is, a tudományosság lámpaolajának illatát árassza. Azok, akik értenek ezekhez a dolgokhoz, rá fognak ismerni a nem idézett tekintélyekre s a megoldásokra, amelyeket bizonyos konkordancia-problémákkal szemben választott; a többieket, akik csak azt keresik, hogy milyennek látja Krisztust egy magukfajta, untatná a szöveg alatti tudós apparátus s a lap alján folyó mindenféle értekezés. Itt csak egy szót a Jézus lábainál síró Bűnös Leányra vonatkozólag: ámbár az evangéliumokban a legtöbben két ilyen jelenetet s két ilyen nőt különböztetnek meg, a szerző művészi szempontból azt a szabadságot vette magának, hogy a kettőt eggyé vonta össze s ezért bocsánatot kér, amit, reméli, meg is kap, — hiszen nem dogmába vágó tárgyról van szó.

Fel kell hívnia a figyelmet arra is, hogy nem fejthette ki a maga módján azokat az epizódokat, amelyekben a Szűzanya szerepel: hogy ne nyújtsa még hosszabbra a már amúgy is terjedelmes könyvet, és különösen azért, mert nehéz lett volna így futtában feltárni a vallásos szépségnek azt az egész dús mélységét, amely Mária alakjában rejlik. Ehhez még egy kötetre volna szükség és a szerző kísértésben van, hogy — ha Isten életet s ítéletet ad neki hozzá — megpróbálja »elmondani Róla azt, amit még asszonyról soha el nem mondtak«.

Észre fogják venni legalább is azok, akik járatosak az evangéliumokban, hogy egyéb, kevésbé fontos dolgok elmaradtak, némelyek viszont szokatlanul hosszúra nyúltak, mégpedig azért, mert az írónak úgy tűnt, hogy ezek sokkal jobban megfelelnek amazoknál az ő céljának, ami — hogy idejétmúlt és a finom emléket szinte sértő szóval nevezzem meg — az építés.

5.

Ez a könyv — szándékosan ismétlem — építő könyv szeretne lenni, mégpedig nem a gépies szenteskedés, hanem a lelkek átgyúrásnak emberi és férfias értelmében.

Házat építeni, menedéket adni tél és éjszaka ellen, a magasság felé haladni: magasztos és szent munkálkodás. De lelket építeni, lelket alkotni az igazság köveiből! Amikor »építés«-ről beszél az ember, nem látni mást, csak egy elvont szót, amelyet megkoptatott a használat. Építeni, rendes jelentése szerint, annyit tesz, mint falat emelni. Melyitek gondolt valaha is arra, hogy mi mindent jelent ez: falat emelni, jól megcsinálni a falat, igazi házat épí-

teni, házat, amely tartós, amely szilárdan áll a földön, amely alaposan meg van szerkesztve, be van tetőzve, függőleges kőfalakkal, házat, amelynek tetején nem szivárog át a vízi Hát; arra, hogy mi minden kell a falazáshoz: négy-szögletes kövek, jól kiégetett téglák, szű-nem-rágtá gerendák, kifogástalanul égetett mész, finom, nem földes homok, friss és nem málló cement. Aztán: mindent a helyére illeszteni, figyelmesen, türelmesen, hogy a kövek egymáshoz simuljanak, hogy ne kerüljön sok víz vagy sok homok a habarcsba, hogy a falak nedvesen maradjanak, s végül érteni a módját, hogyan kell betömni a hézagokat s lesimítani annak rendje és módja szerint a vakolatot. És napról-napra emelkedik az ég felé a ház, az ember háza, amelybe majd feleséget visz, amelyben majd gyermekei születnek s amelyben majd vendégül láthatja barátait.

Ezzel szemben a legtöbben azt hiszik, hogy a könyvíráshoz elegendő, ha van az embernek egy ötlete, aztán vesz sok-sok szót s összerakja őket, hogy az egész tetszetős legyen. Nem így van. A tégláégető, a kőbánya még nem ház. Házat építeni, könyvet építeni, lelket építeni csupa olyan munka, amely igénybe veszi az egész embert, minden felelősségével együtt. Ez a könyv keresztény lelkeket szeretne építeni, mert az író úgy gondolja, hogy ebben a korban s ebben az országban ez olyan szükséges, amely nem tűr halogatást. Hogy sikerül-e vagy nem, azt az, aki írta, ma nem tudja megmondani.

De azt el fogják ismerni, — reméli — hogy ez a könyv igazi könyv, nem pedig példatár, nem csip-csup cikkecskék gyűjteménye. Könyv, amely lehet közepszerű és elhibázott, de meg

van szerkesztve: azonfelül, hogy építő, egyúttal megépített munka is. Könyv, amelynek megvan a tervrajza s az architektúrája, igazi ház: előcsarnokkal, párkányzattal, válaszfalakkal, boltívekkel s emellett itt is, ott is kilátás nyílik belőle az egetre s a síkságokra.

E könyvnek a szerzője művész, vagy legalább is az akar lenni, s erről a minőségéről ez alkalommal sem feledkezhetett meg. De kijelenti, hogy nem akart — ahogy régebben nevezték — »szépirodalmi« művet, vagy — ahogy manapság mondják — »tisztá költészetet« adni, mert nagyobb gondja volt, legalább ezúttal, az igazság, mint a szépség. De ha egy, a művészetéért rajongó írónak ezek az erényei legalább csak egyetlenegy lélekkel többet tudnának meggyőzni, most volna igazán hálás azokért az adományokért, amelyekkel meg van áldva. Költői hajlama talán segítségére volt abban, hogy aktuálisabbá s bizonyos mértékig frissebbé tehesse a régi dolgok felelevenítését, amelyek mintha megkövesedtek volna a megszentelt képzetek titokzatosságában.

A képzelőtehetséggel megáldott ember szemében minden új és jelenvaló. Minden nagy csillag, amely mozog az éjszakában, lehet az, amely megmutatja neked azt a házikót, ahol Istennek fia születik; minden istállóban van jászol, amely, ha megtöltik száraz szénával s kicsépelet szalmával, bölcsővé változhatik; minden kopár hegy, amelyen aranyos reggeleken fölizzik a fény a még homályos völgy felett, lehet a Sinai vagy a Tábor; pásztortüzekben és szénégetők rőzselángjaiban, amelyek estennen véges-végig szikráznak a dombokon, megpillant-hatod azt a lángot, amelyet Isten gyújtott, hogy vezéreljen a pusztaságban; és a füstoszlop,

amely felszáll a szegénynek kéményéből, már messziről útmutatója a hazafelé ballagó nap-számosnak. A szamár, amely nyergében viszi a fejni induló pásztorleányt, ugyanaz, mint amelyen a próféta vágatott Izrael sátrai felé, vagy mint amely Jeruzsálem felé ügetett a Húsvét ünnepére. A galamb, amely a palatető gerincén turbékol, ugyanaz, mint amely hírül hozta a pátriárkának a megpróbáltatás végét, vagy mint amely leszállt a Jordán vize fölé. A költőnek minden ugyanaz és mindenütt jelenvaló s minden történet szent történet.

Éppen ezért a szerző bocsánatot kér rideg kortársaitól, ha a szokottnál gyakrabban arra ragadtatta magát, amit manapság, szinte borzalommal, szónokiasságnak neveznek, s aminek édes testvére a retorika s törvénytelen gyermeke a pátosz és a választékos előadásmód egyéb vízkórsága. De talán elismerik, hogy nem lehetett megírni Krisztus történetét ugyanabban a csöndes és vontatott stílusban, amely jól illik Don Abbondio történetéhez. Maga Manzoni, mikor megénekelte a Karácsonyt s a Feltámadást, szintén nem a firenzei köznyelv kifejezéseire, hanem az Ó- és Új-Szövetség ünnepélyesebb képeihez folyamodott.

Bölcsen tudja, hogy a szónokiasság éppen úgy nem tetszik a moderneknek, mint a rikító vörös szövet a városi hölgyeknek és a templomi orgona a menuette-táncosnőknek, s mégsem sikerült minden egyes alkalommal elkerülnie. A szónokiasság, amennyiben nem kéregető szavalás, a hit túláradása; s olyan korokban, amelynek nincs hite, nincs helye a szónokiasságnak. És mégis: Jézus élete olyan dráma s olyan költemény, amely a rendelkezésünkre álló nagyon is elkoptatott szavak he-

lyett mindig megköveteli azokat a bizonyos »zengő és tébolyító« szavakat, amelyeket Pas-savanti emleget. Bossuet, aki értett valame-lyest a szónokiassághoz, egy ízben ezt írta: »Plut a Dieu que nous puissions détacher de notre parole tout ce qui flatte l'oreille, tout ce qui dólecte l'esprit, tout ce qui surprend l'ima-gination, pour ne laisser que le vérité toute simple, la seule force et l'efficace toute pure du Saint-Ésprit, nulle pensée que pour convertir!« Nagyon helyes, csak sikerüljön!

E munka szerzője szerette volna, ha bizo-nyos pillanatokban hatalmában lett volna egy minden szíveket megreszkettető merész és vi-harzó ékesszólás, egy káprázatos képzelőerő, hogy hirtelen révülettel átlendítse a lelkeket a fény, az arany, a tűz birodalmába. Máskor viszont sajnálta, hogy annyira művész, any-nyira irodalmi, annyira ötvös és mozaik-művész, hogy nem tudta meghagyni a dolgo-kat a maguk hatalmas meztelenségében. Az ember nem tanulja meg előbb, hogy hogyan kellene egy könyvet megírni, csak akkor, ami-kor megírta már. Mikor az utolsó szót is le-írtuk, a fáradságos alkotás közben szerzett ta-pasztalattal elülről kellene kezdeni s újra kel-lene írni az egészet. De kinek támadna ilyen ötlete, arról nem is szólva, hogy kinek volna ereje az ilyesmihez?

Ha ennek a könyvnek, egyik-másik lapján, prédikációszerű lesz az üteme, nem lesz nagy baj. Napjainkban a templomi szentbeszédekre — amelyekben gyakran hangzanak el közép-szerű dolgok, közepesen, de amelyekben még sokkalta gyakrabban ismételnék olyan igazsá-gokat, amelyeket nem volna szabad elfelejteni — többnyire nem jár más, mint az asszonyok

s néhány öreg ember. De gondolni kell a többiekkel is: a tudákosokkal, az intellektüelekkel, a túlfinomultakkal, azokkal, akik tempomba soha be nem lépnek, de néhanapján betérnek a könyvkereskedőhöz. Azokkal, akik a világ minden kincséért meg nem hallgatnák egy barát prédikációját, de nagy kegyesen elolvassák, ha ki van nyomtatva, könyvben. És ez a könyv, hadd hangsúlyozzam mégegyszer, éppen azok számára íródott, akik kívül vannak Krisztus Házán; a többieknek, akik belül maradtak, összeforrvá az Apostolok utódaival, nincs szükségük az én szavaimra.

Az író azért is bocsánatot kér, hogy ilyen sokszáz-lapos, hatalmas könyvet írt egyetlenegy tárgyról. Ma, amikor a könyveknek — a szerző könyveinek is — legnagyobb része nem egyéb, mint csokorba szedett újságcikkek, rövidlélezetű novellák, vagy zsebkönyvjegyzetek gyűjteménye s rendszerint nem haladja meg a két-háromszáz lapot, elbizakodottságnak, még pedig határtalan elbizakodottságnak tűnhetik, hogy valaki több mint hatszáz lapot ír egyetlenegy témáról. Igaz: a könyv terjedelmesnek fog tűnni a modern olvasóknak, akik inkább könnyű piskótákhoz, mint kilós házi-kenyerekhez vannak szokva, csakhogy a könyvek, valamint a napok is, aszerint hosszúk vagy rövidek, hogy mivel telnek meg. És a szerző nem ábrándult ki egyáltalán abból a büszke hitéből, hogy a könyvét, akármilyet] vaskos is, olvasni fogják, és szinte azzal hízeleg magának, hogy nagyobb élvezettel lehet olvasni, mint más, sokkal vékonyabb köteteket. Ilyen nehéz megszabadulni a kérkedés tői, még azoknak is, akik másokat szeretnének kigyógyítani belőle.

E könyv szerzője évekkel ezelőtt írt egy könyvet, amelyben elmesélte bánatos élettörténetét egy embernek, aki egy napon Istenné akart válni. Most, éveinek és lelkiismeretének érettségében megpróbálta megírni az élettörténetét egy Istennek, aki emberré változott.

Ugyancsak ez az író — abban az időben, amikor szabadjára eresztette bolondos és csapongó természetét minden abszurdumok útjain, abban a meggyőződésben, hogy minden természetfölöttinek a tagadása szükségképpen mindennemű, még a profán és világi szenteskedésnek a kiküszöbölését is eredményezi, hogy aztán a teljes-tökéletes ateizmusba torkolljon, amikor szennyes volt, mint Dante »fekete kerub«-ja, mert az embernek nincs más választása: vagy az Isten, vagy a Semmi, és ha valaki cserbenhagyja az Istent, nincs észszerű ok rá, hogy alávesse magát a nép bálványainak s az értelem vagy a szenvedély egyéb fétiseinek — láznak és gögnek abban a korszakában mindazzal, amit írt, úgy megbántotta Krisztust, mint ő előtte kevesen. És mégis, majdnem hat év múlva — csakogy ez kivüle is, benne is a nagy izgalom és pusztulás hat éve volt — izgatott töprengések hosszú hónapjai után, egyszerre csak, félbeszakítva egy évekkel azelőtt megkezdett munkáját, valami nyugtalanság sodrában, egy nála hatalmasabb erőtől hajszolva, elkezdte írni ezt a könyvét Krisztusról, amely azonban, úgy érzi, nem elégséges kiengesztelése annak a bűnének. Gyakran megesett Jézussal, hogy sokkal ragaszkodóbban szerették éppen azok, akik előbb gyűlölték. A gyűlölet nem egyszer csak tökéletlen s önmaga-

nak mivoltára nem ébredt szeretet: és mindenképpen jobb iskolája a szeretetnek, mint a közömbösség.

Nagyon hosszadalmas és nehéz is volna elbeszélni, hogy hogyan jutott el a szerző odáig, míg újra megtalálta Krisztust, maga erejéből, bebarangolva sok-sok utat, amelyeknek vége mind az Evangélium Hegyének lábához torkolt. De az ő példájának, — azaz olyan emberének, aki gyermekora óta mindig irtózott minden elismert hittől, minden egyháztól, a lelki rabszolgaság minden fajtájától s aztán, oly mélységes kiábrándulással, amely hatalmas volt a rajongása, végigkóstolt minden tapasztalatot, a legkülönbébbeket s a legújabbakat, amiket csak fel tudott fedezni — mondom, az ilyen ember példájának, aki magába habzsolta ennek a páratlanul állhatatlan és nyugtalan kornak minden nagyratörését, az olyan ember példájának, aki annyi hajsza, hóbort és ábrándkergetés után visszatér Krisztushoz, talán nem csak személyes és egyéni jelentősége van.

Nem azért tért vissza Hozzá, mert elfáradt, hiszen ellenkezőleg: sokkal nehezebb élet, sokkal fáradtságosabb kötelezettség kezdődik most számára; nem az öregedés félelmében, hiszen még fiatalnak mondható; nem is a »világi dicsőség« vágyából, hiszen ezeknek az éveknek a légkörében többet érne neki, ha hízelgő volna, mint az, hogy bíró. De ez az ember, amint visszatért Krisztushoz, látta, hogy Krisztust elárulták, és — ami a legsúlyosabb bánatalom — elfeledték. És érezte az ösztönzést, hogy emlékeztessen rá s megvédelmezze.

Mert nemcsak az ellenségei hagyták cserben és tépték meg. Hanem azok is, akik életében a tanítványai voltak és csak félig értették

meg s a végén elhagyták; és sokan azok közül, akik az ő Egyházában születtek és az ellenkezőjét cselekszik annak, amit ő parancsolt és jobban szeretik az ő festett képeit, mint eleven példaadását, és amikor elkoptatták a térdeiket s ajkukat bizonyos külső ájtatoskodásban, azt hiszik, hogy hasonlókká lettek hozzá s mindent megtettek, amit kívánt, amit kíván, kétségbeesetten és szinte mindig hiába, Szentjeivel egyetemben, ezerkilencszáz esztendő óta.

Egy ma írt Krisztus-életrajz felelet, szükséges visszavágás, elkerülhetetlen következmény: az a súly, amelyet a mérleg magasban lebegő üres serpenyőjébe dobunk, hogy a gyűlölet és szeretet örök harcából legalább is az igazság egyensúlya kerüljön ki. És ha azt mondják majd, hogy az, aki írta, elkésett, nem bántják meg vele. Elkésett, gyakran úgy tűnik, az, aki nagyon korán született. A lenyugvó nap ugyanaz, mint amely ugyanabban a pillanatban valamely távoli ország fakadó reggelét bearányozza. A kereszténység nem valami ócskaság, amelyből mindazt, ami jó volt benne, immár magába olvasztotta ez a bámulatos és csoda-tökéletes modern lelkiismeret, hanem a legtöbb embernek annyira új, hogy még el sem kezdődött. A világ ma inkább Békére vágyik, mint Szabadságra, és nincs számára biztos béke, csak Krisztus igájában.

Azt mondják, hogy Krisztus az erőtlének prófétája, holott azért jött, hogy erőt adjon a bágyadozóknak s a megalázottakat a királyok fölé magasztalja. Azt mondják, hogy vallása a betegek és halálraváltak vallása, holott Ő meggyógyítja a betegeket s feltámasztja a halottakat. Azt mondják, hogy ellensége az életnek, holott legyőzi a halált. Hogy a szomorú-

ság Istene, holott arra biztatja övéit, hogy vigadozzanak s az öröm örök lakomájával kecsgetti barátait. Azt mondják, hogy elhozta a világba a szomorúságot és a sanyargattatást, holott, míg élt, evett és ivott, illatokkal kenette lábait és haját s utálta a képmutató böjtölőket s a hívságos bűnbánatokat. Sokan elhagyták Őt, mert sohasem ismerték meg. Elsősorban ezeken akarna segíteni ez a könyv.

Ezt a könyvet — bocsánat az utalásért — firenzei ember írta, vagyis annak a nemzetnek a fia, amely valamennyi közt egymaga választotta Krisztust a maga Királyának. A gondolatot elsőnek Girolamo Savonarola pendítette meg 1495-ben, de nem tudta erőteljesen diadalra vinni. 1527-ben, a fenyegető ostrom zűrzavaraiban újra felkapták s nagy többséggel határozattá emelték. A Palazzo Vecchio főkapuján, Buonarroti Dávid-ja és Bandinelli Hercules-e közt márványlapot illesztettek a falba, eszel a felírással:

JESUS CHEISTUS BEX FLORENTINI
POPULI P. DECRETO ELECTUS

Ez a felirat, ámbár Cosimo megváltoztatta, ma is ott van, azt a határozatot forma szerint sohasem érvénytelenítették s nem vonták vissza, és e munka írója ma, négyszázéves bitorlás után is, büszkén vallja magát Krisztus Király alattvalójának és katonájának.

Az istálló

Jézus Istállóban született.

Egy Istálló, egy igazi Istálló nem az a derűs, könnyed csarnok, amelyet a keresztény festők építettek Dávid Fiának, mintha szégyenkeznének azon, hogy az ő Istenük nyomorúságban és szennyben feküdt. Nem is az a gipsz Istálló, amelyet a gipszfigura-készítők édeskés fantáziája álmodott a modern időkben, nem az a kinyalt, csinos, bájosan színezett Istálló, a tiszta és takaros jászollal, az átszellemült Csacsival és a bánatos ökörrrel és a tető felett lobogó szalagot tartó Angyalokkal és a Királyok palástos és a Pásztorok csuklyás figuráival, amelyek a félszer két oldalán térdepelnek. Ez lehet a fiatal szerzetesek álma a plébánosok fényűzése, a gyermekek játékszere, Alessandro Manzoni »megjövendőlt szállása«, de valóban nem az az Istálló, amelyben Jézus született.

Egy Istálló, egy valóságos Istálló az Állatok Háza, az Állatok börtöne, amelyek az Embernek dolgoznak. A régi országoknak, a szegény országoknak, Jézus országának régi, szegényes Istállója, nem valami pilléres, oszlopos Csarnok, nem is a mai gazdagok tudományosan berendezett fényes Lóistállója, nem is a Karácsonyest csinos kis betlehemje. Az Istálló nem egyéb, mint négy durva fal, piszkos padló, gerendavázás cseréptető. Az igazi Istálló sötét, piszkos, bűdös; nem tiszta benne

más, csak a Jászol, ahová a gazda odakészíti a szénát s az abrakot.

A derűs reggeleken friss, szélben hullámzó, napban ragyogó, nedves, illatos tavaszi rétek le vannak tarolva; lekaszálták a zöld füveket, a finom, hosszú leveleket; mind le vannak vágva a szép kinyílt virágok: fehérek, pirosak, sárgák, kékek. Mind elfonnyadt, elszáradt, mind a széna sápadt és egységes színét vette magára. Az ökrök hazaszállították a május és június halott köntösét.

Most ezek a füvek és ezek a virágok, ezek az összeszáradt füvek, ezek a mindig illatozó virágok ott vannak a Jászolban, hogy csillapítsák az Ember Rabszolgáinak éhségét. Az Állatok lassan fölszedetik ormóttan fekete ajkaikkal s valamivel később a virágos rét újra napvilágra kerül, az alomszalmára, lucskos trágyává éktelenedve.

Ez a valóságos Istálló, amelyben Jézus született. A világ Legmocskosabb helye volt első szobája annak, aki Egyetlen Tiszta minden asszony-szültötte közt. Az Ember Fiának, akinek sorsa volt, hogy felfalják az Embereknek nevezett Bestiák, első bölcsője a Jászol volt, amelyből az Oktalan Állatok zabálják a Tavasz csodálatos virágait.

Nem véletlenül született Jézus Istállóban. Nem roppant Istálló-e talán a Világ, amelyben az emberek falnak s rondítanak? Nem változtatják talán a legszebb, legtisztább, legistenibb dolgokat, valami pokoli alchimia révén, ürülékké? Aztán végignyújtóznak a trágyahegyeken s ezt úgy nevezik, hogy: »az élet élvezése«.

A földön, ebben az ideigvaló disznóólban, ahol a világ minden cafrangja s minden illata sem tudja eltakarni a trágyát, egy éjjelen megjelent Jézus; született egy szeplőtlen Szüztől, akinek semmi egyebe nem volt, csak az Ártatlansága.

Az ökör és a szamár

Az elsők, akik imádták Jézust, állatok voltak; nem pedig emberek.

Az emberek közt az együgyűeket, az együgyűk közt is a gyermekeket kereste ki — őt a gyermekeknél is együgyűbb, szelidebb házi Állatok fogadták be. A Szamár és az Ökör, ámbár alacsonyrendűek, ámbár náluknál is esendőbb és durvább lényeknek szolgálai, látták, hogy térdrehullanak előttük a tömegek. Jézus népe, Jahve népe, a szent nép, amelyet Jahve kiszabadított az egyiptomi szolgaságból, a nép, amelyet Pásztora magára hagyott a pusztaságban, hogy felmenjen társalogni az örökkévalóval, arra kényszerítette Áront, hogy Aranyborjút csináljon neki, hogy azt imádjá.

A Szamár Görögországban Aresnek, Dionysosnak, Apollón Hyperboraiosnak szentelt állat volt. Bálaám szamara megszólalt s megmentette a prófétát: bölcsőbb volt a bölcsnél; Ochos, Perzsia királya, Phtah templomában felállított egy Szamarat s imádtatta.

Néhány évvel Krisztus születése előtt Octavianus, az ő jövendő ura, mikor hajóhadához indult az actiumi csata előestéjén, találkozott egy szamárhajcsárral s a szamarával. Az állatnak Nikon, Diadalmas, volt a neve s az ütközet után a császár bronz-samarat állíttatott fel a győzelem emlékére emelt templomban.

Királyok és Népek ősidők óta hódoltak az Ökrök és Szamarak előtt. A Föld Királyai voltak ezek és Népek, amelyek mindennél jobban szerették az Anyagot. Jézus azonban nem azért született, hogy uralkodjék a földön, sem hogy szeresse az Anyagot Vele be fog végződni a Bestia imádása, Áron gyengesége, Augustus babonasága, Jeruzsálem Oktalan Állatai meg fogják ölni, de egyelőre

Betlehem állatai lehelletükkel melengetik. Amikor Jézus az utolsó Húsvétra a Halál városába érkezik, számaron fog lovagolni. Csakhogy ő nagyobb próféta, mint Balaám, aki azért jött, hogy minden embert üdvözítsen s nem csak a hébereket — és nem fog visszafordulni útjáról, még ha Jeruzsálem minden öszvérje fog is üvöltözni ellene.

A pásztorok

Az Állatok után az Állatok őrizői. Ha az Angyal nem is hirdette volna nekik a nagy Születést, ők akkor is odasiettek volna az Istállóhoz, hogy lássák az Idegen Asszony Fiát.

A Pásztorok szinte mindig magányosan s egymástól messzi élnek. Nem tudnak semmit a távoli világról s a Föld Ünnepeiről. De akármilyen esik meg a közelükben, akármilyen kicsiség, az megmozgatja őket. Virrasztották nyájaikat a napfordulat hozozó éjszakáján, amikor felriasztotta őket a fény, s az Angyal híradása.

És amint megpillantottak, az Istálló gyér világosságában, egy fiatal és szép Asszonyt, aki szótlanul nézte-nézte a fiacskáját, és amint meglátták a csecsemőt, aki még csak az előbb nyitotta fel szemét, azt a pirosas, gyenge húst, azt a száját, mely még nem evett, ellágyult a szívük. Egy születés — egy új embernek, egy léleknek a születése, amely még csak néhány pillanatja, hogy megtestesült és idejön szenvedni — a többi lelkekkel, — mindig olyan fájdalmas csoda, hogy szájalomra indítja még az együgyűeket is, akik pedig fel sem érik ésszel, ők azonban figyelmeztetést kaptak, nekik nem volt ez az újszülött ismeretlen, olyan gyermek, mint valamennyi többi, hanem az, akit szenvedő népük immár ezer éve várt.

A pásztorok ajándékol hozták neki azt a keveset, amijük volt, azt a keveset, ami mégis sok, ha szeretettel adják; hozták a pásztor-élet fehér ajándékait: a tejet, a sajtot, a gyapjút, a báránykát. Ma is, a mi hegyeinkben, ahol még élnek a vendégszeretnek s a testvériességnek utolsó nyomai, alighogy egy fiatalasszonynak megszületett a gyermeke, hozzásietnek a pásztorok nővérei, asszonyai, leányai. És egyik sem üres kézzel: az egyik négy tojást hoz, amelyekből még árad a fészek melege, a másik egy üveg frissen fejt tejet, a harmadik egész kis kerek sajtot, amely éppen hogy megkérgeedett, a negyedik tyúkot, hogy levest főzzenek belőle a gyermekágyasnak. Új élőlény jelent meg a földön s megkezdte a sírását: a szomszédok, mintegy vigasztalásul, elhozzák anyjának ajándékaikat.

A régi pásztorok szegények voltak és nem vetették meg a szegényeket; együgyűek voltak, mint a csecsemők, s elgyönyörködtek a csecsemők szemléletében. Abból a népből születtek, amely Úr Pásztorától származott s amelyet Madian Pásztor mentett meg. Pásztorok voltak első királyaik: Saul és Dávid — előbb nyájak Pásztorai s csak azután a törzs Pásztorai. De Betlehem Pásztorai, »akiket nem ismert a durva világ«, nem voltak büszkék. Egy Szegény született közöttük s ők szeretettel nézegették és szeretettel nyújtották át neki ama szegényes kincsüket. Tudták, hogy ez a Gyermeke, aki Szegényektől a Szegénységben született, aki Együgyűnek született az Együgyűségben, aki a Nép gyermekeitől született a Nép Gyermekeinek körében, ez lesz megváltójuk az Alacsonysorsúaknak, azoknak a »jóakarató« embereknek, akiknek az Angyal békességet hirdetett.

Az Ismeretlen Királyt, a világjáró Odysseust sem fogadta senki akkora örömmel, mint Eumaios

pásztor az Istállójában. Csakhogy Ulixes azért jött Ithakába, hogy bosszút álljon, azért tért meg házába, hogy lemészárolja ellenségeit. Jézus ellenben azért született, hogy megátkozza a Vérbosszút, hogy megparancsolja: bocsássunk meg ellenségeinknek. És Betlehem Pásztorainak szeretete feledésbe borította az ithakai disznópásztor irgalmas vendégszeretétét.

A három mágus

Néhny nappal később három Mágus érkezett Chaldeából s térdreborultak Jézus előtt.

Talán Ekbatanából jöttek, talán a Káspi-tenger partjai mellől. Tevéik hátán, nyergükön lógó duzzadt iszákjaikkal átláboltak a Tigrisen s az Eufráton, átkeltek a Nomádok roppant sivatagján, végimentek a Holt-tenger partján. Egy új csillag — olyan mint az üstökös, amely mindig feltűnik az égen, hogy hirdesse egy Próféta születését vagy egy Császár halálát — vezérelte őket egészen Judeáig. Jöttek, hogy hódoljanak egy Király előtt s találtak egy tél-túl bepólyált Csecsemőt, megbújva egy Istálló mélyében.

Körülbelül ezer évvel előttük Kelet egyik Királynője zarándokolt el Júdeába s ő is meghozta ajándékait: aranyat, illatszereket s kincses drágaköveket. De talált egy hatalmas Királyt, a trónuson, a leghatalmasabb királyt, aki valaha is uralkodott Jeruzsálemben, és ettől megtanulta azt, amire senki sem tudta megtanítani.

A Mágusok ellenben, akik bölcsebbeknek tartották magukat a Királyoknál, találtak egy párnapos Csecsemőt, egy Csecsemőt, aki még sem kérdezni, sem felelni nem tudott, egy Csecsemőt, aki ha nagy volna már, megvetné az Anyagias kincseket s az Anyagias tudományt.

A Mágusok nem voltak Királyok, de Médiában és Perzsiában ők voltak a Királyok pártfogói. A Királyok parancsoltak népeiknek, de a Mágusok vezették a Királyokat. Áldozópap, Álomfejtő, Próféta és Miniszter létükre csak ők tudtak érintkezni Ahura-Mazdával, a Jóságos Istennel; csak ők ismerték a Jövendőt s a Végzetet. Tulajdon kezükkel ölték meg az állatokat, az Ember s a Vetések ellenségeit: a kígyókat, az ártalmas rovarokat s a kártékony madarakat. Megtisztogatták a lelkeket s a mezőket: semmiféle áldozat sem volt kedves az Istennek, ha nem az ő kezük ajánlotta fel, semmiféle király nem indított volna háborút az ő meghallgatásuk nélkül. Birtokukban voltak a Földnek s az Égnek titkai, elsők voltak népük között a Tudomány és Vallás nevében. Egy nép körében, amely az Anyagnak élt, ők játszották a Szellem szerepét.

Méltó volt tehát, hogy eljöjjenek leborulni Jézus elé. Az Állatok után, amelyek a Természet, a Pásztorok után, akik a Nép, ez a harmadik Hatalmasság — a Tudás — is térdreborul a betlehemi Jászol előtt. Kelet ősi papi kasztja bemutatja hódolatát az új Úrnak, aki majd elküldi igehirdetőit Kelet felé; a Bölcsék térdet hajtanak az előtt, aki a Szavak és Számok Tudományát alája rendeli a Szeretet új Bölcsességének.

A Mágusok Betlehemben jelképezik a régi Teológiákat, amelyek elismerik a végleges kinyilatkoztatást, a Tudományt, mely megalázkodik az Ártatlanság előtt, a Gazdagságot, amely leborul a Szegénység lábai elé.

Ajándékuul hozzák Jézusnak azt az aranyat, amelyet ő majd lábbal tapos; nem azért ajánlják fel, mert Máriának, szegénynek, talán szüksége lehetne rá az úton, hanem azért, hogy — még mielőtt az ideje eljött volna — megfogadják az evan-

gélium tanácsát: add el mindenedet, amid van s oszd ki a szegények között. Nem azért ajánlják fel a Tömjént, hogy eloszlassák az Istálló bűzét, hanem azért, mert szertartásaik megszűnőfélben vannak s nem lesz többé szükségük füstölőkre s illatokra oltáraiknál. Felajánlják a mirrhát, ami a Holtak bebalzsanozására szolgál, mert tudják, hogy ez a Gyermekek fiatalon hal meg s Anyjának, aki most mosolyog, szüksége lesz kenetekre, hogy a Holttestet bebalzsamozza.

Térdenállva, pompázatos királyi és papi palástjaikban, az alom-szalmán, ők, a Hatalmasak, a Tudósok, a Jövendőmondók, felajánlják önmagukat is a Világ engedelmességének zálogául.

Jézus immár megkapta azt a teljes beiktatást, amelyre joga volt. Alighogy a Mágusok elutaztak, megkezdődtek az üldözések azok részéről, akik őt gyűlölni fogják mindhalálig.

Octavianus

Amikor Krisztus megjelent a Földön, a Bűnösök uralkodtak a Földön s mindenki fejet hajtott előttük. Két Úr alattvalója gyanánt született: az egyik, a hatalmasabb és távolibb, Rómában, a másik, a gonoszabb és közelebb, Júdeában. Egy kalandor és szerencsés Gazember mézárások árán magához ragada a Birodalmat; egy másik kalandor és szerencsés gazember mézárások árán magához ragadta Dávid és Salamon Országát.

Mind a ketten visszataszító és törvénytelen úton-módon lendültek a magasba; polgárháborúk, árulások, kegyetlenkedések és mézárások révén: arra születtek, hogy megértsék egymást; valóban, barátok és cinkosok voltak, már amennyire a

Bűnös alantasnak a császári Bűnöshöz való vallusi viszonya megengedte.

A Velletri-beli pénzváltó csemetéje, Octavianus, gyávának bizonyult a háborúban, bosszúállónak a győzelmekben, árulónak barátságaiban s kegyetlennek a megtorlásban. Egyik elítéltnek, aki arra kérte, hogy legalább temettesse el, ezt felelte: Ez a keselyűk dolga. A lemészárlásra szánt Perusia-belieknek, akik kegyelemért könyörögtek, odakiáltotta: Meg kell halnotok! Quintus Gallius prétornak, mielőtt — pusztán gyanú alapján — megfojtatta volna, tulajdon kezével tolt ki a szemeit. Miután megkaparintotta a birodalmat, lekaszabolta és szétszórta ellenségeit, magára ruháztatott minden hivatalt és hatalmat, felvette a szelídség álarcát s ifjúkori bűneiből nem maradt meg egyéb, csak a fajtalansága. Mesélték, hogy ifjúkorában két ízben adta el az ártatlanságát: először Caesarnak, másodszor Hispániában, Hirtiusnak, háromszázezer sestertiusért. Most abban lelte örömét, hogy folytonosan elvált és új házasságokat kötött, úgy, hogy elvette barátaitól a feleségüket; abban, hogy szinte nyíltan folytatta házasságtöréseit s emellett eljátszotta a közerkölcsiség helyreállítójának komédiáját.

Ez az undok és beteges ember volt a Nyugatra, mikor Jézus született, és nem tudta meg sohasem, hogy az született meg, aki végül is felbomlasztotta azt, amit ő alapított. Őt kielégítette a köpcös, kövérkés plagizátornak, Horatiusnak könnyű fajsúlyú filozófiája: örüljünk a mának, bor és szerelem; vár ránk a reménytelen halál; ne vesztegessünk el egyetlen napot sem. Hiába hirdetett a kelta Vergilius, a mező embere, az árnyak, a jámbor ökrök, az aranyos méhek barátja, aki leszállt Aeneas-szal, hogy megnézzék az Avernius kárhozottait s aki nyugtalan bánatát a szó

zenéjével hűsítette, hiába hirdetett a drága, a vallásos Vergilius új korszakot, új világrendet, új nemzedéket, Mennyek Országát, amely ugyan sokkal laikusabb és halványabb annál, amelyet Jézus fog hirdetni, de éppen annyival nemesebb és tisztább is a Poklok Országánál, amely alakulófélben volt. Hiába, mert Augustus ezekben a szavakban idilli fantáziát látott s talán azt hitte, hogy ő, a romlottak romlott ura, ő lesz a hirdetett Megváltó, Saturnus országának helyreállítója.

De Jézus születését, az igazi Királyét, aki jött, hogy letaszítsa trónjukról a Gonosz Fejedelmeket, talán megérezte halála előtt Augustus hatalmas keleti pártfogoltja, júdeai vazallusa, Nagy Heródes.

Nagy Heródes

Heródes Szörnyeteg volt; egyike a legalattomosabb szörnyetegeknek, akik Kelet izzó sivatagjaiban támadtak, amelyek, szörnyű látványul, nem egy ilyent napvilágra hoztak.

Nem volt Héber, nem Görög, nem Római, Idu-meus volt: barbár, aki csúszott-mászott Róma előtt és majmolta a Görögöket, hogy annál jobban biztosítsa magának az uralmat a Héberék felett Árulónak fiaként bitorolta urainak, a sorsüldözött utolsó Asmoneusoknak országát. Hogy törvényesítse árulását, feleségül vette egyik unokahúgát, Mariamne-t, akit aztán alaptalan gyanúra megölt. De nem ez volt az első gonosztette. Mindenekelőtt orozva megfojtatta sógorát Aristobulost; halálra ítélte másik sógorát, Josephust és Második Hircanust, a legyőzött dinasztia utolsó uralkodóját. Nem elégedett meg Mariamne meggyilkolásával: megölette az ő anyját is,

Alexandrát, s végezetül Baba fiait, csak azért, mert távoli rokonai voltak az Asmoneusoknak. Közben azzal mulatta magát, hogy elevenen elégettette a sarafei Júdást és margalothi Mátyást, egyéb farizeus főemberekkel együtt. Később attól félt, hogy Mariamnetől született fiai bosszút állnak majd anyjukért, hát megfojtatta őket; halálos ágyán kiadta a rendeletet, hogy ölják meg harmadik fiát, Archelaust is. Tobzódó, gyanakvó, könyörtelen, aranyra és dicsőségre éhes ember léteére sohasem volt nyugta, sem otthon, sem Júdeában, sem a lelkében. Hogy elfeledtesse gyilkosságait, Róma népének háromszáz talentumot ajándékozott, azzal, hogy áldozzák ünnepekre; megalázkodott Augustus előtt, hogy az segédkezet nyújtson gaszágaihoz és a halál révén tízmillió drachmát hagyott rá s ezenfelül egy aranyhajót, Liviának pedig ezüsthajót.

Ez a felkapaszkodott gyászvitéz, ez a gazdul feltolakodott Arab feltette magában, hogy megbékíti s megnyeri magának a Helléneket s a Hébereket: sikerült megvásárolnia Sokrates elkorcsosult utódait, akik Athénben odáig süllyedtek, hogy szobrot állítottak neki; a Héberék azonban halála napjáig gyűlölték. Hiába építtette újra Samariát és restauráltatta a jeruzsálemi Templomot: az ő szemükben örökre a Pogány s a Bitorló maradt.

Aggodalmak gyötörték, mint az előregedett gonosztevőket s az újdonsült fejedelmeket; minden levélzörrenés, minden árnyékribbenés megriasztotta. Babonás volt, mint minden keleti, hitt a jövendölésekben s jóslatokban, bizonyára könnyen hitt a Háromnak is, akik Chaldea belsejéből jöttek, egy csillag nyomán, amaz ország felé, amelyet csellel elrabolt tőlük. Minden trónkövetelőtől, ha mégoly fantasztikus volt is, meg tudott

remegni. És mikor meghallotta a Mágusoktól, hogy Júdeának királya született, nyugtalan barbár szíve megvonaglott. Látva, hogy az Asztrológusok nem térnek vissza elárulni neki azt a helyet, ahol felbukkant Dávid új sarjadéka, elrendelte, hogy Betlehemben minden csecsemőt gyilkoljanak le. Josephus Flavius nem tudósít a királynak erről az utolsó cselekedetéről: de vájjon az, aki megölette a tulajdon fiait, nem vemedhetett-e arra is, hogy kiirtassa azokat, akik nem az ő véréből sarjadtak?

Az ártatlanok

Soha senki sem tudta meg, hány csecsemő esett áldozatul Heródes félelmének. Nem ez volt az első eset, hogy Júdeában kardélre hányták az anyjuk emlőjén megbúvó csecsszopókat is: maga a héber nép, a régi időkben öregek, asszonyok, ifjak és csecsemők lemészárlásával büntette az ellenséges városokat: csak a szüzeket kímélte meg, hogy rabszolgáivá s ágyasaivá tegye őket. Maga az Isten, az irigy Jahve, gyakran parancsolta meg a gyilkolást s most az Idumeus alkalmazta a vérbosszú mózesi törvényét arra a népre, amely azt elfogadta.

Nem tudjuk, hányan voltak az ártatlanok, de — ha Macrobiusnak hitelt adhatunk — tudjuk, hogy közéjük került Heródesnek egy fiacskája, aki dajkaságban volt Betlehemben. Ki tudja, vájjon nem ez volt-e a bűnhődése a feleséggyilkos és gyermekgyilkos öreg uralkodónak, — ki tudja, nem szenvedett-e, mikor meghozták neki a borzalom hírét? Kevéssel ezután neki magának is meg kellett halnia, undorító betegségekől megszállottan. Teste, még életében, rothadásnak in-

dúlt; a férgek kirágták heréit, lábai meggyulladtak, lélekezete el-elakadt, lehellete dögletes volt. Megundorodva önmagától, az asztalnál késsel akart véget vetni életének, s végül meghalt, miután Saloména meg hagyta, hogy gyilkoltasson meg egy csomó fiatalembert, akik a börtönökbe voltak zárva.

Az Ártatlanok Lemészárlása volt a bűzhödt és véreskező aggastyán utolsó cselekedete. Az Ártatlanok e lemészárlásának egy Ártatlan bölcsője körül; ennek a véres áldozatnak egy újszülöttért, aki vérét fogja ajánlani a bűnösök bocsánatáért; ennek az emberáldozatnak, azért, aki a maga idején fel fog áldoztatni — prófétai jelentősége van. Ezer meg ezer ártatlannak keli majd meghalnia az ő halála után, azért az egyetlen bűnükért, hogy hittek az ő Feltámadásában: születik, hogy meghaljon másokért, és íme sok ezren születnek, akik meghalnak érte, mintegy az ő születésének kiengeszteléséül.

A tisztáknak ebben a véres feláldozásában, a vele egykorúaknak ebben a megtizedelésében borzalmas titok borong. Abba a nemzedékbe tartoztak, amelynek őt el kellett árulnia s keresztrefeszítenie. De azok, akiket meggyilkoltak Heródes katonái, azon a napon nem látták őt, nem fognak odaérkezni, hogy lássák az Uruk megöletését. Megmentik Őt a halálukkal — és megmentik magukat mindörökre. Ártatlanok voltak s Ártatlanok maradtak örökké. Apáik és testvéreik, akik életben maradtak, egy napon bosszút állnak majd értük, — de bocsánatot nyerne, »mert nem tudják, mit cselekesznek«.

Az egyiptomi száműzetés

Egy keresztény költő, olasz, az újszülött Jézusra ezt a ringatót énekelte:

Aludj, kis gyermek és ne sírj-
 Aludj csak, égi gyermek,
 Fejed felett a viharok
 Tombolni úgyse mernek.

Csakhogy Mária fia nem azért testesült meg, hogy aludjék. És a viharok csak hadd bömböljenek: őt meg nem ijesztik.

Siddhartánál jobban ráillik a Felébredett név. Nem fog tudni aludni az Istállóban, ahol a Szamár ordít, — őse valamennyi Szamárnak, akik majd ordítani fognak a léptei nyomán —; ahol az ökör bög — várva, hogy a többi ökrök megszólaljanak az ő színe előtt —; ahol a Pásztorok kérdezősködnek, ahol a Mágusok áldást mondanak reá. Nem fog tudni aludni, miközben egyre közeledik a Heródestől ellene küldött gyilkosok dobogása. Nem fog aludni soha, egészen az utolsó éjszakáig, amikor tusakodni fog az Olajfák alatt az alvó Tizenegyek teste között.

Mária sem tud aludni. Este, alig merülnek el a sötétben Betlehem házai, alig gyúlnak ki az első mécsesek, az Anya titokban elindul, mint a szökevény, mint a tolvaj, mint az üldözött. Elrabol egy életet a Királytól; megment egy reménységet a Népnak; keblére szorítja fiát, az ő kincsét, az ő fájdalmát.

Nyugatra tér; átmegy Kánaán ősi földjén és apró pihenőkkel — a nappalok rövidek — megérkezik a Nílus mellékére, Mizraim ama földjére, amely miatt annyi könnyet hullattak apái tizen-nég évszázzal azelőtt.

Jézus, Mózes folytatója s egyúttal az Antimózes, megteszi visszafelé az első Megváltó útját. A Héberék, kegyetlenül elnyomott, keservesen tartott, meggyötört rabszolgák, az Egyiptomiak zsarnoksága alatt nyögtek. Madian Pásztora Izrael Pásztorává lett és a pusztán át vezette keménynyakú népét a Jordán és a csodálatos szőlőhegyek vidékére. Jézus népe Ábrahámmal indult el Chaldeából s Józseffel érkezett meg Egyiptomba; Mózes visszahozta Egyiptomból Kananeába; most, a Megváltók legnagyobbika, a veszedelem elől visszatért annak a folyamnak a partjaira, ahol az első Üdvözítő megmenekült a vízből s megmentette testvéreit.

Egyiptom, az Első Korszakok minden aljasságának és nagyszerűség-ének televény földje, Afrika Indiája, ahol a történelem hullámai összetorlódnak s szétporladnak — Pompeius és Antonius az ő tengere partjain végezték be, alig néhány éve, a hatalomról szőtt álmukat s az életüket — ez a csodálatos, vízből támadt, naptól égetett, mindenféle népek patakozó vérével áztatott, annyi állatformájú istentől lakott ország, ez az abszurd és természetfeletti ország, az ellentét elvénél fogva, ez lett a szökevénynek eleve rendelt menedékhelye.

Egyiptom gazdagsága a sár volt, a kövér iszap, amelyet a Nílus a csúszó-mászókkal együtt évente rá zúdított a sivatagra; Egyiptom vezető gondolata a halál volt; Egyiptom kövér népe nem akarta a halált, tagadta a halált; azt hitte, hogy erőt vesz a halálon az anyag utánzásával, a bebalzsamozással, az élő test vonásainak hasonlóságával, amint a szobrászai kivésték. A gazdag és kövér Egyiptomi, az iszap gyermeke, a Bika és a Pávián imádója, nem akart meghalni. Második élete számára megalkotta az óriási temetkezőhelyeket, zsúfolva szalagos-illatos múmiákkal, fára festett és már-

ványba vésett képmásokkal, s piramisokat emelt a halottai fölé, hogy a kövek állandósága megmentse őt az enyészettől.

Jézus, ha majd beszélni tud, ki fogja mondani az ítéletet Egyiptomra: Egyiptomra, amely nem csak a Nílus partjain vagyon, Egyiptomra, amely még most sem tűnt el a föld színérői királyaival, karvalyaival, kígyóival egyetemben. Krisztus megadja majd a döntő és örök feleletet az Egyiptomiak terrorjára. Megátkozza majd a gazdagságot, amely az iszapból támad s visszahull az iszapba, és a Nílus pocakos partlakóinak valamennyi fétisét; és legyőzi majd a halált domborműves koporsók nélkül, királyi sírpaloták nélkül, gránit és bazaltszobrok nélkül is. Legyőzi majd a halált, tanítván, hogy a halál falánkabb a férgeknél és hogy a lélek tisztasága az egyetlen kenet, amely megóv az enyészettől.

Az Iszap és az Állat imádói, a Gazdagság és a Bestia szolgálói nem üdvözülhetnek. Sírjaik, legye-
nek bár magasak, mint a hegyek, díszesek, mint királynők termei, fehérek és csinosak kívülről, mint a Farizeusok palotái, nem mentenek meg egyebet, csak a Hamut, iszapot, amely változtatja a helyét, mint az Állatok hullái. Nem lehet diadal-maskodni a halálon azzal, hogy kőben vagy fában utánozzuk az életet: a kő szétmállik s elporlad, a fa elkorhad s elporlad, és mind a kettő iszap, örök iszap.

Az elveszett, akit megtaláltak

Az egyiptomi száműzetés rövid volt. Jézust visszahozták, Anyja karjában, ringatva az egész hosszú úton a hátszamar lassú lépésein, a názareti szülői házba, ebbe a szegényes házikóba és műhelybe, amelyben kalapács csattogott és reszelő csikorgott napszállatig.

A kánoni Evangélisták nem adnak tudósítást ezekről az évekről; az apokrifek viszont sokat is adnak, de szinte valamennyi megbélyegző.

Lukács, a bölcs orvos, elegendőnek tartja annyit írni, hogy a gyermek növekedik és erősödik vala« — aki eszerint nem volt gyöngé és beteges. Szabályosan fejlett fiú, ép, egészségtől duzzadó, amilyennek lennie kellett annak, aki kezének pusztá érintésével visszaadta másoknak az egészségüket.

Jézus szülői — beszéli Lukács — minden évben elmentek Jeruzsálembe, a Kovásztalan Kenyér Ünnepeére, az egyiptomi kivonulás emlékére. Sokan fölkerekedtek, szomszédok, barátok, atyafiak, hogy együtt tegyék meg az utat, hogy a hosszú út unalmát annál jobban el tudják űzni. Vidáman vonultak, mintha nem is valami szenvedés emlékünnepeére, hanem holmi Ünnepeyre mentek volna, mert elérkezett a Húsvét Jeruzsálemben, ez a határtalanul Szent Ünnepe, amelyre az egész birodalomban szétszórt minden Zsidó összecsoportult.

Tizenkét Húsvét múlt el Jézus születése óta. Ebben az évben, miután a názáreti földiek visszatértek a szent városból, Mária észrevette, hogy a fiacskája nincs velük. Egész álló napon át kereste, kérdezgette minden ismerősétől, akivel csak találkozott, ha nem látták-e? De senki sem tudott semmit. Másnap reggel az anya visszafordult, visszament az úton, amelyen jött, bebarangolta Jeruzsálem uccáit és tereit, fekete szemét rászégezve minden gyerekre, ahánnyal csak találkozott, meg-megkérdezte az anyákat az ajtók küszöbén, a városban maradt földiéihez folyamodott, hogy legyenek segítségére az eltűnt megkeresésében. Egy anyának, aki elvesztette a fiát, nincs nyugta mindaddig, amíg meg nem találta, már nem törődött magával, nem érezte a fáradságot, az izzadást,

az éhséget, nem verte le a port ruhájáról, nein szedte rendbe a haját, rá sem hederített az idegenek kíváncsiskodására. Dúlt szemei nem láttak egyebet, csak annak az arcát, aki immár nincs ott mellette.

Végre, ez már harmadnap volt, felment a Templomba, végigkémlelte az oszlopcsarnokot s meglátott végre, az egyik csarnok félhomályában, egy csoport öreget, akik beszélgettek. Félénken közeledett — úgy tűnt neki, hogy azok, hosszú köpenyükben, hosszú szakállukkal, tekintélyes emberek, akik rá sem hederítettek volna egy galileai szegény asszonyra — és fölfedezte a kör közepén az ő Jézusának hullámos haját, ragyogó szemét, barna arcát, üde száját. Azok az öregek a Törvényről s a Prófétákról beszélgettek az ő Fiacskájával; kérdezték s ő felelt, s miután megfelelt, mingyárt kérdezett is és azok tanígtatták őt, álmélkodva, hogy egy ilyen korú gyermek oly alaposan ismeri az Úr szavait. De ő jól emlékezett a Könyvekre, amelyeket hallgatott a názáreti kis zsinagógában; emlékezete nem vesztett el belőlük egyetlen szótagot sem.

Mária néhány pillanatra elmerült a nézésébe s alig hitt a szemeinek: a szíve, mely egy pillanattal előbb még aggodalmában kalapált, most bámulatában kalapált, egyre hevesebben. De nem tudott tovább ellenállni és hirtelen hangos szóval nevéen szólította; a vének visszahúzódtak s az asszony keblére vont a fiát és némán magához szorította, és a szégyenkezésében mindedig visszafojtott könnyeiben fűrésztötte arcát.

Kézen fogta, elvezette s immár megbizonyosodva abban, hogy vele van, hogy visszakapta, hogy itt van mellette, hogy nem vesztette el, a boldog anyának eszébe jutott a kétségbeesett anya.

—Miért cselekedtél így velünk? Íme, atyád és én bánkódva kerestünk téged.

—Mi dolog az, hogy engem kerestél? Nem tud-

tad-e, hogy amik az én Atyáméi, azokban kell lennem?

Súlyos szavak, különösen ha egy tizenkét éves fiú mondja az anyjának, aki három napig szenvedett miatta.

»És ők — folytatja az Evangélista — nem érték az ígét, melyet nekik szólott.« De mi, a keresztyény tapasztalás annyi százada után, megérthetjük ezeket a szavakat, amelyek első pillantásra keményeknek és büszkéknek tűnnek.

Miért keresel engem? Nem tudod talán, hogy én nem veszhetek el, hogy engem soha senki sem fog elveszíteni, még azok sem, akik letesznek majd a föld alá? Én mindenütt ott leszek, ahol valaki hisz bennem, még ha szemeikkel nem fognak is látni; nem veszíthet el egyetlen ember sem, feltéve, hogy a szívébe zárt. Nem fogok elveszni, ha majd egyedül leszek a Pusztában, ha majd egyedül leszek a Tó vizein, ha majd egyedül leszek az Olajfák kertjében, ha majd egyedül leszek a Sír-boltban. Ha elrejtőzködöm: visszatérek; ha meghalok: feltámadok; aki elveszít, kénytelen-kelletlen újra megtalál.

És ki az az atya, akiről beszélsz nekem? ő a törvény szerint, az emberek szerint való atya. De az én igazi Atyám az égben van; ő az az Atya, aki szemtől-szembe beszélt Pátriárkákkal, aki szájukba adta a szavakat a Prófétáknak. Tudnom kell, amit felőlem mondott nekik, az ő örökkévaló elhatározásait, a törvényeket, amelyeket népének szabott, a szövetségeket, amelyeket valamennyivel kötött. Ha meg kell tennem, amit Ő rendelt, foglalkoznom kell azzal, ami igazán az övé. Mi egy törvényes, egy mulandó kötelék egy misztikus kapcsolathoz, egy lelki kapcsolathoz, egy örökkévaló kapcsolathoz képest?

Az asztalos

De még nem érkezett el Jézus számára a végleges nyilvános fellépés órája. János szava még nem hangzott fel és ő atyjával és anyjával visszatért Názáretbe, visszatért József műhelyébe, hogy segítsen neki a mesterségében.

Jézus nem járt az írástudók, sem a Görögök iskoláiba. De nem hiányoztak a mesterei; három ilyent ismert, a Doktorok három legnagyobbikát: a Munkát, a Természetet és a Könyvet.

Nem volna szabad soha feledni, hogy Jézus Mesterember volt s egy Mesterember fogadott fia; nem szabad elhallgatni, hogy Szegénynek született, abból a néposztályból, amely a két Kezével dolgozott, amely Keze munkájával kereste kenyerét és hogy ő is Keze munkájával kereste meg mindennapi kenyerét, mielőtt kibocsátotta volna a Híradást. Ezek az ő Kezei, amelyek megáldották az együgyűeket, amelyek meggyógyították a bélpoklosokat, amelyek megnyitották a vakok szemeit, amelyek feltámasztották a halottakat, ezek a Kezek, amelyeket átfűrtak a szegek a keresztfán, olyan Kezek voltak, amelyek a munka izzadságában fürödtek, Kezek, amelyek érezték a munka kábulatát, Kezek, amelyek forgatták a munka szerszámait, amelyek szegeket vertek a fába: iparos Kezek.

Jézus az Anyag Munkása volt, mielőtt a Lélek Munkásává lett volna; Szegény volt, mielőtt a Szegényeket asztalához hívta volna, Országának ünnepére. Nem született pénzes emberek közt, fényűző házban, gyapjúszővettel s bíborral borított ágyban. Királyok leszármazottja létére egy Asztalosmester műhelyében élt; Isten fia létére

Istállóban született. Nem tartozik a Főnemesek kasztjába, a Harcosok arisztokráciájába, a Gazdagok érdekszövetkezetébe, a Papok tanácsába. A Nép legalacsonyabb osztályából születik, amely alatt már csak a Csavargók, a Koldusok, a Szökevények, a Rabszolgák, a Bűnösök és a Céda Lányok vannak. Mikor majd nem kétkezi, hanem lelki Munkássá lesz már, még mélyebbre fog süllyedni a Tekintélyes Személyek szemében és barátait abban a nyomorult csőcselékben fogja keresni, amely még a Népségnek is legalja. Várakozva arra a napra, amelyben Jézus, mielőtt leszállana a Halottak Alvilágába, le fog szállani az Élők Alvilágába, úgy szerepel a társadalmi osztályok hierarchiájában, amely örök időkre elválasztja egymástól az embereket, mint egy szegény Munkás, és semmi egyéb.

Jézus mestersége a négy legrégebb és legszentebb mesterség egyike. A Földműves, a Kőműves, a Kovács és az Asztalos, egyéb kézművesek között, a legbensőbbben összeforrtak az ember életével, a legártatlanabbak és a legvallásosabbak. A Harcos Zsivánnya fajzik, a Tengerész Kalózzá, a Kereskedő Kalandorrá. De a Földműves, a Kőműves, a Kovács, az Asztalos nem lesznek, nem lehetnek árulókká, nem fajulnak el. A legmindennapi anyagokkal dolgoznak s ezeket kell átformálniok, mindenki szeme láttára, mindenki hasznára, látható, szilárd, valóságos igazi eszközökké. A Földműves töri a rögöt s kiássa belőle a kenyeret, amelyet éppen úgy eszik a Szent az ő barlangjában, mint a Gyilkos az ő börtönében; a Kőműves négy-szögűre faragja a követ s építi a házat, a Szegénynek a Házát, a Király Házát, az Isten Házát; a Kovács megtüzesíti s hajlítja a Vasat, hogy Kardot adjon a Katonának, Ekét a Földművesnek, Kalapácsot az Ácsnak; az Asztalos fűrészelt és sze-

gézi a Fát, hogy Kaput csináljon, amely védelmezi a házat a Rablók ellen, hogy Ágyat csináljon, amelyben Rablók és Ártatlanok halnak majd meg.

Ezek az egyszerű dolgok, ezek a mindennapos, közönséges, megszokott dolgok, oly megszokottak, közönségesek és mindennaposak, hogy nem is látjuk már őket, hogy észrevétlenül tűnnek el a szemünk előtt, amely sokkal bonyolultabb csodákhoz van szokva, ezek az ember legegyszerűbb alkotásai, de a legcsodálatosabbak s legszükségesebbek minden, később kieszelt alkotások között is.

Jézus, az Asztalos, ifjúkorában efféle dolgok körében élt, efféléket csinált keze munkájával s efféle maga-készítette dolgok révén lépett első ízben érintkezésbe az emberek mindennapi életével, a legbensőbb és legszentebb étellel: a házi étellel. Készített Asztalt, amelynél estennen olyan kedves üldögélni barátainkkal, még ha áruló is akad közöttük; Ágyat, amelyben az ember elsőt s utolsót lehel; Szekrényt, amelybe a falusi asszony bezárja szegényes rongyait, ünnepi kötényeit és keszkenőit s kelengyéjének vasalt fehér ingeit; Dagasztó-Teknőt, amelyben halomra öntik a lisztet s a kovász megkeleszti, míg végre bevethetik a kemencébe; Széket, amelybe beleülnek estéenként az Öregek, a tűz mellé, hogy meséljenek ifjúságukról, amely nem térhet vissza többé.

Jézusnak, miközben a fehér és pehelykönnyű forgács egymásután kunkorodott ki a gyalu alól s a fűrészpor hullott a földre a ráspoly csikorgó ritmusára, gyakran kellett gondolnia Atyja ígéreteire, a Próféták jövendöléseire, arra a munkára, amely nem a satuk és a négyszögletes vonalzó, hanem a lélek és igazság munkája lesz.

A mesterség megtanította arra, hogy élni annyit tesz, mint a halott és haszontalan dolgokat

élő és hasznos dolgokká formálni; hogy a leghitványabb anyag is, ha megdolgozzák s átgyúrnák, értékessé, kedvessé, az emberek segítőtjévé változhatnak; szóval, hogy megmentjük, meg kell változtatni; és hogy valamint egy görcsös, rücskös, földes olajfatönkből ágyat farag az ember a gyerekek vagy az asszonynak, ugyanazonképpen lehet a Mennyek Országának egy-egy polgárt faragni a piszkos pénzváltóból és a züllött cédalányból.

Atyaság

A Természetben, ahol a nap megvilágítja a jókat s a gonoszokat; ahol a búza szárba szökken és megsárgul, hogy kenyeret adjon a Héber s a Pogány asztalára; ahol a csillagok ragyognak a pásztor kunyhója s a testvérgyilkos börtöne fellett; ahol a szőlőfürt szemei megfeketednek s megduzzadnak, hogy bort adjanak a nászlakomára s a gyilkos részegeskedésére; ahol a lég madarai, szabad röptükben dalolva fáradság nélkül lelik meg eleségüket s még a tolvaj rókáknak is van búvóhelyük és a mezők liliomai káprázatosabb ruhában pompáznak, mint a Királyok: ott találta meg Jézus földi igazolását annak az örök bizonyosságnak, hogy Isten nem az az Úr, aki ezer évig felhánytorgatja egy napnak a jótéteményeit, nem is a harcok szilaj Jahvéja, aki az ellenség kiirtását rendeli, és nem is afféle Nagy Szultán, aki azt kívánja, hogy ősi törzsből eredő satrapák szolgálják s egyre csak azon vigyáz, hogy szolgálói az utolsó betűig megtartsák ama Királyi Palotának, vagyis a Templomnak, szigorú rituális szer-tartásait.

Krisztus, mint Fiú, tudta, hogy Isten az Atya atyja minden embernek és nemcsak Ábrahám

népének. A Vőlegény szeretete erős, de érzéki és féltékeny; a Testvére nem egyszer irigységgel mérgezett; a Fiúé lázadozással szennyezett; a Baráté csalással bemocskolt; az Úré gögös leereszkedéstől dagadoz. Csak az Atya szeretete Fiai iránt a tökéletes Szeretet, a tiszta, önzetlen Szeretet. Az Atya megteszi Fiáért azt, amit meg nem tenne senkiért a világon. A Fiú az ő műve: hús a húsából, csont a csontjából; egy rész őbelőle, amely napról-napra ott növekedett mellette; folytatása, tökéletesedése, kiterjedése az ő lényének; az öreg újra él az ifjában; a múlt szemléli magát a jövőben; aki már élt, feláldozza magát annak, akinek élnie kell; az atya fiában él, fiában gyönyörködik, fiában újra látja önmagát s büszkélkedik. Mikor azt mondja, hogy teremtmény, arra gondol, hogy ő teremtő; ez a fiú a gyönyörűségnek egy pillanatában született neki, annak az asszonynak a karjaiban, akit minden asszonyok közül választott magának; ennek az asszonynak isteni fájdalma árán született neki; később könnyeit s izzadságát áldozta érte; látta növekedni, térdei között, oldala mellett, kicsi, hideg kezecskéit a maga kezei közt melengette, hallotta első megszólalását — ezt az örök és mindig új csodát, látta első tétova lépéseit házának padlóján; látta, amint ebben a magateremtette s a szeme előtt kivirágzó testben lassan-lassan megszületik, bimbózik, megnyilatkozik a lélek — egy új emberi lélek: páratlan, mindennel fölérő kincs, észrevette, hogy a tekintetében lassacskán feltűnedeznek a saját arcvonásai s egyúttal a feleségének, annak az asszonynak a vonásai, akivel csak ebben a közös teremtményükben egyesült egy testté úgy, hogy testeik benne immár szét nem választhatók — egy testté akart olvadni szerelemben ez a pár és ez csak fiukban sikerült nekik — és ez új élet, a tulajdon műve előtt teremtőnek,

jótevőnek, hatalmasnak, boldognak érzi magát. Mivel a fiú mindent az Atyjától vár és mivel kicsike, csak az Atyjában bízik és csak Atyja oldalán érzi biztosan magát. Az Atyja tudja, hogy kötelessége érte élni, szenvedni érte, dolgozni érte. Az Atya földi Isten a Fiú szemében s a Fiú szinte Isten az Atyáéban.

Az Atyai Szeretben nincs nyoma a Testvéri Szeretet kényszerűségének és megszokottságának, a Baráti Szeretet számításának és vetélkedésének, a Szerelmes kéjes vágyakozásának, a Szolga hazug alázatának. Az Atyai Szeretet a Tiszta Szeretet, az egyetlen Szeretet, amely igazán Szeretet, az egyetlen, amely megérdemli a Szeretet nevet; nem vegyül bele egy mákszemnyi olyan elem sem, amely idegen volna lényegétől: ez pedig a másinak boldogságáért való önfeláldozás boldogsága.

Az Isten Atyaságának ezt a gondolatát — amely egyike a Krisztus Híradása nagy újszerűségeinek — ezt a mélységesen vigasztaló gondolatot, hogy Isten az Atyánk s úgy szeret minket, mint Atya a Fiait, nem mint a Király a rabszolgáit, s minden Fiának megadja a mindennapi kenyeret és nyájasan fogadja azokat is, akik vétkeztek, ha visszatérnek hozzá, hogy keblére hajtásák fejüket; ezt a gondolatot, amely lezárja az Ó-Szövetség korszakát s jelzi az Új-Szövetség kezdetét, Jézus a természetben találta meg. Isten Fia léte, aki egy az Atyával, mindig tudatában volt ennek az atyaságnak, amelyet a legmegvilágosítottabb próféták is alig-alig ismertek fel, de most, hogy részese minden emberi tapasztalásnak, látja, hogy ez a gondolat tükröződik és mintegy megtáruul a mindenségben s a természet világának leggyönyörűbb képeit fogja alkalmazni, hogy közölje az emberekkel az ő legelső vigasságos üzenetét.

A szabad természet

Jézus, mint minden nagy szellem, szerette a Szabad Természetet. A Bűnös, aki meg akar tisztulni, a Szent, aki imádkozni akar, a Költő, aki alkotni akar, kimenekül a hegyek közé, fák árnyékába, zúgó vizek mellé, a rétekre, amelyek az égre lehellik illatukat, vagy napégette, magányos sziklafalak alá. Jézus a Szabad Természettől kölcsönözte nyelvét. Szinte sohasem használ tudós szavakat, elvont fogalmakat, színtelen és általános kifejezéseket. Beszédeit a mezők és kertek színei virágozzák fel, illatai itatják át, a háziállatok alakjai elevenítik meg. Ő látta, az ő Galileájában, a fűgét, amely duzzad és érik a nagy fekete levelek alatt; látta levelekbe zsendülni a szőlő száraz venyigéit s a venyigékről lecsüngeni a szőke és lila fűrtöket a szüretelők gyönyörűségére; látta a mustárt, könnyed ágacskákkal gazdagon, sarjadosni a láthatatlan magból; hallotta éjjel az árkok mentén szélről csapdosott nád siralmas susogását; látta földbe temetni a búzaszemet, amely feltámad majd duzzadó kalász alakjában; látta, alighogy a levegő átlangyosodott, a szép piros, sárga és lila liliomokat a búza félénk zöldje közt; látta a friss fű-rengeteget, amely ma buján tenyészik s holnap aszottan ég a kemencében. Látta a békés Állatokat s a gonosz Állatokat: a galambot, amely szerelemről búg a háztetőn, pipeskedve ragyogó nyakával; a sasokat, amelyek hatalmas, kiterjesztett szárnyaikkal lecsapnak zsákmányukra; a levegőben röpködő verebeket, amelyek nem eshetnek le, csak úgy mint a császárok, ha Isten nem akarja; a varjakat, amelyek csattogó csőrükkel lakmározzak fel a dögöket; a szerelmes tyúkot, amely szárnyai alá gyűjti csibéit, mihelyt az ég

elsötétül és dörög; az alattomos rókát, amely a vérengzés után a sötétben visszazompolyog lyukába; a kutyákat, amelyek gazdájuk asztala alatt vonítanak, hogy felszedhessék a hulladékot s a csontocskákat, amik a földre potyognak. Láta siklani a fűben a kígyót s elbújni a sírok megrepedezett kövei közt a rettenetes viperát.

Mint aki Pásztorok közt született s arra volt hivatva, hogy emberek Pásztorává legyen, megfigyelte s szerette a Juhokat; az anyabirkákat, amelyek keresik az elveszett Báránykát, a Báránykákat, amelyek rekedten bégetnek anyjuk mögött és szopják az anyjuk tőgyét, szinte elbújva, anyjuk gyapjas hasa alatt; a Juhokat, amelyek végiglelelésztek dombjainak sovány és forró legelőit. Egyforma szeretettel szerette a magocskát, amely alig látszik a tenyerében, és az öreg fügefát, amely a szegénynek egész házát betakarja árnyékával; az ég madarát, amelyek nem vetnek és nem aratnak, s a halakat, amelyek megüzüstözik a háló bogait és csillapítják az ő híveinek éhségét. És ha fölemelte szemeit fülledt estéken, amelyek az orkánt rejtegették méhükben, látta a Villámot, amely Kelet felől jött és meghasította a levegő feketeségét egészen Nyugatig.

Jézus nem olvasott egyebet, csak a világ nyitott és színes könyvét, ő tudja, hogy Isten az Angyalok, a Pátriárkák és a Próféták útján szólott az emberekhez. Az ő szavai, az ő törvényei, az ő győzelmei meg vannak írva a Könyvben. Jézus ismeri a mágia fekete jeleit, amelyekkel a holtak közlik a még meg sem születettekkel a régi idők gondolatait és emlékeit. Jézus csak azokat a Könyveket olvasta, amelyekben az ő előhírnökei megírták az ő Népének történetét, az Úr akaratait, a Próféták látomásait, de ezeket betű szerint és lélek szerint jobban ismeri a Doktoroknál s az

írástudóknál; és ezek majd megadják neki a jogot, hogy Tanítványból Mesterré magasodjék

Az ó-szövetség

A Héber, a népek között, a legszerencsésebb fi a legszerencsétlenebb volt. Története Misztérium, amely a gyönyörűségek Kertjének idilljével indul s a Koponyák hegyének tragédiájával végződik.

Összüleit az Isten gyúrta sugárzó kezeivel s uraivá tette őket a Paradicsomnak, a termékeny örök Nyár országának, a Folyamok közén, ahol a dús Kelet nehézhusú gyümölcsei csüngtek az új levelek árnyán, kézkinyújtásnyira. Az Ég, a friss teremtéstől üdén, alig néhány napja kivilágítva, felhőktől még nem szennyezetten, villámoktól még nem sújtottan, viharoktól nem sanyargatottan, örködött felettük minden csillagával.

A Kettőnek kötelessége volt szeretni Istent és szeretni egymást: ez volt az Első Szövetség. Fáradozás nincs, fájdalom nincs, ismeretlen a halál s a halálfélelem.

Az első Engedetlenség meghozta az első Fenyítést. A Férfi Munkára ítéltetett, az Asszony Szülésre. A Munka keserves, de az aratást adja jutalmul; a Szülés fájdalmas, de megadja a gyermekek vigaszát. És mégis: ezek az alsóbbrendű és tökéletlen boldogságok is hamar eltűntek, mint a hernyóktól leragott falevelek.

A Testvér megölte, most első ízben, a Testvért; a földre hullott embervér megrontotta őket s a bűn lehelletét árasztotta. Az emberek leányai egyesültek a démonokkal s tőlük születtek a Gigászok, szilaj vadászok, emberölő dúvadak, amelyek vérző Pokollá változtatták a világot.

Ekkor Isten kiszabta a második Fenyítést:

hogy megtisztítsa a földet óriási Kereszttségben, a Vízözön árjaiba fojtotta emberiséget minden bűneivel egyetemben. Csak egyetlen, igaz ember, menekült meg s Isten megkötötte vele a Második Szövetséget.

Noéval megkezdődött a Pátriárkák régi boldog korszaka; Vándor pásztorok, Százesztendős Törzsfők, akik Chaldea és Egyiptom közt kóboroltak, keresve a legelőket, a kutakat, a békességet. Nem volt állandó hazájuk, nem voltak házaik, nem voltak városaik. Utánuk húzódtak, bosszú karavánokban mint a hadseregek, termékeny feleségeik, szerelmes fiaik, áldott menyek, megszámlálhatatlan unokáik, unokáik gyermekei, engedelmes szolgáik és rabszolganőik, döfködő és bőgő bikáik, dústőgyű teheneik, ficáncoló vörnyeges borjaik, tűrhetetlen búzú kosaik s bakkecskéik, válogatott nehéz-gyapjas juhaik, földszínű hatalmas tevéik, izmos hátú igavonó állataik, hosszúnyakú kecskéik, amelyek türelmetlenül dobogtak lábaikkal, s a poggyászok között elrejtve arany és ezüst edényeik, kőből s fémből készült kis házi bálványaik.

Amint megérkeztek rendeltetési helyükre, felhúzták a sátrakat egy kút mellett s a Pátriárka kint üldögélt a tölgyek és a szikomorfák árnyékában s elnézte a hatalmas tábor, amelyben felcsapott a tüzek füstje, az asszonyok és pásztorok zűrzavaros beszéde, az állatok bőgésével és bégetésével egyetemben. És a Pátriárkának elégedettség szállt szívébe, látva ezt a sok férjet s ezeket a fiúkat, akik mind az ő magvából sarjadtak, mind ezt a nyáját, ami az övé volt, s ezt az emberi nemzedéket és állati nemzedéket, amely évről-évre szaporodott.

Este fölemelte szemeit, hogy üdvözölje az első reszkető csillagot, amely mint fehér tűz izzott a domb fölött és néha-néha megcsillant hófehér gön-

dör szakálla fehér fényében annak a holdnak, amelyet immár több mint száz éve nézegetett az éjszakák egén.

Hébe-hóba eljött az Úrnak egy-egy Angyala látogatóba s evett az asztalánál, mielőtt követi tisztét végezte volna, vagy éppen maga az Úr érkezett meg, forró délben, Zarándok-ruhájában, s kiült az öreggel a sátor árnyékába és beszélgettek, szemtől-szembe, mint két ifjúkori jóbarát, akik összejönnek, hogy elmondják egymásnak sorsaikat. A! Törzs Feje, szolgálk ura, most maga lett szolgává, hogy meghallgassa isteni Urának parancsait, tanácsait, ígéreteit és híradásait. És Jahve s Ábrahám megkötötte a Harmadik Szövetséget, amely, sokkal ünnepélyesebb volt az előbbi kettőnél.

Az egyik Pátriárka fia, akit testvérei rabszolgául adnak el, hatalmassá lesz Egyiptomban s magához hívja mind övéit: a Héberék azt hiszik, hogy hazát találtak s gyarapodnak számban és gazdagságban. De elcsábíttatják magukat Egyiptom Isteineitől és Jahve rájuk zúdítja a Harmadik Fenyítést. Az egyiptomiak, irigységükben, keserves rabszolgaságra vetik őket. Az Úr, hogy a fenyítés annál rosszabb legyen, megkeményíti a Fáraó szívét, de végül is Második Megváltót támaszt, aki kivezeti őket a gyötrelmekből és az iszaphból.

Csakhogy a megpróbáltatás nem telt be. Negyven évig kóborolnak a Pusztaságban; füstfelhő vezeti őket nappal, tűzoszlop éjjel. Isten csodálatos, fűben-vízben dús, szőlőkkel és olajfákkal árnyékkolt földet ígért nekik, egyelőre azonban nincs egy korty vizük, nincs egy betevő falat kenyерük s visszasírják Egyiptom hagymáit és isteneit. Isten vizet fakaszt a sziklából s manna- és fürj-esőt hullat az égből, de a Héberék — már kimerültek s nyugtalanok — cserbenhagyják Istenüket, aranyborjút csinálnak maguknak s azt imádják. Mózes,

akii szomorú, mint minden Próféta, akit, mint minden Megváltót, nem értenek meg- övéi, akit csak kénytelen-kelletlen követnek, mint új földeknek minden Felfedezőjét, üggyel-bajjal megfékezi a lázadó és civakodó tömeget s arra kéri Istent, hogy altassa el őt örökre. De Jahve mindenáron meg* akarja kötni népével a Negyedik Szövetséget. Mózes a füstölgő és mennydörgő hegyről Két Kőtáblával jön le, amelyekre Isten ujja írta a tíz parancsolatot.

Mózes nem fogja meglátni az Ígéret Földjét, az elvesztett helyett megszerzendő új Paradicsomot De az isteni ígéret megmaradt: Józua és a többi hősök átkelnek a Jordánon, bemennek Kánaán földjére s legyőzik a népeket; a városok rombadőlnek a kürtök harsogására; Debora elzengheti diadalmi dalát. A Nép magával viszi a Harcok Istenét, elrejtve függönyök mögött, ökröktől vont szekéren. De ellenségeik sokan vannak s nem akarnak helyet adni a jövevényeknek. A Héberék, pásztorok éls rablók, ide-oda bolyonganak, győzelmesen, mikor megtartják a Törvény parancsait, legyőzöttek, mikor megfélemeznek róluk.

Egy soha nem nyírt hajú Óriás egy szál egymaga ezer meg ezer Filiszteust és Amalekitát ver agyon, de egy asszony elárulja: ellenségei kitolják szemeit s malomkövet hajtatnak vele. A Hősök magukban nem mennek semmire: Királyok kellene nekik. Egy Benjámín törzséből való bugár csinos ifjú, miközben apjának megszökött szamarait keresi, Prófétával találkozik, aki megkeni fejét a szent olajjal s őt az egész Nép királyává avatja. Saul, akiből nagyerejű Harcos vált, tönkreveri az Ammonitákat és Amalekitákat s katonai Birodalmat alapít, amelytől rettegnek szomszédai. De ugyanaz a Próféta, aki királlyá tette, meghasonlik vele s vetélytársat támaszt ellene.

Dávid, Ifjú Pásztor, megöli az óriást, a Király ellenség-ét, hárfájával megnyihíti a Király haragos komorságát, szereti a Király elsőszülött fia, feleségül veszi a Király leányát, a Király kapitányai közé kerül. De Saul, gyanakvó és őrzöngő ember, meg akarja ölni. Dávid elrejtőzik a hegyek barlangjaiban, rablóvezérré lesz, a Filiszteusok szolgálatába áll s mikor ezek győznek és megölik Sault Gilboa dombjain, ő annak rendje és módja szerint egész Izrael királyává lesz. A vakmerő Birkapásztor, aki nagy mint Költő és mint Király, de kegyetlen és fajtalan, házát Jeruzsálemben alapítja meg és Ghibborimjainak, vagyis a nagy erejűeknek segítségével győz és legigazza a szomszéd királyokat. A Héber, ezúttal első ízben, félelmetes. Századokon és századokon át sóhajtozik majd Dávid visszatéréséért és reményeit egyik leszármazottjába kapcsolja, aki majd megmenti a megalázottságból.

Dávid a Kard és a Dal Királya; Salamon az Arany és Bölcsesség Királya. Az adófizetők hordják az Aranyat palotájába; Arannyal ékesíti Jahve első pompázatos házát; hajókat küld a messzi Ophirba Aranyért; Sába Királynője zsák-számra rakja az Aranyat lábai elé. De Salamon Aranyának s Bölcsességének minden ragyogása sem tudja megmenteni a királyt a tisztátalanságtól s a birodalmat a romlástól. Idegen nőket vesz feleségül s idegen isteneket imád. Az Úr megbocsát öregségének, megemlékezővén ifjúságáról, de alighogy meghal, a Birodalmat feldarabolják s megkezdődnek a süllyedésnek sötét és szégyenletes századai. Palotaforradalmak, királygyilkosságok, főemberek lázadásai, átkos testvérharcok, szemérmetlen bálványimádás napjait követő futólagos feleszmélések töltik be a Szétszakítottság korszakát. Próféták támadnak, hogy felemeljék intő szavukat,

de a Királyok nem hallgatnak rájuk vagy elkergetik őket. Izrael ellenségei új erőre kapnak; a feníciiaiak, az egyiptomiak, az asszírok, a babiloniak egymásután támadják meg a két országot, adófizetésre kényszerítik őket és végül, körülbelül hatszáz évvel Jézus születése előtt, Jeruzsálem romokban hever, Jahve temploma romokban hever s a Hébereket elhurcolták rabszolgákkul Babilon vizei mellé. A hűtlenség s a bűnök mértéke betelt, és ugyanaz az Isten, aki megszabadította őket az egyiptomiak rabszolgaságából, rabszolgákkul adta őket a babiloniaknak. Ez a Negyedik Fenyítés és a legrettenetesebb valamennyi közt, mert nem lesz vége sohasem. Ettől a pillanattól fogva a Héberék mindig, örökké szét lesznek szórva idegenek között, idegenek igájában fognak görnyedni. Néhányan közülük visszatérnek majd, hogy újra felépítsék Jeruzsálemet és Templomát, de az országot megrohanják a szkíták, leigázzák a perzsák, elfoglalják a görögök s végül, a Makkabeusok utolsó hősi tettei után, hatalmába keríti a barbár Arabok egyik dinasztiaja, bekebelezzik a Rómaiak.

Ez a nép, amely annyi századéven át szabadon és gazdagon élt a pusztában s valaha birodalmak ura volt és Istenének pártfogása alatt a föld legelső népének hitte magát, most, megtizedelten, megsarcaltan, meggyötörten, idegenek alattvalójaként, lassan-lassan a világ osúfja, a népek Jóbja lett. Jézus halála után még kegyetlenebbre válik a sorsa: Jeruzsálemet másodszor is romba fogják dönteni; az elpusztított tartományban csak görögök és rómaiak fognak parancsolni s Izrael utolsó csonkjai szétszóródnak az egész földön, mint az utak pora, amelyet a forgószél felkavar.

Soha népet Istene még így nem szeretett s ily kegyetlenül nem büntetett. Kiválasztatott, hogy első legyen és szolgájuk lett az utolsóknak; saját

és győzelmes hazát akart magának s számkivetett és rabszolga lett mások hazájában.

Ámbár inkább pásztor, mint harcos nép volt, mégsem volt soha békességben sem magával, sem másokkal. Háborúskodott szomszédaival, barátaival, uralkodóival, háborúskodott Prófétáival s a tulajdon Istenével. Bár megrothadt a bűnözésben, bár Gyilkosok, Árulók, Házasságtörők, Fertőzöttek, Kablók, Vesztegetők és Bálványimádók kormányozták, mégis az ő asszonyaitól, az ő házaiban, 'születtek Kelet legtökéletesebb Szentjei: igazak, tanácsadók, magányosak, próféták. Míg végre megszületett belőle az új Szentek atyja, az, akít vártak mind a Próféták.

Ez a nép, amelynek nem volt sem saját metafizikája, sem tudománya, sem zenéje, sem szobrászata, sem festészete, megteremtette az antik világ legnagyobb költészetét, amely sugárzik a fenségtől a Zsoltárookban s a Prófétákban, tökéletes a finomságig József és Ruth történetében, izzik a szerelmi szenvedélytől az Énekek-Énekében.

Vérszomjas helyi Istenek tiszteletében nőtt fel és eljutott Istennek, az egyetlen és egyetemes atyának szeretetéhez; éhezte a földet és az aranyat s magasztalta a prófétákban a szegények első védelmezőit s elért a gazdagság tagadásáig; ugyanaz a nép, amely embereket fojtott meg áldozatul oltárain s egész városok ártatlanjait mészárolta le, tanítványokat adott annak, aki majd az ellenség szeretetét hirdeti; ez a nép, irigyen irigy Istenére, folytonosan elárulta őt, hogy más Istenek után futkosson; az ő Templomából, amelyet háromszor építettek újra s háromszor döntöttek romokba, nem áll egyéb, mint egy reves fal, éppen csak arra elegendő, hogy egy csomó siránkozó hozzátámaszt-hassa a fejét, hogy elrejtse könnyeit

De ez az abszurd és problematikus, ember-

fölötti és nyomorúságos nép, minden népet elseje s utolsója, minden népek legszerenesébbike s legszerencsétlenebbike, ámbár szolgájuk a nemzeteknek, Pénzével és Szavával ma is uralkodik a nemzeteken; bár századok óta nincs saját hazája, ott van minden hazának urai között; bár meggyilkolta legnagyobb Fiát, ezzel a vérrel két részre osztotta a világ történetét és az istengyilkosoknak ez a nemzedéke a leggyalázatosabb, de a legszentebb is lett minden nemzetek között.

A próféták

Egy nép sem volt olyan *jólértesült*, mint a Héber. Egyiknek sem volt annyi Ébresztője és Figyelmeztetője. Ideigvaló birodalmának kezdetétől fogva egészen feldarabolásáig; a diadalmas Királyok Nagy Napjaiban, a számkivetés Fájdalmas Napjaiban, a rabszolgaság Bágyadt Napjaiban s a szétszóratás Balsorsos Napján.

Indiának voltak Vezeklői, akik elrejtöztek az erdőkben, hogy legyőzzék a testet és belemerítsék lelküket a végtelenbe; Kínának voltak házi Bölcsői, szelíd bácsikák, akik polgári erkölcsre oktatták a parasztokat s a császárokat; Görögországnak Filozófusai, akik az oszlopcsarnokok árnyékában harmonikus rendszereket s dialektikai csapdákat állítottak fel; Kómának Törvénytudói, akik bronztáblára feljegyezték, a népeknek és századoknak, a legmagasabb igazságosság szabályait, amelyhez fel kell emelkednie annak, aki parancsol és uralkodik; a Középkornak Prédikátorai, akik törték magukat, hogy felrázzák a szunynyadó kereszténységet a Kínszenvedés emlékezetével s a Pokol borzalmával; a Héber népnek Prófétái voltak.

A Próféta nem barlangokban jósol, nem hány tajtékot a szája s nem dadog a háromlábú székről. A Jövendőről beszél, de nemcsak a Jövendőről. Felötlenek benne a még be nem következett dolgok is, de feltárja a múltakat is. Az Idő mind a három vonatkozásban az övé: felfeji a múltat, megvilágítja a jelent s fenyegetődzik a jövővel.

A héber Próféta Hang, amely szól, vagy Kéz, amely ír. Hang, amely szól a Királyok palotájában és a hegyek barlangjaiban, a Templom lépcsőin s a Főváros terein. Hang, amely könyörög, könyörgés, amely fenyeget, fenyegetés, amely isteni reménykedésbe csap át. Szíve megszakad lesujtottságában, a szája teli panaszkodással, karja föl-emelkedik, hogy megmutassa a büntetést; szenved a népért, gyalázkodásokkal halmozza el, mert szereti, megmutatja neki a fenytéseket, hogy megtisztítsa s túl a pusztuláson és tűzön hirdeti a feltámadást s az életet, a diadalt s a boldogságot, az új Dávid országát s a szövetséget, amely soha többé fel nem bontatik.

A Próféta az igaz Istenhez vezérli a bálványimádókat, eszükbe juttatja az árulóknak az esküket, a gonoszoknak a szeretetet, a romlottaknak a tisztaságot, a szilajaknak az irgalmasságot, a királyoknak az igazságosságot, a lázadóknak az engedelmisséget, a bűnösöknek a büntetést, a kevélyeknek a megalázkodást. Odamegy a király elé és szemrehányásokkal illeti, elmegy a nép salakja közé és ostorozza, odamerészkedik a papokhoz s legyalázza őket, megjelenik a gazdagok előtt s megtépázza őket. A szegényeknek hirdeti a vigasztalást, a bánkódóknak a kárpótlást, a vérzőknek a gyógyulást, a szolganépnek a szabadulást, a megalázott tömegnek a Győző eljövetelét.

Nem király, nem fejedelem, nem pap, nem írástudó; egy szál ember, fegyvertelen ember, vagyon

nélkül, hivatal nélkül, követők nélkül; magányos hang, amely szól, aggódó hang, amely jajveszékkel, hatalmas hang, amely harsog és szidalmaz, hang, amely bűnbánatra szólít és örök életet ígér.

A Próféta nem filozófus; nem érdekli, ha vájjon a világ vízből vagy tűzből keletkezett-e, ha a víz s a tűz nem elégségesek arra, hogy jobbakká tegyék az emberek lelkeit; Ő Költő, de anélkül, hogy akarná s tudná, mikor felháborodásának teljessége vagy álmainak ragyogása hatalmas képeket adnak az ajkára, amilyeneket a rétorok sohasem fognak tudni kitalálni; nem Pap, mert nem kenték fel a Templomban a Könyvek kufár őrei; nem Király, mert nem parancsol fegyvereseknek s nincs más kardja, csak a szó, amely a magasból jön; nem Katona, de kész meghalni Istenéért és nemzetéért.

A Próféta hang, amely Isten nevében szól, kéz, amely Isten sugalmazására ír; Istentől küldött hírnök, hogy útbaigazítsa azt, aki elvétette az utat, aki megfeledkezett a szövetségről, aki nem örködött éberen. Titkárja, tolmácsa, küldöttje az Istennek; följobbvaló tehát a Királynál, aki nem engedelmeskedik Istennek, a Papnál, aki nem érti meg Istent, a Filozófusnál, aki tagadja Istent, a Népnél, amely elhagyta Istent, hogy fából és kőből faragott bálványképek után rohanjon.

A Próféta az, aki háborodott szívvel, de tiszta szemmel látja a Gonoszt, amely uralkodik ma, a Büntetést, amely mögött majd holnap, a Boldog Országot, amely nyomába lép majdan a Büntetésnek s a Bűnbánatnak.

Hangja annak, aki nem tud beszélni, keze annak, aki nem tud írni, Védelmője a szétszórt és meggyötört népnek, Ügyvédjük a Szegényeknek, Bosszulója a megalázottnak, aki a hatalmasnak lábainál zokog. Nem annak a pártján van, aki

zsarnokoskodik, hanem azért, akit lábbal tiportak; nem érez együtt a jóllakottakkal s a fősvényekkel, hanem a kiéhezettekkel s a nyomorultakkal.

Alkalmatlan, kellemetlen, kelleetlen hang; gyűlölik a nagyok, ímmel-ámmal hallja a csócselék s gyakran maguk a tanítványok sem értik meg. Mint a hiéna, amely messziről orrontja a dögszagot, mint a varjú, amely egyre ugyanazt a nótát kárologja, mint a farkas, amely éhségében üvölt a hegyeken, a Próféta úgy járja be Izrael útjait, gyanú és átok a nyomában. Csak a szegények *a* az elnyomottak áldják, de a szegények erőtlenek s az elnyomottak nem tudnak egyebet, csak csendben meghallgatni őt.

Mint mindazokat, akik harsány hangon hirdetik az igazságot, akik megzavarják az alvók nyugalmát s megháborgatják a hatalmasok hitvány békességét, őt is elkerülik, mint a bélpoklost, s üldözik, mint valami ellenséget. A királyok alig-alig tűrik, a papok harcba szállnak vele, a gazdagok átkot szórnak reá.

Illésnek menekülnie kell Jezabel haragja elől, aki halálba kergeti a prófétákat; Ámost száműzésbe zavarja Amasias, Béthel papja, ki Izraelből; Úriást halálba küldte a Parázna Ifjú király; Izaiást megölték Manasse rendeletére; Zakariást megfojtották a templom s az oltár között; Jónást a tengerbe vetették; és már készen a pallos, amely lefejezi majd Jánost, és a keresztfa, amelyen függeni fog Jézus. A Próféta Vádló, csakhogy az emberek nem vallják magukat bűnösöknek, Közvetítő, de a vakok nem akarják, hogy a megvilágosodott odanyújtsa nekik a kezét; Hírnök, de a süketek nem hallják ígéreteit; Üdvözítő, de a rothadó haldoklók jól érzik magukat az ő rothadásukban s visszautasítják az üdvösséget. És mégis a Próféták szava lesz az, ami örök időkre bizony-

eágot tesz majd e nép mellett, amely kiirtja őket, de van ereje újra sarjasztani is őket magából; és egy Prófétának a halála, aki különb minden Prófétáknál, elegendő lesz arra, hogy kiengesztelje a bűneit minden más népnek, akik turkálnak a föld sarában.

Az, aki jönni fog

A názáreti házban Jézus elmélkedik a Törvény parancsain, de csak a Prófétákban, a Próféták zokogásában és tüzeiben ismeri fel a maga végzetét. Az ígéretek makacsok, mint a néma kapukra zuhanó dőngetés; ismétlődnek, meg-megújulnak, újra kezdődnek, hazugnak sohasem bizonyulnak, semmissékké sohasem válnak, soha meg nem tagadják őket, mindig beteljesülnek s igaznak bizonyulnak. Szörnyű pontossággal, félelmetes aprólékossággal, mint előre megszabott történelem és visszavonhatatlan bizonyágtétel.

Amikor Jézus, harmincéves korára, megjelenik majd az emberek előtt, mint az Ember Fia, tudja, hogy mi vár rá, véges-végig; élete innen kezdve napról-napra előre fel van jegyezve azokon a lapokon, amelyeket még az ő földi születése előtt írtak.

Tudja, hogy Isten új Prófétát ígért Mózesnek: »Prófétát támasztok nékik az ő attyokfiai közül mint tégedet, és az én ígémet adom annak szájába és megmond nékik mindeneiket, amelyeket parancsolandok néki«. Mert Isten Új Szövetséget köt majd népével: »nem azon Szövetség szerint, amelyet atyáikkal kötöttem... hanem az én törvényemet ő beléjük adom és az ő szívekbe írom bé azt... megkegyelmezek az ő álnokságoknak és az ő bűnökről többé meg nem emlékezem«. Lélekbe, nem pedig kőbe vésett Szövetség; a bocsánat,

nem pedig a büntetés Szövetsége. És a Messiásnak Előfutárja lesz, aki őt hirdeti majd: »Íme én elküldöm az én angyalomat, aki elkészíti az utat én előttem«. »Nékünk egy gyermek születik, — kiált Izaiás — kinek nevét nevezik Csudálatosnak, Tanácsosnak, erős, hatalmas Istennek, örökkévalóság Attyának, békesség Fejedelmének«.

De a népek vakok lesznek előtte s nem hallgatják meg őt: »Míveld azt, hogy e népnek szíve kövéredjék meg, fülei dugattassanak bé, szemeket is fedezd bé: ne lássanak szemekkel, fülekkel ne halljanak, szívekkkel ne értsenek, hogy megtérvén meg ne gyógyuljanak«. »És ő léssen... Izrael két házának ütközetnek köve és botránkozásnak kősziklája, a Jérusálem lakosainak pedig tör és háló gyanánt«. Nem keresi majd a nagyzolást s a pompáskodást; nem jön majd diadalmaskodó s kevély módjára. »örülj erősen Sionnak leánya, örvendezz Jérusálemnek leánya! Ímé a te királyod eljő tenéked, igaz és szabadító király; szegény és számárháton ülő és nöstény számárnak vehmén«.

Elhossa majd az igazságot és fölemeli a szerencsétleneket. »Az Úr kent meg engem, hogy a szegényeknek Evangéliumot hirdetnék, elküldött engem, hogy gyógyítanám a megtört szívűeket, hogy a foglyoknak szabadulást hirdetnék és a megkötöztetteknek a tömlőének megnyílását... hogy minden siralmasokat megvigasztalnék«. »És a szelídek az Úrban mindennap jobban örülnek... és a szűkölködők vigadnak, mivelhogy semmivé lett a kegyetlen és megemésztetett a csúfoló és kivágattak, valakik szorgalmatosak voltak a hamisságban«. »Akkor a vakoknak szemeik megnyílnak és a siketeknek füleik megnyitvatnak... akkor ugrándozik a sánta, mint a szarvas, és a némának nyelve énekek. »Én Úr hívtalak téged az igazság szeretetéért... hogy a vakoknak sze-

meiket megnyissad, kihozzad a foglyot a tömlőéből és a fogházból a setétségben ülőket.« De gyalázni és gyötörni fogják éppen azok, akiket üdvözíteni jött. »Nincs néki formája sem ékessége: nézünk ő reá és nem vala kívánatos ábrázatja és nem érzünk vonzalmat ő iránta. Az emberek közt utálatos és megvetetett, a *Fájdalmak Embere*, aki ismeri a szenvedést. És szinte el van rejtve az ő orcája és megcsúfoltaték és semminek állítottuk őtet. Igazában ő viselte a mi betegségeinket és a mi fájdalmunkat hordozta és úgy tekintettük, mint a bélpoklost s mint aki megostoroztatott s megnyomorítottatott Istentől. De ő megsebesítettett a mi álnokságainkért, megrontatott a mi bűneinkért: a mi békességünknek veresége vagyon ő rajta és az ő sebeivel gyógyultunk meg. Mi mindnyájan mint a juhok eltévelyedtünk, kik az ő útjára tértünk; és az Úr mindnyájunknak álnokságát ő reá vetette. Föläldoztatott, mert ő akarta, mindazáltal nem nyitotta meg az ő száját; mint a bárány a mézsárszékre vitetett és mint a juh az őtet nyírok előtt megnémult és nem nyitotta meg az ő száját... Mivelhogy kivágotott az élőknek földökből, az én népemnek bűnéért volt ő rajta a vereség... Mindazáltal az Úr akarta őtet megrontani s betegség alá vetni; hogy minekutána tejénde az ő lelkét áldozatul a bűnéért, meglássa a magot, meghosszabbítsa napjait, és az Úrnak akaratja az ő keze által jó szerencsés legyen. Az ő lelke megelégedik... az ő esméretivel sokakat megigazít: mert azoknak álnokságaikat ő vette el.« Nem vonja ki magát a legkegyetlenebb bántalmak alól sem. »Az én testemet adtam a verőknek és az én orcámat a szagगतóknak: Az én orcámat el nem vontam a gyalázatok előtt és a pökdösés előtt.« Mindenki ellene fordul az utolsó órában. »Álnok nyelvvel szólottak ellenem és gonosz

lelket lehellő beszédekkel környékeztek engem és ok nélkül öklözének. Ahelyett, hogy szerettek volna, ellenségeimmé lettek. Rosszal fizettek nekem a jóért és gyűlölettel a szeretetemért.»: »Te tudod az én gyalázatomat, — kiált a Fiú az Atyjához — az én szégyenvallomásomat és szidalmamat... és várom vala, ha valaki én velem együtt bánkódnék, de senki nem vala; és ha valaki megvigasztalna, de nem találók senkit. Sőt inkább az én eledelem helyébe epét adnak vala és az én szomjúságomban engem ecettel itatnak vala.«

És végezetül keresztre szegzik majd és elosztják ruháit maguk között. »Mert körülvett engem az ebek falkája és a gonoszoknak serege megkönyékezett engem. *Általlikasztották kezeimet és lá* halmát...* ők pedig csak néznek és bámulnak én reám. Az én ruháimat magoknak elosztották és az én köntösömbre sorsot vetettek.« Nagyon későn eszmélnek majd rá, hogy mit is cselekedtek, s megbánják majd »és én rám tekintenek, akit általfűrtak és siratják őtet, mint az ember szokta siratni egyetlenegy magzatját és keseregnek ő rajta, mint szoktak keseregni elsőszülöttökön.«

»És arccal leborulnak előtte minden Királyok; minden pogány népek szolgálnak néki. Mert megszabadítja a szegényt a hatalmastól és a szűkölködőknek életeket megtartja.« »És akik téged nyomorgattak, azoknak fijaik hozzád mennek magokat megaláztatván és leborulnak a te lábaidnak talpainál, valakik téged bántalmaznak vala.« »Sötétségbe borul a föld és homályosságba a nemzetek, de belőled, Izrael, születik az Úr és az ő dicsősége feltetszik tebenned. És a te fényességed iránt veszik útjokat a nemzetek és a királyok a ragyogás iránt, amely belőled születik. Hordozd körül szemeidet és csodálkozzál: azok mind egybegyülekeztek, hogy hozzád jöjjenek; messzi földről jönnek

majd a te fiaid s mindenfelől születnek majd leányaidé »Ímé a nemzetségeknek bizonyságul adtam őtet, vezérül és tanítómesterül a nemzetségeknek... és amely nép téged nem ismert, te hozzád siet majd, Izrael, a te Uradnak Istenednek szeretetért.*

Ezekre s egyéb igékre emlékezik Jézus fellépésének előestéjén. Tud mindent s nem riad vissza; ismeri elejétől fogva a sorsát, a szívek hálátlanságát, a barátok süketségét, a hatalmasok gyűlöletét, az ökölcsapásokat, a leköpdösést, a gyalázkodásokat, a megcsúfoltatásokat, a megaláztatásokat, a szidalmakat, kezeinek s lábainak szeggel-átverését, a kínzásokat és a halált, ismeri a Fájdalmak Emberének szörnyű, megpróbáltatását s mégsem hátrál meg.

Tudja, hogy a Héberek, testesek, anyagiasak, világiasak, megaláztatásokkal átítatottak, elkese-redéssel s gonosz gondolatokkal telítettek, nem holmi szegény, gyűlölt és szelíd Messiást várnak. Mintán félretolták a látókat s a hírnököket, valamennyien földi Messiásról, fegyveres Királyról, második Dávidról álmodoznak, harcosról, aki porba sújtja ellenségeinket, aki igazi vért fog ontani, ellenségeik piros vérét, s aki ragyogóbb fényben támasztja fel Salamon palotáját és Salamon templomát, és a királyok mind adót fizetnek majd neki, nem a szeretet s a hódolat adóját, hanem nehéz aranyat s vert ezüstöt, és a jelenvaló földnek ez a földi királya bosszút áll majd Izrael minden ellenségén, mindazokon, akik sanyargatták Izraelt, akik szolgaságban tartották Izrael népet, és a rabszolgákból urak lesznek s az urak szolgálkákká aljasodnak és a világ minden országainak Jeruzsálem lesz a fővárosa és a koronás királyok tédet hajtanak Izrael új királyának trónusa előtt és Izrael mezői termékenyebbek lesznek,

mint mind a többiek, legelői kövérebbek, nyájai határtalanul megsokasodnak, a búzát és az árpa/fehérrizs kétszer aratják évente és a kalászosokban dúsabban duzzadnak a szemek, mint annakelőtte, és két ember nyög majd egyetlen szőlőfürt terhe alatt és nem lesz elegendő tömlő az új bor befogadására, sem elegendő korsó minden olaj eltevésére és a mézet majd a fák odvaiban s az utak sövényein találják és a fák ágai letöredeznek a gyümölcs súlya alatt és a gyümölcsök húsosak és édesek lesznek, mint eladdig még soha.

Ezt lesik-várják a testies és földhöz tapadt Héberok, akik Jézus körül élnek. És ő tudja, hogy nem adhatja meg nekik azt, amit keresnek; hogy nem lehet a győzelmes harcos és a büszkén felmagasló király a leigázott királyok között, ő tudja, hogy az ő országa nem e földről való; és nem tud egyebet adni, csak egy kis kenyert, minden csepp véréért s minden szeretetért. És azok nem hisznek majd őbenne, megkínózzák és megölik, csaló és kuruzsló gyanánt, ő mindezt tudja, tudja, mintha már egyszer a tulajdon szemeivel látta volna, mintha testével és lelkével végigszenvedte volna. De tudja azt is, hogy szavának magva, amely a földbe vettetett, bogáncsok és tövisok közé, amelyet megtapostak a gyilkosok talpai, kicsírázik a tavasz első lehelletére, sarjadzik lassan-lassan s majd megnövekszik, eleinte, mint a szél-verte cserje s végül fává erősödik, amely az égig nyújtja ágait és lombjával beborítja majd a földet és minden ember ott ülhet majd körülötte, hogy annak a halálára emlékezzenek, aki a magját elvetette.

A tűz prófétája

Miközben Jézus a názáreti sötét zugban a szekercét s a szögmérőt kezelte, egy Hang emelkedett a Pusztában, a Jordán és a Holt-tenger felé.

Az utolsó Próféta, Keresztelő János, szólította bűnbánatra a zsidókat, hirdette a Mennyek Országának jövetelét, jövendölte a Messiás közeli megjelenését, korholta a bűnösöket, akik hozzá sereglettek s megmerítette őket a Folyó vizében, hogy ez a külső lemosás mintegy kezdete legyen a belső megtisztulásnak.

Ebben a zűrzavaros heródesi korban a régi Júdea, amelyet megszenségtelenítettek az Idu-meus bitorlók, megfertőztettek a hellenisztikus beszivárgások, durván sanyargatott a római zsoldos-sereg; király nélkül, egység nélkül, dicsőség nélkül, félig-meddig máris szétszórva a világon, elárulva tulajdon papjaitól, egyre keseregve immár ezer éve elmúlt földi birodalmának nagyságán, egyre csökönyösen reménykedve egy nagy bosszúállásban, egy csodálatos feltámadásban, a győzelem visszatértében, Istenének diadalában, az Üdvözítő, a Szabadító, a Felkent eljövetelében, akinek a Salamonénál is hatalmasabb és szebb új Jeruzsálemben kell uralkodnia és Jeruzsálemből kormányoznia minden népeket, hatalma alá hajtania minden királyt, leigáznia minden birodalmat és meghoznia a boldogságot nemzetének és minden embernek, — ez az öreg Júdea, amely elégedetlenkedett uraival, amelyet megtépáztak az adószedők, megsanyargattak a megvesztegethető írástudók s a szenteskedő Farizeusok, a feldarabolt, megalázott, kizsákmányolt öreg Júdea, mégis, sutba dobva minden gyalázatát, teli a jöven-

döbe vetett hittel, szíves-örömet hallgatott a Puszta Hangjára, odasereglett a Jordán partjaira.

János alakja minden ízében alkalmas arra, hogy felcsigázza a képzelődést. Az aggkor és a csoda gyermeke létére születésétől fogva arra szentelték, hogy *Nazir* vagyis tiszta legyen; és nem nyírta soha a haját, nem ivott sohasem bort, sem almabort, asszonyt sohasem érintett s nem ismert más szerelmet, csak az Istenét.

Hamarosan, még fiatalon, elhagyta agg szülei házát s elrejtőzött a Pusztában. Ott élt már sok esztendő óta, egyedül, ház nélkül, sátor nélkül, szolgák nélkül, nem volt a rajtavalón kívül semmi egyebe. Testét teveszőr-bunda takarta, amelyet derekán bőrvöv fogott össze; magas, szikár, csontos, napégette ember, a melle bozontos, hosszú haja vállát veri, hosszú szakállá szinte elborítja az arcát, torzonborz szemöldökei alatt két vilámló és szúrós szem mered, mikor rejtett szájából az átok hatalmas szavai hömpölygenek.

Ez a magnetikus Erdei Ember, aki egyedülvaló, mint egy stoikus, úgy tűnt fel a megkereszteltek szemében, mint egy kétségbeesett népnek utolsó reménysége.

Jézus hallott felőle a »megtisztultak«-tól, akik visszatértek a Jordántól és újra magukra vették előbbi életüket, mint ahogy az ember reggel felfrissülve újra felveszi az előttevaló este ledobott ruháját. És megértette, hogy az ő napja elközelgett.

Immár harmincadik évében járt. Épp a legszebb s a számára rendelt életkorban. Harmincon innen az ember csak vázlat és közeledés; a közönséges érzelmek, a mindenek szeretete, uralkodnak rajta; nem ismeri jól az embereket, tehát nem is szeretheti őket a gyöngédségnek azzal az édes sze-

retetével, amellyel szeretni lehet őket; és ha nem ismeri s nem tudja szeretni őket, akkor nincs meg a joga, hogy felelősséggel beszéljen, sem a hatalma, hogy hallgatóivá tegye, sem az adománya, hogy üdvözítse őket.

Az első híradás

János, a puszta napjától perzselt testével, az Ország vágyától perzselt lelkével, a Tűz Hírnöke, Az eljövendő Messiásban a Láng Urát látja. Az új Király szigorú gazda lesz: a fa, mely nem terem jó gyümölcsöt, kivágatik és Tűzre vettetik; kicsépli majd a gabonát a szérún s a szalmát és a pelyvát olthatatlan Tűzön égeti el. Keresztelő leszen, aki Tűzzel keresztel

Rideg, haragos, zord, esetlen-faragatlan, támadásra kész, türelmetlen és makacs ember létere János nem dédelgeti azokat, akik hozzá csatlakoznak, még akkor sem, ha eldicsekedhetnék vele, hogy ő vonzotta őket ide. És ha Farizeusok és Szaduceusok, közismert, írástudó, a népnél tiszteletben álló, a templomban tekintélyes emberek jönnek a keresztségre, jobban megszegyeníti őket, mint a többieket.

—»Viperák fajzati, ki tanított titeket futni a jövendő harag elől? Teremjétek tehát a bűnbánat méltó gyümölcseit; és ne mondjátok magatokban: Ábrahám a mi atyánk; mert mondom nektek, hogy hatalmas az Isten e kövekből is Ábrahámnak fiaikat támasztani.«

—Ti, akik bezárkóztok kőházaitokba, mint ahogy a viperák megbújnak a sziklák alatt, ti, Farizeusok és Szaduceusok, keményebbek vagytok a kőnél; megkövesedett az értelmetek a törvény betűjében s a szertartásokban; megkövesedett önző szívetek; az éhezőnek, aki kenyeret kért

töletek, követ adtatok a kezébe; követ dobtatok arra, akinek kevesebb volt a bűne, mint nektek; ti, Farizeusok és Szadduceusok, felfuvalkodott kőszobrok vartok, akiket csak a tűz tud majd megtörni, mert a víz csupán fölül fut végig rajtatok s hamarosan megszárad. De az az Isten, aki kezeivel a földből gyúrta Ádámot, más fiakat is tud majd alkotni magának, más embereket, más élőlényeket, a folyammeder kavicsaival, az országút törmelékeivel, a szikla közeivel — a homokkövet testté és lélekké változtatja majd, míg ti a lelket és a testet kővé keményítettétek. Nem elegendő tehát megmerülni a Jordánban. A lemosás szent és üdvösséges, de csak a kezdet: változtassatok élteteken, tegyétek az ellenkezőjét annak, amit eddig tettetek, mert különben elhamvaszt benneteket. Az, aki Tűzzel keresztel. És kérdezé őt a sereg:

— Mit cselekedjünk tehát?

És felelé nekik:

— Akinek két köntöse van, adja annak, kinek nincsen; és akinek élelme vagyon, hasonlóképpen cselekedjék.

Eljövének pedig a vámosok is, hogy megkereszteltessenek és mondák neki:

— Mester, mit cselekedjünk?

És monda nekik:

— Semmit többet ne követeljétek, mint ami megrendeltetett.

Kérdek azután őt a vitézek is:

— Hát mi mit cselekedjünk?

És monda nekik:

— Senkit se bántsatok, se ne erőszakoskodjatok és elégedjétek meg zsoldotokkal.

János, aki oly méltóságos és szinte emberfölötti, amikor hirdeti a rettenetes választást Jók és Gonoszok között, alighogy a részletekbe bocsát-

kozik, közönségesse válik és úgyszólván behull a farizeusi hagyománynak kellős közepébe. Nem tud egyebet tanácsolni, mint az alamizsnázkodást: adni a fölöslegből, abból, amit nélkülözhet az ember. A vámosoktól nem követel egyebet, csak a szigorú igazságosságot: annyit szedjenek, amennyi ki van róva, és semmi többet. A katonáknak, ennek a szilaj és harácsoló népségnek, csak a mérsékletet ajánlja: elégedjete meg a zsoldotokkal és ne fosztogassatok. Benne vagyunk a teljes mozaizmusban: Ámos és Izaiás, jóval ő előtte, sokkal tovább jutottak.

És immár itt az ideje, hogy a Holt-tenger Vádlója átadja helyét a Tibériás-tenger Szabadítójának.

Szomorú sorsuk ez az előfutároknak, akik tudnak, de nem fognak látni, akik eljutnak a Jordán partjáig, de nem örvendezhetnek majd az ígéret földjének, akik egyengetik az utat az előtt, aki utánuk jön, de előttük fog menni, akik előkészítik a trónust, de nem fognak rajta ülni, szolgálai egy Úrnak, akit gyakran nem is látnak meg szemtől-szembe. János nyersességét talán még jobban igazolja az a tudata, hogy ő csak egyszerű követ, semmi más; az a tudat, amely nem fajult irigységgé, de a szomorúságnak valami csapadékát hagyta még az ő alázatosságában is.

Eljöttek hozzá Jeruzsálemből, hogy megkérdezzék tőle: kicsoda.

—Illés vagy-e te?

—Nem.

—Próféta vagy-e te?

—Nem.

—A Krisztus vagy-e te?

—Nem. Én a pusztában kiáltó szó vagyok. Utánam jő valaki, akinek nem vagyok méltó sarusziját megoldani, sem saruit érinteni.

Názáretben ezenközben egy ismeretlen Munkás éppen felszíjazta saruit kezeivel, hogy ki-menjen a pusztába, ahol harsogott a hang, amely háromszor is azt felelte: nem.

Ünnep előtt

János szólítja a bűnösöket hogy mosdjanak meg a folyóban, mielőtt bűnbánatot tartanának. Jézus megjelenik Jánosnál, hogy megkeresztelkedjék: vájjon tehát Bűnösnek vallja magát?

A szövegek világosan beszélnek. A Próféta »hirdette a bűnbánat keresztségét a bűnök bocsá-natára«. Aki eléje járult, bűnösnek vallotta magát; aki mosdani megy, piszkosnak érzi magát.

Az, hogy Jézus életéről tizenkettedik évétől a harmincig semmit sem tudunk — éppen a bűnre hajló gyermekség, a hevülékeny s ábrándkergető ifjúság éveiről — azt a gondolatot ébresztette, hogy ő ebben az időben éppen olyan bűnös volt, mint a többi, vagy legalább is annak tartotta magát.

Az, amit élete hátralévő három évéről tudunk — ezeket világítja meg legélesebben a Négy Bizonyosság előadása, mert a halottaknak leginkább' utolsó napjaik és szavaik maradnak meg az emlé-kezetben — nem nyújt semmiféle támasztékot annak a feltevésnek, amely beiktatja a Bűnt a kezdet Ártatlansága s a vég Dicsősége közé.

Krisztusban még csak a látszata sem fedezhető fel a megtérésnek. Első szavainak ugyanaz a hangsúlyuk, mint az utolsóknak: a forrás, amelyből fakadnak, tiszta mind az első naptól fogva; nincs zavaros üledéke, nincs piszkos, csapadékos alja. Biztosan, nyíltan, határozottan indul, a tisztaság felismerhető tekintélyeivel, látni, hogy nem marad utána semmi homályosság, a hangja harsány, szabad, szárnyaló, dallamos ének, amelyből nem érzik

ki sem a gyönyörök rossz bora, sem a megbánások rekedtsége. Tekintetének, mosolyának s gondolatának kristálytisztasága nem az a derű, amely a viharfelhők után következik, s nem is a szürkület bizonytalan fehérsége, amely lassan lebírja az éjszaka gonosz árnyait. Ez annak a kristály tisztasága, aki csak egyetlenegyszer született és gyermek maradt érett korában is; kristálytisztasága, átlátszósága, nyugodtsága, békessége egy napnak, amely éjszakában végződik majd, de estéje előtt el nem homályosul; örökkévaló s mindig egyforma nap, érintetlen gyermekség, amelyre nem borul árnyék mindhalálig.

Odamegy a tisztátalanok közé a tiszta természetes egyszerűségével; a bűnösök közé az ártatlan természetes erejével; a betegek közé az egészséges természetes biztosságával.

A megtért viszont, lelke mélyén, egy kissé mindig zavarodott. A keserűségnek egyetlen megmaradt cseppje, a tisztátalanságnak egy könnyed árnyéka, a sajnálkozásnak egyetlen feltörése, a kísértésnek egyetlen futó átröppenése elegendő arra, hogy visszavesse vonaglásaiba. Mindig megmarad benne a gyanakvás, hogy nem vetkőzte le gyökeresen a régi embert, hogy nem semmisítette meg, csak elkábította azt a Másikat, aki az ő testében lakozott: úgy megfizetett, annyit túrt, annyit szenvedett az üdvösségéért s oly drága és oly törekény kincsnek tűnik neki, hogy folytonosan fél: hát-ha kockáztatja, hátha elveszíti. Nem kerüli a bűnösöket, inkább csatlakozik hozzájuk, az önkénytelen borzongás érzésével; azzal a néha be sem vallott rettegéssel, hogy hátha újra megmételje magát; azzal a gyanakvással, hogy ha viszontlátja a szennyet, amelyben ő is oly jól érezte magát nagyon kegyetlenül újítja fel benne a gyalázatnak immár kibírhatatlan emlékét s kétségbeesést ébreszt

benne a végső üdvösség iránt. Aki szolga volt, ha úrrá cseperedik, nem egykönnyen bízik meg a szolgáltaiban; aki szegény volt, ha megtollasodik, nem nagyon bőkezű a szegényekkel; aki bűnös volt, a bűnbánat után nem mindig barátjuk a bűnösöknek. A kevélységnek az a csökevénye, amely megbújik még a szentek szívében is, a szemrehányó megvetés kovászát keveri jóindulatába: Mért nem cselekszik azt, amit ők meg tudtak cselekedni. A fölfelé vezető út mindenkinek nyitva van, még a legszennyesebbeknek s legmegátalkodottabbaknak is; nagy a jutalom: hát miért maradnak ott lenn, elmerülve a vak pokolban?

És mikor a megtért szól az ő testvéreihez, hogy megtértse őket, nem bírja megtartóztatni magát, hogy vissza ne gondoljon a maga tapasztalására, a maga bukására, a maga megmenekülésére. Valami hajtja, talán nem is annyira a büszkeség, mint inkább a siker vágya, hogy rámutasson önmagára, mint eleven és kézzelfogható példájára a kegyelemnek, mint igazmondó bizonyosságára az üdvösség édességének.

A multat meg lehet tagadni, de nem lehet megsemmisíteni: megint kivirul, öntudatlanul is, éppen azokban az emberekben, akik új életet kezdtek a bűnbánat révén történt újjászületéssel.

Jézusban a megtértnek ez az elképzelt múltja sohasem virágozik ki, semmiféle alakban; még célzásoként, még a sorok közt sem fedezhető fel, nem ismerhető fel még legjelentéktelenebb cselekedetében, még leghomályosabb szavában sem. Az ő szeretetében nincs semmi a Bűnbánó lázas makacságából, aki híveket akar toborozni. Természetes, nem kötelességszerű szeretet. Testvéri gyengédség, szemrehányások bonyodalmai nélkül, önkéntes baráti testvériség, amelynek nem kell ellenérzéseket lenyelnie. A Tisztátalanhoz vonzódása a

Tisztának, aki nem fél, hogy beszennyezi magát s tudja, hogy van mód a megtisztálkodásra. önzetlen szeretet. A szentek szeretete a szentség legfelségebb pillanatában. Szeretet, amely mellett alantastnak tűnik minden más szeretet. Szeretet, amelyent nem láttak ő előtte. Szeretet, amely csupán újra megkerült, egy-egy ritka napon, ama szeretet emlékezete s követelése gyanánt. Szeretet, amely kereszténynek nevezi majd magát s más néven soha. Isteni szeretet. Jézus szeretete. Szeretet.

Jézus a bűnösök közé jött, de nem volt bűnös. Eljött megmerülni a folyóvízben János szemei előtt, de nem volt benne semmi szenny.

Jézus lelke gyermeki lélek volt, annyira gyermeki, hogy túlszárnyalta a bölcseket bölcsességben s a szenteket szentségben. A parton nyoma sincs a puritán rideg-szigorú világnézetének s a nagy ügyel-bajjal megmenekült hajótörött rettegetésének. A kicsinyeskedő szörszálhasogatók szemében bűnöknek tűnhetnek a legmagasabb tökéletesség aprócseprő repedései és a Törvény ezernyi parancsa közül bármelyiknek akaratlan elhanyagolása is. De Jézus nem volt farizeus, sem mániákus. Tudta, hogy ez a bűn, ez a jó s nem vesztette el lelkét a betű labirintusaiban. Az ő lelke ismerte az életet; nem tagadta meg az életet, amely még nem a jó, csak minden javaknak a feltétele. Enni, inni nem bűn; sem a világot szemlélni; s nem bűn jóságos tekintetet vetni a zsványra, aki surran a sötétben, vagy a nőre, aki kifesti ajkait, hogy elfödje a nem kívánt csókok szennyes nyomait.

A keresztség

És Jézus mégis eljött, a bűnösök sokadalma közé, hogy megmerüljön a Jordánban. A titok nem titokzatos annak, aki a Jánostól felújított szertar-

tásban nem lát egyebet annak legbensőbb értelménél.

Jézus esete egyetlen. Jézus Keresztsége látszólag ugyanolyan, mint a többieké, de más úton-módon kell megfejteni. A Keresztség nem egyéb, mint a test letörése, mintegy jelképéül annak az akarata, hogy a lelket letöröljük, maradványa a víz ősi analógiájának, amely eltünteti a valóságos foltokat s van ereje kiirtani a lelki foltokat is. Ezt a fizikai metaforát, amely hasznavehető a hétköznapi szimbolikában, szükséges szertartás a tömeg testi szemeiben, amelynek anyagi támasztékra van szüksége, hogy elhiggye azt, ami nem anyagi, nem Jézus alkotta.

De elment Jánoshoz, hogy teljesüljön az Előfutárról mondott jövendölés; az ő térdreborulása a Tűz Prófétája előtt elismerése az ő igazi hírnök-voltának, az ő törvényes követ-érdemeinek, aki megtette kötelességét s immár elmondhatja, hogy művét bevégezte. Jézus, amikor aláveti magát ennek a szimbolikus beiktatásnak, valójában megadja Jánosnak az Előfutár törvényes beiktatását.

Ha Jézus Keresztségében más jelentést is akar valaki látni, gondolhat talán arra, hogy a vízbermítés egy ősi Emberáldozat csökevénye. A régi népeknél századokon át szokásban volt, hogy megölték ellenségeiket vagy valamelyik tulajdon honfitársukat, áldozatul a haragvó istenségeknek, hogy kiengeszteljék a népnek valami súlyos bűnét, vagy hogy a szokottnál különösebb kegyet nyerjenek, menekülést valami reménytelenül kétségbeesztőnek látszó helyzetből. A Héberek az elsősültek életét szánták Jahvénak; Ábrahám idejében Isten rendeletére eltörölték ezt a szokást, bár később is akadtak, akik ragaszkodtak hozzá.

A kiszemelt áldozatokat különféleképpen ölték meg, egyebek közt vízbefulladásással. A ciprusi

Curiumban, Tarracmában, Marseilleben, meg a történelmi időkben is, évente beledobtak egy embert a tengerbe s az áldozatot úgy tekintették, mint polgártársai megváltóját. A Keresztség a rituális Vízbefulladás maradványa, és ha már erről a Víznek hozott engesztelő áldozatról az volt a hit, hogy javukra válik az áldozóknak s érdemére a feláldozottnak, csak egy rövid lépés volt úgy elgondolni, mint új élet kezdetét, mint feltámadást. Az, akit vízbe fullasztanak, meghal a többiek javáért s méltó, hogy újra éljen. A Keresztség, miután már el is felejtették ezt a vad eredetét, megmaradt az újjászületés szimbólumának.

Jézus éppen azon a ponton volt, hogy életének új korszakát, jobban mondva igazi életét megkezdje. Azzal, hogy megmerült a vízben, bizonyosságát adta halálra-készségének, de egyúttal a feltámadás bizonyosságának is. Nem azért lép a Jordánba, hogy megtisztuljon, hanem hogy jelezze: mégkezdődik második élete, és halála csak látszólagos lesz, mint ahogy csak látszólagos a megtisztulása a Jordán vizében.

A puszta

Amint Jézus kilépett a Vízből, kiment a Pusztába; a Sokaságból a Magányosságba,,

Mindezideig Galilea vizei s mezői közt, a Jordán füves partjain tartózkodott — most kimegy a sziklás hegyekbe, ahol nem buggyan forrás, ahol nem fakad búzakaralás, ahol csak csúszó-mászók s túskebokrok tenyésznek.

Mindezideig Názáret napszámosai, János vezeklői között élt — most kimegy a magányos hegyekbe, ahol nem mutatkoznak emberi arcok s nem hallatszanak emberi hangok. Az Új Ember közéjük s maga közé vsti a Pusztát.

Aki azt mondta: jaj az egyedülvalónak! csak a tulajdon félelmét vette mértékül. A társasélet áldozat, mégpedig annál elismerésreméltőbb, minél inkább ellenünkre van. A Magányosság, a dúsl elkűek számára Jutalom, nem pedig Engesztelés. Ünnepe-előestéje a biztos jónak, megteremtése a belső szépségnek, szabad kibékülés minden távollevőkkel. Csak a Magányosságban élünk a hozzánk Hasonlókkal: azokkal, akik, Magányosságukban, megtalálják majd a magasztos gondolatokat, amelyek megvigasztalnak minket minden egyéb elhagyott javakért.

A Középszerű, a Kicsiny, nem bírja elviselni a Magányosságot. Az, akinek nincs áldoznivalója. Aki retteg önmagától s a maga ürességétől. Aki örök magányosságára van kárhozthatva a tulajdon lelkének, ennek a sivár belső pusztaságnak, ahol nem nő egyéb, csak az elvadult bozótok mérges növényei. Aki nyugtalan, unatkozó, megalázott, ha nem tud belefeledkezni a többiekbe, belekábulni mások szavaiba, elevenen belecsalni magát azoknak mesterkélte életébe, akik viszont épúgy ámitják magukat őbenne; akik passzív atom létükre nem élhetnek anélkül, hogy bele ne keveredjenek a szennyvízbe, amely minden áldott reggel kibugygyan a városok csatornáiból.

Jézus az emberek közt élt s vissza fog térni az emberek közé, mert szereti őket. De gyakran elrejtőzik, hogy egyedül maradjon, távol még tanítványaitól is. Hogy az embereiket szerethessük, hébe-hóba ott kell hagynunk őket.

Távol tőlük közelebb jutunk megint hozzájuk. A Kicsiny csak a Rosszra emlékezik, amit cselekedtek vele; éjszakáját hányja-veti a bosszúság és száját megmérgezi a harag. A Nagy csak a Jóra emlékezik és hálából azért a kevéske Jóért elfelejti azt a sok Rosszat, amiben része volt. Még az is el-

illan a szívéből, amit nem bocsátott meg azon nyomban. És visszatér testvérei közé, a régi szeretettel.

Jézus számára a magányosságnak ez a Negyven napja az utolsó előkészület. A Héber népnek — Krisztus prófétai jelképének — Negyven évig kellett bolyongania a Pusztában, mielőtt beléphetett volna az Isten-ígérte Országba; Mózesnek Negyven napig kellett Istennél maradnia, hogy meghallgassa törvényeit; Negyven napig kellett Illésnek gyalogolnia a Pusztában, hogy megmeneküljön az elvetemült királyné bosszújától.

Az új szabadítónak is Negyven napig kell várnia, mielőtt hirdeti az ígért Országot s Negyven napig Istennel kell maradnia, hogy megkapja tőle az utolsó ihletést.

De nem lesz egészen egyedül. Vele vannak a Vadállatok s az Angyalok. Az embernél alantasabb lények s az embernél felsőbb lények. Azok, amelyek a mélybe húzzák, s azok, akik a magasba emelik. A csupa-anyag-lények s a csupa-szellem-lények.

Az Ember Állat, amelynek Angyallá kell válnia. Anyag, amely azon a ponton van, hogy Szellemmé változzék. Ha az Állat felülkerekedik, az ember az Állat alá süllyed, mert értelme maradványait az állatiasság szolgálatába veti; ha az Angyal győz, az ember hasonlóvá lesz hozzá s ahelyett, hogy Istennek egyszerű katonája lenne, részesévé válik magának az Istenségnek. De az elbukott Angyal, aki arra van kárhóztatva, hogy az Állat alakját öltse magára, irigy és makacs ellensége azoknak az embereknek, akik angyalodnak s fel akarnak lendülni abba a magasságba, amelyből ő lezuhant.

Jézus ellensége a Világnak, a tömeg állati életének. Jött, hogy az Állatok emberekké váljanak

s az emberek Angyalokká. Megszületett, hogy megváltoztassa és legyőzze a Világot. Vagyis, hogy leverje a Világ Királyát, Isten és az Emberek ellenségét, a gonoszat, a kerítőt, a csábítót. Megszületett, hogy kiűzze Sátánt a földről, mint ahogy Atyja kiűzte az Égből.

És a Sátán a Negyven nap múltával megérkezik a Pusztába, hogy megkísértse az ő ellenségét.

Az ellenség

Az a szükségérzet, hogy valaki minden áldott nap megtömje a zsebét, első jele annak, hogy szolgálja az anyagnak — és Jézus az anyagot is le akarta győzni. Mikor majd az emberek között lesz, enni s inni fog, hogy kellemes társuk legyen barátainak, s azért is, mert meg kell adni a testnek, ami a testé, s végül, hogy szemmeláthatólag tiltakozzék a Farizeusok képmutató böjtjei ellen. Jézus küldetésének utolsó cselekedete egy Vacsora lesz, de az első, a Keresztség után, egy Böjt. Most, hogy egyedül van és nem alázza meg egyszerű életű társait, sem nem téveszthetik össze a kegyeskedőkkel, megfélekedzik az evésről.

De Negyven nap múlva megéhezett. A Sátán, megbújva s láthatatlanul leste ezt a pillanatot. Ha az Anyag Anyagot kíván, van egy kis reménység. És az Ellenség szól:

— Ha Isten fia vagy, mondd, hogy e kövek kenyerekké legyenek.

Kész a visszavágás:

— Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem az Istennek minden igéjével.

A Sátán nem adja meg magát, hanem egy hegy tetejéről megmutatja neki a földkerekség országait:

—Neked adom mind e birodalmat és ezek dicsőségét, mert nekem adattak azok és akinek akarom, annak adom. Ha tehát imádandasz engem, mind tieid lesznek.

És Jézus feleli:

—Távozz Sátán, mert írva vagyon: a te Uradat Istenedet imádjad és csak Neki szolgálj.

Ekkor a Sátán Jeruzsálembé vitte őt és a Templom tetejére állította:

—Ha Isten fia vagy, bocsásd le innen magadat.

De Jézus azonnal rácsap:

—Ne kísértsed a te Uradat Istenedet.

»És elvégezvén minden kísértést az ördög — folytatja Lukács — eltávozék tőle egy ideig.«
Látni fogjuk visszatérését is és az utolsó kísértést.

Ez a hármás párbeszéd, első pillantásra, szentírási szövegekkel való labdázásnak látszik. A Sátán és Jézus nem a maguk szavaival beszélnek, hanem versenyt vesznek őket kölcsön a könyvekből. Mintha csak valami teológiai csatározás tanúi volnának: pedig valójában ez az első, nem elmondott, hanem előadott Példázata az Evangéliumnak.

Nincs mit csodálkozni azon, hogy a Sátán azzal a lehetetlen reménykedéssel jött, hogy elbuktatja Jézust. Nincs mit csodálkozni azon, hogy Jézus, amennyiben ember, alá van vetve a kísértésnek. A Sátán csak a nagyokat és a tisztákat kísérti meg. A többiekhez még csak egy hívogató szót sem kell suttognia, övéi azok már gyermekori süllyedésük óta, övéi ifjúságukban. Nem kell törnie magát, hogy engedelmeskedjenek neki. Még mielőtt szólítaná őket, máris a karjaiban vannak. A legtöbben tudomásul sem veszik, hogy van. Nekik nem mutatkozott soha, mert távolról is engedelmeskedtek neki. Sőt, mivel sohasem ismerték, hajlandók tagadni is őt. Az ördögök nem hisz-

nek az ördögben. Az ördög utolsó ravaszága — meg van írva — az, hogy a tulajdon halálának híret költötte, öltözik ő mindenféle alakba, néha oly gyönyörűre, hogy nem is hinné az ember, hogy ő az. A Görögök például, az értelmesség s a finom ízlés csodái, nem adtak helyet Sátánnak a mitológiájukban. Mert valamennyi Istenüknek, ha megvizsgáljuk őket, kibújnak a Sátán-szarvak borostyán- és szőlőkoszorúik alól. Sátáni a hatalmaskodó és fajtalan Jupiter, a parázna Venus, a nyúzó Apolló, a gyilkos Mars, a részeg Dionysos. Görögország istenei oly ravaszok, hogy szerelmi bájitalokat és cseppentett illatokat adnak a népnek, hogy ne érezze a bűn bűzét, amely megfertőzi a földet.

De ha a tömeg nem vesz tudomást róla és ki-neveti, mint az egyházban a bűnbánat szükségleteire kitalált mumust, ő éppen azokra dühödik fel, akik ismerik, de nem szegődnek követőivé. Ő csábítja el a két első teremtmény Ártatlanságát; ő vezeti rossz útra Dávidot, a Bátorot; ő rontja meg Salamont, a Bölcsét; ő vádolja Isten trónusa előtt Jóbot, az Igazat. Mind a szenteket, akik elrejtöznek a pusztában, Istennek minden szeretőit megkísérti majd a Sátán. Minél jobban eltávolodunk" tőle, annál jobban megközelít. Minél magasabban vagyunk, annál jobban fenekedik, hogy a mélybe rántsion. Nem szennyezheti be, csak a tisztát; nem törődik a szennyel, amely magától erjed a bűnben, a gyönyör forró lehelletére. Megkísértetni a Sátántól: a tisztaság bizonyítéka, a nagyság jele, az emelkedettség próbája. Aki megismerte a Sátánt s látta színről-színre, külön tudja választani magában. Jézus, mint senki más, kiérdemelte ezt a megszentülést. A Sátán két kihívást s egy ajánlatot vág oda neki. Felhívja, hogy változtassa át a holt anyagot életet adó anyaggá és hogy vesse

le magát a magasból, mert Isten azzal, ha megóvja, elismeri igaz fiául. Felajánlja neki a földi országok birtokát és dicsőségét, hogy Jézus, ahelyett hogy Istennek szolgálmi, ígérje meg, hogy a Démon szolgálatába szegődik. Anyagi kenyeret és anyagi csodát kíván tőle s anyagi Hatalmat ígér neki. Jézus nem fogadta el a kihívásokat s visszautasítja az ajánlatot.

Ő nem a testies és ideigvaló Messiás, akit a zsidó nép remél, nem az anyag Messiása, aminek elképzei sülyedettségében a kísértő. Nem azért jött, hogy táplálékot hozzon a testnek, hanem hogy meg hozza a lélek táplálékát; azt az egyetlen eledelt, ami az igazság. Mikor testvéreinek, távol otthonuktól, nem lesz elegendő kenyérük, hogy elverjék éhségüket, elosztja azt a néhány kenyeret, ami övéinél van s valamennyien jóllaknak és még a kenyérkosarak is telten maradnak. De ha nincs rá szükség, nem lesz osztogatója annak a kenyérnek, amely a földből jön s a földbe tér vissza. Ha kenyerekké változtatta volna az út köveit, mindenki követőjéül szegődött volna, a tulajdon teste szeretetéből, és úgy alakoskodott volna, hogy mindent elhisz, amit mond; még a kutyák is eljöttek volna az ő lakomájára. De ezt nem akarja. Aki hisz benne, a szavában kell hinnie, éhség, fájdalom, nyomorúság ellenére is. Sőt, aki őt követni akarja, ott kell hagynia a búzatermő mezőket és a pénzt, amelyet kenyérre lehet váltani. Vele kell mennie, tarisznya és fizetség nélkül, egy szál ruhában, és élni, mint a lég madarai, magot csipkedve a mezők kalászaiból vagy alamizsnát koldulva a házak ajtajában. A földi kenyérrel nem sokat kell törődni; a levelek közt ottmaradt füge. a tóból kifogott hal helyettesítheti. De az égi kenyérrel mindenkinek törődni kell, aki nem akar meghalni mindörökre, mint azok, akik sohasem

fogják megízlelni. Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem szeretettel, rajongással és igazsággal. Jézus hajlandó átváltoztatni a Földi Országot Mennyek Országává, a vad állatiságot boldog Szentséggé, de nem ereszkedik le annyira, hogy átváltoztassa a köveket kenyerekké, az Anyagot más Anyaggá. Szakasztott ilyen természetű meggondolások alapján utasítja vissza Jézus a második kihívást. Az emberek szeretik a csodálatost. A külső csodálatost, a Csodát, a szemük láttára lehetségessé vált fizikai lehetetlenséget. Éheznek és szomjúhozni a csodás jelenségeket. Készek térdre hulkani a Csodatévő előtt, még ha ördögös vagy kuruzsló is. Jézustól mindenki Jelet kér majd, vagyis olyasmit, ami az ő szemükben valami gigantikus bűvészmutatvány. De ő ezt mindig meg fogja tagadni. Nem akar csodatevéssel csábítani. Meggyógyítja a betegeket — különösen a lelki betegeket s bűnösöket — de gyakran elkerüli még az ilyen csodákra kínálkozó alkalmat is és megkéri a gyógyultakat, hogy hallgassák el a gyógyító nevét. De sohasem használja majd ezt a hatalmát a maga megmentésére. A Gethsemani kertben is megkísérti majd a Sátán, hogy a közelgő halál kelyhe távoztassék el ajkaitól, és mikor már a keresztre feszítették majd, a Sátán megismétli kihívását a zsidók száján át. »Ha Isten fia vagy, szállj le a keresztről és szabadítsd meg magadat.« De a virrasztás éjszakáján s a halál delében ellenáll majd a Sátánnak s nem folyamodik semmiféle csodához, hogy megszabadítsa magát. Az embereknek hinniök kell majd, minden ellenkező világos tények ellenére is, az ő nagyságában, még megaláztatásának legkegyetlenebb órájában is, hinni kell az ő istenségében, még az embersége nyilvánvaló megcsúfolásának láttára is. De ledobni magát a Templomról, feltétlen szükséges-

sége nélkül annak, hogy másokról valami szenvedést elhárítson, pusztán azzal a céllal, hogy megdöbbsen az embereket s maga után vonszolja őket a rémület s a rettegés varázsával, felingerelni az Istent, mintegy kényszeríteni, hogy egy fölösleges és vakmerő csodát műveljen, csak azért, hogy a Sátán ne nyerje meg a gúnyra és arcátlanságra alapított aljas fogadását, nem Jézushoz méltó cselekedet. Szív létere a szívekhez akar szólni; magasztos létere fel akar magasztosítani; tiszta lélek létere meg akarja tisztítani a lelkeket; szeretet létere másokat is szeretetre akar gyulasztani; nagy lélek létere nagyvá akarja emelni a kicsiny elhagyatott lelkeket. Ahelyett, hogy közönséges varázsló módjára levetné magát a Templom alatt tátongó mélységbe, a Templom tetejéről fellendül a Hegyre, hogy a magasságból szóljon a Mennyek Országá nyolc boldogságáról.

A földkerekség országainak felajánlása s még inkább az ár, amelyet kért érte a Sátán, biztonnyal megborzasztotta. A Sátánnak joga van felajánlani azt, ami az övé; a földkerekség országait erőszakkal alapították és csalással tartják fenn; itt az ő területe s az újra megtalált paradicsom; a Sátán minden éjjel a hatalmasok párnáján alszik; ezek valóságosan imádják őt s gondolataik és cselekedeteik mindennapos adóját fizetik neki. De ha Jézus felajánlotta volna mindenkinek a munka nélkül szerzett kenyeret; ha Jézus, szemfényvesztő kötél-táncos módjára, a népszerű csodák nyilvános színházát nyitotta volna meg: elragadhata volna a királyoktól országaikat anélkül, hogy térdreborult volna az Ellenség előtt. Ha annak a Messiásnak akart volna tűnni, akiről a Zsidók álmodoznak rabszolgai, ábrándos álmatlanságaikban, annak is tudta az útját-módiát: megrohthatta volna őket a bőséggel és azzal a csodával.

hogy minden földet a dús eleség s a boldog mesék országává változtatott volna, s egyszeriben elfoglalta volna a Sátán helytartóinai valamennyi trónusát.

Csakhogy Jézus nem akar új alapítója lenni az összeomlott birodalomnak, meghódítója az ellenséges országoknak. Nem fontos neki a parancsolás, még kevésbé a dicsőség. Annak az Országának, amelyet hirdet és előkészít, semmi köze sincs a Föld országaihoz; sőt az ő Országának az a rendeltetése, hogy megsemmisítse a földkerekség országát. A Mennyek Országá bennünk van; minden nap terjed, valahányszor egy-egy lélek megváltozik, mert új polgárra tett szert, akit elhódított a földi országoktól. Amikor majd minden ember jó és igazságos lesz, amikor majd az ellenségek is szeretik egymást, ha egyáltalában lesznek még ellenségek, amikor majd senki sem gondol kincs-halmozásra, s ahelyett hogy elvinné a másokét, mindenki ad majd kenyeret az éhezőknek, ruhát a fázóknak, — hol lesznek ama napon a földkerekség országai? Mi szükség lesz akkor katonákra, ha senki sem akarja majd szomszédja földjének bitorlása árán megnagyobbítani a magáét*? Mi szükség lesz bírákra és rendőrökre, ha a megújított emberek nem fogják ismerni a bűnt¹? Mi szükség lesz királyokra, ha mindenkinek meglesz a maga törvénye lelkiismeretében, és nem lesznek hadseregek, amelyeket vezényelni kell, s bírák, akiket ki kell válogatni? Mi szükség lesz pénzre és adókra, amikor mindenkinek meglesz a biztos kenyere, amely éppen elegendő lesz neki, s nem kell majd zsoldot fizetni a katonáknak és szolgáknak? Amikor majd mindenkinek a lelke kicserélődik, az afféle tákolmányok, amiket úgy hívnak, hogy társadalom, haza, igazságosság, el fognak tűnni, mint valami hosszú éjszaka hallucinációi.

Krisztus szava nem szorul pénzre és fegyverekre s valóban egyetemes életté nemesül a lelkekben mindaz, ami lenyűgözi és elvakítja az embert; az igazságtalan és nélkülözhetetlen hatalom, a harcok bűnös dicsősége össze fog omlani, mint a reggeli köd a nap fényétől s a szél erejétől. A Mennyek Országa, amely egyetlen, elfoglalja a Földkerekség Országainak helyét, amelyek sokan vannak; a Felszabadult Szellem alig is fog emlékezni a zsarnok Anyagra. Az emberek nem lesznek többé szétszaggatva királyokra s alattvalókra, urakra és rabszolgákra, gazdagokra és szegényekre, képmutató bűnösökre és cinikus bűnösökre, kevély erényhősökre és megalázott vétkesekre, szabadokra és foglyokra. Istennek napja majd mindenkire ragyog. Az Ország polgárai apák és testvérek egyetlen családjá lesznek és a Paradicsom kapui újra megnyílnak Ádám fiai előtt, akik immár hasonlókká váltak az Istenhez.

Jézus legyőzte a Sátánt önmagában; most ki lép a Pusztából, hogy legyőzze őt az emberek között.

A visszatérés

Alighogy Jézus visszatért az emberek közé, megtudta, hogy a Tetrarcha — Herodiás második férje — bezáratta Jánost Macheron várába.

A Pusztában kiáltó száját immár elnémították, és ha valaki elment volna a Jordánhoz, nem láthatta immár a víz partján a pusztai Keresztelőt.

Megtette kötelességét s át kellett adnia helyét egy hatalmasabb hangnak. János, a tömlöc sötétjében, várja, hogy vérben úszó fejét aranytálon felszolgálják a születésnap lakoma asztalán, mintegy utolsó fogásul, a Gonosz Asszonynak, emberek árulójának.

Jézus tudja, hogy az ő napja közeleg. És átvágva Samarián, megtér Galileába, hogy halogatás nélkül hirdesse az Ország közeledtét.

Nem megy Jeruzsálembe; Jeruzsálem, a Nagy Király városa, a Főváros. Jézus azért jön, hogy lerombolja Jeruzsálemet, ezt a kőből és kevélységből épült Jeruzsálemet, amely kevélyen nyúlik el a dombokon s amelynek kemény a szíve, mint a kő. Jézus azért jön, hogy harcot indítson éppen azok ellen, akik a világ- nagy városaiban, fővárosaiban, Jeruzsáleméiben büszkélkednek.

Jeruzsálemben élnek a világ hatalmasai, a Bómaiak, a Föld és Júdea urai, állig fegyverzett katonáikkal. Jeruzsálemben parancsol a Cézárok helytartója: Tiberiusé, Augustusnak, a szenteskedő pederasztának részeges, gyilkos és fajtalan utódáé, és Júliusé, a parázna korhelyé.

Jeruzsálemben élnek a nagy papok, a Templom öreg őrei, a Farizeusok, a Szadduoeusok, az írástudók, a Leviták és az ő fogdmegjeik; azoknak a leszármazottjai, akik vadászták vagy meggyilkolták a Prófétákat; a Törvény megkövesítői; a Betű elvakultjai; a meddő Szenteskedés fölényeskedő letéteményesei.

Jeruzsálemben vannak Isten kincstartói, Cézár kincstartói, a kincsek őrizői, a kincsek szerelmesei, a vámosok az ő vámszedőikkel s élősködőkkel, a gazdagok az ő szolgálóikkal s ágyasaikkal, a kereskedők az ő dúsan rakott boltjaikkal, a szabadban álló pénzváltó-asztalaikkal, siklusoktól csengő erszényeikkel meleg keblükön, a szívük felett.

Jézus mindvalamennyi ellen jön. Jön, hogy legyőzze Urait a Földnek — amely mindenkié —; hogy megzavarja Urait a Szónak — amely mindenfelé zeng, ahol Isten akarja—; hogy elkárhossza Urait az Aranynak — ennek a múltékony és gyászos anyagnak.

Jön, hogy rombadöntse Országát Róma Katonáinak — akik elnyomják a testeket; Országát a Templom Papjainak — akik elnyomják a lelkeket; Országát a Pénz Halmozóinak — akik elnyomják a szegényeket. Jön, hogy megmentse a testeket, a lelkeket, a szegényeket. Hogy hirdesse a Szabadságot Rómával szemben, a Szeretetet a Templommal szemben, a Szegénységet a Gazdagokkal szemben.

Nem akarja tehát Jeruzsálemben kezdeni küldetését, ahol ellenségei együtt vannak és nagyon hatalmasak. Be akarja keríteni, kívülről akarja bevenni, később akar csak odaérkezni, egy naptömeggel maga mögött, mikor már a Mennyek Országáa lassan-lassan körülgyűrűzte. Jeruzsálem bevétele lesz az utolsó próbatétel. A végső próbatétel. A nagy ütközet. A rettenetes ütközet a próféták egyik legnagyobbika s a prófétákat elnyelő város között. Ha most Jeruzsálembe menne — ahová idővel Király gyanánt vonul be s ahol Gonosztevő gyanánt temetik el — nyomban elfognák s nem tudná elhinteni szavát ennél kevésbé hálatlan, kevésbé kökemény földeken.

Jeruzsálemben, mint minden fővárosban — ezekben az óriási csatornáknakban, amelyekben a népek piszkai, gyalázatai és szennyei összefolynak — a széllél-bélelteknak, a divatosoknak, a naplopóknak, a szkeptikusoknak, a közömbösek csőcselékének lakott; az udvari emberek nemessége, amelynek nem maradt egyebe, mint a szertartáskönyv tradíciója és a süllyedés meddő bánata; a vagyonosok és az üzerek arisztokráciájának, amely Mammon csordájává verődött össze; és egy kemény fejű, forrongó, tudatlan nép, amely a Templom babonásága s az idegen kardok keltette rettegés között él. Jeruzsálem nem volt jó mező Jézus vetésének.

Vidéki — tehát józan és magányos — ember

létére visszamegy a *maga* Vidékére. Azoknak akarja megvinni az örvendetes Üzenetet, akiknek azt mindenki másnál előbb kell megkapniok. A szegényeknek, a kicsiknek, az alázatosoknak, mert az Üzenet elsősorban nekik szól és ők már rég ideje várják s jobban fognak örülni neki, mint a többiek.

A szegények kedvéért jön s a legszegényebb tartományon kezdi. Éppen ezért, Jeruzsálem elkerülésével, Galileába érkezik s belép a Zsinagógába, hogy tanítson.

Isten országa

Jézus első szavai egyszerűek, szűkösek. Mintha csak János beszélne.

— Az idő beteljesedett; elközelgett Istennek Országá; tartsatok bűnbánatot és higgyetek az Evangéliumban.

Meztelen szavak, modern embereknek éppen a józanságuk miatt érthetetlenek. Hogy megértsük őket s megértsük János küldetésének s Jézus küldetésének kétféleségét, le kell fordítanunk őket a mi nyelvünkre s újra meg kell töltenünk őket örökkön élő jelentésükkel.

Az idő beteljesedett. A várva-várt, a megjövendőlt, a meghirdetett idő. János mondotta, hogy nemsokára eljön egy Király, hogy megalapítsa az új országot, a Mennyek országát. A Király megjött s figyelmeztet, hogy az Ország kapui nyitva vannak, ő a Vezető, az Út, a Kéz, mielőtt Király lenne az égi dicsőség minden ragyogásában.

Ez az Idő nem pontosan a tizenötödik éve Tiberius uralkodásának. Jézus ideje tart most és mindig, az ő Ideje az örökkévalóság, megjelenésének pillanata, halálának pillanata, visszatérésének pillanata, pillanata az ő teljes-tökéletes diadalá-

nak, ami, mikor ezt írjuk, még nem érkezett el. Az Idő minden lépten-nyomon beteljesedett; minden óra az Idő teljessége, hogy a munkások kézszekek legyenek; minden nap az övé; korát nem jelzik számok; az örökkévalóság nem tűr kezdeteket és kronológiákat. Minden egyes alkalommal, amikor egy ember minden erejét megfeszíti, hogy bejusson az Országba, hogy igaznak bizonyítsa az Országot, hogy gazdagítsa az Országot, hogy megszilárdítsa, megvédelmezze, hogy hirdesse örök szentségét és elévülhetetlen jogát, szemben valamennyi alantas és függő, mert emberi és nem isteni, földi és nem égi országgal, most és mindenkoron, az Idő mindannyiszor betelt. Ennek az Időnek a neve: Jézus kora, keresztény korszak, új-szövetség. Nem egészen kétezer év választ el ettől az Időtől: nem egészen két nap, mert Istennek és a megvilágosodottaknak ezer év egyetlen nap csupán. Az Idő beteljesedett; ma is az idők teljességében vagyunk. Jézus ma is hív bennünket; a másik nap még nem múlt el; az Ország megalapítása alighogy megkezdődött. Mi, akik még életben vagyunk ebben az évben, ebben a században (és nem leszünk mindig életben és talán nem érjük meg ennek az évnek a végét, és bizonyosan nem érjük meg ennek a századnak a végét), ismétlem: mi, élők és jelenvalók, részeseivé lehetünk ennek az Orzágnak, beléphetünk, élhetünk benne, élvezhetjük. Az Ország nem holmi kétezerévelőtti szegény Zsidónak idejét múlt fantáziája; nem valami régiség, ócskaság, nem holt emlék, nem féktelen rajongás. Az Ország a máé. A holnapé. Minden időké. A jövőndő realitása, a jövő kiteljesedése, eleven, aktuális, a miénk. Nemrégiben megkezdett munka. Mindenkinek szabad hozzányúlnia akár mingyárt; szabad újra neki-fognia, szabad folytatnia, A szó öregnek tűnik, az

üzenet réginek rémlik, hiszen két ezredév visszhangjai ismételtetik, de az Ország — mint tény, bebizonyosodás, beteljesülés — új, fiatal, ma született, még növekedésre, virágzásra, fellendülésre, terjeszkedésre hivatott. Jézus földbe vetette a magot, de a mag, két emberi ezredév során, amelyek tunya tél módjára multak el, hatvan ember-nemzedék elmúlása során, alighogy kicsírázott. Vájjon ez a korszak lesz-e, a vérözön után, a várva-várt isteni Tavasz?

Hogy milyen lesz ez az Ország, azt megtudjuk, lapról-lapra, Jézus tulajdon szavaiból. De nem kell úgy elképzelnünk, mint a Gyönyörűségek új Paradicsomát, mint a boldog unalmas Árkádiáját mint valami óriási hozsannázó kórust, amelynek lábai a felhőkön állanak és fejei a csillagok között.

Isten Országá, Krisztus szavaiban, szembe van állítva a Sátán országával; a Mennyek országa ellentéte a Föld Országának. A Sátán Országá a Bűn Országá — a csalásé, a kegyetlenségé, a kevélységé: a Mélység Országá. Isten Országá ennél fogva jelenti a Jó Országát, az őszinteségét, a szeretetét, az alázatosságát: a Magasság Országát.

A Föld Országá az Anyag és a Test Országá, az Arany és az Irigység, a Kapzsiság és a Fényűzés Országá, Országá mindannak, amit szeretnek az ostoba és elpuhult emberek.

A Mennyek Országá ennek ellentéte lesz, a Szellem és a Lélek Országá, a Lemondás és a Tisztaság Országá, Országá mindazoknak az értékeknek, amiket azok az emberek keresnek, akik ismerik minden egyéb dolgok értéktelenségét.

Isten az Atya, Jóság; a Menny az, ami a Föld felett van, tehát Szellem. A Menny Isten székhelye; a Szellem a Jóság birodalma.

Aki a földön csúszik, aki a földben turkál, aki kedvét leli az aranyban, az az Állat; aki úgy

él, hogy szemeit a mennyre függeszti, kívánja a mennyet, reméli, hogy örökre a mennyben él majd. az a Szent. Az emberek legnagyobb része Állat: Jézus azt akarja, hogy az Állatok Szentekké nemesedjenek. Ez az egyszerű és mindig eleven értelme az Isten Országának s a Mennyek Országának

Isten Országa az emberekben s az emberekért van. »A mennyek Országa mibennünk vagyon.« Nemsokára megkezdődik: ami művünk, a magunk boldogságáért, ebben az életben, ezen a földön. A mi akaratunktól függ, a mi »igen«-ünktől vagy »nem«-ünktől. Legyetek Tökéletesek s a Mennyek Országa ki fog terjeszkedni a Földre is, Isten Országa megalapíttatik majd az emberek között.

Jézus rögtön hozzáteszi: Tartsatok bűnbánatot. A régi mondásnak itt is kifacsarták valódi és egyszerű értelmét. Márk szava — *μετανοεῖτε* — nem fordítható le azzal, hogy »szánjátok-bánjátok« vagy »tartsatok bűnbánatot«. *Meravoia* tulajdonképpen »mutatio menüs«, a gondolkodásmód megváltoztatása, a lélek átalakulása. Metamorfózis annyi mint alakcsere; metanoia annyi mint lólekcseré. Sokkal inkább így lehetne fordítani: »megtérés«, ami a belső ember megújódása; de a »szánom-bánom« s a »bűnbánat« gondolata nem egyéb, mint alkalmazása és illusztrációja Jézus hívó szózatának.

Ő az Ország eljövételének feltételéül — s egyúttal az új rend tulajdonképpeni lényegéül — a teljes megtérést szabta, az életnek s az élet közönséges értékeinek rombadöntését, az érzelmek, az ítéletek, a szándékok megváltoztatását szóval azt, amit — Nikodemussal szólván — második születésinek nevezett.

Lassan-lassan kifejti majd, hogy a közönséges emberi lélek e tökéletes átalakulásának milyen

értelemben s módon kell végbemennie: az egész élete ennek a tanításnak és példaadásnak lesz szentelve. Egyelőre azonban megelégszik azzal, hogy egyetlen következtetést csatol hozzá:

— Higgyetek az Evangéliumban.

Evangéliumon a mai emberek rendszerint a Könyvet értik, amelyben le van nyomtatva s egybe van kötve Jézus négyszeres története. Csakhogy Jézus nem írt könyveket s nem is gondolt kötetekre. Evangéliumon — aszó szelíd és bájos jelentése szerint — azt értette, amit az irodalmi hagyomány »Jó Hír«-nek nevez s amit talán jobban így lehetne lefordítani: »örvendetes Híradás: Jézus Hírnök (görögül: Angyal), aki boldogító hírt hoz, jó üzenetet. Hozza az Öröm-Hírt, hogy a betegek meg fognak gyógyulni, a vakok látni fognak, a szegények múlhatatlan kincsekkel gazdagszanak, a szomorodottak örvendezni fognak, a bűnösök bocsánatot nyernek, a tisztátalanok megtisztíttatnak, a tökéletlenek tökéletesekké válhatnak, az Állatok Szentekké lehetnek, a Szentek Angyalokká magasztosodhatnak, hasonlatosakká Tstenhez.

Hogy ez az Ország eljöjjön, hogy mindenki fáradozzék ennek eljövételén, hinni kell ebben az üzenetben hinni kell. hogy az Ország megvalósul s nagyon közel van. Ha nem bíznak az ígéletben, senki sem fogja megcselekedni mindazt, ami szükséges, hogy mód legyen ennek az ígéletnek a beváltására. Csak az a bizonyosság, hogy az Üzenet nem ámitása és az Ország nem hazugsága valami kalandornak, s nem képzelgése valami megszállottnak, csak a Küldetés őszinteségébe s érvényességébe vetett bizonyosság ösztökélheti az embereket arra, hogy nekilássanak az alapítás nagy munkájának.

Jézus kevés — és a tömeg előtt homályos — szavával lerakta tanításainak alapelveit. Az Idők

Teljessége: meg kell kezdődnie, most, azonnal. Az Ország Eljövetele: a Szellem győzelme az Anyagon, a Jóé a Rosszon; a Szenté az Oktalan Állaton. A Metanoia: a lelkek gyökeres átalakulása. Az Evangélium: az örömhír, hogy mindez igaz és örökkön-örökké lehetséges.

Kapernaum

Ezekre tanította Jézus az ő földijeit Galileában, a fehérlő viskók küszöbein, a városok árnyékos terein vagy a Tó kavicsos partján, nekitámaszkodva egy szárazra húzott bárkának, lábaival a kövekre nehezelve, estefelé, mikor a nap vérvörösen süllyedt alá nyugaton s pihenésre hívogatta az embereket.

Sokan hallgatták és követték, mert — mint Lukács mondja — »hatalmas vala az ő szava*. A szavak nem voltak mindenki számára újak, de új volt az ember s új a hangjának melegsége és új a jó érzés, amelyet ez a hang keltett, amely szívből buggyant és megillette a szíveket. Új volt ezeknek a szavaknak a hangsúlya és új az értelem, amelyet ebben a szájban kaptak; új világosság gyúlt bennük az ő szemei fényétől. Ez immár nem a bárdolatlan Próféta, aki sivár helyeken dörög, távol az emberektől, magányosan, elszigetelten, aki kényszeríti a többieket, hogy kivonuljanak hozzá, ha hallgatni akarják. Ez olyan Próféta, aki ember módjára ól az emberek között, mindenkinek barátja s jóakarátú azokhoz is, akikhez senki sem jóakarátú; bajtárs, szíves-készséges osztályostárs, aki elébük megy testvéreinek, felkerekedik, hogy megkeresse őket, ahol vannak, ahol dolgoznak, otthonukban, a népes uccákon, kenyeret eszik s bort iszik asztaluknál, és ha úgy fordul, segít a halász-

nak kihúzni a hálót s van egy-egy jó szava mindenkire: a szomorkodóhoz, a beteghez, a koldushoz.

Az egyszerűek, mint az állatok s a gyermekek, ösztönszerűleg megérik, hogy ki szereti őket és annak hisznek, jöttén boldogok — még az arcuk is hirtelen elváltozik — s távoztán megszomorodnak. Néha el sem tudják hagyni s hűségesen vele maradnak mindhalálig.

Jézus velük töltötte napjait, gyalogolt velük egyik tartományból a másikba, vagy beszélt ülve, azokhoz, akik első pillanattól fogva barátai voltak. Mindig kedves volt neki az ő Tavának napsütötte partja, a csendes, csillámló és szelíd víz medencéjének mentén, amelyet alig-alig fodrozott a pusztaszele, alig-alig népesítettek be bárkák, amelyek hallgatagon siklottak s távolról gazdátlanoknak tűntek. A Tó nyugati partja volt az ő igazi országa; ott akadt az első hallgatókra, az első meggyőzőitekre, az első tanítványokra.

Názáretben, ha csak eljutott oda, megállapodott egy kicsit. Később vissza fog térni oda, nyomában a Tizenkettő, előtte csodáinak híre s úgy fognak bánni vele, ahogy a világ valamennyi városa — még a finomságukról leghíresebbek: Athén és Firenze is — elbánt azokkal a polgáraival, akik nagyokká tették őket minden egyéb városok felett. Minekutána kinevették, — látták őt gyermekül: hát ugyan lehetséges az, hogy nagy Próféta vált belőle? — a mélységbe akarták taszítani.

Állandó tartózkodásra nem áll meg egy városban sem. Jézus Bolyongó: olyasvalaki, akit az ajtófélfához támaszkodó, terpeszkedve ülő, pohos ember Csavargónak nevezne. Élete örök Utazás. A Másik előtt — akit egy halálraítélt halhatatlanságra kárhoztatott — ő a Bolygó Zsidó. Utazás közben, egy pihenő állomáson születik és nem születik fogadóban, csupán azért, mert a betlehemiben nem

volt Hely az áldott állapotban lévő idegen nő számára. Még csecsszopó-korában végigviszik a nap-égette hosszú utakon, amelyek Egyiptomba visznek; Egyiptomból visszatér Galilea vizéhez s virulásához. Názáretből, a Húsvétra, gyakran bemegy Jeruzsálembe. János szava a Jordánhoz szólítja; egy belső szózat a Pusztába ösztökéli. S az éhezés és megkísértetés negyven napja multán megkezdődik nyugtalan kóborlása városról-városra, faluról-falura, hegyről-hegyre, keresztül-kasul a felदारabolt Palesztinán. Leggyakrabban az ő Galileájában találkozunk vele, Kapernaumban, Korazinban, Kánaában, Magdalában, Tiberiásban. De több ízben átmegy Samarián is és szívesen elüldögél Siehar kútjánál. Rábukkanunk egyszer-másszor Fülöp Tetrarchiájában is, Bethsaidában, Gadarában, Caesareában és Gerasában is, Heródes Antipas Perea tartományában. Júdeában legszívesebben állapodik meg Jeruzsálemtől néhány mérföldnyire Bethaniában vagy Jerichóban. De nem riad vissza attól sem, hogy átlépje a régi Ország határait s kimenjen a Pogányok közé. Csakugyan találkozunk vele Feníciában, Tyrus és Sidon táján, és ha a Színváltás a Hermon-hegy tetején történt, akkor Syriában is. A Feltámadás után megjelenik Emmauszban, a Tibériás-Tó partján és végül Bethaniában, a feltámasztottnak házánál, ahol mindörökre elhagyja tanítványait.

Ő a nyughatatlan Vándor, a hajléktalan Bolyongó, a szeretetből Csavargó, az önkéntes száműzött tulajdon hazájában. Ő maga mondja, hogy nincs egy kő, ahová lehajthatná fejét; és igaz is: nincs tulajdon ágya, amelyen minden éjjel végignyújtózhatnék, sem szobája, amelyet a magáénak mondhatna. Az ő igazi lakása az ucca, amely első barátaival együtt, viszi őt új barátok keresésére; ágya a mező barázdája, a bárka padja,

az olajfaliget árnyéka. Néhanapján meghál azoknak a házában, akik szeretik, de csak kurtán időz náluk, nem maradhatós vendég.

Eleinte legsűrűbben Kapernaumban találkoztunk vele. Vándorlásai itt kezdődtek s itt végződtek. Máté úgy nevezi: »az ő városa«. Kapernaum a mai nyelvekben a zűrzavar s az ordítózás fogalmává kövesedett. Valóban, a halászoknak s parasztnak ez a kezdetleges kis faluja az utóbbi időkben megmozdult, pocakot eresztett. Mivel azon a karaván-úton épült, amely Damaskusból kiindulva Ituraeán át a tenger felé húzódott, lassacskán jelentékenyebb kereskedelmi gócponttá fejlődött. Felütötték itt a sátorfájukat iparosok, árusok, kereskedők, ügynökök, boltosok, összesereglettek itt a pénz emberei, mint ahogy a legyek ellepik a rothadó körtét: vámosok, adószedők s egyéb kincstári ezervek. A félig paraszt-, félig halász-falucska vegyeslakosságú, tarka-barka várossá vedlett, amelyben az akkori társadalon. mindenestül — katonástul, uccalányóstul — képviselve volt. De Kapernaum, amely a Tó tükre mellett terül el s amelyet a közeli magaslatok levegője s a víz hűvös fuvallata szellőztetett, nem volt mindenestül rothadt, mint a syriai városok s mint Jeruzsálem. Voltak még benne parasztnak, akik naponta kimentek a mezőre, és halászok, akik naponta bárkáikba szálltak. Jóságos, szegény, egyszerű barátságos népség; emberek, akikkel egyébről is lehetett beszélni, nemcsak ennivalóról s pénzről. Körükben fellélezett.

Szombaton Jézus a zsinagógába ment. Mindenkinnek joga volt oda belépni és olvasni, sőt beszélni is arról, amit felolvasott. Egyszerű ház volt, dísztelen terem, ahová társaságban szokott menni, barátaival s testvéreivel, vitatkozni s álmódzni Istenről.

Jézus fölemelkedett, odaadatta magának az Írás valamelyik tekercsét — gyakrabban a Prófétákat, mint a Törvényt — és nyugodt hangon elolvasott két, három, négy, néhány verset. Aztán elkezdett beszélni, bátor és harcos ékesszólással, amely megzavarta a Farizeusokat, megriasztotta a bűnösöket, felizgatta a szegényeket és elbűvölte az asszonyokat.

Az ősi szöveg váratlanul megvilágosodott, át-látszóvá tisztult, mindenkinek időszerűvé; új igazságnak tűnt, mintha ők maguk fedezték volna fel, mintha először hallották volna ezt a fejtegetést; a szavak, amelyek ősidők óta tekercsbe voltak gyűrve s kiasztak az ismételtetésben, életre és színre pezsdültek; egyiket a másik után, szótagról szótagra, új nap aranyozta be; friss, ebben a pillanatban ötvözött szavak vakítottak bele mindenki szemébe, mint valami meglepetésszerű kinyilatkoztatás.

Szegény emberek

Kapernaumban senki sem emlékezett rá, hogy hallott volna ilyen Rabbit. Szombatonként, mikor Jézus beszélt, zsúfolva volt a Zsinagóga, a nép még az uccára is kicsapott. Aki csak eljöhett, eljött.

A Kertész, aki e napon otthagyta kapáját s akinek nem kellett forgatnia a vízmerítő-kereket, hogy megöntözze sorban ültetett zöldségeit; a Kovács, a vidék derék kovácsa, aki mindennap fekete a koromtól, fekete a portól s a reszeléktől, de aki ma, szombatnapon, kimosdott, kicsípte magát, az arca egy kissé sötét még, de tiszta, derült, sok vízzel lemosott, épp úgy a kezei is, a szakálla meg van fésülve s megkenve olcsó kenőccsel (amely mindazonáltal van olyan jószagú, mint a gazda-

goké), a Kovács, aki minden áldott nap ott áll a tűznél, szurtosan, izzadtan, csak ezen a napon nem, mert ez a szombat, és eljön a Zsinagógába, hogy meghallgassa az Ősi Nap ősi szavait, atyái Istenének ősi szavait, és jön hódolatból, de jön azért is, mert rokonai, barátai, szomszédai is idejönnek s mert mind itt találja, őket, és végül azért is, mert a nap, ez az egész munkátlan ünnepnap nagyon hosszú, ha nem forgathat kalapácsot s fogót a kezében, és Kapernaumban nincs más szórakozás ezen kívül; a Kőműves — ugyanaz, aki dolgozott ezen a kis Zsinagóga-épületen és kicsire építette, mert az öreg urak, istenfélő s jóságos, de egy kicsit fukar emberek, nem akartak sokat áldozni rá — a Kőműves, aki még egy kissé érzi karjaiban a hatnapos munka sajgását s fáradtságát és nem gondol immár a kövekre, amelyeket egymásra tornyozott, sem a vakolatra, amelyet a vakolókanállal kő és kő közé a falba csapkodott ezen a héten, a Kőműves, aki ma felvette új ruháját s összegubbaszkodott a földön, ő, aki más napokon egyenesen áll, folyton mozog, figyel a szemével, hogy sikerüljön a munka s a gazda meg legyen elégedve, a derék Kőműves is eljött ebbe a házba, amely — úgy tűnik neki — egy kicsit az övé is.

Eljöttek a Halászok is, az ifjú s az öreg, mind a kettő napbarnított, s megvan az a rossz szokásuk, hogy a verőfény s a sugárzás elöl összehunyorítják a szemüket és az öreg a szebbik: fehér haja s fehér szakála élesen elüt feketére égett ráncos arcától; a Halászok kivontatták bárkáikat a homokba, odakötötték egy oszlophoz, tetejére terítették hálóikat s eljöttek a zsinagógába, bár nem szokták meg a falak-közt-tartózkodást s talán bizonyos riadt bánkódás rázza őket, mint ahogy a víz hánykolódik a bárka orra körül.

Itt vannak a közeli mező Parasztjai is, szinte gazdag-parasztok, akiknek testét tunika takarja, — amely nem rí ki a többi közül — s akik meg vannak elégedve a vetéssel, amely hamarosan kaszát kíván; nem akarnak megfélelkezni Istentől, aki kalászba szökkenti az árpát s virágba a szőlőt. Itt vannak a Pásztorok, reggel érkeztek, juhászok és kecskepásztorok, rajtuk még a juhakolbúze, Pásztorok, akik egész héten a hegyi legelőkön élnek, egy lelket sem látnak, egy szót sem váltanak egyedül vannak a jámbor állatokkal, amelyek békésen harapdálják a friss füvet.

A kisbirtokosok, a kiskereskedők, Kapernaum urai mind eljöttek. Nagyrabecsült, tiszteletreméltó emberek. Ott állnak az első sorokban, komolyan, lesütött szemmel, elégedetten az elmúlt napok üzleti ügyeivel, és elégedetten a lelkiismeretükkel, mert tévelygés nélkül megtartották a Törvényt s nem szennyezték be magukat. Látszanak finom ruhával fedett hátuk körvonalai; meghajlott, de széles és méltóságos hátaik ezek, úri hátaik, olyan emberek hátaik, akik rendben vannak a világgal s Istennel, tekintély és vallásosság súlya alatt roskadozó hátaik. Itt vannak az átutazó idegenek is, kereskedők, akik Syriába igyekeznek vagy visszatérnek Tibériásba. Eljöttek leereszkedésből és szokásból, talán hogy valami üzletfélre akadjanak, és mindenkinek az arcába néznek, azzal a szemtelenséggel, amelyre a pénz bátorítja fel a lelki szegényeket.

A terem mélyén — mert a Zsinagóga csak egy hosszúkás, fehérre meszelt terem, alig nagyobb valami iskolánál, csapszéknél, konyhánál — ott állnak meghunyászkodva, mint kutyák a kapuban, mint azok, akiknek szüntelenül attól kell félniök, hogy elkergetik őket, a vidék szegényei, a legszegényebbek, azok, akik egy-egy alkalmi mun-

kából élnek, egy-egy felhánytorgatott alamizsnából és néha — ó nyomorúság! — egy-egy szerény lopásból; a rongyosak, a tetvesek, a kitaszítottak, a züllöttek: az elaggott özvegyek, akiknek messzi vannak a fiaik; a fiatal árvák, akik még nem tudják megkeresni kenyerüket; a görnyedt aggok, akiket senki sem ismer meg; az erőtlen sorvadozók, akik gyógyíthatatlan betegségekben szenvednek, akiknek immár nincs helyén a fejük s nem tudnak és nem bírnak dolgozni. A gyöngelméjűek, az esendő testűek, a tönkrementek, a kitaszítottak, az elhagyatottak. Azok, akik hol esznek, hol nem — és soha annyit, hogy elverjék éhségüket — azok, akik fölszedeztetik azt, amit mások eldobnak, a száraz kenyérdarabokat, a halfejeket, a csutkákat, a gyümölcshéjakat; akik hol alusznak, hol nem, megszenvedik a hideget s a telet és minden évben várják a nyarat, a szegények paradicsomát, mert akkor gyümölcsöt szedhetnek az utak mentén. Ők is, a koldusok, a nyomorgók, a züllöttek, a varosok, az elcsigázottak, szombatjöttén ők is elmennek a Zsinagógába, hogy hallgassák a Könyvek történeteit. Nem zavarhatják el őket onnan; épp annyi joguk van, mint a többieknek; ugyanannak az Atyának fiai, ugyanannak az Urnak szolgái. Ezen a napon kissé megvigasztaltnak érzik magukat nyomorúságukban, mert ugyanazokat az igéket hallhatják, amelyeket hallgatnak a gazdagok s az egészségesek. Itt nem szolgálnak fel nekik más ételt, hitványabbat, rosszabbat, ami megtörténik egy-egy házban, ahol az úr eszi a jobbat, s a koldus, a küszöbön, kénytelen beérni a rosszabbal. Itt egyforma a tápláléka annak is, akinek van, annak is, akinek nincs semmije. Mózes szavai ugyanazok, mindörökké ugyanazok annak is, aki a legkövérebb nyáj birtokosa és annak is, akinek még csak egy negyed báránykája

sincs Húsvét napjára. De a Próféták szavai, nekik, sokkal jobbak, mint Mózes igéi. Sokkal rosszabbak a nagyoknak, de sokkal jobbak a kicsiknek. A mélység koldusnépe várja, minden áldott szombaton, hogy valaki felolvassa Ámos vagy Izaiás egy-egy fejezetét. Mert a Próféták a rongyosak pártján voltak s hirdették a bűnhődést és az új világot: »És az, aki biborba volt öltözve, kényszerítettni fog, hogy a szemétben turkáljon«.

És íme, éppen ezen a szombaton volt itt Valaki, aki külön az ő kedvükért jött, az ő kedvükért beszél aki kijött a Pusztából, hogy örömhírt hirdessen a Szegényeknek s a Betegeknek. Senki sem beszélt úgy róluk, mint ő. Senki sem mutatta még, hogy ennyire rzereti őket. Mint ama régi Próféták, akik nem tértek soha vissza, hogy vigasztalják őket, ő is oly részrehajlást tanúsított irántuk, amely sértette ugyan a szerencséseket, de az ő szíveiket vigasszal és reménységgel árasztotta el.

Amikor Jézus befejezte beszédét, észrevették, hogy az elüljárók, a polgárok, a birtokosok, az urak, a farizeusok, azok az emberek, akik tudtak olvasni és nyereszkedni, rázták a fejüket rosszáléuk jeléül, fölkeltek, ajkukat biggyesztették, egymásra hunyorítottak, gúnyosan és megbotránkozva, s alig értek ki, óvatos rosszalás mormogása buggyant elő hosszú fekete és ezüstös szakálluk szálai közül. De egyikük sem mosolygott.

Nyomukban jöttek a kereskedők, mereven, máris a holnapra gondolva. Utolsóknak maradtak a Munkások, a Szegények, a Pásztorok, a Parasztok, a Kertészek, a Kovácsok, a Halászok, és azután mind a rongyosok, csapatostul, az örökségtelen árvák, a reménytelen öregek, a hajléktalan lázárok, a társtalan nyomorultak, a garastalan szűkölködők; a rühesek, a nyomorékok, a tönkrejutottak, a kitaszítottak. Nem tudták levenni a szemüket Jézus-

ról. Szerették volna, ha tovább beszélt volna — ha feltárta volna az új Ország napját, hogy ők is magukhoz térjenek ebből a rengeteg nyomorúságból és megláthassák tulajdon szemikkel a Bosszú-állást. Az Ifjú szavai meggyorsították fáradt és lesújtott szíveik dobogását. Ezekből a nagyszerű szavakból a fényesség vigasza, az egek s a dicsőségek megnyílása, szüreték, lakomák, pihenések és duskálkodások ábrándja született a szegények gazdag lelkében. Talán ők sem értették meg tökéletesen azt, amit a Mester mondani akart, és az az Ország, amelyet ők sejtettek, hasonlított még a filiszteusok Tündérországhoz.

De senki sem szerette őt úgy, mint ők; senki sem fogja szeretni soha úgy, mint Galileának békességre s igazságra éhezői. Még a nem egészen földhözragadt szegények, a munkások, a napszámosok, a halászok, akik nem éheztek úgy kenyérre, még ők is amazok szeretetével szerették őt.

És mind valamennyien várták az uécán, mikor kijött a Zsinagógából, hogy még egyszer lássák; utána mentek, félénken, rajongón. Mikor belépett valamelyik barátja házába, hogy ott egyék, szinte féltékenykedtek és nem egy közülük oda állt, szemben a bejárattal, míg csak újra meg nem jelent. És ekkor nagyobb bátorságra kaptak, csatlakoztak hozzá s valamennyien együtt mentek végig a Tó partján. Útközben mások is csatlakoztak hozzájuk s hol az egyik, hol a másik — bátorságuk a szabad ég alatt, a Zsinagógán kívül megnövekedett — kérdéseket intézett hozzá. És Jézus, meg-megállva, feleltetett ennek a sötét csöcseléknek, olyan szavakkal, amelyek sohasem fognak feledésbe merülni.

Az első négy

Kapernaum halászhajói között találta Jézus első tanítványait. Szinte naponta ott volt a Tó partján; néha a bárkák kifutottak a nyílt vízre; néha látta őket befutni szélből dagadozó vitorlával és a bárkákból mezítlábas emberek szálltak ki, térdig gázolva a vízben, két teli kosárban cipelve az egymás hegyén-hátán összedobált, használható és kiselejtezni való holt halak nedves ezüstjét, és a nagy, öreg, víztől csepegő hálókat.

Egyszer-másszor akkor vonultak ki, mikor leszállt az éjszakás fénylett a holdvilág, és kora reggel tértek meg, mikor a hold éppen hogy letűnt e még nem röpött fel a nap. Jézus gyakran ott várta a parton s elsőnek köszöntötte őket. De a halászat nem mindig sikerült: mikor üres kézzel, fáradtan és mogorván tértek meg, Jézus olyan szavakkal köszöntötte őket, amelyek a szívüket simogatták és a csalódottak, ámbár semmit sem aludtak, szíves-örömet hallgatták.

Egy reggelen két bárka tért vissza Kapernaumba, mikor Jézus a parton éppen beszélt a köréje sereglett néphez. A halászok, ahogy kiszálltak, hozzáfogtak hálókijavításához. Ekkor Jézus, belépve az egyik bárkába, kérte, hogy a földtől vigyék beljebb egy kevéssé, hogy ne szorongassa úgy a tömeg. És megállott a kormányznál s tanította azokat, akik a parton maradtak. És bevégezve mondanivalóját, így szólt Simonhoz:

— Vidd a mélyre és eresszétek meg hálójaitokat a halfogásra.

Felelte Simon, Jónás fia, a bárka gazdája:

— Mester, egész éjszaka fáradozván semmit nem fogtunk, még csak egy apró halacskát sem. De a te igédre megeresztem a hálót.

Alighogy kissé eltávolodtak a parttól, Simon és testvére András bevetettek a vízbe egy nagy hálót. És mikor kihúzták, úgy tele volt hallal, hogy szinte szakadoztak a csomói. És ekkor odahívták társaikat, kik a másik hajóban voltak, hogy jöjjenek segítségükre, és leeresztvén még egyszer hálóikat, újból zsúfoltan húzták ki azokat.

Simon, András és a többiek felkiáltottak a csoda láttán és hálálkodtak Jézusnak, hogy ezt a szerencsét hozta rájuk. Simon, szenvedélyes természetű ember léte, odadobta magát vendége lábaihoz és felkiáltott:

—Uram, menj ki tőlem, mert bűnös ember vagyok és nem vagyok méltó, hogy szentet hordozzak az én bárkában.

De Jézus mosolyogva felelte:

—Jöjj velem, higgy az én szavamban és én emberek halászává teszek tégedet.

Visszatérve a partra szárazra vonták bárkáikat s a két testvér, elhagyván hálóit, követte őt. Néhány nappal később Jézus más két testvért látott, Jakabot és Jánost, Zebedeus fiait, akik előbb Simon és András társai voltak és miközben éppen rendbeszedegették megviselt hálóikat, elhívta őket. És miután engedélyt kértek atyjuktól, aki a bárkában volt a legényekkel, otthagyták megtépett hálóikat és követték őt.

Jézus immár nem volt egyedül. Négy ember, két testvérpár, akik mélységesen egybeforrak a közös hitben, kész volt társul szegődni hozzá, ahová csak kedve tartja mennie, megosztani vele kenyerét, ismétелgetni szavait, engedelmeskedni neki. mint atyjuknak s még inkább, mint atyjuknak. Négy szegény halászt, négy egyszerű tavi embert, embereket, akik nem tudtak olvasni és csak ügyyel-bajjal tudtak beszélni, négy jelentéktelen embert, akiket senki sem tudott megkülönböztetni a többitől,

ezt a négyet szólította Jézus, hogy megalapítsák vele az Országot, amelynek el kellett uralkodnia az egész földön. Érette hagyták ott hűséges bárkáikat, amelyeket annyiszor eresztettek vízre s annyiszor kötöztek ki a kikötőben, és ütött-kopott hálóikat s varsáikat, amelyek ezrével fogták ki a halakat a vízből, és atyjukat és családjukat és otthonukat; elhagytak mindent, hogy kövessék ezt az embert, aki nem ígér nekik sem kincseket, sem földeket, és csak szeretetről, szegénységről és tökéletesedésről beszélt.

Még ha a Mesterhez képest szellemük mindig nagyon alantas lesz is, mindig egy kicsit nyers és faragatlan, és ha néha majd kételkednek is és ingadoznak is és nem is értik az ő igazságait és példabeszédeit, és ha végezetül el is hagyják, minden meg fog nekik bocsáttatni ragyogó és határozott készségükért, amellyel követték az első hívó szót.

Ki volna képes közülünk, valahányan élünk, ma, utánozni a négy kapernaumi szegényt? Ha Próféta jönne és azt mondaná a Kereskedőnek: hagyd ott pénzváltó-asztalodat és házadat; és a Tanárnak: szállj le katedrádról és dobd el könyveidet; és a Miniszternek: hagyd ott irataidat és hazugságaidat, emberek behálózásának eszközeit; és a Munkásnak: tedd félre szerszámaidat, más munkát adok neked; és a Parasztnak: szakítsd meg közepén a barázdát és hagyd benn az ekét a rögben, mert én sokkal csodálatosabb aratást ígérek neked; és a Gépésznek: állítsd meg gépedét és jöjj velem, mert a szellem többet ér a fémnél; és a Gazdagnak: ajándékozd el minden javadat, hogy én velem megszámlálhatatlan kincseket szerezz — ha a Próféta így beszélne hozzánk, mai emberekhez, vájjon hányan követnék őt azoknak az ősi halászoknak egyszerű készségével? Csakhogy Jézus

nem intett a kereskedőknek, akik üzleteket kötnek a tereken s boltjaiban, sem a betűrágóknak, akik kérődznek a Törvény legaprólékosabb rendelkezésein és fejből tudják idézni a Könyvek verseit, sem a parasztnak, akik görcsösen ragaszkodnak a földhöz és az állatokhoz, még kevésbé a jóllakottnak, a pihenteknek, a megelégedetteknek, akik nem törődnek más országokkal, mert az ő országuk már régesrég elérkezett.

Nem véletlenül választotta Jézus első társait a Halászok közül. A Halász, aki napjai nagyobb részét a víz tiszta magányosságában tölti, *az az ember, aki tud várni*. A türelmes ember, akinek nem sietős a dolga, aki kiveti hálóját és Istenre bízta magát. A víznek megvannak a maga szeszélyei, a tónak a maga rigolyái: a napok sohasem egyformák. Mikor kifut, nem tudja, vajjon dűsan rakott hajóval fog-e visszatérni, vagy egyetlen darab hal nélkül, amelyet megfőzhetne ebédjéül. Bábízza magát az Úr kezeire, aki adja a bőséget és az ínséget; megvigasztalódik a rossz napért, gondolván a jóra, amely már jött és arra, amely még jönni fog. Nem kívánja a váratlan meggazdagodást, mert boldog, hogy halász-zsákmányát becserélheti egy kis kenyérre s borra. Tiszta a lelke és a teste; kezeit a vízben mossa és szellemét a magányosságban.

Ezekből a halászból, akik meghalhattak volna Kapernaum ismeretlenségében anélkül, hogy akárki, akár csak a szomszédok is tudomást szereztek volna felőlük, Jézus Szenteket remekelt, akikhez ma is száll az emberek emlékezése és imádsága. Egy Legnagyobb a teremtőjük a Nagyoknak; egy álmatag népből termeli ki az ébresztőket, egy elpuhult népből a harcosokat, egy tanulatlan népből a mestereket. Minden időkből fellobognak a tüzek, ha van kéz, amely ért a lángra-

gyűjtásukhoz. Ha támad egy Dávid, azonnal megtalálja a maga Ghibborimjait, egy Agamemnon a maga Héroszait, egy Artúr a maga Társait, egy Nagy Károly a maga Lovagjait, egy Napóleon a maga Marsalljait. És Jézus megtalálta, Galilea népségében, a maga Apostolait.

Jézus nem keresett fegyveres harcosokat, ellenségek leverőit, tartományok meghódítóit. Az ő Apostolainak harcolniuk kellett, csak hogy a Tökéletesség jó harcát a Romlottság ellen, a Szentségét a Bűn ellen, az Egészségét a Betegség ellen, a Szellemét az Anyag ellen, a boldog Jövendőt az immár meddő Múlt ellen. Segíteni fognak neki közölni a boldogságos üzenetet a szenvedőkkel, beszélni fognak az ő nevében azokon a helyeken, ahová ő nem tud személyesen ellátogatni és az ő nevében folytatni fogják munkáját a halála után.

A hegy

A Hegyi Beszéd a legfőbb jogcímük az embereknek arra, hogy létezzenek. Arra, hogy az emberek itt legyenek a végtelen világegyetemben. Ez a mi kielégítő Igazolásunk. Okmánya emberi Méltóságunknak, hogy lelkes lények vagyunk. Zálog, hogy magasra emelkedhetünk tulajdon magunk fölé s többek lehetünk, mint csak emberek. Ígérete ennek a legmagasabb lehetőségnek, ennek a reménységnek: felülemelkedhetünk az Állaton.

Ha valamely felsőbb világból Angyal szállna le hozzánk és megkérdezné: mi a legtöbbet érő s legdrágább kincsünk, tudásunk bizonyítéka, hatalmának netovábbjáig ért szellemünk mesterműve, nem vezetnénk őt a hatalmas olajozott Gépek elé, amelyekkel ostobán büszkélkedünk, holott ezek tették az életet fájdalmassá, rabszolgábbá,

rövidebbé — pedig nem egyebek a szükségleteinknek s fölösleges anyagi javainknak szolgálatára rendelt anyagoknál — hanem felajánlanánk neki a Hegyi Beszédet és azután, de csak azután, néhány száz kitépelt lapját minden népek költőinek. Mindazonáltal a Beszéd mindenkoron az Egyetlen Gyémánt marad, amely tiszta fényben kristályosan ragyog a smaragdok és zafírok színpompás nyomorúságának közepette.

Es ha az embereket valamely Emberfeletti Törvényszék elé szólítanák és számot kellene adniok a Bírák előtt minden jóvátehetetlen tévedésről, a napról-napra megismétlődő régi gyalázatosságokról, az ezredévek óta folyó mézszárlásokról, és minden vérről, ami kifolyt testvéreink ereiből, és minden könnyről, ami az emberek fiainak szeméből hullott, és a mi szívünk keménységéről és a mi álnokságunkról, amelyhez talán csak értelmünk gyengesége fogható, nem hordanánk e Törvényszók elé a filozófusoknak mégoly bölcs és jól átgondolt érveit, sem a tudományokat, a szimbólumoknak és az utasításoknak ezeket a kérészéletű rendszereit; sem a mi törvényeinket, a vadállatiságnak s a rettegésnek ezeket a kancsal kompromisszumait. Nem hivatkozhatnánk egyébre, ennyi rossznak kárpótlásául, csökönyös tunyaságunk jóvátételéül, hatvan századév szörnyűséges történelmének védőirataul, egyetlen és megdöntetlen enyhítő körülményéül minden vádaknak, semmi egyébre, csak a Hegyi Beszéd kevéske verseire.

Aki csak egyetlenegyszer is olvasta és nem érezte, legalább az olvasás rövidke perceiben, a hálás gyengédség borzongását, a torkát fojtogató, kifakadni készülő sírást, a megsemmisülést a szeretetben s a lelkifurdalásban, azt a tétova, de izgató szükségérzetet, hogy tenni kell valamit, mert

ez a beszéd nemcsak hang és jel, hanem közeli reménység, élő élet minden élőben, jelenvaló igazság, örökkévaló s mindenkinek szóló igazság, — aki csak egyetlenegyszer olvasta és mindez nem viharzott rajta végig, abban nincs semmi, amiért megérdemelné szeretetünket, mert az emberek minden szeretete sem kárpótolhatja azért, amit elveszített.

Az a Hegy, amelyen Jézus ült a Beszéd napján, bizonyára nem volt olyan magas, mint az, ahonnan a Sátán megmutatta neki a Föld Országait. Odalent nem látszott egyéb, csak a barátságos esti napfényben andalgó Mező és egyfelől a Tó ovális zöld ezüstje, másfelől a Karmel hosszú gerince, ahol Illés megszegyenítette Baal prófétaít. De erről az alacsony hegyről, amelyet csak a krónikások túlzása nevezett hegynek, amely talán csak afféle dombocska volt, a földből alig kiemelkedő szikla, erről a hegyről, amely meg sem érdekelte a hegy nevet, megmutatta Jézus az Országot, amelynek nincs vége s nincs határa és beírta a szívek húsába — nem kőtáblákra, mint Jahve— az új ember Énekét, a felmagasztosulás Himnuszát.

»Ó mily szépek e hegyeken az Evangélium-hirdetőnek lábai, aki békességet hirdet!« Izaiás nem volt soha annyira próféta, mint abban a pillanatban, amikor felbuggyantak lelkéből ezek a szavak.

Boldogok a szegények

Jézus egy magaslaton ült, az első Apostolok között, száz meg száz szem kereszttüzében, amelyek az ő szeméibe fűródtak, és valaki megkérdezte tőle, kit illet ama Mennyek Országá, amelyről oly sokszor beszélt.

Jézus a Kilenc Boldogsággal felelt, ami az egész Beszédnek mintegy »fényességgel fényeskedő« előcsarnoka.

A Boldogságokat, amelyeket ma is éppen azok betűzgetnek, akik az értelmüket veszendőbe hagyták menni, úgyszólván minden időben félreértették. Megcsonkították, megcsorbították, beszenyeyezték, elrútították, elsekélyesítették, összeroncolták, kifacsarták. És mégis: ezek foglalják össze Jézus tanításának ezt az első, ezt az ünnepestélyes napját.

»Boldogok a lelki szegények, mert övék a Mennyek Országá.« Lukács és nyomán mások, sokan, elhagyják a »lelki« szót és minden további nélkül a szegényeket értik; egynémely modern és rosszmájú pedig az együgyűeket, a hülyéket, a iszákosokat. Szóval szabad a választás a züllöttek és a gyengeelméjűek között.

Jézus abban a pillanatban nem gondolt sem az egyik, sem a másik fajtára. Jézus nem szerette a gazdagokat és egész lelkéből megvetette a gazdagság mohóságát, a lélek valódi gazdagodásának legnagyobb akadályát; Jézus szerette a szegényeket és bátorította őket, mert nekik kevesebb a vigasztalásuk, és magához ölelte őket, mert nagyobb szükségük van arra, hogy felmelegedjenek, és nekik beszélt, mert nagyobb szükségük van arra, hogy jóllakjanak a szeretet szavaival; de nem volt olyan esztelen, hogy azt gondolta volna: elegendő csak szegénynek lenni — anyagi, világi, társadalmi értelemben szegénynek — hogy minden további nélkül joga legyen valakinek az Ország örömeire.

Jézus sohasem adta jelét annak, hogy csodálja azt az intelligenciát, amely csupán az elvontságok intelligenciája és frázisok bemagolása; a tiszta szisztematikusok és metafizikusok, a szofis-

ták, a természetkutatók, a könyvmolyok nem találtak volna kegyelmet az ő szemében. De az intelligencia, a tehetség: megérteni a jövő jeleit és a szimbólumok értelmét — a megvilágosító és prófétai intelligencia, az igazság szeretetteljes birtokbavétele — az ő szemében is adomány volt és nem egyszer elszomorodott, hogy egy cseppnyit nem mutattak belőle hallgatói és tanítványai. A magasabb intelligencia, szerinte, ebben állt: megérteni, hogy az intelligencia egymagában nem elegendő, hogy az egész léleknek meg kell változnia, hogy elnyerhesse a boldogságot — mert a boldogság nem lehetetlen álom, hanem öröktől fogva lehetséges és csak érte kell nyúlni — hanem, hogy az intelligenciának segíteni kell ebben a teljesítőkéletes átalakulásban. Nem szólíhatta tehát Isten Országának élvezésére a hülyéket s a tökéfejúeket.

Lelki szegények azok, akik teljesen és fájdalmasan érzik lelki szegénységüket, a tulajdon lelkük tökéletlenségét, a jónak szűkösségét, ami valamennyiünkben van, azt az erkölcsi nyomort, amelyben a legtöbbben fetrengenek. Csak a szegények, akik tudják, hogy valóban szegények, csak ők szenvednek a szegénységük miatt és mert szenvednek miatta, mindenáron ki akarnak vergődni belőle. Különböznek, még hozzá mennyire, az álnok gazdagoktól, az elvakult, a gögös gazdagoktól, akik azt hiszik, hogy tökéletesek és tökéletebbekké immár nem is lehetnek, hogy rendben vannak mindenkivel, hogy kegyelemben vannak Istennél és az embereknél s nem érzik a fellendülés vágyát, mert azzal ámítják magukat, hogy a magasban vannak és nem lesznek gazdagokká soha, mert nem ébrednek tudatára a maguk mérhetetlen nyomorúságának.

Azok tehát, akik szegényeknek vallják magu-

kat és szenvednek, hogy szert tegyenek arra a valódi gazdagságra, ami a tökéletesség, szentekké válnak, mint szent az Isten, és övék leszen a Menyneknek Országá; azok ellenben, akik tetszelegve páváskodnak az önmagukkal-elégedetlenségben és nem érzik a feltornyosult szennynek a bűzét, amelyet hiú dicsőségvágyukkal lepleznek, nem mennek be majd az Országba.

»Boldogok a szelídek, mert ők öröklük majd a földet.« Az itt megígért Föld nem a rögös mező, sem az épített városokkal ékes birodalmak. A messiási nyelvben »örökölni a földet* annyit tesz, mint részesévé lenni az új Orzágnak. A katonának, aki a földi földért harcol, szilajnak kell lennie. De az, aki önmagában, az új föld és az új menny megszerzéseért harcol, nem szabad átengednie magát a dühnek, ami a bűn tanácsadója, sem a kegyetlenségnek, ami a szeretet tagadása. A szelídek azok, akik túrik a gonoszok közelségét s a tulajdon magukét, ami gyakran kellemetlenebb; akik nem lázadoznak a gonoszok ellen, hanem gyengédséggel legyőzik őket; és nem dühödnek fel az első balsikerre, hanem legyőzik belső ellenségeiket azzal a nyugodt szívóssággal, amely több lelkieőről tanúskodik, mint a meddő és hirtelen dühösködések. Hasonlatosak a vízhez, amely szelíd-nyugodt és minden elől kitér, de lassacskán elnyeli, némán megtámadja és nyugodtan elporlasztja, évek türelmével, a legszörnyűbb kősziklákat is.

Azok, akik sírnak

»Boldogok, akik sírnak, mert ők vigasztaltaknak.« A lesújtottak, a könnyezőők, azok, akik undorodnak maguktól és sajnálkoznak a világon, és nem élnek a mindennapi élet fetregő és részeg

bárgyúságában, és sírnak a maguk és testvéreik szerencsétlenségén és sírnak sikertelen erőfeszítéseiken, balul végződött próbálkozásaikon, a vakságon, amely késlelteti a világosság győzedelmet — mert a világosság nem jöhet az égből, ha a tulajdon maguk szemei is nem sugározzák azt — és sírnak ama számtalanszor megálmodott, számtalanszor megígért és a maguk és mindenki bűnei miatt mégis mindig jobban távolodó jónak a távoliságán; azok, akik sírnak az elszenvedett bántalmak miatt és nem tüzelik bosszúállásra indulataikat, és sírnak a bűn miatt, amelyet elkövettek és a jó miatt, amelyet tehettek volna, de nem tettek, azok, akik nem esnek kétségbe, hogy elvesztettek egy látható kincset, hanem epekednek ama láthatatlanok után, azok, akik sírnak, könnyeikkel siettetik a megtérést és megérdemlik, hogy egy napon megvigasztaltassanak.

»Boldogok, akik éheznek és szomjúhozják az Igazságot, mert ők megelégtettek.« Az Igazság, amelyre Jézus gondol, nem az emberek Igazsága, az emberi törvényeknek engedelmeskedés, a törvénykönyvekhez igazodás, az emberektől megállapított szokások és megegyezések tekintetbevétele. Az Igaz, a zsoltárosok, a próféták, a szentek nyelvén, az az ember, aki Isten akarata szerint él, vagyis minden tökéletesség legfőbb példaképe szerint. Nem az írástudók írott törvényei szerint, amelyek fel vannak jegyezve a könyvekben, fel vannak hígítva a talmudi kazuisztikában fel vannak kavarva a farizeusok szórszálhasogatásaival, hanem amaz egyetlen és egyszerű Törvény szerint, amelyet Jézus ebben az egy parancsban foglal össze: Szeress minden embert, atyádfiait és az idegeneket, honfitársaidat és más nemzetek fiait, barátaidat és ellenségeidet. Azoknak, akik szüntelenül epekednek ez Igazság után, éhségük és szom-

júságuk meg fog elégíteni az Országban. Ha nem is sikerül mindenben tökéletesekké válniok, nagy elnézésben lesz részük azért, amit gyötrődtek az előkészületben.

»Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.« Aki szeret, szeretetni fog, aki segítséget nyújt, segítséget talál. A Szemét-szemért—fogat-fogért törvénye eltöröltetett a Bűnt illetőleg, de mindig érvényes a Jót illetőleg. Mi szüntelenül bűnöket követünk el a Szellem ellen és ezek a bűnök csak akkor fognak nekünk megbocsátatni, ha mi is megbocsátjuk az ellenünk elkövetetteket. Krisztus benne van minden emberben és amit velük teszünk, az tétetik majd mivélünk. »Amit a legkisebbnek tesztek közöttetek, nekem teszitek.« Csak ha mások iránt jóindulattal leszünk, lehetünk majd jóindulattal önmagunk iránt is; csak ha megbocsátjuk a rosszat, amit mások tesznek velünk, tudja majd Isten is megbocsátani azt, amit mi magunk elkövetünk.

»Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.« Tiszta szívűek azok, akiknek nincs más vágyuk, mint a tökéletesség, nincs más örömük, mint a mindenfelől nyomukban lihegő bűnön vett győzelem. Akinek csordultig van a szíve bolond vágyakozásokkal, földi ambíciókkal, testies kevélységgel és mindazzal a szenvedélylyel, ami gyötri-tépázza ezt a földön tekergődző férget, az sohasem láthatja meg színről-színre Istent, az sohasem omolhat bele édesdeden az ő boldog magasztosságába.

»Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hivatnak«. A békességesek nem a második boldogság szelidéi. Ezek nem viszonozták a rosszat rosszal; a békességesek azok, akik elviszik a jót oda, ahol a rossz van, akik békét szereznek ott, ahol háborúságok dühöngenek. Mikor Jézus azt

mondta: azért jöttem, hogy háborút hozzak és nem békességet, a háborút értette a Bűn, a Sátán, a Világ ellen, a Bűn ellen, ami támadás, a Sátán ellen, aki gyilkol, a Világ ellen, ami szakadatlan tusakodás; egyszóval értette a háborút a háború ellen. A Békességesek éppen azok, akik háborút indítanak a háború ellen; a kiengeszteiők, a meg-egyezés létrehozói. Minden háborúnak csírája az önszeretet — szeretet, amely a gazdagság szeretetévé fajul, a vagyonos gögijévé, irigységgé az iránt, akinek többje van, gyűlöletté a versenytársak iránt — és az új Törvény azért jön, hogy megtanítsa önmagunk gyűlölésére, a megmérhető javak megvetésére, szeretetre minden teremtmény iránt, azok iránt is, akik gyűlölnek minket. A Békességesek, akik tanítják és gyakorolják ezt a szeretetet, gyökerestül kitépnek minden háborút; amikor majd minden ember jobban szereti testvéreit, mint önmagát, nem lesznek többé háborúk, sem kicsik, sem nagyok, sem polgárháborúk, sem hódító háborúk, sem szóharcok, sem kézitusa ember és ember között, osztály és osztály között, nép és nép között. A Békességesek akkorra majd megnyugtatták a földet és teljes joggal fognak Isten törvényes fiainak hivatni és az elsők között lépnek be majd az ő Országába.

»Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a Mennyeknek Országá.« Én elküldelek benneteket megalapítani ezt az Országot, amely a Mennyek Országá, azé a magasabb Igazságé, ami a Szeretet, azé az anyai Jóságé, aminek Isten a neve; elküldelek tehát benneteket, hogy leverjétek az Igaztalanság támaszait, az Anyag csatlósait, az Ellenség híveit, Azok a támadásra védekezni fognak; védekezésül bántalmazni fognak benneteket. Megkínózzák majd testeteket, meggyötrik lelketeket, megfosztanak szabadságo-

toktól s talán az életetekről is. De ha örömet veszitek a szenvedést, hogy megvigyék másoknak is azt az Igazságot, amely szenvedést ró rátok, ez az üldözés elvitathatatlan jogcímetek lesz arra, hogy belépjétek az Országba, amelyet ti alapítottatok, azzal, ami rátok bízott.

»Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudván minden rosszat mondanak ellenetek énértetek, örüljétek és vigadjatok, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben; mert így üldözték a prófétákat is, kik előttetek voltak.* Az üldözés elsősorban anyagi, fizikai irányú, jogi és politikai irányú. Elvehetik majd kenyereteket és a napnak tiszta fényét és az isteni szabadságot és szét akarják majd zúzni csontjaitokat. De az üldözés nem lesz elég. Készüljétek el a szidalmaztatásra és a rágalmaztatásra. Nem fognak megelégedni azzal, hogy elítélnek, mert az állat-embereket szentekké akarják változtatni, mert azok, akik az állatiság bűzös szennyében fetrengenek, semmi áron sem akarnak kimozdulni belőle; nem elégszenek majd meg a testetek szétmarcangolásával. Hozzányúlnak majd a lelketekhez is: megvádolnak minden gyalázatjssággal, megköveznek szidalmakkal és bccstelenségekkel; és a disznók rátok mondják majd, hogy szennyesek vagytok, a szamarak megesküsznek, hogy tudatlanok vagytok, a varjak megvádolnak, hogy döghúst esztek, a bakok elzavarnak mint bűzőseket, a kicsapongók rikácsolni fognak botrányos tékozlástok miatt és a tolvajok feljelentenek lopás miatt. De nektek mindannyiszor jobban kell örülnötök, mert a gonoszok szidalmazása a ti jóságtok igazolása, és a szenny, amellyel megdobálnak a tisztátalanok, a ti tisztaságtok záloga. Ez, mint majd Szent Ferenc mondja, a Tökéletes öröm. Minden kegyelmek fölött amiket Krisztus ado-

mányoz az ő barátainak, van az önmagunk legyőzése és a szíves tűrése büntetéseknek, méltatlanságoknak, meggyaláztatásoknak és nélkülözéseknek, azért, mert mi Istennek minden egyéb ajándékaiban nem büszkélkedhetünk, mert azok nem a mieink, ellenben a gyötrelemben és a fájdalomban büszkélkedhetünk, mert az a miénk«. Valamennyi Próféta, aki csak szólott a földön, szidalmakat szenvedett az emberektől; ugyanez lesz a sorsuk azoknak is, akik jönni fognak. Éppen arról ismerszenek meg a Próféta, hogy amikor sárral szennyezik és szidalmakkal halmozzák el őket, derűs arccal járnak az emberek között s továbbra is azt mondják, amit a szívük sugall. Nem elegendő a szenny elnémítani azoknak ajkait, akiknek beszélniök kell. Még ha meg is gyilkolják a csökönyösen kellemetlenkedőt, akkor sem tudják, elnémítani, mert a Hangja, megszázsorozódva a halál visszhangjaiban, harsogni fog minden nyelveken és túl minden századokon.

Ezzel az ígérettel végződnek a Boldogságok.

Az Ország polgárai megtaláltattak és megjelöltettek. Mindenki rájuk ismerhet. Az ellenszegülők megintettek, a veszedelemben forgók bátorítást kaptak.

A gazdagok, a kevélyek, a beteltek, az erőszakosak, az igazságtalanok, a kardcsörtetők azok, akik kikacagják, azok, akik nem éhezik a tökéletesedést, az üldözők s a bántalmazók nem léphetnek be a Mennyek Országába. Nem mehetnek be mindaddig, míg meg nem adják magukat s meg nem változnak és az ellenkezőjévé nem nemesednek annak, amik ma. Azok, akik a világ szemében boldogoknak tűnnek azok, akiket a világ irigyel, utánoz és csodál, véghetetlenül távolabb vannak a valódi boldogságtól, mint azok, akiket a világ megvet ée kiátkoz. Ebben az ujjongó nyitányban Jézus

megfordította az emberi hierarchiát; most, folytatólag, meg fogja fordítani az élet értékeit és semmi más átértékelés nem lesz ilyen paradox, mint az övé.

A felforgató

Az Eunuchizmus Gimnoszofistái és a Mogorvák semmittevő szektája — ezek a Komoly Emberek, akik akkor állnak elő, mikor már minden készen van és a készlet nem alkotják újra, csak ismételtetik és rombolják — mindig harcias elszántsággal veszik célba azt, amit úgy hívnak, hogy Paradoxon, és hogy ne kelljen azzal bajlódniok, hogy megkülönböztessék a szent Paradoxonokat azoktól, amelyek csak az örült és beteg agyvelők együgyű szórakozásai, lerázzák a nyakukról s végérvényesen kimondják véleményüket, hogy a Paradoxonok nem egyebek, mint régi és felismert igazságok Megfordításai; ennél fogva hamisságok és — teszik hozzá, hogy lenyessék a hiúság szárnyait — a kitalálásuk gyerekjáték. Természetesen az ő szemükben sokkal nehezebbnek tűnik, mondhatnók erre, a már kitaposott úton járni és betűzgetni, sorról-sorra azt, amit még az ő születésük előtt írtak olyan emberek, akikben bizonyára nem az ő alantas jellemük lakozott.

Ha az Említett Iránynak ezek a főkolomposai — akik elviselhetők, mint a hagyomány letéteményesei, de veszedelmesek, mint az Új akadályai — kegyeskednének zsúfolt Emlékezőtehetségük tárházából előszedegetni azt a kevéske Termékeny Gondolatot, amelyekben él, vagy jobban mondva haldoklik a modern gondolat (mert ha a drámai helyzetek száma, Carlo Gozzi szerint, harminchat, akkor a filozófiaiak nem ütik meg a két tucatot,

és a többi mind csupán változata, kiegészítője, függvénye vagy lerombolása annak a kevésnek), szégyenszemre észrevették, hogy valamennyi, vagy majdnem valamennyi Megfordítás — vagyis Paradoxon.

Mikor Rousseau azt mondja, hogy az emberek jóknak születtek, de a társasélet megrontotta őket, megfordítja az eredendő bűnről kapott dogmát; a Haladás elméleti embere azt állítja, hogy a Rosszabból származik a Jobb; a Fejlődéstan híve, hogy a Bonyolultból ered az Egyszerű; a Monista, hogy minden Különbözőség csupán az Egyetlennek a megnyilvánulása, és a Marxista, hogy a gazdasági tényezők termelik ki a Szellemeket; amikor a modern Filozófus-Matematikussok azt állították, hogy az ember nem volt, mint mindig hitték, a világegyetem középpontja, hanem egy parányi állati lény a végtelenben elszórt végtelen szférák valamelyikén, és amikor a Protestánsok ezt rikoltották: A Pápa nem számít, csak az írás; és Franciaország Forradalmárjai: a Harmadik Rend semmi és mindenné kell lennie — mi egyebet tettek mindezek valamennyien, mint hogy megfordították régi és közkeletű véleményeket?

De a legnagyobb megfordító Jézus. A legfőbb Paradoxista, a radikális és a félelem nélkül való Felforgató. Ebben van az ő nagysága. Az ő örök Újsága és Ifjúsága. Annak a titka, hogy miért vonzódik minden nagy szív, előbb vagy utóbb, az ő Evangéliuma felé.

Megtettesült, hogy megújítsa az embereket, a tévelygésbe és bűnbe bilincselteket; a tévelygés és a bűn a világban található, hát hogyan forgatná fel a világ alapigazságait?

Olvassátok el újra a Hegy szavait. Minden pontján azt akarja Jézus, hogy az Alacsony ismer

jék el magasnak, hogy az Utolsó Elsővé legyen, hogy a Mellőzött Kedvencé legyen, hogy a Megvetett Tiszteltté legyen és végül, hogy a régi Igazságot tekintsék Tévelygésnek és a közönséges életet Romlásnak és Halálnak. Odamondotta a Múlt-nak, amely halálküzdelmében megmerevedett, a Természetnek, amelynek nagyon is szívesen engedelmeskedtek, az általános és közkeletű Véleménynek a leghatározottabb *nem-et*, amelyet csak a világ történelme feljegyzett.

Ebben hű fajának szelleméhez, amely a tulajdon süllyedéséből mindig okot merített nagyobb reménykedésekre A legrabszolgább nép arról álmodozik, hogy Dávid Fiával uralkodni fog a többi népeken; a legmegvetettebb nép érzi, hogy elhivatott a Dicsőségre; az Istentől legkeményebben megfenyített nép hiszi, hogy ő a legforróbban szeretett; a legbűnösebb nép meg van győződve, hogy ő az egyetlen, amely üdvözülni fog. De a zsidó lelkiismeretnek ez a megfoghatatlan győzelem-akarása Krisztusban az Értékek Átértékelésévé nemesedik és éppen földöntúli alapgondolatának logikájánál fogva az emberiségtől követett és tiszteletben tartott alapelveknek isteni reformjában csúcsosodik.

Krisztusnak első és magától értetődő megállapítása ugyanaz, mint Buddháé. Az emberek boldogtalanok. Valamennyien. Azok is, akik Boldogoknak látszanak.

Siddharta azt tanítja, hogy ha el akarjuk nyomni a Fájdalmat, el kell nyomnunk az Életet; Jézus más reménységbe kapaszkodik, amely minél lehetetlenebbnek látszik, annál felségesebb. Az emberek boldogtalanok, mert nem tudták megtalálni a valódi életet; ha az ellenkezőjévé válnak annak, amik most, az ellenkezőjét fogják cselekedni annak, amit most cselekszenek és kezdetét veszi majd a Boldogság Ünnepe a földön.

Mindeddig a természetet követték, ösztöneiktől vezették magukat; elfogadtak, mégpedig szórói-szóra, egy ideiglenes és elégtelen törvényt; imádták a hamis isteneket; azt hitték, hogy megtalálják a boldogságot a borban, a testben, az aranyban, a parancsolásban, a kegyetlenkedésben, a művészetben, a bölcsességben és csak jobban elmérgesítették bajukat. Ez annyit jelent, hogy elvették az utat, hogy vissza kell menni; meg kell tagadni azt, ami jónak látszott és fel kell szedegetni azt, amit félredobtak; imádni azt, amit elégettünk és elégetni azt, amit imádtunk; legyőzni az állati ösztönöket, ahelyett hogy tetszelegnénk bennük; tusakodni természetünkkel, ahelyett hogy igazolni próbálnék; új törvényt alkotni és a szerint élni lélekben, megalkuvások nélkül.

Ha mindeddig nem akadtunk rá arra, amit kerestünk, nincs más hátra, mint felforgatni a jelenvaló életet, azaz megváltoztatni a lelkünket.

A mi szakadatlan Boldogtalanságunk a bizonyítéka, hogy a régi Világ Tapasztalása csütörtököt mondott; hogy a Természet ellenségünk; hogy a Múltnak nincs igaza; hogy Állatok módjára és az Állatok kezdetleges ösztönei szerint élni, az emberség mázával alig kendőzötte, annyi, mint megrothadni az elégedetlenségben és handabandázni a kétségbeesésben.

Azok, akik fájó szívvel vagy gúnyosan megállapították az ember határtalan nyomorúságát, jól láttak. A Pesszimistáknak igazuk van. Agyafúrtságunk Vádlóit, tehetetlenségünk Megvetőit, alacsonyságunk Gúnyolóit hogyan is lehetne megcáfelnunk?

Mindenki, aki nem azért született, hogy elégedetten henteregjen a szemétdombon, felfalni a maga részecskéjét a földből, akinek nemcsak a gyomra és két keze van, hanem lelke is, szíve is, akinek finom-

érzékeny s éppen ezért szüntelenül vérző lélek jutott osztályrészéül, annak lehetetlen nem borzadnia az emberektől. A ridegebb természetűekben ez a borzadás irtózatta és gyűlöletté változik; másokban, a nemesebb és gazdagabb lelkűekben, szánsálmá és szeretetté.

Mikor Giacomo Leopardi, miután, talán a környezetébe tartozó tökéletlen keresztények hibájából, elvesztette gyermekkorának Krisztusa iránt való szeretetét, töprenkedő kétségbeesésben emészette magát és arra a következtetésre jutott, hogy »keserű az élet és semmi más«, kinek lett volna bátorsága odakiáltani neki: Csitt, boldogtalan! Ha nem érzed, hogy a keserűség attól az örömtői származik, amely fölkeserlik a szádban, és ha unatkozol, a te hibád, hogy az okoskodás pokolkövével kiegészítetted magadból az érzelmeket, amelyek vidámmá vagy legalább is elviselhetővé tették volna az életedet.

Nem, Leopardi nem csalódott. Ha valaki látja az embereket, hogy milyenek, és nincs reménye, hogy üdvözítheti, vagyis megváltoztathatja őket; és ahogy ők élnek, nem tud élni, mert egészen más, mint ők, és nem bírja szeretni őket, mert úgy hiszi, hogy örök szerencsétlenségre és gyalázatra vannak kárhóztatva, és az ő szemében a bárgyúk mindig bárgyúk maradnak és a hitványak mindig hitványak és a szennyesek egyre jobban belekeverednek a szennybe: mi egyebet tehet, mint hogy azt tanácsolja szívének, hogy hallgasson és reméljen a halálban?

Csak egy a kérdés: Változhatatlanok az emberek, átalakíthatatlanok, javíthatatlanok? Vagy ellenkezőleg: megemberiesülhet, megszentülhet, megistenülhet az embert A felelet félelmetesen fontos. Egész sorsunk ebben a kérdésben van. Az emberek közt még a legmagasabbrendűek sem

ébredtek mind tökéletes tudatára ennek a dilemmának. Sokan azt hitték és hiszik, hogy az életnek megváltoztathatók a formái, a lényege azonban nem, és hogy az embernek minden megadatott, csak az nem, hogy megváltoztassa szellemének természetét. Az ember jobban a világ urává hatalmasodhatik, gazdagabbá válhat, tudósabbá lehet, de nem változtathatja meg erkölcsi alkatát; érzelmei, elsődleges ösztönei mindig ugyanolyanok maradnak, amilyenek voltak a barlangok vad lakóiban, a cölöpvárosok építőiben, az első hordák barbáiraiban, a legősibb birodalmak népeiben.

Mások ugyanilyen borzadást éreznek a tegnapi samai embertől, de mielőtt belevetnék magukat a nullizmus kétségbeesésébe, azt is megnézik az emberen, hogy milyenné válhatnék, szilárdan hisznek a lélek javíthatóságában és a boldogságot abban az isteni, de szörnyű vállalkozásban találják, hogy testvéreik boldogságán munkálkodjanak.

Az emberséges emberek számára nincs más választás- Vagy a legvigasztalanabb szorongás, vagy a legvakmerőbb hit. Vagy a Halál, vagy az Üdvösség.

A Múlt borzalmas, a Jelen undorító. Odaadjuk egész életünket, felajánljuk egész szeretni- és érteni-tudásunkat, hogy a Holnap jobb legyen, hogy a Jövendő boldogabb legyen. Ha mindedig csalódtunk — és ennek megcáfolhatatlan bizonyítéka az, hogy rosszul állunk — munkálkodjunk egy új embernek s egy új életnek megszületésén. Ez az egyetlen fény. Vagy sohasem jut az embereknek osztályrészükül a Boldogság, vagy pedig, és ebben hisz szilárdan Jézus, ha a Boldogság általános és örök birtokunkká válhat, nem érhetjük el másként, csak ezen az áron. Utat változtatni, átalakítani a lelket, új értékeket teremteni, megtagadni a régieket, odadörögni a Szentség *nem!*-ét

a Világ csalékony *igen-jének*. Ha Krisztus tévedett, nincs más hátra, mint a feltétlen és egyetemes tagadás és az önkéntes megsemmisülés. Vagy a teljes éa hajthatatlan ateizmus — nem a mai törpe szkeptikusoknak az a képmutató és nyomorék ateizmusa — vagy a Krisztusban munkálkodó hit, amely üdvözít és feltámaszt a Szeretetben.

Mondatott

Az ember története egy tanítás története. A nagy szellemű Kevesek és a nagy számú Sokak háborújának története. Története egy mindig elhibázott és mindig újrakezdett nevelésnek; egy hálátlan, fáradságos, kelletlenül fogadott, gyakran visszautasított nevelése, amelyet időnként elhanyagoltak, időnként újrakezdték.

Az első Próféták, a legrégebb Törvényhozók, a születő és kibontakozó nemzetek Pásztorai, a városépítő és igazságalapító Királyok, a Bölcs és Szent Mesterek korán kezdték az Állat megszelídítését. A kimondott és a kőbevésett szóval joházták a farkas-embereket, csiszolták a vadakat, megzabolázták a barbárokat, idomították az őszhajú gyermekeket, szelídítették a vadakat, megtörték az erőszakosokat, a bosszúállókat, az embertelenekeket. A szó édességével vagy a büntetés rémével, mint Orpheusok vagy mint Drákók, ígéretők vagy fenyegetők, a régi menny Isteneinek vagy az Alvilág Isteneinek nevében, nyesegették az egyre kinövő karmokat, szájkosarakat és álladzókat szorítottak a harapós szájakra, gyámolítottak a védtelenekeket, az áldozatokat, a vándorokat, a nőket.

A régi Törvény, amely csekély eltérésekkel megvan a Manava Dharmasastrában, és a Penta-teuchusban, a Ta-Hióban és az Avestában, Solon

és Numa hagyományában, Hesiodos és a Hét Bölcs igazságaiban, az első tökéletlen, elnagyolt, bágyadt erőfeszítés: kiteremteni az állatiság zűrzavarából az emberiség valami vázlatát, valami kezdetét, valami képmását.

Ez a Törvény néhány elemi tilalomra szorított: ne lopj, ne ölj, hamis esküt ne tégy, ne paráználkodjál, ne hatalmaskodjál a gyengével, ne sanyargasd kelleténél jobban az idegent s a rabszolgát. Ezek a szoros értelemben szükséges erények egy mindenki számára hasznos együttélésben. A törvényhozó megelégszik azzal, hogy leszorítja a legelterjedtebb bűnök számát. Beéri a tilalmak minimumával: az ő ideálja ritkán lendül túl a megközelítő Igazságon.

De a Törvény, önmaga előtt és önmaga mellett, feltételezi a Bűn uralmát, az ösztön felsőbbségét. Minden parancs magában foglalja a megszegését, minden szabály az ellenkező gyakorlatot. Ezért a régi Törvény, a kezdetleges népek Törvénye, nem egyéb, mint elégtelen megzabolázása az örök és diadalmas Állatnak. A megalkuvások s a félrendszabályok összessége: a szokás és az igazság között, a természet és az értelem között, a csökönyös állat és az isteni mintakép között.

A régi idők emberei, az érzéki, fizikai, testes, testes, vérmes, tagbaszakadt, pompás alkatú emberek, a bozontos hajú, vörösarcú emberek, nyers hús evői, szüzek meggyalázói, nyájak elrablói, ellenségeik szétmarcangolóí, akiket, mint a Trójai Hektort, méltán neveztek semberek megölőinek«, az erős és jóévtvágyú harcosok, akik miután lábainál fogva meghurcolták megölt ellenfelüket, felfrissítették magukat ökrök és birkák kövér combjainak falatjaival és fenékig ürített szörnyű nagy boroskancsókkal, ezek a vadon maradt, Törvény igájába nem tört emberek, amilyeneknek látta

őket a Mahabharatában és az Iliászban, az Izdubar-Höskölteményben és Jahve Harcainak Könyvében, még szilajabbakká és féktelenebbekké váltak volna, ha nem rettegtek volna a büntetésektől és az Istenektől. Azokban az időkben, amikor egy szemért a fejet követelték, egy ujjért a kart, egy életért száz életet, a Vérbosszú Törvénye, amely egy szemért csak egy szemet, egy életért csak egy életet követelt, a lovagiasság és az igazság dicsőséges győzelme volt, ámbár a mi szemünkben, Jézus után, irtózatos.

De a Törvényt sokkal gyakrabban áthágták, mint megtartották; az erősek dacosan túrték; a hatalmasok, akiknek támogatniuk kellett volna, kibújtak alóla; a gonoszak nyíltan megsértették; a gyengék kijátszották. De ha teljes egészében és mindenki és mindennap megtartotta volna, akkor sem lett volna elegendő arra, hogy legyőzze az újra meg újra felbuggyanó és szüntelenül kivirágzó bűnt, amely egy-egy pillanatra alábbhagyott, de nem szűnt meg, nehezebbé vált, de nem lehetlenné, amelyet kárhoztattak, de nem irtottak ki. Csak korlátozása volt az emberrel született vad-ságnak, de nem gyökeres kiirtása. És a megzabolázott, de ellenszegülő emberek belesüllyedtek a színlelt engedelmeskedésbe, cselekedtek egy kis jót mindenki szemeláttára, hogy annál szabadabban követhessék el titokban a bűnt, túlzásba vitték a külső parancsok megtartását, hogy annál gyalázatosabban elárulják a törvény lényegét és szellemét.

Ennyire jutottak, mikor Jézus a Hegyi Beszédet tartotta, ő megértette, hogy a régi Törvény beleveszett, belebágyadt, belefulladt a formalizmus holt mocsaraiba. Az emberiség nevelésének ezredéves munkáját újra kellett kezdeni, előlről. Félre kellett kaparni és elsöpörni a hamut, s a munkát

újra lángra kellett lobbantani a régi lelkesedés tüzével, vissza kellett vezetni eredeti rendeltetésére, ami mindig a Metanoia, a lelkek megváltoztatása. És ennél fogva végre kellett hajtani a régi törvényt, az összeaszott és elrongyolt Törvényt. De a végrehajtására nem volt jobb mód, mint a végletekig vinni, kiélezni egészen a paradoxonig és végül is új Törvényt alkotni, hogy helyettesítse a régit és végrehajtsa az emberi természetnek igazi és tulajdonképpeni megfordítását.

Az Evangéliumok egy helye mintha tagadná, hogy ez lett volna Jézus legfőbb szándéka. »Ne véljétek, hogy fölbontani jöttem a törvényt vagy a prófétákat; nem jöttem fölbontani, hanem beteljesíteni.* De ugyancsak Máténál ezt a nagyon határozott állítást nyomon követi egy gondolat, amely amazt korlátozza és, legalább részben, ellentmond neki. Ennek a gondolatnak a valódi értelmét nem fogták fel, talán azért, mert mindenki annak az eszmének a befolyása alatt van, hogy Jézus törvénye nem egyéb, mint Mózes törvényének *folytatása*. »Míg elmúlik az ég és föld, egy betű vagy egy pont el nem marad a törvényből, míg meg nem lesz.« Vagyis: nem történhetik meg soha (amint nem történhetik meg, hogy az ég és a föld elmúlik), hogy a törvénynek legkisebb része is elmúljk, »mindaddig, míg minden dolog el nem éri a maga megvalósulását.« Ezek az utolsó szavak szórói-szóra vannak fordítva, mert itt van a titok megoldása. Jézus nem akar egyebet mondani, mint hogy: Mindaddig, míg minden dolog — vagyis az a sok szép és igaz, ami a régi Törvényben van — meg nem valósul, míg nem lesz valóságosan állandó szabálya az életnek, egy egyetemes és alapvető megszokás, mindaddig teljes egészükben érvényben maradnak a régi parancsok. Ezek úgyis csak a minimum és éppen ezért nélkülözhetetlen

lépcső, ha fel akarunk jutni az új Törvényhez. De amikor majd minden megvalósult és a régi Törvény véreteké válik és az új Törvény hirdetik majd, akkor nem lesz többé szükségetek a régi és hiányos törvényhozásokra, a Törvény, amelyet a mai napig ismertetek, nem lesz többé érvényes és egy magasabb és nagyobb törvény lép a helyébe, amely háttérbe szorítja s részben tagadja majd a másikat.

A Farizeusokkal, a vitatkozás hevében, Jézus még világosabban beszélt: *»A Törvény és a Próféták Jánosig tartottak; ettől fogva hirdettek az evangélium Isten Országáról, amelybe mindenki erőnek erejével bemegyjen.«* (Nem erőszakosság árán, hanem az ő véghetetlenül nagyobb tökéletességének belső ereje révén.) Tehát Jézussal megnyílik az új Törvény, a régi pedig érvénytelenné lett és elégtelennek nyilvánított.

ő minden példázatát ezekkel a szavakkal kezdi: *^Mondatott...«* És a régi parancs után, amelyet megtisztít a paradoxonban, vagy egyenesen megfordít, rögtön hozza az újat: *»Én pedig mondom nektek...«*

Ezekkel a *»pedig«*-ekkel az embernevelésnek új szakasza kezdődik. Nem Jézus hibája, ha még mindig a hajnali szürkületben tapogatózunk.

Én pedig mondom nektek

»Mondatott a régieknek: ne ölj... Én pedig mondom nektek: hogy minden, aki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre. Aki pedig mondja atyjafiának: raka! méltó a főtvényszékre; aki pedig mondja: bolond! méltó a gehenna tüzére.« Jézus egyenesen a végletbe megy. Még a lehetőséget sem ismeri el az ölésnek; gondolni sem akar

arra, hogy lehessen ember, aki képes megölni embertestvérét. Vagy csak meg is ütni. Nem ötlük fel benne az ölésnek még csak a szándéka, az akarat sem. A düh egyetlen pillanata, a gyalázkodás egyetlen szava, a sértés egyetlen kicsattanása felér a gyilkossággal. A lágy és tunya lelkek ezt rikkantják majd: túlzás. Természetesen nincs nagyság, ahol nincs szenvedély, vagyis túlzás. Jézusnak megvan a maga logikája és nem téved. Az emberölés nem egyéb, mint végső kérése egy érzelmenek. A haragból átsiklik az ember a szóbeli sértésekre, a szóbeli sértésekből a tettleges sértésekre, a tettlegességből a gyilkosságra. Nem elegendő tehát elkerülni a végső aktust, az anyagi és külső aktust. Ez nem egyéb, mint a döntő pillanata egy belső folyamatnak, amely elkerülhetlenné tette. Ezzel szemben helyesebb a bajt gyökereitől kivágni, elégetni a gyűlölet gonosz növényét, amely csírázásától fogva mérges gyümölcsöket terem.

Achilles, a Peleusfi, az az Achilles, aki megharagudott, mert elvették tőle ágyasát és aki holt ellensége mellett arra kéri az isteneket, hogy tegyék őt emberevővé, hogy beleharaphasson annak a húsába, Achilles így beszélt ezürtlábú anyjához:

veszne ki, ó, a civódás isteni s emberi szívből
és a harag, mely a bölcs embert is dühre fakasztja
mert csiklandoz előbb cseppeniett méznek ízével,
ámde utóbb füstként lobban fel a főrlkebelben.

Achilles, miután megölték bajtársait, miután meghalt legdrágább barátja, végre felfedezi, mi a harag, amely feltámad és elragad s amelyet még egy vérfolyam sem csillapít le. A haragra lobbanékony hős tudja ezt, de nem változik meg. És szünteti haragját az emberek Királya ellen, csak

azért, hogy Hektor összeroncsolt holtteste mellett szabad folyást engedjen égő bosszújának.,

A harag olyan, mint a tűz: nem lehet kioltani, csak amíg parázs. Azután már késő. Jézus alapos okkal kárhoztatta az első sértést ugyanarra a büntetésre, mint a gyilkosságot. Amikor mindenki gyökerében el tud majd fojtani minden érzékenységet és elnyelni minden átkozódást, nem támadnak többé szócsaták vagy verekedések az emberek között és a gyilkosság nem lesz egyéb, mint ősi állaióságunknak sötét emléke.

»Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Ne paráználkodjál! *Én pedig mondom nektek*, hogy mindaz, ki asszonyra néz, megkívánván, már paráználkodott vele szívében.«

Jézus nem áll meg, itt sem, az anyagi ténynél, amelyre az ostoba emberek a súlyt vetik. Mindig fellendül a testtől a lélekhez, a hústól az akarathoz, a láthatótól a láthatatlanhoz. Gyümölcseről ítélik meg a fát, de a magot a fáról ítélik meg.

A bűnt, amelyet mindenki lát, későn vették észre. Érésének ezen a fokán immár kikerülhetetlen. A bűn a pattanás, amely hirtelen bukkan elő, amely azonban nem támadhatott volna, ha a vért idejében megtisztították volna az ártalmas nedvektől.

Amikor egy ember megszedítette egy másik ember feleségét és immár mind a ketten kívánják egymást, az árulás teljes, a házasságtörés el van követve, akár lefekszenek egymással, akár nem. Az ember nemcsak a testét veszi feleségül a nőnek, hanem a lelkét is; ha egyszer ez a lélek elveszett számára, akkor elveszett immár a több, és ha ez után a kevesebbet is elveszíti, az lehet számára elviselhetetlenül fájdalmas, mindazonáltal nem ez a lényeg. Egy asszony, akin valami idegen. akit nem szeret, beleegyezése nélkül erősza-

kot követ el s meggyaláz, nem házasságtörő. A szándék, az érzelem az, ami számít. Annak, aki tiszta akar maradni, tartózkodnia kell még az egyszerű futólagos és néma kívánságtól is. Mert a vágyakozó tekintet, ha nem nyomjuk el, megismétlődik; a tekintetre csakhamar következik a szó, a csók, és a szerelem megköveteli a viszontszerelmet.

Gondolni, elképzelni, kívánni az árulást máris árulás: csak aki a legelső szálát elvágja, csak az menekülhet ki az óriási összegubancolódt hálóból, amely egyetlen tekintetből keletkezik s amely, később, még a halál sem oldoz ki. És Jé?us egyenesen azt tanácsolta, hogy ha a bűnnek a szem az oka, ki kell vájni a szemet és eldobni magunktól, ha pedig a kéz az oka, le kell vágni a kezet és elvetni magunktól. Ez a tanács megdöbenteti a kislelkűeket csakúgy mint az erőseket; félelmetes, mint az abszolút logika. És mégis, a leggyávábbak is, ha vérmérgezés fenyegeti őket, lefűrészeltetik karjaikat és lábaikat, és ha kelés támad beleikben, szívesen megnyittatják hasukat, csak hogy megmentse az életüket. Csakhogy itt a test megmentéséről van szó; ha ellenben a lélek egészsége forog kockán, ami nélkül a test csupán érzéktelen húsgép, minden áldozat szörnyűnek tűnik.

»Ismét hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Hamisan ne esküdjél. *Én pedig mondom nektek:* Hogy teljességgel ne esküdjete, se az égre, mert az Isten királyi széke; se földre, mert az ő lábai zsámolya; se Jeruzsálemre, mert a nagy Király városa; még fejedre se esküdjél, mert egy hajszálát nem tehetsz fehérré vagy feketévé. Legyen pedig a ti beszédetek: úgy, úgy nem, nem; ami ezeken túl vagyon, a gonosztól vagyon.«

Aki igazra esküszik, fél. Aki hamisan eskü-

szik, árulást követ el. Az előbbi azt hiszi, hogy a tanúul hívott hatalmasság megbüntetné; a másik csaló, aki hasznára fordítja a többiek hitét, hogy annál jobban becsaphassa őket. Mind a két esetben bűn esküdni. Tehetetlenségünkben felhívni egy felsőbb hatalmat, hogy tegyen bizonyosságot vagy legyen bíró a mi nyomorúságos érdekellentéteinkben, megesküdni a magunk és gyermekeink fejére, holott testünk legkisebb részének még csak a színét sem tudjuk megváltoztatni, esztelen kihívás, káromlás. Annak, aki mindig igazat mond, nem a bántódástól való félelemből, hanem a lélek ösztönös akaratából, nincs szüksége esküdzésekhez folyamodnia. Ezek szinte mindig megtámadhatók és rosszhiszeműek és még arra sem jók, hogy tökéletesen megnyugtassák azt, aki látószólag beéri velük. Mert a világ történetében jóval több volt a hamis, mint a megtartott eskü, és az, aki sok szóval esküdzik, éppenséggel máris árulást forgat a fejében.

»Mondatott a régieknek: Tiszteljed atyádat és anyádat. *Én pedig mondom nektek:* Aki atyját vagy anyját inkább szereti, mint engem, nem méltó hozzám.« Sőt: »Ha ki hozzám jó és nem gyűlöli atyját és anyját, feleségét és fiait, atyafiait és nővéreit, sőt még önnön lelkét is, nem lehet az én tanítványomé A régi parancs, amely az új embereket a régi emberekhez fűzi a tisztelet kötelékeivel, itt is nyersen meg van fordítva.

Jézus nem kárhoztatja a fiúi szeretetet, csak visszaszorítja a maga helyére, amely nem az első, mint a régiek gondolták. A szeretet legmagasabb, legtisztább foka az ő szemében az atyai szeretet. Az atya fiában a jövődőt, a megújhodást szereti; a fiú szereti atyjában a múltat, a régit. De Jézus azért jön, hogy megváltoztassa a múltat, lerombolja a régit; a szülők iránti engedelmesség, az

elzárkózás a hagyományba és a családba, akadály a világ megújulásának. A minden ember iránt érzett szeretet valamivel több, mint a szeretet azok iránt, akik az életet adták nekünk; minden emberek üdvözítése véghetetlenül többre értékelendő, mint a család szolgálata, amely csak kevesek összessége. Hogy bírassuk a többet, ott kell hagyni a kevesebbet. Sokkal kényelmesebb volna csak atyánkfiait szeretni és ezt a szeretetet, amely gyakran csak erőltetett vagy tettetett, mentségül használni arra, hogy senki máshoz nem akarunk jó szívvel lenni. De aki erejét felülmúló munkára szentelte az életet, nagy fába vágta a fejszáját, s ez az egész embert, minden órájának minden percét halála pillanatáig igénybe veszi, annak, aki egyetemes szellemmel az egyetemesnek akar szolgálni, el kell hagynia, s ha ez sem elég, meg kell tagadnia a közönséges érzelmeket. Aki atya akar lenni mélységes és isteni értelemben, fizikai atyaság nélkül is, az nem lehet csupán fiú. »Hagyd a holtaknak eltemetni halottaikat.«

A régi Törvényben, s még inkább mint valaha is, a tudós hagyományokban, száz meg száz utasítás volt a test megtisztítására. Aprólékos, unalmas, bonyolult, minden igazi földi vagy túlvilági alap híján szükölködő utasítások. De a farizeusok ezeknek az utasításoknak a megtartásában látták a hit jobbik részét. Mert kevesebb fáradságba kerül elmosni egy poharat, mint a tulajdon lelküket. Holt tárgyaknak elegendő egy kis víz s egy törölő; ehhez a másikhoz azonban a szeretet könnyező s az akarat tüze kell.

»Nem az fertőzteti meg az embert, mi bemegy a szájába: hanem az fertőzteti meg az embert, mi a szájából jő!... Nem értetik-e, hogy mindaz, mi a szájba megyén, a gyomorba száll és az árnyékszékbe bocsáttatik!... Amik pedig a szájából jön-

nek, a szívből származnak, és azok fertőztetik meg az embert; mert a szívből erednek a gonosz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, paráznaságok, lopások, hamis tanúbizonyságok, káromlások.«

A kútvízben vagy forrásvízben vett fürdő, a testi és rituális fürdő nem ment fel a sokkal szükségesebb belső mosakodás alól, és jobb izzadságtól szennyes kezekkel enni, mint elutasítani éhező testvérünket három vízben megmosott kezekkel.

Az ürülék távozik a testből, eltűnik a gödörben és megtermékenyíti a kerteket és a mezőket. Be oly sok kifogástalanul öltözött úr van, akik a torkukig tele vannak másfajta piszokkal, melynek a bűze, mihelyt szóra nyitják szájukat, csakúgy dől kiöblített s újra meg újra kiöblített szájukból. Csakhogy ez a piszok nem távozik az árnyékszékeken át a föld alá, hanem beszennyezi mindenki életét, megfertőzteti a levegőt, megmételyezi még az ártatlanokat is. Ezekről az ürülék-emberektől távol kell tartanunk magunkat, még ha napjában tizenkétszer mosdanak is: a bőr folytonos szappanozása semmit sem ér, ha a szív dögletes gondolatokat bocsát ki magából. A pócegödörtisztító, amennyiben nincsenek bűnös gondolatai, hasonlíthatatlanul tisztább a Gazdagnál, aki, miközben márvány-fürdőkádja illatos vizében paskol, valami új bujálkodást vagy kicsapongást forgat a fejében.

Ne álljatok ellent

De Jézus még nem érkezett el legmegdöbbentőbb felforgatásához.

»Hallottátok, hogy mondatott: Szemet szemért és fogat fogért. *Én pedig mondom nektek: Ne álljatok ellene a gonosznak; hanem aki megüti*

jobb orcádat, fordítsd neki a másikat is; és annak, ki veled pörbe akar szállani és köntösödet elvenni, engedd neki a palástot is. És ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj el vele még kétannyira.«

Az ököljog régi Törvényét nem lehetett határozottabb szavakkal megfordítani. A legnagyobb részük azoknak, akik keresztényeknek nevezik magukat, nemcsak hogy nem tartotta meg soha ezt az új parancsot, de még csak mutatni sem akarta soha, hogy helyesli. A »ne álljatok ellene a gonosznak« elve végtelen sok hívő szemében a kereszténység elviselhetetlen és elfogadhatatlan botránya volt. Az embereknek három módjuk van a bántalomra megfelelni: a Bosszú, a Menekülés, a Másik-Are-Odanyujtása. Az első az ököljog barbár elve, amely a törvénykönyvekben átfinomodott és leplezve van, de a gyakorlatban még ma is uralkodik. A Rosszat Rosszal viszonzozza az ember — akár személyesen, akár közbeiktatott személyek, a civilizált horda megbízottai, úgynevezett Bírák és Hóhérok útján. Az első bántalmazótól elkövetett Rosszat nyomon követik a Törvény Embereitől elkövetett Rosszak. A bűnhődés gyakran a bosszúállónak fejére száll és a bosszúknak s a bosszúkért vett bosszúknak rettenetes láncolata szakadatlanul hosszabbodik. A Gonosz visszahárul. Visszahull arra, aki elkövette, még ha jó szándékkal cselekedte is. Akár nemzetekről, akár családokról, akár egyesekről van is szó, az első Bűn Bűnhődéseket és Fenyítéseket hoz és támaszt, amelyek végzetes részrehajlatlansággal oszlanak meg bántalmazók és bántalmazottak között. Az ököljog Törvénye adhat bizonyos állatias vigasztalást annak, akit elsőnek ért az ütés, de ahelyett hogy csökkentené a Gonoszt, megsokszorozza.

A Menekülés sem külön megoldás az elsőnél.

Aki elrejtőzik, megkettőzteti ellensége bátorságát. A bosszútól való félelem, nagyritkán, még visszaránthatja a bántalmazó kezét. De aki menekül, üldözésre csábítja a másikat; aki holttnak tette magát, a kegyelemdöfésre izgatja ellenfelét: gyengesége cinkosává lesz a másik vadságának. A Gonosz itt is Gonoszt sarjaszt.

Az egyetlen mód, bár abszurdumnak látszik, mégis csak az, amelyet Jézus parancsolt. Ha valaki pofonvág és te két pofonnal felelsz rá, a másik ökleivel vág vissza, te rúgásokra kényszeredéi és előkapjátok fegyvereiteket és valamelyitek talán az életével fizet, sokszor egy semmiségért. Ha menekülsz, az ellenfeled üldözőbe vesz, vagy mihelyt összeakad veled, nekivadulva az első próbától, ronggyá rugdal. Odanyújtani a másik arcot annyit jelent, mint nem kapni meg a második pofont. Annyit jelent, mint az első láncszem után elválni az elkerülhetetlen rosszak láncolatát. Ellenfeled, aki ellentállásodra vagy menekülésre számít, megszégyenül előtted 8 önmaga előtt. Mindenre számított, csak erre nem. Megzavarodik, az a zavar lesz úrrá rajta, amely már szinte szégyenkezés. Itt a alkalom, hogy magára eszméljen. Mozdulatlanságod megfagyasztja dühét, időt ad neki a megfontolásra. Nem vádolhat azzal, hogy felpiszkáltad, hiszen nem felelsz neki; nem vádolhat azzal, hogy félsz, hiszen kész vagy a második ütést is eltűrni, és magad mutatod neki a helyet, hogy hová üthet. Minden ember bizonyos homályos tisztelettel viseltetik a mások bátorsága iránt, különösen, ha ez a bátorság erkölcsi, vagyis a legritkább fajta és a legnehezebb. Az a bántalmazott, aki nem lobban haragra s nem menekül el, nagyobb leki erőről tesz bizonyosságot, mint az, aki vak dühében rárohan bántalmazójára, hogy kétszeresen fizesse neki vissza az elszenvedett bántalmak. Az egy-

kedvőség, amennyiben nem együgyűség, a szelíd-ség, amennyiben nem gyávaság, megdöbben-ti, mint minden csodálatos dolog, még a legközönsé-gesebb lelkeket is. Érezteti az állattal, hogy ez az ember több, mint ember. Ugyanez az állat, ameny-nyiben nem készletti folytatásra a tetteges visz-szavágás, vagy a gyáva menekülés, kábulatba döbben, szinte félénk meghunyászkodást tanúsít emez új erő előtt, amelyet nem ismert s amely za-varba ejti.

Annál inkább, mert a verekedőnek egyik leg-hatalmasabb ösztökélője a lesújtás dühének, az ellentállásnak, az első támadásból fellángoló küz-delemnek jóize, amely gondolatában felédesedik. Az ember viaskodásra született lény. De itt elil-lan a gyönyör, elpárolog a jóíz; itt már nincs el-lenfél, hanem valami felsőbb lény, aki nyugodtan mondja: Nem elég neked? Nesze a másik arcom, tombold ki magad, ameddig jól esik. Inkább szen-vedjen az arcom, mint a lelkem. Bántalmazhatsz, ahogy akarsz, de nem kényszeríthetsz arra, hogy olyan dühös legyek, mint te, olyan veszett, mint te, olyan durva, mint te; nem kötelezhatsz arra, hogy rosszat cselekedjem, azzal mentegetődzvén, hogy más is rosszat cselekszik velem.

Jézus parancsa betűszerinti értelemben a vérünk, az idegeink, az alsóbbrendű lélek minden ösztöne feletti uralmat követeli meg tőlünk, ami-vel a legkevesebben rendelkeznek. Nagyon keser-ves és visszariasztó elrendelés ez. Jézus azonban sohasem mondta, hogy könnyű teljesíteni. Soha-sem állította, hogy lehetséges engedelmeskedni neki kemény lemondások, gyötrelmes és szakadat-lan belső harcok nélkül; a régi Ádám megtaga-dása és az új ember megszületése nélkül.

De az ellent-nem-állás gyümölcsei, ha nem is érnek meg mindig, ha el is senyvednek a rossz

idő első visszatértekor, mégis hasonlíthatatlanul különbek az ellentállás és a menekülés gyümölcseinél. Egy, a rendestől ennyire elütő, ennyire lehetetlen és az átlagemberek számára ennyire megfoghatatlan lelki önuralomnak a példája; a megszokottságokkal, a hagyományokkal, a közkeletű indulatokkal ennyire ellenkező magatartásnak szinte természetfölötti varázsa; ez a példa, ez a bámulatos erőmutatvány, ez az abszurd csoda, amely váratlan, mint minden csoda, nehezen érthető, mint minden tünemény; egy ép és egészséges embernek a példája, aki külsőleg éppen olyannak látszik, mint a többi emberek és mégis szinte úgy viselkedik, mint valami Isten, mint olyan Lény, amely felüláll a többi lényeken s épígy felüláll azokon az erőkön, amelyek a magafajtaikat kormányozzák; aki ember létére olyan furcsán másként viselkedik, mint minden ember; ez a példa, ha több ízben ismétlődik és nem tulajdonítható holmi esendő bárgyúságnak, és ha nem hiányoznak mellőle a fizikai bátorság bizonyosságai, amennyiben ez a fizikai bátorság arra kell hogy használjon és nem arra, hogy ártson, ez a példa olyan hatással van, amit, bármennyire át vagyunk is itatva az önbíráskodás és a megtorlás eszméivel, el tudunk képzelni. El tudjuk képzelni, ha megerőltetjük magunkat. Bizonyítani nem tudjuk, hiszen sokkal kevesebb efféle példában volt eddig részünk, semhogy akár csak részleges tapasztalatra is hivatkozhatnánk, ami megerősíthetné ezt a sejtelmünket.

De ha Jézus parancsának nem is, vagy csak nagyon ritkán engedelmeskedtek, azért még nem lehet azt mondani, hogy teljesíthetetlen, még kevésbé azt, hogy visszautasítandó. Valóban, ellenkezik az emberi természettel, de a legnagyobb erkölcsi hódítások mind ellenkeznek a mi természete-

tünkkel. Nem egyebek, mint jótékony lemetszése a lelkünk egy részének — némelyeknél a lélek legszívósabb hajtásának — és magától értetődő, hogy a fenyegető kimetszés borzadást ébreszt.

Mindazonáltal, akár tetszik, akár nem, Krisztus parancsa az egyetlen, amely meg tudja oldani az erőszakoskodás problémáját. Az egyetlen, amely nem tetézi a rosszat rosszal, amely nem százszorozza meg a rosszat, amely megakadályozza a seb elmérgesedését, amely még pattanás-korában kivágja a daganatot. Ütéssel viszonzni az ütést és bűnnel a bűnt annyi, mint elfogadni a bántalmazó-
nak az alapelvét, elismerni, hogy olyanok vagyunk, mint ő. Meneküléssel felelni annyi, mint megalázkodni előtte és őt kitartásra sarkantyúzni. A józan ész szavaival felelni a nekivadult dühöngőnek: kárbavesztett fáradság. Ellenben az elfogadás egyszerű gesztusával felelni, odanyújtani a kebledet annak, aki megütötte a válladat, ezret adni annak, aki százat akar rabolni tőled, három napig szenvedni azt, aki egy óra hosszáig akar gyötörni téged, látszólagos hitványsága ellenére is különösképpen hősies cselekedet, olyan rendkívüli, hogy istenisógének elviselhetetlen fenségével lebírja a neki-dühödt pofozkodót. Csak az győzheti le ellenségeit, aki legyőzte önmagát; csak a szentek tudják szelídségre bírni a farkasokat; csak aki átformálta a tulajdon lelkét, csak az formálhatja át testvérei lelkét és cselekedhet akként, hogy a világ mindenki számára kevésbé fájdalmas legyen.

Antinatura

Az ellent-nem-állás a gonosznak mélységesen ellenkezik természetünkkel. De Jézus azért van, hogy a mi természetünk odáig emelkedjék, hogy utálatot érezzen az iránt, ami ma kedvére van, és

beletörődjék abba, amitől tegnap még visszaborzadt. Minden szava feltételezi az emberi szellemnek ezt a tökéletes megújódását. Ő félelem nélkül ellene mond a mi legáltalánosabb hajlamainknak és a mi legmélyebben gyökeredző ösztöneinknek. Dicséri azt, amitől mindenki visszariad; kárhoztatja azt, ami után valamennyien törjük magunkat. Nemcsak azt hazudtolja meg, amit az emberek tanítanak, — ami gyakran eltér attól, amit valóban gondolnak és cselekszenek — hanem szembeszáll azzal, amit nap-nap mellett tényleg gondolnak és cselekszenek.

Jézus nem hisz a természetes lélek, az első lélek tökéletesedésében. Hisz jövődő tökéletesedésében, amely csak jelenlegi állapotának gyökeres megváltozásával következik el. Az ő feladata az ember reformja s még reformjánál is inkább az ember megújítása. Vele kezdődik az új nemzedék; ő az újra átgyúrt és újraöntött emberiségnek modellje, archetípusa, Ádámja. Sokrates reformálni akarta az észet; Mózes a törvényt; mások beérték azzal, hogy megváltoztattak egy szertartást, egy törvénykönyvet, egy rendszert, egy tudományt. Jézus ellenben nem egy részét akarja megváltoztatni az embernek, hanem az egész embert, tetőtől talpig. Vagyis az első embert, azt, amely a mozgatója és kútforrása minden cselekedetnek és sürgés-forgásnak a világon. Következésképpen nincs benne semmi, ami nem tartoznék őreá. Tágítani és meglapulni nem szokása. Nem egyezkedik a romlott és tökéletlen természettel; nem talál különleges okokat annak igazolására, mint a filozófusok. Nem lehet szolgálni Jézusnak is, a Természetnek is. Aki Jézushoz áll, szembeszáll a régi állati Természettel és az anyagi érdekében dolgozik, amelynek győznie kell. Minden egyéb csak hamu és üres fecsegés.

Semmi sem olyan elterjedt az emberek között, mint a gazdagság utáni vágy. Halmozni a pénzt, mindenáron, még a leggyalázatosabban is, mindig a legédesebb és a legtiszteletreméltóbb foglalkozásnak számított. De aki velem akar jönni, mondja Jézus, dobja el mindenét, amije van, és cserélje fel nyugodtan a látható és jelenvaló javakat ama jövődökért s láthatatlanokért. A Szegénység az első kellék az Ország polgárságának elnyerésére.

Minden ember aggodalmasan gondol a holnapra; szüntelenül fél, hogy a talaj kicsúszik a lába alól, hogy a kenyér nem lesz elég új aratásig, és reszket, hogy nem lesz elég rongya betakarni a maga és gyermekei testét. Jézus ellenben így tanít: Ne aggódjatok a holnap miatt. Elég a napnak az ő baja.

Minden ember szeretne első lenni, még a hasonlók között is. Vagy így, vagy úgy szeretne föléje kerekedni környezetének. Parancsolni akar, uralkodni, nagyobbak, gazdagabbnak, szebbnek, bölcsőbbnek tűnni. Az emberiség egész története nem egyéb, mint a másodrangúságtól való rettegés. Jézus ellenben *így* tanít: Ha valaki első akar lenni, legyen az utolsó mindenek között, és mindenek szolgája; a legnagyobb a legkisebb; a leghatalmasabb köteles szolgálni a leggyengébbnek. Aki felmagasztalja magát, megaláztatik; aki megalázza magát, felmagasztaltatik.

Másik egyetemes nyavalyájuk az embereknek a hiúság. Ez megmérgezi a jót is, amit tesznek, mert ezt a kevés jót is szinte mindig csak azért teszik, hogy lássák őket. A rosszat titokban és a jót tüntetőleg cselekszik. Jézus mindennek az ellenkezőjét parancsolja. Hogy ne tudja a balkezéd, mit cselekszik a jobb. Mikor imádkozni akarsz, zárkózzál be kamarádba és ne állj ki melledet verni az uccák szegleteire, az emberek közé. Mikor böj-

tölsz, ne menj ki borzasan és piszkosan az uccára hivalkodni, hogy bűnbánatot tartasz, hanem kend meg hajadat és mutasson orcád vidámságot, mint egyéb napokon. Ne tégy rosszat soha, sem nyilvánosan, sem rejtekben, de amikor jót cselekszel, rejtőzzél el, nehogy azt higgyék, hogy csak a megdicsértetés kedvéért teszed.

Minden rajtunk uralkodó ösztön között leg-hatalmasabb az életfenntartás ösztöne: nincs becs-telenség, kegyetlenség, hitványság, amitől vissza-riadnánk, ha ennek a lélekkel itatott kis pornak a megmentéséről van szó. Aki meg akarja menteni életét, figyelmeztet Jézus, elveszíti azt, és aki el-veszíti, meg fogja menteni. Mert nem igazi élet az, amit a tömeg életnek hív, és aki lemond lelkéről, elveszíti a testet is, mely azt magába zárja.

Mindegyikünk ítélkezni akar testvérei felett; úgy képzeljük, hogy az ítélkezéssel föléjük kere-kedünk a megítélteknek, jobbak, igazabbak, ártat-lanok leszünk. Vádolni annyi, mint azt mondani: Mi nem vagyunk ilyenek. Csakugyan mindig a púposok az elsők, akik megbélyegzik azokat, akik-nek egy kicsit görbe a hátuk. Jézus ellenben így kiált: Ne ítéljetez, hogy ne ítéltessetek, ne kár-hoztassatok, hogy ne kárhoztassanak benneteket, bocsássatok meg s nektek is megbocsáttatik.

Minden ember azzal büszkélkedik, hogy ő igazán ember, vagyis komoly, érett és bölcs szemé-lyiség, súlyos és tekintélyes személyiség, aki min-dent tud, mindenről tud okoskodni és véleményt mondani. A nagyon őszinte beszédre azt mondják, hogy gyerekes; az egyszerű embert kicsinylőn gyermeknek nevezik. De Jézus, mikor a tanítvá-nyok azt kérdezték tőle, hogy ki a legnagyobb mennyek országában, így felelt: «Bizony mondom nektek, *ha nem változtok meg* és nem lesztek mint

a kisdedek, nem mentek be Mennyeknek Országába.«

A komoly ember, a jámbor, a tiszta, a farizeus, minden erejéből kerüli a bűnösök, az elesettek, a beszennyezettek társaságát és nem bocsátja asztalához, csak azokat, akik — már mint ő szerinte — igazak. Jézus azonban fáradhatatlanul hirdeti, hogy a bűnösöket és nem az igazakat jött keresni, a gonoszokat és nem a jókat, és nem szegyei ebédhez telepedni a publikánusok házában és bukott nőszemélyekkel megkenetni lábait. Aki csakugyan tiszta, azt nem ronthatják meg a romlottak és nem szabad otthagynia őket elpusztulni az erkölcsi fertőben csak azért, mert féi, hogy beszennyezze magát.

Az emberek kapzsisága akkora, hogy mindenki kézzel-lábbal töri magát, hogy sokat kapjon másoktól és keveset adjon nekik. Mindenki bírni akar: a bőkezűség magasztalása nem egyéb, mint tisztos kendőzgetése a kolduskodásnak. Jézus ellenben azt mondja: Jobb adni, mint elfogadni.

Mindegyikünk gyűlöli az emberek legnagyobb részét, akikkel együtt él. Gyűlöljük őket, mert többjük van, mint nekünk, mert nem adnak meg mindent, amit szeretnénk, mert nem törődnek velünk, mert különböznek tőlünk, egyszóval mert léteznek. Odáig jutunk, hogy gyűlöljük a barátainkat, még azokat is, akik jót tettek velünk. Jézus pedig azt rendeli, hogy szeressük az embereket, szeressük valamennyit, szeressük azokat is, akik gyűlölnék minket.

Aki nem tartja meg ezt a parancsot, nem nevezheti magát kereszténynek. Még ha kész a halálra is, de nem szereti azt, aki megöli, nincs joga kereszténynek mondania magát.

Mert a magunk szeretete, eredendő és végső oka mások iránti gyűlöletünknek, magában foglalja mind a többi érzelmeket és indulatokat. Aki

legyőzi az önszeretetet és a mások iránti gyűlöletet, máris egészen megváltozott. A maradék természetes következmény és képződmény. Az önmagunk iránti gyűlölet és a szeretet ellenségeink iránt a Kereszténység kezdete és vége. Éppen ez és semmi más a legnagyobb győzelem a régi, a vad, a vak és durva emberen. Az emberek nem szülehetnek újra a béke boldogságában mindaddig, míg nem szeretik azokat is, akik bántják őket. Szeretni az ellenségeinket: ez az egyetlen mód arra, hogy egyetlenegy ellenség se maradjon a földön.

Mielőtt a szeretet jött

Krisztus megvetői, akiknek rengeteg okuk van, hogy visszautasítsák őt — meg kellene tagadniok belső-önmagukat és nem bírják meglátni, hogy mennyit nyernének a cserével és roppantul félnek elveszíteni, mert ragaszkodnak ahhoz, ami szemét, de nekik pompázatos valaminek tűnik — Krisztus megvetői, hogy igazolják: miért nem követik őt, jó ideje már, kiástak még egy érvet, egy »tudományos« érvet: nem mondott semmi újat. Az ő szavai megtalálhatók Keleten és Nyugaton, századokkal előbb; vagy onnan csente őket, vagy ismételteti anélkül, hogy tudná, hogy nem az ő tulajdonai. Ha nem mondott semmi újat, nem is oly nagy, amilyennek mondogatják; ha nem nagy, nem is kell meghallgatni; arra való, hogy a tudatlanok megcsodálják, a bolondok engedelmeskedjenek neki, az együgyűek fejet hajtsanak előtte.

Csakhogy az eszmék fejlődéstörténetének ezek a fejedelmei nem mondják meg, vájjon Jézus eszméi, akár régiek, akár újak, elfogadandók vagy elvetendők-e; csakhogy nem merik azt állítani, hogy egy nagy igazságnak, egy elfeledett és nem

gyakorolt igazságnak a halállal való újra-megszentelése egyenlő a nullával; csakhogy nem látják jól, vájjon Jézus eszméi és a többi, régibb eszmék között van-e valóságos értelmi és szellemi azonosság, vagy inkább csak a szavaknak egyszerű összecsengőse és távoli hasonlósága van-e meg; ezenközben, tévedések elkerülése végett nem fogadják el sem Jézus törvényét, sem Jézus állítólagos mestereinek törvényeit és nyugodtan tovább élnek szennyes életüket, mintha az Evangélium nem szólna nekik is.

Volt egy idő, a Törvény kihirdetése után, amikor az egy vérből valók szerették egymást; és ugyanannak a városnak a polgárai megfértek egymással, míg egyik nem bántotta a másikat; az idegenek számára, amennyiben nem voltak vendégbarátaik, csak gyűlöletet és pusztulást tartogattak. A családon belül egy kevéske szeretet; a Polison belül afféle tessék-lássék igazságosság; a falakon és a határokon kívül olthatatlan gyűlölet.

Emelkedtek nagynéha, a századok távolában, hangok, amelyek egy kis szeretetet kértek a felebarátok számára is, azok számára, akik nem ugyanabból a házból, de ugyanabból a nemzetből származtak; hangok, amelyek egy kis igazságot kértek az idegenek, sőt még az ellenségek számára is. De ezeket a hangokat — nagyon ritka, halk és távoli hangok voltak ezek — nem hallották, és ha meg is hallották, nem hallgatták meg.

Négy évszázaddal Krisztus előtt egy kínai bölcs, Me-ti, egy Kie-siang-ngai című könyvet írt annak elmondására, hogy az embereknek szeretniök kell egymást. Így beszélt: »A Bölcs, aki meg akarja javítani a világot, csak akkor tudja megjavítani, ha csalhatatlanul ismeri a rendbontások forrását; ha nem ismeri, nem javíthatja meg a világot... Miért támadnak rendbontások? Azért

támadnak, mert az emberek nem szeretik egymást. Az alkalmazottak és a fiúk nem viseltetnek már tisztelettel főnökeik és szüleik iránt; a fiúk önmagukat szeretik, de nem szeretik szüleiket és önérdékből megbántják szüleiket. Az ifjabb testvérek önmagukat szeretik, de nem szeretik bátyjaikat; az alattvalók önmagukat szeretik és nem szeretik uraikat. Az atya nem gyakorol elnézést fiával; a bátya az öccsével; a fejedelem az alattvalóival. Az atya önmagát szereti és nem szereti fiát és önérdékből vétkezik fia ellen... Így, az Ég alatt, a rablók szeretik a maguk házát és nem szeretik szomszédaikat és azért rabolják ki mások házát, hogy megtöltsék a magukét. A tolvajok szeretik a maguk testét és nem szeretik az embereket és ezért a tulajdon testük javáért meglopják az embereket. Ha a tolvajok olybá vennék más emberek testét, mint a maguk testét, ki lopna? A tolvajok kipusztulnának... Ha az emberek felemelkednének az egyetemes kölcsönös szeretetig, akkor az államok nem kapnának hajba, a családok békéje nem lenne megbolygatva, a tolvajok kipusztulnának, a fejedelmek, az alattvalók, a szülők és a fiak tiszteletteljesek és elnézők lennének s a világ megjavulna«.

Me-ti szemében a szeretet — vagy, helyesebb fordításban, a tiszteletből és elnézésből fakadó jóindulat — az a mész, amelynek szorosabban kell összekapcsolnia a polgárokat és az államot. Orvosság az együttélésből fakadó bajok ellen; szociális gyógyszer.

»Viszonzd a bántalmakat kedvességgel« hogy az udvariasság, okosság vagy szelídség nem szeretet.

Kortársa, az öreg Kon-fu-ce, olyan tanítást hirdetett, amely tanítványa Ceng-ce szerint, ebben csúcspontot: a szív egyenessége, és: szeressük

felebarátainkat, mint önmagunkat. Figyeljük meg: »felebarátunkat« és nem a »távolit«, az idegent, az ellenséget. Úgy mint magunkat és nem *jobban* mint magunkat. Kon-fu-ce hirdette a fiúi szeretet és az egyetemes jóakaratot, amely szükséges az országok kellő haladásához, de nem gondolt arra, hogy kárhoztassa a gyűlöletet. Ugyanazokban a Lun-yu-kban, ahol Ceng-ce szavait olvassuk, találjuk emezeket — amelyeket a legrégibb Kon-fu-ce-féle szövegből, a Ta-hio-ból vett át: »Csak az igazságos és *emberséges* ember képes szeretni és *gyűlölni az embereket kellőképpen*«.

Kortársa, Gautama ajánlja az emberek, minden ember, még a legnyomorultabb és legkivetettebb emberek iránti szeretetet is. De ugyanezzel a szeretettel kell szeretni az állatokat, a legkisebb állatokat, minden élőlényt. A buddhizmusban az embernek az ember iránti szeretete nem egyéb, mint üdvösséges előgyakorlat az önszeretet gyökeres kiirtásához, ami pedig a létnek első és legerősebb támasza. Buddha meg akarja szüntetni a fájdalmat és a fájdalom megszüntetésére nem lát más módot, mint belefojtani az egyéni lelkeket az egyetemes lélekbe, a nirvánába, a semmibe. A buddhista nem a testvére iránti szeretetből szereti testvérét, hanem önszeretetből, vagyis azért, hogy elkerülje a fájdalmat, elnyomja az egoizmust, előkészüljön a megsemmisülésre. Egyetemes szeretete fagyos és érdekszülte, önző: egy fajtája a sztoikus közömbösségnek mind a fájdalommal, mind az örömmel szemben.

Egyiptomban minden halott magával vitte a sírba a *Halottak könyvének* egy példányát, mintegy a lélek előzetes védekezéséül Osiris bírói széke előtt. A halott dicséri önmagát: igazságos volt és mindig adott annak, aki rászorult: »Én nem éheztettem senkit! Nem okoztam könnyeket!

Nem öltem! Nem parancsoltam orgyilkosságot! Senkivel szemben nem követtem el csalást!... Kenyeret adtam az éhezőnek, vizet a szomjuhozó-
nak, ruhát a mezítelennek; csónakot annak, aki megakadt útjában; áldozatokat az isteneknek; halotti lakomákat a halottaknak«. Ez az igazságosság és ezek az irgalmasság cselekedetei, — és csakugyan cselekedték ezeket valamennyien? — de nyoma sincs itt a szeretetnek, még kevésbé az ellenségeink iránti szeretetnek. Ha tudni akarjuk, hogy az egyiptomiak hogy bántak ellenségeikkel, olvassuk el a nagy Pepi I Miriri király egyik feliratát: »Ez a hadsereg békén nyomult elő: kényére-kedvére behatolt a Hirushaitu-k országába. Ez a hadsereg békén nyomult elő: kivágta minden fügefaligetjüket és szőlőskertjüket. Ez a hadsereg békén nyomult elő: felgyújtotta mind a házaikat. Ez a hadsereg békén nyomult elő: tízezerével mészárolta le katonáikat. Ez a hadsereg békén nyomult elő: csapatostul hurcolta el férfiai-
kat, asszonyaikat és gyermekeiket és ennek Ő Szent Felsége mindennél jobban örvendeztetet.

Zarathustra is hagyott Törvényt, az Irániaknak. Ez a törvény megparancsolja Ahura-Mazda híveinek, hogy legyenek jók hitsorsosaikhoz: adjanak ruhát a mezíteleneknek és ne tagadják meg a kenyeret az éhező munkástól. Gyakoroljunk mindig jótékonyságot azokkal, akik hozzánk tartoznak, nekünk szolgálnak és akik szomszédaink. Szeretetről nem esik szó.

Azt mondták, hogy Jézus nem tett semmit a mózesi Törvényhez és hogy csak ismételte, nagyobb nyomatékkal, a régi parancsolatokat. »Szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért, égetést égetésért, sebet sebért, zúzódást zúzódásért...«: így beszél Mózes az *Exodus-ban*. »Te elnyeled majd mind a népeket, akiket kezedbe adand

a te Urad Istened. *Ne könyörüljön rajtuk a te szemed...*» így van megírva a *Deuteronomium*-ban. Még egy idézet és a szeretetnél vagyunk: »Ne bántalmazd és ne gyötörd az idegent; hiszen ti is idegenek voltatok Egyiptom földjén.« Az elv ez: ne bántsd a jövevényt, annak az időnek emlékéül, mikor te is jövevény voltál. De a jövevény, aki közöttünk él, nem az ellenség, és az, hogy nem bántalmazzuk, még nem jelent annyit, hogy jót teszünk vele. Az *Exodus* azt mondja, hogy nem szabad gyötörni; a *Deuteronomium* sokkal nagylelkűbb: »Ha jövevény lakozik a ti országokban és közöttetek tartózkodik, ne vessétek meg őt, hanem legyen közöttetek mintha közöttetek született volna és szeressétek úgy, mint ti magatokat...« Mindig a jövevény, a jövevény, aki köztetek lakik és polgártársatokként él és olyanná válik, mintha közületek való volna: barátotokká.

Ugyanebben a könyvben olvassuk: »Ne kívánd a bosszút és ne őrizd meg a felebarátod elkövette igaztalanság emlékezetét Ez megint egy lépés előre: ne tégy rosszat azzal, aki megbánt téged, feltéve, hogy a te nemzetségedből való. Megérkezünk — ha nem is a bocsánathoz — a nagylelkű feledéshez, ha mingyárt csak a legközelállóbbakra korlátozottan is.

»Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.« Felebarátodat, vagy a hozzád közelállót, polgártársadat, aki fajtestvéred, aki hasznodra lehet. De az ellenséget? Jut itt valami az ellenségnek is: »Ha rátalálsz ellenséged ökrére vagy szökött szamarára, vezesd vissza hozzá. Ha látod, hogy annak a szamarára, aki gyűlöl téged, összeroskad a teher alatt, ne menj nyugodtan tovább, hanem segíts neki talpraállítani.« Ő a régi zsidók nagy jóságai Milyen édes is volna messzebb kergetni a csacsit, hogy a gazdájának nagyobb fáradságába kerüljön megta-

lálnia! És mikor az úton találkozunk a roppant terhe alatt földre rogyott csacsival, milyen szép is volna a szakállunkba vigyorogni s tovább menni! De az öreg Zsidó szíve nem kövesedéit meg ennyire. Azokon a helyeken és azokban az időkben nagyon becses állat a számár. Nem boldogul az ember nélkül, hogy legalább egy csacsija ne volna az istállóban. És mindenkinek van csacsija; barátnak, ellenségnek egyaránt; és ma a tied szabadul el és holnap az enyém szökhetik meg. Ne bosszuljuk meg magunkat az állatokon, még akkor se, ha a gazdájuk bestia. Mert ha én ellensége vagyok neki, ő is ellenségem nekem. Adjunk neki jó példát, olyan példát, amely remélhetőleg hasznot hajt. Vigyük vissza csacsiját a házába; segítsünk neki helyére igazítani a nyeretget és egyensúlyba tolni a poggyászt. Cselekedjünk másokkal úgy, amint, remélhetőleg mások is cselekszenek majd velünk. És ebben a pillanatban, a csacsi fülei és háta felett, tegyünk félre, irgalmas szívvel, minden gonosz gondolatot.

Ez egy kicsit nagyon kevés. Az öreg Zsidó rettenetesen megerőltette magát, mikor gondjaiba vette ellensége állatját. De a Zsoltárok, cserébe, lépten-nyomon csakúgy harsognak az ellenségre szórt szidalmaktól és az Urhoz intézett szenvedélyes fohászoktól, hogy üldözze őket és tegye tönkre őket. »Akik engemet körülvettek, azoknak ajakoknak mérge borítsa be az ő fejüket! Szálljon azokra elevenszén; vesse azokat Isten a tűzbe és verembe, honét meg ne szabaduljanak... Szálljon rájuk a romlás, melyet nem tudnak, és az ő hálójuk, melyet elrejtettek, fogja meg őket; és az árokban, melyet ástak, rohanjanak veszedelmükbe! Az én lelkem pedig vigadoz majd az örökkévalóbank Az effajta világban természetes, ha Saul megdöbben, hogy ellensége, Dávid nem ölte meg, és ha Jób dicsekszik, hogy nem örvendezett ellensége balszerencséjén.

Csupán a késői Példabeszédekben találunk egy-egyszót, amely Jézus szavainak ígéretét hordozza: »Ne mondd: megtorlóm a rosszat: várd meg az Urat és ő megszabadít téged.« Az ellenségnek bűnhődnie kell, de a tiednél hatalmasabb kéztől. Ezen az alapon a névtelen moralista eljut a szeretetig: »Ha az, aki gyűlöl téged, éhezik, adj neki kenyeret ennie, és ha szomjazik, adj neki vizet innia.« Ez haladás: a könyörületesség nem áll meg az ökörnél, hanem kiterjed a gazdájára is. De ezekből a félnék igazságokból, amelyek el vannak rejtve az írás egyik zugában, bizonyosan nem buzoghattak elő a Hegyi Beszéd szeretet-csodái.

De, teszük hozzá, itt van Hillel: Hillel rabbi, a nagy Hillel, G-amaliel mestere, Hillel Hababli, vagyis a Babiloni. Ez a híres farizeus valamivel Jézus előtt élt és, úgy mondják, ugyanazokat a dolgokat tanította, amiket később Jézus tanított. Liberális Zsidó, eszes Farizeus, értelmes Rabbi volt: de Keresztény, miért? Mondotta, csakugyan, ezeket a szavakat: »Ne tedd másnak azt, ami neked ellenedre van: ez az egész törvény, a többi csak magyarázata Szép szavak, a régi törvény egyik mesterétől, de még mindig milyen messzire vannak a régi törvény felforgatójának szavaitól! A parancs negatív:, *ne tedd*. Nem mondja: tégy jót azzal, aki veled rosszat tesz. Csak ennyit: ne tedd másokkal (és ezek a mások bizonyára a pajtások, a polgártársak, az atyafiak, a barátok) azt, amit te megbántásnak éreznél. Enyhe tilalma ez a megbántásnak, — nem határozott parancsa a szeretetnek! Valóban Hillel utódai voltak a Talmudisták, akik a Törvényt a kazuisztika végtelen mocsarába posványosították; Jézus utódai a Mártírok voltak, akik megáldották hóhéraikat.

Philo is, ez az alexandriai zsidó, ez a platóni-

záló metafizikus, úgy két évtizeddel Jézus előttről, hagyott ránk egy kis értekezést *az emberek iránti szeretetről*. Csakhogy Philo, minden tehetségével, minden misztikus és messiási spekulációjával, mégis csak teoretikus, épúgy mint Hillel, mégis es»ak a toll, az írás, a tudomány, a könyvek, a rendszerek, a fogalmak az elvontságok, az osztályozások embere. Az ő dialektikai harcművészete parádés rendben veti csatába a szavak ezreit, de nem tudja megtalálni azt a szót, amely egy pillanat alatt megsemmisíti a multat, azt a szót, amely egybeforrasztja a szíveket. Többet beszélt a szeretetről, mint Krisztus, de nem tudta elmondani — és nem tudta volna megérteni sem — azt, amit Krisztus mondott tudatlan tanítványainak a Hegyen.

Achilles és Priamos

Lehetséges-e, hogy Görögországban, abban a forrásban, amelyből mindenki ivott, ne élt volna az ellenség iránti szeretet is? Görögországban, mondják kéjjel a pogánykodók, a »palesztinai babona« ellen viaskodók, minden megvan. Szellemi dolgokban ez a Nyugat Kínája, minden lelemény szülőanyja.

Sophokles Aiaxában a nagyhírű Odysseus megindul nyomorúságos állapotra jutott ellensége láttán. Hiába idézi eszébe maga Athene, a szent bagolyban megtestesült hellén bölcsesség, hogy »a legédesebb nevetés nevetni ellenségeinken«. Ulixest mégsem győzi meg. »Siratom őt, ha ellenségem is, mert ilyen tönkrejutottan, balsors bilincseibe verten látom. Mert látom, hogy valamenynyien, akik csak élünk, nem vagyunk egyebek, mint tünemények és szertefoszló árnyak ... Nem való bántani egy embert, amikor haldoklik, még ha gyűlöl-

tem is.« Nekem úgy tűnik, hogy még mindig messze vagyunk egymástól. A ravasz Ulixes nem olyan ravasz, hogy ne ütköznének ki természetellenes ellágyulásának indítóokai. Siratja ellenségét, mert magára gondol, hogy őreá is éppen annyi csapás zúdulhat és megbocsát neki, mert lerongyolódottan s a halál révén látja.

Egy Ulixesnél is nagyobb bölcs, Sophroniskos szobrász fia, sok egyéb közt azt a problémát is ki-tűzte maga elé, hogy hogyan kell viselkednie az igaz embernek ellenségeivel szemben. De a szövegek olvasása közben, ámulatunkra, két, egymással ellenkező nézetű Sokrates bukkan elénk. Xenophon Sokratese nyíltan magáénak vallja a közmeggyőződést: barátainkkal jól, ellenségeinkkel a legkíméletlenebbül kell bánnunk. Sőt jobb megelőzni ellenségeinket a bántalmazásban: »szerintem a legdicsőbb férfiú az, — mondja Chairekratesnek— aki megelőzi ellenségeit a bántalmazásban és barátait a szolgálatkészségben.« Platón Sokratese azonban nem fogadja el a közkeletű felfogást. »Nem szabad senkinek igaztalansággal fizetnünk az igaztalanságért, rosszal a rosszért, — mondja Kritonnak — bármiféle is az a méltatlanság, ami ért bennünket.« Ugyanezt állítja az *Állam-ban* is és bizonyítékul hozzáteszi, hogy a rosszak a bosszú révén nem válnak jobbakká, csak hogy az, ami Sokrates gondolkodását irányítja, nem a szeretet érzelme, hanem az igazságosság eszméje. Az igaz embernek semmi körülmények között nem szabad rosszat cselekednie, mégpedig — figyeljük meg — önmaga kedvéért, nem az ellensége iránt érzett szeretetből. A gonosz embernek magától kell megbűnhődnie, vagy különben megbüntetik majd halála után az alvilági bírák. Platón tanítványa, Aristoteles, szép csendesen visszatér a régi felfogásra. »Fel nem háborodni a bántalmakon —

mondja majd a Nikomachostioz intézett Ethikában — hitvány és szolgálalkú emberre vall.«

Egyszóval Görögországban édeskeveset lehet felfedezni olyasmit, ami kapóra jönne azoknak, akik a kereszténység őseit szimatolgtják.

De Jézus megvetői, hogy elhitesseék, hogy a kereszténység már Krisztus előtt is megvolt, Versenyársat fedeztek fel Jézus ellenében Rómában is, éppen a császári palotában: Senecát. Seneca, a megreformált stoicizmusban élő aranyifjúság »fiatal urainak« lelkiigazgatója; a zárkózott arisztokrata, aki soha meg nem indul az alacsonyrendűek szenvedésein; a nagybirtokos, aki megveti a gazdagságot, de azért marokra szorítja; aki hangoztatja a szabadok és rabszolgák egyenlőségét, de azért rabszolgákat tart; esetek, kétségek, bűnök, valóságos hibák és délibábos erények szellemes boncolója; az, aki csatornát vágott Chrysippos régi, együgyű, de kristálytisztá tanításának a modorosság tócsája felé; Seneca, a moralista állítólag — tudtán kívül — keresztény volt, éppen Krisztus életének éveiben. Mert hiszen a munkáiban turkálva — amelyek közül sokat írt Jézus halála után, hiszen Seneca egészen 65-ig halogatta öngyilkosságát — olyasmiket találtak, hogy »a bölcs nem áll bosszút, hanem elfelejti a bántalmakat és hogy »az istenek példáját követendő jót kell tennünk a háládatlanokkal is, mert a nap a gonoszokra is süt s a tenger hátán hordja a kalózokat is« és végül, hogy »szerető kézzel gyámolítanunk kell ellenségeinket«. Csakhogy a filozófus »feledése« nem a »bocsánat«; és a »gyámolítás« lehet jótétemény, de nem szeretet. A büszke, a Stoikus, a Farizeus, a Filozófiájában kevélykedő Filozófus, az Igazságosságában tetszelgő Igaz, semmibe veheti a törpék bántalmait, az ellenfelek marásait és nagylelkűsége gögijében s hogy a tö-

meg álmélkodását magára vonja, leereszkedhetik annyira, hogy kenyeret ad éhező ellenségének, hogy tökéletessége magaslatáról annál keményebben megalázza őt. De ezt a kenyeret a hiúság kovászával sütötték és ez a szerető kéz nem tudott volna letörölni egyetlen könnyet sem, nem tudott volna kimosni egyetlen sebet sem.

Az antik világ nem ismeri a Szeretetet. Ismeri a szenvedélyt a nő iránt, a baráti vonzalmat a barát iránt, az igazságosságot a polgártárs iránt, a vendégbarátságot az idegen iránt. De nem ismeri a szeretetet. Zeus oltalmazza a vándorokat s a jövevényeket; aki görög ember ajtaján kopogtat, attól nem tagadják meg a darab húst, a pohár bort, az ágyat. A szegényeket felruházzák, a betegeket ápolják, a siránkozókat szép szavakkal megvigasztalják. De az antik emberek nem ismerik a Szeretetet, a szeretetet, amely szenved és összeroskad, a szeretetet mindazok iránt, akik szenvednek és roskadoznak, a szeretetet az alacsonyrendű, nép, a szegény nép, a kivetett, megtaposott, elátkozott, elhagyatott nép iránt; a szeretetet mindenki iránt, azt a szeretetet, amely nem tesz különbséget polgártárs és idegen között, szép és csúnya között, bűnös és filozófus között, felebarát és ellenség között.

Az *Utas* utolsó énekében látunk egy Öreget, egy Siránkozót, egy Apát, aki megcsókolja az Ellenség, legrettenetesebb Ellensége kezét, azét, aki fiait és csak néhány nappal azelőtt legkedvesebb Piát is megölte. Priamus, az Antik Király, a megszenstségtelenített város Feje, Hatalmas vagy on Ura, ötven gyermek Apja, térdrehull Achilles lábainál, aki a legnagyobb hős és a legboldogtalanabb ember a görögök között, a tenger Isten-nőjének fia, Patroklos bosszulója, Hektor megölnöje. A térdelő öregnek hófehér feje meghajlik

a Győztesnek büszke Fiatalsága előtt. És Priainus siratja megölt fiát, a legvitézebbet, a legszebbet, a legkedvesebbet mind az ötven fia közül, és megcsókolja a kezét, amely megölte őt. Neked is van — mondja a Gyilkosnak — ősz, esendő, távoli, gyámoltalan atyád. Atyád szeretete nevében add vissza nekem fiainak legalább a holttetemét.

Achilles, a bösz, az őrjöngő, a mészárló Achilles, szelíden eltolja a könyörgőt és sírva fakad. És mind a ketten, az ellenségek, a győztes és a legyőzött, az apa, akinek immár nincs fia, és a fiú, aki soha többé nem látja meg apját, a galambősz Öreg és a sima szőke hajú Ifjú, mind a ketten együtt zokognak, első ízben testvérekké forrva a fájdalomban. A többiek, körülöttük, némán és döbbenetesen merednek rájuk. Mi magunk, harminc századév után, mi magunk sem tudjuk legyűrni ama zokogás-keltette megrendülésünket.

Csakhogy Priamus csókjában nincs ott a bocsánat, nincs ott a szeretet. A Király Achilles lábaihoz alázza magát, mert magányosan s ellenség létére nehéz és szokatlan kegyet akar kivívni. Ha az egyik Isten nem sugalmazta volna, nem mozdult volna ki Ilionból. És Achilles nem a halott Hektort siratja, nem a zokogó Priamust, nem a Hatalmast, akinek meg kellett alázkodnia, nem az Ellenséget, akinek csókkal kellett illetnie a gyilkos kezét. Siratja elvesztett barátját, Patroklost, aki legdrágább volt neki a világon, a Phthiában otthagytott Peleust, apját, akit immár soha többé meg nem ölel, mert tudja, hogy ifjú napjai *meg* vannak számlálva. És visszaadja az apának a fia holttestét — azt a testet, amelyet napok hosszú során át meghurcol a porban — mert Zeus úgy akarja, hogy visszaadja, nem azért, mintha bosszúszomja lecsillapodott volna. Mind a ketten tulajdon magukon zokognak: Priamus csókja ke-

mény kényszerűség; a jóvátétel Achilles részéről az Istenek iránt tartozó engedelmesség. Az ókor legnemesebb hősi világában nincs helye a szeretetnek, amely kiirtja a gyűlöletet és elfoglalja a gyűlölet helyét, annak a szeretetnek, amely erősebb a gyűlölet erejénél, égőbb, engesztelhetlenebb, hűségesebb; annak a szeretetnek, amely nem a bűn elfeledése, hanem a bűn szeretete, — hiszen a bűn nagyobb szerencsétlenség arra nézve, aki elkövette, mint reánk nézve — nincs helye az ellenségeink iránti szeretetnek.

Erről a szeretetről senki sem beszélt Jézus előtt: senki azok közül, akik a szeretetről beszéltek. Nem ismerték ezt a szeretetet egészen a *Hegyi beszédig*.

És Jézus nagysága és újsága: az ő legnagyobb újsága, az ő örökké új nagysága, amely mindig új számunkra is, új, mert nem értették meg, nem követték, nem engedelmeskedtek neki; véghetetlenül örök, mint az igazság.

Szeressetek

»Hallottátok, hogy mondatott: Szeressed, felebarátodat és gyűlöljed, ellenségeidet. *Én pedig mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik átkoznak benneteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok üldözőitekért, bántalmazóitekért és rágalmazóitekért; hogy fiaii legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki az ő napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra, és esőt ad az igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, minő jutalmatok leszen? nem azt cselekszik-e a vámosok is? És ha csak atyátokfiaiit köszöntitek, mivel cselekesztek többet? nem azt mívelik-e a pogányok is? Legyetek tehát ti tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletesen*

Kevés szó, cicomátlan, halk, filozófia nélkül való szavak: de ezek a Magna Chartája az új fajnak, a még meg sem született harmadik fajnak. Az első volt a Törvénytől Vadállatoké és ennek a neve volt Háború; a második a Törvénnyel nagyjából kicsiszolt Barbároké és ennek a legmagasabb tökéletessége volt az Igazság, és ez az a faj, amely ma is él és az Igazság még mindig nem győzte le a Háborút és a törvény még mindig nem gyűrte le végleg a Vadállatiságot. A harmadiknak kell lennie az ige. Emberek fajának, akik nemcsak Igazak, hanem szentek is, akik nem a Vadállatokhoz, hanem Istenhez hasonlatosak.

Jézusnak csak egy a gondolata, ez az egyetlen: a Szeretet révén Vadállatokból Szentekké formálni az embereket. Circe, a boszorkány, a szépséges mondák sátáni cinkosa, a Hősöket a Gyönyör révén Állatokká változtatta. Jézus az ellensátán, az ellencirce, az, aki kiszabdít az állatiságból a Gyönyörnél is hatalmasabb erő révén.

Nem kíván tőlünk kevesebbet, hogy belevág-hasson ebbe a munkába, amely az éppen hogy megszelídített állatok s az alig kinagyolt emberek szemében kétségbeesett vállalkozásnak tűnik, mint hogy rászánjuk magunkat Isten utánzására. Hogy megközelíthessük a Szentséget, el kell merülnünk az Istenség szemléletébe. Legyetek Szentek, mert Isten Szent. Legyetek Tökéletesek, mert Isten Tökéletes.

Ez a felhívás nem újonnan szól az ember szívéhez. A Sátán mondta az Édenkertben: Olyanok lesztek, mint az Istenek. Jahve mondta az ő bírának: Legyetek Istenek, legyetek igazak, mint Isten igaz. Most azonban nincs szó arról, hogy bölcssek legyünk, mint az Isten; az sem elegendő, hogy igazak legyünk, mint az Isten. Isten immár

nem csupán Bölcsesség és Igazságosság«. Isten, Jézus révén, Atyánkká lett: Szeretetté lett. Az ő földje adja a kenyeret s a virágokat még a gyilkosnak is; aki káromolja őt, minden reggel, mikor felébred, az is azt a ragyogó napot látja, amely melengeti összekulcsolt kezeit azoknak, akik a mezőn imádkoznak. Az Atya egyforma szeretettel szereti azt, aki elhagyja őt, s azt, aki megtér hozzá; azt, aki engedelmesen él házában, s azt, aki a borral együtt kihányja őt magából. Egy atya lehet megszorodott, szenvedhet, zokoghat — de nincs az az elvetemedett ember, aki magához tudná őt aljasítani, nincs, aki bosszúra tudná csábítani.

És nekünk, akik oly mélyen alatta állunk az Istennek, végességre kárhoztatott teremtményeknek, akiknek alig van erőnk emlékezni a tegnapelőttre s akik nem tudjuk a holnapot, nekünk, alantas és nyomorult teremtményeknek nincs-e éppen elegendő okunk, hogy épp olyan könyörületek legyünk felebarátainkhoz, mint amilyen Isten mihozzánk?

Isten a legfőbb alapja a mi eszményünknek, a mi lenni-akarásunknak. Nemde otthagyni őt, eltávolodni tőle, nem könyörögni hozzá, hogy legyen velünk, nemde annyit jelent, mint eltávolodni egyetlen rendeltetésünktől, lehetetlenné, örökre, kétségbeejtően visszahozhatatlanná tenni azt a Boldogságot, amelyre születtünk, amelyért, hitünk szerint élünk, amely a miénk, amelyet mi képzeltünk el, mi álmodtunk, akartunk, kerestünk, epedtünk, hiába hajszoltunk minden hamis boldogságban, ami nem Istentől való? »Soyons des Dieux, — kiált fel Bossuet — soyons des Dieux, il nous le peronét pour rtmitation de sa sainteté.«

Ki ne akarna hasonlónak lenni Istenhez, olyannak lenni, mint Isten? *Diū estis*. Az istenség bennünk van; az állatiság beburkolja és belénk

páncélozza, mint valami gonosz kérget, amely meglassítja növekedésünket. Ki ne akarna Istenné válni? Hát akkor belenyugosztok, emberek, hogy emberek vagytok, olyan emberek, mint ma vagytok, félig emberek, félig vadállatok, centaurok délelegség híján, szirének bájosság híján, faunpof ájú és kecskelábú démonok? Hát annyira kielégit benneteket korcs és tökéletlen emberségtek, alig megzabolázott állatiságotok, csupán csak áhítozott szentségetek? Hát nektek úgy tűnik, hogy az emberek élete, amilyen tegnap volt s amilyen ma, olyan drága, megelégedett, boldog, hogy nem szükséges semmit megkísérelni, hogy ne legyen ezután is ilyen, hogy egészen más legyen, merőben ellentétes ezzel, hasonlatos ahhoz, amelyet ezredévek óta beleálmodunk a jövőbe s az égbe? Nem lehetne-e ezt az életet más életre cserélni, istenibb világgá változtatni ezt a világot, végül lehozni az eget, az ég törvényét a földre?

Ez az új élet, ez a földi s mégis égi világ, ez a Mennyeknek Országa. És hogy ez az Ország eljőjön, nekünk önmagunkat kell átégiesítenünk, átisteniesítenünk, átemberiesítenünk; hasonlatossákká kell válnunk Istenhez, követnünk kell Istent.

Isten követésének titka a szeretet, az Átemberiesülés biztos útja a Szeretet, az ember szeretete az ember iránt, szeretet a barát és az ellenség iránt. Ha ez a szeretet lehetetlen, üdvözülésünk is lehetetlen. Ha ellenünkre van, az annak a jele, hogy a boldogság is ellenünkre van. Ha agyrém, akkor csupa agyrémek a megváltásba vetett reményeink is.

Az ellenség iránti szeretet a közfelfogás szerint örülségnek látszik. Ez annyit jelent, hogy üdvözülésünk az örülségben van. Az ellenségeink iránti szeretet hasonlít önmagunk gyűlöléséhez.

Ez annyit jelent, hogy a boldogságot csak önmagunk gyűlölése árán érhetjük el.

Semmitől sem szabad megriadnunk ezen a ponton, ameddig eljutottunk. Aki mindent megpróbált, kimerített minden tapasztalatot. Ne mondjuk, hogy nem volt időnk minden próbára, amit meg akartunk tenni. Ezredévek sorozata óta egyebet sem teszünk itt a földön, mint próbálkozunk s megújra próbálkozunk. Megpróbáltuk a vadságot s a vér véreért kiáltott. Megpróbáltuk a gyönyört és a gyönyör rothadások ízét hagyta szánkban s valami még gyötrőbb szomjúhozást. A legkörmönfontabb és a legtermészetellenesebb gyönyörökben marcangoltuk testünket, míg végül is, tépetten és szomorún, trágyarakáson vettük észre magunkat. Megpróbáltuk a Törvényt és nem engedelmeskedtünk a Törvénynek, megváltoztattuk és még így sem hajtunk a szavára és az igazság nem elégítette ki a mi szívünket. Megpróbáltuk az Észet, számbavettük a világegyetemet, megolvastuk a csillagokat, leírtuk a növényeket, a holt és eleven dolgokat, összefűztük őket a fogalmak finom fonalaival, átalakítottuk őket a metafizikák mágikus gőzeiben, és -végezetül is a dolgok olyanok voltak, mint mindig, örökké ugyanazok, nem elégítették ki és nem tudtak megújhozni, és a nevek és a számok nem csillapították éhségünket és a legbölcsebbek azzal a bágyadt vallomással végezték, hogy nem tudnak semmit. Megpróbáltuk a Művészetet és tehetlenségünk kétségbeejtette a legerősebbeket, mert a Magánvaló nem szorítható a formákba, az Egyetlenből kiütközik a Különbözőség, a megoldozott Anyag nem rögzíti meg a Mulandót. Megpróbáltuk a Gazdagságot és szegényebbeknek találtuk magunkat; az Erőt s arra ébredtünk, hogy gyengébbek vagyunk. A lelkünk nem pihent meg

semmiben; akármilyen árnyékban nyújtóztattuk el testünket, sehol sem ízelet igazi nyugalmat; és a szív, a mindig kereső, a mindig csalódott, öregebb, fáradtabb, üresebb, mert semmi jóban sem találta meg a Békességét, semmi gyönyörben az Örömet, semmi hódításban a Boldogságot.

Az utolsó próba

Jézus felkínálja nekünk az ő próbáját, az utolsót. A Szeretet próbáját. Azt, amelyet senki sem tett meg, vagy csak kevesen, és életüknek csak kevés pillanatában kockáztattak. A legvakmerőbbet, az ösztönünkkel leginkább ellenkezőt, de az egyetlen, amely be tudja teljesíteni azt, amit ígér.

Az ember, amilyennek a természet műhelyéből kikerül, nem gondol semmivel, csak magával, nem szeret senkit, csak magát. Kimondhatatlan, de lassú erőfeszítések árán sikerül lassan-lassan megszeretnie feleségét, megszeretnie gyermekeit, elviselni vadásztársait, gyilkos-cimboráit, harci bajtársait. Meg tud szeretni, néhanap, egy-egy barátot; sokkal könnyebben meg tudja gyűlölni azt, aki szereti; nem akarja szeretni azt, aki gyűlöli.

És éppen ez az, amiért Jézus megparancsolja az ellenségeink iránti szeretetet. Hogy megújítsa a belső embert, hogy új embert teremtsen, ki kell irtania a régi embernek legszívósabb gócpontját. Az önszeretetből születik a világ minden szerencsétlensége, csapása, nyomorúsága. Hogy megzabolázza a régi Ádámot, ki kell tépnie belőle ezt az önszeretetet és a jelen természetével legélesebben ellenkező szeretetet kell helyébe ültetnie: az ellenségei iránti szeretetet. Az embernek ilyen gyökeres átalakítása oly magasztos képtelenség, hogy csak képtelen úton-módon lehet odáig el-

jutni. Rendkívüli, természetellenes és örült válalkozás, úgyhogy csak természetellenes és rendkívüli örültség révén lehet sikerre vinni.

Mindeddig az ember önmagát szereti, s gyűlöli azt, aki őt gyűlöli, a jövő embernek, az Ország lakójának, gyűlölnie kell önmagát és szeretnie kell azt, aki őt gyűlöli. Szeretni felebarátját, mint önmagát: elégtelen formula, engedmény az egyetemes önzésnek. Mivelhogy aki szereti önmagát, nem szeretheti tökéletesen a többieket és kénytelen-kelletlen küzdelembe bonyolódik a többiekkel. Csupán az önmagunk iránti gyűlölet eredményes. Mert nagyon is szeretjük magunkat, csodáljuk magunkat, dédelgetjük magunkat. Hogy legyőzhessük ezt a vak szeretetet, üdvösséges dolog meglátni semmiségünket, alacsonyágunkat, aljasságunkat. Az öngyűlölet alázatosság, ennél fogva kezdete a megtérésnek s a tökéletesedésnek. És csak az alázatosak mennek be a Mennyek Országába, mert csak ők érzik, milyen hosszú út választja el őket tőle. Haragra lobbanunk mások iránt, mert a mi drága énünk úgy veszi észre, hogy méltatlanul megbántották, hogy nem állottak eléggé szolgálatára a többiek; megöljük felebarátunkat, mert úgy gondolják, hogy útjában áll a *mi* javunknak: lopunk a *mi* testünk iránti szeretetből; bujálkodunk, hogy gyönyörűséget szerezzünk a *mi* testünknek; az irigység, a vetélkedések, az ellentétek, a háborúk szülőanyja az a fájdalom, hogy valaki másnak többje van, mint nekünk, megvan, neki az, ami nekünk nincs; a kevélység annak a bizonyosságunknak a fitogtatása, hogy többek vagyunk, mint a többiek, hogy többünk van, mint a többieknek, hogy többet érünk s többet tudunk, mint a többiek. Mindannak, amit a vallások, az erkölcsök, a törvények hibának, bűnnek, vétéknek neveznek, a gyökere itt van, eb-

ben az önmagunk iránti szeretetben, a mások iránti gyűlöletben, ami ebből az egyedüli, kizárólagos és zabolátlan szeretetből születik.

Mi jogunk van gyűlölni ellenségeinket, ha egyszer magunk is beleestünk ugyanabba a bűnbe, amelyért — úgy hisszük — szabad gyűlölnünk őket, vagyis a gyűlöletbe?

Mi jogunk van gyűlölni őket, még ha el is követtek valami bűnt, még ha romlottaknak hisszük is őket, mikor mi magunk is számtalanszor elkövettük ugyanazokat a bűnöket s magunk is ugyanannak a romlottságnak a szennyébe ragadtunk?

Mi jogunk van gyűlölni őket, ha, szinte mindig, mi vagyunk felelősek az ő gyűlöletükért, mi vagyunk azok, akik szörnyűséges önszeretetünk határtalan tévelygéseivel kényszerítettük őket arra, hogy gyűlöljenek bennünket?

És aki gyűlöl, az boldogtalan, annak elsősorban kell megszenvednie. Legalább kárpótlásul ezért a szenvedésért, amelynek oly gyakran mi vagyunk a valódi, közvetlen vagy közvetett okozói, szeretettel kell viszonznunk azt a gyűlöletet, szelídséggel azt a keserűséget.

Ellenségünk egyúttal a mi üdvözítőnk is. Mindennap hálásaknak kell lennünk ellenségeink iránt. Csak ők látják tisztán és mondják meg keretelés nélkül, hogy mi csúf és nemtelen vam bennünk. Ráeszméltatnak bennünket igazi mivoltunkra; ráébresztenek erkölcsi szegénységünk tudatára, az újjászületésnek erre a lényeges alapelveire. Hálából ezért is szeretettel tartozunk nekik.

Mert a mi ellenségünknek szüksége van szeretetre s éppen a mi szeretetünkre. Annak, aki szeret minket, már önmagában megvan az öröme s a jutalma. Nincs szüksége a mi viszonzásunkra. De aki gyűlöl, az boldogtalan, gyűlöl, mert boldogta-

lán: szenvedésének keserű kitörése a gyűlölet. Ebben a szenvedésben mi bűnrészesek vagyunk. És még ha oktalan elbizakodottságunkban azt hisszük is, hogy nincs részünk benne, akkor is szeretettel kell enyhítenünk annak a boldogtalanságát, aki gyűlöl, könnyítenünk kell a baján, meg kell nyugtatnunk, jobbra kell tennünk, őt is a szeretet boldogságára kell térítenünk. Ha szeretjük, jobban megismerjük; ha jobban ismerjük, még jobban fogjuk szeretni. Igazán csak azt szereti az ember, akit ismer; a szeretet átvilágítja azt, akit szeretünk. Ha szeretni fogjuk ellenségünket, a lelke jobban megvilágosodik előttünk, és minél jobban belehatolunk, annál inkább ráébredünk, hogy joga van a mi gyengédségünkre, a mi szeretetünkre. Mert minden ellenség egy-egy ismeretlen testvér; az ember gyakran gyűlöli azokat, akikhez hasonlít; van valami az ellenségünkben magunkból, ami talán önmagunk előtt is ismeretlen, és nem egyszer ez az oka a mi ellenséges érzületünknek. Ha szeretjük ellenségünket, az ő megismerése révén megtisztítjuk a magunk lelkét s az övét a magasság felé emeljük. A gyűlöletből, amely elválaszt, születhetik egy fényesség, amely felszabadít. A bűnök legrosszabbikából a jók legnagyobbika.

Ezért rendeli Jézus az emberek közti viszonyok megfordítását. Ha majd az ember szereti azt, amit ma gyűlöl és gyűlöli azt, amit ma szeret, az ember mássá lesz, az élet ellenkezőjévé a mai életnek. És ha a mai élet bajok és kétségbeesések láncolata, az az új, mivel ennek szöges ellentéte, csupa jószág lesz a vigasztalás. A boldogság, első ízben, a miénk lesz; a Mennyek Országa megkezdődik a földön. Újra megtaláljuk, örökre, a Paradicsomot. Amely elveszett, mert az első emberek tudni akarták a különbséget a jó és rossz között.

De a rosszat legázolta, legyúrta a jó. A Paradicsom volt a Szeretet, a szeretet Isten és Ember között, az ember és az asszony között. Minden ember Szeretete minden ember iránt lesz majd az új Földi Paradicsom, a visszaszerzett Paradicsom. Ebben az értelemben Krisztus az, aki visszavezeti Ádámot az Édenkert kapuihoz és felvilágosítja, hogy hogyan léphet be újra s hogyan lakhatik ott mindörökké.

Ádám leszármazottai nem hittek neki; ismételtették a szavait, de nem követték; és az emberek, szívük süketségében, még most is egy Földi Pokolban nyögnek, amely századévről-századévre egyre pokolibbá válik. Mindaddig, míg végül a gyötrelmek oly kegyetlenek és elviselhetetlensk nem lesznek, hogy egyszerre csak magukban az elkárhozottakban megszületik a gyűlölet gyűlölete; míg végül a lázadók, a halál révén, a kétségbeesés örvényében odáig jutnak, hogy szeretni fogják hóhéraikat. És akkor, a fájdalmas nagy sötétségből végül is kibontakozik egy csodálatos tavasznak szűz ragyogása.

Mi Atyánk

Az Apostolok Imádságot kértek a Jézustól.

Azt mondotta nekik, mindenkinek, hogy kevés szóval és rejtekbe vonultán mondjanak imádságot. De őket nem elégítették ki azok az imák, amelyeket a Templom lagymatag, betűrágó papjai ajánlottak nekik. Külön imádságot akartak maguknak, hogy az mintegy ismertetőjelük legyen azoknak, akik Jézust követik.

Jézus, a Hegyen, tanította őket először a Mi atyánkra. Ez az egyetlen imádság, amelyet Jézus ajánlott. Egyike a világ legegyszerűbb imádságainak. A legmélyebb, amely az emberek és az Isten

házaiból felfelé száll. Imádság, amelyben nincs irodalom, nincs teológia, nincs hetykeség, nincs szolgalelkűség. Minden imádságok legszebbike.

De ha a Miatyánk egyszerű is, mégsem érti mindenki. A százados ismétlés, a nyelv és az ajkak gépies ismétlése révén, az ezredéves, külsőséges, szertartásos, figyelmetlen, közömbös ismétlés révén pusztá szótagsorozattá vált, amelyből kiveszett az eredeti és bensőséges értelem. Ha ma újra végigolvassuk, szóról-szóra, mint valami új szöveget, mintha most került volna először emberi szem elé, elveszti szertartásos hétköznapiságának ezt a jellegét és visszanyeri eredeti jelentésének szüzi tisztaságát.

Mi Atyánk: tehát tőled származunk s úgy szeretsz, mint fiadat: tőled nem ér bennünket semmi rossz.

Ki vagy Mennyekben — abban, ami a Föld ellenlábasa, az Anyaggal ellentétes szférában, tehát a Szellemben, és a Szellemnek abban a legparányibb és mégis örök részében, ami a mi lelkünk. *Szenteltessék a te Neved.* Nemcsak szavakkal kell imádnunk téged, hanem méltókká kell lennünk hozzád, közelebb kell jutnunk hozzád erősebb szeretettel. Mert te nem vagy immár a Bosszúálló, a Csaták Ura, hanem az Atya, aki a béke ölen a boldogságra tanít.

Jöjjön te Országod: a Mennyek Országga, a Szellem és a Szeretet Országga, az Evangéliumé.

Legyen te akaratod, miképpen Mennyben, azonképpen a Földön is: a te törvényed, a Jóság és Tökéletesség törvénye uralkodjék a Szellemben s az Anyagban az egész látható és láthatatlan világegyetemben.

Mindennapi kenyérünket adjad nekünk ma, mert testünknek, a szellem szükséges támaszának anyaga naponta rászorul egy kis anyagra, hogy

fenn tudja magát tartani. Nem kérünk tőled gazdagságot, efféle veszedelmes nyugót, csupán azt a keveset, ami lehetővé teszi, hogy éljünk, hogy méltóbbakká legyünk a megígért életre. Nemcsak kenyérral él az ember, de e nélkül a darabka kenyér nélkül a lélek, amely a testben él, nem táplálkozhatnék egyéb, a kenyérnél értékesebb dolgokkal sem.

Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek. Bocsáss meg nekünk, hogy mi is megbocsássunk másoknak. Te vagy a mi örök és korlátlan hitelezőnk: adósságunkból sohasem fogunk kivergődni. De gondold meg, hogy nekünk, beteg természetünknel fogva, sokkal nagyobb megerőltetésünkbe kerül elengednünk egyetlen adósságát egyetlen adósunknak, mint amennyibe nekünk kerül kitörölni még az emlékét is mindannak, amivel neked tartozunk.

Ne vígy minket a kísértetbe. Esendők vagyunk, még mindig rabjai a testiségnek, ebben a világban, amely egy-egy pillanatban oly szépnek tűnik és csábít a hűtlenség mindennemű gyengeségére. Segíts meg, hogy a mi átalakulásunk ne legyen túlságosan nehéz és küzdelmes, és a mi bemene- telünk az Országba ne szenvedjen halasztást.

Szabadíts meg a gonosztól. Te, aki a Mennyben vagy, aki Szellem vagy, akinek hatalmad van a bűn felett, a megmagyarázhatatlan és ellenséges Anyag felett, amely minden oldalról körénk tornyosul, és nem könnyű minden pillanatban kiszabadulnunk bilincseiből, te, a Sátán ellenfele, az Anyag tagadása, segíts meg. Ebben a Bűn felett aratott győzelemben — a Bűn felett, amely mindig újra kisarjad, mert igazán csak akkor lesz legyőzve, amikor *mindenki* legyőzte majd — ebben van a mi nagyságunk, de ez a döntő győzelem nem lesz olyan távoli, ha segítségünkre sietsz a te szövetséggeddel.

Ezzel a segítségkéréssel végződik a *Miatyánk*. Ebben nem találod meg a keleti imádságok émelítő hízelkedéseit, a magasztalások és túlzások dagályosságát, amit mintha valami kutya talált volna ki, amely kutyaalkével imádja a gazdáját, mert megengedi, hogy éljen és egyék. És nem találod meg a zsoldáros panaszos, siránkozó esdeklését, aki Isten tői kér minden segítséget, és pedig gyakrabban földi, mint szellemi segítséget, és jajveszékkel, ha balul ütött ki az aratás, ha polgártársai nem tisztelik, és csapásokat s villámokat esd ellenségeire, akiket nem bír legyőzni a maga erejéből.

Itt az egyetlen magasztalás az *Atya* szó. Olyan dicséret, mely egyúttal kötelezettség, a szeretet bizonyítéka. Ettől az Atyától nem kér az ember mást, csak egy kis kenyeret — amit készek vagyunk munka árán is megszerezni, mert az Ország hirdetése is szükséges munka — és ezenfelül kérjük tőle ugyanazt a bocsánatot, s amelyet mi is megadunk ellenségeinknek; végül hathatós támogatást, hogy legyűrjük a Bűnt, mindnyájunk közös ellenségét, azt a sötét falat, amely megakadályozza belépésünket az Országba,

Aki elmondja a Miatyánkot, nem kevélykedik, de nem is alázza meg magát. A bizalom bensőséges és szelíd hangján szól Atyjához, úgy, mint hasonló a hasonlóhoz. Biztos a szeretetében és tudja, hogy az atyának nincs szüksége hosszú szónoklatokra, hogy megismerje az ő kívánságait. »A ti Atyátok — figyelmeztet Jézus — tudja, mire van szükségetek, mielőtt kérnétek őt.« Egyúttal a legszebb minden imádságok között a mindennapos megemlékezés arról, hogy mennyi hiányzik még belőlünk ahhoz, hogy hasonlókká váljunk Istenhez.

Csodák

Jézus, miután megállapította az Isten Követésének új Törvényét, leszállt a Hegyről.

Nem lehet mindig fenn állni a Hegyeken. Ügygyel-bajjal felkapaszkodunk a Hegy csúcsára s máris kénytelenek vagyunk leszállni. Végzetünk leszállni onnan. Szükségképpen, megfellebbezhetetlenül kötelesek vagyunk leszállni onnan. Minden felkapaszkodás egyúttal kötelezettség a leszállásra. Ígéret, hogy visszatérünk a völgybe. Megalkuvás a leereszkedésben. A felkapaszkodás ára a leszállás: meg van fizetve, jóvá van téve, ki van egyenlítve a leszállással. A leszállás szomorúsága a kialkudott ára a felkapaszkodás örömének. A felkapaszkodás gyönyörűsége előzetes kárpótlás a leszállás szomorúságáért.

Akinek mondanivalója van, gondoskodnia kell róla, hogy meghallják: ha mindig az ormokon beszél, kevesen maradnak vele — az ormokon didegnek a nem-csupa-tűz-emberek — és kevesekhez jut el hangja. Aki azért jött, hogy adjon, nem követelheti meg, hogy az emberek — gyenge tüdők, fáradt szívek, inaszakadt lábak — kövessék őt a magasba, válllvetve vergődjenek fel vele a meredeken. Fel kell keresni őket a síkságokon, a házaikban, ahol megbújnak: le kell szállnia hozzájuk, hogy felemelhesse őket.

Jézus tudja, hogy nem elegendők a hegyeken elmondott nagyon magas beszédek ahhoz, hogy a Jó Hírral mindenki tudomást szerezzen. Tudja, hogy szükségesek a kevésbé általános szavak, szavak, amelyek már inkább hasonlítanak a tettehez, kép-szavak, elbeszélés-szavak, szavak, amelyek szinte cselekedetek legyenek. És tudja, hogy még ezek a szavak sem elégségesek.

Az egyszerű, műveletlen, faragatlan nép, a

közrendű nép, amely Jézust követi, olyan emberekből áll, akik anyagi dolgok közepette élnek, olyan emberekből, akik a szellemi dolgokhoz csak anyagi bizonyítékokon, jeleken, anyagi szimbólumokon keresztül jutnak el — és milyen csigamódra, milyen fáradságosan! Nem értenek meg egy szellemi igazságot anyagi megtestesítés nélkül, anyagi megérzőkítés és szemléltetés nélkül. Anyagi bizonyíték, próba, ellenpróba nélkül. Valamely érzékelhető kép elvezetheti őket az erkölcsi megvilágosodáshoz; valami csoda bizonyítéka egy új igazságnak, egy kétségbevont küldetésnek.

Az Igehirdetés — amely axiómák és aforizmák sorozatában perog le — nem volt elegendő ezeknek a keleties képzelőtehetségeknek. Jézus a Csodálatoshoz és a Költészethez folyamodott. Csodákat művelt és Példázatokban beszélt.

A Csodák, amelyeket az Evangélisták elbeszélnek, igen sok modern ember számára a legfőbb ok voltak, hogy otthagyják Jézust és az Evangéliumot. Nem tudnak hinni a Csodában; a Csoda nem fér bele összezsugorodott agy velejükbe: tehát az Evangélium hazudik, és ha hazudik oly sok helyen, nem lehet neki hinni a többiben sem. Jézus nem támaszthatta fel a halottakat; tehát a szavainak nincs semmi hitelük.

Azok, akik így okoskodnak, — és rosszul okoskodnak, mert csak egy tanítás hitelesítheti a csodákat, ellenben a csodák nem mindig igazolják a tanításokat — a Csodáknak sokkal nagyobb súlyt és jelentőséget tulajdonítanak, mint amilyent Jézus szánt nekik.

Ha olvasták volna a Négy Evangéliumot, észrevették volna, hogy *Jézus gyakran húzódozik a csodatételtől* Hogy kitér, ha felszólítják, hogy tegyen csodát; hogy nem tulajdonít valami főbenjáró fontosságot ennek az isteni hatalmának.

Visszautasítja minden alkalommal, amikor csak elfogadható okot talál a visszautasításra. Ha visszautasítása után is zaklatják, enged nekik, hogy megjutalmazza a szenvedők hitét, akik hozzá könyörögnek. De a maga kedvéért, a maga megmentéséért nem fog csodát tenni soha. Nem akar csodát tenni a Pusztában, hogy eltávoztassa magától a Sátánt, — nem tesz csodát Názáretben, amikor fel akarják koncolni, sem a Gethsemani kertben, amikor érte jönnek, hogy foglyul ejtsék, sem a Kereszten, amikor kihívón felszólítják, hogy mentse meg magát. Az ő hatalma csak a többiekért van, halandó testvéreinek javáért

Sokan vannak, akik jelet kérnek tőle, Égi Jelet, Jelet, amely meggyőzze a hitetleneket, hogy az ő Szava az igazság Szava. »A gonosz és parázna nemzedék jelt kíván, de nem adatik neki jel, hanem csak Jónás próféta jele.« Milyen ez a Jel? Az Evangélisták, akik a Feltámadás után írnak, úgy értik, hogy Jónás, aki harmadnapra kijött a Cethal gyomrából, Jézus jelképe, aki harmadnapra kijön majd a Sírból. De az elbeszélés folytatása mutatja, hogy Jézus egyebet is értett ezen. »A ninivei férfiak föltámadnak az ítéletben e nemzedékkel, és kárhoztatni fogják azt, mert ők bűnbánatot tartottak Jónás prédikálására; és íme nagyobb van itt Jónásnál!«Nini ve nem kért csodajeleket: megtérítette a pusztá szó. Azok, akik nem térnek meg Jézus pusztá prédikálására, — aki pedig Jónásnál véghetetlenül hatalmasabb igazságokat hirdet — alacsonyabbak a niniveieknél, a bálványimádóknál, a barbároknál.

Nem csupán azért kell hinnenek nekem, mert csodákat teszek, hanem arra kell gondolnotok, hogy a hit — amely sokkal magasabbrendű és tökéletesebb, ha csodák nélkül teszünk rá szert — csodákat is vihet véghez. A megkeményedett, az igazság

elől elzárkózó szíveket nem téríti meg még a legnagyobb csoda sem: »Ha Mózeszt és a prófétákat nem hallgatják, ha valaki a halottak közül feltámad sem hisznek«. Azok a városok, amelyekben a legnagyobb csodajeleket cselekedte, cserbenhagyták őt.» Jaj neked, Korozain! Jaj neked, Betsaida! Mert ha Tirusban és Szidonban történtek volna a csodák, melyek tibennetek történtek, régen szörzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot.«

Jézus nem volt azon a nézetten, hogy a csodatétel az ő kizárólagos joga. Amikor azzal jöttek hozzá, hogy valaki az ő nevében ördögöket űzött, azt felelte, hogy csak hadd tegye. A tanítványoknak pedig megadta ezt a hatalmat: »Betegeket gyógyítsatok, halottakat támasszatok fel, poklosokat tisztítsatok, ördögöket űzzetek ki; ingyen vettétek, ingyen adjátok.«

Mindenki előidézhethet tüneményeket, amelyek csodáknak látszanak, még a szemfényvesztő varázslók is. Annak idején bizonyos Simon csodákat tett Samariában; a Farizeusok tanítványai is cselekedtek ilyeneket. De a csodák nem elegendők arra, hogy valaki bemenjen mennyek országába. »Sokan mondják majd nekem ama napon: Uram, Uram! nem a te nevedben jövendöltünk-e? Nem a te nevedben űztünk-e ördögöket? Nem a te nevedben tettünk-e sok csodákat? És akkor megvallom nekik: Mert soha nem ismertelek titeket; távozzatok tőlem, kik *gonoszságot cselekesztek*.« Nem elegendő kiűzni a démonokat, ha nem űzted ki azt, amely benned van, a kevélység vagy a kapzsiság démonát.

Halála után is jönnek mások, hogy csodákat műveljenek. »Támadnak hamis Krisztusok és hamis próféták; és nagy jeleket és csodákat tesznek, úgyhogy tévedésbe hozzák, ha lehet, még a választottakat is.« Óvtalak benneteket: ne higgye-

tek ama jeleknek és ama csodáknak, míg el nem jő az Embernek Fia. A hamis próféták csodái nem bizonyítják az ő beszédek igazságát.

Mindezeknél az okoknál fogva Jézus, amennyire csak módjában volt, tartózkodott a Csodáktól, de nem tudott mindig ellenállni a szenvedők kéréseinek és jóságában nem egyszer nem is várta meg a kéréseket. Mert a csoda a hit ereje és az ő hite határtalan volt s nagy volt a kérők hite is. De gyakran, alighogy véghezvitte a gyógyítást, titoktartást parancsolt azokra, akik kegyelmében részesültek. »Menj és ne mondd el senkinek.«

Azoknak, akik nem hallgatnak Krisztus igazságaira, mert botránykövek szemükben a csodák, emlékezniök kellene arra a mélységes értelmű mondásra, amelyet Tamáshoz intézett: »Boldog, aki látott és hitt, de sokkal boldogabbak azok, akik nem láttak és mégis hittek.«

A vakok látnak

Három dolgot nem nélkülözhetnek az emberek. Ezek a Kenyér, az Egészség, és a Remény.

Egyebek híján — lihegve, átkozódva — csak eléldéglélnék valahogy. De ha legalább ez a három nincs meg, nyakra-főre a Halálért kiabálnak. Mert akkor az élet hasonlónvá lesz a Halálhoz. Tulajdonképpen már maga a Halál, tetézve a szenvedéssel. Súlyosbított, elrontott, szigorított Halál, amelyben még az érzéketlenség megbékélt-sége sincs meg. Az Éhség a test sorvadása; a Fájdalom meggyűlölte ti a testet; a Kétségbeesés -- nem várni többé jobbat, vigasztalást, enyhülést — mindennek elveszi minden ízét. Minden értelmét a létezésnek és minden értelmét a cselekvésnek. Van, aki csak azért nem öli meg magát, mert az öngyilkosság is cselekvés.

Aki magához akarja vonzani az embereket, meg kell adnia nekik a Kenyeret, az Egészséget és a Reményt. Jól kell lakatnia őket, meg kell gyógyítania őket, szebb élet hitét kell ébresztenie bennük.

Jézus megadta ezt a hitet. Azok között, akik követték őt a pusztákban és a hegyeken, kiosztotta az anyagi kenyeret és a lelki kenyeret. A köveket nem akarta kenyerekké változtatni, ellenben megtette, hogy az igazi kenyerek elegendők legyenek ezer meg ezer embernek. És a köveket, amelyeket az emberek keblükben hordoztak, szívekké változtatta, amelyek szeretnek.

És nem utasította el a betegeket. Jézus nem Önkínzó, nem flagelláns. Nem hiszi, hogy a Fájdalom szükséges a Bűn legyőzéséhez. A Bűn Rossz és ki kell irtani, de a Fájdalom is rossz. Hogy az igazi egészségre szert tegyünk, elegendők a lélek fájdalmai; miért szenvedjen, szükségtelenül, a test is? A régi Zsidók a betegségben csupán büntetést láttak; a Keresztények ezenfelül a megtérés eszközt látják benne.

De Jézus nem hisz az ártatlanokra súlyosodó bosszúban és az igazi üdvözlést nem a kínzásoktól, a sebektől vagy a sanyargatásoktól várja. Adjatok meg a testnek, ami a testé és a léleknek, ami a léleké. Nincs kedve ellenére kényelmesen letelepedni a kedélyes lakoma asztala mellé; nem utasítja el azt, aki óbort kever neki és nem taszítja el az asszonyokat, akik illatszerekben fűrésztik haját és lábait. Jézus napokig elvan étlen-szomjan; beéri egy falat kenyérral s fél sült hallal és elalszik a földön és kő a feje alja. Ellenben mindaddig, míg nem végzetesen elháríthatatlan, nem keresi a nélkülözést, az éhezést, a szenvedést. Az egészség az ő szemében valami jó, és elfogadható javak, amennyiben senki más nem szenved meg

miattuk, a baráti körben elköltött ebéd ártatlan, örömei, társaságban megivott egy-egy pohár bor, a nárdussal telt edény illata.

Ha beteg szegődik mellé, meggyógyítja. Jézus nem tagadni, hanem igenlenni jött az életet. Igenlenni, tökéletesebb és boldogabb életet alapítani. Nem jár tervszerűen fölkeresni a betegeket. Az ő küldetése az, hogy elűzze a lelki fájdalmat, meghozza a lelki örömet. De ha útja közben alkalma akad elűzni a testi fájdalmakat is, enyhíteni valami kint, helyreállítani a lélek egészségével együtt a test egészségét is, nem térhet ki előle. Több ízben is elárulja a vonakodást, mert nem ez az ő mestersége; az ő célja sokkal magasabb; és nem szeretne a nép szemében holmi kóbor csepűragónak vagy annak a földi Messiásnak látszani, akit a legtöbben várnak. Végül is azonban, ámbár a Kosszat akarja legyőzni és vannak emberek, akik tudják róla, hogy hatalma van *minden* rosszat legyőzni, a szeretete kényszeríti, hogy megszüntesse a test bajait is.

Mikor az egészségesektől járt utakon szembejönnek vele, tízével, a Bélpoklosok, a visszataszító, eltorzult, szörnyű Bélpoklosok, és látja azt a sápadt daganatot, a varokat rongyos köpenyükön keresztül, és azt a kiütéses, foltos, felhasadozott bőrt, az összeaszott és ráncos bőrt, amely elégteleníti szájukat, besüllyeszti a szemüket, megduzzasztja kezeiket; nyomorúságos kínlódó kísértetek, akik elől mindenki kitér, akik ki vannak közösítve mindennünnen, akik undort keltenek mindenkiben, s örülhetnek, ha van egy darabka kenyerük, egy vizesbögrékük, valami ütött-kopott vityiló födele, ahol meghúzhatják magukat, és dagadt és pattanásos ajkaik csak ügyel-bajjal nyögnek ki egy-egy szót, és tőle, akiről tudják, hogy hatalmas a szavakban és a cselekedetekben.

tőle, ebben a kétségbeesésükben utolsó reménységüktől, tőle kéri az egészséget, a gyógyulást, a csodát: hogyan térhetne ki előlük Jézus, mint a többiek, hogyan tudná meg nem hallgatni őket?

És a Nyavalyatörősek, akik a föld porában fetrengenek, merev görcsbe fagyott arccal, szájukon habbal; a Megszállottak, akik a rombadólt sírboltok között üvöltenek, züllött, kivert, kétségbeesett kutyák módjára; a Paralitikusok, emberoncok, amelyek éppen csak annyit éreznek, amennyi elég ahhoz, hogy szenvedjenek, hullák, amelyekben bebörtönzött és rimázkodó lélek lakik; és a Vakok, a születésüktől fogva, mintegy a földalatti sötétség előízéül, éjszakába zárt rémséges vakok, amint botorkálnak a szerencsések közt, akik oda mehetnek, ahová akarnak, a rémült Vakok, akik emelt fővel, merev szemmel mennek, mintha a fénynek valahonnan a végtelen mélyéből kellene jönnie, és számukra a világ nem egyéb, mint a keménységek fokozatos sora, amiket kezeikkel tapintanak: az örökre magányos Vakok, akik nem ismernek egyebet a napból, csak a melegét s a tüzét.

Hogyan mondhatna Jézus nemet ennyi nyomorúságra? Az ő szeretete, amely éppen annyival múlja felül a mindennapos jószágot, mint amennyivel természete túlszárnyalja az emberi természetet, nem utasíthatja vissza azokat az esdekléseket, amelyek egy pogányt is megindítanak. Amelyek némaságukban is a szívbe hasítanak.

Felelet Jánosnak

Jézus gyógyít, de nincs benne semmi a Varázslóból vagy az ördögűzőből. Nem folyamodik abrakadabrákhoz, ráolvasásokhoz, varázsszerek-

hez, füstölőkhöz, fátylakhoz, misztériumokhoz. Nem hívja segítségül sem az Égieket, sem az Alvilágiakat. Elég neki egy szó, egy hangos kiáltás, egy szelíd hang, egy gyengédség. Elég az ő akarat s annak a hite, aki hozzá könyörög. Mindegyiktől megkérdi: Hiszed-e, hogy ezt megcselekedhetem? És miután a gyógyulás megtörtént: Menj, *a te hited* meggyógyított téged.

A Csoda, Jézus révén, két jó akarat egybeömlése: az eleven kapcsolat a cselekvőnek hite s annak a hite között, akivel cselekedett valamit. Két erő összeműködése. Üdvözítő bizonyosságoknak összecsókolódzása, összeölelkezése.

»Mert bizony mondom nektek: Ha annyi hitek leend, mint a mustármag, és mondjátok e hegynek: Menj innét amoda; elmegyen, és semmi sem lesz nektek lehetetlen... Ha annyi hitek leend, mint a mustármag, mondjátok ím e szederfának: Szakadj ki gyökerestül és ültetessél át a tengerbe; és engedni fog nektek.« Azok, akiknek ezredrésznnyi hitük sincs, mint egy mustármagnak, esküsznek, hogy ekkora hatalma nincsen senkinek és hogy Jézus szélhámos.

Az Evangéliumokban a Csodákat három szóval nevezik: *Dynameis*, erők; *Terata*, csodák; *Semeia*, jelek. Jelek azoknak, akik emlékeznek a messiási jövendölésekre; csodák azoknak, akik tanúik voltak. De Jézusra nézve és Jézusban nem egyebek, mint *Dynameis*, hatalmas cselekedetek, egy emberfeletti erő diadalmas felvillanásai.

Jézus gyógyításainak a jellege kettős. Nemcsak a testeknek a gyógyításai, hanem a lelkeknek is. És különösképpen azoknak a lelki gyengeségeknek, amelyeket Jézus meg akar gyógyítani, hogy a Mennyek Országát meg lehessen alapítani már itt a Földön is.

A betegségek legnagyobb része kettős termé-

szetű és kiváltképpen kívánkozik a metaforára. Jézus gyógyít nyomorékokat, bénákat, lázbetegeket, egy vízkórságost, egy vérfolyásban szenvedő asszonyt. Meggyógyít egy kardvágta sebet is, Malkusnak fülét, amelyet Péter levágott a Gethsemani éjszakáján, de csupán azért, hogy az ő Törvénye — tégy jót azzal, aki veled rosszat tesz — mindvégig megtartassák.

De azok, akiket Jézus meggyógyít, szinte mindig ördögösök, Paralitikusok, Bélpoklosok, Vakok, Süketnémák, ördögösök voltak régebben az elmebetegek neve: még Aristoteles professzor is hitt a démonok hatalmában. Hitték, hogy a Megszállottakat, a Holdkórosokat, a Nyavalyatörösöket, a Hisztériásokat gonosz szellemek rohanták meg. Ezeknek a betegségeknek gyakran szőszerinti és egymásnak ellentmondó modern magyarázatai nem ingatják meg azt a tényt, hogy az ördögösök, sok esetben, a szó valódi és szoros értelmében csakugyan ilyenek.

A lelki betegségeknek ez a tudós és népszerű magyarázata csodálatos módon kapóra jött Jézusnak annak az allegorikus és jelképes oktatásmodornak a céljaira, amelyet úgy kedvelt, ő meg akarta alapítani Isten Országát s kiirtani a Sátánét. Kiűzni a démonokat: az ő küldetésébe vágott. Neki nem volt fontos különbséget tenni bűn-okozta fel-fordulás és valóságos gonosz megszállottság között. A testi és a lelki betegségek között bizonyos párhuzamosság van, amelyet a nyelv megszentelt e amelynek alapja valóságos rokonságukban van. A Dühöngő és a Nyavalyatörős, a Naplopó és a Paralitikus, a Tisztátalan és a Bélpoklos, a Vak és aki nem bírja meglátni az igazságot, a Süket és aki nem akarja meghallgatni az igazságot, a Meggyógyult és a Feltámadott.

Amikor János, a börtönbe zártan, elküldötte

két tanítványát, hogy kérdezzék meg Jézust, vájjon ő-e az, akit várnak, vagy mást kell várniok, Jézus így felelt nekik: »Elmenvén, jelentsétek meg Jánosnak, amiket hallottatok és láttatok: A vakok látnak, a sánták járnak, a poklosok tisztulnak, a siketek hallanak; a halottak föltámadnak és a szegényeknek az Evangélium hirdettetik^ Jézus nem választja külön az Evangéliumot a csodálatos gyógyításoktól. Egyrangú cselekedetek: ezzel a válaszával azt akarja mondani, hogy meggyógyította a testeket, hogy a lelkek fogékonyabbak legyenek az Evangélium befogadására.

Azok, akik nem látták a nap fényét, immár az igazság fényét is látják; akik nem hallották még az emberek szavát sem, immár hallják Isten szavát is; akik a Sátán hatalmában voltak, megszabadultak a Sától; akik rothadók és fekélyesek voltak, tiszták, mint a gyermekek; akik mozdulni sem tudtak, nehézkesek és vánszorgók, most lépteim nyomán járnak; akik meghaltak a lelki élet számára, egyetlen szavamra fölserkentek — és a szegények, a Jó Hír óta, gazdagabbak a gazdagoknál. Íme az én okmányaim, íme az én igazoló iratom.

Jézus, az Orvos és Szabadító, nem az, akinek . modern ellenségei el akarják képzelni, feneketlen rosszhiszeműséggel, hogy az aszkézissel szemben aranyos ragyogásba vonják a kényelmes pogányságot. Azt mondják: ő a betegek, az esendők, a szennyesek, a nyomorultak, a gyámoltalanok, a rabszolgák Istene. De hiszen Jézus egész műve az Egészség, az Erő, a Tisztaság, a Gazdagság, a Szabadság ajándéka. De hiszen azért szegődik a betegekhez, hogy elmulassza betegségüket, a gyengékhez, hogy megszabadítsa őket törődöttségüktől, a szennyesekhez, hogy megmossa őket, a rabszolgákhoz, hogy felszabadítsa őket. Nem csupán azért

szereti a betegeket, mert betegek; szereti, antik emberek módjára, az egészséget, és pedig úgy szereti, hogy vissza akarja adni annak is, aki elveszítette.

Jézus a Boldogság Prófétája, az Élet Kezese, azé az Életé, amelyet érdemesebb élnünk. A Csodák nem egyebek, mint az ő Ígéréteinek zálogai.

Talita kumi

»A halottak föltámadnak.« Ez egyike ama jeleknek, amelyek bizonyára elegendők a fogságban sínylődő Keresztelőnek. A jó nővérnek, a szorgos Máriának mondotta: »Én vagyok a feltámadás és az élet; aki énbennem hiszen, ha szintén meghal is, élni fog; és minden, aki él és énbennem hiszen, nem hal meg mindörökké.« A Feltámadás újjászületés a hitben; a halhatatlanság ennek a hitnek szakadatlan állítása. János evangélista szavai egy elvont, úgyszólván teológiai parabola, amely szoros értelemben vett egyéni próbatételre utal.

Nos, az Evangélisták három feltámasztásról tudnak, három történeti tényről, amelyeket a tanúvallomás egyszerű, de határozott felkészültségével mondanak el. Jézus három Halottat támasztott fel: egy ifjút, egy leánykát s egy barátját.

Éppen a »szép« Naim kapujához közelgett — a város dombocskán lapult, néhány mérföldnyire Názárettől — és menettel találkozott. Temetni vittek egy özvegyasszony ifjú fiát. Az asszony kevéssel azelőtt veszítette el férjét; nem maradt senkije ezen a fián kívül; most ezt is temetni vitte. Jézus látta az Anyát, aki ott ment az asszonyok között, zokogva az anyáknak azzal a szörnyű és fojtott zokogásával, amely megfagyasztja a vért. Csupán két ember volt a világon, aki szerette őt:

meghalt az egyik, meghalt a másik, egyik a másik után; elvesztette mind a kettőt. Egyedül maradt, magányos asszony, férfi nélkül. Férj nélkül, segítség, támasz, vigasztaló nélkül (anélkül, hogy volna valakije, akinek kipanaszkodhatná magát, akinek mesélhetne, akivel legalább kettesben kisírhatná magát). Eltűnt a szerelem, ifjúsága emléke, eltűnt a szeretet, hajló korának reménysége. Vége van mind a két szegényes, egyszerű szerelmének. A férje vigasztalás volt fiáért; fia kárpótolhatná férjéért. Csak legalább az egyik megmaradt volna neki! Az ő arcát immár soha többé nem éri csók. Jézusnak megesett a szíve ezen az Anyán. Ez a zokogás olyan volt, mint valami vád.

— Ne sírj, — mondotta.

Odalépett a koporsóhoz és illette. Ott feküdt az ifjú, kinyújtva, lepedőbe burkolva, de az arca szabadon volt s a halottak aggodalmas sápadtságába simult. A halottvivők megállottak. Néma csend. Az anya is felriadt s elhallgatott.

— Ifjú, mondom neked, kelj föl! Neked mondom. Nincs idő tovább feküdnöd; te nyugodtan alszol és anyád kétségbeesik: kelj föl!

És a fiú, engedelmesen, felült a ravatalon és szólani kezdett. »És Jézus visszaadá őt anyjának.* »Visszaadá« őt, mert immár az övé volt. Visszavette őt a halál kezéből, hogy visszaadja annak, aki nem tudott élni nélküle. Hogy egy anyának ne kelljen többé zokognia.

Egy más napon. Gadarából visszatértében, egy apa vetette magát lábaihoz, Egyetlen leánykája halálán volt. A férfiút Jairusnak hívták és ámbár a zsinagóga fejedelmei közül való volt, mégis hitt Jézusban.

Megindultak együtt. Feleúton elébük jött Jairus egyik szolgája: Leányod már meghalt, immár fölösleges, hogy elhozd a Mestert.

De Jézus nem hitt a halálban: Ne félj, monddta az apának, csak higgy és *megszabadul*.

Odaértek a házhoz. Kint síposok voltak és jajveszékelő tömeg, odabent asszonyok és a ház népe.

—Menjetez innen. Ne sírjatek. Mert a leányzó *nem halt meg, hanem aluszik*.

Belépett a szobába, csupán három tanítványaával és a szülőkkel, megfogta az elszenderült kis kezét és felkiáltott:

—Talita kumi! Leányzó, kelj föl!

És a leányka azonnal fölkelte és járni kezdett a szobában, mivelhogy, teszi hozzá Márk, tizenkét esztendőös vala. De oly bágyadt volt és kimerült a betegség hosszú-hosszú napjai után! Jézus meghagyta, hogy rögtön ennie adjanak. Nem szellemjelenés volt, nem kísértet. Hanem eleven test, amely kissé bágyadtan ébredt, új napra, a lázak álmai után.

Lázár felébresztése

Lázár és Jézus szerették egymást. Jézus nem egyszer étkezett a házában, Betániában, vele és nővéreivel.

Nos, egy napon Lázár megbetegedett s ezt megüzenték Jézusnak. És Jézus így felelt: Ez a betegség *nem válik háláira*. És megmaradt azon helyen két napig. Harmadnapon azonban így szólt tanítványaihoz: Lázár, a mi barátunk, *aluszik, de megyek, hogy az álomból fölserkentsem őt*.

Már közel járt Betániához, amikor elébe jött Márta, szinte hogy szemrehányást tegyen neki:

—Ha itt lettél volna, az én bátyám nem halt volna meg.

És kevéssel utóbb Mária is csatlakozott hozzá:

—Ha itt lettél volna, nem halt volna meg az én bátyám.

Ez a kétszeri szemrehányás megindította Jézust — nem mintha félt volna, hogy későn érkezett, hanem mert mindig elszomorította legkedvesebbjeinek kicsinyhitűsége.

— Hova tettétek őt?

És mondák neki: Jöjj és lásd. És Jézus könnyezett és könnyesen — ez az első alkalom, hogy könnyezni látják — a sírhoz ment.

— Vegyétek fel a követ.

Márta, a gazdasszony, a gyakorlat és a valóságok asszonya, közbeszólt.

— Uram, már szaga van, mert negyednapos.

De Jézus nem hallgatott rá.

— Vegyétek fel a követ.

És a követ elvették és Jézus, miután égre emelt szemmel rövid imádságot mondott, odalépett a sírbolthoz és nagy szóval szólította barátját:

— Lázár, jöjj ki!

És Lázár kijött a sírboltból, botorkálva, mert kezei és lábai még össze voltak kötözve és orcája be volt takarva kendővel.

— Oldjátok meg őt, és bocsássátok el.

És mind a négyen, nyomukban a Tizenkettő s a döbbenetbe révült Zsidók serege, hazatértek. Lázár szemei megint hozzászoktak a világosság-hoz; lábai lépkedtek, ha sajogtak is, és a kezeit tapogatta. És a gyorskezü Márta ebben a zűrzavarban és a négynapos gyász után szinte elképzelhetetlen hamarsággal ebédet tálalt, és a Feltámadott evett nővéreivel és barátaival: Mária alig vett falatot a szájába, egyre csak a halál legyőzőjét nézte, aki, tisztára mosott arccal, megtörte kenyerét és itta borát, mintha ez a nap is éppen olyan volna, mint a többi.

Ezek azok a feltámasztások, amelyekről az Evangélisták beszélnek. És az ő elbeszélésükből néhány olyan megfigyelést meríthetünk, amelyek

felmentenek minden tudóskodó, vagyis idétlen kommentár alól.

Jézus, tudomásunk szerint, mindössze három halottat támaszt fel és ezeket sem azért támasztja fel, hogy büszkélkedjék hatalmával és hogy ámulatba ejtse a népek képzeletét, hanem csupán annak a fájdalomnak a megindultságában, amellyel ezeket a halottakat szerette: hogy megvigasztaljon egy anyát, egy apát, két nővért. Kettő ezek közül a feltámasztások közül nyilvános volt; csupán egy, Jairus leányának feltámasztása történt kevesek jelenlétében és e keveseknek Jézus lelükre kötötte, hogy egy szó említést se tegyenek róla.

Más dolog itt a legfontosabb. Jézus mind a három esetben úgy beszél a halotthoz, mintha nem volna halott, csak aludnék. Az özvegy fiáról nincs ideje beszélni, mert elhatározása nagyon hirtelen érlelődik meg, de ehhez is úgy szól, mint a kelletténél tovább lustálkodó fiúhoz: Ifjú, mondom neked, kelj föl!

Mikor megmondják neki, hogy Jairus leánya meghalt, így felel: Nem halt meg, hanem aluszik. Amikor Lázár halálát bizonygatják, megmarad amellett, hogy: Nem halt meg, hanem aluszik.

Nem állítja, hogy feltámaszt — csak azt, hogy felébreszt. A Halál az ő szemében csak Álom. Mélyebb álmok a közönséges és mindennapos álomnál. Oly mély, hogy csak emberfölötti Szeretet tudja megtörni. És pedig inkább a hátramaradottaik, mint az alvó iránt érzett szeretet. Olyasvalakinek a szeretete, aki sírva fakad, mikor látja azoknak a zokogását, akiket szeret.

A kánai menyegző

Jézus szívesen ment Menyegzőbe.

A nép egyszerű gyermekének, aki oly ritkán dőzsöl és mulat, aki sohasem eszik és iszik kedvére, az esküvője napja egész életében a legemlékezetesebb. A gazdagságnak, a bőségnak, a jókedvnek egy felmosolygása napjainak hosszú és egyhangún szürke közepszerűségében.

Az Urak, akik: mindennap ülhetnek lakomát, a modernek, akik egyetlen napon annyit fölhabzsolnak, amennyi egy akkori szegény embernek egész hétre elegendő volt, nem érzik át jobban ennek a napnak ünnepélyes vidámságai Ellenben az antik szegényember, a munkás, a földművelő, a keleti, aki egész éven át árpakenyéren, szárított fűgén, néhány halon s néhány keménytojáson tengette életét és csak nagy ünnepeken vágott le egy-egy bárányt vagy gödölyét; a nyomorgáshoz, szűkösködéshez, annyi mindenről lemondáshoz, az elkerülhetetlenül szükségessel megelégedéshez szokott ember a Menyegzőben egész életének legigazibb és legnagyobb ünnepét látta. A többi ünnepek, a nép és az egyház ünnepei, mindenkié és mindenki számára egyformák voltak. És évről-évre visszatértek. De az esküvő egészen az ő ünnepe volt, csupán az övé, és nem fordult elő, csak egyetlenegyszer éveinek forgásában.

És ekkor a világ minden gyönyörűsége és ragyogása összehalmozódott az Új Házások körül, hogy ezt a napot soha-soha ne tudják elfelejteni. Fáklyások mentek, éjnek-éjszakáján, a Vőlegény elé, Síposokkal, Táncosokkal, Kísérettel. A házban valóságos terüj-asztalkám: a legváltozatosabban elkészített legkitűnőbb Hús, falhoz támasztott Boros-tömlők, barátaik számára odakészített Ke-

nőcsös-edények. A Fény, a Zene, az Illat, a Mámor, a Tánc: egyik sem hiányzott, hogy elringassa az érzékeket. Mindazok a dolgok, amik a Fejedelmeknek és a Gazdagoknak mindennapos kiváltságai, ezen az egyetlen napon, a szegény ember szegény házában pompáztak.

Jézusnak tetszett ez az ártatlan öröm. Megindította ezeknek az egyszerű embereknek az ujjongása, akik erre a néhány órára kitepték magukat a mindennapi élet bús nyomorúságából. A Menyegzőben Jézus nemcsak Ünnepet látott. A Házasság az ember Ifjúságának leghatalmasabb kísérlete, hogy legyőzze a Végzetet Szeretettel, két szeretet egymásra-találásával, két szerelmes fiatalság egybeforrásával. Az életbe, az élet folyamatosságába és kívánatosságába vetett kettős hitnek az igenlése. A házasuló férfi, kezes az emberi társadalom kezében. Amikor új társadalom fejévé és egy nemzedék atyjává avatja magát, egyrészt szabadabb emberré válik, másrészt elismeri súlyosabb rabszolgaságát.

A Házasság a Boldogság ígérete s a Vértanúság elfogadása. Késze van benne az Illúzióknak és a Tudatnak. A Házasság heroikus és szent nagysága ott áll a tragédia árnyékában, amely az örömnak egy remegő reménysugarát vetíti a jövőbe. Az emberek nem bírják megállni, hogy rá ne szánják magukat, pedig ha egoista érveikre hallgatnának, mégsem volna szabad megtenniök. Ki látott valaha, ezen kívül, ilyen mohón áhított kárhozott

Jézus szemében a Házasságnak ezen kívül mélyebb jelentése is van: kezdete egy örökkévalóságnak. Amit Isten összekötött, ember nem választhatja szét. Ha a szívek összedobbannak és a testek összeforrtak, nincs kard és nincs törvény, amely szét tudná őket választani. Ebben a változékony, Pillanatnyi, ingatag, eliramló, esendő emberi élet-

ben egyetlenegy dolog van, aminek örökké kell tartania, a halálig és a halálon is túl: a Házasság. Egy mulandó láncban ez az örökkévalóság egyetlen láncszeme.

Jézus beszédeiben sűrűn visszatér a Menyegző és a lakomák emléke. Legszebb példabeszédeiben ott szerepel a Király, aki vendégeket hív fia menyegzőjére; a Szüzek, akik éjjel várják a vőlegényt; az Úr, aki lakomát ad. Maga is a barátaitól ünnepelt Vőlegényhez hasonlítja magát, mikor megfelel azoknak, akik megbotránkoznak azon, hogy tanítványai esznek és isznak.

Nem vetette meg, képmutató bornemisszák módjára, a bort, és mikor Tizenkét Tanítványával issza majd azt a bort, amely az ő vére, az Ország új borán jár majd gondolata.

Nincsen tehát semmi csodálatos abban, hogy elfogadta a meghívást a kánai menyegzőre. A csodát, melyet aznapon tett, mindenki ismeri. Jézus hat teli vödör vizet változtatott borrá, mégpedig sokkal jobb borrá, mint amit addig ittak. A megörögzött racionalisták azt mondják, hogy ez ajándék-bor volt, amelyet addig a pillanatig eldugva tartottak, Jézustól rendezett meglepetés a lakoma végén, az Új Házások megtisztelésére. És bizony, teszik hozzá, hatszáz liter jó bor pompás ajándék és mutatja a Mester bőkezűségét.

Ezek a felfuvalkodott volteriánusok nem veszik észre, hogy a kánai menyegző eseményét egyedül János — az allegóriák és filozofémák embere — beszéli el.

Ez az esemény nem volt tréfa — sem a Meglepetés Tréfája, sem a Bűvészkedés Tréfája — hanem valóságos átváltozás, amelyet az a hatalom hajtott végre, amellyel a Szellem bír az Anyag felett, és egyúttal egyike azoknak a Példázatoknak,

amelyet nem elbeszélés, hanem valóságos események alakjában elevenednek meg előttünk.

Annak szemében, aki nem ragaszkodik a történet betűszerinti értelmezéséhez, a borra vált víz újabb jelképe az új Korszaknak, amely az Evangéliummal kezdődik. A Híradás előtt, az előestén, a Pusztában, elegendő volt a víz: a világ elhagyatott és fájdalmas volt. De megjött az Öröm-Hír: az Ország elközelgett, a Boldogság ajtónkon kopogtat. Itt a pillanat, amikor a szomorúságból átlépünk az örömbé; a régi Törvény özvegységéből az új Törvénnyel új menyegzőre megyünk. Velünk a Völegény. Nem bágyadtság, hanem a lelkes fellángolásnak a pillanata ez; nem Böjtölés, hanem Mámor; immár nem Víz, hanem Bor.

Emlékeztek, mit mondott a Násznagy a Völegénynek? »Minden ember először jó bort ad és miután megrészegülnek, akkor azt, ami alábbvaló; te pedig mindeddig tartottad a jó bort.«

Ez volt az antik szokás, a régi Zsidók s a Pogányok szokása. De Jézus ezt a régi vendéglátószokást is fel akarja forgatni. A régiek előbb adták a jót, csak azután a rosszat; ő pedig, a jó után, adja a jobbat. A savanyú és éretlen bor, a vinkó, amit az ebéd elején isznak, a Régi Törvény bora, a megromlott bor, amely elvesztette tüzeit és erejét és ihatatlan. Az a bor, amelyet Jézus hoz, finomabb és tüzesebb, amely szívet vidít és vért hevít, az Ország Újbora, az ég és föld menyegzőjére szánt bor, az a bor, amely azt az isteni mámort okozza, amelyet, később, úgy neveznek majd, hogy »a kereszt bolondságai

A tanai menyegző, amely Jánosnál az első csoda, az evangéliumi forradalom allegóriája.

A megátkozott fügefa

Másik, ugyancsak Csoda alakjában kifejezett Példázat a Kiszáradt Fügefa példázata.

Jézus egy reggelen, húsvét táján, mikor Betániából bement Jeruzsálembe, megéhezett. Odament egy fügefához, de levélnél egyebet nem talált rajta. Ámbár dél földjén nőtt, korai volt még az idő ahhoz, hogy gyümölcs legyen rajta, még ha korán-termő volt is.

De Jézus, Márk és Máté szerint, haragra lobbant a szerencsétlen fa ellen és megátkozta:

—Soha terajtad gyümölcs ne teremjen mindörökké!

És a fügefa azonnal elszáradta.

Márk szerint ezt mondotta:

—Ezután rólad senki gyümölcsöt ne egyék mindörökké!

És a fügefa, mikor este megint arra mentek, ki volt száradva.

Az Evangélistáknál a megátkozás mozzanatainak elbeszélését nyomon követi az a visszatérő gondolat, amelyet Jézus több ízben is hangoztatott, hogy mindent megnyerhet az ember, amit erős hittel kér.

Mások, ezzel szemben, annak a panasznak jelképes ábrázolását látják benne, amely oly nagyon gyakran felhangzik Jézus ajkain. A Fügefa Izrael, a régi zsidó vallás, amelyen immár csak a külsőségek és szertartások haszontalan és ehetetlen levelei vannak meg, levelek, amelyek sötét árnyéket vetnek, meddő levelek, amelyeknek végzetük, hogy elszáradjanak anélkül, hogy tápláltak volna valakit. Jézus, aki éhezte az igazságot, éhezte a szeretetet, ama levelek között az irgalmasság és a szentség tápláló gyümölcseit kereste. Nem találta

meg Őket: Izrael nem csillapította az ő éhséget, nem töltötte be az ő reményeit. Immár nem lehet várni semmit ettől a leveles, de meddő öreg törzs-től: száradjon ki mindörökre! Immár a többi népek hozzák majd neki a gyümölcsöket.

A Megátkozott Fügefa csodája, alapjában véve, nem egyéb, mint szembeszökő magyarázat a Meddő Fügefa Példázatához, amely Lukácsnál olvasható: »Egy embernek fügefa volt ültetve szőlőjében; és elméne, gyümölcsöt keresvén azon, de nem találta. Monda tehát a szőlőművesnek: íme három esztendeje, mióta járok, gyümölcsöt keresvén e fügefán, és nem talállok; azért vágd ki azt, minek foglalja a földet? Amaz pedig felelvén, monda: Uram! hagyd meg azt még ez esztendőben; körülkapálom és megtrágyázom, és ha gyümölcsöt terem, jó; ha pedig nem, jövőre vágd ki azi«

A fát itt nem azonnal sújtja átok, hanem csak három évi terméketlenség után. És az átoknak, a munkás közbelépésére, egy évi haladékot adnak s ebben az évben a növényt még szeretettel ápolják és gondozzák. Ez lesz az utolsó próba. Ha nem sikerül, ott a fejsze és a tűz.

Három éve hirdeti már az ígét Jézus a zsidóknak és már arra gondol, hogy elhagyja őket, hogy másoknak is hirdesse az Országot. De egyik Munkása, az egyik Tanítvány, aki ragaszkodik még r.épéhez, kegyelmet kér számára: még egy haladékot. Hadd lássuk, vájjon ez a parázna és korcs nemzedék, a szeretet hatalmára, megtér-e? De mikor ott vannak a Betániába vezető úton, akkor immár megtörténhet a próba; a Zsidóságtól nem lehet egyebet várnia, mint két, keresztbe szögezett gerendát; a gonosz zsidó Fügefa megérdemli, hogy tűzre vettessék és senki sem fog enni többé fonyadt és elkésett gyümölcséből.

Kenyerek és halak

Kenyerek Megszaporítása kettő van és ezek mindenben hasonlítanak egymáshoz, csak a mennyiségek arányaiban nem — vagyis éppen abban nem, amiben a belőlük levonható szellemi értelem rejtőzik.

Ezer meg ezer szegény követte nyomon Jézust egy messzi pusztába, távol a lakott helyektől. Három napja már hogy nem ettek, akkora az éhségük az élet kenyérére, ami az ő szava. De a harmadik napon Jézus megsajnálja őket — vannak köztük asszonyok, gyermekek — és meghagyja tanítványainak, hogy adjanak enni a sokaságnak. De csak néhány kenyérük és néhány haluk van; szájt pedig ezer meg ezer. Jézus tehát leülteti őket mind a földre, a zöld fűbe, ötvenes és százas csoportokban; megáldja azt a kevés ennivalót, ami van, valamennyien jóllaknak és kosárszámra szedik össze a maradékot.

Ha összehasonlítjuk a két Megszaporítást, különös tényt veszünk észre. Első ízben öt kenyér volt és ötezer ember és tizenkét kosár morzsa maradt. Másodízben hét kenyér volt — kettővel több — négyezer ember — ezerrel kevesebb — és a végén csak hét kosárnyi maradt. Kevesebb kenyérral több ember éhségét veri el és több marad; amikor több kenyér van, kevesebb embert elégít ki és kevesebb kenyér marad. Mi az erkölcsi jelentése ennek a fordított arálynak? Kevesebb ételünk van és többet tudunk belőle kiosztani. A kevesebb többet ad ki. Ha még kevesebb kenyér lett volna, kétszerakkora tömeg lakott volna jól és még több lett volna a maradék. Ha öt kenyérral jóllakott ötezer ember, egy kenyérral ötszörannyian verték volna el az éhségüket. Az igazi Kenyér, az Igaz-

ság kenyere, annál jobban kielégít, minél kevesebb van belőle. A Régi Törvény bőséges, dús, megszámlálhatatlan adagra van osztva. Egybefoglalása száz meg száz szabálynak, amik a könyvekben vannak följegyezve, s ezer meg ezer más szabálynak, amiket az írástudók; és Farizeusok eszeltek ki. Első szempillantásra óriási asztal, amelynél valamennyi nép jóllakhatik. De mindazok a parancsok, szabályok, formulák nem egyebek, mint száraz levelek, hiú rongyok, hulladékok, lim-lomok. Senki sem tud élni efféle ételekkel: sok van belőlük és kevésbé elégítenek ki. Az alázatosak és együgyűek népe nem tudja csillapítani igazság-éhségét ezzel a rengeteg, de ehetetlen eledellel. Viszont elegendő egyetlen szó, amely minden egyéb szót magában foglal, amely túlszárnyalja a Megtömöttek s a Jóllakottak megkövesedett szenteskedéseit, egyetlen szó, amely betölti a lelket, amely megbékíti a szívet, amely lecsillapítja az igazság-éhséget, és a sokaság jól fog lakni és jut majd belőle enniök azoknak is, akik nem voltak jelen azon a napon.

A lelki kenyér önmagában is csodálatos. A gabonakenyér keveseknek elég s ha elfogyott, nincs belőle semmi senkinek. De az igazság kenyere, az öröm kenyere, a misztikus kenyér nem fogy el, nem fogyhat el soha. Osszátok el ezek között s mégis mindig van belőle; daraboljátok szét millióknak s mégis mindig érintetlen. Mindenki megkapta belőle a maga részét, mint a férfiak és az asszonyok, akik éheztek a pusztában, és minél többet osztottak szét belőle, annál több marad azoknak, akik majd jönnek.

Más alkalommal, mikor a tanítványok kenyér nélkül voltak, Jézus figyelmeztette őket, hogy óvakodjanak a Farizeusok és Szaddueusok kovászától. És a tanítványok, akik szinte mindig csak

üggyel-bajjal értették meg, így töprenkedtek magukban: Azért beszél így, mert nem hoztunk kenyeret. Jézus azonban, amint észrevette ezt, így feddette őket: »Ó kicsinyhitűek, mit töprenkedtek magatokban, hogy kenyeretek nincsen? *Mégsem értitek-e* és nem emlékeztek az ötezer ember közt elosztott öt kenyérről, és hány kosárra valót szedtetek föl?... mért nem értitek, *hogyan nem a kenyérről* mondtam nektek: Óvakodjatok a farizeusok és szaduceusok kovászatól?« Vagyis az idejét múlt Törvény vak őreitől.

ők a Tizenkettő, a választottak, a legjobbak, a leghívebbek, és mégsem tudják megérteni első szóra és nincs kellő hitük.

A hajón is, a vihar éjszakáján, kénytelen volt Jézus megfeddeni őket. A Mester elaludt a hajó farában, az egyik matróz párnájára nyugtatva fejét. Egyszerre csak szélvihar kerekedett; forgószél tombolt a tengeren; a hullámok csapkodták a hajót s úgy látszott, hogy a következő pillanatban menthetetlenül összetörik. A tanítványok, rémületükben, felébresztették Jézust: Ments meg, elveszünk. Mért nem gondolsz velünk?

És Jézus fölkelt, szólt a szélnek: Hallgass el; és a tengernek: Csillapodjál. És a szél elült és nagy csendesség lőn.

Ekkor rájuk szólt a tanítványokra: Mért féltetek, kicsinyhitűek? Mért nem bíztatok? Hol van hát a ti hitetek?

És a megmenekültek, szégyeletükben, így tanakodtak: Ugyan kicsoda ez az ember, hogy még a szelek és a tenger is engedelmeskednek neki?

Van egy: Simon Péter, aki nem fél. Nemcsak a természete szárnyalja túl az emberi természetet, hanem nagy a hite, nagy a szeretete, nagy az akaratja. Ennek a hármasságának semmiféle telkes vagy lelketlen dolog nem állhat ellen. Le-

mondott mindenről, ami ideigvaló és a múlandóságon győzelmet aratott; lemondott a testi javakról és éppen ezért megmentheti testét; lemondott mindenről, ami az anyagból származik s éppen ezért ura az anyagnak. Ennek az uralkodásnak mindenki részese lehet. Elegendő a hit, csak ne legyen ez csupán magabizás.

Krisztus előtt, nem sok évvel Krisztus előtt, Itáliának egyik nagy embere, sok háború fővezére, romlott férfiú, de méltó arra, hogy ő parancsoljon a köztársaság rothadásában, a tengeren járt, az igazi tengeren, egy néhány-evezős kis hajóban, keresve egy hadsereget, amely nem érkezett meg elég fürgén, hogy biztosítsa neki a győzelmet. És szél kerekedett s a vihar nekifeszült a bárkának és a kormányos vissza akart térni a kikötőbe. Caesar azonban megfogta a kormányos kezét s így szólt hozzá: Menj, csak előre és ne félj; Caesar van veled s az ő szerencséje hajózik veletek.

A büszke hitnek ezek a szavai bátorságot öntöttek a legénységbe és mintha lelkükbe áradt volna valami a Caesar erejéből, minden ember megfeszítette minden erejét, hogy legyűrje a dühöngő vizet. De hiábavaló volt a matrózok erőfeszítése, a hajó már-már elsüllyedt és vissza kellett térnie. Caesar hite nem volt egyéb, csak büszkeség és nagyravágyás, magabizás; Jézus hite csupa szeretet: szeretet az Atya iránt, szeretet az emberek iránt.

Ezzel a hittel tudott elébe menni a tanítványok hajójának, akik keservesen hánykolódtak a dühöngő viharban, járván a tenger színén, mint valami rét pázsitján. Azt hitték a sötétben, hogy valami rém 3 ezúttal is bizonykodnia kellett: Ne féljetek, én vagyok. Alighogy belépett a bárkába, a szél elült s ők pillanatok alatt a parton voltak.

A tanítványok ez alkalommal is elálmétkodtak. »mert — teszi hozzá a becsületes Márk — szívök el vala vakítva és *nem értették a kenyerekkel történt dolgot.*«

Ennek az idevonása naivnak tűnhetik, mégis kinyilatkoztatásszerű. Mert a Kenyerek csodája az alapja mind a többi csodáknak. Minden Példázat, akár költői szavakkal mondja el, akár látható csodajelekkel fejezi ki, nem egyéb, mint ugyanaz a kenyér más-más módon elkészítve, hogy az övéi — legalább az övéi — megértsék az egyetlen szükséges igazságot: a Szellem az egyetlen, Emberhez méltó eledel, és az Ember, aki ezzel az eledellel táplálkozik, Ura a Világnak.

Nem rejtély: Költő

Jézus, első pillanatra, Rejtegetőnek látszik, aki hajlamos a Titokra.

Azoknak, akikkel csodát tett, meghagyja: ne mondják meg senkinek, hogy ő gyógyította meg őket, azt kívánja, hogy az imádság és alamizsnálkodás rejtekben történjék; mikor a Tanítványok felismerik, hogy Ő a Messiás, ajánlja nekik, hogy ezt ne hangoztassák; a Színváltozás után titoktartásra kéri a Három szemtanút; és amikor tanít, szinte mindig Példázatokban beszél, amiket nem mindenki tud megérteni.

Ha alaposabban szemügyre vesszük, és ez értékebb az első pillantásnál, a titok már nem is oly titokzatos. Jézusban nincs semmi rejtélyes. Nincs titkos tanítása, amelyet csak egy-két főpapjának adott volna át. Az ő műve nyilvános és szemellátható volt. Mindig a városok piacain beszélt, a tavak partjain, a Zsinagógákban, tömegek közepette.

Megtiltotta, hogy csodáiról beszéljenek, hogy össze ne tévesszék a Varázslókkal s az ördögűzőkkel; azt parancsolta, hogy a jót titokban kell cselekedni, nehogy különben a hiúság lerontsa az érdemet; azt akarta, hogy a Tizenkettő ne árulja el, hogy ő a Krisztus, mielőtt be nem vonul Jeruzsálembe, nyilvános Messiássá-avatására; és Példabeszédekben szólott, hogy jobban megértsék az egyszerű emberek, akik szívesebben hallgatnak meg egy Elbeszélést, mint egy Beszédet, és jobban emlékezetükbe vésnek egy Történetet, mint egy Okoskodást.

Három Evangélista beszámol Jézusnak egy nyilatkozatáról, amelyben mintha az ellenkezőt mondaná; szándékosan tette volna ezt, hogy ne érthesse meg mindenki. »Mert nektek — mondja Tanítványainak — adatott tudnotok a Mennyek Országa titkait, nekik pedig nem adatott... Azért szólok nekik Példabeszédekben, mert látván, nem látnak, és hallván, nem hallanak, és nem órtenek.«

De Jézus nem akar egyebet mondani, csak ennyit: Ti értitek ezeket a titkokat, de a legtöbben nem értik, ámbár épp olyan fülük és szellemük van, mint nektek. Hozzájuk, hogy megértsék, Példabeszédekben szólok, vagyis szimbolikus történetek nyelvén, amely nekik mégis könnyebb és megszokottabb. A gyermekeket mesékkel, az egyszerű embereket történetekkel szokás tanítani és ezek darabosak, mint az egyszerű emberek és újak, mint a gyermekek. Hogy erőt vegyek süketségükön, beszédemet az Ő természetükhöz alkalmazom. Ezek: csupa képzelőtehetség és kevés értelem, és a Példabeszédek inkább a képzelethez, mint az értelemhez szólnak. Nem azért használom tehát őket, hogy elrejtsem, hanem hogy jobban feltárjam az igazságot azok előtt, akik nem tudnák meglátni a pusztán csak az észhez szóló foglalatban. Ha már-

most ezután sem értik helyesen, abban makacsságuk a hibás, amely gyakran elzárja lelkük szeméit és füleit.

Jézusnak nem voltak takargatni való titkai. Azt akarta, hogy mindenki, még a legalacsonyrendűbbek és a legtudatlanabbak is megértsék őt. A Példabeszédeket nem azzal a szándékkal alkotta, hogy elrejtse tanítását az avatatlank előtt, hanem hogy általában világosabbá és érthetőbbé tegye. Hogy néha-néha a Tizenkettőnek az értelme sem tudott megbirkózni ezzel a feladattal, az szomorú eredmény, amelyet Jézus is nagyon jól ismert.

Küldetésének csodálatos kivételessége árnyékba szorította költői eredetiségét, amely pedig nem kevésbé csodálatos. Jézus soha semmit sem írt — egyetlenegyszer írt, a porba, és a szél mindörökre elsöpörte írását — de egy ekkora képzelőtehetséggel megáldott nép között, amely a Zsoltárokat, Ruth Történetét, Jób Könyvét és az Énekek Énekét megteremtette, bizonyára minden idők egyik legnagyobb költőjévé válhatott volna.

Diadalmas, lelkes gyermeksége, a paraszti és népies környezet, amelyben felnőtt, néhány könyvnek — de minden költészet legdúsabb könyveinek — olvasása, gyengéd egybeforrása a mezők és az állatok életével, s mindenekfelett és mindekelőtt isteni és szenvedélyes vágyódása megvilágosítani azt, aki a sötétségben senyved, megmenteni azt, aki már-már örökre elveszett, megvinni a legfőbb boldogságot a legboldogtalanabbaknak, — mert az igazi költészet nem a lámpák fényétől, hanem a csillagok fényétől gyúl lángra és nem az ősapáktól ránk hagyományozott írásokban lelhető fel, hanem a szeretetben, a szenvedésben, a lélek mélységes megindultságában — mindezek Jézust költővé tették, eleven és örök képek felta-

lálójává, amelyekkel az Evangélistáktól fel nem jegyzett újabb csodát vitt véghez. Azt a Csodát, hogy a legmagasabb Igazságokat a legegyszerűbb, legigénytelenebb, legbájosabb Elbeszélések révén közölte, amelyek, húsz évszázad múltán is, abban a páratlan frissességben ragyognak, ami maga az örökkévalóság.

Egynéhány ez Elbeszélések közül nem egyéb, mint idillikus vagy epikus feldolgozása bizonyos kinyilatkoztatásoknak, amelyeket más alkalmakkor világos szavakkal előadott; de van közöttük néhány, amelyek olyan dolgokat mondanak, amiket más alakban sohasem említett tanításaiban. A Példabeszédek a Hegyi Beszéd képletes magyarázatai, amilyeneknek csak Költő alkothatta őket, akire — igazibb értelemben, mint bárki másra, akit a föld szült — ráillett az a név, hogy Isteni.

A kovász

Városi asszonyságok nem dagasztják maguk a kenyeret. De a falusi öregasszonyok, a háziasszonyok, a gazdasszonyok, ők tudják, mi a kovász. Egy darab maradék tészta, gömbölyű, mint egy kisgyerek ökle. Ha forró vízben feloldjuk és beleteszik az új tésztába, három véka lisztet is megkeleszt.

A növénymagok közt a Mustár magja a legapróbbak közé tartozik; szabad szemmel alig látható. De ebből a magocskából, ha jó földbe vetik, szép kis fácska sarjad, amelynek ágain a madarak is meg tudnak állani.

És a búzaszem, az sem nagy, A paraszt elveti a földbe, aztán egyéb dolga után lát. Alszik, felkel, elmegy hazulról, hazatér. Múlnak a napok, múlnak az éjszakák és a búzaszemmél nem gondol

senki sem. De odalent a nedves földben a mag csírába pattant; kibújik egy fűszál s a fűszál tetején kalász, előbb törékeny és zöld, de lassan-lassan szemesedik és megsárgul: a mező immár érett a kaszára és a paraszt belekaphat az aratásba.

Így van a dolog a Mennyek Országával s a róla szóló híradással is. A Szó semmiségnek látszik, — ugyan mi egy szó? szótagok, hangok, amelyek sűrűn röppennek el az ajkáról és csak ügyyel-bajjal találhatnak el a fülekbe, és szívekre csak akkor találhatnak, ha szívből jönnek; semmiség, kicsiny, rövidke, csak egy lehellet, *egy* sóhajtás, egy hang, amely jön és megy és a szél elsodorja. És mégis, az Ország Igéje olyan, mint a Kovász: ha jó lisztbe kerül, hamisítatlan, tiszta, ocsutlan lisztbe, erjed és megduzzad — olyan, mint a mezők Magva, amely mélyen alatt csírázik, türelmesen, mint a föld, amely magába rejti, de mikor megjön a tavasz, kizöldül és erőre kap, és alig köszönt be a nyár, íme itt az aratás.

Az Evangélium lényege néhány szó: az Ország közel van, változtassátok meg lelketeket — de ha ez a néhány szó jól előkészített emberekbe hull. egyszerűkbe, akik nagyokká akarnak lenni, igazakba, akik szentekké akarnak válni, bűnösökbe, akik a jóban keresik azt a boldogságot, amelyet a rosszban hiába kerestek, akkor ezek a szavak gyökeret vernek, megkapaszkodnak a mélyben, rügyek és bimbók sarjadnak rajtuk, fürtösen és kalászosán virágzanak és pompáznak egy olyan nyárban, amelyre soha-soha nem következik el az Őszök hervadása.

Kevesen vannak, Jézus körül, olyanok, akik valósággal hisznek az Országban és készülődnek a Nagy Napra. Kevesen és kisemberek, szét-szórva, mint a kovász morzsái, a különféle nem-

zetek között és a véghetetlen birodalmak között. De ez a néhány tucat ágrólszakadt kisember, belehelyezve egy kiválasztott nép körébe, a példa vonzóereje révén ezerré szaporodik és háromszáz év múltán Tiberius helyén olyan férfiú fog uralkodni, aki térdet hajt az Apostolok utódai előtt.

De hogy élvezhessük a Megígért Országot, minden egyébből le kell mondanunk. Vájjon nem ugyanezt teszik-e az ideigvaló emberek ideigvaló érdekeikben? Ha egy ember a más földjén dolgozik és Kincsre bukkan, rögtön elrejtí és szalad eladni mindenét, amije csak van, hogy megvehesse azt a földet. Ha egy kereskedő, aki mindenféle csodás ékszerek után kutat, amelyek méltók arra, hogy fejedelmeknek ajánlják fel őket, és olyanra akad, amely nagyobb és tisztább valamennyinél, amit csak életében látott, egy Gyöngyre, amilyen még a Nagy Királynak sincs az ő palotájában, megy és eladja mindenét, amije csak van, még többi, kevésbé értékes gyöngyeit is, hogy megvásárolhassa azt a páratlan és kivételes Gyöngyszemet.

Ha a Földmunkás és a Kereskedő, ezek az anyagias emberek, akik beérik mulandó nyereségekkel, készek eladni minden vagyonukat, hogy megszerezzenek egy kincset, amely az ő szemükben mindennél értékesebb, amijük van, — pedig csak anyagi és mulandó kincsről van szó — mennyivel több okuk van lemondani mindenükről, még a legdrágábbról is azoknak, akik el akarják nyerni Isten Országát? Ha a Földmunkás és a Kereskedő, pénzbeli nyereségért, amit ellophatnak s ami elfogyhat, készek egy ideiglenes áldozatra, ami talán száz százalékot fog hozni nekik, vájjon nem kell-e nekünk egy véghetetlenül különb, sokkal magasabb rendű nyereségért, egy örökkévaló kincsért eldobni minden értékes javunkat, még

akkor is, ha mind a mai napig megbecsülhetetlenül értékesnek tartottuk!

De mielőtt lemondanánk, jól meg kell gondolnunk, hogy vajjon az, ami marad, elegendő lesz-e arra, hogy az új vállalkozást befejezhessük. Ki kell tapogatnunk a lelkünket, meg kell mérnünk erőinket. Nehogy úgy járjunk, mint az az Ember, aki Tornyot akart építeni, szép Tornyot, amely az égig érjen, mint Jeruzsálem tornyai. És nem vetett számot előre a költségekkel és elhívatta a kubikosokat, megásatta az alapokat, elhívatta a kőműveseket és megkezdte velük a négy alapfalat. De alighogy a Torony a föld felszíne fölé kezdett emelkedni, és még nem ért fel a házak tetjéig, abba kellett hagynia, mert nem volt már pénze, hogy fizesse a meszet és a téglát és a köveket és a munkásokat. És a Torony félbenmaradt, alacsonyan és csonkán, elbizakodottsága emlékeztetül, és a szomszédai csúfot üztek belőle.

Egy Király, aki háborút akar indítani a másik Király ellen, mindenekelőtt számbaveszi katonáit és ha csak Tízezret tudott összeszámolni, és a másiknak Húszezer katonája van, elvet minden háborús gondolatot és békekövetséget küld, mielőtt még ellensége megmozdulna. Aki nem biztos magában, hogy mindvégig ki tud tartani, ne szegődjék Krisztus nyomába. Mert az Ország megalapítása egy kicsit különb munka, mint egy Torony, és az új Ember megteremtése épp olyan kemény háború, ha néma és belső háború is, mint a többi háborúk.

A lakoma

Az Országba csak akkor léphetünk be, ha méltók vagyunk rá és megtisztultunk. Az Ország örök Ünnepe és oda ünnepi ruhában kell mennünk. Az a Király, aki menyegzőt szerzett fiának és a

meghívtak nem jelentek meg, szedett-vedett népséget, utasokat, koldusokat s efféléket hivatott be, de mikor belépett a lakoma termébe s meglátott egy zsírtól-sártól mocskos embert, kidobta a kapu elé, hogy ott csikorgassa fogait a fagyos éjszakában.

Az Ország lakomáján, ha az először meghívtak nem jönnek el, mindenki szívesen látott vendég: még a nyomorultak s a bűnösök is, A Király idejében meghívta a választottakat, de az egyik majort vett, a másik öt pár ökröt, a harmadik éppen azon a napon házasodott. Mindegyik az ügyes-bajos dolga után szaladgált s egyik sem tett eleget a meghívásnak. Volt olyan is, aki ki sem mentette magát. A Király tehát meghagyta szolgálainak, hogy szedjék össze az uccákon a kancsalokat, a nyomorékokat, a züllötteket, a csavargókat, a legaljasabb söpredéket. És még mindig volt hely: kiadta tehát a parancsot, hogy erővel kényszerítsenek be mindenkit, aki csak elmegy a palota előtt, akárki fia is, és a lakoma megkezdődött.

Királyi lakoma volt, dús ünnep, nagyszerűség. A vége mégis csak az lett, hogy torkig ették magukat bárányhússal és hallal és becsíptek az almabortól s a hegy levétől. Virradóra, hogy vége szakadt a dúslakodásnak s leszedték az asztalokat, mindegyiknek vissza kellett mennie a maga otthonába s nyomorúságába. Ha valaki az első-sorban hivatalosak közül ez anyagiás élvezet helyett más anyagiás élvezetet többre becsült, meg is lehetett neki bocsátani.

Ezzel szemben az Ország lakomájára kapott meghívás lelki, magasrendű, kielégítő, örök Boldogságot ígér. Valami mást, mint a földi élet tűnékeny élvezetei, mint a részegség, amely hányást okoz, mint a zabálás, amely felfúj ja a hasat

mint a szerelmi csaták, amelyek összezúzzák csontjainkat s lelkünket lealjasítják! És a hivatalosak, akiket Jézus minden emberek közül kiválasztott és mindenki előtt szólított az Újjászületettek isteni ünnepére, mégsem tettek eleget a meghívásnak. Elfordulnak, sóhajtoznak, elsompolyognak s mennek megszokott és piszkos dolgaikra. Többre becsülik a testi javak szemétdombját a felséges reménység ragyogásánál, amely pedig egyetlen értelmes értelme az életnek.

Hivatalosak tehát helyettük mind a többiek: a gazdagok helyett a koldusok, a farizeusok helyett a bűnösök, a hölgyek helyett az uccalányok, a műveltek helyett a tudatlanok, az egészségesek és a boldogok helyett a betegek és a szenvedők.

Még az utoljára érkezettek is bebocsátják az ünnepségre, csak hogy kellő időben ott legyenek. A Szőlősgazda a piacon néhány munkára váró napszámost látott s elküldte őket, hogy megmássák szőlejét és megszerződött velük egy dénár fizetségben. Később, dél felé, más munkanélküli napszámósokat is látott s ezeket is elküldötte. Ismét később megint másokat látott s ezekkel is valamennyivel megszerződött. És dolgoztak valamennyien, némelyek metszettek, mások kapáltak. Mikor pedig beesteledett, a gazda valamennyinek kifizette bérét, valamennyinek egy-egy dénárt. Csakhogy azok, akik reggel álltak munkába rögtön zúgolódni kezdtek: mért kapják ugyanazt a fizetséget azok is, akik kevesebbet dolgoztak nálunk? De a gazda meghallotta és rájuk pirított: Nem egy dénár fizetségben szerződtem-e meg veletek? Miért panaszkodtok hát? Ha nekem úgy tetszik, hogy ugyanennyit adjak az utolsó napszakban felvett munkásoknak is, miben rövidítetek meg azzal titeket többieket?

A gazda látszólagos igazságtalansága tulajdonképpen nagylelkűbb igazságosság. Mindenkinek annyit ad, amennyit ígért, és annak, aki utoljára jött, de épp olyan bizalommal dolgozott, épúgy joga van, mint a többieknek, hogy élvezze az Országot, amelyért napszállatig dolgozott.

Jaj pedig annak, aki nagyon megkésik. A pontos napot senki sem tudja és amaz óra után, aki addig nem lépett be, zörgetni fog az ajtón, de nem nyitattik meg neki és gyötrődni fog a külső sötét-ségben.

A Gazda Menyegzőbe ment és a szolgák nem tudják, mikor tér haza. Boldogok, akik vártak reá és akiket ébren talált. A gazda az asztalhoz ülteti őket és szolgál majd nekik. De ha alva találja őket és senki sem lesz készen az ő fogadására és kénytelen lesz dörömbözni a bejáraton, mielőtt megnyitnák előtte, és álmosan, kócosan, félig meztelenül kerülnek a szeme elé, és a házban nem talál égő lámpát, sem meleg vizet, karonragadja szolgálait és kiveri őket irgalmatlanul.

Mindenki legyen készen, mert az Ember Fia olyan, mint az éjjeli tolvaj és nem tudatja előre, mely órában jő. Vagy mint a Vőlegény, akinek meg kell érkeznie és valaki feltartóztatta az uccán és emiatt megkésített. A Menyasszony házában Tíz Szűz várakozik reá, hogy elébe menjenek az ünnepi menet lámpáival, öten, az Okosok, készítettek olajat lámpáikba és figyelnek, hogy meghallják a közelgő vőlegény hangját és lépéseit. A másik öt, a Balgák, nem gondolt az olajjal és, belefáradva a várakozásba, elszunnyadott. És íme, egyszerre csak felhangzik messziről a közelgő lakodalmass menet zúgása. Az öt Okos meggyújtja lámpáját és boldogan siet ki az uccára a Vőlegény elé. A másik öt riadtan ébred és rimánkodik társnőihez egy kis olajért, de azok így szólnak: Mért

nem gondoskodtatok róla idejében? Menjetek az olajárushoz! És a Balgák házról-házra futkosnak, hogy összekolduljanak egy kis olajat, de mindenki alszik és senki sem felel és a boltok zárva vannak és kóbor kutyák megugatják könnyű ruháikat. Visszamennek a lakodalmas házba, de a kaput zárva találják. Az öt Okos már odabent van és ünnepet készít a Vőlegénynek. Az öt Balga dörmög, rimánkodik, kiáltoz, de senki sem jön kaput nyitni. Az ablakok hasadékain át látják a lakoma vörös fényét, hallják a tányérok zörgését, a poharak csengését, az ifjak dalait, a hangszerek zenéjét, de nem léphetnek be. Ott kell majd állniok virradatig, a sötétben, és a szél s a félelem megdidergeti majd őket, akik ki vannak zárva az éjszakai ünnepség gyönyörűségeiből.

A szoros kapu

»A Szoros Kapun menjetek be, mert tágas a kapu és széles az út, mely a veszedelemre viszen, és sokan vannak, kik azon bemennek. Azonban a Szoros Kapu és a keskeny út az életre viszen és kevesen vannak, kik azt megtalálják.« Azok, akik szeretnének belépni, az utolsó pillanatban, mégsem tudnak majd bejutni, mert a ház ura ha egyszer bezárta a kaput, nem fog megismerni többé senkit sem.

Mind a Nagy Napig, ameddig nem lesz késő, kérjetelek és megadatik nektek, zörgessetek és megnyitattik nektek. Az emberek, akik kemények, restek, szívtelenek, nem állanak ellen a makacs követelődésnek és végre is engednek. Ha már a földi emberek sem mindig érzéketlenek az esedeklések iránt, mennyivel biztosabb lesz annak az Atyának a felelete, aki szeret minket.

Egy ember éjfélkor kopogtat egyik Barátja ajtaján és felébreszti őt. És a kapun keresztül így szól hozzá: Adj nekem három kenyeret kölcsön, mert váratlanul vendégem érkezett és nincs mit eléje tennem. De a másik álmosan így felel: Ne alkalmatlankodjál nékem, mert fáradt vagyok és nem akarok felkelni. És gyermekeim itt vannak velem az ágyasházban és alszanak és ha felkelek, felébrednek és sírni fognak. De a másik nem tágit és kopogtat az ajtón és felemeli hangját és összetett kezekkel könyörög, hogy tegye meg neki ezt a szívességet, hogy itt a szomszédságban nincsenek más barátai és az idő már későre jár és éhes vendége várja. És addig-addig dörömböz a kapun, hogy Barátja fölkel az ágyból és beereszti őt és annyi kenyeret ad neki, amennyire szüksége van.

Ez a Barát álomszuszék, de jószívű ember volt. Viszont a rosszak is úgy cselekszenek, mint ő. Volt egy városban egy Bíró, ki Istent nem félt. embert nem becsült. Rosszindulatú és gőgös ember volt, aki mindent a maga kénye-kedve szerint végzett. Egy özvegyasszony mindennap eljárt hozzá és igazságot kért és ámbár igaza volt. a Bíró mindig elutasította és nem akart kedvére tenni. De az özvegy béketűrőssel viselte a visszautasításokat és fáradhatatlanul a nyakára járt. És végül is a Bíró, hogy megszabaduljon az asszonytól, aki annyi ideje gyötörte már könyörgéseivel, rimánkodásaival és alkalmatlankodásaival, igazságot tett neki és elküldte békességgel.

De nem szabad többet kérni, mint amennyi megilleti az embert. Aki elvégezte munkáját, ételt és italt kap, de nem lesz különleges elbánásban része és nem is fogják jobban kiszolgálni, mint felebarátját, még kevésbé mint fellebbvalóját.

Ha a szolga, miután kint járt a mezőn vetni

vagy az állatokat legeltetni, hazatér, a Gazda nem szólítja őt asztalához, hanem előbb kiszolgáltatja magát 8 aztán neki is kiadja illő vacsoráját. Van egy Példabeszéd, amelyet Jézus Apostolaihoz intézett, akik akkor már azon vitatkoztak, hogy melyiküknek lesz külön helye az Országban. ^Vájjon megköszöni-e annak a szolgának, hogy megcselekedte, amiket neki parancsolt vala? Úgy ti is, mikor mindent megtesztek, ami parancsolva van nektek, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk; amit meg kellett cselekednünk, azt cselekedtük.«

Cselekedni: ez az egyetlen fontos dolog. Vannak némelyek, akik igent mondanak a parancsokra, azonban nem dolgoznak Ezeknek keményebb ítéletben lesz részük mint azoknak, akik nem hederítenek a parancsokra, de később megbánják és engedelmeskednek nekik. Egy Atyának! két Fia volt és így szólt az idősebbhez. Menj ki a szőlőmbe és dolgozzál. És a fiú igent mondott, de ahelyett, hogy kiment volna a szőlőbe, leheveredett az árnyékba aludni. Az Atya így szólt a kisebbikhez: Menj ki te is a szőlőmbe és dolgozzál bátyáddal. De a fiú így válaszolt: Nem, ma pihenni akarok, mert nem érzem jól magamat. Később azonban, meggondolva, hogy az öreg már nem tudja egyedül elvégezni a munkát s hogy bizonyára megsértette a kelletlenkedésével. erőt vett fáradtságán és kiment a szőlőbe és késő estig jó kedvvel dolgozott.

Meghallgatni az Ország Igéjét nem elegendő. Szájjal beleegyezni és folytatni az előbbi életet s emellett meg sem kísérelni a szívbeli átalakulást, kevesebb a semminél. »Azért minden, aki ez igéimet hallja és azokat teljesíti hasonló a bölcs emberhez, ki házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak; de nem dőlt össze, mert kősziklára volt

alapítva. És minden, aki ez igéimet hallja, de azokat nem teljesíti, hasonló leszen a bolond emberhez, ki házát fvényre építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak; és összedőlt az és nagy volt romlása.«

Ugyanez az okulás rejlik a Magvetőről szóló Példabeszédben. »Ime a magvető kiméne vetni. És amint vetett, némelyek az útfélre esének és eljövén az égi madarak, megevék azokat. Némelyek pedig köves helyekre esének, hol nem va!a sok földük és hamar kikelének, nem lévén mélyen a földben. De a nap melegében a hőség megütvén azokat, minthogy nem vala gyökerük, elszáradának. Némelyek pedig tövisek közé esének és felnövén, a tövisek elfojták azokat. Némelyek pedig jó földbe esének és termének százannyit.« Ez volt az a Példabeszéd, amelyet a Tizenkettő nem tudott megérteni. És Jézusnak önmagát kellett magyaráznia. A Mag az Ige. Abban, aki nem érti, eljő a gonosz és elragadja, ami szívébe vettetett. Aki megérti és örömmel fogadja, de nem gyökerezi le szívében, mingyárt az első üldözésnél elfelejti azt. Van, aki hallja és befogadja, de nem tudja elkergetni a világ, a gazdagság és a büszkeség gondjait és ezek az elburjánzó tövisek elfojtják benne az igét. De aki hallja az Igét és megérti és lelkének egyetlen urául és életének vezető elvéül választja, az valóban hasonló a termékeny földhöz, amelyben a mag százannyit terem.

És nem elegendő csupán meghallani, megérteni és cselekedni. Aki megkapta az Igét, annak nem szabad azt magánál tartogatnia.

Vájjon ki az, aki ha Lámpája van. az ágy alá dugja, vagy letakarja valamiféle edénnyel, vagy véka alá rejti? A Fénynek a ház közepében kell állnia és magasan, hogy mindenki lássa és hogy mindenkit beragyogjon.

Egy messze útra menendő Úr mindegyik szolgájának tíz minát hagyott, hogy gyümölcsöztesék. És midőn visszatért, számadásra vonta őket. És az első húsz minát adott neki vissza, mert a tízzel másik tízet nyert. És az Úr minden javainak intézőjévé tette őt. És a második tizenötöt adott neki vissza, mert ötnél többet nem sikerült neki nyernie. A harmadik azonban szepegve lépett elébe és megmutatta neki, valami rongyba becsavarva, a tíz minát, amit gondosan megőrzött. »Uram, íme a mináid; tudtam, hogy kemény ember vagy, aratsz, hol nem vetettél és gyűjtesz, hol nem hintettél; félvén tehát elmentem és pénzedet elrejtettem. Felelvén pedig Ura monda neki: gonosz és rest szolgál, a te szádból ítélek meg téged. Vegyétek el tőle a minákat és ad játok annak, akinek húsz minája vagyon. És mondák neki: hiszen már elege vagyon. Az Úr pedig így válaszolt: mondom nektek, hogy mindannak, akinek vagyon, adatik és bővelkedni fog, attól pedig, akinek nincsen, amiye van is elvétetik tőle. És a haszontalan szolgát vessétek a külső sötétségre; ott leszen sírás és fogak csikorgatása.«

Annak, aki befogadta az Igét, úgy kell cselekednie, hogy megsokszorozza áldásait. Olyan kincset kapott, amelyet méltán vesznek el tőle, ha gyümölcsözetlenül hagyja. Attól, aki nem gyarapította meg semmivel, elveszik azt is, amiye van, és annak, aki megsokszorozta, még többet fognak juttatni. Nem Szegények ezek, akiknek ajándékozni kellene valamit, mert nincs nekik, hanem hűtlen és rest béresek, akikre a világ legtermékenyebb földjét bízták.

Boldog az a Gazda, akit ura úgy cselekedve talál, hogy eledelt ad idején azoknak, akiknek fölébe rendelte. Ha azonban a Gazda verni kezdi szolgatársait és a szolgálóleányokat s csak evésen

és részegeskedésen jár az esze, Ura, mikor visszatér — és pedig az napon, amelyen nem reményli — megvesszőzteti őt és részét a képmutatókkal adja ki.

Mert a szolga, aki nem tudja urának akaratát, és mert nem tudja, nem hajtja végre, kevés verést kap; azonban az, aki tudta és mégis az ellenkezőjét cselekedte, sok veréssel fog megvesszőztetni és ki fog üzetni abból a házból, amelyben parancsolt. Az Ige Hordozóinak nincsen semmi mentségük, ha nem ők engedelmeskednek elsősorban az Igének. Attól, akinek sok adatott, még többet fognak számonkérni.

A tékozló fiú

Egy embernek két fia volt. Felesége meghalt, de ez a két fia megmaradt. Csak ez a kettő. De kettő mindig jobb, mint egy. Ha az egyik kint jár, otthon van a másik; ha a kisebbik megbetegszik, a nagyobbik kettő helyett dolgozik; és ha úgy esik, hogy az egyiknek meg kell halnia — a fiak is meghalnak, az ifjak is meghalnak és nemritkán előbb, mint az öregek — és ha az egyiknek a kettő közül meg kell halnia, a szerencsétlen apának megmarad legalább egy, aki törődik vele.

Ez az ember szerette fiait, nemcsak azért, mert vér voltak a véreből, hanem azért is, mert természetlőtől fogva szerető szívű volt. Mind a kettőt szerette, a nagyobbat is, a kisebbet is; talán egy kissé jobban szerette a kisebbet, mint a nagyobbat, de csak oly kicsivel jobban, hogy még maga sem vette észre. Csakhogy a legkisebb gyermekkel szemben minden apa és anya gyöngö; mert kisebb, mert szebb valamennyinél; mert a törvény kevesebb jogot biztosít neki; és mert az utolsó, aki gyermek volt és utána nem született senki a csa-

lában, úgyhogy az ő mindig friss gyermeksége meghosszabbodik, kiterjed, elhúzódik szinte az ifjúság küszöbéig, mint a gyöngédségnek valami elmúlhatatlan fénygyűrűje. Nem látjuk-e még ma is, amint szopott, amint első lépteit botorkálta kurta szoknyácskájában, amint apja nyakában ugrált és tovacskazott?

De ez az ember nem volt részrehajló. A fiait úgy szerette, mint két szemét és két kezét, egyformán kedvesek voltak neki, egyik jobbján, másik balján és minden gondja az volt, hogy egyik is, másik is megelégedett legyen és egyiknek se hiányozzék semmije.

Csakhogy még egyazon atyának gyermekei Közt is az egyik így gondolkodik, a másik amúgy. Szinte sohasem fordul elő, hogy két testvér azonos, vagy legalább csak hasonló természetű.

A nagyobbik komoly, okos. nyugodt ifjú volt, szinte már meglett, érett embernek tűnt, férjnek, családapának. Tisztelte atyját, de inkább mint urát. semmint apját, az érzésnek minden jele. minden rebbenése nélkül; pontosan dolgozott, de nyers és kicsinyes volt a béresekkal; elvégezte a parancsolt ájtatosságokat, de a szegények nem jöhettek közelébe: az ő érzése szerint nem volt számukra soha semmi, ámbár a ház teli volt minden istenáldásával. Testvérét látszólag szerette, de belsejében az irigység mérge rágott. Amikor azt mondják, hogy »úgy szeretik egymást, mint a testvérek«, az ellenkezőjét mondják annak, amit mondani kellene. Testvérek ritkán szeretik egymást igazán. Hogy egyébről ne is beszéljünk, a zsidó történet Káinnal kezdődik; folytatódik Jákobbal, aki behálózza Ézsaut. Józseffel, akit eladnak testvérei. Absolonnal, aki megöli Amont, Salamonnal, aki megfojtatja Adoniaszt: csupa vércsöpögés a féltékenykedések, az ellenségeskedések, az árulá-

sok hosszú útján. Helyesebb, ha testvéri szeretet helyett atyai szeretetet mondunk: kevésbé tévedünk.

A fiatalabb fiú másfajta volt. Fiatalabb volt és nem szégyelte ifjúságát. Lubickolt az ifjúságában, mint valami melegvizű tóban. Az ifjúságnak minden vágya, minden szenvedélye, minden kedvessége (és minden balszerencséje) megvolt benne, Az apjával szemben szeszélyes volt: Egyik nap megfojtotta volna és a másik napon az édig emelte volna; képes volt álló hetekig feleselni vele és azután egyszerre, végtelen gyöngédséggel vetette magát a keblére. A munkánál inkább kedvére valók voltak a barátaival élvezett szórakozások és nem ellenkezett, ha inni hívták, és a nőkön legeltette szemét, és pompás ruhákban járt, hogy különbnek lássék a többinél. De csupa szív: fizetett a helyett, akinek nem volt pénze, titokban kedvére tett bátyjának, senkit sem hagyott vigasztalás nélkül. A zsinagógában csak hébe-hóba mutatkozott s ezért s egyéb viselt dolgaiért a szomszéd polgárok, a jómódú és jómodorú személyek, a tekintélyes és tiszteletreméltó, a vallásos és zsugori emberek nem jó szemmel nézték és fiaiknak azt ajánlgatták, hogy ne érintkezzenek vele. Annál kevésbé, mint-hogy ez az ifjú oly nagylábon akart élni, hogy az meghaladta apjának anyagi erejét — jó ember az apja, mondogatták, csak gyöngé és vak — és olyan nyilatkozatokat engedett meg magának, amelyek kirívóan hangzottak egy jó nevelésű úri fiú szájából. Ennek a kis helynek kicsinyes élete nem volt ínyére: azt mondogatta, hogy jobb volna kalandok után járnai gazdag, népes, távoli országokban, túl a hegyen és a tengeren, ahol a pompás nagy városok vannak és a márvány oszlopcsarnokok, és a szigetek borai és a selyemmel és ezüsttel zsúfolt áruccsarnokok, és a pompásan öltözködő nők,

akik királynak módjára illatszerekben fürödtek és egész testüket keretlenül is engedékenyen oda-dobták egy darab aranyért.

Ott kinn a mezőn készen kellett állni a parancsra és a kemény munkára és nem volt módja cigányos és csavargó hajlamainak kielégítésére. Az apja, akármilyen gazdag, akármilyen jó ember volt is, fogához verte a garast; a bátyja szűrös szemekkel mérte végig, ha új ruhában jelent meg, vagy egy kissá pityókosan tért haza; a családban nem ismertek egyebet, csak a mezőt, a barázdát, a legelőt, az állatokat. Ez az élet már nem is volt élet, hanem küszködés.

És egy napon — sokszor gondolt már rá, de nem volt bátorsága a szót kimondani — megkeményítette szívét és arcát és így szólt atyjához:

— Add ki nekem az örökségrészt, mely engem illet, és nem kérek tőled többé semmit.

Ezek a szavak fájdalmat okoztak az öregnek, de nem felelt és elment a szobájába, hogy ne lássák zokogni. És egy darabig egyikük sem beszélt többet erről a dolgról. De a fiú szenvedett, komorságba roskadt, elvesztette tüzét és vidámságát s végül arca ragyogó színét is. És az apa látva fia szenvedését, maga is szenvedett és még jobban szenvedett arra a gondolatra, hogy elveszíti. De végül is atyai szeretete legyőzte önszeretetét. Számbavettek és megbecsültek mindent és az apa kiadta mindkét fiának a jussát és a maradékot megtartotta magának. Az ifjú nem vesztegette az időt: amit nem vihetett magával, azt eladta, és miután jó csomó pénzt szedett össze, egy este felült egy délceg paripára és szó nélkül elment hazulról. Bátyjának ez a távozás nem volt éppen kedve ellenére: Ennek ugyan nem lesz mersze még egyszer visszatérni és immár én vagyok az egyetlen fiú és én parancsolok egyedül, s ami még

maradt az örökségből, azt senki sem veheti el tőlem.

De az apa titokban elsírta minden könnyét, ráncos öreg szemének minden könnycseppjét; és öreg arcának minden ráncát könnyekben fűröszötte, egész öreg arcát átítatta, átáztatta a zokogás. Ettől a naptól fogva nem volt többé a régi és minden szeretetét megmaradt fiára árasztotta, hogy elfojtsa annak az elszakadásnak fájdalmát.

De egy hang azt súgta neki, hogy talán nem vesztette el örökre kisebbik fiát, hogy talán megéri még azt az örömet, hogy halála előtt még egyszer megcsókolhatja, és ez a hang elviselhetőbbé tette számára az elválás gyötrelmeit.

Ezenközben a szökevény ifjú sietve közeledett a dús és gyönyörű ország felé, ahol le akart telepedni. És minden kanyarodónál megtapogatta pénzeszacskóit, amelyek nyergéből kétoldalt lecsüngtek. Hamarosan megérkezett vágyai országába és megkezdődött a gyöngyélet. Úgy tűnt neki, hogy a rengeteg pénznek, amit magával hozott, sohasem szabad elfogynia. Szép házat vett bérbe, vásárolt öt vagy hat rabszolgát, úgy öltözött, mint valami herceg és hamarosan akadtak barátai és barátnői, akik ebédre-vacsorára vele voltak és csömörlésig itták a bort. A nőekkel nem garaszkodott s a legszebbeket válogatta ki, akik csak a városban voltak: olyanokat, akik tudtak táncolni és muzsikálni és pompásan öltözködni és bájosan vetkőzni. Az ő szemében sohasem volt elég, sem elég szép a rengeteg ajándék, hogy kiélvezze ezeket a testeket, amelyek olyan gyönyörűséges lágy-sággal adták oda magukat és a kék legkétségbeejtőbb kínjaiba kábították. A vidéki ficsúr, aki egyenesen a mezőről jött, akit elhatalmasodó érzékisége idején rövidre fogtak, akiben tombolt a nagyzás, immár szabad folyást engedett vissza-

fojtott tobzódásának és pompaszeretetének ebben a dáridózó életben, amely veszedelmes volt, mint a híd, amelynek nincsenek karfái.

Ez az élet nem tarthatott sokáig. Minden nagy hegy törpévé zsugorodik, ha csak elveszel belőle és nem teszel hozzá, — mondják a parasztok, mikor nekiállnak a gabonarakásnak, hogy a malomba cipeljék. A Tékozló erszényeinek is volt fenekük, mint minden erszénynek, és eljött a nap, amikor immár nem volt bennük sem arany, sem ezüst, de még csak bronz sem; nem volt egyéb, csak szövet és bőrdarabok, amelyek fonnyadtan heverték a padló kövezetén. Eltűntek a barátok és eltűntek a nők; rabszolgák, ágyak és asztalok dobra kerültek s az árukból került éppen valami ennivaló, csak-hogy kevés. Szerencsétlenségére éhínség is támadt abban az országban és a Tékozló arra ébredt, hogy éhezik egy éhező nép közepette. Immár senki még csak rá se nézett. A nők más városokba húzódtak, ahol jobb világ volt; éjszakáinak és tivornyáinak barátai kínos-keservesen tengették a maguk életét.

A szerencsétlen, lerongyolódottan és kifosztottan, otthagya a várost és egy úrhoz csatlakozott, aki kiment vidékre, ahol szép birtoka volt. És anyyira ajánlkozott neki, hogy megfogadta disznópásztornak, mei't fiatal volt és egészséges és disznópásztor kevés volt, mert ezt a mesterséget, aki csak tehette, nem vállalta. Zsidó emberre nézve nem lehetett nagyobb megaláztatás ennél. Még Egyiptomban is, ahol pedig imádták az állatok, éppen a disznópásztornak volt megtiltva a belépés a templomba, és nem akadt apa. aki feleségül adta volna hozzájuk leányát, s egy disznópásztor leányát senki, a világ minden kincséért sem vette volna el.

De a Tékozlónak nem volt más választása és ki kellett hajtania a disznócsordát a legelőre. Fize-

tést nem kapott, és enni is csak szűkösen, hiszen mindenkinek kevés volt az ennivalója. De a disznók nem szenvedtek szűkséget, mert mindent megessznek, és azon a vidéken rengeteg volt a szentjánoskenyér és evvel laktak jól. A kiéhezett szolga irigy szemekkel nézte ezeket a fekete és rózsás bőrű állatokat, amelyek turkáltak a földön és ropogtatták a termést és a gyökereket, és szerette volna ilyesmivel megtölteni a gyomrát és sírva fakadt, amint eszébe jutott otthonának tisztos bősége és a nagy város lakomái. Néha-néha, mikor erőt vett rajta az éhség, fölemelt a disznók rőfögő pofája alól egy-egy feketés szentjánoskenyér-hüvelyt, ezzel az ízetlen és fás csemegével enyhítve bánatának keserűségét. És jaj lett volna neki, ha a gazda meglátja!

A ruházata piszkos rabszolga-gúnya volt, amely búzlótt a trágyától; a cipője egy pár félretaposott saru, amelyeket alig-alig tartott össze egy-egy gyékényszál; a fején színehagyott rongy. És a szerelmes ifjú szép arca, amelyet a dombok napja barnára égetett, lesoványodott és megnyúlt, s valami ólomszínű piszkos sápadtság ömlött el rajta.

Ki hordja vájjon most otthon fonott és szövött gyapjúból való ragyogó köpenyeit, amelyeket ott hagyott bátyja szekrényeiben! Hol vannak vájjon bíborral festett selyemtunikái, amelyeket néhány garasért el kellett adnia az ószeresnek? Atyjának szolgálói különben öltözködtek, mint ő. És többet ettek, mint ő.

És magába szállva így szólt:

— Hány béres bővelkedik atyám házában kenyérrel, én pedig itt éhen halok!

Mindeddig elhessegette magától a Visszatérés gondolatát, alighogy felbukkant. Visszatérni abba az állapotba, miután megvetette otthonát, miután

megríkatta apját és miután elismerte bátyja igényeit! Visszatérni ruha nélkül, cipő nélkül, pénz nélkül, gyűrű nélkül — ami a szabadság jele volt — elégtelenítve s eltorzulva ebben a rabszolgai éhezésben, bűzösen és beszennyezettten ettől az undorító foglalkozástól, és igazolni az okos szomszédokat, az okos testvért, térdenállva megalázkodni az öreg előtt, akit búcsúszó nélkül otthagyt! Züllött rongyként visszatérni oda, ahonnan királyként távozott. Visszatérni a tálhoz, amelybe beleköpött. Abba a házba, amelyben immár semmi sem volt az övé.

Nem. Valamije még mindig volt. Az Atyja, Ha ő az apjáé volt, az apa is az övé volt. Hiszen az ő teremtménye, az ő testének alkotása, az ő magvából támadt egy szerelmes pillanatban. Az apa, ha meg is bántották, nem űzheti ki a tulajdon véréből. Ha nem akarja fiául, ott tartja majd legalább béreséül. Valami idegennek a helyén, aki más atyától született. »Fölkelek és atyámhoz megyek és mondom neki: — Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened; már nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem, csak béreseid közé fogadj be engem.« Nem fiad gyanánt térek vissza, hanem szolgád, munkásod gyanánt; nem szeretetet kérek tőled, hiszen ahhoz immár nincs jogom, hanem egy kis kenyeret a te konyhád.

És az ifjú, miután átadta gazdájának a disznókat, megindult hazája felé. Kért egy darab kenyeret a parasztoktól, akik adtak neki, s az irgalmas-ságnak és a jótékonyságnak ezt a kenyerét könnyeinek sós vizében fűrésztötte a szikomorfák árnyékában. Fölsebzett, felhorzsolt lábai alig bírták. Immár mezítláb volt, de a megbocsátásba vetett bizalma vezette, lépésről-lépésre, otthona felé.

És végezetül egy napon, déltájban feltűnt előtte apja háza. De nem mert zörgetni, sem kiáltani, sem

belépni. Ott kóválygott körülötte és figyelte, ha vájjon kilép-e onnan valaki. És íme az apja megjelenik a kapuban és már messziről megismeri ~«-a fiú már nem a régi, megváltozott, de egy apának a szeme, ha mégúgy elhomályosították is a könnyek, csalhatatlanul felismeri — és elébe fut és keblére vonja és csókolja és újra csókolja és fáradhatatlanul simul vértelen öreg ajkaival erre az elgyötört arcra, ezekre a szemekre, amelyeknek a kifejezése megváltozott, de amelyek még mindig szépek, erre a porlepte, de még mindig hullámos és lágy hajra, erre a testre, amely az övé.

A Fiú, zavartan és ellágyultan, nem tudja a csókokat viszonzni. És alighogy kibontakozik az atyai karokból, földre veti magát és dadogva mondja el előre kigondolt mondókáját:

— Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened és már nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem.

De ha az ifjú úgy megalázza magát, hogy szinte már megcsúfolja a fiú nevet, az öreg ebben a pillanatban annál inkább apának érzi magát; úgy tűnik neki, hogy most másodszor is atyjává lett. És anélkül, hogy válaszolna neki, homályos és lágy tekintettel, de a szép napok csengő hangján szól óda a szolgáltnak:

— Hozzátok elé a legjobb ruhát, a legszebbet, és öltöztessétek fel őt, adjatok gyűrűt kezeire és sarut lábaira.

Az Úr fiának nem szabad belépnie a házába ilyen koldussá züllötten. A legszebb ruhát új sarukat, gyűrűt a ujjára. És a szolgálk kötelesek szolgálni neki, mert ő is úr.

— És hozzátok elé a hizlalt borjút és vágjuk le, és együnk és vigadjunk, mert ez az én fiam meghalt vala és feléledt, elveszett vala és megtaláltatott. A hizlalt borjút ünnepre tartogattam: de van-e

az én számomra szebb ünnep ennél? Fiamat halottként elsirattam és íme most itt van velem, él; elvesztettem őt a világban és a világ visszaadta őt nekem. Távol volt és most velünk van; idegen házak kapuinak koldusa volt és most úr a maga házában; éhezett és most lakomát fog ülni a maga asztalánál.

És a szolgák engedelmeskedtek és a borjút levágták, megnyúzták, feldarabolták és elkészítették. És a pincéből felhozták a legöregebb bort és a legszebb szobát feldíszítették a visszatérés lakomájára. És némely szolgák elmentek, hogy meghívják az apa barátait és mások zenészeket hívtak, hogy gyorsan jöjjenek hangszereikkel.

És mikor már minden készen volt és a fiú megfürdött és az apa újra meg újra végigcsókolta — mintha a szájával akart volna megbizonyosodni, hogy valóban a fia van vele és nem valami álombeli jelenés — elkezdtek lakomázni és bőven töltötték a bort és a zenészek kísérték a vigasság dalait. A Nagyobbik kint volt a mezőn dolgozni, és este, hazatérőben, amint a házhoz közeledett, hangokat és zúgást és tapsolást és táncosok dobogását hallotta. Sehogy sem fért a fejébe a dolog. Ugyan mi történt? Talán megbolondult az apám? Vagy váratlanul valami lakodalmas menet jött a házunkba?

Ellensége volt a zenebonának és az új arcoknak és nem akart belépni, hogy meggyőződjék róla, mi folyik odabent. De odahívott egy szolgát, aki kilépett a házból és megkérdezte, vajjon mit jelent ez a zűrzavar.

— Öcséd jött meg. És atyád a hizlalt borjút ölette le, hogy visszatért épen, egészségben.

Ezekre a szavakra valami a szívébe nyilalt; és elsápadt Nem örömeiben, hanem haragjában és irigységében. Forrt benne a régi irigység, mert úgy

érezte, hogy az igazság az ő részén van. És nem akart belépni a házba, hanem megállt odakint és méltatlankodott.

Ekkor kijött az apja és így szólt hozzá:

— Jöjj, öcséd hazatért és kérdezősködött felőled és szeretne látni és ünnepeljünk együtt.

De az Okos nem tudta magába fojtani a szót s életében először merészkedett szemtől-szembe szemrehányást tenni apjának.

— Íme, annyi esztendő óta szolgállok neked, mint valami szolgád és sohasem hágtam át parancsodat, de sohasem adtál nekem egy gödölyét, hogy barátaimmal vígan elkölthettem volna. Midőn pedig ez a te fiad, ki örökségét eltékozolta a bordélyházakban, hazatért, a hizlalt borjút ölted le neki.

Ezzel a néhány szóval feltárta lelkének egész nemtelenségét, amely mindeddig az okosság farizeus-köpenyegébe volt rejtve. Szemére veti apjának a maga engedelmességét, szemére veti fukarságát — sohasem adtál nekem még egy gödölyét sem! — és ő, a szeretet nélküli fiú, szemére veti neki, hogy túlságosan szerető apa. »Ez a te fiad.« Nem mondja, hogy »testvérem«; csak ismerje el fiául az apja, de ő nem akar ja testvérül elismerni. »Eltékozolta pénzedet az uccai nőekkel.« Nem az ő pénzét, nem az ő asszonyaival; miközben én veled voltam, és izzadtam földeiden, jutalom nélkül.

De az apa, valamint másik fiának megbocsátotta bűneit, megbocsátja ennek is.

— Fiam, te mindenkor velem vagy és mindenem tied. De most vigadni és örvendezni illet, mert ez a *te öcséd* meghalt vala és föléledt, elveszett vala és megtaláltatott.

Az apa biztosra vette, hogy ezek a szavak elegendők arra, hogy torkára forrasszák a szót. »Meghalt vala és föléledt, elveszett vala és megtalálta-

tott.« Van-e itt szükség-egyéb érvekre? És vannak-e érvek, amelyek erősebbek lehetnének ezeknél? Hát megtette, amit tett. Eltékozolta vagyonomat a nőikkel; pazarolta, ameddig csak bírta. Itt hagyott engem búcsúszó nélkül, itt hagyott zokogni. Még ha gonoszabban cselekedett volna is, akkor is a fiam. Ha rabolt volna az országutakon, ha ártatlanokat gyilkolt volna, ha még jobban megbántott volna is, nem feledhetem el, hogy az én fiam, az én vérem. Eltávozott és visszatért, eltűnt és megkerült, elveszett és megtaláltatott, halott volt és feltámadott. Mászt nem kutatok, és hogy ezt a csodát megünnepeljem, arra egy hizlalt borjú is kevésnek látszik. Te nem hagytál el engem soha; té mindig velem voltál; minden gödölyém a tied, csak kérned kell őket; mindennap az asztalomnál ettél. De ez távol volt oly sok nap, annyi hét, annyi hónap óta. Nem láttam őt már, csak álmaimban; nem evett velem egy darab kenyeret már oly rég ideje. Nincs-e hát jogom örvendezni legalább ezen a napon?...

Jézus itt megállt. Nem folytatta az elbeszélést. Nem volt rá szükség. A Példabeszéd tanulságához nincs szüksége toldalékokra. De a Zsidó József története után emberi ajak nem mondott ennél szebb történetet, amely mélyebben megragadná az emberek szívét.

A magyarázóknak szabad csürni-csavarni és rágódni rajta. Hogy a Tékozló az új ember, aki megtisztul a fájdalom próbájában, és hogy az Okos a Farizeus, aki megtartja a régi törvényt, de nem ismeri a szeretetet Vagy hogy az Okos a zsidó nép, amely nem érti meg az Atya szeretetét, ki keblére öleli a Pogányt, ámbár az a pogányság piszkos szerelmeiben fetrengett és disznók társaságában élt.

Jézus nem állított fel talányokat, ő maga

mondta, a Példabeszéd végén, hogy nagyobb öröm van az égben egy megtért bűnösön, mint minden igazon, akik büszkélkednek az ő hamis igazságukban, mint minden tisztán, akik kevélykednek az ő külső tisztaságukban, mint minden vakbuzgón, akik szívük sivárságát a törvény tüntető tiszteletével palástolják.

A valódi igazak felvétetnek az Országba, de felőlük nincsen kétség. Nem okoztak reszketést és szenvedést és nem kell vigadni miattuk. De annak, aki a pusztulás szélén állott, aki rengeteget szenvedett, hogy megújítsa lelkét, hogy legyőzze a benne rejlő állatiaságot, aki jobban megérdemelte helyét, mert meg kellett tagadnia egész múltját, hogy megkapja azt, annak felharsannak a vigaság énekei.

»Kicsoda az az ember közületek, kinek száz juha vagyon, és ha elveszt egyet azok közül, nem hagyja-e a kilencvenkilencet a pusztában, és az után megyén, amely elveszett vala, mígnem megtalálja azt? És midőn megtalálja, vállaira -veszi, örülvén, és hazamenvén egybehívja barátait és szomszédait, mondván nekik: örvendjetelek velem, mert megtaláltam az én juhomat, mely elveszett vala.«

»Vagy amely asszonynak tíz garasa lévén, ha elveszt egy garast, nem gyújt-e gyertyát, és kisöpri házát és keresi szorgalmasan, mígnem megtalálja. És midőn megtalálja, egybehívja barátait és szomszédait, mondván: örvendjetelek velem, mert megtaláltam a garast, melyet elvesztettem vala.«

És ugyan mi egy juh egy feltámadott fiúhoz, egy megmentett emberhez képest? És mit ér egy garas ahoz az eltévelyedetthez képest, aki újra megtalálta a szentséget?

Példabeszédek a bűnről

De a bocsánat kötelezettséget teremt, amely alól nincsenek kivételek. Átruházható és át is kell ruházni. A szeretet tűz, amely ha nem gyújt lángra másokat, kialszik. Megégettek téged az örömmel; égesd meg te is azt, aki hozzád jő, mert különben füstösre égetett, de jéghideg sziklánál egyéb nem leszel. Aki kapott valamit, annak azt tovább keli adnia; jobb ha tetézve adja tovább — de adja tovább legalább egy részét.

Egy Király ember egy napon számot akart vetni szolgáljaival. És egymás után színe elé idézte őket. Az elsők között eléje vezettek egyet, aki Tízezer Talentummal tartozott neki. Mivel pedig nem volt honét megfizetnie, a Király megparancsolta, hogy adassék el ő és felesége fiaival és minden vagyonával együtt, hogy adósságának egy részét legalább így fizesse meg. A szolga kétségbeesetten a Király lábaihoz vetette magát. Olyan volt mint egy rongyhalom, amelyből jajveszékelés és rimánkodás tört elő: légy béketűrőssel hozzám, várj még egy keveset és megfizetek neked mindent, de ne engedd meg, hogy feleségem és gyermekeim vásárra kerüljenek, mint a juhok, hogy elszakasszák őket tőlem és elvigyék, ki tudja, hová.

A Királynak megesett a szíve, — neki is voltak kis gyermekei — szabadon bocsátotta és elengedte neki hatalmas adósságát.

A szolga kiment, szinte megváltozottan, de a szíve még ez után a nagy kegyelem után is a régi volt. És találkozott egyik szolgatársával, aki Száz Dénárral tartozott neki, — csekélység a Tízezer Talentumhoz képest — rárohant és torkonragadta: fizesd meg, amivel tartozol, azonnal, vagy különben megkötöztetlek a poroszlókkal. A szerencsétlen, erre a támadásra, úgy cselekedett, mint kevés-

sel előbb üldözője a Király előtt: lábaihoz borult, könyörgött, jajveszékelt, esküdözött, hogy pár napon belül megfizeti, ruhája szegélyét csókolgatta, emlékeztette Őt régi barátságukra s türelemre kérte gyermekei nevében, akik otthon várakoztak rá.

De ez a gazember, aki szolgálta volt és nem Király, nem könyörült: karonragadta az adóst, a törvényszék elé hurcolta és tömlöcbe vettette. A palota többi szolgálói között híre ment az esetnek és mindenkit megszorított. Végre eljutott a Király fülébe is, aki maga elé idéztette a Könyörtelent és kínpadra vonatta: Én elengedtem neked nagy adósságodat, vájjon nem kellett volna-e neked is elengedni társadnak adósságát, amely sokkal kisebb volt? Én könyörültem rajtad, vájjon nem kellett volna-e neked is könyörülnöd szolgatársadon?

A bűnösök, ha egyszer megismerik a bennük fészkelő gonoszt és alázatos szívvel kitépik magukból, sokkal közelebb vannak az Országhoz, mint a jámborok, akik tulajdon jámborságuk marasztalásával beszennyezik magukat.

Két ember ment fel a Templomba imádkozni; az egyik Farizeus volt, a másik Vámos. A Farizeus homlokán és balkarján az imádkozószalaggal, köpenyén a csillogó hosszú rojtokkal, merev tartásban állva, mint aki otthon érzi magát, így imádkozott: Ó Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, házasságtörők, mint ez a Vámos is. Kétszer böjtölök hetenként, és tizedet adok mindenből és megtartom a törvény minden szakaszát.

Viszont a Vámos még a szemeit sem merte felemelni és mintha szégyelte volna magát, hogy megjelent az Úr színe előtt. Felsőhajtott és mellét verte és csupán ennyit mondott: ó Istenem, irgalmazz nekem, bűnösnek.

»Mondom nektek: ez megigazulva méné házához, inkább, mint amaz; mert minden, aki magát felmagasztalja, megaláztatik, és aki magát megalázza, felmagasztaltatik.«

Egy törvénytudó megkérdezte Jézustól, hogy ki az ő felebarátja. Jézus elbeszéléssel felelt: Egy ember, egy Zsidó Jeruzsálemből Jerikóba ment, át a hegyek szakadékain. Rablók támadtak reá és miután megsebesítették és kifosztották, félholtan ott hagyták az úton. Arra ment egy Pap, egyike azoknak, akik főszerepet visznek az ünnepeken és gyűléseken, és azzal dicsekszenek, hogy tövéről-hegyére ismerik Isten akaratát, látta a szerencsétlent ott elterülve, de nem állt meg és hogy elkerülje a tisztátalan érintkezést, átment az út másik felére. Kevéssel utóbb egy Levita tűnt fel. Ó is egyike volt a legbenfentesebb vakbuzgóknak és alaposan ismert minden szent szertartást és a sebesült előtt nem is a Templom szolgájának, hanem a Templom valamelyik urának tűnt. Odasandított a vérző testre és messzire elkerülte és továbbment. Végül egy Szamaritánus ment arra. A Zsidók szemében a Szamaritánusok hitetlenek, árulók, szinte a pogányoknál is kárhuzatosabbak voltak, csak azért, mert nem akartak Jeruzsálemben áldozni és nem akarták elfogadni Nehemiás reformját. A Szamaritánus pedig nem kezdte vizsgálgatni, vájjon az út kövei közt fekvő szerencsétlen körülmetélt-e vagy körülmetéletlen, judeabeli vagy szamariabeli-e. Hanem odament hozzá és ahogy ebben a siralmas állapotban látta, azonnal könyörületre indult. Üvegeket szedett elő nyergéből, kevéske olajat és kevéske bort öntött a sebeire, nagyjából bekötözte azokat valami gyolccsal, föltette az ismeretlent a szamarára, elvitte valami fogadóba, ágyba fektette, igyekezett magához téríteni, valami kis meleg ételt adott a szá-

jába és nem hagyta el, amíg nem látta, hogy legalább annyira jobban lett, hogy beszélni és enni tudott. Másnap előhívta a fogadóst és két dénárt adott neki: viseld gondját ennek az embernek, vigyázz rá, ahogy csak tudsz, és amit ezen felül költesz, mikor visszatérek, megadom neked.

Felebarátunk tehát az, aki szenved, akinek segítségre van szüksége. Bárki légyen is az. Bár milyen nemzetiségű vagy állású. Az ellenséged is, ha szüksége van rád, még ha nem is kér, ő is elsősorban felebarátod.

A szeretet a leghatalmasabb jogcím arra, hogy valaki bebocsáttassék az Országba. Tudta ezt a Gazdag Lakmározó, aki bíborba és bársonyba öltözködött és minden áldott nap tivornyázott barátaival. Palotája kapujában ott feküdt a szegény Lázár, kiéhezetten, rakva fekélyekkel, és megelégedett volna a morzsalékokkal és a csontokkal, amelyek a Dőzsölőnek asztaláról hullottak. A kutyák megkönyörültek Lázáron és nyomorúságán és, minthogy nem tehettek érte egyebet, nyaldosták a sebeit és ő simogatta ezeket a jószívű okos állatokat aszott kezével. De a Gazdag nem könyörült meg Lázáron és soha, egyetlenegyszer sem jutott eszébe, hogy odahívja asztalához s még csak egy falat kenyeret, még csak a szemébe szánt konyhahulladékot sem küldte ki neki, amit pedig még a konyhalegények is kidobtak. Történt, hogy mind a ketten, a Szegény is, a Gazdag is, meghaltak, és a Szegény Ábrahám asztalához került és a Gazdag Poklokra taszított szenvedni. És kegyetlen szomjúság gyötörte és senki sem enyhített rajta. Messziről látta Lázárt, aki a Pátriárkákkal lakomázott, és a lángözönből felé kiáltott: Atyám, Ábrahám, könyörülj rajtam és küldd el Lázárt, hogy vízbemártván ujjá hegyét, enyhítse meg az én ajkamat, mert gyötörtetem e lángban.

Ameddig éltek, nem adott neki még egy morzsát sem és most nem arra kérte, hogy szabadítsa ki a tűzből, nem kért tőle egy pohár vizet, nem is egy kortyot, és még csak nem is egy cseppel, hanem megelégedett volna azzal a kis nedvességgel, ami elfér egy ujj hegyén, a Szegény legkisebb ujjának hegyén. De Ábrahám így felelt: Fiam, jusson eszedbe, hogy elvetted a jókat életedben és Lázár hasonlóképpen a rosszakat. Most pedig ez vigasztaltatok és te gyötörtetel. Ha lakomádból csak a legkisebb részt is juttattad volna neki, pedig tudtad, hogy éhezik és ott fetreng ajtód előtt nyomorultabbul, mint egy kutya és végül is a kutyák több irgalmassággal voltak hozzá mint te, ha csak egyetlenegyszer egy falatka kenyeret adtál volna neki, nem kellene most könyörögnöd vízbemártott ujja hegyéért.

A Gazdag élvezi a vagyonát és sajnálja odaadni belőle a legkisebb részt is, mert azt hiszi, hogy az élet sohasem röppen el és hogy a jövő olyan lesz, mint a múlt. De a Halál őt is eléri és éppen akkor, mikor legkevésbé gondol reá. Volt egyszer egy földbirtokos, akinek az egyik évben a szokottnál bőségesebb termése volt birtokain. És elábrándozott ezen az új gazdagságán. És monda: Elbontom csúreimet és nagyobbakat építek, hogy elférjenek bennük minden terményeim, a búza, az árpa, és a zab, és új pajtákat építek a szénának és a szecskának és új istállókat az ökröknek, amelyeket majd vásárolok és még egy nagy istállót, amelybe belefér majd minden juhóm és kecském. Azután mondom lelkemnek: Immár van sok jószágod, sok esztendőre eltéve; nyugodjál, egyél, igyál, vígan lakozzál és ne gondoldj semmi mással.

És nem ötlött eszébe, még egy pillanatra sem az a gondolat, hogy eme földi javaiból kihalás-

hatna egy kis részt, hogy segítsen, vele országa szegényein. De még ugyanazon az éjjelen, amelyen üy nagyszerű gyarapodásról ábrándozott, meghalt a Gazdag és másnap eltemették, magányosan és meztelenül, a föld alá, és nem volt senki, aki közbenjárt volna érte az égben.

Aki nem tudja barátaivá tenni a szegényeket, aki nem arra használja gazdagságát, hogy enyhítse vele a nyomorúságot, ne is gondoljon arra, hogy bejut az Országba. Néha e Világ uiái esze-
sebbek az ő földi dolgaikban, mint a Világosság Fiai az ő mennyei dolgaikban. Mint az a Sáfár, aki megcsalta gazdáját és távoznia kellett állásából. Egymás után maga elé hívta sáfársága adósa-
it s mindegyiknek elengedte adóssága egy részét, úgyhogy amikor elbocsátották, ravasz mesterkedése révén, itt is, ott is egy csomó barátja volt, akik nem hagyták éhen halni. Jót tett magával és másokkal akként, hogy megcsalta és kifosztotta gazdáját: tolvaj volt, de eszes tolvaj. Ha az emberek annyi eszességet fordítanak lelkük meg-
mentésére, mint amennyit ez fordított teste fenntartására, mennyivel többen volnának az Országban a megtértek!

Aki nem tér meg idejében, kivágatják, mint a Meddő Fügefa. De a megtérésnek tökéletesnek kell lennie, mert a visszaesések sokkal jobban eltávolítanak tőle, mint amennyire közel hoztak a lelki-furdalások. Egy Emberben gonosz lélek lakozott és sikerült kiűznie magából. A tisztátalan lélek vizetlen helyeken járt, nyugalmat keresvén, de nem találván, vissza akart térni oda, ahol előbb lakozott. De észrevette, hogy a ház, annak az embernek lelke, tiszta, ki van söpörve, föl van ékesítve, úgyhogy alig lehet ráismerni. Akkor elmegyén és magához vészen más két lelket, nálánál gonoszabbakat és a sereg élén sikerül bejutnia a

házba, úgyhogy annak az embernek utóbbi állapota rosszabb az elsőnél.

A diadalmak napján a fájdalom és a mentegőzések kevesebbet fognak számítani, mint a szél susogása a nádszálak között. Akkor lesz az utolsó és megfellebbezhetetlen Válogatás. Valamint a Halásznak válogatása, aki miután kihúzta a tengerből halakkal teli hálóját, leül a parton és az ehetőket kosarakba dobja és a rosszat szemébe veti. A bűnösöknek hosszú nyugalom áll rendelkezésükre, hogy elegendő idejük legyen a megváltozásra. De ha eljön ama nap, aki nem érkezett a kapukhoz vagy nem méltó, örökre kívül marad. Egy derék Paraszt jó Magot vetett földjébe. De íme éjjel eljött a földre az ő ellensége és teli marokkal hitvány konkolyt vetett belé. Kis idő múlva a mező zöldelni kezdett és a béresek észrevették a konkolyt és elmentek jelenteni gazdájuknak.

— Akarod-e, hogy elmenjünk és kiszedjük?

De a derék Földműves így felelt:

— Nem, nem, nehogy a konkolyt szedvén, kigyomláljátok azzal együtt a búzát is. Hagyjátok mind a kettőt felnőni. Majd ha itt lesz az aratás napja, megmondom az aratóknak: szedjétek ki előbb a konkolyt és kössétek azt kékébe és égesétek meg és hamvasszatok el, de a búzát, a jó búzát, gyűjtsétek az én csűrömbe.

Jézus is, tisztos Földműves léte, megvárja az aratás napját. Egy napon beláthatatlan sokaság sereglett köré, hogy hallgassa őt és látva ezeket az embereket és asszonyokat, akik éheztek az igazságot és szomjúhozták a szeretetet, megsajnálta őket és így szólt. Tanítványaihoz:

— Az aratás ugyan sok, de a munkás kevés; kérjétek azért az aratás urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába..

Az ő hangja nem jutott el mindenhová: a Tizen-

kettő sem volt elegendő; más hirdetőkre is van szükség, hogy a Jó Hír eljusson mindazokhoz, akik szenvednek és akik várják.

A tizenkettő

A sors, mivel nem tudja más módon megfizetni a nagyokat az ő nagyságukért, tanítványokkal veri meg őket.

Minden tanítvány, éppen azért, mert tanítvány, nem ért mindent, hanem legfeljebb félig, vagyis a maga módján, a maga lelki alkata szerint; és éppen ezért, akarattalanul is elárulja a mester tanítását; eltorzítja, elnépszerűsíti, elsekélyesíti, elrontja.

A tanítványnak majdnem mindig vannak társai is, mert nincs egyedül, féltékeny a többiekre; első szeretne lenni legalább a másodrangúak között; és éppen ezért becsmérli társait és áskálódik ellenük; mindegyik azt hiszi, vagy legalább is szeretné, ha azt hinnék róla, hogy ő az egyetlen tökéletes tolmácsa a mesternek.

A tanítvány tudja, hogy tanítvány, és néhanapján szégyenli is magát, hogy ő olyasvalaki, aki más asztalánál eszik. Ennélfogva csüri-csavarja és szétszaggatja a mester gondolatát, hogy elhitesse, mintha a saját gondolata volna, más. mint amaz. Vagy pontosan az ellenkezőjét hirdeti annak, amire tanították: ez aztán a legostobább és legszolgaibb fajtája a tanítványságnak.

Minden tanítványban, még azokban is, akik a legalázatosabbaknak és leghívebbeknek látszanak, csirájában ott rejlik egy-egy Júdás.

A tanítvány parazita, passzív lény. Valami közép-lény. aki meglopja az eladót és megcsalja a vevőt. Valami kitartott, aki ha ebédre viszik, csipked az előételekből, nyalogatja a mártásokat,

megkoppasztja a gyümölcsöstálat, azonban a csontokhoz nem nyúl, mert nincsenek fogai — vagy legfeljebb csak tejfogai vannak — hogy megrágja őket és kiszívja belőlük a dús velőt. A tanítvány körülcifrázza a kijelentéseket, elhomályosítja a misztériumokat, összebonyolítja a világos dolgokat, tetézi a nehézségeket, magyarázza a szótagokat, eltorzítja az alapelveket, ködbe burkolja a nyilvánvaló tényt, óriásivá dagasztja a mellékeset, elsorvasztja a lényegét, felhígítja az erős bort és mégis úgy árulja ezt a hánytatószerét, mint valami elixírt, párlatot és erős kivonatot. Fáklya helyett, amely fényt és tüzet áraszt, ő csak kicsinyke mécses, amely füstöl s még önmagát sem világítja meg.

Mindazonáltal senki sem mondhatott le as efféle tanítványokról és követőkről, még akkor sem, ha akart volna is. Mert a nagynak, aki nagyon idegen a tömegtől, nagyon távolálló, nagyon magányos, szüksége van arra, hogy maga mellett érezzen valakit: nem tud megállni az illúzió nélkül, hogy valaki hallgatja az ő szavait, hogy elfogadja az ő gondolatát és átadja másoknak, megszire, halála előtt és halála után. Ez a nomád, akinek nincsen otthona, baráti tűzhelyre vágyakozik. Ennek a gyökértelennek, akinek nem lehet családja a test szerint, kedvesek a lélek szerint való fiak. Ennek a kapitánynak, akinek katonái csak akkor születnek majd meg, mikor már az ő vére áztatta a földet, az a vágya, hogy egy kis hadsereget érezzen maga körül.

Minden nagyság immanens tragikumának egyik formája jelentkezik itt: a tanítványok ellenkezők és veszedelmesek, de a tanítványokról, még ha hamisak is, nem mondhat le senki. A próféták szenvednek, ha nem akadnak tanítványokra; és talán még jobban szenvednek, ha rájuk találnak,

Azért, mert egy gondolat ezer szállal gyökeredik a lélekben, erősebben mint a gyermek. Olyan drága, finom, törékeny, — annál nehezebben közölhető, minél újabb. Rábízni másvalakire, beleojtani egy idegen, szükségképpen alacsonyabbrendű gondolatba, odaadni annak a kezébe, aki nem tudja majd megbecsülni, — ezt az ennyire ritka letétet: egy nagy gondolatot, egy új gondolatot — mérhetetlen felelősség, szakadatlan gyötrem, szenvedés.

Mindazonáltal a nagy emberben megvan az a vágy, hogy szétossa mindenek között azt, amije van, és önmagának ez a munka nagyon súlyos volna; megvan benne a hiúság, amelynek sikerül megfészkelődnie még a legzárkózottabb büszkeség tövében is. és a hiúságnak szüksége van gyöngéd szavakra, magasztalásokra, ha ezek sértők is. helyeslésekre, ha ezek csak szavak is igazolásokra, még ha közepesek is: diadalokra, még ha látszólagosak is.

Krisztus mentes volt a nagyoknak kicsinyeségeitől, mindazonáltal, mivel az emberiség minden terhét magára vette, nem akarta kivonni magát az alól sem, amit a tanítványok rónak rá. Azt akarta, hogy mielőtt ellenségei meggyötrik, barátai gyötörjék meg.

A papok csak egyetlenegyszer ölték meg; tanítványai minden áldott nap szenvedést okoztak neki. Az ő Kínszenvedése nem lett volna tökéletesen kegyetlen, ha a Sadduceusokon, az Üldözőkön, a Rómaiakon, a Csöcseléken kívül nem sújtott volna le rá az Apostolok hűtlensége is.

Tudjuk, kik voltak. Galileai létére a galileabeliek közül válogatta őket; szegény létére a szegények közül válogatta őket; együgyű ember létére — ez az együgyűség azonban túlszárnyalt minden filozófiát — az együgyűeket hívta meg,

akikben az együgyűség röghöz tapadó maradt. Nem akarta őket a Gazdagok közül választani, mert éppen azért jött, hogy ezek ellen hadakozzék; sem az Írástudók és a Doktorok közül, mert azért jött, hogy felforgassa az ő Törvényüket; sem a Filozófusok közül, mert Palesztinában nem éltek filozófusok, és ha lettek volna is, igyekeztek volna az ő természetfölötti misztikájukat kioltani a dialektika vékája alatt.

Tudta, hogy ezeket a faragatlan de érintetlen, műveletlen de lelkes embereket végül is kedve szerint alakíthatta volna, magához emelhetne volna, gyúrhatta volna, mint a folyó iszapját, ami sár, de ha kiformálták és kemencében kiégették, örök szépséggé válhatik. Csakhogy éhez a változáshoz szükséges volt a Harmadik Személyből áradó láng. Pünkösdig nagyon gyakran az ő tökéletlen természetük volt túlsúlyban, ez volt minden botlásuk cinkosa.

A Tizenkettőnek sok minden megbocsáttatik, mert néhány pillanat kivételével megvolt bennük a hit; mert igyekeztek úgy szeretni őt, ahogy akarta, hogy szeressék; és mindenekfelett azért, mert miután elhagyták a Gethsemani kertben, nem feledték el többé soha és az ő szavainak és az ő életének emlékezetét átadták az örökkévalóságnak.

De ha az Evangéliumokban közelről szemügyre vesszük azokat a tanítványokat, akikről valamiféle adatunk van, lehetetlen, hogy el ne facsarodjék a szívünk. Ezek a szerencsések, akik abban a megbecsülhetetlen kegyelemben részesültek, hogy Krisztussal. Krisztus környezetében élhettek, vele járhattak, étkeztek, egy szobában aludhattak, színről-színre láthatták, érinthették a kezét, megcsokolhatták, tulajdon szájából hallhatták igéjét, ez a tizenkét szerencsés, aki titokban millió és millió lélek irigyelt századokon át, ezek nem mutatkoztak

mindig méltóknak arra a fenséges boldogságra, amely csak nekik jutott osztályrészükül.

Látjuk őket: keményfejúek és keményszívűek, nem bírják megérteni a Mester legvilágosabb Példabeszédeit sem; nem mindig képesek megérteni, még halála után sem, hogy ki volt Jézus és mi fajta az az Ország, amelyet ő hirdetett; gyakran fogyatékos a hitük, a szeretetük, a testvériségük; jutalmakra vágyakoznak; irigykednek egymásra, szomjazzák a bosszút, amellyel majd megfizetnek a bántalmakért; türelmetlenek azzal szemben, aki nincs velük; bosszúállók azzal szemben, aki nem .. akarja befogadni őket; álmosak, kétségkedők, anyagiasság, kapzsis, gyávák.

Az egyik háromszor megtagadja; a másik csak akkor imádja, mikor már a sírban van; a harmadik nem hisz küldetésében, mért Názáretből jó; a negyedik nem akarja elhinni Feltámadását; s végül a ötödik eladja ellenségeinek és egy utolsó csókkal elárulja őt azoknak, akik foglyul akarják ejteni"; némelyek »visszavonultak és nem tartottak többé.... vele«, mert nem értették a beszédeit.

Jézusnak több ízben meg kellett feddenie őket értelmüknek ezért a lomhaságáért. Elbeszéli a Magvetőről szóló példabeszédet és nem fogják fel az értelmét: »Ti nem értitek ezt a példabeszédet? És hogyan fogjátok megérteni mind a többi példabeszédet?« Inti őket, hogy óvakodjanak a Farizeusok és Sadduceusok kovászatól és ők azt hiszik, hogy az anyagi kenyérről beszél. »Mégsem vesztetek észre s nem értitek-e? Mégis elvakult szívetek van-e? Szemeitek lévén, nem láttok-e? És nem jutó eszetekbe?

Úgyszólván mindig azt hiszik, épúgy mint a csöcselék, hogy Jézus a testi, a politikai, a harcos Messiás, aki azért jött, hogy felállítsa Dávid ideigváltó trónusát. Akkor is, mikor már-már felmegy

a mennybe, kérdésükkel zaklatják: »Uram, vájjon ez időben *állítod-e vissza Izrael Országát?*« és már előbb, a Feltámadás után, az emmauszi tanítványok így beszélnek: »Mi pedig reménylők, hogy *megváltja Izraelt, de...*«

Versengenek egymással, hogy megtudják, kié lesz az első hely az Országban és Jézus kénytelen rendreutasítani őket. »Mit beszélgettetek az úton? ők pedig hallgatának, mivelhogy az úton egymással arról vetekedtek vala, ki nagyobb közülük? És leülvén, híva a Tizenkettőt és monda nekik: Aki első akar lenni, legyen mindenik között utolsóbb és mindenik szolgája.«

Féltékenyek a kiváltságaikra és beárulják Jézusnak azt az embert, aki nevében ördögöket űzött. »Ne tiltsátok el őt, — felelte Jézus — mert nincs, ki csodát tévén az én nevemben, egyhamar gonoszul szólhasson felőlem. Mert aki nincs ellenünk, mellettünk vagyon.«

Egy kapernaumi beszélgetés után némelyek zúgolódnak szavai miatt. »Sokan hallván ezeket tanítványai közül, mondák: Kemény beszéd ez és ki hallgathatja azt?« És otthagyták.

Mindazonáltal Jézus nem takarékoskodik utasításaival, ha valaki követni akarja őt. Egy írástudó kijelenti neki, hogy bárhová is követi. »És monda neki Jézus: A rókáknak barlangjaik vannak és az égi madaraknak fészkeik, az Ember Fiának pedig nincs, hová fejét lehajtsa.« Egy másik, még pedig egy tanítvány, előbb el akarta temetni atyját: »Jézus pedig monda neki: Kövess engem és hagyd a holtaknak eltemetni halottaikat.« Van még egy harmadik is. »Uram, követlek téged, de előbb engedd meg, hogy búcsút vegyek otthonvalóimtól. Monda neki Jézus: Senki, aki kezét az ekére tévén, hátranéz, nem alkalmas az Isten Országára.«

Odajárult hozzá egy Gazdag Ifjú is, aki megtartotta a parancsolatokat. »Jézus pedig rája tekintvén, megszereté őt és monda neki: Egy híjjával vagy: menj, amid vagyon, mind add el és oszd a szegényeknek, és kincsed leszen mennyben, azután jöjj, kövess engem. Ki megszorodván ez ígén, elméne bánkódva, mert sok jószága vala.«

Hogy valaki vele emberré lehessen, el kell hagynia Házát, Halottait, Családját, Vagyonát — valamennyi közönséges szerelmét, valamennyi közönséges javát. Az, amit ő cserébe ad érte, kárpótolja minden lemondásáért. De kevesen képesek efféle lemondásokra — és némelyek, miután már hittek benne, visszafordulnak.

A Tizenkettőnek, akik szinte mind szegények voltak, a lemondás könnyebb volt és mégsem sikerült mindig Jézus kedve szerint valóknak lenniök. »Simon, Simon, — monda egy napon Péternek — íme a sátán megkíván titeket, hogy megrostáljon mint a búzát.« Azonban, ámbár Krisztus rostája sűrű, az ő nagy jószága révén mégis maradnak benne haszontalan magvak is.

Simon, a Kőszál

Péter a Feltámadás előtt olyan, mint valami Test valami Szellem mellett, mint az Anyagnak hangja, amely kíséri egy Lélek felmagasztosulását. Ő a Nép, amely vár egy elközelgő Arisztokráciára, ame'yben remél, ő a Föld, mely hisz az Égben, de röghöz kötött marad. A Mennyek Országá, az ő pallérozatlan képzeletében, egy kissé még mindig hasonlít a Próféták Messiási Országához.

Jézus elmondja híres szavait a gazdagok ellen. »Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába.« Péter úgy, érzi, hogy a gazdagságnak ez a hajthatatlan kárhoztatása túlságosan szigorú, »Akkor felelvén Pé-

ter monda neki: íme, mi mindent elhagytunk és téged követtünk; *mi lesz tehát velünk?* Mintha uzsorás volna, aki azt kérdi, hogy mekkora kamatot fogunk neki fizetni. És Jézus, hogy megvigasztalja, megígéri neki, hogy trónuson fog ülni, ítélni Izrael egyik nemzetségén — a többi tizenegy ítélni fog a többi tizenegy nemzetségen — és hozzáteszi, hogy mindenki százannyit nyer, mint amennyit elhagyott.

Jézus azt állítja, hogy csak az fertőzi meg az embert, ami kijő a száján, de Péter nem érti. »Felelvén pedig Péter monda neki; Fejisd meg nekünk e példabeszédet. És Jézus monda: Még ti is, *még mindig* értelem nélkül vagytok-e? Nem értitek-e...« A Tanítványok között, akiknek olyan hiányos a felfogóképességük, Péter egyike a legnehézfőbbeknek. A melléknevét — Kéfás, Kőszál, Szikla — nemcsak hitének szilárdsága miatt kapta (Jézus gyakran feddi kishitősége miatt és ennek fájdalmas igazolása az ő utolsó megtagadása), hanem keményfejűsége miatt is.

Nem volt éber szellem, sem szószerinti, sem átvitt értelemben. Álma könnyű volt, még az utolsó pillanatokban is. Elaludt a Színváltozás hegyén, elaludt a Gethsemani éjszakáján — az. utolsó vacsora után, amelyeken Jézus olyasmiket mondott, amelyek az írástudónak örök álmatlanságot okoztak volna.

Mindazonáltal önbizalma határtalan. Midőn Jézus az utolsó estén megjósolja, hogy szenvednie kell és meg kell halnia, Péter felcsattan: »Uram, kész vagyok veled a tömlöcbe s a halálba is menni. Ha mindnyájan megbotránkoznak is benned, én soha meg nem botránkozom. Ha meg kell halnom is veled, nem tagadlak meg téged. És Jézus monda: Mondom neked, Péter, nem szól ma a Kakas, míg nem háromszor megtagadod, hogy ismeresz engem.

Jézus jobban ismerte Őt, mint Péter önmagát. És mikor ott állott Kaifás udvarán, hogy melegedjék a paráznál, miközben a papok faggatták és bántalmazták az ő Istenét, háromszor megtagadta, hogy azok közül való, akik vele jártak.

Az elfogatás pillanatában — Jézus tanítása ellenére — valami ellenállásfélét fejtett ki: levágta Malkusnak egyik fülét. Még mindig nem értette meg, annyi évi mindennapos együttlét után sem, hogy Jézus irtózott az anyagi erőszakosság minden formájától. Nem értette meg, hogy Jézus, ha meg akart volna menekülni, mindenki tudta nélkül elrejtőzhetett volna a pusztában, vagy kimenekülhetett volna a katonák kezeiből, mint ahogy annakelőtte, Názáretben, meg is tette. Jézus oly csekély értéket tulajdonított ennek a cselekedetnek, amely annyira lelke ellenére volt, hogy a sebet azonnal begyógyította s rendreutasította az idétlen bosszúállót.

Nem ez volt az első eset, hogy Péter méltatlannak mutatkozott az események nagyszerűségéhez. Mint minden bárdolatlan szellemnek, neki is megvolt az a hajlandósága, hogy a szellemi megnyilvánulásokban az anyagias salakot lássa, a nagyszerűben az alacsonyrendűt, a tragikusban a banálist. A Színváltozás hegyén, midőn felébredt, látta jézust, vakító fehér ragyogásában, amint két más alakkal, két szellemmel, két prófétával beszélgetett.. És az első gondolat, ami eszébe ötlött, nem az volt, hogy némán imádja, hanem, hogy hajlékot építsen ezeknek a fenséges személyeknek: »Mester, — szolt Péter — jó nekünk itt lennünk; csináljunk itt három hajlékot; neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.« És Lukács, a bölcs ember, mintegy mentségéül, hozzáteszi: »Nem tudta mit beszél.«

Midőn látta, hogy Jézus biztosan jár a tavon, kedvet kapott rá, hogy ő is megtegye. »És Péter kiszállván a hajócskából a vizen jár vala, hogy

Jézushoz menjen. Látván pedig az erős szelet, *megijede* és midőn merülni kezdett, kiálta, mondván: Uram, ments meg engem! És Jézus azonnal kinyújtván kezét, megfogá őt és monda neki: Kicsinyhitű, miért kételkedtél?« És a jámbor Halász, csak azért, mert bizalmas viszonyban volt a Tóval és Jézussal, azt hitte, hogy megcselekedheti azt, amit mestere, és nem gondolta meg, hogy az övénél sokkal nagyobb lélekre, sokkal hatalmasabb hitre van szükség ahhoz, hogy parancsolni tudjon a viharoknak.

Krisztus iránt való hatalmas szeretete, amely minden gyengeségét kiegyenlíti, egy napon odáig sodorta, hogy szinte megfeddette Jézust. Jézus megjósolta tanítványainak, hogy szenvedni fog és meg fogják ölni. »Péter pedig félrevonván őt, kezdé *feddeni* és monda neki: Isten mentsen meg tőle, Uram. nem történik ez rajtad. Ki megfordulván, monda Péternek: *Hátra tőlem Sátán, botránkozásul vagy nekem.* Mert nem érted azokat, mik Istenéi, hanem azokat, mik emberekéig. Soha senki nem mondott ilyen rettenetes ítéletet Simon, a Kőszál felett. Elhivatott, hogy dolgozzék Isten Országáért, és úgy gondolkozott, mint az emberek. Elméje, amely még hozzátapadt a diadalmas Messiásság közkeletű gondolatához, irtózott az üldözött, elítélt és megfeszített Messiás elképzelésétől. Nem volt még eleven az ő lelkében az isteni Kiengesztelés gondolata, az a gondolat, hogy fájdalmas és véres áldozat nélkül nem hozza meg senki az üdvösséget és hogy a Nagyoknak fel kell áldozniok testüket a Kicsinyek vérszomjának, hogy a Kicsinyek, minekutána ez az élet megvilágosította őket, e halál révén megváltassanak. Szerette Jézust, de az ő. egyébként oly gyöngéd és hatalmas szeretetében volt még valami földi, és felháborodott arra a gondolatra, hogy az ő Királyának meg kell gyaláztatnia,

hogy az ő Istenének meg kell halnia. Mindazonáltal ő volt az első, aki felismerte Jézusban a Krisztust, és ez az elsőség oly nagy, hogy semmi sem tudta megszüntetni.

Csak a Feltámadás után lett egészen Mesteréé. És midőn megjelent előtte, a Tibériás-tenger partján, Jézus ezt kérdezte tőle: *Szeretsz-e engem?* De Péter, az után, hogy megtagadta, nem merte azt mondani, hogy szereti. Szinte megrettenve így felelt neki: Igen, te tudod, hogy kedvellek. De Jézus szeretetet kért, nem pedig egyszerű barátságot. És újra kérdezte: *Szeretsz-e engem?* És Péter újból így felelt: Igen, *kedvellek*. De Jézus nem tágított: Simon Jónás fia, igazán szeretsz-e engem? És ekkor Péter, legyőzve, szinte türelmetlenül, végre az»al a szóval felelt, amelyet Jézus kikényszerített szájából: Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged.

A halálát megelőző éjszakán Péter háromszor tagadta meg. őt. Most, a halálon aratott győzelem után, Péter háromszor tesz tanúságot szeretetéről. És ehhez a szeretetéhez, amelyet nemsokára a tökéletes bölcsesség fog beragyogni, hű marad egészen addig a napig, amelyen meg fog halni, Kómában, éppen olyan keresztfán, mint amilyen Krisztusé volt.

A mennydörgés fiai

A két halásztestvér, Jakab és János, akik a kapernaumi parton otthagyták hajóikat és hálójukat, hogy kövessék Jézust, és akik Péterrel együtt valami kiváltságos triumvirátust alkottak, —csak ők kísérik el Jézust Jairusz házába és a Színváltozás hegyére és csak őket tartja maga mellett az Olajfák éjszakáján — a Mesterrel való hosszas együttlétük alatt sem tettek szert kellő alázatoságra. Jézus *Boanergesznek*, a Mennydörgés Fiai-

nak nevezte őket. Ironikus elnevezés, amely talán szenvedelmes és zord jellemükre célzott.

Midőn valamennyien fölkerekedtek, hogy Jeruzsálembé menjenek, Jézus előreküldte néhányukat, hogy szállást készítsenek neki. Átvágtak Szamarián és egy házikóban barátságtalanul fogadták őket. »De nem fogadják be őt, mert Jeruzsálembé menőnek látszott. Látván pedig ezt a tanítványok, Jakab és János, mondák: Uram, akarod-e, hogy mondjuk: Szálljon le tűz az égből és eméssze meg őket? De ő hozzájuk fordulva megfeddé őket.« Az ő szemükben, Jeruzsálemben hívő Galileaiak szemében, a Szamaritánusok voltak az örök ellenség. Hiába hallották a Hegyi Beszédet, — »jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék, és imádkozzatok üldözőitekére — hiába kapták meg a parancsot, hogy hogyan viselkedjenek a népek között — »s ha valaki nem fogad be titeket — kimenvén azon házból vagy városból, verjétek le a port lábaitokról.« Fölháborodtak a Jézust ért sérelmen s azt képzelték, hogy parancsolhatnak az ég tüzeinek. Tökéletes igazságnak tűnt előttük, hogy elhamvasszanak egy falut, mely megsértette a vendégszeretetet.

És mégis bármily messzire estek is attól a szeretetteljes megújhódástól, amely egyetlen szilárd alapja az Országnak, mégis, a diadal napjaiban, igényt tartottak arra, hogy elfoglalják az első helyeket.

»És hozzájárulának Jakab és János, Zebedeus fiai, mondván: Mester, akarjuk, hogy amit kérünk, cselekedd meg nekünk. Ő pedig kérdé tőlük: Mit akartok, hogy cselekedjem nektek? És mondának: *Engedd meg nekünk, hogy egyikünk jobbod, másikunk balkezed felől üljünk a te dicsőségében.* Jézus pedig monda nekik: Nem tudjátok, mit kértek... És hallván ezt a tíz, bosszankodni kezdé-

nek Jakabra és Jánosra. Jézus pedig előszólítván őket, monda nekik: Aki nagyobb akar lenni közte-tek, legyen a ti cselédetek; és aki első akar lenni köztetek, mindenkinek szolgálja tegyen; mert az Ember Fia is nem jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő *szolgáljon*.«

A Felforgató kihasználta a Mennydörgés Fiai-
nak naiv elbizakodottságát, hogy újra kimondja azt a szót, amely minden nagy lélekre ráillik. Csak a senkik, a gyámoltalanok, a paraziták, a mihasznák akarják, hogy szolgáljanak nekik még az alantasabbak is — ha ugyan egyáltalában van még alattuk is valaki. Aki ellenben felsőbbrendű, és éppen azért mert felsőbbrendű, mindig szolgálataukra áll a kicsinyeknek.

Ez a csodálatraméltó fonákság, — amely ellenkezésben van az önzés fejedelmeinek egoizmusával, a felsőbbrendű emberek bárgyúságával és a fősvények nyomorúságával, mert az a kevés, amijük van, nem elég még maguknak sem — ez a Génusz tűzének bizonyosága. Ha valaki nem tud vagy nem akar szolgálni, az annak a jele, hogy nincs mit adnia: gyenge, tehetetlen, tökéletlen, üres. Viszont a Génusz sem az az igazi, ha nem árasztja jótéteményeit az alsóbbrendűekre.

Szolgálni nem mindig ugyanaz, mint engedelmeskedni. Egy népnek sokszor úgy lehet legjobban szolgálni, ha élére állunk, hogy még akarat ellenére is- megmentsük a veszedelemtől. A szolgálatban nincs semmi szolgálai.

Jakab és János megértette Jézus kemény szavát. Az egyiket. Jánost, később azok között találjuk, akiket legjobban szeretett s akik legközelebb álltak hozzá. Az utolsó vacsorán Jézus keblén nyugtatta fejét és a kereszt magasából a Keresztrefeszített órá bízta majd a Szűzanyát, hogy fiaként viselje gondját.

A többiek

Tamás annak köszönheti népszerűségét, amit szégyenél kellene felróni. Tamás, a Kettős, a Modernség patrónusa, úgy amint Aquinói Tamás a Középkor bölcse volt. Ő az ortodox védelmezője Spinozának és mindazoknak, akik tagadják a fel-támadásokat, ő az az ember, aki nem elégszik meg még szemeinek — tiszteletteljesebb, de csaléko-nyabb — tanúbizonyosságával sem, hanem a kezei-vel akar bizonyoságot szerezni. Jézus iránti szere-tete mégis méltóvá tette a bocsánatra. Mikor a Mesternek jelentették, hogy Lázár meghalt, a ta-nítványok visszariadtak attól a gondolattól, hogy Júdeába menjenek, ellenségeik közé. akkor Tamás volt az egyetlen, aki így szólt: Menjünk mi is, hogy meghaljunk övele. A mártíriumot, amelyben ekkor nem lett része, megtalálta, Krisztus vér-tanusága után, Indiában.

Máté a legkedvesebb mind a Tizenkettő kö-zött. Vámhivatalnok volt, — valami alantasabb foglalkozás ez a vámosénál — és talán minden társa között ő volt a legtanultabb. Az ő csatlako-zása Jézushoz époly készséges volt, mint a halá-szoké. »Átmenőben látott egy Máté nevű embert, aki ott ült a vámnál; és monda neki: Kövess en-gem. És ő *elhagyván* mindent és fölkelvén követé őt. És nagy lakomát szerze néki maga házában...« Máté nemcsak egy csomó ütött-kopott hálót ha-gyott el, hanem állást, fizetést, biztos és növekvő keresetet. Könnyű volt lemondani a gazdagság-ról anpak, akinek úgyszólván semmije sem volt. A Tizenkettő között bizonyára Máté volt a leggaz-dagabb megtérése előtt — nem is kell mást emlí-tenünk, mint azt, hogy módjában volt »nagy lako-mát« adnia — és éppen ezért az ő gyors engedel-

messége, az ő fölkelése, első hívásra, az asztal mellől, ahol halomba rakta a pénzt, nagyobb és éppen ezért értékesebb áldozat.

Máténak — aki Júdáson kívül talán az egyetlen írástudó volt közöttük — köszönhetjük, ha Papias ősrégi bizonyossága hiteles, a Logiának, vagyis Jézus emlékezetes Mondásainak első összegyűjtését. A neve alatt járó Evangéliumban találjuk a Hegyi Beszéd legteljesebb szövegét. Az emberek hálája a szegény vámhivatalnok iránt nagyobb is lehetne. Ő nélküle talán elveszett volna Jézusnak sok mondása és talán éppen a legszebbek. A drachmáknak, siklusoknak és mináknak ez a kezelője, aki aljasnak tartott foglalkozása révén szinte rá volt kárhoytatva a kapzsiságra, olyan kincset hagyott ránk, amely többet ér minden pénznél, amit előtte és utána vertek a földön.

A Betszaidából való Fülöp is tudott számolni, őhoyzá fordul Jézus, mikor körülgyűrüzi az éhes sokaság, hoy megkérdezzé: mennyi pénzre volna szükség, hoy kenyeret vásárolhassanak ennek a rengeteg embernek. »Kétszáz dénár nem elegendő« felelte Fülöp és ezzel az összeggel, amely ma körülbelül megfelelne százhatvan lírának, talán még el is számította magát. Mindazonáltal Mestere hírének terjesztőjévé kellett válnia, ő volt az, aki hírül adta Natánaelnek Jézus eljövetelét és hozzá fordultak a jeruzsálemi görögök, akik beszélni akartak az új Prófétával.

Natánael — Tolmai fia, aki inkább Bertalan néven ismeretes — gúnyosan felelte Fülöp híradására: »Kerülhet-e valami jó Názáretből?« Fülöp azonban mégis Jézus elé vezette, aki, alighoy meglátta. így kiáltott fel: »íme az igaz Izraelita, kiben nincsen álnokság. Natánael kérdé tőle: Honnan ismersz engem! Felelé neki Jézus: Mielőtt Fülöp téged hívott volna, midőn a fügefafa alatt

voltál, láttalak téged. Natánael felkiáltott: Mester, te vagy az Isten Fia, te vagy Izrael Királya! Jézus pedig válaszolt: Mivel mondtam neked, hogy láttalak a fügefafa alatt, hittél? Még nagyobbakat fogsz látni ezeknek.

Kevésbé lelkes és lobbanékony volt Nikodémus, aki tulajdonképpen sohasem akart Jézus tanítványának látszani. Nikodémus öreg volt, kijárta a Rabbinusok iskoláját, barátjuk volt a jeruzsálemi tanácsbelieknek. De a csodák hírére megdöbbsent, és elment, *éjjel*, Jézushoz, tudtára adni, hogy Isten küldöttjének hiszi őt. »Felele Jézus és monda neki: Bizony, bizony, mondom neked, ha ki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten Országát«. Nikodémus vagy nem értette ezeket a szavakat, vagy megdöbbsent tőlük: csodatévőt látni jött és szibillát talált. És az olyan embernek egészséges vaskos józanságával, aki nem akarja, hogy rászédjék, megkérdezte: »Mi módon születhetik az ember, ha már vén? Vájjon bemehet-e ismét anyja méhébe, hogy újra szülessék?« Jézus mély értelmű szavakkal válaszolt neki: Ha nem születik újra a Szentlélekben, nem mehet be az Országba. Nikodémus azonban makacsul értetlenkedett: »Miképpen lehetnek ezek? Felele Jézus és monda neki: Hogyan, te mester vagy Izraelben és nem tudod ezeket?«

Még mindig maradt benne bizonyos tisztelet az ifjú Galileai iránt, rokonszenve éppen olyan tartózkodó volt, mint látogatása. Egy alkalommal, midőn a főpapok és a Farizeusok Jézus elfogatásának gondolatával foglalkoztak, Nikodémus megkockáztatta védelmébe venni őt: »Vájjon a mi törvényünk elítéli-e az embert, mielőtt nem hallja tőle és nem érti meg, mit cselekedett?« ő a törvények embere. A *mi* törvényünk nevében beszél, nem pedig az új ember nevében. Nikodémus még

mindig a régi ember, a bíró, a betű óvatos barátja. Elegendő néhány szemrehányó szó, hogy megremegjen: »Vájjon te is Galileai vagy-e? Vizsgáld az írásokat, és lásd, hogy Galileából próféta nem támad.« Jog szerint a Tanácshoz tartozott, de nincs adatunk rá, hogy szót emelt volna a vádlott érdekében, mikor Kaifáshoz vezették. Akkor is éjszaka volt, de ő valószínűleg ágyában maradt, hogy megmeneküljön, társai gúnyjától és a törvényes gyilkosság súlyos terhétől. Csak akkor kelt fel, midőn Jézus már halott volt és ekkor — félre a fősvénykedést! — vásárolt száz font mirrhát és aloét a bebalzsamozásra. Az Ébresztő halott volt, de a Doktor, ha nem is halt meg test szerint, sohasem fog újjászületni abban az újjászületésben, amelyben nem akart hinni.

Nikodémus örök mintaképe a lagymatagoknak, akiket Isten kiköp szájából a haragnak napján. Ő a közészerű lélek, aki szívesen mondana igent lelkével, de teste gyáva nem-re ösztökéli; ő a könyvek embere, az éjjeli tanítvány, aki azzá szeretne lenni, de nem szeretne annak látszani, aki szívesen újjászületnék, de nem bírja áttörni az elaggott test reves kérgét; a tekintetek és a fenntartások embere. Amikor már az, akit csodált, megkínóztatott és kivégeztetett és az ellenségei beteltek és nem fenyegeti az a veszély, hogy pelengérré kerül, megérkezik a kenetekkel, hogy ráöntse azokra a sebekre, amelyeket részben az ő hitványsága miatt is vágtak rajta.

Mindazonáltal az Egyház, hogy megjutalmazza késői kegyeletét, Szentjei közé emelte és egy régi hagyomány azt beszéli, hogy Péter megkeresztelte és hogy halállal lakolt azért, mert hitt, ha későn is, abban, akit nem tudott megmenteni, a haláltól.

Bárányok, kígyók és galambok

Jézus nem ringatta magát vérmes reményekben amaz emberek felől, akiknek el kellett vinniök az ő szavát a távoliakhoz. De a hitvány faggyú, ha kanóc kerül belé, meg tudja világítani a barlangokat; a fenyő száraz ága, ha meggyújtják, bera-gyogja az eltévedtek útját és elriasztja a hiénákat. A Világ elleni háború vezére szegény katonákat akart alkalmazni, akiket a sors oldala mellé sodort. A történelemnek bármely más korszakában is nehezen lehetett volna jobb a választás. De szándékosan választott ilyen középszerűeket: titokzatos szerv szerint, hogy annál fényesebben ragyogjon késői, emberfölötti, tüneményes diadala.

Feladatuk olyan volt, hogy fejtörést okozott volna még azoknak az embereknek is, akiknek mélyebben megalapozott volt az értelmük és a tudományuk. Az együgyűség, a tudatlanság, sőt maga a babona is kevésbé hűti le a bátorságot, mint egyéb lelki tulajdonságok, amelyek pedig kellemesebbek a modern orroknak.

Krisztus az ő követeitől olyan próbát kívánt, amely lehetetlennek látszik és amelyet nem lehet megkívánni mástól, csak az együgyűektől, akikben, éppen csodálatos együgyűségük következtében, nem egyszer a lehetetlen is lehetségessé válik. »Ime én elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé.« Mint békés állatokat a vadállatok közé: de azzal a paranccsal, hogy ne marcangoltassák szét magukat, hanem hogy változtassák kezes bárányokká a bárányok szétmarcangolóit. És hogy sikerüljön is ez a nagyon is fonák vállalkozás, a fonákságok isteni mestere arra buzdítja az ő követeit, hogy legyenek egyszerre kígyók és galambok. »Legyetek azért okosak, mint a kígyók

és együgyűek, mint a galambok.« A közönséges emberek durva állat-pszichológiája fellázadna erre a párosításra. Az árulás hullője nem lakhatik egy fészekben a szeretet hófehér madarával. A kígyó, amely kiűzette Ádámot a paradicsomból, egészen más tulajdonságokkal bír, mint a hűséges galamb, amely hirdette Noénak a Békesség visszatértét. A mérgezőnek, amely a homályban csúszik-mászik, nincs semmi közössége a madárral, amely a nap felé lendíti könnyed fehérségét.

Csakhogy a durváknak semmiféle gondolatukban sincs igazuk. Az együgyűség olyan erő, amely minden ravaszságot legyőz. Az okosság az együgyűség egyik arca. Az okosság nem az agyafürttség. Az agyafürttek mindig győznek az első pillanatban, de a végén mindig alul maradnak. Meglehet, hogy a naivak bárgyúknak tűnnek, s a végeredmény minden esetben mégis azt mutatja, hogy bárgyúságuk olyan okosságot rejtett, amely fölényesebb minden rosszmájúságnál. Az együgyűeknek, a tudatlanoknak, a tisztáknak olyan hatalmuk van, amely zavarba ejti a legravaszabbakat is: az Ártatlanság hatalma. A gyermek, aki kérdéseivel elhallgattatja az öreget, a paraszt, aki feleleteivel némaságra kényszeríti a filozófust, megszokott szimbólumai az Ártatlanság diadalmas erejének. Az együgyűség olyan szavakat és módszereket sugall, amelyek túlszárnyalják a megszokott diplomáciák valamennyi leleményét.

Azok, akiket Jézus a lelkek meghódításával megbízott, egyszerű, faragatlan emberek voltak, de ellenmondás és vonakodás nélkül tudtak alázasak lenni, mint a bárányok, szemfülesek, mint a kígyók, együgyűek, mint a galambok. De bárányok voltak hitványság nélkül, kígyók méreg nélkül, galambok bujaság nélkül.

Ezeknek a katonáknak első kötelességük volt

a meztelenség. Elmentek fölkeresni a szegényeket Nyomorultabbaknak kellett lenniük a szegényeknél. Koldusokká azért mégsem kellett változniuk, »mert a munkás méltó az ő táplálékára[^]. Az élet kenyéréért, amelyet ki kellett osztaniuk az igazságra éhezők között, megérdemelték cserébe a búzakenyeret. De a munkásoknak e csodálatra méltó munkához tökéletesen kifosztottan kellett hozzáfogniuk. »Ne legyen aranyotok, se ezüstötök, se pénzetek övetekben, se táskátok az úton, se két köntöstök, se sarutok, se bototok.« A Fémek, a Gazdagság súlyos közvetítői, teher a léleknek; teher, mely a mélybe húz. Az arany csillogása elfeledteti a nap ragyogását; az ezüst csillogása elfeledteti a csillagok ragyogását; a réz csillogása elfeledteti a tűz ragyogását. Aki a Fém oldalán áll, eljegyzi magát a Földdel és földhözragadt marad; nem ismeri a Mennyet, és a Menny nem ismeri őt.

Nem elegendő hirdetni a szegényeknek a szegénység szeretetét, a szegénység gazdag szépségét. A szegények nem hisznek a gazdagok szavainak, mindaddig, amíg a gazdagok nem válnak önként szegényekké. A Tanítványoknak, akiknek hivatásuk volt hirdetni a szegénység boldogságát szegényeknek és gazdagoknak, mindennap, minden embernek, minden házban példát kellett adniuk a boldog Nyomorúságra. Semmit sem volt szabad magukkal vinniök, csak testi ruhájukat és lábaik saruit; semmit sem volt szabad elfogadniuk: csak azt a kis »mindennapi kenyeret«, amelyet házigazdáik asztalán találtak. A Szíriai Istennőnek vagy a Kelet más istenségeinek kóbor papjai az istenszobrokkal együtt magukkal vitték az iszákot az adományoknak, a tarisznyát az alamizsnának. Mert a közönséges nép nem tulajdonít értéket az olyan dolgoknak, amelyekért nem kell fizetni.

Ezzel szemben Jézus apostolainak minden ajándékot vagy fizetést vissza kellett utasítaniok. »Ingyen vettétek, ingyen adjátok.« És mivel a Gazdagság, hogy jobban elrejtőzzék, szokásos fémalakját ruhája alakjára változtatja, az Ország követéinek le kellett mondaniok a váltásra való ruhákról, a sarukról, a botról — mindarról, amit az ember nélkülözhet.

Be kellett lépniök a házakba — amelyek mindenki számára nyitva voltak abban az országban, amely nem ismerte még a rettegés zárait és megőrizte némi emlékét a nomádok vendégszeretetének — és beszélniük kellett a bennük lakó férfiakhoz és asszonyokhoz. Feladatuk figyelmeztetni, hogy a Mennyeknek Országáa nagyon közel van: megmagyarázni, hogy a Föld Országáa hogyan változhatik Mennyek Országává és közölni minden jövendölések eme boldog teljesülésének egyetlen feltételét: a bűnbánatot, a megtérést, a lélek átalakulását. Hogy bizonyosságát adhassák annak, hogy az az Egyetlen küldötte őket, akinek joga volt követelni ezt a változást, hatalmuk van visszaadni a betegeknek egészségét, szavukkal kiűzni a [^]tisztátalan lelkeket«, vagyis a démonokat és a bűnöket, amelyek az embereket hasonlósakká teszik a démonokhoz.

Parancsolják az embereknek, hogy újítsák meg magukat, de egyúttal minden nekik adott hatalommal segítik is őket, hogy megkezdhessék ezt a megújodást. Nem hagyják őket magukra ezzel az oly nehezen teljesíthető paranccsal. A prófétai szó kimondása után — az Ország közel van — munkásokká váltak; nekiláttak megújítani, kifényesíteni, újraalkotni azokat a lelkeket, amelyeket elhagytak törvényes pásztoraik a mózesi formalizmus lombjavesztett erdejében. Megmondták, hogy mit kell tenniök, hogy méltókká legyenek az

új mennyei földre és készséges hajlandósággal azonnal közreműködtek abban a munkában, amelyre felszólították őket. Szóval, hogy a paradoxont beteljesítsék, gyilkosok és feltámasztók voltak egyszerre. Megölték minden megtértben a régi embert, de szavaik egyúttal az újjászületésnek hathatós keresztsége voltak. Erszény és batyu nélküli vándorok, magukkal hordták az igazságot és az életet — a békességet.

»Bemenvén pedig a házba, köszönjetekek be« — és a köszöntés ez volt: békesség veletek. Aki befogadja őket, békessége lesz; aki kiutasítja őket, folytatni fogja kemény küszködését. És ha ki-mennek az olyan házból, vagy az olyan városból, amely nem akarta őket befogadni, le kell verniök a port lábaikról. Nem azért, mintha az őket befogadni nem akaró házaknak és városoknak pora fertőzött és átkozott volna. A por leverése szimbolikus felelet amazoknak a süketségére és szívbeli zsugoriságára. Ti mindent visszautasítottatok, mi pedig nem akarunk semmit sem elfogadni tőletek, még azt sem, ami saruinkra ragadt. Mivel ti, akik porból lettetek és a végzet szerint porrá fogtok válni, sem időtöknek egy pillanatát, sem kenyereteknek egy darabját nem akartátok nekünk szentelni, itt hagyjuk nektek utaitok porát egészen az utolsó szemecskéig.

Mondjátok el fényes nappal

Mivelhogy az Apostolok, hűségükben annak fölfoghatatlan fensége iránt, aki őket küldi, a békességet hozzák és egyúttal a háborút is. Nem mindenki képes a megtérésre. És ugyanabban a családban, ugyanabban a házban lesznek egyesek, akik hisznek, s mások, akik nem hisznek. És meg-

születik közöttük a megoszlás és a háború — kegyetlen záloga a tökéletes és szilárd béke elnyerésének. Ha mindenki egyszerre meghallgatná a szót, ha mindenki át tudna alakulni egyetlenegy napon, a Mennyek Országa egy pillanat alatt meg volna alapítva, háborúk véres nyitányai nélkül.

És azok, akik nem akarják önmagukat megváltoztatni, — mert nem értik a híradást vagy azt hiszik, hogy már tökéletesek — kezet vetnek a tértítőkre és megvádolják őket a törvényszékek előtt. A Gazdagság és a Régi Törvény bitorlói kegyetlenek lesznek a szegényekhez, akik a szegényeknek az Új törvényt hirdetik. A Gazdagok nem akarják majd elismerni, hogy az ő pénzük veszedelmes nyomorúság; az Írástudók nem akarják majd bevallani, hogy az ő tudományuk nem egyéb embergyilkos tudatlanságnál. »És zsinagógáikban megostoroznak titeket*.

»Mikor pedig átadnak titeket, ne gondolkodjatok, miképpen és mit szójatok«. Jézus bizonyos benne, hogy a szegény halászok, ha soha nem is ültek az ékesszólás iskoláiban, meg fogják találni maguktól is a hatalmas szavakat a vád órájában. Egyetlenegy gondolat, ha valóban nagy és mélyen a szívben gyökeredzik, kifakasztja magából mind a mellékes és belőle folyó gondolatokat és egyúttal a kifejezés tökéletes formáit. A rideg ember, akiben nincs semmi, aki nem hisz semmi-
ben, aki nem érez, nem ég, nem szenved, még ha Athén szofistáinak és Róma rétorainak minden tudományával ékes is, képtelen lesz egyetlenegy olyan vakító és hatalmas szónoklatot rögtönözni, amely megzavarja a legsüketebb bírák lelkiismeretét is.

Csak beszéljenek hát bátran és ne titkoljanak el semmit abból, amire tanította őket. Sőt »amit nektek sötétben mondok, mondjátok el fényes

nappal; és amit fülbesúgva hallotok, hirdessétek a tetőkről». Jézus ezekkel a szavakkal nem kíván tanítványaitól nagyobb vakmerőséget annál, amelyet magától is megkövetel, ő a sötétben beszél, vagyis a homályban: hozzájuk beszél, első híveihez, azonban azt, amit az elhagyott utak hosszán vagy magányos szobákban mondott nekik, ismételniök kell a városok piacain, a tömegek előtt, amire ő maga is példát adott, ő füleikbe suttogta az igazságot, mert az első ízben kimondott igazság megrémítheti azokat, akik nincsenek elkészülve rá, és mert kevesen voltak, maguk között, és itt nem volt szükség a hangos szóra. De most már hangosan, a magasból kell hirdetni ezt az igazságot, hogy mindenki meghallja és ne mondhassa senki, azon a Napon, hogy nem hallotta. A Jó Hírnek kincset, mint a föld és fém kincseit, ki kell osztani minden szegények között.

Az emberek ugyan megölhetik annak a testét, aki kiosztja az igazságot, de nem ölhetik meg a lelkét: egyetlen test halálából ezer meg *e?er* új lélek kel életre. De még a testetek sem fog meghalni, mert van Valaki, aki védelmezi. »Nemde, két verebet egy filléren adnak? És azokból egy sem esik a földre a ti Atyátok akarata nélkül. Sőt a ti fejetek hajszálai is mind meg vannak számlálva. Ne féljetez tehát, a verebeknél sokkal különbek vagytok ti«. A lég madarai, amelyek nem vetnek, nem hálnak éhen; ti, akik még botot sem hordotok, nem haltok meg ellenségeitek kezében.

Sokkal drágább titkot hordoznak ők magukban, semhogy a testüket, amely ezt magába zárja, szétrombolhatnák. Jézus, ha távol van is, mindig velük van. Amit velük tesznek, vele teszik. A megbízó és megbízottak között örök időkre titokzatos azonosság van teremtvé. »S ha valaki italul egy-

nek e legkisebbek közül egy pohár hideg vizet ad csak a tanítvány nevében is, bizony mondom nektek, nem veszi el jutalmát».

Jézus az élő víz forrása, amely eloltja minden megfáradottnak szomjúságát, és éppen ezért számoltartja még azt a pohár vizet is, amely legkisebbik barátjának szomjúságát csillapította. Azok, akik magukkal hordják a megtisztító és üdvözítő igazság vizét, valamikor rászorolhatnak a természetes vízre, amely a falvak kútjainak mélyén van eltemetve. Aki egy kevés ilyen közönséges és anyagi vizet nyújt nekik, cserébe olyan forrást kap, amely hatalmasabb mámorba ringatja lelkét, mint a legerősebb borok.

Az Apostolok, akik egy szál ruhában, egyetlen pár saruval, öv és erszény nélkül, szegényen mint a szegénység, meztelenül mint az igazság, egyszerűen mint az öröm, járnak mindenfelé, látzólagos nyomorúságuk mellett is tulajdonképpen különböző formái egy Királynak, aki eljött megalapítani egy minden birodalomnál hatalmasabb és boldogabb Országot, ajándékozni a szegényeknek minden megérthető kincsnél többet érő Gazdagságot, felajánlani a boldogtalanoknak egy minden gyönyörűségnél mélységesebb Örömet. Ennek az új Királynak, mint a Kelet Királyainak, kedve telik benne, hogy különféle alakokban mutassa magát, hogy mindig más ruhában, inkognitóban jelenjen meg az emberek előtt. Különösen három álöltözetben szeret még ma is megjelenni: mint Költő, mint Szegény és mint Apostol.

Mammon

Jézus a Szegény. A végzetlenül és szigorúan Szegény. Az abszolút Szegénység Szegénye. A Szegénység Fejedelme, a tökéletes Nyomorúság ura.

A Szegény, aki a Szegényekkel tart, aki a Szegényekért jött, aki a Szegényekhez szól, aki a Szegényeknek ad, aki a Szegényekért munkálkodik. Szegény a Szegények között, Nyomorult a Nyomorultak között, Koldus a Koldusok között. A nagy és örök Szegénység Szegénye. A boldog és gazdag Szegény, aki elfogadja a Szegénységet, aki akarja a Szegénységet, aki eljegyz a Szegénységet, aki megénekli a Szegénységet. A Koldus, aki alamizsnát oszt. A Meztelen, aki felruházza a Mezteleneket. Az Éhező, aki enni ad. A csodálatos és természetfölötti Szegény, alá a hamis gazdagokat koldusszegényekké és a szegényeket igazi dúsgazdagokká varázsolja.

Vannak Szegények, akik Szegények, mert sohasem tudtak szerezni. Vannak Szegények, akik Szegények, mert minden este szétosztják azt, amit nappal szereztek. És minél többet adnak, annál többjük van. Az ő gazdagságuk — egyenes arányban nő mindig azzal, amit kiosztottak belőle. Olyan rakás, amely, minél többet vesznek el belőle, annál nagyobb lesz.

Jézus egyike ezeknek a Szegényeknek. Ezekhez képest a Test szerint, a Világ szerint, az Anyag szerint való Gazdagok, a Gazdagok, akiknek talentumokkal, minákkal, rúpiákkal, forintokkal, zecchinókkal, scudókkal, sterlingekkel, frankokkal, márkákkal, koronákkal, dollárokkal vannak teli a pénzszekrényeik, nem egyebek sajnálatraméltó koldusoknál. A Forum Pénzváltói, Jeruzsálem Pazarlói, Firenze és Frankfurt Bankárjai, London Lordjai, Newyork Milliárdosai ezekhez a Szegényekhez képest nem egyebek, mint nyomorúságos Szűkölködők, nincstelenek és éhenkórászok, fizetetlen szolgái egy kegyetlen Urnak, akik arra vannak kárhozthatva, hogy minden áldott nap meggyilkolják a tulajdon lelküket. Ezek-

nek a Nincsteléneknek a Nyomorúsága olyan rettenetes, hogy kénytelenek összeszedni a köveket, amelyeket az út sarkában találnak és turkálni a ganéjban. Oly irtózatos Nyomorúság, hogy még a Szegények sem könyörülhetnek meg rajtuk egy mosollyal.

A Gazdagság Csapás, mint a Munka. Csak-hogy keményebb és szégyenletesebb Csapás. Aki meg van bélyegezve a Gazdagság jelével, irtózatos bünt követett el, talán tudtán kívül, egyikét ama titokzatos és elképzelhetetlen bűnöknek, amelyeknek nincs is nevük az emberek nyelvén. A Gazdagra Isten bosszújának súlya nehezedik és Isten próbára akarja vetni őt, hogy lássa, vájjon sikerül-e fölemelkedni az isteni Szegénységig. Mert a Gazdag a legnagyobb, a legkárhozatosabb és legmegbocsáthatatlanabb Bünt követte el. A Gazdag az az ember, aki elpártol, mert cserél, övé lehetett volna a Menny és a Földet akarta, lakhatott volna a Paradicsomban és a Poklot választotta, megmenthette volna Lelkét és átengedte cserében az Anyagért, szerethetett volna, és ő azt választotta, hogy gyűlöljék, övé lehetett volna a Boldogság és ő a Hatalmat kívánta. Senki nem mentheti meg őt. A Pénz az ő kezeiben az a Fém, amely elevenen eltemeti őt jeges súlyával; az a Kelevény, amely elevenen elemésztí rothadásában; az a Tűz, amely szénné égett és irtózatos fekete múmiává ékteleníti, süket, vak, néma, béna, fekete múmiává, kísértetes hullává, amely örökké nyújtogatja üres kezeit a századok temetőiben. Mert ennek a fölismerhetetlen Szegénynek senki sem nyújthatja a könyörület alamizsnáját.

Csak egy mentség van számára: visszatérni a Szegénységbe, igazi és alázatos szegénnyé lenni, félredobni a Gazdagság szörnyű Nyomorúságát, hogy beléphessen a Szegénységbe. De a Gazdag

számára ez az elhatározás a legnehezebb. A Gazdag, csupán azért, mert megrothasztotta és megfertőztette a gazdagság, képtelen még csak elképzelni is, hogy a gazdagságról való teljes lemondás a megváltás főfeltétele. És mivel az efféle lemondást el sem tudja képzelni, meg sem tudja fontolni, mérlegelni sem tudja a lehetőségeket, ő rab önmagának áttörhetetlen börtönében. Hogy megszabaduljon, máris szabadnak kellene lennie.

A Gazdag nem önmagáé, hanem lelkes lény léte az élettelen dolgok függvénye. Nincs ideje gondolkodni, választani. A Pénz könyörtelen úr. Nem tűr maga mellett más urakat. A Gazdag, akit egészen elfoglal kincseinek gondja, kincsei gyarapításának vágya, kincsei elvesztésének félelme, az anyagi gyönyörűségek, amelyeket a kincseknek nevezett anyagdarabkák kínálnak neki, nem bír lelkére gondolni. Fel sem tudja tétélezni, hogy az ő beteg, tetszhalott, megcsonkított, sorvatag lelkének szüksége lehet a gyógyulásra, ő egész önmagát áthelyezte a világnak abba a részébe, amelyet szerződések és törvények alapján joga van a *magáénak* mondani és gyakran még csak ideje, kedve, ereje sincs arra, hogy élvezze azt. Ezt kell őriznie, mentenie — nem őrizheti, nem mentheti meg a tulajdon lelkét. Egész szeretetreképességét megsemmisítette ez az anyagi szerencsejáték, amely elfoglalta lelkének helyét, amely elvette minden szabadságát.

A Gazdagnak irtózatossorsa ebben a kettős abszurdumban fejeződik ki: hogy hatalma legyen parancsolni az embereknek, rabszolgájává lett a holt anyagnak; hogy megszerezzen egy kis — még pedig elvégre is véghetetlenül kicsiny — részt, elvesztette az egészet.

Semmi sem a miénk, ameddig *csak* a miénk. Az ember nem bírhat — valóságosan nem bírhat —

semmit, csak önmagát. Hogy egyéb dolgokat is bírjunk, annak feltétlen titka az, hogy lemondjunk róluk. Aki mindenről lemond, annak minden megadatik. De aki le akarja foglalni magának, egészen magának, a világ javainak egy részét, egyúttal elveszti azt is, amit szerzett és minden egyebet. És ugyanabban a pillanatban képtelen megismerni magát, bírni, gyarapítani önmagát. És immár nincs semmije, végérvényesen semmije: még az sem az övé, ami eddig látszólag az övé volt, de aminek a valóságban ő volt a rabja; és sohasem volt az övé a lelke, vagyis az egyetlen tulajdon, amelyet érdemes bírni. Ő az egész világ-egyetem legelhagyatottabb és legkifosztottabb koldusa. Nincs semmije. Nem adhat semmit. Hogyan szerethetné tehát a többieket, hogyan adhatná másoknak önmagát és azt, ami az övé, hogyan gyakorolhatná azt a gyöngéd szeretetet, amely egészen közel juttatná őt az Országhoz?

Ő maga semmi és nincs semmije. Aki nincs, nem cserélhet; akinek nincs, nem adhat. Hogyan változtathatná át tehát a Gazdag, aki immár nem önmagáé, akinek nincs lelke, az embernek egyetlen tulajdonát valami nagyobbá és értékesebbé

»Mert mit használ az embernek, ha egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?« Krisztusnak ez a kérdése, amely naiv, mint minden kinyilatkoztatás, megadja a prófétai fenyegetésnek pontos értelmét. A Gazdag nemcsak az örökkévalóságot veszíti el, hanem mivel gazdagsága a mélybe húzza, elveszti földi életét is, jelenvaló lelkét, a jelenvaló földi élet boldogságát.

»Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.« A Szellem és az Arany két olyan úr, akik nem tűrnek osztozkodást és közösködést. Féltékenyek: az egész embert akarják. És az ember, ha akarná sem szakadhatna kétfelé. Egészen az egyiké, vagy egé-

szén a másiké. Az Arany annak a szemében, aki a Szellemlnek szolgál, semmi; a Szelleml annak, aki az Aranynak szolgál, értelem nélküli szó. Aki a Szellemlt választja, ellöki magától az Aranyat és mindazt, ami Aranyon megvásárolható; aki az Aranyat kívánja, megsemmisíti a Szellemlt és lemond a Szelleml minden áldásáról: a Békéről, a Szentségről, a Szeretetről, a tökéletes örömről. Az előbbi Szegény, aki sohasem tudja elfogyasztani végtelen Gazdagságát; az utóbbi Gazdag, aki sohasem tud kilábolni véghetetlen nyomorúságából. A Szegény, a lemondás titokzatos örvényénél fog*va, bírja azt is, ami nem az övé, vagyis az egész mindenséget; a Gazdag, az örök telhetetlenség kemény törvényénél fogva, még azt a keveset sem bírja, amit magáénak hisz. Isten véghetetlenül többet ad annál a soknál, amit ígért; Mammon elveszi azt a nagyon keveset is, amit ígér. Aki lemond mindendről, mindent megnyer ráadásul; aki magának akar egy részt, a végén üres kézzel kulloghat el.

Ha így elmélyítjük a Gazdagság szörnyű titkát, megértjük, hogy az ember tanítómesterei miért látták benne a Démon tulajdonképpeni birodalmát. Azt a dolgot, amely kevesebbet ér minden másnál, minden másnál drágábban fizetjük meg, minden másnak az árán vásárolhatjuk csak meg. Azt a dolgot, ami semmi, aminek valódi értéke semmi, minden másnak az árán szerezzük meg, odaadjuk érte cserébe egész lelkünket, egész életünket. A legdrágább dolgot elcseréljük a leghitványabbért.

És mégis, ennek a pokoli abszurdumnak is megvan az értelme a szelleml háztartásában. Az embert olyan természetesen és olyan egyetemesen vonzza az a semmi, aminek gazdagság a neve, hogy olyan hatalmas, olyan magas, olyan aránytalan árat kellett kifizetni arra, hogy elvonassék ettől az esztelen hajszától, hogy a megfizetésének pusztá ténye is

döntő bizonyíték volna e hajsza esztelenségére és bűnösségére. Csakhogy még az ilyen abszurd üzleti szerződések — az örökkévaló a mulandó fejében, a hatalom a szolgaság fejében, a szentség a kárhozat fejében — sem elegendők arra, hogy elvonják az embereket ettől az abszurd démoni cserétől. A szegények kétségbeesnek, tisztán azért, mert nem lehetnek gazdagok; a lelkük meg van fertőzve és veszedelemben forog, éppen úgy, mint a gazdagoké. Ők szinte valamennyien akaratauk ellenére szegények, akik nem tudták összekuporgatni az aranyat és elvesztették a szellemet; ők a szájalomraméltó gazdagok, akiknek még nincs meg a vagyonuk.

Mivelhogy az egyetlen Szegénység, amely az igazi — a szellemi — Gazdagságot adja, az önkéntes, a szívesen vett, az örömmel akart Szegénység. A tökéletes Szegénység, amely szabadokká tesz a tökéletesség megszerzésére. A Mennyek Országa nem ígéri a Szegényeknek, hogy Gazdagokká teszi őket, hanem azt akarja, hogy a Gazdagok szabad elhatározásukból váljanak Szegényekké, hogy oda belép-hessenek.

Add el mindenedet

A Gazdagságra vonatkozó tragikus paradoxon igazolja Jézusnak örökkévaló tanácsát, amelyet azoknak adott, akik követni akarták őt.

Mindenkinek oda kell adni fölöslegét azoknak, akik szükségét szenvednek, de a Gazdagnak mindent oda kell adnia. Az ifjúnak, aki hozzá járul és megkérdezi: mit kell tennie, hogy övéi közíé tartozék, ezt feleli: »Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid vagyon és oszd a szegényeknek és kincsed leszen mennyben.« A Gazdagság eldobása nem áldozat, nem kár, nem veszteség. Ellenkezőleg, Jézusnak és mindazoknak szemében, akik tudják, hogy

mi az ember és mi a gazdagság, nagyszerű dolog, mérhetetlen nyereség. »Adjátok el, amikkel bírtok és adjatok alamizsnát; készíttetek magatoknak erszényeket, melyek meg nem avulnak, elfogyhatatlan kincset mennyekben, hova a tolvaj nem közelít és amit a moly meg nem ronthat. Mert ahol a kincsetek vagyon, ott leszen szívetek is... Mindennek pedig, aki kér tőled, adj; és aki elveszi, ami tiéd, vissza ne kérjed... mert nagyobb boldogság van az adásban, mint az elfogadásban.*

Adni kell, és pedig adni fukarkodás nélkül, vidám lélekkel és számolgatás nélkül. Aki azért ad, hogy visszakapja, nem tökéletes. Aki azért ajándékozik, hogy megkapja az ellenértékét másoktól, ugyanannyi anyagban, nem nyer semmit. Az ellenérték máshol van: bennünk. Oda kell adnunk javainkat, nem azért, hogy más javakat, hanem esupán azért, hogy a tisztaságot és a megelégedést kapjuk értük fizetség fejében. »Mikor ebédet vagy, vacsorát szerzesz, ne hívjad barátaidat és atyádfiait, se rokonaidat és gazdag szomszédaidat, netalán ők is meghívjanak és megnyerjed a viszonzást. Hanem mikor lakomát adsz, hívd meg a szegényeket, bénákat, sántákat és vakokat; és boldog leszel, mivel nem fizethetik vissza neked, mert meg fog az neked fizettetni az igazak feltámadásában.«

Már Jézus előtt is tanácsolták az embereknek a kincsekről való lemondást. Nem Jézus volt az első, aki a Szegénységet a tökéletesség egyik foka gyanánt jelölte meg. A nagy Vardhamana, Jina vagy a Diadalmas, hozzácsatolja Parcvának, a Felszabadultak alapítójának parancsaihoz az *aparigrahá*-t, a lemondást minden tulajdonról. Kortársa, Buddha, épp ilyen lemondásra buzdítja tanítványait. A Cini-kusok megfosztották magukat minden anyagi javuktól, hogy függetlenek legyenek a munkától és az emberektől és szabad lélekkel az igazság-

nak szentelhessék magukat. Krates, ez a nemes tébai, Diogenes tanítványa, kiosztotta kincseit polgártársai között és koldusbotra juttatta magát. Platón úgy akarta, hogy Állama Harcosainak ne legyen semmijük. A Stoikusok ékes dicsőhimnuszokat faragtak a szegénységre, bíborba öltözötten, drágakövekkel kirakott asztalok mellett. Aristophanes színpadra vitte a vak Plutust, aki a gazdagságot csupán a csalóknak osztogatja, mintegy büntetés gyanánt.

Csakhogy Jézusban a szegénység szeretete nem aszkétikus szabály, sem a kérkedés büszke öltözete. Az athéni Timon, aki rosszul értelmezett nagylelkűségében szegénnyé lett, miután torkig etette a paraziták egész seregét, nem a Krisztus szíve szerint való szegény. Timon szegény bűnös hiúsága miatt: mindenkinek adott válogatás nélkül, annak is, akinek nem volt szüksége rá, hogy nagylelkű és bőkezű ember hírébe kerüljön. Krates, aki kifosztja magát mindenéből, hogy utánozza Diogenest, a kevélység rabszolgája; valami olyat akart cselekedni, ami különbözik a mások tetteitől, a filozófus és a bölcs nevezetre akart szert tenni. A Cinikusok kolduskodása a nagyzási hóbort festői formája; Platón harcosainak szegénysége a politikai okosság-sugallta rendszabály. Mivelhogy a szegénység szükséges még azokban az emberi társadalmakban is, amelyek csak fejlődnek és bontakoznak. Az első Államok éltek és virágoztak mindaddig, míg a polgárok, mint a régi Spártában és a régi Rómában, beérték a szűkös szegénységgel, és hanyatlottak, mihelyt többre becsülték az aranyat a józan és szemérmes életnél. De a régiek nem vetették meg a gazdagságot önmagáért. Csak akkor tartották veszedelmesnek, ha kevesek kezében halmozódott össze; csak akkor tartották igazságtalannak, ha nem használták belátó bőkezűséggel. Viszont Platón, aki

a polgárok számára valami arany középút-féle helyzetet kíván, amely egyformán távol esik a dúskodástól és a szűköl ködéstől, a gazdagságot az emberi javak közé sorolja. Utolsó helyre állítja ugyan a sorban, de nem feledkezik meg róla. És Aristophanes térdreborulna Plutus előtt, ha a vak isten visszanyerné látását és a becsületes embereknek osztaná ki a kincseket.

Az Evangéliumban a szegénység nem filozófiai cifraság és nem is misztikus divat. Nem elegendő szegénynek lenni, hogy jogot szerezzünk az Ország polgárságára. Nem elegendő otthagyni a gazdagságot és szegényekké lenni ahhoz, hogy azonnal tökéletesekké legyünk. A Test Szegénysége előzetes követelmény épügy, mint a Szellem Szegénysége. Aki nincs meggyőződve róla, hogy a mélyben van, nem gondol arra, hogy a magasba emelkedjék; abban, aki nem szakadt el minden anyagi tulajdontól, ami mint valami halotti kötelék övezi a szeméit és leszorítja szárnyait, nem támadhat sóvárgás a lényeges javak után.

A Szegény, ha nem szenved szegénysége miatt, ha dicsekszik szegénységével és nem gyötri magát, hogy azt gazdagsággá változtassa, eléggé közel van a Gazdagnak erkölcsi tökéletességéhez. Ellenben a Gazdag, aki a Szegények kedvéért kifosztotta magát és az új testvérei oldalán folytatandó életet választotta, még sokkal közelebb van a tökéletességhez, mint az, aki a Szegénységben született és növekedett fel. Hogy ilyen ritka és tüneményes kegyelemben lehetett része, az biztos záloga minden reménységének. Lemondani arról, amiye sohasem volt meg az embernek, lehet érdem, mert a képzelet megnagyítja a távoli dolgokat, de lemondani mindarról, amiye megvolt az embernek és amiért mindenki irigyelte, a legmagasabb tökéletességre képességnek a jele.

A szegényt, aki józan, tiszta, egyszerű és elégedett, mert nincs meg neki a módja és az alkalma, vágyai, kárpótlásul, az olyan gyönyörök hajszo-
lására viszik, amelyek nem kerülnek pénzbe, és ellenértékül olyan szellemi felsőbbség elnyerésére, amellyel a gazdagok nem tudnak vetekedni. Csak-hogy erényei nagyon gyakran tehetetlenségéből vagy tudatlanságából fakadnak: nem tér le a jó útról, mert nincs hozzá ereje, nem gyűjt kincseket, mert csak az elengedhetetlenül szükséges van meg neki, nem részeges és nem kéjenc, mert a kocsmá-
rosok és a cifralányok nem hiteleznek. Az ő gyak-
ran kemény, szolgálai, fénytelen élete megváltja a bűnöktől. És fájdalmában a magasba emeli tekin-
tetét, vigasztalást keres. Mi oly keveset teszünk a szegényekért, hogy nincs jogunk ítélkezni fölöt-
tük. A szegények, így, amilyenek, elhagyatva test-
véreiktől, eltávolítva attól, aki szívükhöz tudna
szólni, elkerülve attól, aki nem bírja elviselni
szennyes közelségüket, kizárva az értelem és mű-
vészet világából, amely egy-egy pillanatra elvisel-
hetőbbé tenné nyomorúságukat, a szegények, az
egyetemes nyomorúságban, a legkevésbé tisztáta-
lanok az emberek között. Ha jobban szeretnék őket,
tökéletesebbek lennének: vájjon van-e szíve pál-
cát törni felettük annak, aki magukra hagyta őket¹?

Jézus szerette a Szegényeket. Szerette őket
azzal a szánalommal, amelyet irántuk érzett; sze-
rette őket, mert őket érezte közelebb állóknak lel-
kéhez, jobban felkészülteknek arra, hogy megért-
sék őt. Szerette őket, mert mindennap megadták
neki azt a boldogságot, hogy szolgálhatott nekik,
hogy kenyeret adhatott az éhezőknek, erőt a
gyöngéknek, reményt a szenvedőknek.

Jézus szerette a Szegényeket, mert az igazság
szempontjából bennük látta az Ország legjogosul-
taibb lakosait; szerette a Szegényeket, mert azok

a szeretet ösztökéjével könnyebbé tették a Gazdagok lemondását. De mindeneknél jobban szerette azokat a Szegényeket, akik Gazdagok voltak és akik az Ország szeretetéért lettek szegényekké. Az ő lemondásuk az ígéreteibe vetett hitnek legnagyobb cselekedete volt. Odaadták azt, ami alapján véve semmi, de a világ szemében minden, azért a bizonyosságért, hogy egy tökéletesebb élet részeseivé lesznek. Le kellett győzniök önmagukban egyikét amaz ösztönöknek, amelyek legmélyebben gyökeret vertek az emberben. Jézus, aki Szegénynek, Szegények közt, a Szegényekért született, sohasem hagyta cserben testvéreit. Nekik adta isteni Szegénységének gyümölcsös bőségét. De ő, szíve mélyén, azt a szegényt kereste, aki nem volt mindig Szegény; azt a Gazdagot, aki hajlandó Szegénnyé lenni, az ő szeretetéért. Ezt kereste: talán sohasem találta meg. Azonban sokkal gyöngédebben testvéreinek érezte azt az ismeretlen elhívottat, mint valamennyi tanulékony koldust, akik körülötte tolongtak.

A gonosz lélek ganaja

Figyeljék meg jól azok az emberek, akiknek még újjá kell születniök: Jézus sohasem akart kezeivel pénzt érinteni. Az ő kezei, amelyek meggyúrták a föld sarát, hogy látóvá tegyék a vakot; ezek a kezek, amelyek érintették a bélpoklosok és halottak fertőzött testét; ezek a kezek, amelyek megölelték Júdás testét, — amely fertőzöttebb volt a sárnál, a poklosságnál és a rothadásnál — ezek a fehér, tiszta, enyhítő és gyógyító kezek, amelyeket semmi sem szennyezhetett be, sohasem érintettek olyan fémkarikát, amelyen a világ urainak arca domborodott. Jézus említhette a pénzt igazságnál is igazabb elbeszéléseiben; meg is nézhette mások

kezében: de nem érinthette soha. Benne, aki semmitől sem irtózott, a pénz undort keltett. Visszataszító volt az ő szemében, s ez az undora szinte már borzadás volt. Egész természete fellázadt arra a gondolatra, hogy érintse a Gazdagságnak ezeket a szennyes szimbólumait.

Amikor a Templom számára az adót kérik tőle, még barátai erszényéhez sem akar folyamodni és megparancsolja Péternek, hogy vesse ki hálóját: a legelső hálnak a szájában, amelyet kihúz, ott lesz a követelt pénznek kétszerese. Ebben a csodában valami felséges ironia van, amit senki sem vett észre. Nekem nincs pénzem, de a pénz olyan mellékes és megvetendő valami, hogy a víz és a föld egyetlen szavamra kihányják magukból. Tele van vele a tó. Én tudom, hogy hol van és hogy olyan sok van belőle, hogy az apraján is meg lehetne vásárolni a templom minden papját és a nemzetek királyait, de a kisujjamat sem mozdítom meg, hogy összeszedjem. Egyik alantasom kiszedi majd egy hálnak a torkából és odaadja majd az adószedőnek, mivelhogy a papoknak, úgy látszik, szükségük van rá, hogy megéljenek. A néma állatok hordhatnak maguknál pénzt; én olyan gazdag vagyok, hogy még látni sem akarom. Én nem vagyok néma állat, hanem zengő lélek, és a lelkek nem viselnek sem pénzt, sem erszényeket. Nem én adom tehát neked ezeket a drachmákat, hanem a tó. Nekem soha semmi vásárolnivalóm nincs, és mindenemet, amim van, elajándékozom. Az én határtalan vagyonom a Szó.

Azonban egy napon Krisztus is kénytelen volt megtekinteni egy pénzdarabot. Azt kérdezték tőle, vajjon szabad-e az igaz izraelitának megfizetnie az adót. És ő készségesen így felelt: mutassátok meg nekem az adópénzt. És ők megmutatták neki, de nem vette a kezébe. Császári pénz volt, római pénz,

amelyre Augustus képmutató arca volt rányomva. ő azonban szándékosan nem ismerte meg, hogy kié az az arc. Megkérdezte: kié ez a kép és e fölírás? Felelék neki: a Császáré. És ekkor odavágta az alattomos kérdezősködők arcába azt a szót, amely döbbenettel töltötte el őket: »adjátok meg tehát ami a Császáré a Császárnak és ami Istené az Istennek«.

Ennek a néhány szónak sokféle értelme van: egyelőre elegendő megállni az elsónél: *adjátok meg*. Vagyis adjátok vissza, ami nem a tietek. A pénz nem a tietek. A hatalmasok készítették, mert uralmuknak szüksége van rá. A királyoknak és az országnak — a másik országnak a tulajdona, azé, amely nem a mienk. A király képviseli az erőt és védelmezője a gazdagságnak; de nekünk semmi közünk az erőszakkal és visszautasítjuk a gazdagságot. A mi Országunkban nincsenek hatalmasok és nincsenek gazdagok; az a Király, aki a Menyekben van, nem veret pénzt. A pénz a földi javak cseréjének eszköze, de mi nem keressük a földi javakat. Azt a keveset, amire szükségünk van, — egy kis nap, egy kis levegő, egy kis víz, egy darabka kenyér, egy köpeny — megadja nekünk ingyen az Isten és Isten barátai. Ti csak törjétek magatokat az egész életen át, hogy nagy halom efféle képes karikát halmozzatok össze. Mi nem tudunk mit csinálni vele. Ránk nézve végleg fölöslegesek. Ennél fogva visszaadjuk: visszaadjuk annak, aki verette, annak, aki rávésette az arcát, hogy mindenki tudja, hogy az az ő tulajdona.

Jézusnak sohasem volt szüksége arra, hogy visszaadja, mert sohasem fogott a kezébe pénzt. Tanítványainak megparancsolta, hogy útjaikra ne vigyenek alamizsnástarisznyát. Csak egyetlenegy kivételt tett — de ez olyan, hogy megremegtet. Az egyik Evangélium egyik fejezetéből megtudjuk,

hogy az egyik apostol őrizetében volt a közös erszény. Ez a tanítvány Júdás volt. És mégis ő is kénytelen lesz visszaadni az árulás díját, mielőtt a halálba menekül. Júdás a pénz átkának oltárán feláldozott titokzatos áldozat.

A pénz, a kezek zsírjával együtt, amelyek érintették és fogdosták, magán hordja a bűn kikerülhetetlen fertőzetét. Minden tisztátalan dolog között, amiket az ember készített, hogy beszennyezze a földet és beszennyezze önmagát, talán a pénz a legtisztátalanabb.

Ezek a vert fémdarabok, amelyek ide-oda forognak mindennap az izzadságtól vagy vértől még szennyes kezekben; amelyek elkopnak a rabló, a kereskedő, a bankárok és a fősvények mohó ujjai között; a pénzverőknek ezek a kerek és ragadós termékei, amelyeket mindenki kíván, hajszol, rabol, irigyel és jobban szeret a szeretetnél és gyakran az életnél; ezek a történelmi arcképekkel díszített piszkos anyagdarabok, amelyeket a gyilkos ad az orgyilkosnak, az uzsorás az éhezőnek, az ellenség az árulónak, a csaló a zsarolónak, az eretnek az egyházi hivatalokkal kereskedőnek, a kéjenc az eladott és megvett nőnek; a bűnnek ezek a szennyes és bűzös szekerei, amelyek ráviszik a fiút, hogy megölje apját, a feleséget, hogy elárulja férjét, a testvért, hogy megcsalja testvérét, az elvetemült szegényt, hogy megkéselje az elvetemült gazdagot, a szolgát, hogy megcsalja urát, az útonállót, hogy kifossa az utast, a népet, hogy megtámadjon egy másik népet: ezek a pénzdarabok, az anyagnak ezek az anyagi szimbólumai, ezek a legfélelmetesebb tárgyak, amiket csak az ember gyártott. A pénz, amely annyi testet halálba kergetett, nap nap mellett ezernyi lelket öl meg. Fertőzőbb, mint a pestises beteg rongyai, mint a kelevény genye, mint a pöcegödör üledéke, behatol minden

házba, ott csillog a pénzváltó asztalain, megbújik a pénzszekevényekben, megszenségteleníti alvópárnánkat, elrejtőzik a fiókok dohos sötétségében, beszenyeezi a kisdéd ártatlan kezeit, megkísérti a szűzeket, megfizeti a hóhér munkáját, ott cikázik a világ szeme előtt, hogy lánggra szítsa a gyűlöletet, hogy feltűzelje a vágyat, hogy siettesse a romlást és a halált.

A kenyér, amely régen te szent volt a ház asztalán, az egyház asztalán Krisztus halhatatlan testévé lesz. A pénz is valami átlényegülésnek látható jele. A Gonosz Lélek átkozott ostyája. A pénz a Gonosz Lélek megromtó váladéka. Aki szereti a pénzt és örömmel veszi, láthatóan érintkezik a Gonosz Lélekkel. Aki gyönyörrel érinti a pénzt, tudtan kívül a Gonosz Lélek ganaját érinti.

A Tiszta nem bírja érinteni, a Szent nem bírja elviselni, ők tudják megingathatatlan bizonyossággal, hogy mi a pénz undorító lényege. És épúgy irtóznak a pénztől, mint a Gazdag a Nyomorúságtól.

A nemzetek királyai

— Kié ez a kép? — kérdezte Jézus, midőn elébe tartották Róma pénzét.

Ismeri ezt az arcot. Tudja, mint mindenki, hogy Octavianus, elképesztően szerencsés események során, a világ urává lett és az Augustus hízelt melléknevet kapta. Ismeri a kétszínű ifjúnak ezt az ábrázatát, hullámos fürtökkel koszorúzott fejét, nagy orrát, amely előrenyúlik, mintha el akavná rejteni kicsiny, finom, szigorúan zárt szájának kegyetlenségét. Olyan fej ez, mint minden Király feje, el van választva a törzstől, le van szakítva a testről, el van vágva a nyak alján: baljóslatú jelképe egy önkéntes és örök lefejezésnek.

De Jézus nem akarja száján kiejteni a Császár nevét, mert nem ismeri el hatalmát. Caesar személyében megtagad minden embert, aki igényt tart arra, hogy hatalma legyen az emberek fölött. Caesar a Világ Királya; Jézus az új Ország Királya, amely ellenlábasa a Világnak és ahol nem lesznek többé Királyok. Caesar a Múlt Királya, a Fegyveresek Feje, az Arany- és Ezüstpénz verője, az elégtelen Igazság tévedéseknek alávetett Intézője. Jézus a Jövendő Királya, a Szolgák Felszabadítója, a Gazdagság Kárhoztatója, a Szeretet Mestere. Nincs semmi közösség közöttük. Jézus azért jött, hogy megdöntse Caesar uralmát, hogy felbomlassza Róma birodalmát és minden földi birodalmat, nem azért, hogy Caesar helyébe lépjen. Ha az emberek hallgatni fognak reá, nem lesz többé semmiféle Caesar. Jézus nem trónörökös, aki összeesküvést sző az uralkodó ellen, hogy helyébe üljön, hanem minden uralmak békés felbomlasztója. Caesar a legerősebb és leghíresebb a versenytársai között, de egyúttal a legidegenebb is. Mert az ő ereje az emberek aléltságában, a népek gyöngeségében van. De megérkezett az, aki fölébreszti az alvókat, aki megnyitja a vakok szemeit, aki visszaadja a gyöngék erejét. Amikor majd minden beteljesedik és az Ország meg lesz alapítva, — az az Ország, amelynek nincs szüksége katonákba, bírákra, rabszolgákra és pénzre, hanem csak új és szerető lelkekre — Caesar birodalma el fog tűnni, mint valami homokhegy a szél diadalmas fúvásában.

Amíg azonban tart látszólagos uralma, megadhatjuk neki azt, ami az övé. A pénz az új emberek szemében semmi. Adjuk meg Caesarnak, aki el van jegyezve az örök semmivel, azt a semmit-érő ezüstöt, ami nem a miénk.

Jézus, aki a vágy szenvedélyével mindig előre

utal a második Földi Paradicsom eljövetelére, nem törődik a kormányokkal, mert az új földnek, amelyet ő hirdet, nem lesz szüksége kormányokra. Az egymást szerető szentek népe nem tudna mit kezdeni királyokkal, törvényszékekkel és hadseregekkel. Az Isteni Szabadító azért jött, hogy az emberi politikában is mindent felforgasson. Csak egyetlenegyszer beszél a Királyokról, és csak azért, hogy felforgassa a népszerű és megrögzött gondolatot. »A nemzetek királyai — mondja tanítványainak — uralkodnak rajtuk, és akiknek hatalmuk van fölöttük, jótevőknek hivatnak. De ti nem úgy; hanem aki nagyobb közöttetek, legyen mint a kisebb; és aki elül járó, mint a szolga.« Ez az emberi nem tökéletes egyenlőségének elmélete. A nagy kicsiny; az úr szolga; a király rabszolga. Ha annak, aki kormányoz, olyannak kell lennie, mint az, aki szolgál, akkor a megfordítottja is igaz, és annak, aki szolgál, ugyanolyan jogokban és tiszteletben legyen része, mint annak, aki kormányoz. Itt lehetnek szentek, akik lángolóbbak az igazaknál; boldogok, akik bűnösök voltak az utolsó pillanatig; ártatlanok, akik születésüktől fogva polgárai voltak az Országnak. Itt lehetnek különbségek az általános tökéletesedés lelki nagyságában, de a magasabb- és alacsonyabbrendűekre, urakra és alattvalókra osztályozás, az idők végezetén eltöröltetik. A tekintély, még ha rosszul élnek is vele, feltételez egy nyáját, amelyet vezetni kell, egy kisebbséget, amelyet büntetni kell, egy állatiságot, amelyet meg kell zabolázni. De mikor majd minden ember szent lesz, nem lesz szükség többé parancsra és engedelmségre, törvényre és büntetésre, vezetőkre és védelmezőkre. A Szellem országa ellehet az Erőszak parancsai nélkül.

Az emberek nem gyűlölik többé egymást és nem kívánják többé a kincseket: a kormánynak

minden értelme és szükségessége megszűnik ennek a két óriási változásnak másnapján. Annak az útnak, amely a tökéletes szabadságra vezet, nem Rombolás, hanem Szentség a neve és nem található meg Godwin vagy Stirner, Proudhon vagy Kropotkin szofizmáiban, hanem egyesegedül Jézus Krisztus Evangéliumában.

Csakhogy az emberek tökéletes megtérése az Evangéliumra mind a mai napig nem következett be és a Királyok még mindig szükségesek. Az állatoknak pásztorra van szükségük, és minél makrancosabbak és csökönyösebbek, a pásztornak annál erősebbnek és vértettebbnek kell lennie. De a kevélységtől elvadított emberi bestiák azt hiszik, hogy a szám pótolhatja az egységet és az alacsony elfoglalhatja a magasan állónak a helyét, és nem akarnak Királyokat. Igazán Királyi Királyokat, akik ha közepesek is, magasan fölötté állanak a vak és buta tömegek kergette szeszélyeinek. Olyan Királyokat, akik azzal a tekintéllyel kormányoznak, amelynek egyetlennek kell lennie, hogy hathatós legyen és csupán Istennek felelősek tévedéseikért, amelyek mindig kevésbé végzetesek, mint a csöcselék tévedései. De a mai emberek nem akarnak ilyen királyokat. Nem képesek sem szeretni, sem elviselni őket. Szívesebben vesznek egy raj tehetségtelen és mohó apró zsarnokot, akik kisajtolják és megfejik a szabadság nevében. Ezeket szívesebben veszik, mert megadják a szabadság látszatát zsarnokságuknak, amelyben megvan a tekintélynek minden súlya, anélkül hogy jótéteményei is megvolnának. Századok óta eltűntek már az igazi Királyok a földről, és a makkevők, akik a földet lakják, nem lettek jobbakká. Nem képesek immár az oktalan állatok között szükséges engedelmeskedésre és még nem méltók a szentek isteni szabadságára.

Kard és tűz

Minden egyes alkalommal, valahányszor a hatalmasok talpnyalói szentesíteni akarták a nagy-ratörők nagyratörését, az erőszakosak erőszakosságát, a vadak vadságát, a harciasak harciasságát, a hódítók hódításait; valahányszor a megfizetett szofisták és a nekivadult deklamátorok megpróbálták összeegyeztetni a pogány vadságot a keresztény szelídséggel, a keresztet kardmarkolat gyanánt használni, igazolni a gyűlöletszításban kiontott vért azzal a vérrel, amely a Kálvária hegyén ömlött, hogy megtanítsa a szeretetre; szóval, valahányszor igazolni akarták a háborút a béke elméletével és meg akarják tenni Krisztust Dzsingiszkán vagy Bonaparte kezésének, vagy gyalázatos csürés-csavarással Mohamed úttörőjének, mindannyiszor, a közhelyek könyörtelen pontosságával, elétek fog kerülni az a híres evangéliumi szöveg, amelyet mindenki könyv nélkül tud, s amelyet olyan kevesen értettek meg.

»Ne véljétek, hogy békét jöttem hozni a földre; nem jöttem békét hozni, hanem fegyvert.« Egyik-másik elképzeltetlenül nagyobb tudós hozzáteszi: »Tüzet jöttem bocsátani a földre.« Mások, akik valami kábító emlékezőtehetséggel vannak megáldva, rávágják a döntő szakaszt: »A Mennyek Országát az erőszakosak ragadják el.«

Melyik ékesszóló Angyal, melyik természetfölötti megvilágosító deríthetné fel e megátalkodott idézők előtt ezeknek a szavaknak igazi értelmét, amelyeket oly hányiveti könnyelműséggel ismételtetnek?

Kitépik őket az evangéliumi szövegből olyan gyöngédséggel, mint az orángutáng, amely virágokat szed Titania kertjében. Nem veszik figye-

lembe a megelőző és az utánuk következő szavakat; nem törődnek vele, hogy milyen alkalommal hangzottak el; egy pillanatra sem ötlik fel bennök a kétség, hogy ezeknek a szavaknak esetleg a közönségestől eltérő értelmük is lehet.

Midőn Jézus azt mondja, hogy azért jött, hogy fegyvert hozzon, — vagy mint Lukács megfelelő helyén olvassuk: »szakadást« — Tanítványaihoz beszél, akik éppen indulni akarnak, hogy hirdessék az Ország közeledését. És rögtön azután, hogy a fegyvert említette, a családi életből vett példákcal magyarázza, hogy mit akart mondani: »Mert elválasztani jöttem az embert atyjától, a leányzót anyjától, és a menyét napától. És az ember ellenségei az ő háznépe. Mert ezentúl ha öten lesznek is egy házban, meghasonlanak, hárman kettő ellen, és ketten három ellen...« A kard tehát nem jelenti a háborút. Képes kifejezés a megosztás megjelölésére, A kard vág, megoszt, elválaszt; és az Evangélium hirdetése meg fogja osztani egyazon családnak tagjait. Mert az emberek között vannak süketek és hallók, lomhák és készségesek, olyanok, akik tagadnak, és olyanok, akik hisznek. Mindaddig, míg valamennyien meg nem térnek és testvérekké nem lesznek az Ige révén, a meghasonlás fog uralkodni a földön. De a meghasonlás nem a háború, nem a mérsárlás. Azok, akik hallották és hittek, — a Keresztények — nem rohanják meg azokat, akik nem hallanak és nem hisznek. Fegyvert ragadnak, igenis, makacskodó és csökönyös felebarátaik ellen — de ezek a fegyverek az igehirdetés, a példa, a bocsánat, a szeretet. Azok, akik nem tértek meg, talán igazi háborút indítanak, erőszakos és véres háborút, de ezt a háborút éppen azért indítják, mert nem tértek meg, éppen azért, mert nem keresztények. Az Evangélium diadala végét jelenti minden háborúnak — ember és em-

ber, család és család, kaszt és kaszt, nép és nép közötti minden háborúnak. Abban, ha az Evangélium a kezdet idején elkülönüléseknek és meghasonlásoknak az okozója, nem azok az igazságok a hibásak, amelyeket az Evangélium hirdet, hanem az a tény, hogy ezeket az igazságokat még nem gyakorolja mindenki.

Mikor Jézus azt mondja, hogy tüzet hozni jött a földre, csak egy barbár gondolhat az embergyilkos és pusztító tűzre, amely méltó segítőtársa az emberek közti háborúnak. »Bár a tűz égetné meg!« Mert az a tűz, amelyet az Ember Pia kíván, a megtisztulás tüze, a lelkesedés tüze, az áldozat izzása, a szeretet szikrázó lángja. Mindaddig, míg minden lelket meg nem perzsel és meg nem emészt ez a tűz, az Evangélium ígéje hiábavaló hang marad és az Ország mindaddig távoli lesz. Az emberek fertőzött és gonosz fajának megújulásához tűzvészre, a fájdalom és szenvedés csodálatos tűzvészére van szükség. A kielégülteknek szenvedniök kell, a fagyosoknak égniök kell, az érzéketleneknek üvölteniök kell, a lagymatagoknak lángra kell gyúlniök, mint ahogy a fáklya lángra gyúl az éjszakában. Az emberek rejtett életében felgyülemlett minden szennynek, ami betömi a füleket és megfojtja a szíveket, el kell hamvadnia azon a csodálatos szellemi máglyán, amelynek meggyújtására Jézus eljött. Ez nem az a tűz, amely emészt, hanem az, amely megújít; ez nem a rombolás, hanem a mentés tüze.

De ahhoz, hogy átjussanak ezen a lángfalon, akkora lelkiezőre, akkora vakmerőségre van szükség, amekkora nincs mindenkiben Amekkora csak az erősekben van. És éppen ezért mondhatja Jézus, hogy »a Mennyek Országát az erőszakosak ragadják el« — és az »erőszakosak« szónak a szövegben az a nyilvánvaló értelme van, hogy

»erősek«, azaz olyan emberek, akik habozás és remegés nélkül rohammal be tudják venni a kapukat. A kard, a tűz, az erőszak olyan szavak, amelyeket nem szabad betűszerinti értelemben venni, ahogyan a méyszárlások szószólói szeretnék. Képletes szavak, amelyeket kénytelenek vagyunk használni, hogy a tömeg lomha képzeletével megértessük magunkat. A kard jelvénye az először és az utoljára meggyőzöttek közti meghasonlásnak; a tűz a tisztító szeretet; az erőszak az a bátorság, amely szükséges az önmagunk megújulásához és ahhoz, hogy eljussunk az Ország küszöbéhez. Aki másképp érti, nem tud olvasni, vagy hamisítani akar.

Jézus a Béke embere. Azért jött, hogy a Békét hozza. Valamennyi Evangélium egyesegyedül a Béke hirdetése és tanítása. Éppen a Születés éjszakáján mennyei hangok énekelték fenn az égen a prófétai köszöntést: Békesség a földön a jóakarató embereknek. A Hegyen az első ígéretek egyike, amelyek kibuggyannak Krisztus szívéből és ajkairól, az, amelyet a békeszeretőkhez intéz. »Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hívattak.« Az Apostoloknak, akik türelmetlenül várják az indulást, megparancsolja, hogy kívánjanak békességet minden háznak, amelybe belépnek. Tanítványainak, barátainak a tökéletes egyetértést parancsolja: »Békesség legyen közöttetek«. Mikor Jeruzsálemhez közeledik, könnyezve nézi a várost és felkiált: »Vajha megismerted volna te is legalább ezen a te napodon, amik békességedre szolgálnak!« És az Olajfák rettenetes éjszakáján, miközben a karddal fölfegyverzett zsoldosok megkötözik, kimondja az erőszak megfellebbezhetetlen ítéletét. »Mindazok, kik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el.«

Jól ismeri a meghasonlás bajait. »Minden

maga ellen meghasonlott ország elpusztul és a maga ellen meghasonlott város vagy ház fönn nem állhat.« És az utolsó dolgokról mondott beszédében, ebben a hatalmas apokaliptikus jövendölésben, a vég szörnyűséges jelei között, az éhínségekkel, földrengésekkel és szorongattatásokkal együtt megjövendöli a háborúkat is. »Mert nemzet nemzet ellen támad és ország ország ellen ...és hallani fogtok harcokat és harci híreket.«

Jézus szerint a meghasonlás rossz; a háború bűn. Az ő Istene nem a csaták régi ura. Az óriási mézszárlások szószólói szándékosan összetévesztik az Ó-Szövetséget az Újjal. Csakhogy az Új éppen azért Új, mert újraalkotja a régít.

A háborút isteninek lehetne mondani, ha úgy tekintjük, mint Bűnhődést. De bűnhődés önmagában is. A háború a legkegyetlenebb megnyilvánulása annak a gyűlöletnek, amely megbújik és forr az emberek szívében. Az emberek, hogy könnyítsenek a bennük égő gyűlöleten, kapva kapnak azon, hogy fegyverekkel pusztítsák egymást. A háború bűn és egyúttal bűnhődés. Bűn, mert még az ellenségeskedések megkezdése előtt ott élt az ellenfelek lelkében; és bűnhődés, mert a gyűlölet, ha egyszer kifakad, a gyűlölködők kölcsönös mézszárlására vezet.

De majd ha a gyűlölet kipusztul minden szívből, a háború is érthetlenné válik; a legnagyobb bűnnel együtt eltűnik a legszörnyűbb bűnhődés. Akkor eljön végül a nap, amelyet oly sóvárogva vár Izaiás, amelyen »az ő szablyájokból kapákat és az ő dárdájukból sarlókat csinálnak, és egy nép más nép ellen fegyvert nem von, se pedig¹ hadakozást többé nem tanul.«

Ez a nap, amelyet Izaiás megjövendölt, az lesz, amelyen a Hegyi Beszéd lesz az egyetlen elismert törvény a földön.

Egy test

Jézus megszenteli a Férfinak és Nőnek egyesülését, még ha az testi is. Mindaddig, míg a Királyok nem lesznek túlságosan sokan, visszaadjuk nekik pénzeiket, melyek az ő nevüket viselik; mindaddig, míg minden ember nem lesz hasonlatos az Angyalokhoz, az emberi nemnek szaporodnia kell.

A Család és az Állam, ezek a mennyei boldogsághoz képest tökéletlen egyesülések, szükségesek a Paradicsom földi varasához. De mindaddig, amíg szükségesek, kevésbé tisztátalanoknak és kevésbé tökéletleneknek kell lenniök. Aki kormányoz, annak egyenlőnek kell éreznie magát azzal, aki szolgál; a férfi és nő egyesülésének örökké tartónak és törvényesnek keli lennie.

A Házasságban Jézus mindenekelőtt két test összekapcsolódását látja. Ezen a ponton helybenhagyja a Régi Törvény képzetét. »Azért már nem kettő, hanem egy test.« A Férfj és a Feleség széttephetetlenül és elválaszthatatlanul egy test. Ennek a férfinak nem lesz más asszonya; ez az asszony nem fog más férfit ismerni, míg csak a halál szét nem választja őket. A Férfi és a Nő egybeforrásának, ha nem valami üzekedő érzékiség kitörése vagy valami titkos kéjelgés, ha két egészséges szüzesség találkozása és följajánlkozása, ha szabad választás, tiszta szenvedély, nyilvános és megszentelt egység előzte meg, olyan szinte misztikus jellege van, amit semmi sem törölhet el. A választás visszavonhatatlan, a szenvedély szentesítve van, az egység örök. A két testben, amelyek möhön ölelkeznek, két lélek lakik, amelyek megismerik egymást és találkoznak a szerelemben. A két test egy testté válik; a két lélek egyetlenegy lélekké olvad össze.

A Kettőnek vére összevegyült, de ebből az egyesülésből új teremtmény születik, amelyet mindkettejük leglényege formált, és amely látható alakja lesz egységüknek. A szeretet Istenhez hasonlókká teszi őket, munkásaivá a mindig új és csodálatos teremtésnek.

De ezt a testi és lelki Kettősséget — amely a legtökéletesebb az emberek tökéletlen egyesülései között — nem szabad megzavarni, sem megszakítani sohasem. A Házasságtörés megmételtyezi; a Válás szétrombolja. A Házasságtörés alattomos aláaknázása az egységnek; a Válás pedig végleges megtagadása. A Házasságtörés hazugságra és áruulásra alapított titkos Válás; a Válás, ha új házasság követi, törvényesített Házasságtörés.

Jézus ünnepélyes és határozott módon mindig kárhoytatja a Házasságtörést és a Válást. Egész természete iszonyodott a hűtlenségtől és az áru-lástól. Eljön majd a nap, figyelmeztet, mikor a mennyei életről beszél, amikor majd a férfiak és nők nem lépnek házasságra, ellenben addig a napig a házasságban meg kell lennie, tökéletlenségéhez képest, lehetőleg minden tökéletességnek. És Jézus, aki mindig visszatér a külsőről a belsőre, nemcsak azt nevezi házasságtörőnek, aki elrabolja felebarátja feleségét, hanem azt is, aki sóvárgó szemekkel nézi őt az uccán. És nemcsak az házasságtörő, aki titokban mások feleségével kéjeleg, hanem az is, aki elkergeti a magát és másikat vesz feleségül. Egyetlenegy helyen mintha megengedné a válást a házasságtörő asszony férjének, de az elkergetett feleség bűne sohasem igazolhatja azt a bűnt, amelyet a megcsalt férj követ el azzal, hogy másik feleséget vesz magának. Egy ilyen határozott és szigorú törvénytől még a tanítványok is visszadöbbennek. »Ha így van dolga az embernek feleségével, nem hasznos megházasodni.

Ő pedig: monda nekik: nem mindnyájan fogják fel az ígét, hanem akiknek adatott. Mert vannak férfiatlanok, akik anyjuk méhéből úgy születtek; és vannak férfiatlanok, kik az emberek által tétettek azokká; és vannak férfiatlanok, kik maguk tették azokká Mennyeek Országát. Aki felfoghatja, fogja fel.«

A Házasság engedmény az emberi természetnek és az élet továbbterjesztésének. »Nem mindenki képes« tisztán, szűzen és magányosan maradni — »hanem csak akiknek adatott«. A tökéletes nőtlenség kegyelem, jutalma a szellem győzelmének a test felett.

Mindenkinek, aki egész szeretetét valami nagy munkára akarja szentelni, tisztaságra kell kárhoztatnia magát. Nem lehet szolgálni az Emberiségnek és az Egyesnek. Az az ember, akinek súlyos hivatást kell betöltenie, amely minden napját egészen a legutolsó napig igénybe veszi, nem kötheti magát egyetlen asszonyhoz. A házasság egy másik lénybe való belefelejtkezést követel — azonban a Megváltó köteles minden lénynek átengedni magát. Két lélek egysége nem elég neki — és megnehezítené, talán lehetetlenné tenné, a többi lelkekkel való egyesülését. A felelősség, amelyet egy asszonymak a választása, a gyermekek születése, az emberi faj nagy közösségében egy kicsiny közösség teremtése magával von, oly súlyos, hogy mindennapos akadályá volna véghetetlenül fontosabb kötelezettségeinek.

Az a férfi, aki vezetni akarja az embereket és átalakítani, nem kötheti le magát egész életére egyetlenegy teremtményhez, Vagy feleségéhez, vagy hivatásához kellene hűtlenné válnia. Túlságosan szereti felebarátainak egyetemességét ahhoz, hogy szerethesse nővéreinek csupán egyikét. A Hős egyedülvaló. Az egyedülvalóság az ő

kárhozata és az ő nagysága. Lemond a házastársi szeretet örömeiről, de a benne lakó szeretet megsokszorozódik, hogy közkincsévé tegye azt minden embernek, valami felséges áldozat révén, amely túlszárnyal minden földi elragadtatást. Az aszszonytalan férfi egyedülvaló, de szabad; lelke, amelyet nem nyűgöznek le a hétköznapi és anyagi gondok, magasabbra szárnyalhat fölfelé, ő nem teremt test szerint való gyermekeket, hanem újjáteremt egy eljövendő élet számára szellemének gyermekeit.

Mindazonáltal nem mindenkinek adatott meg megmaradni az önmegtartóztatásban. »Aki meg tudja tenni, tegye meg.« Az Ország megalapításához olyan férfiakra van szükség, akik odaadják egész lelküket: a testi érintkezés, még ha a házasság törvényes korlátai közé van is szorítva, gyengítése annak, akinek a szellem dolgaira kell ügyelnie.

Azoknak, akik feltámadnak a diadal nagy napján, nem lesznek többé kísértéseik. A Mennyek Országában eltöröltetik majd a férfi és a nő összeforrása, még az is, amelyet a házasság örökkévalósága szentel meg. Legmagasabb célja új emberek teremtése, de akkor már le lesz győzve a halál és nem lesz szükség többé a nemzedékek szakadatlan megújulására. »E világ fiai házasodnak és férjhez adatnak; azok pedig, kik méltók lesznek elnyerni a másvilágot és a halottakból való feltámadást, sem férjhez nem mennek, sem feleséget nem vesznek; mert többé meg nem halhatnak, mivel hasonlók az angyalokhoz; és Isten fiai, mivel a föltámadás fiai.«

Az örök élet és az anygali állapot megszerzésével — Krisztus két ígérete és két bizonyossága — elképzelhetetlenné válik az, ami elviselhetőnek tűnt, ocsmánnyá válik az, ami tisztának látszott,

tökéletlenné korcsosul az, ami szent volt. Abban a magasabbrendű és boldog világban az emberi nem minden megpróbáltatása véget ér. A kezdetleges állati embernek elegendő volt a futólagos közösülés a rablott nősténnyel; az ember végül a házasságig emelkedett, az egyetlen nővel való kizárólagos egyességig; a szent még magasabbra lendül és az önkéntes szüzességig magasztosul. De az égben angyallá vált Ember, aki már csupa szellem és szeretet, még emlékében is legyőzte a testet: abban a világban, ahol nincsenek szegények, betegek, szerencsétlenek és ellenségek, az ő szeretete emberfeletti szemlélődéssé szellemül.

A születések köre bezáródott. A negyedik ország egyszersmindenkorra meg van alapítva. Ennek az országnak a polgárai mindörökké ugyanazok maradnak, ugyanazok és nem mások, minden századokon keresztül. A nő nem fog többé fájdalommal szülni. A száműzetésre szóló ítélet visszavonatot; a kígyó le van győzve; az Atya ünnepel fogadja szökevény fiát. A Paradicsomot újra megtaláltuk és nem veszítjük el többé soha.

Apák és fiak

Jézus egy házban beszél, talán Kapernaumban. És a férfiak és a nők, akik valamennyien éheztek az életet és az igazságot, akik valamennyien megújulásra és vigasztalásra szorultak, megtöltötték a házat, és ott szorongtak körülötte, és nézték őt, mint ahogy nézi az ember az apát, akit újra megtalál, a testvért, aki ápolja, a jótévőt, aki megmenti. Olyannyira éheztek az ő igéjét ezek a férfiak és ezek az asszonyok, hogy Jézus és tanítványai ahhoz sem jutottak hozzá, hogy egy falatot egyenek. Már jó ideje beszélt és szerették

volna, ha tovább beszél, késő éjszakáig, szünet nélkül, pillanatnyi pihenés nélkül. Hiszen már oly régóta várták! Apáik és anyáik ezredévek óta vártak reá, szégyenletes nyomorúságban és kába fásultságban, ők maguk is várták, régesrég várták, évről-évre, zűrzavaros sóvárgásuk nyomorúságos sötétségében. Éjszakáról-éjszakára valamennyien sóhajtoztak a fénynek egy sugara, a boldogságnak egy ígérete, a szeretetnek egy szava után. És most itt volt közöttük az, aki megadta a jutalmát hosszú-hosszú várakozásuknak. Immár minden további halogatás nélkül besöpörték ezt a jutalmat. Ezek a férfiak és ezek az asszonyok úgy álltak ott Jézus körül, mint kiváltságos és türelmetlen hitelezők, akik végre is kezükbe kerítették az öröktől fogva várt isteni Adóst, és most a részüket akarták, egészen az utolsó garasig, ő bizony lemondhatott most arról, hogy kenyeret egyék — apáiknak hosszú századok óta le kellett mondaniok az igazság kenyérééről, s ők maguk hosszú évek óta nem tudták elverni éhségüket a reménység kenyérével.

Jézus tehát tovább beszélt a tömeghez, amely a házat megtöltötte. Újra elmondta ihlettségének legmegkapóbb képeit, elbeszélte az Ország legmeggyőzőbb példázatait, olyan hívogató szemekkel nézett reájuk, amelyek behatolnak a lélek mélyéig, mint ahogy a reggeli napfény behatol a házak zárt homályába. Mindegyikünk odaadná hátralévő napjait azért, hogy rátekintsenek ezek a szemek, hogy csak egy percig nézhesse ezeket a végtelen gyöngédségtől csillogó szemeket; hogy csak egyetlenegyszer hallhassa az ő behízelt hangját, amely a zsidó népnyelvet dallamos muzsikává édesíti. Ezek az emberek, akik már halottak, ezek az asszonyok, akik már halottak, ezek a szegény emberek, ezek a szegény asszonyok, ezek a szeren-

esetlenek, aki ma már por és hamu a puszta levegőjében vagy sár a tevék patái alatt, ezek az emberek és ezek az asszonyok, akiket életükben senki sem irigyelt, és akiket mi, élők, kénytelenek vagyunk irigyelni ama messzi és homályos haláluk után, ezek az emberek és ezek az asszonyok hallották ezt a hangot, látták ezeket a szemeket.

De ime zajongás, suttogás hallatszik a ház kapujában. Valaki be akar jönni. A hallgatóságból valaki figyelmezteti Jézust: »Anyád és atyádfiai kinn állanak, akarván téged látni.« De Jézus nem mozdul. »Ki az én anyám? És kik az én atyámfiai? És körülnézve azokon, akik körülötte ültek, monda: Íme az én anyám és az én atyámfiai! Meirt aki Isten akaratját cselekszi, az az én atyámfia és húgom és anyám.«

Az én családom ez itt mind. És nincs más családom. A verség kötelékei nem számítanak, ha nincsenek megpecsételve a szellemmel. Az én atyám az az Atya, aki magához hasonlóvá tesz engem a jónak végrehajtásában; az én atyámfiai a szegények, akik sírtak; az én húgaim azok az asszonyok, akik otthagyták a szerelmeket a Szeretetért. Ezekkel a szavakkal nem akarta megtagadni a Fájdalmas Szüzet, hisz az ő méhének gyümölcse volt: csak azt akarta mondani, hogy a számkivetettség napja óta nem tartozott többé a názáreti kis családhoz, csak a maga hivatásához, amellyel megváltja az emberek nagy családját.

A szellemi fiúság, az üdvösség új rendjében, felülmúlja és túlszárnyalja az egyszerű testi fiúságot. »Ha ki hozzám jő és nem gyűlöli atyját és anyját, feleségét és fiait, atyjafiait és nővéreit, sőt még önnön lelkét is, nem lehet az én tanítványom.« A részleges szeretetnek el kell tűnnie az egyetemes szeretet előtt. Szükségképpen választani kell a rég

ember régi érzelmei és az új ember egyetlen szeretete között.

A család el fog tűnni, mihelyt az emberek, a mennyei életben, többek lesznek, mint emberek. Most akadály annak a számára, aki hozzá akarja segíteni a többieket, hogy paradicsomi állapotba jussanak. »És ne híjatok senkit atyátoknak e földön, mert egy a ti Atyátok, ki Mennyekben vagyon.« Aki elhagyja családját, véghetetlen kárpótlásban részesül. »Bizony mondom nektek, senki sincs, ki elhagyta házát, vagy szülőit, vagy atyafiait, vagy feleségét, vagy fiait az Isten országáért, hogy sokkal többet ne nyerjen ez időben, és a másvilágon örök életet.«

Az Atya, aki a mennyben van, bizonyos; a ti testvéreitek az Országban bizonyosak, de a földi atyák és testvérek végül is gyilkosaitokká válhatnak. »Elárultatok pedig szülőitektől és atyátok fiaitól, rokonaitoktól és barátitoktól és halálra is vitetnek majd közületek...«

Mégis legalább az atyáknak hűségeseeknek kellene lenniök. Mert az atyáknak Jézus szerint jóval nagyobb kötelezettségeik vannak fiaikkal szemben, mint a fiaknak az apákkal szemben. A régi Törvény csak az apákat ismeri. »Tiszteld atyádat és anyádat«, mondja Mózes. De nem teszi hozzá: »Védeld és szeresd fiaidat.« A fiúk annak tulajdona, aki az életet adta neki. Az élet, azokban az időkben, oly szépnek és drágának tűnt, hogy sohasem róhatják le érte tartozásukat, örökre szolgáknak, örökre alávetetteknek kell majd lenniök. Nem szabad élniök, csak az Öregért, csak az öreg parancsai szerint.

A Felforgatónak isteni génusza itt is látja, hogy mi hiányzik a régiekből és a másik irányban támaszt követeléseket. Az atyáknak adniok kell, mégpedig fukarkodás nélkül, fáradhatatlanul kell

adniok. Még ha a fiak rosszak is, még ha el is hagyták atyjukat, még ha nem is érdemelnek semmit a világ lapos bölcsesége szerint. A Miatyánk, részben, a fiak követelése az Atyával szemben. Az az imádság, amelyet minden fiú intézhetne az atyjához. Kéri a mindennapi kenyeret; a bűnök bocsánatát; a hibák elnézését; a mindennapos támogatást a bűn ellen.

És meglehet, hogy az apáikat, még ha mindenkiket odaadják is, akkor is elhagyják. Ha a fiak otthagyják őket, hogy bele vessék magukat a bűnös életbe, meg kell nekik bocsátani, mihelyt megtérnek, mint ahogy bocsánatot nyert a példabeszédben Tékozló Fiú. Ha azért hagyják ott őket, hogy egy magasabb és tökéletesebb életet keressenek, — mint azok, akik megtérnek az Országra — ezer-szeres jutalmat nyernek ebben és a jövő életben.

De az apák mindenképpen adósok. Eleget kell tenniük annak a rettentő felelősségnek, amelyet magukra vállaltak, mikor új teremtményeknek adtak életet. Hasonlóan az egyetlen Atyához, ki a mennyben van, adniok kell azoknak, akik kérnek, és azoknak, akik hallgatnak, azoknak, akik megérdemlik, és azoknak, akik eljátszották a jogukat, azoknak, akik a családi asztalnál ülnek és azoknak, akik a világban kóborolnak, a jóknak és a rosszaknak, az elsőeknek és az utolsóknak egyaránt. Sohasem szabad belefáradniok, még azokkal a gyermekeikkel szemben sem, akik otthagyják őket, azokkal szemben sem, akik megbántják őket, azokkal szemben sem, akik megtagadják őket.

»Avagy kicsoda közületek az az ember, kitől ha kenyeret kér fia, vájjon követ nyújt-e neki? Avagy ha halat kér, vájjon kígyót nyút-e neki?« Tehát kicsoda tagadná meg fiától, aki eltávozik tőle, anélkül hogy bármit is kérne, az utolsó aján-dékot; a Szeretetet, amely nem vár viszonzást?«

Kisdedek

Mindnyájan az Ember Fiának fiai, de senki eem nevezhette őt Atyjának test szerint. A csalékony emberi örömök között talán az egyetlen öröm, amely nem csal: karunkban vagy térdeinken tartani egy rózsás arcú gyermeket, akinek a vére a mi vérünk is, aki ránk nevet szemeinek legelső ragyogásával, aki a mi nevünket gögicséli, aki újra fölfedeztetni velünk régi gyermekkorunk elvesztett ártatlanságát. Ott érezni férfias, széltől és naptól edzett testünk mellett egy új, puha és bontakozó testet, amelynek a vére, úgy tűnik, megőrzött még valamit a tej édességéből, egy testet, amely mintha eleven és puha virágszirmokból volna, és érezni, hogy ez a test a miénk, a mi aszszonyunk testében érlelődött, emlőinek tején nevelkedett, és vizsgálni a léleknek megszületését, feltünedezését, kivirágzását ebben a testben, amely a miénk, amely azé, aki a miénk, egyetlen apjának lenni ennek az egyetlen teremtménynek, ennek a virágnak, amely már-már kinyílik a világ fényességére, felismerni magunkat benne, viszontlátni tekintetünket az ő ámuló szemeiben, újra hallani hangunkat az ő friss szájában, újra gyermekké válni e gyermek által, hogy méltókká legyünk rá, hogy közelebb jussunk hozzá, kisebbé, jobbá, tisztábbá válni, elfeledni az éveket, amelyek csendben közelebb visznek a sírhoz, elfeledni férfi voltunk kevélységét, a bölcsesség gögjét, az arc első ráncait, az élet csalódásait, szennyeit és nemtelenségeit és újra szüzekké válni e szüziesség mellett, derültekké e derű mellett és jókká e soha még nem ismert jószág mellett, egyszóval: apjává lenni a mi gyermekünknek, aki napról-napra növekszik a mi ágyunkban, a mi otthonunkban, feleségünk

karjaiban, ez egészen bizonyosan a legmagasabb emberi gyönyörűség, amely megadatott az olyan embernek, akinek lélek lakik porhüvelyében.

Jézust, akit senki sem nevezett apjának, *i.* gyermekek épúgy vonzották, mint a bűnösö). Tiszta szellem létére csak a végleteket szerette. Az ártatlanság és a bukás az ő szemében az üdvösség zálogai voltak. Az ártatlanság, mert nincs szüksége megtisztulásra; az elesettség, mert élesebben érzi a tisztulás szükségességét. A kettő közé eső emberek, ez a félig romlott és félig érintetlen emberfajta, veszedelemben vannak; azok az emberek, akik belül fertőzöttek és tisztáknak és igazaknak akarnak látszani; azok, akik gyermekességükkel együtt elvesztették a velük született tisztaságot és nem érzik még a belső rothadás bűzét.

Jézus gyöngéden szerette a kisdedeket és szánakozóan a bűnösöket; a tisztákat és azokat, akik nem nélkülözhetik a megtisztulást. Keze szívesen nyugodott a cseperedő kisdéd puha haján és nem irtózott az uccalány illatos hajzatától. Eléjük ment a bűnösöknek, mert azoknak nem mindig volt meg az erejük, hogy meginduljanak felé, de a kisdedeket magához hívta, mert a kisdedek ösztönszerűen érzik, hogy ki szereti őket és szívesen futnak hozzá.

Az anyák felényújtották gyermekeiket, hogy érintse őket. A tanítványok szokott nyerseségükkel rájuk kiáltottak és Jézus ez alkalommal is kénytelen volt rendreutasítani őket. »Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni és ne tiltsátok el őket, mert ilyeneké a Mennyek Országá. Bizony mondom nektek, aki nem fogadja Isten Országát, mint a kisdéd, be nem megy abba.«

A tanítványok, ezek a szakállas férfiak, akik büszkék voltak tekintélyükre, mint afféle meglett emberek és a jövődő Úr helytartói, nem fogták

fel, miért akarta mesterük idejét gyermekekkel vesztegetni, akik még a szótagokat sem tagolták helyesen és nem fogták fel a nagyok szavainak értelmét. De Jézus odaállítván közéjük egy ilyen kisdedet, így feddette őket: »Bizony mondom nektek, ha meg nem tértek és nem lesztek, mint a kisdedek, nem mentek be Mennyeeknek Országába. Aki tehát megalázza magát, mint e kisded, az nagyobb Mennyeeknek Országában. És aki befogad egy ilyen kisdedet az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig megbotránkoztat egyet e kisdedek közül, kik énbennem hisznek, jobb annak, hogy malomkő köttessék nyakára és a tenger mélységébe merítessék.«

Az értékek megfordítása itt is tökéletes. A régi törvényben a gyermek az, akinek becsülnie kell a férfit, tisztelnie az öreget és utánozni őket minden dolgaikban. A kicsinynek a nagyot kellett mintaképpül választania. A tökéletesség mértéke az érettség és még inkább az öregség volt. A gyermeket csak annyiban becsülték, amennyiben egy jövőendő férfiasság reményét rejtette magában. Jézus felcseréli a szerepeket. A nagyoknak kell példát venniök a kicsinyekről, az aggoknak törniök kell magukat, hogy gyermekekké váljanak, az apáknak utánozniök kell fiaikat. Abban a világban, amelyben csak az erőszak számított, ahol csupán a meggazdagodás és a nagyzolás művészetét vették valamibe, a gyermek szinte csak árnyéka volt az emberségnek. Az új világban, amelyet Krisztus hirdet, amelyben csak az ártatlanság bízakodó tisztasága és kedvessége fog uralkodni, a kisdedek a boldog részesség képviselői. A gyermek, aki tökéletlen férfinak látszott, tökéletesebb a meglett embernél. A férfinak, aki azt képzelte, hogy elérkezett kora és lelke kiteljesüléséhez, vissza kell térnie, ki kell ábrándulnia önelégült zavaros-

ságából, vissza kell mennie egészen kisded koráig. Utánzottból utánzóvá lesz, az első helyről visszamegy az utolsóira.

Jézus, a maga részéről, újra bizonyosságot tett gyermekése mellett és szégyenkezés nélkül egynek nyilvánította magát a kisdedekkel, akik őt ke-resték. »Aki befogad egy ilyen kisdedet az én nevemben, engem fogad be.« A Szent, a Szegény, a Költő ebben az új alakban mutatkozik — amely a többit magában foglalja: a Kisded alakjában: aki tiszta és ragyogó, mint a Szent, meztelen és nélkülöző, mint a Szegény, ámuló és szerelmes, mint a Költő.

Jézus nemcsak úgy szereti a kisdedeket, mint az Ország tökéletességére kijelölteknek öntudatlan mintáit, hanem úgy is, mint az igazság vérbeli közvetítőit. Az ő tudatlanságuk felvilágosodottabb a tudósok tudományánál; az ő naívságuk hatalmasabb, mint az értelem, amely szavakba szőtt gondolatokban tükröződik. Csak ragyogó és tiszta tükör fogadhatja magába a kinyilatkoztatás fény-sugarait.

»Hálát adok neked Atyám, — kiáltott fel egy napon — hogy elrejtetted ezeket a bölcsektől és okosaktól, és kijelentetted a kisdedeknek.« A bölcsekre árnyékot vet a tulajdon bölcsességük, mert azt hiszik, hogy mindent tudnak, az okosakat a tulajdon okosságuk akadályozza meg, hogy nem tudnak befogadni más fényt, csak az értelem fényét. Csak az együgyűek értik az együgyűséget, az ártatlanok az ártatlanságot, a szeretőszívűek a szeretetet. Jézus kinyilatkoztatása, amely csak szűzies lelkeknek nyilatkozik meg, egészében az alázatosságon, a tisztuláson, a szereteten fordul. Csakhogy az ember, amint növekszik, bonyolulttá válik, megromlik, elkevélyedik, megtanulja a gyűlölet szörnyű gyönyörűségét, Nap-nap mellett

messzebbre vetődik a Paradicsomtól, s mindinkább nehezebben tud oda visszatalálni. Tetszeleg a folytonos eltávolodásban, büszkélkedik haszontalan tudományával, amely elrejtí az egyetlen szükséges igazságot.

Hogy újra megtaláljuk az új Paradicsomot, az ártatlanság és a szeretet Országát, újra kisdedekké kell lennünk, akik veleszületett kiváltságuk révén már elejétől fogva azok, akikké a többieknek kemény fáradság árán kell válniok.

Jézus keresi ugyan a férfiak és nők, a bűnös férfiak és a bűnös nők társaságát, de csak akkor érzi magát igazi testvérei között, mikor a kisdedek fejét érinti, akiket a galileai anyák mintegy áldozatul nyújtanak felé.

Márta és Mária

A nők is szerették Jézust.

Az ő lényét, amelynek emberi alakja és teste van s amely elhagyta Anyját és nem választott Feleséget, egész életén végig és halála után is a nőies gyöngédség langyos légköre övezi. Ezt a kóbor Szüzet úgy szeretik a nők, mint ahogy senkit sem szerettek és senkit sem fognak szeretni soha. A Tiszta, aki kárhoztatta a Házasságtörést és a Paráználkodást, az Ártatlanság határtalan varázásával van reájuk.

A nők, már a nem tisztességes nők, térdre borulnak az előtt, aki nem hajlik meg előttük. A férjnek, a maga egész törvényes szerelmével és hatalmával, a szeretői után szaladgáló felgerjedt szoknyavadásznak, a bűvös szavú csábítónak, a vakmerő liliomtiprónak nincs a nők lelke fölött akkora hatalma, amekkora lehet annak, aki szereti őket anélkül, hogy hozzájuk nyúlna, aki megmenti őket s még csak egy csókot sem kér viszonzásul

Az asszony, testének, gyengeségének, vágyának és a férfi vágyának rabszolgája, vonzódik ahhoz, aki megmenti, aki meggyógyítja, aki szereti, s nem kér tőle egyebet, mint egy pohár vizet, egy mosolyt, egy kis néma figyelmességet.

A nők szerették Jézust. Megálltak, mikor el-menni látták, nyomába eredtek, mikor barátaival és ismeretlenekkel beszélt, odasereglettek a házhoz, amelybe bement, elébe vezették gyermekeiket, hangos szóval áldották, megérintették ruháját, hogy kigyógyuljanak bajaikból, boldogok voltak, ha szolgálatára lehettek. Valamennyien felkiált-hattak volna, mint az az asszony, aki fölemelte szavát a tömegeből: »Boldog a méh, mely téged hordozott, és az emlők, melyeket szoptál!«

Sokan vele voltak haláláig: Salome, a Mennydörgés Fiainak anyja, Mária, Kleofás felesége, az ifjabbik Jakab Anyja, a betániai Márta és Mária.

Szerettek volna nővérei, szolgálói, rabszolgái lenni; hogy ott legyenek mellette, hogy kenyérral kínálják, hogy a borát keverjék, hogy a ruháit mossák, hogy fáradt lábait, nyiratlan és hullámos haját megkenjék. Némelyiküknek volt része abban a boldogságban, hogy követhette őt, és abban, ami talán a legnagyobb, hogy pénzével segítségére lehetett. »És vele volt a Tizenkettő és némely asszony, akik megszabadítottak vala a gonosz lelkektől és betegségektől: Mária, ki Magdolnának hívatik, kiből hét ördög ment vala ki, és Joanna, Kuzának, Heródes gondviselőjének felesége, és Zsuzsanna és sok más, kik szolgálnak vala neki vagyonukból.* A nők, akikben az irgalmasság inkább a szívnek veleszületett adománya, mint a tökéletesedés akarata, mint mindig, most is bőkezűbbek voltak a férfiaknál.

Midőn megjelenik Lázár hajlékában, két nő, a feltámadottnak két nővére, szinte magánkívül van,

örömében. Márta kérdésekkel rohanja meg: vajjon van-e valami kívánsága, megmosdanék-e, ennék-e hamarosan valamit? És belépve a házba odavezeti a kerevethoz, hogy heverjen le, takarót ad neki, ha esetleg fáznék, és elszalad a kancsóval, hogy tiszta és friss vizet merítsen. Aztán visszatér és nekigyürkőzik, hogy a Vándornak a rendes családi ebédnél bőségesebb jó ebédet készítsen. Sebbellobbal pattogó tüzet gyújt, elindul friss halért, frissen tojt tojásért, fügéért, olajfabogyóért; kölcsönkér a szomszédasszonytól egy darab mai vágású bárányhúst; a másiktól drága kenetet kér kölcsön; a harmadiktól, aki gazdagabb nála, virágos tányért. Kiveszi a szekrényből a legújabb asztalkendőt és előhossa a pincéből a legrégebb bort. És miközben a fahasábok pattognak és izzanak a tűzhelyen és a víz a fazékban duruzsolni kezd, annak jeléül, hogy azonnal forni fog, a szegény Márta izzadtan, felhevültén, lázas gyorsasággal megteríti az asztalt, ide-oda cikázik a tűzhely és az éléstár között és odapillant a Mesterre, és kifigyel az útra, hogy lássa, vajjon jön-e már hazafelé a bátyja és odapillant tétlenül ott ülő nővére. Valóban, Mária, mióta Jézus átlépte a küszöböt, valami merev elragadtatásba szellemült, amelyből senki sem tudja felrázni. Nem lát mást, csak Jézust, nem hall egyebet, csak Jézus hangját. Ebben a pillanatban senki más nincs számára a világon. Nem tud betelni a nézésével, a hallásával, azzal, hogy maga mellett, jelenvalónak, elevennek érzi. Ha Jézus rátekint, örül, hogy magán érzi tekintetét; ha nem néz reá, ő szegzi rá a szemét; ha beszél, a szavai egytől-egyik gyökeret vernek a szívében mindhalálilig; ha hallgat, úgy figyel hallgatását, mint valami közvetlenebb kinyilatkoztatást. És mintha bántaná nővérenek sürgése-forgása és csörömpö-

lése. Ugyan mi szüksége van Jézusnak bőséges lakomára? Mária ott ül a lábainál és még akkor sem mozdul, ha Márta vagy Lázár szólítja. Ő is Jézus szolgálatára van, de más módon. Neki adta a lelkét, csupán a lelkét, de egész szerelmes lelkét mindenestül, és a testi munka szükségtelen és fölösleges volna, ő szemlélődik, ő imádja. Csak azért mozdul majd meg, hogy kenetekkel árassza el Istenének holttestét; megmozdulna, ha Jézus akár az életét, minden csepp véréért kívánná. De minden egyéb, Márta szorgoskodása, anyagi munkája, amelyhez neki semmi köze.

Az asszonyok tehát szerették és ő gyöngédséggel viszonzta ezt a szeretetet. Egyetlen asszonyt sem bocsátott el megnyugtató nélkül, aki hozzá fordult. A naimi özvegy zokogása úgy megindítja, hogy föltámasztja halott fiát; a kananeai asszony könyörgései, ámbár ez idegen volt, meghatják és meggyógyítja leányát; az Ismeretlen, tizenhét év óta Bénát, »aki egészen meggörcsült és teljességgel föl nem nézhetett«, meggyógyítja, ámbár szombatnap volt, és a Zsinagóga fejei szentségtörést ordítanak. Vándorlásának kezdetén megszabadítja lázától Péter napát és a gonosz lelkektől Magdolnát; feltámasztja Jairus leányát és meggyógyítja az Ismeretlent, aki tizenkét éve vér-folyásban szenvedett.

Az ő idejébéli Írástudók szellemi dolgokban nem sokra tartották a nőket. Türték őket a vallási ünnepeken, de sohasem gondoltak volna arra, hogy egy nőt a nagy és titokzatos igazságokra oktassanak. »Égesd el a Törvény szavait, — mondta egy azidőbeli rabbinikus közmondás — mintsem hogy megtanítsd rájuk a nőket!« Ezzel szemben Jézus nem tartotta magához méltatlannak mélységesebb misztériumokról is szót váltani velük. Amikor megpihen, magányosan, Sichar kútja mellett, és

odajő a samariai asszony, akinek már öt férje volt, habozás nélkül hirdeti neki küldetésének igazságait, ámbár nő, és népének ellensége. »Eljön az óra és most vagyon, mikor az igaz imádók lélekben és igazságban imádják az Atyát; mert az Atya is ilyeneket keres, kik imádják őt; Lélek az Isten, és azoknak, kik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniok.«

Odaérkeznek tanítványai és nem értik, mit csinál Mesterük: »és csodálkoznak, hogy asszonnyal szólott«. Nem tudták még, hogy Krisztus Egyháza egy asszonyt állított közvetítőül fiai és a Fiú közé — azt, aki egyesíti magában, egymaga minden asszonyok között, az asszony két legmagasztosabb tökéletességét: a Szűzanyát, aki szenvedett értünk Betlehem éjjelétől a Golgota éjszakájáig.

Homokba írt szavak

Más alkalommal, Jeruzsálemben, Jézus találkozik egy asszonnyal, egy Házasságtörővel. Ordító tömeg taszigálja elébe. Az asszony ott áll előtte szótlantul, kezeibe és hajába temeti arcát. Jézus a férj és feleség tökéletes egységét hirdette és kárhoztatja a Házasságtörést. De még jobban kárhoztatja az uszítók hitványságát, a könyörtelemek csökönyösségét, a bűnösök arcátlanságát, akik a bűn bíráiul akarják feltolni magukat. Jézus nem oldozhatja fel azt az asszonyt, aki durván megszegte Isten törvényét, de nem is akarja elítélni, mert vádlóinak nincs joguk az ő halálára. És lehajol a földre és ujjai hegyével ír a homokba. Ez az első és utolsó alkalom, amikor Jézust erre a gyötrő foglalkozásra látjuk alázkodni. Senki sem tudta meg soha, hogy mit írt abban a pillanatban, ott az Asszony előtt, aki rész-

ketett szégyenében, mint a szarvasünő, amelyet dühös kutyák falkája megrohan. Szándékosan írt a homokba, hogy a szél elhordja a szavakat, amelyeket az emberek talán sohasem olvashattak volna rettegés nélkül. De a vakmerő uszítók nem tágitottak, mert meg akarták kövezni az asszonyt. Ekkor Jézus, fölemelkedve a földről, sorjában belenézett a szemükbe és a lelkükbe: »Aki bűn nélkül vagyon köztetek, először az vessen követ rája.«

Mi valamennyien kölcsönösen bűnösök vagyunk felebarátaink vétkeiben. Egytől-egyig kényszerű és mindennapos cinkosaik vagyunk, bár nagyon gyakran nem is ér el a büntetés. A Házasságtörő asszony nem követett volna el árulást, ha az emberek nem kísértették volna meg, ha férje jobban meg tudta volna szerettetni magát; a Tolvaj nem rabolna, ha a gazdagok szíve nem volna olyan kemény; a Gyilkos nem ölné, ha előbb nem bántak volna vele durván és nem zaklatták volna fel; nem lennének Uccalányok, ha a férfiak meg tudnák fékezni bujaságukat. Csak az Ártatlanoknak van joguk az ítélkezésre. Csakhogy itt a Földön nincsenek ártatlanok, és ha volnának is, könyörületességük hatalmasabb volna még az igazságnál is.

A hetyke uszítók sohasem gondoltak végig ilyen gondolatokat, de Jézus szavainak megvolt az a hatalmuk, hogy megzavarták őket. Mindegyikük előtt fölrémlettek a tulajdon árulásaik, titkos és talán újkeletű bujálkodásaik. Mindegyikük lelke olyanná vált, mint a pöcegödör, amely, ha fölemelik a födelét, orrfacsaró szörnyű bűzt bocsát ki magából. Először a legvénebbek kullogtak el. Azután szép sorjában mind a többiek is eloldalogtak, eltünedeztek, anélkül, hogy egymás szemébe pillantottak volna. A tér üresen maradt. Jézus megint lehajolt a földre és írt; az asszony

hallotta a távozók lábdobogását, és nem hallotta többé az ordítást, amely halálát követelte, mégsem merte fölemelni szemeit, mert tudta, hogy egyvalaki ottmaradt, az Ártatlan, az egyetlen, akinek joga lett volna odadobni őt a gyilkos kövek áldozatául. Jézus másodszor is fölemelkedett és nem látott senkit.

—Asszony, hol vannak, akik vádoltak? Senki sem ítélte el téged?

—Senki, Uram.

—Én nem ítéllek el téged; eredj és többé ne vétkezzél.

És most első ízben volt ereje a Házasságtörőnek, hogy szemébe nézzen szabadítójának. Nem értette jól a szavait. Hiszen a bűne szerinte is bűn volt, mert meghagyta, hogy többé ne vétkezzék, Mégis úgy intézte, hogy a többiek ne ítéljék el s most ő sem akarta elítélni. Ugyan ki volt ez az ember, aki annyira különbözött mind a többiektől, aki nem akarta a bűnt s mégis megbocsátott a vétkezőnek? Kérdést akart intézni hozzá, köszönetet akart rebegni, viszonzni akarta jószágát, legalább egy mosollyal. Mivelhogy a lelke gyöngye volt és a szája szép. Azonban Jézus újra írni kezdett az udvar porában, lehajtott fejjel és már csak hajának lágy hulláma látszott, amint megcsillant a napban, és ujjai, amelyek lassan ide-oda mozogtak a napfényben sugárzó földön.

A bűnös nő

De egy asszony sem szerette őt úgy, mint a Bűnös Nő, aki megkente nárdusolajjal és könnyeiben füröszttötte, Simon házában.

Valamennyiünknek szemünk előtt áll az esemény. A Zokogó Nő alakja, amint felbomlott haja végigomlik a Vándor lábain, feléled mindnyájunk

képzeletében. De az esemény igazi értelme csak kevesek előtt világos, annyira kiforgatták a szokványos és betűszerinti értelmezések. A múlt század dekadensei, buja drágaságok ötvösei, akiket vonz a romlás bűze, mint a legyeket a ganéj és a varjakat a hulla, az Evangéliumban azokat a nőket keresték, akik illatoztak a bűntől és akik leginkább hasonlítottak kéjekben kiélt testük tébolyult álmainak asszonyaihoz. És kisajátították őket, a jelzők bársonyának, a szavak selymének, a metaforák ékszereinek és drágaköveinek díszébe cicomázták őket, az Ismeretlen Bűnbánót, — kinek Mária Magdolna volt a neve — a jeruzsálemi ismeretlen Házasságtörőt, a táncoló Salomé, az elvetemült Heródiást.

Ezek az erőszakos felcifrázások fenekestül kiforgatták a megkenés epizódját. Ez sokkal egyszerűbb, de végzetlenül mélyebb értelmű. Jézusnak a nárdus ajándékozójára mondott dicsérete nem a testi bűn s nem is a hétköznapi szerelem dicsőítése, mint aminek általában felfogták az emberek.

A Bűnös Nő, aki alabástromedényével szótlanul belép Simon házába, immár nem Bűnös. Láta, ismerte már e nap előtt is Jézust. És immár nem Uccalány. Hallotta beszélni Jézust. És immár nem a mindenki asszonya, a férfiak kénye-kedve szerint megvásárolható test. Hallotta Jézus hangját, hallotta szavait; a hangja megzavarta, a szavai megrázták. A mindenki asszonya megtanulta, hogy ez a szeretet, mely szebb a gyönyöröknél, hogy ez a szegénység, amely nagyobb kincs a statereknél és a talentumoknál. Amikor belép Simon házába, akkor már nem a régi nő, az, akire vigyorogva mutatnak ujjal az odavalósiak, nem az, akit a Farizeus ismer és megvet. A lelke ki van cserélve. Egész élete megváltozott.

A teste immár szűz; a keze tiszta; ajkai nem ismerik többé a festék csípős ízét, szemei ellenben megtanultak sírni. És immár kész, a Király ígérete szerint, belépni az Országba.

Ennek előrebocsátása nélkül nem lehet megérteni az itt következő történetet. A megváltott Bűnös Nő valami ajándékkal akarja leróni háláját megváltója iránt. És ekkor fogja egyik legdrágább kincsét, amije megmaradt, egy nárdussal telt lepecsételt vázát, talán valamelyik alkalmi szeretőjének ajándékát, és ezzel a drága olajjal akarja megkenni Királyának haját.

Első gondolata tehát a Hála gondolata. Cselekedete a Hála nyilvános lerovása. A Bűnös Nő mindenki szemeláttára akarja háláját leróni az iránt, aki megtisztította lelkét, aki feltámasztotta szívét, aki kiemelte őt a szégyenből, aki oly dicsőséges reményt adott neki, amely kárpótolja minden egyéb gyönyörűségért.

Belép, keblére szorítja zárt alabástromedényét, félénken és tétován, mint a kislány, aki első nap lép az iskolába, mint a bilincseiből feloldott rab az első pillanatban, amikor a börtönből kiszabadult. Belép az illatszeres edénnyel, szó nélkül, és fölemeli szemeit, csak egy pillanatra, de ez a pillanat elég arra, hogy egy szemrebbenés alatt felfedezze azt a helyet, amelyen Jézus hever. Odalép a kerevethöz és reszketnek a lábai, a kezei, remegnek finom szempillái, térdei — mert érzi, hogy mindenki őt nézi, hogy a jelenlévőknek szeme mind rá van szegezve, kíváncsian, ringó szép testére, és arra, hogy mit akar.

Letöri az alabástromedény nyakát és a kenet felét Jézus fejére önti. A nehéz, kövér cseppek szét-szórt gyöngyszemekként csillannak meg Jézus haján. A csillámló kenetet szerelmesen elkeni kezével a fürtökön és nem áll meg, míg nem kente

be, nem puhította meg, nem fényesítette ki minden hajaszálát. Az egész terem megtelik a kenet illatával; mindenkinek szeme-szája eláll döbbenetében. A nő, még mindig némán, újra fölveszi a törtnyakú edényt és letérdel a béke hozójának lábai elé. A megmaradt olajat tenyerébe önti és szép lassan megkeni jobb és bal lábát, figyelmes gyöngédséggel, mint az anya, aki első ízben fürösztli első gyermekét. Utána aztán megtörik ellenállása, nem tud uralkodni magán, nem bírja magába fojtani fájdalmas gyöngédsége hullámain, amely nyomja a szívét, fojtogatja a torkát, megduzzasztja a szemeit. Szeretne beszélni, hogy elmondja, hogy az ő hálája egyszerű, tiszta, szívbőljövő hála azért a jóságért, amelyben része volt, azért az új fényességért, amely megnyitotta szemeit. De hogyan tudná megtalálni ebben a pillanatban, ilyen sok ember jelenlétében, a kellő szavakat, a véghetetlen hálájához méltó, a Jézushoz méltó szavakat? Azután meg az ajkai is úgy remegnek, hogy két összefüggő szótagot sem tudna kimondani; beszéde nem volna egyéb, mint zokogástól megszaggatott dadogás. És ekkor, hogy a szájára nem jön szó, szemeivel beszél: könnyei sűrű cseppekben, özönnel és forrón ömlenek Jézus lábaira, mint megannyi néma ajándéka hálájának. Ez a zokogás felszabadítja a szívét a szorongástól; a könnyek enyhítik szenvedését; nem lát és nem érez immár egyebet, de ízig-vérig valami kimondhatatlan gyönyörűség hatja át, — amelyet sohasem ízlelt sem anyja térdein, sem a férfiak karjaiban — megborzongatja és eltompítja érzékeit, meggyötri kínzó édességével, egész lényét túláradó elragadtatásban oldja fel, amelyben az öröm szenvedést okoz és a fájdalom ujjongást, amelyben a fájdalom és az öröm egyetlen félelmetes érzéssé olvad össze.

Ebben a zokogásban siratja elmúlt életét, ébredése előtti nyomorúságát. Meggyötört testére gondol, amelyet beszennyeztek a férfiak. Mindenkire mosolyognia kellett, feldúlt ágyát, illatos testét mindenkinek oda kellett adnia. Mindegyiknek színlelnie kellett a gyönyört, amelyet nem érzett; a vidámság hazug arcát kellett mutatnia azoknak, akik megvetették, azoknak, akiket gyűlölt. Aludt a tolvaj oldalán, aki lopott, hogy megfizethesse; csókolta a gyilkos és a szökevény száját; el kellett tűrnie a részeg ember maró lehelletét, visszaszítító szeszélyeit.

Soha szépséges nyári éjszakán, midőn a nagy keleti ég csupa fények villogása, sohasem vonta őt magához vőlegény, aki őt választotta, szüzet a szüzek közül, hogy összeolvadjon vele mindhalálig és csókolja őt szájának minden csókjával. Ő kívül van a közösségen és a törvényeken. Ki van vágva népéből. Eltaszítva mindenkitől. Az asszonyok irigylik és átkozzák; a férfiak kívánják és beszennyezik.

A második keresztség

De a Zokogónak könnyei egyúttal az öröm és a megkönnyebbülés könnyei is. Nem csupán szegyenében sír, amely immár elmúlt, hanem most kezdődő élete túlságos édességében is.

Siratja megváltozott szüzességét, bűnből kiragadott lelkét, csodamód visszaszerzett tisztaságát, az egyszersmindenkorra eltörölt, a mindörökre visszavont kárhozatot. Könnyeit örömében sírja, hogy újjászületett, újjongásában, hogy az igazságot fölfedezte, vidámságában, hogy ily váratlanul megtért, hogy megtalálta elveszettnek hitt lelkét, hogy övé a csodálatos reménység, amely kiemelte az anyag szennyéből, hogy felmagaszto-

sítsa a szellem ragyogásáig, A nárdus és a könny cseppjei mindmegannyi bálaáldozat ezelkért a hihetetlen kegyelmekért.

És mégsem csupán önmagán sír, nem csupán fájdalomában és örömeben zokog. A könnyek, amelyek Jézus lábait fürösztik, Jézusért is vannak.

Az ismeretlen megkente Királyát, mint valami régi Királyt. Megkente a fejét, mint ahogy felkenték a Fő Papokat és Judiea uralkodóit; megkente lábait, mint ahogy az Urak és Vendégek megkenekednek Ünnepi napokon. De a Zokogó egyúttal elkészíti őt a halálra és a temetésre; Jézus, aki ép be akar vonulni Jeruzsálembe, tudja, hogy testi életének ezek az utolsó napjai. »ő e kenetet testemre öntvén — mondja Tanítványainak — azt temetésemre cselekedtem Még életében bebalzsamozta egy asszony kegyelete.

Krisztus, halála előtt, még egy harmadik keresztségben is részesül, a gyalázat keresztségében, a legszégyenletesebb sértés keresztségében: a palota katonái arcul kopik majd. De egyelőre egyszerre részesült a Dicsőség Keresztségében és a Halál Keresztségében. Megkenetett, mint a Király, akinek diadalt kell majd ülnie a mennyei Birodalomban, illatban fürösztetett, mint a holttest, amelyet lebocsátanak a sírboltba. A megkenés szimbóluma egyesíti magában a Messiásság és a Keresztrefeszítés kettős misztériumát.

A szegény Bűnös Nőnek, aki titokzatosan választatott ki erre a prófétai szertartásra, talán van valami homályos sejtelme ennek az előzetes bebalzsamozásnak félelmetes jelentősége felől. A szeretet hatodik érzéke, amely erősebb a nőben, mint a férfiban, az átszellemült és túlfeszült érzékenység sugalló ereje bizonyára megsejtette vele, hogy ez a test, amelyet illatban fürösztött és

dédelgetett, kevés napok múltán fagyos és véres hulla lesz. Más asszonyok, és talán ő maga is, elmennek majd a sírhoz, hogy utoljára elárasszák kenetekkel, de immár nem találják ott. Az, aki ma itt eszik barátai körében, abban a pillanatban már egy másik Alvilág kapuiban fog állni.

A Zokogó, ebben a sejtelemben, tovább hulatja könnyeit Jézus lábaira, a jelenlévők megdöbbenésére, akik nem tudják és nem értik. És a Szabadítónak lábai, az Elítéltnak lábai csuronzivések a könnyektől, és a könnyek sója összevegyült a nárdus illatával. A szegény Bűnös Nő nem tudja, hogyan törölje le ezeket a lábakat, melyeket az ő könnyei áztattak. Nincs nála fehér kendő és a ruháját nem tartja méltónak arra, hogy érintse Urának testét. Ekkor hajára gondol, dús hajára, amely annyira tetszett, mert finom és lágy. Kibontja a fonatait, kiszedi a hajtűket, leveszi az abroncsokat. Hajkoronájának kékesfekete tömege arcába hull és eltakarja pirulását és kegyeletét. És két kézre szorítja a leomló fürtök csomóját és vigyázatosan megtörüli vele a lábakat, amelyek ebbe a házba hozták az ő Királyát.

Immár nem sír. Elsírta és felszárította minden könnyét. Az ő szerepe véget ért. de némaságát csupán Jézus értette meg.

Igen szeretett

A lakomán jelenlévő emberek között Jézuson kívül senki sem értette meg a névtelen nő szerető szolgálatát. De mindenki hallgatott, döbbenet a bámulattól. Nem értették meg, de valamennyien megmagyarázhatatlan tisztelettel fogadták a rejtélyes szertartás komolyságát. Valamennyien, kettő kivételével, akik úgy fogták fel az asszony cselekedetét, mint a házigazda megsértését. Ez a kettő: a Farizeus és Iskarióti Júdás. Az előbbi

nem szólt, de tekintete világosabban beszélt, mint ha szólt volna. Az árulónak, aki kihasználta a Mesterrel való barátságát, volt bátorsága szólani.

Simon így gondolkodott magában: »Ez, ha próféta volna, tudná bizonytal, kicsoda és minő asszony az, ki őt illeti, hogy bűnös.«

A vén képmutató úgy irtózik az ucealányoktól, mint azok, akiknek sok dolguk volt velük, vagy azok, akik sohasem ismerték őket. Valamint testvérei, ő is a féhéren ragyogó sírboltoknak abba a mérhetetlen temetőjébe tartozik, amelyek belülről teli vannak rothadással. Megelégszenek annyival, hogy kerülük az anyagi érintkezést azzal, amit tisztátalannak hisznek, akkor is, ha a lelkük a tisztátalanságnak valóságos gyűjtőmedencéje. Az ő erkölcsük a tisztálkodások és mosakodások rendszere: ott hagyják meghalni az elhagyatott sebesültet az úton, hogy vérell ne szennyezzék magukat, hagyják a szegényt éhséget szenvedni, csak hogy szombatnapon pénzt ne vegyenek a kezükbe. Szinte valamennyien tolvajlásokat, házasságtöréseket és gyilkosságokat követnek el, de annyiszor mosdanak napközben, hogy a kezük, legalább is így képzelik, olyan tiszta, mint a csecsszopóké.

Ő olvasta a Törvényt és még mindig fülében csengenek a régi Izraelnek a cifralányokra szórt káromlásai és átkozódásai. »Ne legyen parázna az Izrael leányai közül... A fattyú ne menjen be az tírnak gyülekezetébe... Ne vigyed a paráznának jutalmát és az ebnek árát a te Uradnak házába akárminémű fogadásért: mert mind a kettőt a te Urad Istened utálja.« És Simon, a bölcs polgár, épp ily elégületen idézte emlékezetébe a Példabeszédek szerzőjének intelmeit. »Mert a parázna asszony miatt jut az ember egy darab kenyérre...

Mint a mély verem, olyan a parázna asszony; aki magát a paráznákhoz adja, elveszti a marhát.«
 Ha legalább nem kerülnének pénzbe! Csakhogy ezek a szemérmetlenek képesek vagyontokat elpazarolni. Az öreg birtokos nem tud belenyugodni, hogy egy ilyen veszedelmes nőszemély bejött a házába és érinti az ő vendégét. Tudja, hogy a parázna Ráháb szerezte meg a győzelmet Józsuének és hogy az egyetlen volt, aki megmenekült Jerieho pusztulásából, de az is eszébe jut, hogy a legyőzhetetlen Sámsont, a Filiszteusok rémét, egy ringyó vesztette el. Nem fér a fejébe a Farizeusnak, hogy egy ember, akit a nép prófétájának nevez, még most sem jött rá, hogy miféle nőszemély jött ide őt ebben a megbecstelenítő megtiszteltetésben részesíteni. De Jézus olvasott a Bűnös Nő szívében és olvas Simon szívében és a Két Adós Példázatával felel. »Két adósa vala egy hitelezőnek: egyik ötszáz tízessel tartozott, a másik ötvennel. Nem lévén azoknak honnét megadni, elengedé mind a kettőnek. Vájjon melyik fogja őt jobban szeretni? Felelvén Simon, monda: Úgy vélem az, kinek többet engedett el. ő pedig monda neki: Igazán ítéltél. És az asszonyhoz fordulván, monda Simonnak: Látod ezen asszonyt? Bejöttem házába, vizet lábaimra nem adott: ez pedig könnyhullatással áztatta lábaimat és hajával törölte meg. Csókot nekem nem adott: ez pedig, mióta bejött, nem szűnt meg csókolgatni lábaimat. Olajjal nem kent meg fejemet: ez pedig kenettel kente meg lábaimat. Azért mondom neked: Megbocsáttatnak neki sok bűnei, mert igen szeretett; akinek pedig kevesebb bocsáttatik meg, kevésbé szeret. Monda pedig az asszonynak: Megbocsáttatnak neked bűneid... A te hited megszabadított téged; menj békével.«

A példabeszéd és Jézus magyarázata mutat-

dák, hogy mennyire nem értik még ma sem ezt az epizódot. Senki sem, vagy majdnem senki sem emlékszik másra, csak ezekre a szavakra: »Megbocsáttatnak neki sok bűnei, mert igen szeretett.« A szöveg figyelmes olvasása meggyőző arról, hogy ez a közönséges és szokványos magyarázat az igazság kiforgatása. Úgy fogják fel, hogy Jézus azért bocsátotta meg bűneit, mert igen szerette a férfiakat, vagy mert iránta való szeretetét kenetével és csókjaival bizonyította. A Két Adós példázata megmutatja, hogy Jézus helytelenül idézett é3 még helytelenebbül értett szavainak értelme éppen az ellenkező. Az asszonymnak sok volt a bűne és megtérésének érdeméért sok bocsáttatott meg neki, és mert sok bocsáttatott meg neki, igen szereti azt, aki megtérítette, aki megmentette, aki megbocsátott neki: a nárdus és a könnyek és a csókok ennek a hálájának, ennek a lekötelezett szeretetének kifejezői. Ha a Bűnös Nő, mielőtt belépett volna a házba azon az estén, nem lett volna már másé, nem alakult volna már át a megbocsátás hatalma révén, nem lett volna elegendő India és Egyiptom minden illatszere, szájának minden csókja és szemének minden könnye sem, hogy megnyerje Jézustól bűnben elfolyt életének bocsánatát. A bocsánat nem viszonzása az ő hódolatos cselekedetének, hanem ez a cselekedet a hála a bocsánat elnyeréséért, és az ő áldozata nagy, mert nagy volt a bocsánat, mint ahogy a bocsánat nagy volt, mert nagy volt a bűn is.

Jézus nem taszította volna el a Bűnös Nőt akkor sem, ha mindig Bűnös lett volna is, csak talán nem fogadta volna el a szeretetnek ama bizonyítékait, ha nem lett volna bizonyos megváltozásáról: így azonban beszélhetett vele, még a szigorú farizeusság szabályai szerint is. »A te hited megszabadított téged — menj békével.«

Simon nem tud mit válaszolni, de a tanítványok felől egy kellemetlen és indulatos hang csattan fel, amelyet Jézus már régóta ismer. Júdás hangja. »Mirevaló e kenetvesztegetés'? Mert e kenetet eladhatták volna háromszáz tízesen és a szegényeknek oszthatták volna.« És a többi tanítványok, az Evangélisták elbeszélése szerint, helyeselték Júdás szavait és kikeltek a nő ellen.

Júdás az, aki az erszényt örzi: mindnyájuk közt a leggyalázatosabb létére a leggyalázatosabb dolgot választotta: a Pénzt. És Júdásnak tetszik a Pénz. Tetszik neki magában is, tetszik neki, mint a hatalom kulcsa. Júdás a szegényekről beszél, de nem azokra a szegényekre gondol, akiknek Jézus kiosztotta a kenyeret a mezők pusztaságain, hanem a cimboráira, akik egyelőre túlságosan szegények ahhoz, hogy meghódítsák Jeruzsálemet, hogy megalapítsák a messiási birodalmat, amelyben Júdás, úgy reméli, egyike lesz a főembereknek. És irigysége még kapzsiságánál is nagyobb; irigy, mint minden kapzsi. Ez a néma megkenés, amely a Király és a Messiás felszentelésére emlékezteti, ezek a tiszteletnyilvánítások, amelyeket egy szép asszony megadott az ő Mesterének, szenvedést okoznak neki; az emberek közti kiirthatatlan féltékenység, szemtől-szembe ezzel az asszonnyal, összevegyül benne megcsalatott vágyakozásával.

De Jézus épúgy megfelel Júdás szavaira, mint ahogy megfelelt Simon hallgatására. Nem viszonozza sértéssel a sértést, hanem megvédelmezi a lábainál heverő nőt: »Hagyjanak békét neki. Miért vagytok hántására? ő jó cselekedetet tett velem. Mert szegények mindenkor vannak veletek, és mikor akarjátok, jót tehettek velük; én pedig nem mindenkor vagyok veletek. Ami tőle telt, megcselekedte: eleve megkente az én testemet a teme-

tésre. Bizony mondom nektek: valahol az Evangélium hirdettetni fog az egész világon, az is elmondatik, mit ez cselekedett, az ő emlékezetére.«

Ennek a jövendölésnek kimondhatatlan szomonisága talán elkerülte a társaságban ülők figyelmét. Még nem tudják beleélni magukat abba a gondolatba, hogy Jézusnak meg kell gyötörtetnie, hogy győzedelmeskedjék; hogy meg kell halnia, hogy örökre diadalmaskodhasson. De Jézus érzi, hogy az ő napja közeleg. »Én nem mindenkor vagyok veletek... megkente az én testemet a temetésre.* Az asszony rémülten hallotta sejtelmének megerősítését s újabb könnyhullám zuhant elő szemeiből. És ekkor, zilált hajába rejtve aicát, némán kiment, mint ahogy némán is jött be.

A tanítványok hallgattak: nem meggyőzetetésükben, hanem zavarukban. Simon, hogy elfeledtesse a rajta esett sérelmet, jobb borral töltötte meg a vendégek serlegeit. De most, a lángok sárga lobogásában, a néma asztaltársaság úgy tűnt, mint kísértetek lakomája, amelyen átsuhant a halál árnyéka.

Ki vagyok?

Mégis, a Tanítványok tudták. A halálnak ezeket a szavait, éppen ők, nem először hallották.

Csak vissza kellett gondolniok arra a nem régi napra, amelyen, Fülöp Caesareájának vidékén, egy magányos úton, Jézus megkérdezte tőlük, hogy mit mondanak felőle az emberek. Csak vissza kellett emlékezniük a feleletre, amely mint valami hirtelen tűz villanása, mint a hit szenvedélyes kiáltása tör elő Péter szíve mélyéből. A fényre, amely elvakította hármukat a hegy csúcsán. És Krisztus pontos jövendöléseire szégyenletes haláláról.

Hallatták és láttak és mindazonáltal még mindig reménykedtek — egynek kivételével. Az igazságok egy-egy pillanatra fölcsillantak bennük, mint villámok a sötétben. Azután megint rájuk szállt az éjszaka, feketébben, mint azelőtt. Az új ember, aki felismerte Jézusban Krisztust, az újjászületett ember, a Keresztény, eltűnt, hogy átadja helyét az árva és süket Zsidónak, aki nem látott Jeruzsálemen kívül egyebet köveknél és szikláknál.

A kérdésnek, amelyet Jézus a Caesareai úton intézett a Tizenkettőhöz, az új igazságra való tökéletes megtérés kezdetének kellett volna lennie. Mi szüksége lehetett Jézusnak tudni, hogy mit gondolnak felőle mások? Az efféle kíváncsiság csak a tétova lelkekben ver gyökeret, azokban, amelyek nem ismerik önmagukat, a gyöngékben, akik nem tudnak olvasni önmagukban, a vakokban, akik bizonytalankodnak, hogy hová lépjenek. Valamennyiünk részéről jogosult az efféle kérdés — csak épp az ő részéről nem. Mivelhogy senki sem tudja valójában, hogy kicsoda, senki sem ismeri határozottan a maga természetét, a maga hivatását, a maga igazi nevét, amelyen megkövetelheti hogy nevezzék. Az örökkévaló nevet, amely végzetesen összefügg sorsunkkal: a mi mindentől független nevünket. Az a név, amelyet a keresztség sójával és vizével együtt kapunk, amikor még némák vagyunk, a polgári anyakönyvekbe bevezetett név, a születési és halálozási könyvekbe beírt név, az a név, amelyet anyánk oly végtelen gyöngédséggel ejt ki reggelente és szerelmesünk oly forró vágygallyal suttog az éjszakában; az a név, amelyet végezettel is feliratul vésnek sírunk fölé, nem a mi igazi nevünk. Mindegyikünknek van egy titkos neve, amely láthatatlan és valóságos énünket kifejezi és amelyet mi nem tudunk meg soha, egészen

az újjászületés napjáig, egészen a feltámadás tökéletes fényességéig.

Keveseknek van bátorságuk feltenni maguknak a kérdést: Ki vagyok? És még kevesebben vannak, akik meg tudnak felelni rá. Ez a kérdés: Ki vagy? a legfélelmetesebb, a legsúlyosabb, amelyet ember emberhez intézhet. Embertársaink, mindegyikünk szemében, egy-egy hétpecsétetes titok, még a szenvedély felfokozott pillanataiban is, amikor két lélek kétségbeesetten vergődik, hogy egyetlen lélekké olvadjon össze. De mi valamenynyien, még önmagunk számára is, egy-egy titok vagyunk. Ismeretlenül élünk ismeretlenek között. Számptalan nyomorúságunk ebből az egyetemes ismeretlenségből fakad. Az, aki királykodik és királynak hiszi magát, alapjában véve szegény szolga, aki az idők kezdetétől fogva alantas foglalkozások középszerűségére volt rendelve. Az a másik, aki bírói talárt hord és bíraskodik, nézzétek meg jól, született boltos, a piacon van a helye. Amaz ott, aki verseket ír, nem értette meg a belső szöveget, amely azt súgta neki: hogy ötvössé kellett volna lennie, mert örömét leli az aranyban, amelyből pénzt lehet verni és mert vonzzák a finomművű, a vésett, a mozaik-munkák, a hamis drágakövek. Emez a másik, akit megtettek hadvezérnek, iskolamesternek volt szánva: micsoda tapasztalt és ékesszavú tanár lehetett volna belőle! És amaz ott, aki harsog a piacon, forradalmasán rázva haját, lázadásra izgatva a tömegeket, tulajdonképpen útjátévesztett kertész; a paradicsom pirossága, a vöröshagymák sora, a fokhagymafejek és a kelkáposztafejek lettek volna valódi hivatásának jól megérdemelt jutalmai. Viszont emennek itt, aki káromkodva metszi a szőlőt és szétteregeti a trágyát a megkapált földön, a törvénykönyvekből a csalás mesterségét kellett volna

tanulnia; senki sem tud úgy kieszelni csínyeket és szófacsarásokat, mint ő, és az aprólékos érdek-összeütközésekben mennyi ékesszólást szór szét még most is, ez a szegény ügyvédkirály, aki az istállókba és barázdákba van számkivetve.

Ezek a tévedések a mi terhünkre esnek, mert tájékozatlanok vagyunk. Mert nincsenek lelki szemek, amelyek elég élesek volnának ahhoz, hogy olvashassunk a szívünkben, amely bennünk dobog, és a szívekben, amelyek tőlünk oly megbocsáthatatlanul elválasztott embertársaink testében dobognak. Minden felcserélődött és ennek az az oka, hogy ezek a Nevek előttünk ismeretlenek, olvashatatlanok és nem is ismerheti meg őket más, csak a géniusz.

Te vagy a Krisztus!

De hogyan lehetett fontos Jézus számára, hogy mit beszélnek róla a tó és a falvak emberei? Jézus számára, aki olvasni tudta a lelkekben a gondolatokat, amelyek még jómaguk előtt is rejtve voltak? Jézus számára, aki egymaga tudta, kimondhatatlan bizonyossággal, megtámadhatatlanul, és már jóval e nap előtt, hogy mi az ő valódi neve és az ő természetfölötti természete?

Valójában nem azért kérdi, hogy megtudja, hanem hogy elvégre maguk a hívei is megtudják; hogy megtudják, most, hogy a véghez közeledünk, az ő valódi Nevét. És az első válaszokra még csak nem is felel. »Némelyek azt mondják, hogy te vagy a feltámadott Keresztelő János, mások Illésnek vagy Jeremiásnak tartanak, vagy egynek az előbbi próféták közül, aki feltámadott.« Mit izgatják őt a szegényeknek és együgyűeknek ezek a durva feltevései? Azt akarja, hogy éppen tőlük kapja meg a végleges választ, akik arra vannak rendelve,

hogy munkáját folytassák, hogy bizonysgot te-
gyenek felöle a népek között és a századokon át.
Nem akarja mindvégig erővel rájuk kényszeríteni
a hitet azokra, akik közvetlen közelből látják az
ő életét és hallják beszédeit. Az ő emberfeletti kül-
detése felismerésének, ama név felismerésének,
amelyet mindeddig egyikük nem mondott ki,
mintha csak valamennyien reszkettek volna tőle,
mintha csak valami titok lett volna, amit vesze-
delmes hangosan elmondani, ennek a felismerés-
nek a Tizenkettő részéről szabadnak és önkéntes-
nek kell lennie, úgy kell felszínre törnie a lelkek
valamelyikéből, mint valami elemi erejű szerelmi
vallomásnak, ezt valamelyikük szájának szótag-
ról-szótagra ki kell ejtenie.

— Ti pedig kinek tartotok engem?

És ekkor Simon Péterben kigyúl a világosság,
amely szinte őt magát is lesújtja és valóságosan
örökre Elsővé teszi. Immár nem fojtja magába a
szavakat: szinte akaratlanul tódulnak az ajkaira
egy olyan felkiáltásban, melyre egy perccel előbb
még maga sem tartotta volna képesnek magát:
»Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia. Az örök
élet igéi nálad vannak és mi elhittük és megismer-
tük, hogy te vagy az Isten szentje.«

Végre a kemény Koszaiból kifakadt a forrás,
amely mind a mai napig hatvan nemzedék szom-
ját oltogatta. Az ő joga és az ő jutalma volt ez.
Péter követte őt elsőnek isteni vándorlásain; reá
hárul a feladat, hogy felismerje az Ország Kóbor
hirdetőjében ez Ország törvényes és örökkévaló
Királyát, a Messiást, akit mindenki sóvárgott a
századok pusztaságában és aki végezetül eljött,
és éppen ő az, megtestesülve, aki itt áll szemeik
előtt, lábaival az út porában.

A Tiszta Király, az Igazság Napja, a Békesség
Fejedelme, az Ember Fia, a Küldött, az Üdvözítő,

a Felkent, az, akit Istennek el kellett küldenie az idők teljességében, akit a Próféták jósoltak a szomorúság és a bűnhődés borulataiban; akit az apokaliptikusok láttak leszállni a földre, mint valami villámot, a diadal és a dicsőség' teljességében; aki után a szegények, a megsebzettek, az éhezők, a megalázottak sóvárogtak századról-századra, mint ahogy az aszott fű sóvárogja a vizet, mint ahogy a virág sóvárogja a napot, mint ahogy a száj sóvárogja a csókot és a szív a vigasztalást, az Isten és az Ember Fia, az Ember, aki porhüvelyében Istent rejteget, az Isten, aki istenségét Ádám sártestébe burkolta, ő az, mindennapi édestestvérünk, aki szelíden tükröződik a választottak ámuló szemeiben.

A sóvárgásnak vége; a virrasztás befejeződött. És miért nem tudták fölismerni mind eddig a napigl Miért nem mondták meg soha senkinek? Mikor született meg ezekben a túlságosan együgyű lelkekben az első gondolat annak igazi neve felől, aki annyiszor fogta őket kézen és annyiszor beszélt hozzájuk? Gondolhatták-e valaha is, hogy egyikük — aki époly alacsonyrendű, mint ők, magukfajta munkás és szegény ember — lehet az üdvözítő Messiás, kit a szentek és a századok hirdettek és sóvárogtak? Csupán az értelem révén nem juthattak volna ennek felismerésére, sem valamennyiük megérezése révén, sem az írások útbaigazításai révén. Csak az ihlet, a sugallat, a szív hirtelen kipattanó megvilágosodása révén. Úgy, ahogy Péter lelkében történt ezen a napon. »Boldog vagy Simon, Jónás fia, mert a test és a vér nem jelentette ki ezt neked, hanem Atyám, ki mennyekben vagyon.« Testi szemeink, mennyei kinyilatkoztatás nélkül, nem tudták volna meglátni azt, amit láttak. De az a körülmény, hogy e nyilatkozat megtételére éppen Péterre esett a választás, nem fog

elmúlni következmények nélkül. Ez olyan jutalom, amely egyéb ellenszolgáltatásokat von maga után: »Te vagy Péter és e Kőszálon fogom építeni Anyaszentegyházamat és a Pokol kapui nem vesznek erőt rajta. És neked adom a mennyek Országa kulcsait és amit megkötöndesz a földön, meg lesz kötve a mennyekben is; és amit feloldandasz a földön, fel lesz oldozva a mennyekben is.«

Súlyos szavak, amelyekből hosszú századok nyugodt érése folyamán a hit tüzének és a vértanuk vérének segítségével egyike támadt a legnagyobb Birodalmaknak, amelyeket emberek alapítottak a földön; az ókori birodalmak közt az egyetlen, amely ma is él ugyanabban a városban, amely látta születni és széthullani a földi birodalmak legbüszkébbikét és legpompásabbikát. Ezekért a szavakért sokan megszenvedtek, sokan kínpadra kerültek, sokan halállal fizettek. Ezeknek a szavaknak a megtagadásáért vagy elfogadásáért, magyarázataért vagy elvetéséért millió és millió ember mészároltatta le magát a piacokon és a csatákban, birodalmak bomlottak meg, társadalmak rendültek és hasonlottak meg, nemzetek lázadtak, háborogtak a császárok és a mezítlábosok. Mindazonáltal az értelmük Krisztus szájában egyszerű és tiszta. Neked, Péter, keménynek és szilárdnak kell lenned, mint a szikla, és bennem vetett hited szilárdsága, amelyet elsőül vallottál meg, alapíttatik az első keresztény közösség, az Ország csöppnyi magja. Ezen az Anyaszentegyházon, amelynek ma csak tizenkét polgára van, amely azonban kiterjeszkedik majd a világ végéig, nem tud erőt venni a Gonosz hatalma, mert ti vagytok a Szellem és a Szellemet nem bírja leteperni és kioltani az Anyag. Te egyszersmindenkorra be fogod zárni a Pokol kapuit — és amikor hozzád szólok, mindazokhoz akarok szólni, akik utánad

következnek s egyek lesznek veled ugyanebben a bizonyosságban — és meg fogod nyitni minden hivatalosoknak a Menny kapuit. Te kötni és oldani fogsz az én nevemben; amit te megtiltasz halálom után, meg lesz tiltva holnap is, az új emberiségben, amelyet visszatérésemkor itt találok majd; amit te meg fogsz parancsolni, helyesen lesz parancsolva, mert nem cselekszel egyebet, mint ismétled, ha más szavakkal is, azt, amit neked mondtam és amire tanítottalak. A magad és törvényes örököseid személyében te leszel az interregnum pásztora, a földi és ideiglenes vezér, aki neked engedelmeskedő társaiddal együtt előkészítéd Isten és a Szeretet Országát.

Viszonzásul e kinyilatkoztatásért és ez ígéretert, nehéz próbát kérek tőled: a Hallgatás próbáját. Egyelőre senkinek sem szabad megmondanotok, ki vagyok. Az én napom közel van, de még nem érkezett el; olyasminek lesztek tanúi, amit nem vártok, sőt ami épp az ellenkezője lesz annak, amit vártok. Én tudom az órát, amelyben szólnom kell és amelyben szólanotok kell. De ha egyszer megtörjük a Hallgatást, az én kiáltásomat és a ti kiáltástokat meg fogják hallani a föld és az ég leg-távolabbi térségein.

Napfény és hócsillogás

Egy emberi hang, amely a Koszaiból tört elő, az Ember Fiának nevezte őt; egy másik hang, amely egy Felhőből támadt, Isten Fiának fogja nevezni.

Égbenyúló hegy a Hernion és három, még a tűz évszakában is hóval borított csúcsa van. Palesztina legmagasabb hegye, magasabb a Tábornál. A harmat, mondja a Zsoltáros, Hermon hegyéről száll alá Sión dombjaira. Ezen a hegyen, amely a legmagasabb a Krisztus életében szereplő hegyek

között, aki pedig szeret a magasságokban tartózkodni, — a Kísértés Hegye, a Boldogságok Hegye, a Színváltozás Hegye, a Keresztrefeszítés Hegye — ezen a hegyen Jézus csupa fényvé dicsőült.

Csak három tanítvány volt vele: az előbb említett Kőszál és a Mennydörgés Fia. A faragatlan és a viharzók: a helyhez és az alkalomhoz illő társaság. Magányosan imádkozott, félrevonultan, a magasban, magasabban náluk és mindenkinél, talán fent a hóban térdelt. Ki ne látta volna, tél idején, a hegyekben, amint szemeláttára minden fehérség homályosra és szürkére válik! A sápadt arc mintha különösképpen megfeketednék, a kimosott ruhadarab szennyesnek tűnik, a papiros a száraz sár színébe öltözik. Ennek az ellenkezőjét lehetett látni ama napon ezen a hófehér és magányos, társtalanul az égbe nyúló hegycsúcson.

Jézus magányosan imádkozott, félrevonultan. Egyszerre csak az arca ragyogott, mint a nap, ruhái fénylettek, mint a hó, mely a napfényben csillog, oly fehéren, amilyenné semmiféle festőművész vagy kelmefestő nem tudná festeni vagy képzelni őket. A hó fehérségén valami káprázatóbb fehérség, valami minden ismert ragyogásnál hatalmasabb fényesség szikrázott túl minden földi fényt.

A Színváltozás a Fény ünnepe és diadala. Jézus, aki — immár oly rövid ideig! — marad csak test és anyag, felveszi az anyagúak legfinomabb, legkönnyebb, legszellemibb állapotát. Teste, amely várja a szabadítót, a nap fényévé, a menny fényévé, az értelem természetfölötti fényévé dicsőül; lelke, amely átszellemült az imádságban, megmutatkozik testén keresztül, káprázatos ragyogásával áttör a test és a ruha hüvelyén, mint egy láng, amely áttüzesíti és áttetszőkké teszi a falakat, amelyek közé be volt zárva.

De arcának fénye nem olyan, mint ruháinak ragyogása. Arcának fénye olyan, mint a napé; ruhájának ragyogása a Hó csillogásához hasonló. Az arc, a lélek tükre, a tűz színét ölti; a ruha, ez a járulékos és szolgálai anyag, a jégét. Mert a lélek nap, tűz, szeretet; a ruhák ellenben, minden ruha, még az a súlyos ruha is, amelynek test a neve, sötét, fagyos, élettelen és nem csilloghat másként, csak ha fény vetődik reá.

Jézus azonban, aki csupa fény, akinek arca kigyúl és izzik nyugodt szikrázásban, akinek ruhái sugaras fehérségben tündöklenek, — Arany, amely az Ezüst tüzében parázslik — nincs egyedül. Két nagy halott, époly fehérén, mint ő, közeledik hozzá és beszélget vele. Mózes és Illés. Az első Megváltó, az első Próféta. A fény és a tűz emberei jönnek bizonyoságot tenni az új fényesség mellett, mely a Hermon hegyén szikrázik. Mindazok, akik beszéltek az Istennel, örökre fénybe burkoltan és fénytől átítatottak maradnak. Mózes arcbőre, mikor lejött a Sinai hegyről, oly tündöklővé vált, hogy kendővel kellett eltakarnia, nehogy megvakítsa a lentmaradtakat. És Illés tűzparipáktól vont tüzesszé kéren ragadtatott az égbe. János, az új Illés, hirdeti a Tűz keresztségét, de az ő arca, ámbár a nap sütötte, nem szikrázik, mint a nap. Az egyetlen fényesség, amely neki jutott, annak az aranytálnak a ragyogása volt, amelybe véres fejét tették, királyi ajándékol Heródes sötétlelkű ágyasának.

De a Hermon hegyén ő az, akinek az arca fényesebben ragyog, mint Mózesé, és aki tökéletesebben megy fel majd a mennybe, mint Illés — ő az, akit Mózes megígért és akinek Illés után kellett jönnie. Odajöttek mellé, hogy azután örökre eltűnjenek. Emez utolsó bizonyoságtételük után többé nincs szükség rájuk. A világ immár elvan az ő törvényük és az ő reményeik nélkül. Tündöklő

felhő takarja el a három ragyogó alakot a homályban maradtak szemei előtt, akik várakoznak, és a felhőből hang támad, amely ezt kiáltja: Ez aiz én szerelmes fiam. őt hallgassátok!

A felhő nem takarja el a fényt, hanem megsokszorozza. Valamint a viharfelhőből támad a vilám, amely hirtelen megvilágítja a mezőt épúgy ebből a már magában is tündöklő felhőből tör elő az a láng, amely elemésztí az ó-szövetséget és örökre megpecsételi az új ígérletet. A füstoszlop, amely a menekülő Zsidókat vezette a pusztában a Jordán felé, a fekete felhő, amely a Frigyszekrényt beburkolta és elrejtette a rettegés és az irtózat napjaiban, végre olyan hatalmas fényesség felhőjévé változott, amely egészen elhomályosítja a világ naptól-nyert fényességét, amely belevész majd a fenyegető sötétségbe.

És amint a felhő szertefoszlott, Jézus megint egyedül van. A két hírnök és tanú eltűnt. Arca megint felöltötte természetes színét; ruhája olyan, mint máskor. Krisztus, aki ismét az ő szerető testvérük, odafordul meggyötört társaihoz: Keljetez föl és ne féljetez, de senkinek se mondjátok a látomást, míg az Ember Fia halottaiból föl nem támad.

A Színváltozás jelképe a Feltámadásnak, de minden dicsőséges feltámadásnak elengedhetetlen feltétele a szégyenletes halál.

Sokat kell szenvednem

Jézus már rég ideje tudta, hogy meg kell halnia, és pedig rövidesen és gyalázatos halállal. Ez volt a jutalom, amely reá vár és ezt senki sem vehette el tőle. Aki üdvözít, kész arra, hogy elpusztuljon; aki másokat megvált, kénytelen egész önmagával fizetni, vagyis azzal az egyetlen értékkel, amely valóban az övé és amely túlszárnyalja és

magában foglalja mind a többi értékeket; természetes, hogy azt, aki szereti ellenségeit, még a barátai is gyűlölik; azt, aki az üdvösséget hozza minden népeknek, szükségszerűleg a tulajdon népe öli meg; aki feláldozza életét, méltó arra, hogy elszenvedje a halált. Minden jótétemény olyan megsértése az emberek hálátlan nyakasságának, hogy csak a legnagyobb büntetéssel torolható meg. Mi csak azokat a hangokat hallgatjuk meg, amelyek a sírokból támadnak és tiszteletünk szűkös kincsét azok számára tartogatjuk, akiket megöltünk. Az emberi nem ingatag emlékezetében csak a vérrel írott igazságok maradnak meg.

Jézus tudta, hogy mi vár reá Jeruzsálemben. és, mint később mondotta valaki, aki méltó volt arra, hogy megrajzolja az ő alakját, minden gondolatába mélyen belegyökeredzetteu hordotta magával a halált. Három ízben tettek kísérletet, már ennekelőtte, hogy megöljék. Először Názáretben, amikor föl vitték a hegy tetejére, amelyen a város épült és a mélység'be akarták taszítani. Másodszor, a Templomban, a beszédein felháborodott Zsidók ragadtak köveket, hogy megkövezzék. És harmadízben, a Templomszentelés ünnepén, télvíz idején, felkapkodták az út köveit, hogy beléje fojtsák a szót.

De mind a három alkalommal elmenekülhetett, mert az ő napja még nem érkezett el. A halálnak ezeket az ígéreteit lelkében őrizte, önmaga számára, egészen az utolsó időkig. Nem akarta megszorítani tanítványait, akik talán húzódoztak volna attól, hogy egy halálra ítéltet kövessenek, aki szívében már a halál révén van. De Messiás-ságának háromszoros felavattatása után — Péter kitörése, a hermonhegyi ragyogás, a betániai megkenetés — tovább nem hallgathatott. Nagyon is jól ismerte a Tizenkettő naiv rajongását. Tudta,

hogy ha a lelkesedés és a megvilágosodás ritka pillanatai elmúlnak, nem képesek mindig olyan gondolatokra, amelyek nem csupán a tömeg megszokott gondolatai, amelyek alantasak még legfellegzőbb álmaikban is. Tudta, hogy a Messiást úgy várták, mint az aranykor diadalmos visszaállítóját és nem úgy, mint a Fájdalmak Emberét. Királynak képzelték, trónuson, nem pedig Gonosztevőnek, keresztfán; úgy gondolták, hogy hódolatok és hadizsákmányok közt fog diadalt ülni, nem pedig meggyaláztatni köpések és ostoroztatások között; hogy eljön feltámasztani a halottakat, nem pedig hogy meg fogják ölni, mint valami gyilkost.

Szükséges volt idejében felvilágosítani őket, hogy új bizonyosságuk meg ne inogjon a meggyaláztatás napján. Hogy magának a Messiásnak és az Elítéltnak szájából tudják meg, hogy a Messiásnak Elítéltnak kell lennie, hogy a Diadalmasnak kegyetlen csatavesztésben kell elpusztulnia, hogy a minden Királyok Királyának pszichológusokat kell eltűnnie Caesar szolgáitól, hogy Isten Fiának keresztre kell feszíttetnie Isten elvakult szolgáitól.

Három ízben tettek kísérletet arra, hogy megöljék; három ízben jósolja meg a Tizenkettőnek, Péter vallomása után, közeli halálát. És háromféle emberek fognak parancsot adni az ő halálára: a Vének, a Papi Fejedelmek, az írástudók. A Vének, a patríciusok, az arisztokraták, a zsidó polgárság világi képviselői, a Tekintélyt és a Gazdagságot testesítik meg, és ő éppen azért jött, hogy szolgálóvá változtassa a Tekintélyt és elkárhoztassa a Gazdagokat kincseikkel együtt. A Papi Fejedelmek a Templomot képviselik, és ő éppen azért jött, hogy lerombolja a Templomot. Az írástudók, a Törvény Tudósai, a Teológusok, a Könyvek magyarázói, az írás mesterei képviselik az Ige és a Hagymány tekintélyét, és ő éppen azért jött, hogy

megváltoztassa az Igét és megijjítsa a Hagymányt. Ez a három rend sohasem tud neki megbocsátani, még akkor sem, mikor már a Golgotára juttatták.

És hárman lesznek halálának kényszerű cinkosai is: Júdás, aki elárulja, Kaifás, aki elítéli, Pilátus, aki megengedi az ítélet végrehajtását. És háromfajta emberek lesznek a büntetés anyagi végrehajtói: a poroszlók, akik foglyul ejtik, a zsidók, akik feszítstmeget ordítanak a helytartó palotája alatt, a római katonák, akik rászegezik a szégyenfára.

Bűnhődésének, mint ő maga mondja Tanítványainak, három fokozata lesz. Először kigúnyolják és szidalmazzák, aztán megköpdösik és megostorozzák, és végül megölik. De nekik nem szabad sem megrémülniük, sem sírniok. Mint ahogy az Életnek jutalma a Halál, akként a Halál új Élet ígérete. Három nap multán feltámad sírjából, hogy ne haljon meg többé soha. Krisztus nem a birodalmak, hanem a halál felett arat győzelmet. Nem hoz aranykincseket és búzahegyeket, hanem hozza a halhatatlanságot mindazoknak, akik engedelmeskednek neki, és az emberektől elkövetett minden bűnök bocsánatát. Ezt a halhatatlanságot és ezt a megszabadítást az ellentéteikkel: a rabsággal és a szenvedéssel kell megfizetni. Ez az ár borsos és rettenetes, de a szenvedésnek és az eltemetésnek ez a néhány napja szükséges az élet és szabadság ezredveinek megszerzésére.

A tanítványok, e kinyilatkoztatások hallatára, megzavarodnak és hitetlenkednek. De Jézus, amint gondolatban kirajzolta és szavakban elmondta nekik, máris elkezdte átszenvedni a vég rettenetes napjait. Művének örökösei immár mindent tudnak és ő megindulhat Jeruzsálem felé, hogy mindvégig beteljesedjék minden, amit megjövendölt.

Marán Atha — A mi urunk jó

De egy napra legalább hasonlatos lesz a Királyhoz, akire a szegények várnak az esztendő minden áldott reggelén a szent város küszöbein.

Húsvét közeledik. Kezdődik az utolsó hét, amelynek — akkor még nem született meg az új Vasárnap — nem lesz soha vége.

De ezúttal Jézus nem ismer étlen utasként, a zarándok seregek áradatába vegyülten vonul be, mint máskor, az elhamvadásra ítélt Templom tornyosuló hívsága tövében sírhalomszerű fehér házaival meglapuló bűzös fővárosba. Ez alkalommal, amely az utolsó, Jézust hívei, övéi, földijei kísérik, az Asszonyok, akik majd megsiratják, a Tizenkettő, akik majd elrejtőznek, a Galileaiak, akik jönnek megünnepelni egy régi csodát, de azzal a reménységgel, hogy xij csoda tanúi lesznek. Ezúttal nincs egyedül: az Ország előőrse van vele. És nem érkezik ismeretlenül: a feltámasztások híre előtte jár. A fővárosban is, ahol a Rómaiak Vasa, a Kereskedők Aranya, a Farizeusok Betűje uralkodik, ott is vannak szemek, amelyek az Olajfák Hegye felé tekintenek, és szívek, amelyek szokatlanul heves dobogásban zakatolnak.

Ezúttal nem akar gyalog bemenni a fővárosba, amelynek királyi trónusává kellene lennie s amely a sírja lesz. Amint Betfagéba érkezik, elküld két tanítványt, hogy keressenek neki egy szamarat. Találnak majd egyet odakötte valami kerítéshez: oldják el és hozzák ide és ne kérjenek engedélyt senkitől. Ha gazdája szól valamit, mondjátok neki, hogy az Urnak van szüksége rá.

Egészen napjainkig azt állították, hogy Jézus aiázatossga és szelidsége jeléül akart szamarháton belovagolni, mintha szimbolikusan azt akarta

volna jelezni, hogy a Békesség Fejedelmeként jön népéhez. De megfélemedtek arról, hogy a szamarak, a duzzadó erők korában, nem voltak a mi korunkbeli alázatos csacsik, cserzett bőrű öreg csontok megnyomorodva a rabszolgaság hosszú századaiban, amelyeket csak arra használtak, hogy kosarakat és zsákokat cipeljenek fölfelé a meredek szakadékok szikláin. Az ókorban a szamár büszke és harcias állat volt; csinos és délceg, mint a paripa, méltó arra, hogy áldozatul vigyék az istenségnek. Homeros csak mestere volt a hasonlatoknak és bizonyára nem akarta lealacsonyítani Aiaszt, a hatalmas, a büszke Aiaszt, amikor szamárhoz hasonlította. A Zsidók pedig más hasonlatokban alkalmazzák a szilaj szamarakat. »Az ember sötétfejű és vakmerő szívű, — mondja a naámabeli Sófár Jóbnak — aki születtetik, mint a vadszamaranak fia.« És Dániel beszéli, hogy midőn Nabukodonozor, zsarnokoskodásai büntetéséül, »kivették az emberek közül, az emberi szív őbenne megváltozó és baromnak szíve adaték neki és a vadszamarakkal lőn az ő lakása.«

Jézus kifejezetten be-nem-tört szamarat kívánt, amelyen még sohasem ült senki — szóval olyant, mint a vadszamar. Mert ezen a napon az állat, amelyet kiválasztott, nem a rajta ülőnek alázatosságát szimbolizálja, hanem a Zsidó népet, amelyet Krisztus felszabadít és megtör; az idomíthatatlan és csökönyös, a kemény-nyakú állatot, amelyet semmiféle próféta és semmiféle uralkodó nem tudott megszelídíteni és amely oda van kötözve egy karóhoz, mint ahogy Izrael oda van kötözve római kötélen az Antonius-torony alá. Sötétfejű és vakmerőszívű, mint Jób könyvében; illő társaság a nyomorult élet királyához; a zsidó nép, idegenek rabszolgája, de egyúttal makrancos és csökönyös minden idők végezetéig, végre emberére akadt, aki

megüli. Csak egyetlenegy napra: még ellene, törvényes ura ellen is, fel fog lázadni, még ugyanazon a héten, de nem sokáig. A nyughatatlan főváros romba dől, a templom összeomlik, és az istenyilkos fajzat szétszóródik, mint az örökkévaló rostálónak a polyvája, az egész világon.

A szamár hátgerince oly kemény, hogy barátai ráterítik köpenyeiket. A lejtő, amely az Olajfák hegyéről lefelé vezet, sziklás és az ujjongó seregek ünnepi köpenyeikkel terítik le a hepehupás köves utat. Ez is a felavatás gesztusa. A köpeny levetése önmagunk kifosztásának kezdete, kezdete annak a meztelenségnek, ami már a hitvallás sóvárgása és a hamis szégyenkezés halála. Kezdeté a test meztelenségének, ígérete a szellem őszinte meztelenségének. Szeretetre-készség a legnagyobb adakozásban: odaadni a testi ruhánkat. »És aki felsőruhátat elkéri, a köntöst se tagadd meg tőle.«

És megkezdődik a bevonulás, a nap és a dicsőség izzásában, frissen vágott gallyak és reménykedő üdvözlés himnuszai közepette.

A szellős április és a tavasz kezdete volt. A dél aranyos órája terjengett a város körül, az ébredő mezőkön, a zöldelő szőlőkön és kerteken, a maga izmokat feszítő falusiasságával. A végtelenségig nyitott ég csodálatosan derült volt. Olyan volt, mint valami óriási liliom, tiszta és vidám, mint valami isteni szem biztatása. Nem látszottak a csillagok, de úgy tűnt, mintha a napfény mellett más, távoli napok nyugodt tündöklése is ragyogna. A fák pihésedő koronáit gyöngéden hajlítgatta valami langyos fuvallat, amelyben még benne volt az édenkert illata, és játszott a fakadó szűz levelek színeivel. Egyike volt ama napoknak, amelyeken az azúrkék mélyebb azúrkéknek tűnik, a zöld mélyebb zöldnek, a ragyogás tündöklőbbnek, a szeretet forróbb szeretetnek.

Azokat, akik Krisztust a bevonuláson kísérték, elragadta a mindenségnek és a pillanatnak boldog elragadtatása. Soha még úgy nem érezték, mint ezen a napon, eláradni magukon a reménységet és az imádást. Péter Kitörése a kicsiny és tüzes hadsereg harsogásává hatalmasodott, amely a hegyoldalból a királyi város felé hömpölygött. »Hozsanna Dávid Fiának!« zúgták az ifjak és asszonyok hangjai. Ebben az elemi erejű ujjongásban még a Tanítványok is, ámbár megkapták a figyelmeztetést, hogy ez lesz az utolsó napfény, ámbár tudják, hogy ez a halálba indulónak a kísérete, még a tanítványok is szinte újból reményre gerjednek.

A menet közeledett a titokzatos, a süket, az ellenséges városhoz, az áradat zengő dühével, amely áttörte partjait. Ezek a falusiak, ezek a vidékiek jönnek, mintegy valami hullámzó erdőtől övezetten, mintha a szennyes falak, a sötét uccák közé egy kis mezőt, egy kis szabadságot akarnának vinni. A bátrabbak az út mentén pálmaleveleket, mirtuszágakat, olaj gallyakat, fűzfalombokat törtek, mint a sátoros ünnepen. És ezeket magasan lobogtatták, szenvedélyesen harsogva a zsoldárok szavait, annak égő arca felé, aki az Úr nevében jó.

Az első keresztény légió immár Jeruzsálem kapuinál van és a hódolatos hangok még mindig nem ülnek el: »Áldott a Király, ki az Úr nevében jó! Békeesség mennyben és dicsőség a magasságban!« Ezek a kiáltások eljutottak a Farizeusok fülébe is, akik kiszaladtak, méltóságteljesen és szigorún, megnézni, hogy mi ez a forradalmas ordítózás. És a kiáltások megbotránkoztatták ezeket a bölcs füleket, megzavarták ezeket a gyanakvó szíveket. És némelyek közülük, jól beburkolódzva tudós-köpenyükbe, a tömegem át odakiáltottak

Jézusnak: Mester, fedd meg tanítványaidat! Nem tudod-e, hogy efféle szavakat csak az Urhöz szabad intézni, vagy ahhoz, aki az ő nevében 30?

Ő pedig, anélkül, hogy megállt volna, így felelt:

— Mondom nektek, hogy ha ezek hallgatnak, a kövek fognaik kiáltani!

A mozdulatlan néma kövek, amelyeket Isten, János szerint, Ábrahám fiaivá változtathatott volna; a Pusztá izzó kövei, amelyeket Jézus nem akart kenyerekké változtatni Ellensége felszólítására; az utak ellenséges kövei, amelyeket két ízben is felkapkodtak, hogy megkövezzék őt, Jeruzsálem süket kövei bizonyára nem olyan süketek, nem olyan fagyosak, nem olyan érzéketlenek, mint a Farizeusok lelkei.

De ezzel a felelettel Jézus bizonyosságot tett róla, hogy ő a Krisztus. Ez hadüzenet. Valóban, az új Király, alighogy bevonul városába, megadja a jelt a rohamra.

Latrok barlangja

Felment a templomba. Ellenségei valamennyien együtt voltak ott fenn. A szent vár, a domb tetején, fiatal fehérségét a napfény pompájában melengette. A nomádok ősi frigyszekrénye, amelyet ökrök húztak a puszták és a csaták izzásában, megállapodott, kővé merevedett ott fenn, mintegy a királyi város testőre gyanánt. A menekülő zsidók örökké mozgó szekere kőből és márványból való lomha fellegvárrá terebélyesedett, palotákkal és lépcsőzetekkel ékeskedő, oszlopcsarnokokkal árnyékolt, udvarokkal megvilágított, a völgyből fölmeredő falakkal bezárt, erősség módjára bástyákkal és tornyokkal védett várrá. Nem csupán a szentek szentjének és az áldozatok oltárának övezete volt, nem csupán a Templom, a vallás fellegvéra.

egy nép misztikus szentélye. Őrtornyaival, a katonák kaszányaival, az áldozatok tárházaival, a letétek pénzszekrényeivel, vásártereivel, beszélgetésre és szórakozásra szánt oszlopcsarnokaival, minden inkább volt, csak nem a magábaszállás és az imádság menedékhelye. Minden: megszállás idején Erősség, letétek Bankja, Zarándoklatok és ünnepek alkalmával Piac, minden időben Bazár, szerződések Tőzsdéje, politikusok vitáinak, tudósok nagyképűsködéseinek, naplopók pletykálgatásainak Fóruma: sétahely, találkozóhely, üzletkötések helye. Egy hitetlen király építtette, hogy megszerezze egy szofisztikus és lázadó nép bizalmát és kielégítse a papi kaszt kevélységét és kapzsiságát, eszközéül a háborúnak és piacául a kereskedésnek; Krisztus szemében bizonyára igazsága valamennyi ellenségének természetes gyülekezőhelyéül tűnt.

Jézus felmegy a Templomba, hogy lerombolja a Templomot. A Titusszal bevonuló rómaiakra bízza, hogy lerombolják a falakat, szétszórják a köveket, fölegessék az épületeket, elrabolják a bronzot és az aranyat, füstös és átkozott kövekké éktelenítsék Heródes terpeszkedő várát. Ellenben lerombolja, lerombolta azokat az értékeket, amelyeket a büszke templom, a maga vízszintesen egymáshalmazott tömbjeivel, kövezett teraszaival, aranykapuival képviselt. Jézus, aki felmegy a Templomba, az, akinek színe elváltozott a hegyen, szemben a tekerceseik között összeszáradt írástudókkal; az új Ország Messiása, szemben a megalkuvásokban elkorcsosodott és gyalázatokban megrothadt ország bitorlójával; ő az Evangélium a Tórával szemben, a Jövendő a Múlttal szemben, a Szeretet Tüze a Betű Hamujával szemben. Ő az összecsapás és a megütközés napján érkezett. Jézus,

ségei pompázatos fészke felé. Az utat ismeri, megismeri. Hányszor járta végig kisgyerek korában, amikor kézenfogva vezették felfelé, a zarándokok áradatában, a galileai csoportok lármája és pora közepette! Később, mint ismeretlen, a tömegben eltévedt fiú, a nap hevében elcsigázottan és kifáradtan bámult föl a falakra, azzal a kétségbeesett vággyal, hogy feljusson a tetőre, hogy ott fenn, az ünnepi övezetben, egy kis árnyékot találjon szemeinek, egy kis vizet szájának, a vigasztalás egyetlen szavát szívének.

De ma minden megváltozott. Nem vezetik, hanem ő vezet. Nem imádkozni megy, hanem büntetni. Tudja, hogy ott bent, ennek az égbenyúló sírboltnak gyönyörű homlokzatai mögött, hamunál és szennynél egyéb nincs: ellenségei, akik hamut árulnak és a szennyből élnek. Az első ellenség, amely elébe toppan, a Nyereszkesedés Démona.

Belép a Pogányok Udvarába, amely a legtágasabb és legnépesebb valamennyi közt. A hatalmas, kövezett és napos terasz nem valami szentély csarnoka, hanem piszkos kereskedés piaca. A bankárok, az árusok, az ügynökök és a vevők tetves tolongásából, amelyben adják és veszik a pénzt, irtózatos zúgás, hatalmas ordítózás csap föl. Itt vannak a marhakereskedők ökreikkel és birkanyájaikkal; a galamb- és gerliceárusok, földön sorakozó kalitkáik mellett; a madárkereskedők a csipogó madárcák kalitkáival; a pénzváltók asztalai réz- és ezüstpénzzel telt tálaikkal. A kereskedők tapogatják az áldozatokra szánt állatok oldalát s a friss trágyában gázolnak; vagy egyhangú kiáltozással hívogatják a gyermekágyból felkelt fiatal anyákat, a zarándokokat, akik azért jöttek, hogy kövér áldozatot ajánljanak fel, a belpoklosokat, akiknek eleven madarakat kell áldoz-

niook az elnyert vagy kívánt gyógyulásért. A pénzváltók, fülük mellett ismertetőjelül pénzdarab, mohó és szinte kéjelgő kezekkel turkálnak a csillogó és csengő pénzhalomban; a közvetítők furakodnak a sátrak tömegében; a fukar és óvatos vidékiek izgatott szóváltásban mérgelődnek, mielőtt kibogoznák erszényüket, hogy odaadják a pénzt fogadalmi áldozatokért, és közben-közben egy-egy unatkozó ökör méla bőgésével túlharsogja a bárányok szelíd bégetését, az asszonyok nyelvezését, a drachmák és a siklusok csilingelését.

Ez a látvány Jézus számára nem új. Tudta, hogy Isten háza Mammon Házává aljasodott, és hogy az Anyag emberei üzletelkednek ott a démon ganajával, cimboraságban a papokkal, ahelyett hogy csendben imádnák a Szellemet. De ezúttal nem fojtotta magába felháborodását és undorát. A Templom lerombolását a piac lerombolásán kezdi. Az örök Koldus, a Szegényeitől kísért Szegény, ráveti magát a pénz rabszolgáira. Felkap egy csomó kötelet, korbácsá fonja össze és rést vág a megdőbbsent tömegben. A pénzváltók asztalai az első csapásra felfordulnak, a pénz'döbbsent és dühös ordítások kíséretében szétgurul a földön; a madárkereskedők székei rádőlnek a szétszóródó galambokra. A Pásztorok a veszedelem láttára a korlátok felé taszigálják ökreiket és juhaikat; a madárkereskedők hónuk alá kapják a kalitkákat és hanyatt-homlok kereket oldanak. A harsogás, a megbotránkozás és a helyeslés harsogása az égisz csap: a felfordulásra a többi udvarokból új tömegek tódulnak elő. Jézus, akit övéi közül a bátrabbak közrefognak, magasan suhogtatja a korbácsot és a kapuk felé hajtja a még ott rekedt pénzváltókat. És harsány hangon ismételgeti: Ki innen ezt a lim-lomot! Isten háza imádság háza, ti pedig azt latrok barlangjává tettétek!

És az ezüst simogatói egy szálig elpárolognak az udvarból, mint rongyok, melyeket az északi szél kisöpör.

Az üzlet az Isten

Jézus cselekedete nem csupán a szentély jogos megtisztítása volt, hanem egyúttal nyilvános bebizonyítása Mammon és Mammon szolgálói iránt érzett utálatának. Ara Üzlet — ez a modern Isten — az ő szemében a rablás egyik formája. Egy piac tehát alázatos rablók, túrt zsebmetszők barlangja. De azt, amit a szokás elismer és a törvény megenged, nem bírja elviselni az, aki nem aljasodik le a világi ügyletekig és aki nem keres másféle hasznot, csak lelkit. A törvényes rablásnak, amelynek kereskedelem a neve, nincs aljassabb és gyalázatosabb fajtája, mint a pénzkereskedés. Ha valaki pénzért juhot ad, bizonyosak lehetünk benne, hogy jóval többet fizettet magának érte, mint amennyit a juh valójában ér.

De legalább ad valamit, valamit, ami nem a gazdagság gyűlöletes ásványi szimbóluma, élőlényt ad, amely tavasszal leadja gyapját, amely báránykát ellik, és amelyet, ha úgy tetszik, meg is ehethet az ember. De a pénznek pénzre, a vert fémnek vert fémre cserélése, valami természetellenes, fonák és démoni dolog. Mindaz, aminek bank-, pénzváltás-, leszámítolás-, uzsora-szaga van, nem egyéb, mint titokzatos és visszataszító hitványság, ami mindig visszariasztotta az egyszerű lelkeket, vagyis a tiszta és mély lelkeket. A paraszt, aki elveti a búzát, a szabó, aki megvarrja a ruhát, a takács, aki szövö a gyapjút vagy a lent, bizonyos fokig teljes mértékben jogosult arra, hogy nagyobb nyereségre tegyen szert, mert valamennyien hozzátesznek valamit, ami nem volt meg a földben, a

kóban, a gyapjúban. De az, hogy egy halom pénz másik halom pénzt fiadzik, fáradság és munka nélkül, anélkül hogy az ember valami láthatót, elfogyasztható^ hasznosíthatót termelne, az olyan botrány, amely túlszárnyal és zavarba ejt minden képzeletet. A pénzkereskedőben, a bankárban, az ezüst és arany halmozójában legvilágosabban láthatjuk a Démon varázslatának rabszolgáját. És a démon, hálából, éppen nekik, a bank és a pénzüzet embereinek adja a föld uralmát: ma is ők azok, akik parancsolnak a népeknek, akik szítják a háborúkat, akik kiéheztetik a nemzeteket, akik a kiszipolyozásnak valami pokoli rendszerével magukhoz szívják a szegényeknek izzadságtól és vértől csepeggő arannyá változtatott életét.

Krisztus — aki sajnálja a gazdagokat, de átkozza és gyűlöli a Gazdagságot, azt a főfalat, amely eltakarja szemeink elől a Mennyek Országát — kisöpörte a Latrok Barlangját és megtisztította a Templomot, ahol hirdetni fogja az utolsó igazságokat, amelyeket még el kell mondania. De ezzel az erőszakos cselekedetével maga ellen lázította Jeruzsálem egész kereskedő polgárságát. A kiebrudaltak pártfogóiktól kérni fogják annak a megbüntetését, aki a szent hegy kereskedelmét tönkretette. A Pénz emberei könnyűszerrel meghallgatásra találnak a Törvény embereinél, akik más okokból már úgysis fenekednek rá. Annál inkább, mivel Jézus azzal, hogy szétverte a templomi vásárt, pálcát tört éppen a templom papjai fölött is és megkárosította őket. A legjobb nevű bazárok Hanan fiainak, vagyis Kaifás főpap legközelebbi rokonainak tulajdonában voltak. Valamennyi galamb, amit a Pogányok Udvarában eladtak a szülőanyáknak, Hanan cédrusainak odúiból származott és a pap-nagyszállító havonta csupán gerlicékből negyven véka pénzt söpört be.

A pénzváltók, akiknek nem lett volna szabad a Templomban felütniük sátorfájukat, a papi arisztokrácia nagy szaduceus családainak bőséges dézsmát fizettek az után a sok ezer siklus után, amit a külföldi pénzeknek zsidó pénzre váltása évente jövedelmezett. És maga a Templom nem volt-e valami nagy nemzeti Bank, a maga vasládáival és pénzszekrényeivel a kincseskamrákban?

Jézus csorbát ütött Jeruzsálem húszezer papjának tekintélyén és erszényén. Felforgatja a meghamisított és elferdített Betű értékét, amelynek nevében azok híztak és parancsoltak. Ezenfelül kiveri a szövetségeseiket, üzlettársaikat és bankáiraikat. Ha győz, az az általános összeomlás. Csak-hogy a két fenyegetett kaszt még szorosabban szövetségre lép, hogy eltegyék láb alól ezt a veszedelmes betolakodót. Kereskedők és Papok, talán még aznap este megegyeznek, hogy vásároljanak egy árulót és egy keresztet. A Polgárság adja majd a hozzávaló kevéske pénzt; a Klérus megtalálja majd a vallásos ürügyet; a külföldi Kormány, amelynek érdekében van, hogy kedvében járjon a Klérusnak s a Polgárságnak, odaadja majd hozzá a katonáit.

Jézus ellenben, amint kijött a Templomból, útnak indult, át az Olajfák hegyén, Betánia felé.

A sírok viperái

Másnap reggel, midőn visszatért, a gulyások és a marhakereskedők odakint, a kapuk tövében húzódtak meg, az udvarokon ellenben izgatott tömeg zsidongott.

Az ítélet, amelyet Jézus a tisztos tolvajok ellen kimondott és végrehajtott, felbolygatta a

pletykálkodó és parázna várost, amely különben álomszuszek volt, mint valami agyonhajszott és agyonfejt tehén. Azok a korbácsütések úgy hatottak, mint egy-egy köcsattanás Jeruzsálem védőpajzsán. Az igazságtevő ostorcsapások ráadásul a szegényeket a vidámság borzongásával és az urakat a rettegés irtózatával töltötték el.

És mingyárt reggel mindenki felment oda, a sötét sikátorokból és az előkelő palotákból, a műhelyből és a piacról, mindenki félbenhagyta munkáját, valami olyan nyugtalan szorongással, mintha mindenki csodát vagy megtorlást várt volna. Ott voltak a napszámosok, a gyapjúfonók, a kelmefestők, a csizmadiák, az asztalosok, mindazok, akik utálták a kalmárokat, az uzsorásokat, a szegény szegénység kiszipolyozóit, a kereskedőket, akiknek sikerült meggazdagodniuk a nyomorúság rovására. Ott voltak, az elsők között, a város szánalomraméltó kivetettjei, a rongyosok, a mocskosok, az örök kolduskodás tetves rabjai, a poklosság fekélyeivel, nyitott sebeikkel, fonnyadt bőriükből kikandikáló és kiéhezetségüket ordító csontjaikkal. Ott voltak a messziről jött zarándokok, a G-alileaiak, akik Jézus kíséretében voltak az ünnepélyes bevonuláson, és egyúttal Szíria és Egyiptom zsidó telepesei, ünneplő ruhájukban, mint távoli rokonok, akik időnként meg-megjelennek a szülői házban, családi ünnepeken.

De felszállingóztak, négyes-ötös csoportokban, az írástudók és Farizeusok is. Szövetségesek és testvérek voltak, illő volt tehát, hogy együtt legyenek. Az írástudók a Törvény Tudósai voltak, a Farizeusok a Törvény Puritánjai. Majdnem valamennyi Írástudó Farizeus volt, sok Farizeus Írástudó volt. Képzeltetek el egy Tanárt, aki tudós szórszálhasogatását képmutató szenteskedéssel köti össze; vagy egy Vakbuzgót, akin, mint-

egy ráadásul előmlik a betűragó Pedagógus nagy-képűsége, és megkapjátok egy farizeus írástudó vagy egy írástudó Farizeus modern kópét. Valami afféle babérkoszorús Tartuffe, szenteskedő Akadémikus, vagy filozofáló quáker adhatnak félig-meddig fogalmat róla.

Ezek tehát, kifelé nagykevélyen és belsejükben sok gonosz szándékkal, felmentek azon a reggelen a Templomba. Büszkén jöttek, hosszú köpenyükhöz burkolódzva, lobogó rojtjaikkal, kidüllesztett mellett, zavaros szemmel, összeráncolt szemöldökkel, vigyorgó szájjal, nyugtalan és lihegő orral, olyan léptekkel, amelyek Isten e kiváltságos bírónak méltóságát és felháborodását tükrözték. Jézus várt rájuk, ezer meg ezer szem tüzében, amelyek visszatükrözték szemeinek egy-egy sugarát. Nem ez volt az első alkalom, hogy körébe jöttek. Mennyi viaskodás folyt le már közte és a vidéki Farizeusok között, itt is, ott is országszerte! Ezek Farizeusok voltak, akik égi jelet kívántak a messiásság természetfölötti bizonyítékául — mert a Farizeusok hittek az Üdvözítő közeli eljövételében, ellentétben a szkeptikus Sadduceusokkal, akik belefulladásba a hamisítatlan epikureizmusba. De a Farizeusok ezt az Üdvözítőt úgy tekintették, mint valami magukfajta, szigorúan a törvényekhez ragaszkodó Zsidót, és meggyőződésük volt ezenfelül, hogy elegendő kifelé tisztán tartamok magukat és óvakodniok a Leviticus bármelyik apró kis szabályának áthágásától, hogy méltók legyenek az ő fogadására. A Messiás Dávid fia, bizonyára nem méltatná megváltásra azt, aki nem óvakodott minden, még távoli érintkezéstől is az idegenekkel és a pogányokkal, aki nem tartotta meg a törvényes tisztulás legaprólékosabb parancsát is, aki nem fizetett meg a Templomnak minden tizedet, aki, török-szakad, nem tartotta

meg a szombati pihenőt. Jézus ő szerintük semmiképpen sem lehetett az isteni Váravárt. Tünelmes és varázsos jelek nem mutatkoztak: megelégedett azzal, hogy meggyógyította a betegeket, hogy szeretetről beszélt, hogy szeretett. Látták őt együtt étkezni a vámosokkal és a bűnösökkel, s ami több, borzalommal vették észre, hogy tanítványai nem mindig mosták meg a kezüket, mielőtt asztalhoz telepedtek volna. De a legrosszabb, a legnagyobb borzalom, a legtúrhetetlenebb botrány a szombat semmibevevése volt. Jézus nem habozott szombatnapokon is gyógyítani és nem tartotta bűnnek, hogy szerencsétlen felebarátaival akár ezen a napon is jót tegyen. Sőt tüntetően dicsekedett vele és arra a káromlásra vetemedett, hogy a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért!

A Farizeusok lelkében Jézust illetőleg csak az iránt volt kétség: örült-e vagy csaló? Hogy próbára tegyék, több ízben megpróbálták teológiai csapdába vagy dialektikai vermekbe buktatni, de eredménytelenül. Amíg csak a vidéken jártkelt, nyomában néhány tucat falusival, békén hagyták, abban a szent meggyőződésben, hogy előbb vagy utóbb még a legutolsó koldus is kiábrándul belőle s a faképnél hagyja. De immár komolyra fordult a dolog. Ez az ember, részeg parasztok bandájának kíséretében, annyira merészkedett, hogy valami pártfogói felsőbbsséggel bement a Templomba és ezeket a szerencsétlen tudatlanokat rávette arra, hogy Messiásnak üdvözöljék. Sőt mi több, a papok jogát bitorolta és mintegy király módjára viselkedett, amikor szégyenletes módon kiverte onnan a tisztas kereskedőket, ezeket a kegyes személyeket, akik bámulták a farizeusokat, ha nem is mindenben és nem is mindenütt utánozták őket. Eddig a napig a Fari-

zeusok és az írástudók nagyon is szelídek és könnyöretesek voltak. De mostantól fogva a finomlelkű tanároknak hasonlíthatatlan jósága valóságos árusulás és hiba lett volna. A túrhetetlen botrány, az ismételt rnegszentségtelenítés, a nyilvános kihívás bosszúért és megtorlásért kiáltott. A hamis Krisztust el kellett tenni láb alól, mégpedig rögtön. írástudók és Farizeusok azért mentek föl, hogy meggyőződjenek róla, van-e benne vájjon akkora arcátlanság, hogy visszatér arra a helyre, melyet nagyzási hóbortjában beszeny-nyezett.

És Jézus a zarándokok hullámzó gyűrűjében éppen rájuk várt. Éppen nekik akarta megmondani, a szemébe valamennyinek, hogy Isten szabad ege legyen a tanú rá: hogy mi a véleménye felőlük. Egy nappal előbb korbáccsal fenýítette meg a marhakereskedőket és a pénz uzsorásait. Ma az ige kalmáira, a Törvény uzsorásaira, az igazság csereberélőire került a sor. Az ítélet, amely ezen a napon elhangzott fölöttük, nem irtotta ki őket; minden nemzedékben újra felütik fejüket, új neveken, de arcukon mindörökre, kitörülhetetlenül, ott van a bélyeg, akárhol születtek és akárhol uralkodnak is.

Kain unokái

»Jaj nektek, képmutató írástudók és Fari-zeusok!«

Az ő bűneiket vissza lehet vezetni egyetlenegyre, de ez az egy valamennyi közt a legfertő-zőbb, a legmegbocsáthatatlanabb: a Szellem elleni bűn, az Igazság elleni véték. Az Igazság és a Szellem elárulása; a világon fellelhető egyedüli tiszta kincsek elpusztítása. A tolvajok fogyaszt-ható javakat lopnak, a gyilkosok a mulandó testet

ölik meg, a parázna nők az enyészetre szánt testet szennyezik be. De a képmutatók, a Farizeusok a tökéletesség ígét mocskolják be, az örökkévalóság ígéreteit rabolják el, a lelkeket ölik meg. Bennük minden képmutatás: ruházatuk és beszédük, tanításuk és cselekedeteik. Szavaikra rácaffolnak tetteik, belsejük elüt külsejüktől, titkos aljasságuk meghazudtolja és megingatja egész létjogosultságukat. Képmutatók, mert súlyos terhet rónak a nép vállaira, maguk pedig egy ujjukat sem akarják megmozdítani. Képmutatók, mert rojtos köpenyekbe és szóles imádkozószalagokba burkolóznak, hogy tiszteletet arassanak a piacon és mestereknek mondják őket, miközben elrejtették a megismerés kulcsát és bezárták a meDy nyek országa kapuit, és maguk nem mennek be s a bemenőket sem hagyják bejutni. Képmutatók, mert hosszú imádságokat imádkoznak a nyilvánosság előtt, azután pedig megemesztik az özvegyek házait és kiuzsorázzák a gyengéket és elhagyottakat. Képmutatók, mert tisztogatják és mosásák a tál és a pohár külsejét és belül tele vannak ragadománnyal és tisztátalansággal. Képmutatók, mert minden gondjuk a szertartások és a tisztulások ezer aprólékossága és nem törődnek azzal, ami több: megszűrik a szűnyogot, a tevét pedig elnyelik. Képmutatók, mert megtartják a legjelentéktelenebb parancsokat is és nem engedelmeskednek annak, ami egyedül fontos: pontosan megadják a tizedet a mentából, a rutából, a köményből és a kaporból, de nincs bennük igazság, irgalmasság és hit. Képmutatók, mert síremlékeket emelnek a prófétáknak és ékesítik a régi igazak sírjait, de üldözik az igazakat, akik az ő idejükben élnek és fenekednek a próféták megölésére. »Kígyók, viperák fajzati, hogy kerülitek el a gehenna ítéletét? Azért íme én küldök hozzátok

prófétákat és bölcseket és írástudókat; és azok közül megöltök és megfeszítetek és azok közül megostoroztok zsinagógáitokban és üldöztök városról-városra; hogy rátok szálljon minden igaz vér, mely kiontatott a földön az igaz Ábel véréből Zakariásnak véreig, kit megöltetek a templom és az oltár között.«

Ők Kain örökségét kapták. Kain utódai, unokái. Testvéreik gyilkosai, a Szentek hóhérai, a Próféták keresztrefeszítői. És Isten, valamint Káinnak, nekik is Bélyeget nyomott az arcukra — a halhatatlanság titokzatos bélyegét. Nem lehet őket megölni, mert az ő kezeiknek kell ölniök. A testvérgyilkos, mikor menekült, ama jel révén megmentette bőrét az első élő emberek között és épígy megmenekülnek minden századokon át a gyilkos Farizeusok is, mert Isten az ő igazságtetésének nagy munkáira akarja még őket felhasználni, ami a törpék rövidlátó szemeiben ostobaságnak és badarságnak tűnik. Isten követőit valami, a legtöbbek előtt felderíthetetlen örök végzés halállal, mégpedig a legkegyetlenebb halállal fenyegeti meg. Csakhogy az egyszerű ember nem tudna megölni egy Szentet, de még csak egy bűnöst sem, hiszen ez csodálatos báb, amelyből a Szentség bontakozhat ki. És a Szent nem lenne többé Szent, ha elvágná a másik Szent életét, egyetlen testvéreét, akit az Atyától kapott. Megteremtett tehát minden századokra és minden népekre a Farizeusok kiirthatatlan fajtája. Azoké, akik nem voltak sohasem együgyűek, mint a kised, de nem ismerik az üdvösség útját; azoké, akik testi szemmel nézve nem bűnösök, de tetőtől-talpig a legundorítóbb bűn megtestesülései; azoké, akik szenteknek szeretnének látszani és gyűlölik az igazi szenteket. Isten rájuk, egy félelmetes és elkerülhetetlen mézszárlás alkalmas esz-

közeire, ruházta azt a szerepet, hogy a tökéletesek hóhérai legyenek. Ők, akik hívek a hivatalukban, sebezhetetlenek, mint az alvilág benszülöttei, megbélyegzettek, mint Kain, halhatatlanok, mint a Képmutatás és Kegyetlenség, túléltek minden birodalmat és minden szétszórátást. Más-más arccal, más-más ruhában, más-más szabályok és ürügyek szolgálatában elárasztották a világot mind a mai napig, mert szaporák és szívósak. És mikor már nem tudnak gyilkolni szögekkel és tűzzel, pallossal és késsel, akkor a nyelvet és a tollat alkalmazták, mégpedig kitűnő eredménnyel.

Jézus, miközben a hallgatósággal zsúfolt udvar hatalmas fényében hozzájuk beszél, tudja, hogy bíráihoz szól és azokhoz, akik közvetítő személyek révén halálának igazi okozói lesznek. Ennek a napnak a révén igazolva van hallgatása Kaifás és Pilátus előtt. Pálcát tört felettük és ők majd pálcát törnek felette; előbb ő mondott rájuk ítéletet és nem lesz semmi mondanivalója számukra, amikor majd ők akarnak ítéletet mondani fölötte.

Mikor róluk és hozzájuk szól, a halál jelképei tolnak ajkaira. Vipérák és Sírok. Az alattomos fekete kígyók, amelyek, ha hozzájuk ér az ember, átömlesztik vérébe egész mérgüket, amelyet méregfogukban rejtegettek. A fehér Sírok, amelyek kívülről szépek, de belül tele vannak undok rothadással.

A Farizeusok, akik ott álltak Jézus előtt, és azok, akik a törvényes származás révén tőlük erednek, szívesen bújnak meg a holtak árnyékában, hogy előkészítsék mérgezéseiket. Hidegek, mint a kígyók bőre és a sírok köve, sem a nap tüze, sem a szeretet tüze, sem a pokol tüze nem tudja őket fölmelegíteni soha. Ők ismernek minden igét, csak épp az élet igéjét nem.

»Jaj nektek, képmutató írástudók és Farizeu-

sok, mert olyanok vagytok, mint a sírok, melyek nem látszanak, és az emberek fölöttük járván, nem tudják.« Az egyetlen, aki tudta, Jézus volt — és éppen azért nem marad két napnál tovább a sírban, amelyet most ásnak neki.

Kő kövön

Kijöttek mind a Tizenhárman a Templomból, hogy felmenjenek, mint egyéb napokon, az Olajfák Hegyére. A Tanítványok egyike —ki lehetett"? talán János, Salome fia, aki még egy kicsit gyermek és éppen ezért megejtik a csodák, vagy Iskariót, aki tisztelettel hajlik meg a gazdagság előtt — így szólt Jézushoz:

—Nézd, minő kövek! És milyen gyönyörű épületek!

A mester megfordult, hogy megnézzze a márvánnyal borított hatalmas falakat, amelyeket a számító Heródes pompaszeretete emelt a dombon, és így felelt:

—Látod-e mind e nagyszerű építményeket? Nem hagyatik itt kő kövön, mely le ne rontassék.

Az a tanítvány, aki ámulatában felkiáltott, hirtelen elnémult. Senkinek sem volt ereje felelni, valamennyien, döbbenet és álmélkodva rágódtak magukban ezeken a szavakon. Kemény szavak e testies Zsidók füleinek e nagyravágyó vidékiek kicsinyes szíveinek. Nem egy kemény szót, hallani kemény, megérteni kemény, hinni kemény szót mondott az utóbbi időkben az, aki szerette őket. De az efféle kemény szavakat nem tartották emlékezetükben. Tudták, hogy ő a Krisztus és hogy szenvednie kell és meg kell halnia, de remélték, hogy mingyárt azután egy új Dávid diadalmas dicsőségében támadt fel, hogy meghozza Izraelnek a dúslakodást, és nekik, híveinek a nyomorúság

veszedelmes vándorútján, a legnagyobb jutalmakat és az uralkodást. Csakhogy ha a földön Júdeának kell majd parancsolnia, Júdeában Jeruzsálemnek kell parancsolnia és az uralom székhelyének a nagy Király Templomában kell lennie. Ha ezidőszerint a hitetlen Sadduceusok, a képmutató Farizeusok, az áruló Írástudók foglalják is el, Krisztus majd elúzi őket, hogy átadja helyüket az ő Apostolainak. Hogyan dőlhetett volna tehát romba a Templom, az elmúlt Birodalom ragyogó emléke, az új Birodalom reménybeli fellegvára?

Ez a kövekről elhangzott mondás köveknél is keményebben ütötte meg Simon a Kőszál és társai fülét. Nem azt mondta-e a Keresztelő, hogy Isten a Jordán köveit Ábrahám fiaivá változtathatja? Nem azt mondta-e a Sátán, hogy Isten Fia a puszta köveit búzakenyerekké változtathatja? Nem megmondta-e maga Jézus, mikor átlépte Jeruzsálem falait, hogy ha az emberek hallgatnának, a kövek kiáltanának hozsannát és énekelnének himnuszokat? És nem ő hullatta-e ki ellenségei kezéből a köveket, amelyeket azért kapkodtak fel, hogy őt megkövezzék, és nem ő tette-e, hogy kiestek a kövek azoknak kezéből, akik a Házasságtörő asszonyt vádolták?

De a tanítványok nem értették meg a Templom köveiről elhangzott mondást. Nem tudták megérteni, nem fért a fejükbe, hogy ezek a kövek, ezek a hatalmas és súlyos, a hegyekből nagy fáradság árán kifejtett kövek, amelyeket nagy távolságokból vonszoltak az ökrök, amelyeket kalapáccsokkal és vésőkkel faragtak és csiszoltak, amelyeket az építőmesterek művésziesen halmoztak egymásra, hogy a világ legcsodálatosabb templomát megalkossák, hogy ezek a kövek, amelyek áttüzesednek és megcsillannak a napfényben, megint széthullanak és rommá zúzódnak,

Alighogy az Olajfák Hegyére értek és Krisztus leült szemben a templommal, nem tudták tovább türtözteni kíváncsiságukat.

»Mondd meg nekünk, mikor lesznek ezek? És mi lesz jele eljövetelednek?»

A felelet az Utolsó Dolgokról szóló Beszéd volt — a második Hegyi beszéd. Akkor, az igehirdetés kezdetén, elmondotta, hogy hogyan kell gyökerestül újjáalakítani a lelket az Ország megalapítására; most, két lépésnyire a haláltól, arra tanítja őket, hogy milyen lesz a makacsok bűnhődése és milyen lesz az ő második eljövetele.

Ez a beszéd, amelyet kevésbé értettek meg és jobban elfelejtettek az előbbinél, nem egy kérdésre felel, mint a legtöbben gondolják. A tanítványok kérdése kettős. Mikor lesz meg ez a dolog, amelyről beszéltél, vagyis a Templom pusztulásai És milyenek lesznek a te eljöveteled jelei? A felelet is kettős. Jézus megjövendöli az eseményeket, amelyek megelőzik Jeruzsálem pusztulását és azután leírja az ő új eljöveteleének jeleit. E profetikus beszédnek, bár az evangéliumokban egyfolytában pereg le, két része van. Két, egymástól élesen megkülönböztetett jövendölés van itt: az egyik beteljesedett, mielőtt még Jézus nemzedéke elmúlt volna, alig negyven évvel halála után. A második jövendölés napjai még nem érkeztek el, de talán a mi nemzedékünk nem fog elmúlni anélkül, hogy meg ne látná első jeleit.

Juhok és bakok

Jézus ismeri a Tanítványok gyengeségét. Lelki és — talán — testi gyengeségét. És mindenekelőtt vigyázatosságra inti őket a rájuk váró két veszedelemmel: az Ámítással és a Vértanúsággal szemben.

»Vigyázzatok, hogy valaki el ne ámítson titeket; mert sokan fognak jönni az én nevemben, mondván: Én vagyok a Krisztus; és sokat eltévelyítenek... Akkor, ha valaki mondja nektek: íme itt a Krisztus, vagy amott, ne higgyétek, mert támadnak hamis Krisztusok és hamis próféták és nagy jeleket és csodákat tesznek, úgyhogy tévedésbe hozzák, ha lehet, még a választottakat is. Jönni fognak az én nevemben mondván: Én vagyok; és az idő elérkezett. Ne menjetek utánok.«

De ha el is kerülnek a hamis Messiások ámításait, nem menekülhetnek meg az igazi Krisztus ellenségeinek üldözése elől. »Akkor átadnak titeket zaklatásra és megölnék titeket és gyűlöletben lesztek minden nemzetnél az én nevemért. Rátok vetik majd kezeiket és üldöznek, átadván a zsinagógának és őrizet alá a királyokhoz és helytartókhöz hurcolván titeket az én nevemért... Elárultatok pedig szülőitektől és atyátokfiától, rokonaitoktól és barátitoktól. Elárulja pedig a testvér testvérét halálra, és az atya fiát, és a gyermekek szülőik ellen támadnak és halálra viszik őket. És afckor sokan megbotránkoznak, egymást elárulják, egymást gyűlölni fogják. És mivelhogy elterjed a gonoszság, soknak meghül szeretete. De egy hajszál sem vész el fejetekről. Állhatatosságtok jutalmául az életet nyeritek, aki pedig állhatatos lesz mindvégiglen, üdvözülni fog.«

És ekkor megkezdődnek a fenyegető bűnhődés jelei. »Hallani fogtok pedig harcokat és harci híreket; vigyázzatok, hogy meg ne háborodjatok; mert ezeknek meg kell lenni; de még nincsen vége. Mert nemzet nemzet ellen támad és ország ország ellen; és leszen dögvész, éhség és földindulás és rettentő tünemények és égből és nagy jelek lesznek.«

Ezek az előzetes csatározások. A világ rendje

megbomlik. A békés föld látni fogja, amint ember ember ellen, nép nép ellen támad. És maga a föld, a vértől ázott föld is feltámad az emberek ellen; megrendül lábaik alatt, rombadönti házaikat, hamut hány, mintha a hegyek száján át dobálná ki magából mind a halottakat, és megtagadja a testvérgyilkosoktól még a táplálékot is, amely mindéin áldott nyáron ott aranylik a mezőkön.

Akkor, mikor mindez megtörténik, akkor zuhan a büntetés arra a népre, amely nem akart újjászületni Krisztusban és nem fogadta el az Evangéliumot, a városra, amely megöli a prófétákat és keresztrefeszíti a Koponyák Hegyén az ő Urát és üldözi azokat, akik bizonyosságot tesznek felőle.

»Mikor pedig látjátok Jeruzsálemet körülvetni hadseregtől, tudjátok meg, hogy elközelgetett annak pusztulása. Midőn tehát látjátok a pusztulás utálatosságát, melyet megjövendölt Dániel próféta, állani a szent helyen, akkor akik Júdeában vannak, fussanak a hegyekre; és akik a városban vannak, költözzenek ki, és kik a vidékeken, be ne menjenek a városba. És aki a héjazaton van, le ne szálljon valamit elvinni házából, és ki a mezőn, vissza ne térjen elvinni köntösét. Jaj pedig a nehézkeseknek és szoptatóknak ama napokban! Imádkozzatok pedig, hogy futástok ne legyen télben vagy szombaton, mert nagy szorongatás lesz akkor, minő nem volt világ kezdetétől mindedig s nem is lesz. Mert nagy szorongatás lesz a földön és harag e népen. És elhullanak a fegyver éle által és fogságra vitetnek minden népekhez és Jeruzsálem eltapodtatik a Pogányoktól, mígnem betelik a Nemzetek ideje.«

Az első jövendölésnek vége van. Jeruzsálemet elfoglalják és lerombolják, és a Templomból, amelyet bemocskolt a »pusztulás utálatossága«, kő kövön nem marad.

De Jézus nem mondott el még mindent, nem beszélt még eddig második eljövételéről.

»Jeruzsálem eltapodtatik a Pogányoktól, míg nem betelik a Nemzetek ideje.« Melyik a »Nemzetek ideje, tempóra nationum?« A görög szöveg szabatosabban, pontosabban fejezi ki ezt más nyelvekenél: ez az idő a Pogányoknak kedvező, megfelelő, alkalmas idő, vagyis az, amelyben a nem-zsidók is megtérnek az Evangéliumra, amely minden egyéb népek előtt a Zsidóknak hirdettetett. És éppen ezért az igazi vég nem is következik be mindaddig, míg az Üzenet el nem jut minden nemzetekhez, mindaddig, míg a Pogányok, a hitetlenek el nem tapodják Jeruzsálem városát. »És egész világon hirdettetni fog az Ország ezen Evengéliuma, bizony ságul minden nemzetnek; és akkor eljön a végezet.«

Krisztus második eljövele az égből, a Parusia, lesz a vége ennek a világnak és a kezdete az igazi világnak, az örök országnak. Júdea végét túlnyomóan emberi és földi jelek hirdették, ezt a másikat végét túlnyomóan isteni és égi jelek előzik meg. »A nap elsötétedik és a hold nem ad világosságot és a csillagok lehullanak az égről; és a földön a népek szorongatása léssen, kétségbeeséssel a tenger és habok zúgásakor; elszáradván az emberek azok félelme és várása miatt, mik az egész világra következnek. És akkor feltűnik az Ember Fiának jele az égen és akkor majd sírnak a föld minden Nemzetségei és meglátják az Ember Piát az ég felhőiben jöni nagy hatalommal és fönséggel.«

Jeruzsálem pusztulásában csak az a kis terület szenvedett. De ebben az egyetemes pusztulásban az ég fordul ki sarkaiból. A hirtelen jött szörnyű sötétségben nem hallik más, csak a vizek zúgása és a rémület fogcsikorgatása. Ez az Úr napja. Az Úr haragjának Napja, amelyről beszélt a maga

idejében Ezekiel és Jeremiás, Izaiás és Joel. »Az Úrnak napja közel vagy on és jó, mint a Mindenhatótól elküldött zúgás. A sötétségek és homályosságok napja... A föld, mely ő előtte, mint a paradicsom kertje, ő utána pusztulásnak pusztája léshen... Azért minden kezek megerőtlenülnek és minden emberek szíve elolvad. És megrémülnek, nagy kínok és fájdalmak környékezik meg őket, fájdalmat szenvednek, mint a gyermekszüdő aszshony, kiki az ő felebarátján álmétkodik; mivelhogy az ő oreájok megszégyenültek... Íme az Urnak napja eljő kegyetlen búsulással és felgerjedt haraggal, hogy e földet elpusztítsa és annak bűnöseit elvezesse arról. Mert az egek csillaginak és a bokros csillagoknak világosságok nem fénylik, a feltámadott nap homályos léshen, a holdnak is világa fényes nem léshen. Az egeknek minden serege is megsenyved és egybehajtatnak az egek mint a hártýák, és azoknak minden serege lehull, miképpen lehull a szőlőnek levele és miképpen lehull a figének levele.«

Ez az Atya napja, az égi sötétség és a földi réműlet napja. De utána rögtön megkezdődik a Fiú napja.

Ezúttal nem egy Istálló mélyén tűnik fel, hanem az Égbolt magasában, immár nem elrejtőzve a nyomorúságban, hanem hatalomban és a dicsőség ragyogásában. »És elküldi angyalait harsonával és nagy szózáttal; és egybegyűjtik az ő választottait a négy szélről, az egek végétől azok határáig.« És midőn már az égi harsonák a sírok minden halottait felébresztették, kezdetét veszi a megmásíthatatlan válogatás.

»Mikor pedig eljő az Ember Fia az ő fölségében és vele mind az angyalok: akkor ő fölségének királyi székébe ül. És összegyűjtetnek eléje minden nemzetet; és elválasztja őket egymástól, mint

a pásztor elválasztja a juhokat a bakoktól: és a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig balkéz felől. Akkor majd így szól a Király azoknak, kik jobbjára felől lesznek: Jöjjetek Atyámnak áldottai; bírjátok a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem és ennem adtatok; szomjúhoztam és innom adtatok; jövevény voltam és befogadtatok engem; mezítelen és befödöttetek engem; beteg voltam és meglátogattatok engem; tömlöcben voltam és hozzám jöttetek. Akkor felelnek majd az Igazak neki, mondván: Uram, mikor láttunk téged éhezni és tápláltunk téged! szomjúhozni és italt adtunk neked? Mikor láttunk jövevényül és befogadtunk téged? vagy mezítelenül és befödöttünk téged? Vagy mikor láttunk téged betegen vagy a tömlöcben, és hozzád mentünk? És felelvén a Király, mondja majd nekik: Bizony mondom nektek, amit egynek ezen legkisebb atyámfiái közül cselekedtetek, nekem cselekedtetek.«

»Akkor így szól majd azoknak is, kik balfelől lesznek: Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készítetett az ördögnek és az ő anygainak! Mert éheztem és nem adtatok ennem; szomjúhoztam és nem adtatok nekem italt; jövevény voltam és be nem fogadtatok engem; mezítelen és be nem födöttetek engem; beteg és a tömlöcben voltam és meg nem látogattatok engem. Akkor felelnek majd neki azok is, mondván: Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjúhozni, jövevényül vagy mezítelenül, betegen vagy a tömlöcben, és nem szolgáltunk neked? Akkor majd megfelel nekik, mondván: Bizony mondom nektek, amit nem cselekedtetek egynek e kicsinyek közül, nekem sem cselekedtetek. És ezek örök kínra mennek, az igazak pedig örök életre.«

Jézus, ítéletnapí Bírói dicsőségében sem feled-

kezik meg a szegényekről és szerencsétlenekről, akiket első eljövetelekor annyira szeretett, ő úgy akart mutatkozni, mint egyike a »kicsinyeknek«, akik a kapuknál nyújtogatják kezüket, és akiktől a »nagyok« undorodnak. Itt élt a földön, Tiberius idejében, ő, aki éhezte a kenyeret és a szeretetet, aki szomjúhozta a vizet és a vértanúságot, aki jövevény volt hazájában és akit nem ismertek fel testvérei, aki levetkőzött, hogy felruhazza a didergőt, aki a szomorúság és szorongás betege volt és senki sem vigasztalta, aki a test hitvány börtönébe volt zárva, a földnek nevezett szűk tömlőben. Lelkek isteni Éhezője volt, hitnek Szomjazója, Jövevény, aki egy megnevezhetetlen hazából jött, Meztelen a korbácsütések és köpések közepette, Betege a szeretet szent örületének. De ma nem gondol Önmagára, mint ahogy nem gondolt akkor sem, midőn ember volt az emberek között.

A válogatás törvénykönyvének csak egyetlenegy fejezete van: Irgalmasság. Ő az egész idő alatt amely első és második eljövetele közt eltelt, szüntelenül a szegények és jövevények, a betegek és meggyötröttek, a hazátlanok és a rabszolgák alakjában élt. És most megfizeti tartozásait. A »kicsinyeknek« gyakorolt irgalmasságokat neki magának cselekedték és ő minden kicsinyek nevében kiosztja azért a jutalmat. Csupán azokat ítéli örök bűnhődésre, akik nem fogadták be, midőn a nyomorultak megszámlálhatatlan alakjában megjelent előttük, mert azzal, hogy egy ilyen nyomorultat eltaszítottak. Istent taszították el. azzal, hogy a kenyeret, a vizet és a ruhát megtagadták a szegénytől. Isten fiát kárhóztatták fagyoskodásra, szomjazásra. éhezésre Az Atyának nincs szüksége a ti gyámolítástokra, hiszen minden az övé, és még abban a pillanatban is szeret titeket, mikor káromoljátok. De szeretni kell az Atyát fiainak szemé-

lyóban is. És azok, akik nem csillapítják a szomjuhozót, örökre szomjazni fognak; azok, akik nem fődözik be a hideg elől a meztelent, örökre tűzben fognak gyötrődni; azok, akik nem bátorítják a rabot, örökre a Gehenna rabjai lesznek; azok, akik nem fogadták be a jövevényt, nem fogadtatnak be a Mennybe örök időnkig és annak, aki nem ápolta a lázbeteget, örök láz borzongásában vacognak majd fogai.

A nagy Szegény, az ő dicsőségének napján, kinek-kinek érdeme szerint fog megfizetni véghe-tetlen Gazdagságával. Aki egy kis életet adott a kicsinyeknek, örökre életet nyer; aki a kicsinyeket szenvedni hagyta, örökre szenvedni fog. És akkor a puszta ég más, hatalmasabb napokkal fog benépesülni, a csillagok lángolóbb fénnel égnek majd az égen, és új ég lesz és új föld és a feltámadottak nem úgy élnek majd idelent, mint manapság, állati sorban, hanem szakasztott úgy, mint az angyalok.

El nem múltó igék

Csakhogy mikor következnek el ezek? Immár tudjuk, mik a jelei és körülményei: de az ideje? Vájjon mi, akik ezt hallgatjuk, megérjük-e még, vagy ezeket az eseményeket csak unokáink unokái várhatják, mikor mi már régen por és hamu leszünk a föld gyomrában?

A Tizenkettő egészen a végig értetlen marad, mint tizenkét kődarab. Ott van szemük előtt az Igazság és nem látják; ott jár köztük a Fény és a Fény nem hatol beléjük. Legalább olyan kövek vol-nának, mint a gyémántok, amelyek a rájuk verődő sugarat szikrákká törve visszaverik! Csakhogy ők faragatlan kövek, amelyeket éppen hogy kifejtettek a kőbánya mélyéből, süket kövek, sötét kö-

vek, kövek, amelyeket a nap felmelegít, de nem tud meggyújtani, kövek, amelyek a kívülről kapott fényben megragyognak, de nem verik vissza a sugárzást. Még mindig nem értették meg, hogy Jézus nem holmi közönséges jövendőmondó, a kaldeusok vagy Tages tanítványa és hogy semmi köze sincs az asztrológusok fölényes nagyzolásaival. Nem értették meg, hogy egy határozott időre szóló jövendölésnek nem volna közvetlen hatása az emberekre az olyan reform szempontjából, amely örökös virrasztást kíván. Talán nem értették meg jól, hogy az Olajfák Hegyén kinyilatkoztatott Apokalipszis kettős jövendölés, amely két különböző és egymástól távoleső eseményre vonatkozik. Ezek a vidéki halászok, akiknek a szemében a tó volt a tenger és Júdea a világegyetem, talán össze tévesztették a zsidó nép pusztulását az emberiség pusztulásával, Jeruzsálem bűnhődését Krisztus második eljövételével.

Azonban Jézus beszédei, ámbár a Szinoptikusok szerkesztésében bizonyos összevisszaságban maradtak ránk, két különálló jövendölést, két nagy Pusztulást tárnak elénk.

Az első megjósolja a zsidó birodalom pusztulását, Jeruzsálem bűnhődését, a Templom lerombolását; a második a régi világ pusztulását, Jézus újra-eljövetelét, a könyörületesek és a keményszívűek ítéletét és az új ország kezdetét. Az elsőt egészen közelállónak — el nem múlik e nemzedék, mígnem mindezek megesznek — és mintegy helyinek és határolnak jelzi, mert csupán Judeára és különösképpen annak fővárosára vonatkozik. A másodiknak napja és órája ismeretlen, mert bizonyos, nagysokára ugyan, de kérlelhetetlenül, bekövetkező eseményeknek kell megelőzniök a pusztulást, amely az előbbitől eltérően, egyetemes lesz.

Valóban, az első szóról-szóra, betűről-betűre

beteljesedett, alig negyven évre a Keresztrefeszítés után, mikor még- sokan életben voltak azok közül, akik ismerték Jézust; a második eljövételt, a diadalmas Parusiát, amelyről ma is mindennap megemlékezünk az Apostoli Hitvallásban, még mindig várják azok, akik hisznek abban, aki ama napon megmondotta: »Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak.«

Alig néhány év múlt el Jézus halála után, midőn máris mutatkoztak az első jövendölés jelei. Hamis próféták, hamis krisztusok, hamis apostolok támadtak Júdeában, mint ahogy a kígyók kibújnak lyukaikból a kánikula közeledtekor. Alighogy Pontius Pilátus számkivetésbe ment, Samariában egy szélhámos lépett fel, aki azt ígérte, hogy megtalálja a Szentély szent edényeit, amelyeket Mózes a Gerizim hegyén elásott. A samariabeliek közt az a hit volt elterjedve, hogy ezeknek a kiásása lesz a Messiás eljövételének kezdete és hatalmas tömeg verődött össze fenyegetően a Hegyen, mígnem a római kardok szétverték őket.

Cuspius Fadus kormányja idejében, aki 44-től 66-ig kormányzott, fellépett valami Teudas, aki fontos személyiségnek adta ki magát és nagy csodákat ígért. Négyszáz ember szegődött mellé, de elfogták és lefejezték, és azokat, akik bíztak benne, megsemmisítették. Utána egy egyiptomi zsidó következett, akinek négyezer kétségbeesett embert sikerült összeszednie, és ezekkel megfészkelte magát az Olajfák Hegyén és azt hirdette, hogy egyetlen intésére mindnyájuk szemeláttára leomlanak Jeruzsálem falai. A kormányzó, Félix, megtámadta és a pusztába-menekülésre kényszerítette.

Ezenközben Samariában nagy hírnévre tett szert a hírhedt Simon Mágus, aki varázslatokkal és ráolvasásokkal babonázta meg a népet és elhi-

tette, hogy benne van az Isten Ereje, mely nagynak hivatik, és mindenki hitelt adott neki. Péter csodáinak láttára kereszténnyé akart térni abban a hiszemben, hogy az Evangélium is csak egyike a számtalan keleti misztériumnak, és hogy elegendő csak beavattatnia magát, hogy új erőkre tegyen szert. A Mágus, miután Péter visszautasította, az eretnekség atyjává lett. Azt tanította, hogy Istentől jő az Értelem és hogy ez ezidőszerint emberi lényekbe van börtönözve: szerinte az Értelem a tirusi Helénában testesült meg, ebben a ringyóban, aki őt mindenhová követte és az üdvösség elengedhetetlen feltétele volt hinni őbenne és Helénában. Tőle tanult Cerintus, az első gnosztikus, aki ellen János evangéliumát írta, és Menander, aki azzal dicsekedett, hogy ő a világ üdvözítője. Egy másik, Elkazai, összekeverte a régi és új szövetséget, Krisztus megtestesülésén kívül számtalan megtestesülésről regélt és a mágia és asztrológia módjára esztelenkedett tanítványjaival. Hegesippus beszéli, hogy egy bizonyos Tebutis féltékenységből Simon, Jeruzsálem második püspöke iránt, valami felekezetet alapított, amely elismerte Jézusban a Messiást, de minden egyéb dologban hűségesen kitartott a régi zsidóság mellett. Pál, Timoteushoz intézett levelében óvja a »szenteket« Hymenaeustól, Philetustól és Alexandertől, ezektől az »álnok munkásoktól, kik Krisztus apostolaivá alakították magukat«, akik kiforgatták az igazságot és elvetették az eretnekségek gonosz vetését az első egyházakban. Bizonyos Dositheus a Krisztus nevet adományozta magának és egy Nicolaus tévtanításaival megteremtette a Nikolaiták felekezetét, amelyet János elkárhoztat az Apokalipszisben. Ezek a Rajongók folytonosan zavargásokat szítottak annak hangoztatásával, hogy ki kell üzniök a rómaiakat és mind a Pogányokat, hogy Isten

vége visszatérhessen diadalmaskodni az ő népevel.

A második előjel, az üldözés, nem sokáig váratott magára. Alighogy a tanítványok elkezdték hirdetni az Evangéliumot Jeruzsálemben, Péter és János börtönbe került; alighogy kiszabadultak, újból elfogták és megostorozták őket. és rájuk parancsoltak, hogy ne merjenek többé Jézus nevében beszélni. Istvánt, aki egyike volt a legtüzesebb neofitáknak, a papok kihurcolták a városból és megkövezték.

Agrippa kormányzása alatt kiújultak a szorongatások. 42-ben Heródes utóda pallossal végeztette ki az idősebb Jakabot, János testvérét, és Pétert harmadízben záratta börtönbe. 62-ben Jakabot, az Igazat, akit az Úr testvérének neveznek, ledobták a Templom teraszáról és közáporral agyonverték. 50-ben Claudius száműzte Rómából a zsidó-keresztényeket, akik valami Chrestus uszítására zavarogtak, »impulsore Chresto tumultuantes«; 58-ban, Pomponia Graecina megtérése alkalmával a birodalom fővárosában is megkezdődött a harc a megtértek ellen. 64-ben Róma égése, amelyet Nero tervezett ki és hajtott végre, ürügyet szolgáltatott az első nagy üldözésre. Megszámíthatatlan keresztény szenvedett vértanúságot Rómában és a tartományokban. Sokat keresztre feszítettek, mások belecsavarva az elviselhetetlen szurkos rőzseburokba, »tunica molesta«, fáklyák gyanánt égtek a császár éjjeli sétáin; ismét másokat állatbőrökbe varrtak és úgy dobtak oda koncul a kutyáknak; sokan, pokoli komédiák kelletlen szereplői gyanánt az amfiteátrumok látványosságai lesznek és az oroszlánok fogai közt végzik életüket. Processus, Martinianus, Basilissus és Anastasius Rómában; Hermagoras, Fortunatus, Eufemia, Dorothea, Thecla, Erasma Aquileiában; Ursicinus,

Vitális és Valéria Ravennában; Gervasius, Protasius, Nazarius és Celsus Milanóban; Alexander Breseiában; Paulinus, Félix és Conatantia Etruriában szenvedtek vértanúhalált ezekben &i években. Péter a kereszten halt meg, amelyre fejjel lefelé szegezték.

Pálnak pallos oltotta ki életét, amely, megtérése óta, a gyötrelmek láncolata volt. Tíz évvel halála előtt, 57-ben, öt ízben korbácsolták meg a zsidók, három ízben megvesszőzték a rómaiak, két ízben börtönbe vetették, háromszor hajótörést szenvedett és Listrában félholtra kövezték. A tanítványok nagyobb részét ugyanez a sors sújtotta. Tamás Indiában szenvedett vértanúhalált, Andrást Patrasban keresztre feszítették, Bertalant Armeniában megfeszítették. Simon, a Buzgó, és Mátyás ugyancsak kereszten végezték életüket, mint mesterük.

Nem hiányoztak a harcok és harci hírek sem. Mikor Jézust kivégezték, akkor még virult a világon Angnstus békéje. De csakhamar »nemzet nemzet ellen támadt és ország ország ellen.« Nero alatt a Britannusok leverik és lemészárolják a rómaiakat; a Parthusok fellázadnak és iga alatt hajtják át a légiókat; Anueuia és Syria lázadozik az idegen uralom ellen; Gallia Július Vindex vezérlete alatt felkel. Nero vége közeledik: a hispániai és galliai légiók Galbát császárrá kiáltják; Nero, aki menekül az Aranyházból, végezetül még az öngyilkosságban is hitványnak mutatkozik. Gálba bevonul Rómába, de nem hozza *mag* a békét. Nymphidias Sabinus Rómában, Capite Germániában, Clorlius Macer Afrikában teszik vitássá az uralmát. Mindenki elégedetlenkedik vele: 69 január 15-én a pretoriánusok legyilkolják és Othót kiáltják ki császárrá. De a germániai légiók már Vitelliust kiáltották ki és megindulnak Róma el-

len. Otho Bedriacumnál vereséget szenved és megöli magát. De Vitelliusnak sem sikerül uralkodnia. A szíriai légiók Vespasianust választják császárrá, aki Antonius Primust küldi Itáliába. A Vitellius-pártiakat Cremona és Róma mellett megsemmisítik: Vitelliust, ezt a falánk disznót, 69 december 20-án meggyilkolják. Közben északon fellángol Claudius Civilis vezérlete alatt a batavusok lázadása és még le sem csillapították, máris fellángol Keleten a Zsidók felkelése. Nem egészen két év leforgása alatt Itáliát két ízben támadták meg, Rómát kétszer elfoglalták, két császár öngyilkos lett, kettőt megöltek. És harcok és harci hírek csattognak a Rajnánál és a Dunánál, a Pónál és a Tiberisnél, az Északi-tenger partjain, az Atlas és a Tábor lábainál.

A Jézustól megjövendölt egyéb csapások kísérik ezekben az években a birodalom megrendülését. Caligula a Hülye, folytonosan azon siránkozott, hogy uralkodása alatt nem történt semmi szörnyű esemény és éhínségeket, ragályokat és földrengéseket kívánt. A nyavalyatörős és vérfer-tőző pederasztának ez a kívánsága nem teljesült, de Claudius idejében a sorozatos sovány aratások éhínséget hoztak Rómára. Nero alatt az éhínséghez pestis járult és Venus Libitina pénztára csupán Rómában, egyetlen ősz folyamán, harmincezer halottat lajstromozott.

61-ben és 62-ben földrengés rázta meg Ázsiát, Achaiát és Macedóniát: különösen Hierapolis, Laodicea és Colossi városok szenvedtek súlyos károkat. 63-ban Itáliára került a sor: Nápolyban, Nuceriában és Pompeiben megrendült a föld; egész Campania a szörnyű csapás martaléka lett. És mintha nem lett volna elég, három évvel később, 66-ban, Campaniát forgószelek és víztölcsek pusztították végig, amelyek megsemmisítették

a termést és súlyosbították az éhínség rémét. És mikor Galba bevonult Rómába (68), a föld irtózatos dübörgéssel megrendült lábai alatt. Minden bekövetkezett: immár itt volt az idők teljessége Júdea bűnhődésére.

Judaea capta

A földrengés, amely a Golgota péntekjén meg rázta Jeruzsálemet, mintegy jeladás volt a zsidó zavargásokra. Az istengyilkosok országa négy évtizeden keresztül nem élvezte a békét — a megsemmisülés és a rabszolgaság békéjét — egészen addig a napig, amelyen a Templomból nem maradt kő kövön.

Pilátusnak, Cuspius Fadusnak és Agrippának jutott a feladat, hogy szétverjék a hamis Messiások bandáit. Tiberius Alexander kormányzó alatt a Tombolók, a Rajongók pártjának első komoly lázadása Jakabnak és Simeonnak, a Galileai Júdás fiainak keresztrefeszítésével végződött, akik a lázadás fővezérei voltak. Ventidius Cumanus kormányzónak (48—52) egy napig sem volt nyugta: a Rajongók, kikhez a sokkal vadabb Gyilkosok is csatlakoztak, nem tették le a fegyvert. Félix kormányzósága alatt sem nyugodtak el a zavargások; Albinus alatt a lázadás tüzei még vakmerőbben lángoltak fel. Végre Gessius Florus, Júdea utolsó kormányzója idejében (64—66) a tűz, amely annyi ideje sistergett már anélkül, hogy kialudt volna, végigharapódzott az egész országon. A Rajongók hatalmukba kerítették a Templomot; Florusnak menekülnie kellett; Agrippát, aki békeközvetítőül lépett fel, megkövezték. Jeruzsálem a galileai Júdás második fiának, Menahemnek hatalmába került. Rajongók és Gyilkosok a hatalom birtokában lemészárolták a nem-zsidókat

és azokat a zsidókat is, akik lagymatagoknak tűntek az ő vérbeborult szemeik előtt.

És íme végül itt van »a pusztulás utálatossága«, amelyet Dániel megjövendölt, s amelyről Krisztus megemlékezett. Dániel jövendölése már akkor teljesült, amikor IV. Antiochus Epiphanes megszentégtelenítette a templomot azzal, hogy elhelyezte benne Jupiter Olympicus szobrát. 39-ben Caligula, a Hülye, aki Istenné avattatta és Istenként imádhatta magát különféle helyeken, parancsot adott Petronius kormányzónak, hogy állítsa fel császári szobrát a Templom övezetében. De meghalt, mielőtt a kormányzó végrehajthatta volna a parancsot. Jézus azonban egészen mást emlegetett, nem szobrokat. A szent Hely, amelyet a nagy lázadás idején a Gyilkosok elfoglaltak, gyilkosok menedékhelye lett és a méltóságteljes udvarokat bőségesen áztatta vér, még papi vér is. És a Szent Város maga is átszenvedte a pusztulás utálatosságát, mert 66 szeptemberében Cestius Gallus, aki a lázadók megfékezésére jött, negyven ezer harcosa élén táborot ütött Jeruzsálemben, azokkal a császári jelvényekkel, amelyekről úgy irtóztak a Zsidók, mint a bálványimádás kellékeitől, és amelyeket, a császárok tapintatosságából, mindaddig még sohasem vittek be a városba.

De Cestius Gallus, mivel nagyobb ellenállásra talált, mint amekkorára számított, visszavonult és visszavonulása meneküléssé fajult, a Rajongók határtalan ujjongására, akik ebben a győzelmükben isteni segítség jelét látták. Ebben az időben, az első és a második megszállás között, amikor már kettős utálatosság gyalázta meg a Templomot és a Várost. Jeruzsálem Keresztényei, Jézus jóslata értelmében, elmenekültek Pellába, túl a Jordánon. De Rómának eszeágában sem volt meghátrálni a Zsidók elől. A büntetőhadjárat fővezér-

ségét Titus Flavius Vespasianus kapta, aki 67-ben, miután hadseregét Ptolemaisban összegyűjtötte, megindult Galilea ellen és elfoglalta. Miközben azonban a rómaiak téli szállásukra tértek, Giskalai János, a Rajongók egyik vezére, Idumeus-csapatok élén visszasietett Jeruzsálembe, megdöntötte az arisztokratikus kormányt és a város megtelt felfordulással és vérrel.

Mikor Vespasianus a császári hatalom átvételére Rómába távozott, a fővezérletet fiára, Titusra ruházta, aki 70-ber épr a Húsvét ünnepén Jeruzsálem alá ért és a várost körülzárta. És ekkor irtózatos napok kezdődtek. A Rajongók, még a végveszedelemben is, tébolyodott őrjöngés rabjaiként pártokra szakadtak és fegyveresen marakodtak a város uralmáért.

Giskalai János megszállotta a Templomot, Gerazai Simon az alsóvárost; és párthívei levágták azokat, akiket még a Rómaiak életben hagytak. Közben Titus elfoglalta a falnak két övezetét és a város egyik részét; július 5-én kézrekerítette az Antonius-tornyot is. A testvérgyilkos mészárlások és a megszállás borzalmait tetézték az éhínség szörnyűségei. Az ínség olyan nagy volt, hogy, mint a Zsidó József beszéli, akadtak anyák, akik megölték gyermekeiket, hogy megegyék őket. Augusztus 10-én bevették és fölégették a Templomot; a Rajongóknak sikerült eltorlaszolniuk magukat a fellegvárban, de kiéhezették őket és szeptember 7-én kénytelenek voltak megadni magukat.

Jézus jövendölései beteljesedtek. A várost Titus rendeletére lerombolták; és a Templomból, amelyet a tűzvész máris elpusztított, nem maradt kő kövön. A Zsidókat, akik túléltek az éhínséget és a Gyilkosok fegyverét, a győzelmes hadsereg mészárolta halomra. Azokat, akik még ezután is megmaradtak, elhurcolták Egyiptomba bánya-

munkára. És igen sokat megöltek, a nép szórakoztatására, Caesarea és Beritus amfiteátrumaiban. A néhány száz legszebbet rabul Rómába hurcolták, hogy ott szerepeljenek Vespasianus és Titus diadalmenetében, és Rómában Jairai Simont és a Rajongók többi vezéreit ott gyilkolták le a bálványok lábainál, amelyeket annyira gyűlöltek.

»Bizony mondom nektek, hogy el nem múlik e nemzedék, mígnem mindezek meglesznek.« Krisztus után 70-et írtak és az ő nemzedéke nem szállott még mind sírba, mikor ezek a dolgok megestek. Legalább is egyike azoknak, akik hallgatták őt az Olajfák hegyén, János, tanuja volt Jeruzsálem bűnhődésének és a templom összeomlásának. A megszabott időn belül Jézus szavai megisméltődtek, szórói-szóra, szörnyű pontossággal, az eseményeknek vérrel és tűzzel írott sorozatában.

Parusia

Az első pusztulás, a részleges, a helyi pusztulás, az Istengyilkos nép pusztulása, bekövetkezett. Krisztus jövendölésének megfelelően a Templom köveit szétszórták az omladékok közt és a Templom hívei halálukat lelték a borzalmakban vagy szétszóródtak a nemzetek között.

Hátra van a másik jövendölés, a második. Mikor tér vissza az ég felhőjén az Ember Fia, aki előtt a sötétségek járnak, akit angyalok harsonái hirdetnek? Eljövetelének napját, mondja Jézus, senki sem tudja megmondani. Az Ember Fiát a Villámhoz hasonlítja, amely hirtelen átcikázik Kelettől Nyugatig, Tolvajhoz, aki lopva jő éj idején, Úrhoz, aki messzire utazott és hirtelen visszatér, hogy meglepje szolgálait. Virrasztani kell és készen kell lenni. Tisztuljatok meg, mert nem tud-

játok, mikor 30, és jaj annak, aki nem lesz méltó arra, hogy előtte megjelenjen. » Vigyázzatok pedig magatokra, nehogy elnehezdedjék szívetek mámor és részegség és az élet gondjai által, és rátok jöjjön hirtelen ama nap; mert tőr gyanánt jön az mindazokra, akik az egész föld színén laknak.«

De ha Jézus nem is jövendöli meg a napot, megmondja, hogy mely dolgoknak kell bekövetkezniök ama nap előtt. Két ilyen dolog van: hogy az Ország Evangéliuma hirdettessék minden népeknek, és hogy a pogányok ne tapossák többé Jeruzsálemet. Ez a két feltétel a mai napig teljesült és immár talán közeledik a nagy nap. Nincs már a földön művelt nemzet vagy barbár törzs, melynek az Apostolok utódai ne hirdették volna az Evangéliumot; 1918 óta a Muzulmánok nem tapossák immár Jeruzsálemet, sőt a zsidó állam feltámasztásáról van szó. Amidőn, Ozeás jövendölése szerint, Izrael fiai, akik oly hosszú időn át tengődtek király nélkül és oltár nélkül, megtérnek Dávid fiához és remegve az Úr jósága felé fordulnak, közel lesz az idő végezete.

Ha Jézus második jövendölésének szavai igazak, aminthogy az első jövendölés szavai beigazolódtak, akkor a Parusia már nem lehet messzire. Az utóbbi években még egyszer feltámadt nemzet nemzet ellen és a föld megremegett és pusztította az életeket, és ragályok, éhínségek, forrongások tizedelték a népeket. Krisztus szavait már egy század óta lefordították és hirdetik minden nyelveken. A szent városban, amely rombadőlése után a Rómaiak, a Perzsák, az Arabok, az Egyiptomiak és a Törökök hatalmában volt, olyan katonák parancsolnak, akik Krisztusban hisznek, ha nem is mindnyájan hívei Péter utódainak.

De az emberek nem gondolnak Jézusra és az ő ígéreteré. Úgy élnek, mintha a világnak örökre

olyannak kellene maradnia, amilyen eddig volt, és csupán földi és testi érdekeikért izgulnak és törnek magukat. »Mert valamint a Vízözön előtti napokban — mondja Jézus — ettek és ittak, házasodtak és kiházasítottak mindazon napig, amelyen Noé bement a bárkába, és nem vették észre magukat, mígnem eljött a vízözön és elvitte mindnyájukat, úgy leszen az Ember Fiának eljövetele is. Hasonlóképpen amint történt Lót napjaiban: ettek és ittak, vettek és eladtak, ültettek és építettek; amely napon pedig kiment Lót Sodomából, tűz és kénkö esett az égből és mindnyájukat elvesztette. Így leszen akkor is, amely napon az Ember Fia megjelen.«

Ugyanez történik napjainkban is, mintha nem is lettek volna háborúk és ragályok, amelyek néhány év alatt millió és millió életet kaszáltak le. Esznek és isznak, házasodnak és dolgoznak, vesznek és eladnak, írnak és szórakoznak. És senki sem gondol az isteni Tolvajra, aki váratlanul megjelenik majd éjnek idején, senki sem várja az igazi Urat, aki hirtelen hazatér majd, senki sem vizsgálja az eget, hogy lássa, vájjon föl villan-e a Villám keleten, hogy átcikázzék egészen nyugatig.

Az élők kísérteties élete olyan, mint a gyötrő láz örült álma. Úgy látszik, mintha ébren volnának, mert őrjöngve rohannak a javak után, amelyek csupa szenny és méreg. Nem néznek a magasba, nem félnek mástól, csak felebarátaiktól. Talán arra várnak, hogy az utolsó órában felébresztik őket a régi halottak, akik felkelnek majd, hogy elébe menjenek a Feltámadottnak.

A kellemetlen ember

Miközben Jézus megjósolja a Templomnak és Jeruzsálemnek vesztét, a Templom kitarthatói és Jeruzsálem urai az ő vesztén mesterkednek.

Mindazok, akiknek van valamijük, akik tanítanak és parancsolnak, csak az alkalmas pillanatra várnak, hogy kockáztatás nélkül megölhessék. Mindenki, akinek neve, méltósága, iskolája, üzlete, egyházi hivatala vagy szemernyi tekintélye van, ellene van. Jézus ellenük jött és ők ellene vannak. A hatalomban terpeszkedők sajátos bárgyúságával azt hiszik, hogy ha őt megölik, megmentik magukat, és nem tudják, hogy éppen az ő halála szükséges ahhoz, hogy megindítsa a bűnhődéseket.

Hogy jól elképzelhessük magunknak azt a gyűlöletet, amely Jézus ellen összekovácsolta Jeruzsálem fő-rendeit — a papok gyűlöletét, a tanító-mesterek gyűlöletét, a kereskedők gyűlöletét — emlékünkre kell idéznünk, hogy a szent város külsőleg a hitért élt, a valóságban azonban a hitből. Csupán a zsidóság fővárosában lehetett a régi Istennek érvényes és kedves áldozatokat bemutatni és éppen ezért minden évben, különösen nagy ünnepek napjain, az Izraeliták valóságos áradatai tódultak oda a palesztinai tetrarchiákból és a birodalom minden tartományából. A Templom nem csupán a Zsidók egyetlen törvényes szentélye volt, hanem azok számára, akik szolgálatában állottak, és mind a többiek számára, akik tövében éltek, a nagy tápláló emlő, amely torkig tömte a fővárost az áldozatok, az adományok, a tizedek jövedelmeivel és ezenfelül azzal a haszonnal, amelyet az idegenek szakadatlan beözönlése hozott. Josephus Flavius beszéli, hogy Jeruzsá-

lebenben, rendkívüli csődületek alkalmával, néha hárommillió zarándok verődött össze.

Az állandó lakosság az egész év folyamán abból élt, hogy ott volt a Templom; a marhakereskedők, az élelmiszerárúsok, a pénzváltók, a fogadósok, sőt a mesteremberek helyzete is a Templom helyzetétől függött. A papi kaszt, amely a Leviták nélkül — pedig ők is jó sokan voltak — Krisztus idejében húszezer Áron-utódot számlált, jövedelmeit a természetben fizetett tizedekből, a templomi díjakból és az újszülöttek váltságdíjából szedte össze — az elsőszülöttek is öt-öt siklust fizettek fejenként! — és a feláldozott állatok húsból élt, mert ezeknek csak a kövérjét égette el. Őket illette a nyájak és az aratás zsengeje; sőt a kenyeret is a nép szállította nekik, mert minden családfő köteles volt átengedni a papoknak huszonegyed részét az otthon sült kenyérnek. Sokan közülük, mint láttuk, hasznot húztak azoknak az állatoknak a tenyésztéséből is, amelyeket a hívők kötelesek voltak áldozatul beszerezni; mások üzlettársi viszonyban voltak a pénzváltókkal és nem lehetetlen, hogy némelyikük valóságos és hivatásos bankár volt, mert a nép szívesen helyezte el a Templom pénztáiraiban megtakarított pénzét.

Így tehát az érdekeknek valami párhuzamos sugárkévéje indult ki a heródesi várból, hogy elérjen egészen a piaci árus sátráig és a sarukészítő műhelyéig. A Papok a Templomból éltek és sokan közülük Kereskedők és Gazdagok voltak; a Gazdagoknak szükségük volt a Templomra, hogy gyarapítsák hasznukat és hogy fenntartsák tekintélyüket a nép előtt; a kereskedők üzleteket kötöttek a Gazdagokkal, akik fizetni tudnak, a Papokkal, akik szövöztek velük, és a Jövevényekkel, akik a világ minden részéből összesereg-

lettek a Templom körül; a napszámosok és a szegények, a Papok, a Gazdagok, a Kereskedők és a Jövevények asztaláról lehulló maradékokból és morzsákból tengették életüket.

A vallás volt tehát Jeruzsálem legfőbb és talán egyetlen ipara; aki hozzányúlt a valláshoz, a vallás képviselőihez, ahhoz a látható építményhez, amely leghíresebb és legjövödelmezőbb góc-pontja volt a vallásnak, azt szükségképpen Jeruzsálem népe s különösen a legjobbmódú és a legnyerészkedőbb kasztok ellenségeinek kellett tekinteni.

Jézus, az ő Evangéliumával, egyenesen ezeknek az osztályoknak az állásait és jövedelmeit fenyegette. Ha a törvény minden parancsának semmivé kellett zsugorodnia a szeretet gyakorlása mellett, akkor nem volt szükség többé írástudókra és törvénytudósokra, akik éppen a törvény tanításából élösködtek. Ha Isten megvetette az állatáldozatokat és csupán lelki tisztaságot és csöndes imádságot kívánt, akkor a Papok bezárhatták a szentély kapuit és más foglalkozás után nézhettek; a marhakereskedők, a borjú-, juh-, bárány-, kecske-, galamb- és madárkereskedők megérték volna, hogy megcsappannak és talán egészen megszűnnek jövedelmeik. Ha az Isten szeretetének elnyeréséhez az élet megváltoztatására volt szükség és nem volt elegendő megmosni a poharat és pontosan megfizetni a tizedet, akkor a Farizeusok tanítása és tekintélye semmivé zsugorodott volna. Végül, ha csakugyan elérkezett a Messiás és kijelentette, hogy a Templom elsősége megszűnt és hogy az áldozatok haszontalanok, akkor az Istentisztelet székhelye egyik napról a másikra uratlan várossá változott volna, idők folyamán pedig az elszegényedettek sötét tanyájává, pusztasággá,

Jézusnak, aki többre becsülte a Halászokat a Sinedrion tagjainál, csak azért, mert tiszták és szerető szívűek voltak; aki pártjukat fogta a Szegényeknek a Gazdagokkal szemben; aki nagyobbra tartotta a tudatlan Kisdedeket az írások titkaiban elvakult írástudóknál, okvetlenül fejére kellett vonnia a Leviták, a Kereskedők és a Tudósok gyűlöletét. A Templom, az Akadémia és Bank ellene volt: mikor az áldozat készen fog állani, kénytelen-kelletlen segítségül hívják majd a római Kardot, hogy áldozza fel azt az ő nyugal-
mukért.

Jézus élete már jó ideje nem volt biztonságban. Galileai tartózkodásának utóbbi ideje óta Heródes a Farizeusok besúgására el akarta fogatni, hogy kivégeztesse. Talán ez az értesülés vitte őt Fülöp Caesareájába, ki Galileából, ahol megjövendölte kínszenvedését.

Mióta visszajött Jeruzsálembe, a papi fejedelmek, a Farizeusok és az írástudók, nem tágitottak mellőle, hogy csapdákat állítsanak neki és ellenőrizzék szavait. Ez a felbolygatott és fenekedő csöcselék kémeket uszított rá, akiknek az volt a feladatuk, hogy kevés napok multán hamis tanúságot tegyenek ellene. Ha Jánosnak hihetünk, bizonyos csapatoknak parancsot adtak, hogy tartóztassák le, de azok nem mertek kezét vetni rá. A marhakereskedőkre és pénzváltókra mért korbácsütések, az írástudók és Farizeusok ellen elharsogott feddés, a Templom pusztulására tett célzások csordultig telítették a poharat. Az idő sürgetett. Jeruzsálem tele volt idegenekkel és Jézust sokan hallgatták. A vidéki tömegek, akiket kevesebb szál fűzött a főváros kiváltságaihoz és érdekeihez, valami rendbontásra, zavargásra, esetleg lázadásra ragadtathatták volna magukat. A mételyt csirájában kell elfojtani és erre nem volt

biztosabb eszköz, mint eltenni az útból a káromlót. Nem volt vesztegetni való idő. És az Oltár és az Üzlet rókái, akik nagyjából már megegyeztek, elhatározták, hogy egybehívják a Sinedriont, hogy összeegyeztessék a Törvényt a Gyilkossággal.

Kaifás elve

A Sinedrion az optimaták gyűlése, a fővárosban uralkodó Arisztokrácia legfelsőbb tanácsa volt. Papokból állott, akik féltékenyen vigyáztak a Templom hívő-seregére, amely a hatalmat és az adományokat juttatta nekik; írástudókból, akiknek feladata volt megőrizni a Törvény tisztaságát és átszarmaztatni a Hagyományt; Vénekből, akik a jómódú és tisztos Polgárság érdekeit képviselték.

Mindnyájan megegyeztek abban, hogy Jézust csellel kézre kell keríteni és meg kell ölni, mint a szombat és az Úr káromlóját. Csupán Nikodémus próbálkozott védőbeszédet mondani mellette, de neki hamarosan torkára forrasztották a szót. »Mit cselekedjünk? — mondták. — Mert ez az ember sok csodajelt teszen és sokan követik őt. Ha így hagyjuk őt, mindnyájan hisznek majd benne; és eljönnek a rómaiak és elfoglalják helyünket és nemzetünket.« Mindig az Állam Érdeke, a Haza Üdve az, amihez az érdekszövetkezetek segítségül folyamodnak, hogy egyéni apró érdekeik védelmezését ideális törvényesség színében tüntessék fel.

Kaifás, aki abban az évben Főpap volt, olyan alapigazsággal vágta el a kétségeket, amely a világ bölcsessége előtt mindig igazolta az ártatlanok feláldozását: »Ti semmit sem tudtok s meg sem gondoljátok, hogy hasznosabb nektek, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem az egész

nemzet elvessen.« Ez az elv, Kaifás szájában, ebből az alkalomból, és amiatt, amit alattomban értett rajta, gyalázatos volt és képmutató, mint minden a Sinedrionban tartott beszéd. De ha magasabb értelmet tulajdonítunk neki és áthelyezzük az Általánosságba, — azzal, hogy a »nemzet« helyébe »emberiséget« teszünk — akkor a körülmetélt fő-rendek elnöke olyan elvet mondott ki, amelyet Jézus maga is elfogadott szívében, és amely később más alakban, a kereszténység keresztmisztériumává lett. Kaifás, akinek egyedül volt szabad belépnie a magányos Szentek Szentjébe, hogy felajánlja Jahvénak a nép bűneit, nem tudta, hogy az ő szavai, amelyek kifejezésben oly durvák és oly cinikusak voltak, mennyire összeváltak áldozata gondolkodásmódjával.

Az a gondolat, hogy csak az igaz fizethet meg az igaztalanságért, hogy csak a tökéletes egyenlítheti ki a romlottak bűneit, hogy csak a tiszta törölheti le az aljasok vétkeit, hogy véghetetlen nagylelkűségében csak az Isten engesztelheti ki a bűnöket, amelyeket az ember elkövetett Ellene, ez a gondolat, amely az ember szemében az örültség netovábbjának tűnik éppen azért, mert az isteni bölcsesség legmagasabb foka, nem villant meg háttározottan a Sadduceus megmértelyezett lelkében akkor, amikor hetven cinkosának koncul odadobta ezt a szofizmát azzal a céllal, hogy elcsitítsa az esetleges lelkiismeret-háborgatásokat. Kaifás, akinek a töviskoszorúval és az ecetes szivaccsal együtt a Kínszenvedés egyik eszközévé kellett válnia, nem gondolt arra ebben a pillanatban, hogy ha talán rejtetten és öntudatlanul is, ünnepestélyes tanúbizonyságot tesz az isteni Tragédia mellett, amely éppen megkezdődött,

Az az elv, hogy az ártatlan megfizethet a bűnösökért, hogy egyetlen embernek a halála az összes-

ség üdvére szolgálhat, mégsem volt egészen idegen az antik lélektől. A pogányok hősi mítoszai ismerték és dicsőítették az ártatlanok önfeláldozását. Emlegették Pyladest, aki a bűnös Orestes helyett magára vállalta a bűnhődést; Makariát, Herakles leányát, aki élete árán mentette meg testvérei életét; Alkestist, aki a halálba ment, hogy elhárítsa Admetusáról Artemis bosszúját; Erechtheus leányait, akik feláldozták magukat, hogy apjuk megmenekülhessen Neptunus csapásai elől; az öreg Kodros királyt, aki az Ilissosba vetette magát, hogy athéni alattvalói elnyerjék a diadalt; és Decius Must és Fiát, akik az ütközet viharában az alvilág szellemeinek dobták magukat áldozatul, hogy a Rómaiak győzelmet arassanak a Szamnitelen; és Curtiust, aki teljes fegyverzetben az örvénybe ugrott hazája üdvéért; és Iphigeneiát, aki a kés alá tartotta nyakát hogy Agamemnon hajóhada szerencsésen átkeljen Trójába. Athénben a Thargelioni ünnepeken két embert öltek meg, hogy elhárítsák a városról az istenek átkait; Epimenides, a bölcs, sírokon bemutatott emberáldozatokhoz folyamodott, hogy a Kylon híveinek legyilkolásával megszenteltetné Athént megtisztítsa; a ciprusi Kurionban, Tarragonában, Massiliában minden évben bedobtak egy embert a tengerbe, mintegy a közösség bűneinek engeszteléseül, akit aztán a nép megváltójának tekintettek.

De ezek az áldozatok, amennyiben önkéntesek voltak, egyetlenegy ember vagy egy kisebb embercsoport üdvére voltak csupán; ha pedig kényszerű áldozatok voltak, akkor újabb bűnnel tetézték azokat a bűnöket, amelyeket kiengesztelni akartak: vagy az egyéni buzgalom jelenségei voltak, vagy babonás szörnyűségek.

Még nem akadt ember, aki magára vette volna az emberek minden bűneit, Isten, aki a test nyügébe

börtönözte volna magát, hogy megmentse az egész emberi nemet és képessé tegye arra, hogy az Állatiaságból a Szentségre, a földi megalázottságból a Mennyek Országába emelkedjék. A Tökéletes, aki magára vesz minden tökéletlenséget, a Tiszta, aki elvállal minden gyalázatot, az Igaz, aki felveszi minden ember minden igaztalanságát, egy szerencsétlen üldözött alakjában jelent meg Kaifás napjaiban. Az, akinek meg kell halnia mindenkiért, a Galileai mesterember, aki megzavarja Jeruzsálem Gazdagjait és Papjait, ott van az Olajfák Hegyén, néhány lépésnyire a Sinedriontól. A hetvenek, akik nem tudják, mit cselekszenek, akik ebben a pillanatban nem tudják alávetni magukat az Üldözött akaratának, elhatározzák, hogy még a Húsvét ünnepe előtt elfogatják. De mivel hitványak, mint minden úr, csak egy dolog riasztja vissza őket: félnek a néptől, amely szereti Jézust. »És a papi fejedelmek tanácsot tartanak, hogy Jézust álnoksággal megfogják és megöljék. Mondának pedig: Ne az ünnepnapon, netalán támadás legyen a nép között.« Zavarukból szerencséjükre váratlanul kimentette őket másnap a Tizenkettő egyike: az, akinél az erszény volt, Iskarióti Júdás.

Júdás misztériuma

Júdás titkát csak ketten tudták a világon: Krisztus és az Áruló.

Hatvan keresztény nemzedék törte a fejét rajta, de az Iskarióti férfiú, bár egész raj tanítvány lépett a nyomába a földön, makacsul kibogozhatatlan marad. Ez az egyetlen emberi misztérium, amely az Evangéliumokban élénk kerül. Könnyűszerrel megértjük a Heródesek ördögiességét, a Farizeusok irigy dühét, Hanan és Kaifás bosszúszomjas mérgét, Pilátus hitvány gerinctelenségét. De nem

értjük meg éppen ilyen világosan Júdás utálatosságát. A Négy történetíró nagyon keveset beszél róla és azokról az indítókokról, amelyek Királynak elárulására vitték.

»Beméne pedig a sátán Júdásba« — mondják. De ez csupán bűnének meghatározása. A gonosz hatalmába ejtette szívét: mégpedig váratlanul. E nap előtt, talán még a betániai lakoma előtt is, Júdás nem volt még az Ellenség kezében. De hogyan zuhant bele ily hirtelen? Miért ment a Sátán éppen őbelé és nem egy másikba?

Az a Harminc Ezüstpénz bizony sovány kis összeg, különösen olyan embernek, akinek kincsekre fájt a foga. Mai pénzben nem tenne száz lírát sem és akár valóságos értékét vesszük, akár mint a nemzetgazdászok mondják, a vásárlóerejét, amely abban az időben talán tízszerre nagyobb lehetett, nem gondolhatjuk, hogy ezer líra elegendő fizetség lett volna, hogy egy embert, akit társai kapzsinak írnak le, a történelemben feljegyzett legundorítóbb aljasság elkövetésére csábítson. Tudjuk, hogy Harminc Ezüstpénz volt egy rabszolga ára. Viszont az Exodus szövege mondja, hogy Harminc Siklus kárpótlást kellett fizetnie annak a gazdának, akinek az ökre megsebesített egy rabszolgát vagy rabszolganőt. Ez az eset azonban sokkal elütőbb volt, hogysen a Sinedrion Tudósai ebben a pillanatban valami precedens szorgos figyelembevételére gondolhattak volna.

A hagyomány mellett szóló legrettenetesebb bizonyítók az a hivatal, amely a Tizenkettő közül éppen Júdásnak jutott. Volt közöttük egy kiérdemesült vámszedő, Máté, akinek szinte joga lett volna hozzá, hogy őrá háruljon a közösség költségeire szükséges néhány garas őrzése. Máté helyett azonban az Iskarióti férfiút látjuk az adományok letéteményesének szerepében. A pénz alattomos és

veszedelmeket rejt magában. A pénznek pusztá kezelése, még ha másé is, fertőz. Nincs benne semmi csodálatos, hogy János Júdást tolvajnak teszi meg: »mivel az erszény nála vala, azt, ami abba adatott, ő hordozá«.

Mindazonáltal nem hessegethetjük el magunktól azt a gondolatot, hogy egy pénzre éhes ember bizonyára nem maradt volna meg sokáig az ilyen szegényes társaságban. Ha tolvajlásból akart volna élni, jövedelmezőbb és zsírosabb állást keresett volna annál, amelyet betöltött. És ha szüksége lett volna arra a nyomorult Harminc Ezüstpénzre, vajjon nem tudta volna-e másképpen felhajszozni, esetleg akár úgy, hogy megszökik az erszénnyel, anélkül, hogy rászorult volna felajánlani a Papoknak Jézus kiszolgáltatását?

Ezek a józan megfontolások egy ilyen rendkívüli bűnt illetőleg már az őskeresztény idők óta sokakat arra indítottak, hogy a gyalázatos árulásnak más indítóokait keressék. Egy eretnek felekezet, a Kainitáké, azt mesélte, hogy Júdás, mivel tudta, hogy Jézusnak a maga és az Atya akaratóból árulás révén kellett halálra jutnia, — hogy teljes legyen a nagy kiengesztelés kínszenvedése — fájdalmas szívvel magára vállalta az örök megbélyegzettséget, csak hogy minden beteljesedjék. Szerintük Júdás, mint a Megváltás nélkülözhetetlen és önkéntes eszköze, Hős volt és Vértanú, inkább tiszteletre, mint kárhoztatásra méltó.

Mások szerint az Iskarióti, aki szerette népét ég remélte felszabadulását és talán a Rajongók érzelmein csüngött, abban a reményben csatlakozott Jézushoz, hogy ez az a Messiás, akiről a köz nép akkoriban ábrándozott: a bosszúnak és Izrael talpraállításának Királya. Amikor lassan-lassan, bármily nehéz felfogású volt is, Jézus beszédei alapján ráébredt, hogy valami egészen másfajta

Messiásba botlott bele, kiszolgáltatta őt ellenségeinek, hogy lelohassza égő megcsalattatását. De ez a képzelődés, amelyet sem a kánoni, sem az apokrif szövegek nem támogatnak semmivel, nem mentheti Krisztus árulóját: otthagyhatta volna a Tizenkettőt és elindulhatott volna alkalmasabb társakat keresni, amilyenek akkoriban, amint láttuk, bőven voltak.

Mások azt állították, hogy az igazi okot hite elvesztésében kell keresni. Júdás szilárdan hitt Jézusban és immár nem tudott többé hinni. A közlegő pusztulásról szóló beszédei, fenyegető ellen-szenve a főváros iránt, a diadalmas megjelenés hahogatósa kiirtott belőle minden bizalmat az iránt, akit mindeddig követett. Nem látta közeledni az Országot, ellenben látta jönni a halált. Talán hal-lott is valamit harangozni, miközben a nép között szimatolt, a szövetségeseik szándékairól, és félt, hogy a Sinedrion nem fog megelégedni egyetlenegy áldozattal, hanem esetleg elítéli mindazokat, akik már régóta Jézussal tartottak. Erőt vett rajta a félelem — valószínűleg ebben az alakban támadt rá a Sátán — és úgy gondolkodott, hogy el'bevág a dolognak és az árulás árán megmenti a maga életét. Eszerint hitetlensége és gyávasága lettek volna gyalázatosságának gyalázatos indítókai.

Egy angol, aki híres ópiumszívó, elleumondási viszketegében az Árulónak újfajta védelmét agyalta ki. Júdás hitt: sőt túlságosan hitt. Oly mé-lyen meg volt győződve arról, hogy Jézus valóban a Krisztus, hogy mikor a Törvényszók kezére jut-tatta, tulajdonképpen csak rá akarta szorítani, hogy végre-valahára bizonyítsa be törvényes Mes-siás-voltát. A bizalma rendíthetetlen volt: nem tudta elhinni, hogy Jézust megölhetik. Vagy, ha csakugyan meg kellett halnia, szentül tudta, hogy hamarosan föl fog támadni, hogy megjelenjen

Atyja jobbján Izrael és a világ Királyaként. Júdás, hogy siettesse a nagy napot, amelyen a Tanítványok végre elnyerik hűségük jutalmát, abban a szent meggyőződésben, hogy isteni Barátja sérthetetlen, és azzal, hogy odakényszerítette szemtől-szembe azok elé, akiket ő kizárt az örökségből, rá akarta szorítani és alkalmat akart neki adni, hogy megmutassa igazi Istenfiúságát. Júdás tette nem volt árulás, hanem tévedés, amely abból fakadt, hogy nem értette meg helyesen Mestere tanítását. Tehát nem nyereségvágyból, nem bosszúból, nem gyávaságból árulta el, hanem tökéletlenségből.

Mások viszont újból csak a bosszúval próbálják megokolni. Az ember nem követ el árulást, ha nem gyűlöl. Miért gyűlölte Júdás Jézust? Visszagondolnak a Simon házában lefolyt lakomára és a Zokogó nő nárdusára. Jézus feddése bizonyára elkeserítette a Tanítványt, akit fukarsága és képmutatása miatt talán már máskor is célba vett. A rendreutasítás miatt érzett dühét tetézte az irigység, amely ott virul a közönséges lelkekben. És mihelyt alkalmasnak látta a pillanatot arra, hogy kockázat nélkül bosszút álljon, elment Kaifás palotájába.

Tehát csakugyan úgy gondolkodott-e, hogy árulása Jézust halálra juttathatja! Vagy inkább csak azt tételezte fel, hogy beérik majd a megkorbácsolásával és azzal a tilalommal, hogy nem szabad többé a néphez szólnia? Történetének folytatása azt a hitet kelti, hogy Jézus elítéltetése, mint Csókjának szörnyű és nem várt következménye, mélyen megrendítette. Ahogyan Máté leírja kétségbeesését, az annak a feltevésnek ad helyet, hogy Júdás csakugyan borzalmat érzett az ő bűne miatt bekövetkezett eseményeken. Égette a bezsebelt pénz; és amikor a papok nem vették vissza tőle, elszórta a Templomban. De még akkor sincs

nyugta, mikor visszadobta és elrohan felakasztani magát, hogy ugyanazon a napon haljon meg, amelyen áldozata. Ez a szörnyű lelkiismeretfurdalás, amely oly elemi erővel hajtja őt az öngyilkosságba, a váratlan és hirtelen kinyilatkoztatások borzalmasságára tereli gondolatunkat.

A titkok, bármennyire handabandáznak is az elégedetlenkedők, egyre halmozódnak Júdás misztériuma körül. Azonban még nem hivatkoztunk Annak a tanúbizonyságára, aki mindenkinél, még Júdásnál is jobban szerette az Árulás igazi titkát. Csak Jézus mondhatja ki az utolsó szót, aki épúgy a lelke mélyére látott az Iskariótinak, mint mindenki másnak, és aki előre tudta, mit fog Júdás cselekedni.

Jézus a Tizenkettő egyikéül és az Öröm-Hír egyik hirdetőjéül választotta Júdást, úgy mint a többieket. Vájjon választotta volna-e, magával, maga mellett, asztalánál tartotta volna-e annyi időn át, ha megrögzött gonosztevőnek hitte volna? Vájjon rábízta volna-e legdrágább kincsét, azt, ami legértékesebb volt számára a világon: Isten Országának hirdetését?

Jézus egészen az utolsó napokig, egészen az utolsó estéig, mindenben úgy bánik Júdással, mint a többiekkel. Neki is odanyújtja testét a kenyér színe alatt és lelkét a bor színe alatt, mint a többi Tizenegynek. Júdás lábait is — azokat a lábakat, amelyek őt Kaifás házába elvitték — megmosták és letörölték azok a kezek, amelyeket a rákövetkező napon Júdás cinkossága révén szegeztek át. És midőn Júdás a kardok villogásában és a lámpák vörös fényében, a fekete árnyék leple alatt megérkezik az Olajfák Hegyére és megcsókolja — »szenvédélyesen«, mint Máté mondja — azt a véres izzadságtól csapzott Arcot, Jézus nem löki el. Hanem így szól hozzá:

—Barátom, mivégre jöttél?

Barátom! Ez az utolsó alkalom, hogy Jézus Júdással beszél és még ebben a pillanatban sem jön az ajkára más szó, csak ez a megszokott, csak ez, amellyel első ízben megszólította. Júdás az ő szemében nem a sötétség embere, aki a homályban jön, hogy kiszolgáltatassa őt a poroszlóknak, hanem a Barát, ugyanaz, aki néhány órával előbb ott ült vele együtt a bárányhúsos és főzelékes tálnál és ivott az ő serlegéből; ugyanaz, aki a pihenés óráiban, a lombok vagy a falak árnyékában, a többiekkel együtt, tanítványaként, társaként, barátjaként, testvéreként annyiszor hallgatta az ígélet fennkölt szavait Krisztus mondotta a Vacsora asztalánál: »Jaj annak az embernek, ki által az Ember Fia elárultatik! Jobb lett volna neki, ha nem született volna az az ember.« De most, hogy az Áruló itt van előtte és az árulás végre van hajtva és hogy Júdás a becstelen Csókkal tetézi gyalázatos árulását: Annak ajkáról, aki az ellenség iránti szeretetet parancsolta, újra a szelíd, a megszokott, az isteni szó csendül felé:

—Barátom, mivégre jöttél?

Az Elárult tanúbizonysága csak növeli megdöbbenésünket, ahelyett hogy fellebbentené az irtózatot titok fátylát. Tudja, hogy Júdás tolvaj és rábizza az erszényt; tudja, hogy Júdás romlott és mégis rábizza az igazságnak a világ minden pénzénél véghetetlenül drágább kincsét; tudja, hogy Júdás el fogja őt árulni és mégis részesévé teszi isteniségének azzal, hogy neki is felajánlja a darab kenyeret és a korty bort; látja Júdást, aki vezeti a poroszlókat, és még egyszer, mint előbb, mint mindig, a barátság szent nevével szólítja őt.

»Jobb lett volna neki, ha nem született volna az az ember!« Ezek a szavak a kikerülhetetlen végzet tudatában inkább a sajnálkozás indulatát feje-

zik ki, nem pedig valami átkozódást. Ha Júdás gyűlöli is Jézust, egy pillanatig sem vesszük észre, mintha Jézus is irtóznék Júdástól. Mert Jézus tudja, hogy Júdás gyalázatos üzlete szükséges, mint ahogy szükséges lesz Pilátus gyengesége, Kaifás dühe, a katonák pökdösése, a kereszt fája és szegei. Tudja, hogy Júdásnak meg kell tennie azt, amit tesz, és mégsem szór átkot rá, mint ahogy nemátkozza meg a népet sem, amely halálát kívánja, és a kalapácsot sem, amely a szégyenfára szegezi. Egyetlen kéréssel fordul hozzá, hogy rövidítse irtózatossal halálküzdelmét: » Végezd gyorsan, amit cselekedni akarsz.«

Júdás misztériuma eltéphetetlenül összefügg a Megváltás misztériumával, és a mi kicsiségünk számára mindig misztérium marad.

Ebben semmiféle egybevetés nem hozhat nekünk világosságot. Józsefet is eladta egyik testvére, akit épúgy Júdásnak hívtak, mint az Iskariót, és pedig Izmaelita kereskedőnek adta el, húsz ezüstpénzért. Csakhogy Józsefet, aki Krisztus emberi előképe, nem ellenségeinek adták el, s nem azért adták el, hogy megöljék. És ennek az elárulatásának jutalmául fölvitte Isten a dolgát és úgy meggazdagodott, hogy gazdaggá tehetette atyját is, és oly nagylelkűvé lett, hogy meg tudott bocsátani testvéreinek is.

Jézust nem csupán elárulták, hanem eladták, eladták egy bizonyos árért, eladták olcsó árért, cserébe adták elkölthető pénzért. Cserebere tárgya volt, megfizetett és kiszolgáltató árú. Júdás, az erszény őre, a pénztáros, nemcsak árulóul jelentkezett, nem orgyilkosul ajánlkozott, hanem úgy jelentkezik mint Kalmár, mint a vér Eladója. Júdásnak első és utolsó üzletfelei a Zsidók voltak, akik, mint a Magasságbeli mézszárosai, mindennap öltek és vagdaltak áldozati állatokat, s így ugyan-

csak értettek a vérhez. Jézus eladása első Üzlete volt ennek az alkalmi Kalmárnak: sovány Üzlet, mindazonáltal minden ízében valódi kereskedelmi ügylet, érvényes adásvételi szerződés, szóbeli szerződés ugyan, melyet azonban a szerződő felek becsületesen megtartottak.

Ha Jézust nem adták volna el, nem lett volna tökéletes kínszenvedésének gyalázatossága; ha drágán vásárolták volna meg, nem harminc, hanem háromszáz sikluson, nem ezüstön, hanem aranyon, a gyalázat kisebb lett volna, csak valamivel, de mégis kisebb, öröktől fogva el volt végezve, hogy őt megvásárolják, mégpedig hogy olcsó pénzen vásárolják meg, csak hogy a pénz mindenképpen szerephez jusson. Ahhoz, hogy véghetetlen értékének természetfelettsége és egyúttal átadhatósága kiderüljön, szükséges volt megvenni őt valami elenyésző csekély értékért, valami pénzbeli értékért, ami tulajdonképpen nem is érték. Vájjon nem ugyanezt cselekedte-e ő maga is, az Eladott, aki pusztán a maga vérével akarta megváltani mindazt a vért, amelyet Káintól Kaifásig kiontottak a földön¹?

És ha rabszolgául adták volna el, mint ahogy annyi emberi testet eladtak azokban az időkben a piacokon, ha hasznot hajtó tulajdon gyanánt, ember-tőke gyanánt, eleven munkaeszköz gyanánt adták volna el, a gyalázat szinte semmivé zsugorodott volna, és a Megváltás halasztást szenvedett volna. De úgy adták el, mint ahogy a Borjút eladják a Mészárosnak; mint az ártatlan állatot, amelyet a mészáros megvesz, hogy levágja, hogy kicsiben eladja, hogy darabonként szétossza a húsfogyasztók között. Kaifás. a templomi Mészáros, soha, legjobb napjaiban sem kapott ilyen véghetetlen értékű Áldozatot. Majdnem két ezredév óta táplálkoznak már a keresztények ebből az Áldo-

zatból s még mindig csonkítatlan, s akik eszik, nem teltek be vele.

A vételárhoz mindegyikünk adott valami végtelen keveset, hogy megvásároljuk Júdástól ezt az elfogyaszthatatlan Áldozatot. Mindegyikünk hozzájárult valamivei, hogy egybegyűljön az a látható Összeg, amibe a Szabadító vére került: Kaifás csupán a mi megbízottunk volt. Hakeldama földje, amelyet ezen a pénzen vásároltak, a vér árán megvásárolt föld, a mi örökségünk, a mi tulajdonunk. És ez a föld titokzatosan megnagyobbodott, kiszélesedett, úgyhogy már elfoglalja a fél világot: egész városok, népes, kövezett, fényben úszó, tiszta városok, boltok és bordélyházak városai ragyognak rajta déltől északig. És hogy a misztérium mindig hatalmasabbá váljék, Júdás ezüstpénzei is véghetetlenül megsaporodtak, megezerszereződtek annyi század árulásai révén, annyi, többnyire érdekből fakadó, megkötött ügylet révén. Semmi sem termékenyít úgy és hajt akkora hasznot, mint a Vér. Tanúink a könyvelők, korunk igazi haruspexei, hogy immár a Templom valamennyi övezete sem volna elegendő annak a pénznek befogadására, amit a mai napig fiadzott az a Harminc Ezüstpénz, amelyet lelkiismeretfurdalása őrzöngésében eldobott az az ember, aki eladta Istenét.

A korsós ember

A Vevők, miután megállapodtak az árban és kifizették, nem akartak sokáig várni az átadásra. Az Ünnep előtt, így mondták. A nagy Ünnep, a Húsvét szombatára esik és immár csütörtök van.

Jézusnak már csak egy szabad napja van, — az Utolsó Nap.

Mielőtt megválnék barátaitól, — akik ma éjjel el fogják hagyni — még egyszer egy tálból akar

mártani velük, a béke asztalánál. Mielőtt arcát benedvesíti a szíriai zsoldos fickók és a zsidó csöcselék pökdösése, le akar térdelni, hogy megmossa azoknak lábait, akiknek majd haláluk napjáig járniok kell a földi országutakat, hogy hirdessék az ő halálát. Mielőtt vére kibuggyan kezeiből, lábaitól, melléből, vére zsengejét azoknak akarja adni, akik majd lélekben eggyé olvadnak vele mindörökre. Mielőtt az összeszegzett keresztfákra szegezeten szomjúságot szenvedne, egy serlegből akarja inni táraival a szőlő nedvét. Halálának előestéje mintegy az Ország lakomájának előrelvezése lesz. Csütörtök reggel volt, a Kovásztalanok első napja. A tanítványok megkérdezték:

— Hol akarod, hogy elkészítsük ételedre a Húsvétét?

Az Ember Fiának rosszabb sorsa van a rókáknál, nincs otthona. Názáreti otthonát örökre odahagyta; Simon háza messzi Kapernaumban van, pedig ez régebben úgyszólván az övé volt, és messze a városon kívül, Betániában van Márta és Mária háza, amelyben szinte ő volt a házigazda.

Jeruzsálemben csak ellenségei vagy gyáva barátai vannak: Arimatiai József csak másnap este fogadja majd vendégül, a férgek lakomáira szánt vaksötét sírboltban.

De az elítéltek az utolsó napon joga van arra, hogy kívánságait teljesítsék. Jeruzsálemnek minden háza az övé. Az Atya odaadja majd neki azt, amely legalkalmasabb, hogy az üldözöttek utolsó örömét elrejtse. És elküld két tanítványt ezzel a titokzatos paranccsal:

— Menjetek a városba és ott majd elétek jó egy korsó vizet vivő ember. Kövessétek őt a házba, melybe bemegyen és mondjátok a ház gazdájának: Azt izeni neked a Mester: Az én időm közel van. Hol a szállás, hol a húsvétét tanítványaimmal

elköltsem? És ő nektek egy nagy termet mutat fölterítve: ott készítsetek.

Voltak, akik arra gondoltak, hogy ez a házigazda talán valami barátja volt Jézusnak és hogy ők ketten már régen megállapodtak. Ez tévedés: ha így volna, Jézus egyenesen hozzá küldte volna a két tanítványt, megmondta volna a nevét, és nem intézkedett volna úgy, hogy nyomon kövessék a korsós embert.

Ezen az ünnepreggelen sokan voltak, akiknek fel kellett menniök Siloe forrásához vizeskorsóikkal. A Tanítványoknak nem szabad válogatniok: az első az lesz, akivel találkoznak. Nem ismerik, hiszen különben megállítanák és nem szegődnének nyomába, megtudni, hová megy be. A gazdája, ha egyszer szolgát tart, nem lehet valami szegény ember, és a házában, mint afféle jómódú házban, bizonyosan lesz a vacsorára alkalmas terem. És neki legalább is hallomásból tudnia kell, ki a Mester: Jeruzsálemben azokban a napokban másról sem beszéltek, mint róla. Az üzenet olyan, hogy nem lehet ellenkezni vele. »A Mester mondja: Az én Időm közel vagyok.« Az Idő, amely immár az »övé«, a Halál ideje. Ki ne fogadna be házába egy Halálraszántat, aki utoljára el akarja verni éhségét?

A tanítványok elindultak, ráakadtak a korsós emberre, bementek a házba, beszéltek a házigazdával és elkészítettek ott a vacsorához minden szükségeset: a nyárson sült bárányt, a kovásztalan kerek kenyereket, a keserű füveket, a vörös mártást, a hálaadás borát, a langyos vizet. A teremben az asztal körül elhelyezték a kereveteket és a párnákat, és az asztalt szép fehér terítővel borították és a terítón elhelyezték a kevéske fogást, a gyertyatartókat, a borral telt korsót és a kelyhet, csak egyetlenegy kelyhet, amelyből majd

mindnyájuknak inniok kellett. Nem feledkeztek meg semmiről: ennek a kettőnek gyakorlata volt az efféle terítésben. Kiskoruk óta tágranyílt szemekkel bámulták az év legbensőségesebb ünnepének előkészületeit a szülői házban, a Tó partján. És ezúttal nem először ették valamennyien együtt a húsvétét, mióta együtt jártak azzal, akit szerettei. De ezen a napon, amely az utolsó volt és amelyen a kíméletlen igazság talán végre átjárta konok lelküket; de erre a vacsorára, amely az utolsó vacsora volt, amelyet még mind a tizenhármán együtt, mind a tizenhármán életben, fogyasztanak el; de erre a húsvétra, amely Jézus számára az utolsó volt és a régi zsidóság utolsó igazán érvényes húsvétja — mert új szövetség kezdődött minden országok népei számára —; de erre az ünnepi lakomára, amely emlékezés volt az életre és figyelmeztetés a halálra, a tanítványok az alantasszolgai tennivalókat olyan újfajta gyöngédséggel, olyan nyugodt és méla vidámsággal végezték, hogy szinte kibuggyantak a könnyeik.

Napnyugta után Jézussal együtt megérkezett a többi tíz és elhelyezkedtek a megterített asztal körül. Valamennyien hallgattak, mintha sejtések súlyosodtak volna rájuk s mintha féltek volna, hogy ugyanezeket társaik szemében is felfedezik. Visszagondoltak a Simon házában lefolyt halottitor-szerű lakomára, a nárdus illatára, az asszonyra és az ő csillapíthatatlan néma zokogására, Jézusnak amaz estén és ama napokban mondott szavaira, a gyalázat és a vég ismételt megjósolására, a gyűlölet jeleire, amelyek tornyosultak körülöttük, és immár nyilvánvaló bizonyítékaira az összeesküvésnek, amely készen állott, hogy előbukkanjon a homályból fáklyáival.

De Ketten közülük — mindegyik más-más okból — nyomottabb, megilletődöttebb hangulatban

volt valamennyinél: az a Kettő, akik nem érik meg a másnap estét. A halálraszántak, — Krisztus és Júdás — az Eladott és az Eladó, Isten Fia és a Sátán Szörnyszülöttje.

Júdás immár mindent lebonyolított; zsebében volt a harminc ezüstpénz, rúdba rakva, hogy ne csörögjön: immár nem vehették el tőle. De nem volt nyugodt. Az Ellenség megfészkelte magát benne, de Krisztus Barátja még talán nem halt meg benne egészen. Ahogy itt látta őt, övéi körében derülten, de olyan bánatos arccal, mint aki egymaga ismer valami titkot és egymaga bír tudomással valami bűnről, valami árulásról; ahogy itt látta őt még szabadon, annak oldalán, akit szeretett, még életben, mikor még finom bőrének takarója alatt minden csepp vére ott lüktet ereiben... Mindegy, a vevők nem voltak hajlandók tovább várni; éppen erre az éjszakára volt kitűzve az átadás — és már csak reá vártak. De ha Jézus, akinek erről tudnia kellett, közölte volna ezt a Tizenegygyei? És ha rárohantak volna, hogy megkötézzék, talán hogy megöljék, Mesterük megmentéséért? Olyanféle érzés támadt benne, hogy Krisztusnak halálrajuttatása valószínűleg nem lesz elég arra, hogy önmaga megmeneküljön a haláltól, amelytől annyira rettegett s amely mégis olyan közel volt.

Ezek a gondolatok mindjobban elsötétítették fekete arcát és pillanatokra rémületbe ejtették. Miközben a legkészségesebbek az utolsó készülődésekben sürgölődtek, ő lopva Jézus szemeit firkészte, — ezeket a ragyogó szemeket, amelyekre alig vont fátylat a válás gyöngéd szomorúsága — mintha a fenyegető végzet megmásítását akarta volna kiolvasni belőlük.

Jézus törte meg a csendet.

— Kívánva kívántam e húsvétét megenni veletek; mert mondom nektek, hogy ettől fogva nem

eszem azt, míg be nem teljesedik az Isten Országában.

Krisztusnak barátaihoz intézett egyetlen mondasában sem nyilatkozott meg mindeddig annyi visszafojtott szeretet, mint ebben! Annyi sóvárgás a tökéletes egyesülés napja után, ez ünnep után, amely oly régi s mégis az a rendeltetése, hogy magasabbrendű alakban újra feléledjen. Tudják, hogy szereti őket; de hogy ennyire, azt egészen a mai estig, szegény meggyötört szívek, ilyen élénken sohasem érezték. Tudja, hogy ez a vacsora az édes nyugalom utolsó fellélekzése halála előtt, s mégis kívánva kívánta, olyan tűzzel, amilyennel a legkívánatosabb, a legrégebben kívánt dolgokat kívánja az ember, olyan hévvel, amelyet csak a szenvedélyesek, a tüzesek, a szeretők ismernek, azok, akik a diadal ragyogásáért harcolnak, akik mérhetetlen jutalom reményében szenvednek. Kívánva kívánta velük e húsvétét. Evett már velük más húsvéteket; számtalanszor evett velük együtt a bárka padjain, barátaiknak, ismeretleneknek, gazdagoknak házaiban, utak mentén, a hegyek rétejein, partok és lombok árnyékában. S mégis már oly régóta kívánva kívánta megenni velük ezt a vacsorát, amely az utolsó!

Ki tudja, emlékezik-e még a boldog Galilea égboltozatára, az elmúlt tavasz enyhe szellőire, a régi húsvét napjára, régi napok lombjaira: ki tudja, volt-e mindez valaha! Most csak régi barátait, utolsó barátait látja, akiket megtizedel majd az árulás, akiket szétriaszt a rettegés, de akik eddig a pillanatig még mellette vannak, ugyanabban a teremben, ugyanannál az asztalnál, egybeforrva ugyanabban a fájdalomban, mely reájuk vár, és abban a természetfölötti bizonyosságban, hogy még a fényesség napja is felvirrad.

Szenvedett, egészen eddig a napig, de nem maga

miatt: ennek az éjjeli órának égő vágya miatt, amelyben már a búcsúzások komor hangulata lengedez. És Krisztus arca, amelyen nemsokára ütések csattannak, a szeretetnek ebben a megváltásában olyan királyi szomorúsággal ragyog fel, amely csodálatosan hasonlít az örömhöz.

A lábmosás

Mikor már-már elszakítják azoktól, akiket szeret, utolsó bizonyítékát akarja adni ennek a szeretetének. Mióta környezetében éltek, mindig szerette valamennyit, Júdást is; mindig szerette őket, olyan szeretettel, amely túlszárnyal minden szeretetet, hogy sokszor nem is tudták kicsinyes szíveikbe befogadni, olyan hatalmas volt. De most, az elválás küszöbén, amikor már csak a halál révén átszellemülten kerül ismét közéjük, minden eddig még szavakba nem öntött érzelme valami bánatos gyöngédség hullámában oldódik fel.

És ezen a vacsorán, ahol a családfő helyét foglalja el, jóságosabb akar lenni barátaihoz, mint az apa, és alázatosabb, mint a szolga. Király, és Szolgák munkájára alacsonyodik; Mester, és megalázkodik a Tanítványok előtt; Isten Fia, és magára veszi a legmegvetettebb emberek szerepét; Első, és letérdel az alábbvalók előtt, mintha Utolsó volna. Oly sokszor mondotta nekik, mikor kevélykedtek és irigykedtek, hogy az Úr legyen szolgájuk szolgáinak, hogy az Ember Fia azért jött, hogy szolgáljon, hogy az Elsőknek Utolsókká kell válniuk. Csakhogy a szavai nem váltak még lényegükké ezeknek a lelkeknek, hiszen mindvégig az elsőségen és a rangon vitakoztak egymással.

Műveletlen lelkekre nézve a Cselekedet hatalmasabb, mint a Szó. Jézus egy megalázó szolgálat szimbolikus képében ismételni akarja egyik

alapvető tanítását. »Fölkele a vacsorától — beszél János — és letévé az ő ruháit és vevén a kendőt, átövezé magát. Azután vizet önté a medencébe és kezdé mosni a tanítványok lábait és megtörlni a kendővel, mellyel átövezve vala.«

Csak egy Anya vagy egy Rabszolga tudta volna megtenni azt, amit Jézus ezen az estén megtett. Az Anya kis gyermekeivel és senki másal; a Rabszolga uraival és senki mással. Az Anya boldogan, Szeretetből; a Rabszolga fásultan, Engedelmisségből. De Jézusnak a Tizenkettő sem nem Fia, sem nem Ura. Mint az Embernek és Istennek Fia, kettős fiúságot egyesít magában, amely őt minden földi anyák fölé emeli; mint Királya a jövő Országának, amely törvényesebb minden monarchiánál, ő minden Urak eddig fel nem ismert Ura.

Mégis szívesen mossa meg és törli meg ezt a huszonnégy bütykös és szennyes lábat, hogy bevésse konok szíveikbe, amelyeket még mindig felfuvalkodottság dagaszt, azt az igazságot, amelyet szája annyi időn keresztül hiába hangoztatott: Aki magát felmagasztalja, megaláztatik, aki magát megalázza, felmagasztaltatik.

»Minekutána tehát megmosta lábaikat és ruháit fölvette, ismét leülvén monda nekik: Tudjátok-e, mit cselekedtem veletek? Ti engem Mesternek és Urnak híttok: ha tehát én, az Úr és a Mester, megmostam lábaitokat, ti is tartoztok egyik a másika lábait megmosni. Mert példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem veletek, ti is úgy cselekedjetek. Bizony, bizony, mondom nektek: nem nagyobb a szolga uránál, a követ sem nagyobb annál, ki őt küldötte. Ezeket tudván, boldogok lesztek, ha megcselekszitek azokat.«

Mivelhogy Jézus nemcsak az elnéző alázatosság emlékét adta, hanem a tökéletes szeretet példa-

ját is. »Ez az én parancsolatom: hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket, hogy ti is úgy szeressétek egymást. Nagyobb szeretete senkinek sincs ennél, mintha valaki az ő életét adja barátaiért. Ti az én barátim vagytok, ha megcselekszitek, amiket parancsolok nektek.«

De ebben, a látszólagos szolgáltságában is oly mélyértelmű cselekedetben a szeretet értelmén túl benne volt a megtisztulás értelme is. »Aki meg van mosva, — mondja Jézus — nincs szüksége, hanem csakhogy lábait mossa meg és tiszta egészen; ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan.«

A Tizenegynek, bármily konok természetűek is, bizonyos joga van a megmosás jótéteményére. Heteken-hónapokon át járták ezek a lábak Júdea poros, sáros, szennyes utait, hogy kövessék azt, aki az életet osztogatta. És halála után majd, hosszú évekig, sokkal hosszabb, sokkal ismeretlenebb utakat kell járniok, olyan országokban, amelyeknek ma még csak a nevét sem ismerik. És idegen föld sara fogja beszennyezni a sarukon keresztül azoknak lábait, akik elmennek majd, hogy mint vándorok és jövevények újra meg újra elharsogják a Keresztrefeszítettnek hívó szózatát.

Vegyétek és egyétek

Úgy látszik, hogy ez a Tizenhárom Ember azért gyűlt egybe, hogy eleget tegyen az ősi vacsora-szertartásnak, amely népük egyiptomi nyomorúságból szabadulásának emlékét őrzi. Ha végignéz rajtuk az ember, olyanok, mint tizenhárom egyszerű, a törvényhez ragaszkodó ember, akik a bárányhústól és bortól illatozó fehér asztal mellett várják a bensőséges és ünnepi lakoma kezdetét.

De csak látszólag. A valóságban az elválások és búcsúzások előestéje ez. A Tizenhárom közül kettő — az, akiben Isten, és az, akiben a Sátán lakik — szörnyű halállal hal meg, mielőtt még a következő éjszaka leszállana. A többiek szétrebbennek holnap, mint az aratók a jégeső zuhogásának első pillanatában.

De ez a vacsora, amely utolsó útravaló, egyúttal csodálatos kezdet is. A zsidó húsvét megülése e tizenhárom zsidó révén azon a ponton van, hogy valami összehasonlíthatatlanul magasabbá és egyetemesebbé, valami mérhetetlenné és kimondhatatlanná alakuljon át: a nagy Keresztény Misztériummá. A kenyér egyszerű evése az Istennel való valóságos egyesüléssé magasztosul.

A Zsidók szemében a Húsvét nem egyéb, mint az Egyiptomból-menekülés emlékűnepe. Ezt a diadalmas kivonulást a szolgai kivetettségből, amelyet annyi csodajel kísért, amelyet Isten nyilvánvaló pártfogása vezérelt, sohasem feledte el az a nép, amelynek bizony más fogságok igáját is kellett nyögnie s amelynek más elhurcoltatások szégyenét is el kellett viselnie. A hirtelen Exodus örök emlékezetéül egy évről-évre visszatérő ünnep volt előírva, amely a Kivonulásról kapta nevét: Pesach, Húsvét. Afféle lakoma volt ez, amelyen fel kellett eleveníteni a menekülők rögtönzött és kapkodó étkezését, Roston-sült, vagyis a legegyszerűbb és legsietősebb módon elkészített bárány- vagy kecskehús; kovásztalan kenyér, hiszen nem volt idejük megkeletni a tésztát. És derekukon övvel, lábukon saruval, kezükben bottal és nagy sebbel-lobbal esznek, útnak induló emberek módjára. A keserű füvek jelentik a sovány erdei növényeket, amelyeket a menekülők útközben téptek, hogy elverjék éhségüket a végeérhetetlen vándorlásban. A vörös mártás, amelybe a kenyeret belemártják,

a téglákra emlékeztet, amelyeket a zsidó rabszolgáknak kellett a Fáraó számára égetniök. A bor ráadás: a kimenekülés öröme, a reménybeli szőlők ígérete, az örökkévaló iránti hála mámora.

Jézus nem változtatja meg az ezredéves szeretetlakoma rendjét. Imádság után kézről-kézre adatja a boroskelyhet, Isten nevével ajkán. Azután kiosztja kinek-kinek a keserű füveket, és újra megtölti a serleget, amely körben jár az asztalnál és amelyből mindenki egy-egy kortyot iszik.

Vájjon milyen íze lesz ennek a bornak az Áruló szájában, mikor Jézus a nyomasztó csendben ki mondja a sóvárgásnak és reménynek ama szavait, amelyek Júdásnak nem szólnak, csak azoknak, akik eljuthatnak majd a Paradicsom örökkévaló lakomájára?

— Vegyétek és igyátok, mert mondom nektek, hogy nem iszom mostantól e szőlőtermésből, aznapig, mikor amaz újat iszom majd veletek Isten Országában.

Szomorú istenhozzád ez, de egyúttal ebben a pillanatban egy ünnepélyes ígéret megerősítése. Talán éppen csak ezt az utóbbit érezték és felviláglant szegények szemei előtt a végzetlen mennyei ünnepség. Nem hitték, hogy sokáig kell majd sóvárogniok: A következő szüret után, ha majd a must kiforrott és a hordókban borra édesedéit, visszatér a Mester, amint ígérte, hogy meghívja őket a Menny és a Föld nagyszerű menyegzőjére. az örök lakomára. Hiszen idős emberek vagyunk, vén emberek, túl a java férfikoron, öregedők: Ha a völegény késlekedik, nem talál majd életben és ígérete megcsúfolásuk lenne azoknak, akik hittek benne.

És megbékélve a közeli és oly dicsőséges egyesülés bizonyosságában, a hagyomány szerint karban rázendítenek az első Hálaadás zsoltáira. Az

Atya dicséretére szerzetté ezt az éneket az ő szolgálója.

»Reszkess meg, ó föld, az Úrnak orcája előtt, a Jákob istenének előtte, ki a kősziklát álló tóvá változtatja és a kőszálat vizeknek forrásává... Felemeli a szegényt a porból; és a szűkölködőt előveszi a ganéjból, hogy ültesse őtet a fejedelmek közé, az ő népének fejedelmei közé.«

Mily sugárzó meggyőződéssel szállanak ezek az ősrégi szavak, amelyek ebben a pillanatban új értelemmel színeződnek! ők is nyomorultak és őket is felemeli a nyomorúság porából Isten újra megjelenő fiának közbenjárása, ők is szegények és nemsokára őket is kimentí a koldusság szennyéből, hogy elfogyaszthatatlan gazdagság uraivá tegye őket.

És ekkor Jézus, aki látja megismerésük tökéletlenségét, felveszi a terítőn nyugvó kenyereket, megáldja és megtöri őket és miközben mindegyiknek odanyújt egy-egy darabot, feltárja szemük előtt a kegyetlen igazságot:

— Vegyétek és egyétek: ez az én testem, mely érettetek adattott: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

Tehát mégsem tér vissza olyan hamarosan, amint hiszik. A Feltámadás utáni visszatérés rövid napja múltával második eljövetele oly messzire kitolódik, hogy esetleg elfeledkezhetnének róla és haláláról.

»Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.« A kenyér megtörése a közös asztalnál, azok között, akik várnak reá, új testvériség jele lesz. Valahányszor megtöritek a kenyeret, nemcsak közöttetek leszek, hanem a kenyér révén bensőleg egyesültök is velem. Mert valamint ezt a kenyeret darabokra törték az én kezeim, úgy szaggatják majd darabokra testemet ellenségeim, és valamint ez a

kenyér, amelyet ma este esztek, lesz a ti egyetlen táplálékotok holnapig, az én testem, amelyet feláldozok a halálban minden emberekért, csillapítani fogja mindazoknak éhségét, akik hisznek bennem, mindaddig a napig, amelyen feltárnak az Ország óriási hombárai, és olyanok lesztek, mint az Angyalok Atyátok tekintete előtt, akit megtaláljatok. Nem pusztán emlékül hagyom ezt nektek: én magam leszek jelen, titokzatosan, de valóságosan, minden részecskéjében annak a kenyérnek, amelyet nekem szentelnek, és ez a kenyér elengedhetetlen táplálékuk lesz a lelkeknek, és így fog teljesülni ígéretem, hogy veletek leszek a világ végétéig.

Egyelőre azonban ma este ezt a kovásztalan kenyeret eszitek, ezt az emberkéztől dagasztott, vízből és lisztből gyúrt kenyeret, ezt a kenyeret, amely a kemence tüzeiben sült és amelyet az én még ki nem hült kezeim osztottak ki és amelyet szeretetem az én testemmé változtatott, hogy örök ételetek legyen. Baráti szívnek kellemes látni barátait, amint vele együtt eszik a földből sarjadt kenyeret, a kenyeret, amely rögből kicsírázott zöld fű volt, majd sárguló terhe alatt szárára konyuló büszke, érett kalász. Tudjátok, mennyi törődés, mennyi aggság, mennyi szenvedés van eltemetve egy darab kenyérben. A hatalmas ökrök, amelyek boronálják a szántóföldet, a paraszt, aki teli marokkal vet a téli ugarba, az első szálak, amelyek zsengén felbukkannak a föld nyirkos sötétségéből, és az aratók, akiknek napégette nyaka hajnaltól napestig tartó munkában görnyedez, — és a kasza estefelé az izzadt kézben súlyosabb, mint a kapa; — aztán bizony kévébe kell kötni, behordani a szérúre és kicsépelni, hogy minden mag kiperegjen a kalászból. És várni kell egy kis szélre is, — amely ne legyen nagyon csöndes, de ne is nagyon

heves — hogy rostával megtisztítsák a gabona-szemeket a polyvától; aztán meg kell őrölni és ki kell szitálni az ocsút, ki kell válogatni a lánglisztet és vizet kell melegíteni a dagasztáshoz és száraz fűvel vagy rózsével be kell tüzelni a kemencébe: mindezt el kell végezni, szeretettel és türelemmel, és csak akkor van készen a kenyér, amelyet az apa megoszt fiaival és a barát barátaival és a házigazda a jövevényekkel. Szántó-vető, arató, cséplő, molnárok és pékek izzadtak a nap tűzében és a kemence tűzében, míg a vetés sárga magva asztalunkra való aranszínű kenyérré változott.

Valóban kellemes dolog enni a jó kenyeret barátainkkal: a jól megkelt kenyér fehér belét, amelyet ropogósra sült héj takar. Annyiszor könnyörögtetek érte velem együtt a szegények házaiban és ezután majd egész életetekben úgy kell kikoldulnotok az én nevemben. Lesznek majd penészes kenyérdarabok, amiket a kutyák is otthagynak, megmaradt száraz darabok az almárium mélyén, kenyérhéjak, amiket a gyerekek és az öregek összerágtak és otthagytak a ház küszöbén. De ti ismeritek a nélkülözést és a koplalós estéket és a szegénység sápadt arcát. Egészségesek vagytok, kemények az állkapcsaitok, megrágnátok a száraz kenyeret. Ne csüggedjete el, ha nem ültetnek benneteket a jóllakottak asztalaihoz.

Annak a szívnek azonban, amely titeket szeret, valóban véghetetlenül édesebb átváltoztatni a kemény földből kemény munka árán sarjadt kenyeret testévé, mely mindörökké értetek áldoztatik, testévé, amely mindennap leszáll majd az égből a kegyelem látható hordozójaként.

Emlékezzetek az imádságra, amelyre tanítottalak: Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma. A ti igazi kenyeretek ma és örökkéig ez a kenyér, az én testem. Aki eszi az én testemet,

amely megszámlálhatatlan századokon át minden reggel az átlényegült kenyér megszámlálhatatlan falatjaivá változik, az nem éhezik meg soha. Aki visszautasítja, nem elégül meg soha, soha.

Bor és vér.

És alighogy elfogyasztották a bárányt a kenyérral és a keserű füvekkel, Jézus harmadízben is megtöltötte a közös serleget és odanyújtotta szomszédjának:

— Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a *szövetség* vére, amely sokakért kiontatik.

Izzadsággal vegyült vére nem hullott még a földre az Olajfák alatt, és nem csepegett még a szögekverte sebhelyeken a Golgota tetejére. De a vágya, hogy életet adjon élete árán, hogy megváltsa a világ minden fájdalmát szenvedése árán, hogy átöntse legalább lényegének egy részét közvetlen örökösibe; az a vágy, hogy mindenestül átadja magát azoknak, akiket szeret, olyan hatalmas, hogy innentúl már nem is önfeláldozásról, hanem ajándékról kell beszélnünk. Ha a kenyér a teste, akkor bizonyos értelemben a vér a lelke. »De a húst az ötöt elevenítő vérrel meg ne egyétek«, mondotta az Úr Noénak. Ábrahám és Jákob Istene az élet látható jelével, vérrel pecsételte meg a tulajdon népével kötött szövetséget. Mózes, mikor megkapta a törvényt, tinókat vágatott és fele vérüket medencékben fogta fel, másik felét az oltárookra hintette. »És minekutána vette volna Mózes a vért, meghinté vele a népet és monda: Ez a szövetségnek vére, melyet az Úr tett tiveletek, mindezek a beszédek szerint.«

De százados kísérletezés után Isten a próféták hangján meghirdette, hogy az Ó-Szövetség elévült és megszűnt és hogy immár másokra volt szükség.

Az állatok vére, amellyel konok fejüket és káromló szájukat meghintette, elvesztette erejét. Más, magasztosabb és drágább vér volt szükséges az Új-Szövetséghez — az Utolsó Szövetséghez, amelyet az Atya kötött esküszegő Fiai seregével. Mindenféleképpen megpróbálta elsőszülötteit az üdvösség szűk kapuja felé szorítani. A Sodomára hullott Tüzeső, az Özönvíz Vizének fürdője, az Egyiptomi szolgaság, a Pusztabeli éhezés, rémületbe ejtette őket, de nem alakította át.

Most eljött a Szabadító, aki istenibb és egyúttal emberibb, mint a Kivonulás agg vezére. Mózes is megvált egy népet, beszél a Hegyen, hirdeti az ígéret Földjét. De Jézus nemcsak a tulajdon népet váltja meg, hanem minden népeket; és nem köre írja törvényeit, hanem a szívekbe; és az ő Igéretföldje nem a kövér legelők és a hatalmas fürtöket termő szőlők földje, hanem a szentség és az örök boldogság Országá. Mózes embert ölt, Jézus pedig feltámasztja a halottakat; Mózes vérré változtatja a vizet, Jézus pedig, miután előbb a menyegzői lakomán borrá változtatta a vizet, a bort vérré változtatja, tulajdon vérévé, a Halállal való eljegyzésének szomorú vacsoráján; Mózes meghal, évei és dicsősége teljességében, a magányos csúcson, népe magasztalásának közepette, Jézus pedig ifjan hal meg, miközben meggyalázzák azok, akiket szeretett.

A tinók vére, földi állatok, alantas és vonakodó áldozatok tisztátalan vére immár nem érvényes. Ma este megköttetik az Új-Szövetség, Annak a szavaival, aki a bor színe alatt tulajdon vérét és tulajdon lelkét nyújtja.

— Ez az én vérem, a szövetség vére, mely éretetek ontatott.

Nemcsak az itt jelenlévő Tizenkettőért: — ők Jézus szemeiben a korabeli és az utána születendő

egész emberiséget képviselik. A vér, amelyet holnap elhullat a Koponyák Hegyén, valóságos vér, tiszta és tüzes vér, amely foltokká alvad a keresztben, hogy minden keresztények könnyei sem tudják majd lemosni soha. De ez a vér egy léleknek a jelképe, amely mindenestül feláldozta és odaadta magát, hogy az emberi testekbe zárt lelkeket hasonlóbakká tegye magához; amely odaadta magát azoknak, akik kérték, és azoknak, akik kerülték, amely szenvedett azokért, akik befogadták, és azokért, akik megátkozták. Ez a Vérkeresztség, a Betániai asszony Könnyeinek Keresztsége után. a Zsidók és Rómaiak köpéseinek Keresztsége után, ez a Vérkeresztség, amely vörösségében ahhoz a Tűzkeresztséghez hasonlít, amelyet a Tűz Prófétája megjövendölt és amely egybevegyül majd az Asszonyoknak az ő véres holttestére hullatott könnyeivel, ez a legmagasztosabb Szentség, amelyet az Elárult hirdet Árulóinak.

Darabokra törtem a Kenyeret, — a Kenyeret, amelyet mindennap kértek az Atyától — mint ahogy megtörik holnap az én Testemet, és most felajánlom nektek véretem ebben a borban, amelyet utoljára iszom a földön. Ha mindig megteszitek ezt az én emlékezetemre, soha többé nem fogjátok érezni az éhség és szomjúság gyötrelmeit. Az ennivalók között legjobb a búzakenyér, és az innivalók között a szőlő bora, de ez a kenyér és az a bor, amelyet ma este adtam nektek, éltetek fogytaig elveri éhségteket és szomjúságtokat, az én áldozatom erejénél fogva és annak a Szeretnek ereje révén, amely engem a Halálba hajt és amely a Halálon túl is uralkodik.

Odysseus azt tanácsolta Achillesnek, hogy ütközet előtt adasson az achájoknak »kenyeret és bort, mert ezekben van az erő és a bátorság«. A Görög szerint a testi erő a kenyérben, az ember-

gyilkos bátorság a borban van. A bornak meg kell részegítenie az embereket, hogy gyilkolják egymást, és a kenyérnek erőre kell duzzasztania a karokat, hogy lankadás nélkül tudjanak gyilkolni. Az a kenyér, amelyet Krisztus oszt, nem a testet, hanem a lelket erősíti, és az ő bora azt az isteni mámort adja, ami a Szeretet, az a Szeretet, amelyet az Apostol, Odysseus utódainak megbotránkozására, »a Kereszt Bolondságának« fog nevezni. Júdás is ette ezt a Kenyeret és szürcsölte ezt a Bort — ízlelte azt a testet, amellyel kereskedést űzött, itta azt a vért, amelyet ő is segít majd kiontani, de nem érzett magában annyi erőt, hogy megvallja aljasságát, hogy a földre vesse magát, zokogva, annak lábai elé, aki bizonyára együtt könyyezett volna vele. Ekkor Júdásnak egyetlen megmaradt Barátja figyelmezteti őt:

— Bizony mondom nektek, hogy egy közületek elárul engem.

Megborzong erre a Tizenegy, akik nem sajnálják majd otthagyni őt Kaifás poroszlói között, de akiknek soha, eszük ágába sem jutott volna, hogy pénzért eladják. Mindegyik valami új aggodalommal fürkészi a másíknak arcát, valami rettegéssel, hátha ott látja társán az áruló elsápadást. És valamennyien egyenként kérdezik:

— Én vagyok-e? Vájjon én vagyok-e!

És Júdásnak is sikerült, riadt döbbenet álarca mögé rejtve tornyosuló zavarát, nagynehezen eldadognia:

— Vájjon én vagyok-e, Mester!

De Jézus, aki holnap nem fog védekezni, vádolni sem akar, és beéri azzal, hogy pontosabban megismétli a lesújtó jövendölést:

— Aki velem kezét a tálba mártja, az árul el engem

És mivel még mindig valamennyien kínos két-

ségekre feszülten szegezték rá szemüket, harmadízben is makacsul szóba hozza:

— Íme az engemet elárulónak keze velem van az asztalnál.

Többet nem mondott. De, hogy mindenben az ősi szokáshoz igazodjék, negyedszer is megtöltötte a serleget és tovább adta, hogy mindnyájan igyanak. És a Tizenháromnak a hangja ismét felzendült, hogy elénekeljék a himnuszt, a nagy Hallelt, amely berekesztette a húsvéti szertartást. Jézus ismételte a zsoltáros hatalmas szavait, amelyek olyanok, mint valami profetikus halotti beszéd a temetés előtt:

»Az Úr énvelem vagyok; nem félek; hogy ártatna nékem az ember? Körülvettek vala engem, mint a méhek; eloltattak, mint a tövisnek tüze... Nem halok meg, hanem élek... Keményen megostoroza engemet az örökkévaló, de meg nem öle engemet. Nyissátok meg nékem az igazságnak kapuit, hogy azokon bemenvén, dicsérjem az örökkévalót! ... A kő, melyet az építők megvetettek, lett a szegeletnek fejevé... Kötelekkel megkötözve vigyétek a bárányt az oltárnak szarváig...«

Az áldozat készen állott és másnap Jeruzsálem lakosai új, fenyőfából és vasból való oltárt láthattak. De a Tanítványok, zavarukban és álmoságukban, talán nem értették az ősrégi énekek gyászos és diadalmas vonatkozásait.

A himnusz végeztével azonnal távoztak a teremből és a házból. Alighogy kiértek, Júdás eltűnt az éjszakában. A megmaradt Tizenegy némán követte Jézust, aki megindult, mint minden este, az Olajfák Hegye felé.

Abba, Atyám

Volt odafenn egy Olajsajtó, ettől kapta a kert a Gethsemani nevet. Jézus és övéi minden éjjel itt tartózkodtak, akár azért, mert a mezők szabad és csöndes levegőjéhez szoktak és terhükre volt a nagy város rossz levegője és zaja, akár azért, mert félték, hogy ellenségeik házai között árulással rajtuk ütnek.

Alighogy felértek, Jézus így szólt Tanítványaihoz:

—Üljetek itt, míg amoda megyek és imádkozom.

De oly levert és szorongó volt, hogy nem tudott egyedül maradni. Maga mellé rette azt a Hármat, akiket legjobban szeretett: Simon Pétert, Jakabot és Jánost. És mikor már messzire voltak a többiektől, »kezde bánkódni és szomorkodni«.

—Szomorú az én lelkem mindhalálig; vára-kozzatok itt és virrasszatok velem.

Hogy feleltek-e neki s hogy mit feleltek, nem tudja senki sem. De bizonyára nem nyugtatták meg szavaikkal, amelyek a szeretett Mester szenvedésén szenvedő szívükből fakadtak, mert elvált ezektől is és távolabb ment, egyedül, imádkozni.

Letérdelt a Földre, arccal a Földre borult és így imádkozott:

—Abba, Atyám, minden lehetséges neked. Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem ez óra.

Most egyedül van, egyedül az éjszakában, emberek között is egyedül, egyedül az Istennel és szégyenkezés nélkül feltárhatja gyöngeségét. Itt, a vég előtt, ő is ember, húsból és vérből való Ember, Ember, aki lélezkzik és mozog, és tudja, hogy megöletése közel van, hogy meg fog állni testének

gépezetje, hogy testét átverik, hogy vére a földre fog hullani.

Ez a második Kísértés. A Sátán, miután megszégyenül a Pusztában, az Evangélista szavai szerint »eltávozik tőle egy ideig«. Békén hagyta mindeddig a pillanatig. Most ebben az új Pusztaságban, ebben a sötétségben, amelyben Jézus egyedül van, félelmetesen egyedül, magányosabban, mint a Pusztában, ahol a vadállatok szolgáltak neki, — míg ellenben most a tudós, és köpönyeges vadak közel vannak, de csak azért, hogy széttépjék — ebben a rémületes és éjszakai Pusztaságban visszatér a Sátán, hogy cselt vessen ellenségének. Akkor országok pompáit, győzelmeiket, csodákat ígért neki: a Hatalom csalétkével akarta magához rántani. Most az ellenkezővel kísérletezik: Gyengeségébe veti reménységét. Az útnak induló Krisztus, a reménykedő Megkeresztelt, akiben bízó szeretet lángol, nem tört meg. De azon a Krisztuson, aki a vég előtt áll, akit elhagytak legkedvesebbjei, akit elárult Tanítványa, akit halálra keresnek Ellenségei, bizonyára erőt vesz majd a Félelem, ha annak idején nem is vett erőt rajta a Bűnös Vágy.

Az Atyához intézett imádság a Sátán ösztönzése, a gyávaság kezdete. Tudja, hogy meg kell halnia, tudja, hogy okvetlenül meg kell halnia, hogy halni jött, halála árán életet adni, halálával megpecsételni a megjövendőlt fenséges élet igazságát, nem tett semmit, hogy elhárítsa a halált, önként vállalta magára a halált övéért, minden emberért, azokért, akik nem ismerik, azokért, akik gyűlölnek, azokért, akik még meg sem születtek, barátainak megjósolta halálát, közöttük már szétosztotta halálának zsengejét, teste kenyerét, lelke borát és nincs joga azt kérni Atyjától, hogy müljék el szájától a pohár, hogy halála elodázdójék.

Szavait a piac porába írta és azonnal eltörölte; szavait kevesek szívébe írta, de tudja, hogy milyen könnyen ki lehet törölni az emberi szívekbe vésett szavakat. Ha igazságának mindörökre meg kell maradnia a földön, mégpedig úgy, hogy soha senki el ne feledhesse, akkor vérrel kell írnia, mert az igazságok vérből vannak és csak szívünk vérelvel írhatjuk fel az igazságokat a föld lapjaira, hogy az emberek léptei alatt és a századok záporában meg ne fakuljanak. A Kereszt kérlelhetetlen és elengedhetetlen következménye a Hegyi Beszédnek. Aki a Szeretetet hozza, az a gyűlölet hatalmában van és a gyűlöletet csak a kárhozat magunkravállalásával lehet legyőznünk. Mert mindent meg kell fizetni: a Jót drágábban, mint a Rosszat; és a legnagyobb jót, ami a Szeretet, az emberek rendelkezésére álló legnagyobb Rosszal: a Gyilkossággal.

De mindaz, amit hitünk és a kinyilatkoztatás alapján istenségéről tudunk, hatalmasan tiltakozik ama feltevés ellen, hogy elbukhatott volna a Kísértésben. Ha a kínszenvedés és a testi halál csakugyan megrémítette volna, vájjon nem volt-e még mindig ideje a megmenekülésre? Jó néhány napja tudta már, hogy el akarták fogatni, és volt rá módja, még ezen az éjszakán is, hogy kitérjen a kutyák elől, amelyek már-már belevágták fogukat. Elég lett volna, ha egyedül vagy a leghívebbekkel nekivág a Jordánhoz vezető útnak és Pereán át, úttalan utakon visszavonul Fülöp Tetrarchiájába, ahová kevéssel előbb már egy ízben menekült, hogy kikerülje Antipas agyarkodását. A zsidó rendőrség olyan tökéletlen és kezdetleges volt, hogy nehezen jutottak volna nyomára. Ittmaradása annyit jelent, hogy nem vonakodik a haláltól és a velejáró borzalmaktól. Ittmaradása, a durva emberi logika szemüvegén át, öngyilkos-

ság — idegen kézzel végrehajtott isteni öngyilkosság, szakasztott mása az antik hősök öngyilkosságának, akik valamely barátjuk vagy rabszolgájuk kardjába dőltek. Ha menekül, elkerüli a szégyenletes halált, de micsoda élet lett volna az övé a szökés után? Megöregedett volna az ismeretlenségben, valami sötét felekezeti mestereként; és végül meghalt volna, mint mindenki, végelgyengülésben és tüdőszorulásban. Jobb, ezerszer jobb, a keresztfán bevégezni és a tulajdon vérével megöntözni az Evangélium vetését. Immár elmondta az ő igazságát és most már csak egy feledhetetlen halál borzalmasságával kellett összeforrasztania, hogy örökre emlékezzenek reá. És talán ez a vér, mint valami izgató ital, mindörökre magukhoz téríti majd még tanítványait is.

De ha a Pohár, amelyet Jézus szeretne elmulasztani magától, nem a halálfélelem, akkor mi más lehet? Talán annak az Árulása, akit választott és szeretett, a Tanítványé, akinek éhségét ugyanezen az estén a tulajdon testével verte el és szomjúságát a tulajdon lelkével csillapította? Vagy talán a másik tanítványnak hamarosan bekövetkező Tagadása, akibe a caesareai hitvallás után legvérmesebb reményét vetette? Vagy valamennyinek a Hűtlensége, akik szétrebbenek, mint rémült bárányok, midőn a farkas megragadja anyjukat? Vagy talán a legszörnyűbb Megtagadtatás fájdalma, egész népének Elfordulása, azé a népé, amelyből született és amely most megveti, mint valami koraszülöttet és elteszi láb alól, mint valami tiltott szerelem gyümölcsét és nem tudja, hogy annak a vére, aki üdvözítésére jött, örökre lemoshatatlanul ott lesz homlokán?

Vagy talán felvillant előtte ennek a virrasztásnak vaksötétjében az a sors, amely osztályrészül jut majd időben a legtávolabbi fiainak; az

első szentek tévelygése, a pártoskodások, amelyek felütik köztük fejüket, a hittagadások, a kínszenvedések, a mészárlások, és a diadal órája után mingyárt, éppen azoknak a gyöngesége, akiknek vezetniök kellene a tömegeket, a jóvátehetetlen szakadások, az egyházak széthullása, az eretnek gőg agyrémei, a felekezetek eláradása, a hamis próféták fogalomzavarai, a lázadó reformátorok tolakodásai, a poklok őreinek veszedelmes őrjöngése!, egyházi hivatalok árubabocsátásai és azoknak a kicsapongásai, akik, míg külsejükben és szavaikban magasztalják őt, cselekedeteikkel meghazudtolják, a keresztények keresztényüldözései, a lagymatagok és a kevélyek elpártolása, az új Farizeusok és új Írástudók uralma, akik kiforgatják és elárulják majd az ő tanítását, igéinek meg nem értése, valahányszor azok az akadémikoskodóknak, a szórszálhasogatóknak, a rajongóknak, a betűrágóknak, a mérhetetlen méricskélőinek s a feloszthatatlan feldarabolóinak kezébe kerülnek, akik tudós nagyképűsködéssel boncolják és felaprítják az eleven dolgokat, abban a téves hitben, hogy életre keltik őket.

Szóval minden bizonnyal nem maga a pohár a rossz, hanem az a rossz, amit majd a többiek elkövetnek, akik élnek és közel vannak hozzá vagy akik még meg sem születtek és távoliak. Tehát bizonyosan nem halála elhárítását kéri az Atyától, hanem azoknak megmentését most és később rájuk váró rosszaktól, akik hívőinek vallják magukat. Szomorúsága kétségtelenül a Szeretet, nem pedig a Félelem szomorúsága.

De talán soha senki sem fogja megtudni az igazi jelentésüket azoknak a szavaknak, amelyeket a Fiú intéz az Atyához, az Olajfák fekete magányosságában. Egy nagy francia keresztény ennek az éjszakának történetét Jézus Misztériumának

nevezte. Júdás Misztériuma az egyetlen emberi misztérium, az Evangéliumban; a gethsemanibeli Imádság Krisztus történetének legkifürkészhetlenebb misztériuma.

Izzadság és vér

Miután elvégezte imáját, visszament tanítványaihoz, akik talán már vártak reá. De a három elaludt. Péter, Jakab és János, a hívek, a választottak, elnyúltak a földön, úgy ahogy beburkolódtak köpenyeikbe és elnyomta őket az álom. Ezeknek az utolsó napoknak sötét aggodalmai, megmegújuló izgalmai, a vacsora nyomasztó hangulata, amelyet oly súlyos szavak komorítottak, a gyászos sejtések, olyan bágyadtságba dermesztették őket, amely már inkább hasonlít az eszméletlenséghez, mint az álomhoz.

A Mester hangja — van-e, aki lelkében újra hallja ennek a komorsötét csendben felbúgó hangnak zengését? — szólítja őket:

— Így nem virraszthatatok-e velem egy óráig? Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek, mert a lélek ugyan kész, de a test erőtlén.

Vájjon hallották-e, félálmodban, ezeket a szavakat? Vájjon feleltek-e, szégyenkezően, kezükkel dörzsölgetve álom ülte szemeiket, amelyek még az éjszaka bizonytalan derengését sem bírták el? Mit is felelhetek volna felriasztás-okozta meglepetésükben a Nyughatatlannak, aki nem alszik immár többé soha?

Jézus ismét eltávolodik, még szorongóbban, mint előbb. Az a kísértés, amely ellen vigyázatra intette az alvókat, vájjon csak őket fenyegeti-e, vagy őt magát is? Kísértés-e ez a menekülésre? Önmaga megtagadására, mint ahogy a többiek

megtagadják majd? Kísértés-e arra, hogy erőszakot szegezzen az erőszakkal szembe, hogy mások életével fizessen a maga életéért? Vagy arra, hogy még egyszer, még kétségbeesettebb rimánkodással kérje, hogy múljék el fejről a veszedelem?

Most Jézus megint egyedül van, magányosabban, mint előbb, tökéletes magányosságban, amely a végtelenség vigasztalanságához hasonlít. Mind-egyedül azt hitte, hogy ott a közelében virrasztanak legforróbban szeretett barátai. Most ezek is megelégték a gyötrődést és elszakadtak tőle lelkükben, mielőtt testileg is elszakadnának tőle.

Magára hagyták. Azok, akik annyit kaptak tőle, nem tudták megtenni neki még az utolsó szívességet sem, amelyet kért tőlük. Cserében véreért és lelkéért, minden ígéretéért, minden szeretetéért, egyetlenegyért kért tőlük: hogy küzdjek le álmoságokat. De még ezt a keveset sem kapta meg. Mégis szenved és tusakodik ebben a pillanatban azokért is, akik alszanak, ő, aki egészen odaadta önmagát, nem kap semmit. A visszautasításoknak ezen az éjszakáján minden kérése süket fülekre talál. Sem az Atya nem hallgatja meg, sem az emberek.

Sátán is eltűnt a sötétségben, ami az ő eleme, és Krisztus egyedül van, megbocsáthatatlanul egyedül. Egyedül, mint ahogy mindörökké egyedül vannak azok, akik mindenki fölé lendülnek, akik szenvednek a sötétségben, hogy világosságot hozzanak mindenkinek. Minden Hős mindig egyedül virraszt az alvók világában, mint a Kormányos, aki ébren őrököl a hajón, a tenger és az éjszaka magányosságában, miközben társai nyugszanak.

Jézus ez örök Magányosak között a legmagányosabb. Körülötte mindenki alszik. A Cedron patakján túl alszik a város, amely szétteríti árnyé-

koktól megszaggatott fehérségét; és ebben az órában minden városban, a világ minden házában alszik a Kérészéletűek vak fajzata. Ebben az órában csak az asszony virraszt, aki férje hívására vár, a tolvaj, aki a kés markolatát szorongatva kezében a sötétségben leselkedik; és talán egy-egy filozófus, aki azon töri a fejét, vajjon van-e Isten.

De nem alszanak ezen az éjszakán a zsidók fejei és fogdmegei. Azok, akiknek meg kellene védelmezniük Jézust, akik legalább is megvigasztalhatnák, akik azt állítják, hogy szeretik, és akik egy-egy pillanatra a maguk módján csakugyan szeretik is, álomba ernyedtek. De nem alszanak azok, akik gyűlölik, azok, akik bántalmazni és megölni akarják. Kaifás nem alszik, és az egyetlen tanítvány, aki ebben a pillanatban ébren van, Júdás.

És mindaddig, míg Júdás meg nem érkezik, Mestere egyedül van, halálhoz hasonlatos, szomorúságával. És hogy ne érezze magát olyan egyedül, visszamegy, hogy imádkozzék Atyjához, mintha még egyszer fel akarnának törni ajkaira az esdeklés szavai. Erőfeszítése, hogy magába fojtsa őket, a viaskodás, amely egész lényét megrázza, — mert a benne rejlő isteniség, miközben piros sárteste megborzong, szíves-örömet fogadja azt, amit ő maga akar — embertelen és emberfeletti erőfeszítése, végre is neki juttatja a diadalt Meggyötrődik, de győz; ereje fogytán van, felőrlődött, de győz.

A lélek még egyszer legyűrte a testet, de a test immár csupán vérző és széthulló roncs. A gyilkos tusakodás feszültsége gyökeréig megrázta földi részét, és izzad, mintha valami emberfeletti munkát teljesített volna. Izzad egész teste, de ez nem csupán az az izzadság, amely a napon gyalogló, a mezőn dolgozó vagy a lázban vergődő ember halántékáról hull. Az Olajfák Hegyének pázsitján

megkezdődik vérének hullatása, amelyet megígért az embereknek. Izzadsággal vegyült vér kövér cseppjei hullanak a földre meggyötört testének első áldozataként. Ez a felszabadulás kezdete, mintegy kitörése és megkönnyebbülése ember-voltának, ami a vezeklés legsúlyosabb terhe.

Ekkor ezekből a könnyekben ázó, izzadságban ázó, vérben ázó ajkáról felbukkanhatott az új imádság:

— Atyám, ha e pohár el nem múlhatik anélkül, hogy megigyam legyen a te akaratod. De nem amit én akarok, hanem amit te.

Minden gyávaságnak vége: az akarat — ami az egyéniség — felolvad az engedelmisségben, ami egyedül adja meg a szabadságot az egyetemességben. Immár nem akármilyen ember, hanem az Ember; az Istennel tökéletesen egy, az Istennel összeolvadt Ember: azt akarom, amit te akarsz. Győzelme a halálon immár biztos mert nem halhat meg, aki az örökkévaló kezébe adta magát. »Aki életét meg akarja tartani, elveszti azt, és aki elveszti, visszanyeri azt.«

Megnyugodva fölkel a földről és visszaindul tanítványaihoz. Jézus szomorú szemrehányása nem használt semmit. A három, bágyadtságtól kimerülten, újra elaludt. De ezúttal Jézus nem ébreszti fel őket — hatalmasabb vigasztalást talált annál, amit ők adhatnának neki — és újból a földre borul, hogy újra elmondja Atyjának a megalázkodás hatalmas szavait:

— Nem amit én akarok, hanem amit te.

Isten többé már nem szolgálja az Embernek. Mindeddig arra kérték, hogy énekek és áldozatok fejében teljesítse egyéni kívánságaikat. Akarom a jólétet, — mondta az Imádkozó — akarom az egészséget, az erőt, mezők virágzását, ellenségeim pusztulását. De eljött íme a Felforgató és megfor-

dítja a megszokott imádságot. Ne az történjék, amit én akarok, hanem amit te akarsz. »Legyen te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen a földön is.« Csak az Atya uralkodói akaratának és az Ember alattvalói akaratának megegyezésében, csak ennek a két akaratnak egyesülésében és azonosságában van a boldogság. Mit számít az, ha az Atya akarata engem kínzóim kezébe ad és két, keresztbe tett fadarabra feszít, mint valami átkozott és ártalmas vadállatot? Ha hiszek az Atyában, mint Atyámban, tudom, hogy jobban szeret, mint ahogy magamat tudnám szeretni, és jobban ismer, mint ahogy magamat ismerhetem. Ennélfogva csak a javamat akarhatja, még akkor is, ha ez a jó emberi szemmel nézve a legszörnyűbb rossz, és én akkor akarom igazán a magam javát, ha azt akarom, amit az Atya akar. Ha az ő bolondsága elképzelhetetlenül bölcsebb a mi bölcsességünkénél, akkor a vértanúság is, amit ő ad, hasonlíthatatlanul áldásosabb lesz minden földi gyönyörűségénél.

Ha a Tanítványok alszanak is, ha minden Ember alszik is: Krisztus immár nincs egyedül. Belenyugszik a kínszenvedésbe, belenyugszik a halálba; a tusakodás gyötrelmében megtalálta békéjét.

Most már szinte vágyakozva figyelheti a döbent éjszakában a közelgő Júdás lépteit.

Kis ideig nem hall egyebet, csak szíve dobogását, amely most, hogy a gyalázat olyan közel van, sokkal nyugodtabb, mint előbb. De kisvártatva óvatos lábdobogás visszhangja üti meg fülét, amelyre egyre közeledik, és ott lenn, az utat szegélyező fák között vörös fények villannak fel és tűnnek el a sötétben. Ezek a Gyilkosok szolgálói, akik jönnek fölfelé, élükön az Iskariótival.

Jézus odamegy tanítványaihoz, akik még

mindig alszanak és határozott hangon szólítja őket:

— Íme, elközelgett az Óra. Keljetek föl, menjünk; íme közeledik, aki engem elárult.

A többi nyolc, akik távolabb aludtak, már felriadt a zajra, de nincs idejük felelni a Mesternek, mert még abba sem hagyta, máris fölért a csapat és megállt.

A sötétség órája

Ez az a csöcselék, amely ott hemzseg és élőködik a Templom körül, és a Sinedriontól húzza fizetését: a szentély legaljasabb élőködői, akik jobb híján katonákká vedlettek; uccaseprők és háziszolgák, akik ezen az estén seprők és kulcsok helyett kardot fogtak. Sokan voltak, »nagy tömeg«, mondják az Evangélisták, ámbár tudtái, hogy csak tizenkét ember ellen vonulnak, akiknek mindössze két kardjuk van. A Próféták az alantas tömeg szemében félelmetesek, még ha nincs is fegyverük. Nem valószínű, hogy római katonák is lettek volna közöttük, még kevésbé, hogy egy ezredes is, vagyis ezer ember parancsnoka, mint János írja. Kaifás befejezett tény elé akarta állítani a Helytartót, és az a kevés katonai erő, amellyel rendelkezett, — utolsó és csekélyke maradványa Dávid hadseregének — kiegészítve néhány hívével és szolgájával, elegendő volt arra, hogy sikerrel hajtsa végre a veszélytelen elfogatást.

Ez a szedett-vedett horda fáklyákkal és lámpákkal jött, mintha valami éjszakai ünnepegről lett volna szó. A Tanítványok halvány arca, Júdás sápadt ábrázata mintha meg-megrándult volna a fáklyák táncoló vörösségében. Krisztus arca, amelyet alvadt vér szennyezett, de amely

túlragyogta a fényeket, odahajolt az Iskarióti csókja elé.

— Barátom, mivégre jöttél? Csókkal árulod-e el az Ember Fiát?

Te tudod, hogy mit kell most tenned, és tudod, hogy ez a csók az első és a legkeservesebben elviselhető kínszenvedés. Ez a csók jeladás a fogdmegeknek, akik nem ismerik személy szerint a Vádlottat, — »akit megcsókolok, ő az, fogjátok meg őt és vigyétek óvatosan«, mondotta a vér kalmárja az úton a fickóknak, akiket vezetett — de ez a csók egyúttal az első és legborzalmasabb bemocskolása annak a Szájnak, amely a földi pokolban a legparadicsomibb szavakat ejtette ki. A zsidó csöcselék és a római zsoldos fickók köpései, szájon verései, arculütései, és az ecetbe mártott szivacs, amely érinti majd ezeket az ajkakát, elviselhetőbbek lesznek, mint ez a csók, annak a szájnak a csókja, mely őt barátjának és mesterének nevezte, mely ivott az ő kelyhéből, és egy tálból evett vele.

A jeladásra a legbátrabbak odamerészkedtek uraik ellensége elé:

—Kit kerestek?

—A názáreti Jézust.

—Én vagyok.

És alighogy kimondta, hogy »Én vagyok«, már akár határozott hangjának csengése, akár isteni szemeinek sugárzása tette, a kutyák hátráltak. De Jézus ebben a pillanatban is övéinek megmentésére gondolt:

—Mondám nektek, hogy én vagyok; ha tehát engem kerestek, hagyjátok ezeket elmenni.

Simon ebben a pillanatban, kihasználva a fogdmegek zavarát, hirtelen magához tért álmoságából és rettegéséből, kardot rántott és egy csapásra levágta Malkusnak, Kaifás szolgájának

fülét. Péter ezen az éjszakán csupa kapkodás és ellenmondás: a vacsora után esküdözött, hogy bármi történjék is, ő egymaga sohasem hagyja el Jézust; azután a kertben elalszik és semmi áron nem bír fennmaradni; most elkésetten felcsap vérontó védelmezőnek; és kevéssel utóbb le fogja tagadni, hogy ismerte Mesterét.

Simon idétlen és fonák cselekedetét Krisztus azonnal visszautasítja:

— Tedd vissza helyére kardodat; mert mindazok, kik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el. A poharat, melyet nekem Atyám adott, ne igyam-e meg?

És odanyújtja kezeit a legközelebb álló porzóknak, akik nagysietve megkötözik a magukkal hozott kötéllel. Miközben a megkötözéssel foglalatoskodnak, a Rab szemükbe vágja gyávaságukat:

— Mint latorra, úgy jöttetek ki kardokkal és dorongokkal engem megfogni Mindennap nálatok ültem, tanítván a Templomban és nem fogtatok el engem; de ez a ti órátok és a sötétség hatalma.

Ő a világ világossága és a sötétség ki akarja oltani. De csak rövid időre takarhatja el, mint ahogy júliusi délben sötét viharfelhő takarja el hirtelen a napot, mely azonban egy óra múlva újra kigyúl, fenségesebben és királyibban, mint azelőtt. A csapat, amely siet diadalmasan visszatérni, hogy megkapja bérét, feleletre sem méltatja. És megindulnak lefelé a lejtőn, kötélén vonszolva Jézust, mint ahogy a mészárosok hurcolják az ökröt a vágóhídra. »Akkoron — vallja be Máté — a tanítványok mindnyájan elhagyván őt elfutának.« A Mester megtiltott minden védekezést; a Messiás nem sújtotta le villámával ellenségeit, hanem odanyújtotta kezeit a megkötözésre; a Megmentőnek nem volt ereje megmentenie önmagát. Mi egyebet

tehetek volna, mint hogy eltűnnek, nehogy őket is az a sors érje, hogy odakerülnek ama hatalmasok elé, akiket egy nappal előbb még ezerettek volna megfosztani uralmuktól, akik azonban most, a lámpák és a kardok villogásában, hirtelen félelmeteseknek tűntek felizgatott képzeletük előtt. Csak ketten követték a szégyenletes menetet, ezek is csak távolról és ezekkel találkozunk majd Kaifás udvarában.

Mindez a zaj felébresztett egy ifjút, aki ott aludt az Olajsajtó házikójában. Kíváncsi volt, mint minden fiatal ember, nem akart időt vesztegetni az öltözködéssel és gyorslepelbe burkolódzva kiment látni a történeteket. A fogdmegek, abban a hiszemben, hogy valamelyik tanítvány, akinek nem sikerült idejében elmenekülnie, megragadták; de az ifjú ledobta a leplet, otthagya kezeikben és meztelenül elfutott.

Sohasem derült ki, ki lehetett ez a titokzatos ébredő, aki váratlanul feltűnik az éjszakában és váratlanul ismét eltűnik benne. Talán a fiatal Márk volt — ugyanaz, aki az Evangélisták közül egyedül beszéli el az esetet — és ha csakugyan ő volt, arra lehetne gondolnunk, hogy ezen az éjszakán, amelyen a Kínszenvedés kezdetének önkénytelen Tanújává lett, született meg lelkében az első ösztönzés, hogy ő legyen, amint valóban lett is, a kínszenvedés első történetírója.

Hanan

A Bűnöst rövidesen bekísérték Hanan Palotájába, ahol veje Kaifás, a főpap is lakott. Ámbár az éjszaka már múltfélben volt és a testületet már előző nap értesítették, hogy a káromló remélhetőleg korán reggel kezükben lesz, mégis sok bíró

aludt még és nem lehetett rögtön megkezdeni a tárgyalást. A vezetők lázasan buzgólkodtak, hogy még reggel elintézzenek mindent, hogy ne engedjenek időt a népnek a fészkelődésre és Pilátusnak a beavatkozásra. De álmukban nemcsak az igaz ügy védői engedik megzavartatni magukat, hanem néhanapján azok is, akik gonoszságban sántikálnak. Az Olajfák Hegyérői visszatért katonák (közül néhányat elküldtek fölébreszteni az írástudók és a Vének főbjeit, közben pedig az öreg Hanan, aki egész éjjel nem aludt, a maga felelősségére akarta vallatni a hamis prófétát.

Hanan, Seth fia, hét évig volt főpap, és ámbár 14-ben, Tiberius trónraléptekor, letették, még mindig ő volt a zsidó Egyház igazi Főpapja. Sadduceus volt, az egyházi főnemesség egyik legerőszakosabb és leggazdagabb családjának feje, és vejének személyén keresztül még mindig vezére kasztjának. De öt fia volt egymásután főpap és egyikük, kinek ugyancsak Hanan volt a neve, kövezeti majd meg Jakabot, az Úr testvérét.

Jézust eléje vezetik. Ez az első alkalom, hogy az egykori názáreti asztalos szemtől-szembe kerül népe vallási fejével, igazi és legnagyobb ellenségével. Mindeddig, a Templomban, csak az alantásokkal és a közemberekkel, az Írástudókkal és Farizeusokikai találkozott; most a főnök előtt áll, immár nem vádlóként, hanem vádlott gyanánt. Ez az első vallatás ezen a napon. Néhány óra leforgása alatt négy tekintélyes férfiú vonja kérdőre: A Templom két hatalmasa, Hanan és Kaif ás, és a Föld két hatalmasa, Antipas és Pilátus.

Hanan, első kérdése révén, meg akarja tudni Jézustól, hogy kik a tanítványai. Az öreg politikus papnak, aki, mint általában a Sadduceusok, nem vet súlyt a messiási locsogásokra, csak az fúrja az oldalát, hogy kik azok, akik az új Prófétát kö-

vetik és hogy micsoda gyülekezetekben tömörültek, hogy megállapítsa, mennyire harapódzott már el a lázadás kelevénye. De Jézus felelet nélkül néz a szemébe. Hogy is gondolhatta ez a galamb-árus, hogy Jézus el tudná árulni azokat, akik őt cserbenhagyták?

Ekkor azt kérdi tőle, hogy mi is hát a tanítása. Jézus azt feleli, hogy nem az ő dolga megfelelni:

— Én nyilván szólottam e világnak; és mindenkor a zsinagógában tanítottam és a templomban, ahová gyűlnek mindnyájan a zsidók és rejtekben semmit sem beszéltem. Mit kérdesz engem? Kérdezd azokat, kik hallották, mit beszéltem nekik; íme ezek tudják, amiket én mondtam.

Ez igaz: Jézus nem titkolódzó; ha néha mondt is tanítványainak olyan szavakat, amelyeket nem ismételt meg a piacokon, viszont őket arra buzdította, hogy kiáltsák a tetőkről, amit nekik a házakban mondott. De Hanan bizonyára dühös arcot vágott erre a feleletre, ami az igazságos ítélkezés feltételezését foglalta magában, mert az egyik poroszló, aki ott állt a Vádltott mellett, arcul ütötte Jézust és így förmedt rá:

— Így felelsz-e a főpapnak?

A hirtelenkező szolga pofonja a kezdete azoknak a megaláztatásoknak, amelyek Krisztust a Keresztig kísérik. De az ütés után, a durva csapás nyomától bíborló arccal, odafordult bántalmazójához:

— Ha rosszul szólottam, bizonyítsd be a rosszat; ha pedig jól, miért versz engem?

A durva fickó megtorpan erre a mérhetetlen szelidségre és nem tud mit felelni. Hanan kezdi észrevenni, hogy ez a galileai nem holmi közönséges kalandor és annál jobban duzzad a vágya, hogy eltegye láb alól. De mikor látja, hogy sem-

mit sem tud kivenni belőle, megkötözve átküldi Kaifáshoz, hogy azonnal megkezdhessék a színlelesen törvényes tárgyalást.

A kakas-szó

A tizenegy szökevény közül csak ketten bánták meg gyávaságukat, és messziről, a falak árnyékában remegve, követték a himbálódzó lámpákat, amelyek Krisztust a testvérgyilkosok barlangjába kísérték: Simon, Jónás fia, és János, Zebedeus fia.

János, akit Kaifás cselédsége már látásból ismert, belépett a palota udvarába, körülbelül abban a pillanatban, amikor Jézus, de a gyávább és féltékenyebb Simon nem mert bemenni és megállt kívül a kapun. Ekkor János, pár pillanat múltán, hogy nem látta társát és talán mert bátorításul vagy védekezés esetére maga mellé kívánta, kiment és addig kérlelte a gyanakvó kapus-asszonyt, amíg őt is beeresztette. De amikor belépett a kapun, az asszony ráismert:

—Nemde, te is emez elfogott ember tanítványai közül vagy?

De Péter szinte megbotránkozottan tiltakozott:

—Nem tudom, nem is értem, mit mondasz. Nem ismerem őt.

És Jánossal együtt leült a szénparázs mellé, amelyet a szolgák gyújtottak a tornácon, mivel hogy az éjszaka, ha április volt is, hideg volt De az asszony nem tágitott, odament a tűzhöz és jól a szemébe nézett:

—Te is a názáreti Jézussal valál, — mondta neki.

»És ismét tagadá esküvel.«

—Mondom neked, hogy nem ismerem ez embert.

A kapus-asszony fejcsóválva visszament a kapuhoz, de az embereknek szeget ütött a fejükbe ez az ismételt izgatott tagadás, alaposabban szemügyre vették és odaszóltak neki:

—Bizonyára te is azok közül vagy, mert szó-lásod is elárul téged.

Ekkor Simon megint égre-földre esküdözött, de valami rokona annak a Malkusnak, akinek levágta a fülét, elvágta a vitát tanúvallomásával;

—Nem láttalak-e téged a kertben ővele?

De Péter, hogy rajtakapták a hazudozason, újra átkozódni kezdett, hogy őt összetévesztették valakivel és hogy ő nem tartozik ez Ember barátai közé.

Jézus, megkötözve, a poroszlók közt, a Hanan-nal folytatott beszélgetés után, éppen ebben a pillanatban ment át a tornácon, hogy az épület másik részébe jusson, ahol Kaifás lakott, és hallotta Simon szavait és ránézett. Csak egy pillanatig szegezte rá szemeit, — azokat a szemeket, amelyekből, mint a Tagadó is jól tudta, egy napon majd az istenség ragyogása fog felvillanni — csak egy szemvillanásig nézett rá ezekkel a szemekkel, amelyeknek szelídséget nehezebb volt elviselni, mint haragos háborgását. És ez a tekintet mindörökké sebet vágott a halásznak szegény felzaklatott szívéen és mind haláláig nem tudta elfeledni ezeket a szelíd és fájdalmas szemeket, amelyek rajta nyugodtak a borzalmaknak ezen az éjszakáján; ezeket a szemeket, amelyek egy villanásukkal többet és megrázóbb dolgokat mondtak neki, mint amennyit ezer meg ezer szó mondhatott volna.

—Hát te is, aki az első voltál, az, akibe legfőbb reményemet vetettem, a legkeményebb, de a

leglobbanékonyabb, a legtudatlanabb, de a leglángolóbb, hát te is, Simon, te, aki Caesarea mellett kikiáltottad az én igazi nevemet, te is, aki ismered minden ígéret és aki fejedet köpenyemen nyugtattad és aki annyiszor megcsókoltál ugyanazzal a szájjal, amely most azt mondja, hogy nem ismeresz, Simon, Kőszál, Jónás fia, hát te is megtagadsz engem azok előtt, akik megölésekre készülődnek! Igazam volt, amikor azon a napon azt mondtam, hogy botránkozásul vagy nekem, és szemrehányást tettem, hogy nem érted azokat, mik Istenéi, hanem azokat, mik emberekéi. Legalább eltűnhettél volna a többiek módjára, ha nem éreztél magadban erőt, hogy ürítsd velem a gyalázat serlegét, amelyről annyiszor szóltam neked. Menekülj, hogy ne lássalak többé mindaddig a napig, amíg igazán szabad nem leszek, és amíg te igazán új emberré nem váltál a hit által. Ha félted az életedet, miért vagy itt; ha nem félsz, miért tagadsz meg? Júdás az utolsó pillanatban legalább őszintébb volt nálad; ellenségeimmel jött, de nem tagadta le, hogy ismer. Simon, Simon, csak annyit mondtam neked, hogy te is elhagysz, mint a többiek, de most kegyetlenebb vagy a többieknél. Én már megbocsátottam neked szívémben, én a halál révén vagyok és megbocsátok annak, aki a halálomat okozza, és megbocsátok neked is, és szeretlek, mint ahogy mindig szerettelek, de vájjon meg tudsz-e bocsátani te önmagadnak¹?

Simon, ennek a tekintetnek a súlya alatt, lehorgasztotta fejét, és a szíve úgy tombolt mellében, mint egy őrjöngő rab és nem tudott kiszorítani a torkán még egy nem-et. Túrhetetlen forróság perzselte torzult arcát, mintha nem is a szénparázs mellett, hanem a Gehenna torkában ülne. A szenvedés és a lelkiismeretfurdalás megrázkódta-

tása, elviselhetetlen kimerültség gyötörte: egyszer úgy érezte, mintha jéggé fagyana, másszor mintha egész testét láng emésztené. Még csak egy perccel előbb mondta, hogy sohasem ismerte Jézust, de most úgy tűnt neki, hogy valóban csak ebben a pillanatban ismerte meg először, hogy végre csak most tudta meg, ki ő, mintha csak ezek a fájdalomba szelidült szemek villámként hasítottak volna bele, mint valami Arkangyal pallosa,

Nagynehezen feltápászkodott és tántorogva indult a kapu felé. Alighogy kijutott, a szürkület hallgatag magányosságában messzi megszólalt egy kakas. Ez a vidám és hetyke kakas-szó Simonnak úgy tűnt, mint valami kiáltás, amely hirtelen felriaszt valakit a lidércnyomás kábultságából. Mint valami váratlanul felbukkanó emléke egy más életben hallott beszélgetésnek, mint a visszatérés a gyerekkori otthonba, az ébredező kertbe a tó és a mezők között, mint valami rég elfeledett hang, amely megvilágít egy életet, mint valami villanás az éjszakát. Ekkor kibontakozik a bizonytalan derengésből alakja, amely ment, előre, mint valami részeg, köpenyét fejére húzva, miközben vállait kétségbeesett csukló zokogás rázta.

Zokogj, Simon, most, hogy Isten megadta neked a sírás kegyelmét. Sirasd magadat és sirasd meg Őt, sirasd meg áruló testvéredet, sirasd meg szökevény testvéreidet, sirasd meg annak a halálát, aki a te szegény lelkedért is meghal, sirasd meg mind az utánad következőket, akik úgy cselekszenek mint te és megtagadják majd Szabadítójukat és nem fizetik meg a megváltást a bűnbánat árán. Sirasd meg mind a hitükhagyókat, mind a tagadókat, mindazokat, akik azt mondják majd, amit te: »Én nem vagyok az övéi közül való.« Van-e valaki köztünk, aki nem követte volna el, legalább egyszer, azt, amit Simon elkövetett?

Hányan vannak köztünk, akik Krisztus egyházában születünk, akik gyermeki ajakkal imádkoztuk az ő nevét és meghajtottuk térdeinket vérrel szennyezett arca előtt, hányan vagyunk, akik a megmosolygástól való félelmünkben nem mondtuk volna már: Sohasem ismertem őt?

Szerencsétlen Simon, ámbár te Kőszál vagy, legalább te hullasd szemeidnek minden könnyét és rejtsd köpenyedbe eltorzult és könnytől ázott arcodat. És nem múlik el sok nap, hogy a Feltámadott megint megcsókol majd téged, mert hamsan esküvő szádat mindörökre tisztára mosta a zokogás.

A megszaggatott ruha

Kaifás igazi neve József volt. Kaifás csak melléknév és ugyanaz a szó, mint Kéfás, ami Simon mellékneve volt — tehát annyit jelent, mint Kőszál. E két Kőszál közé került ama pénteki hajnalon az Ember Fia. Simon, a Kőszál, jelképezi a gyáva barátokat, akik nem tudják őt megmenteni; József, a Kőszál, jelképezi ellenségeit, akik mindenáron el akarják emészteni. Simon tagadása és József gyűlölete között, a halódó Egyház Feje és a születő Egyház Feje között, a két Kő között, Jézus úgy őrlődik, mint a búzaszem két malomkö között.

A Sinedrion már egybegyűlt és vár. Az elnöklő Hanan és Kaifás mellett ott van János, Alexander és az előkelő osztályok egész felfuvalkodott gögös fajzata. A Sinedrion rendszerint huszonhárom Papból, huszonhárom írástudóból, huszonhárom Vénből és két elnökből alakult, vagyis összesen hetvenegyen voltak, körülbelül annyian, mint a Vádlott Apostolai. De ezen a napon egyikük-másikuk hiányzott: azok, akikben

erősebb volt a zavargásoktól való félelem, mint a káromló iránti megvetés, az a néhány, akik nem szívesen emelték volna fel ujjukat, hogy elítéljék, de nem merték volna felmenteni sem nyíltan: ezek között volt bizonyosan Nikodémus, az éjjeli tanítvány, és Arimatiai József, aki kegyeletesen sírba tette.

A megjelenteknek azonban nem volt egyéb dolguk, mint hogy a törvényesség valami hókusz-pókuszával szentesítsék a halálos ítéletet, amely mindnyájuk szívében meg volt már írva, A Templom, az Iskola és a Bank küldötteinek szinte végtelenségnek tűnt, amíg várakozniok kellett arra a pillanatra, amelyben megerősíthetik, mindegyik a maga megokolásával, a bosszúból fakadt ítéletet. A zsúfolt nagy Tanácsterem úgy rémlett, mint kísértetek tanyája. Csak lassan-lassan nappalodott: a fáklyatartókban alig-alig lobogtak már a vörösés lángok a hajnali szürkületben. Ebben a komor félhomályban várakoztak a Bírák: öregek, vastagok, nagyorrúak, mogorvák, lobbánékonyak, fehér köpenyükbe burkolódzva, kendőbe takart fejükkel, szűrős szemeikkel, amint félkörben ott ültek, úgy tűntek, mint varázslók gyüle*kezete, amely eleven martalékára vár. A terem többi részét az ülésező testület csatlósai, a botos poroszlók, a ház alsóbbrendű szolgálhada töltötte be. De a levegő sűrű volt és nehéz, mintha nem is emberek, csupán emberi lélekzetek szorultak volna meg benne.

Jézust, akinek kezei csuklóban még mindig össze voltak kötözve, odalökték ennek az ólnak a közepébe, mint ahogy a császári amfiteátrumokban odalökik az elítéltet a vadállatok elé. Hanan, akit egy kissé megdöbbsentett e fő-eretnek első felelete, a szájtató csőcselék közt sebbel-lobbal felhajszolt néhány hamis tanút, hogy, ha úgy fordul.

minden tiltakozást és védekezést pozdorjává törhessen. A színleges ítélkezés ezeknek a kitanított tanuknak az előszólitásával kezdődött.

Ketten léptek elő és megesküdtek, hogy a következő nyilatkozatot hallották tőle:

— Leronthatom ez emberkéztől épített Templomot és harmadnap múlva fölépíthetem azt, mely azonban nem leszen emberkéz műve.

A vád, tekintettel az alkalomra és a hallgatóságra, igen súlyos volt: szentségtörés és káromlás. Minthogy a jeruzsálemi Templom, kitartottjainak hite szerint, az Úr egyetlen és érinthetetlen lakóhelye volt és a Templomot megfenyegetni annyit jelentett, mint megbiántani igazi Urát, minden zsidók Urát. Csakhogy Jézus ezeket a szavakat sohasem mondta, vagy legalább is nem ebben az alakban és nem ebben a jelentésben. Mindenesetre megjövendölte, hogy a Templomból nem marad kő kövön, de ez nem az ő műve lesz. És az utalás a nem emberkéztől épített és harmadnapra újra helyreállított templomra egy másik beszédnek a része volt, amelyben jelképesen Feltámadásáról beszélt. Annyi bizonyos, hogy a hamis tanuk vallomása sehogy sem vágott össze e zavaros és rosszindulatúan beállított szavak dolgában és folytonosan ellenmondásokba keveredtek, úgyhogy Jézusnak egyetlen visszavágása elegendő lett volna arra, hogy megszegyenítse és sarokba szorítsa őket. Jézus azonban hallgatott.

A Főpap nem bírta elviselni ezt a hallgatást és fölkelvén székéről, rákiáltott:

— Semmit sem felelsz-e azokra, miket ellened bizonyítanak?

Jézus azonban semmit sem felelt.

Jézus hallgatásai olyan hatalmas mágneses ékesszólással terhesek, hogy dühre ingerlik bírát. Hallgatott Hanan első kérdésére, hallgat most

is Kaifás förmedésére és hallgatni fog Antipas és Pilátus előtt. Mindazt, amit mondhatna, már százszor elmondotta; ami egy bet felelhetne, azt vagy nem értenék meg, vagy megint csak ürügyül használnák arra, hogy belevágják agyarukat. Az emberentúli igazságok természetüknél fogva ki-mondhatatlanok és ha a szeretet ereje révén lehet is valami halvány fogalmat adni róluk, akkor is csak a hajlamosak foghatják fel őket, akikben már megvan ennek a fogalomnak valami halvány árnyéka, és még ezekbe is többnyire a szív sugallatai révén jutnak, nem pedig a csalékony és tökéletlen nyelven keresztül.

Jézus nem beszél, de nagy nyugodt szemeivel belenéz gyilkosainak aggodalmas és eltorzult arcába és örökre megítéli ezeket az árnyék-bírákat. Ez a tekintet, amely egyenesen a lélekbe vág, egy szempillantás alatt mindegyiket megmérte és megítélte. Hát talán méltók lehetnének valaha is ezek a férges és rothadt lelkek, ezek a selejtes és visszataszító lelkek, ezek a lelkek, amelyek ha nem volnának fekélyesek és feloszlásnak indulók, már nem is volnának lelkek, méltók lehetnének-e valaha is az ő szavainak hallására! Hát a lealacsonyodás valami felfoghatatlan csodája révén alázhatja-e magát oly mélyre, hogy védekezzék előttük!

Ilyesmit megtehetett a bábaasszony fia, a sofisták tömpeorrú növendéke és vetélytársa. A hetvenéves vitatkozó, aki annyi éven át untatta az agora mesterembereit és naplopóit, előadhatott az athéni bírák előtt egy gyönyörű szép és remekül tagolt védőbeszédet, amely a dialektika nyaktörő magaslatairól szép lassacskán a törvényszéki csűrész-csavarásokig posványosodott. A vén gúnyolódó, akinek életcélja inkább a gondolkodás, mint az észszerű élet művészetének megreformálása

volt, annyira, hogy nem átalott uzsorára adni pénzt és nem érte be Xantippével, hanem két fia volt Myrto nevű szeretőjétől és családapához éppen nem illőn szerette simogatni a csinos fiúkat, igen, ez a vén gúnyolódó kész volt meghalni és tudott nemes lelkierővel meghalni, de alapjában véve bizonyára mégis jobban szerette volna, ha természetesebb úton-módon kerül a Hadesbe. Annyi bizonyos, hogy ragyogó védőbeszédének vége felé megpróbálta szánalomra indítani bíráit, hivatkozott agg korára — fölösleges megölni engem, hisz nemsokára úgylis meghalok — és följánlott harminc mina pénzbírságot, csakhogy bocsássák szabadon.

Krisztusban azonban — akihez annyi elkésett Pilátus akarta hasonlítani a mélyen alatta álló Sokratest, hogy ezzel lealacsonyítsák — nincs egy szemernyi sem a szofistából és az ügyvédből és Dante angyalaként megveti az »emberi érveket«. Hallgatással felel, vagy ha feleletre kényszerítik, kristálytisztán és röviden beszél.

Kaifás feldühödik erre a tiszteletlen hallgatásra és végre megtalálja a módját, hogyan bírja szóra.

— Kényszerítlek téged az élő Istenre, hogy mondd meg nekünk, ha te vagy-e Krisztus, az Áldott Isten fia?

Mindaddig, míg a rendes rosszindulatú eljárás szerint kérdezték, hamis vádakot fogtak rá és a mindnyájuktól jól ismert igazságok felől faggatták, Jézus egy szót sem szólt. De az élő Istenre való hivatkozásnak, még ha Főpap istentelen ajkáról hangzik is el, nem lehet ellenállni. Az Istennel szemben, aki él, az Istennel szemben, aki élni fog örökké és él mindnyájunkban és jelen van itt is, a démonoknak ebben a barlangjában, Jézus nem helyezkedhet visszautasító állás-

pontra. Mégis tétovázik egy pillanatig, mielőtt ezeket a vaksiakat elvakítaná félelmetes titkának tündöklésével.

—Ha nektek mondanám is, nem hinnétek nekem, ha pedig kérdenélek is, nem felelnétek nekem.

Most már nemcsak Kaifás kérdezi, hanem valamennyien izgatottan felugrálnak és kinyújtva karmos kezeiket ordítanak felé:

—Te vagy-e Krisztus, az Istennek Fia?

Jézus nem tagadhatja, Simon módjára, a megdönthetetlen bizonyosságot, ami az értelme életének és halálának. Felelősséggel tartozik népének és minden népeknek. Felelős az, akinek módjában van felelnie, aki tud felelni, aki végül is felel, ha kérdőre vonják. De ő, mint Fülöp Caesareájában, azt akarja, hogy a többiek mondják ki hangosan az ő igazi nevét — és ha kimondják, nem cafoija meg, még akkor sem, ha bizonyosságért halállal bűnhődik.

—Te monád, hogy én vagyok. Azonban mondom nektek, hogy ezután meglátjátok az Ember Fiát ülni az Isten Erejének jobbján és eljöni az ég felhőiben.

Tulajdon ajkával mondotta ki a maga ítéletét. A fogcsikorgató csürnének, amely körülveszi, a diadal és düh nyála tajtézkzik a száján. Nyíltan odavágta gyilkosai arcába azt, amit legszeretettebb barátainak csak titokban vallott meg. Ha azok el is árulták, ő nem árulta el önmagát és Atyját. Most jöhet minden, a gyalázat is: megmondta, amit meg kellett mondania.

Kaifás diadalmaskodik. Színlelt elszörnyedést mutat, amelyet nem érez, — mert, mint a Sadduceusok általában, nem hisz az apokalipszisekben és másrészt csak a templomi jövedelmekkel és

hódolásokkal törődik — megszaggatja papi ruháját és felkiált:

—Káromkodék! Káromkodék! Mi szükségünk van még tanúkra? íme a tulajdon szájából hallottuk a káromlást! Mit ítélték?

És a kavargó büntanya karban üvöltötte:

—Méltó a halálra!

És minden további vizsgálat nélkül egyhangúlag halálra ítélték, mint káromló és hamis prófétát.

Az igazságszolgáltatás komédiájának vége és a köpenyeges kísértetek úgy érzik, hogy óriási kő esett le a szívükről. A Főpap tönkretette egy rend ruháját és úgy hagyja, hogy a cafatok győzelmes csata diadaljeleiként lobogjanak. Nem tudja, hogy még aznap szét fog hasadni egy értékesebb lepel, mint az, amelyet visel, és nem jut eszébe, hogy félelmetesen szimbolikus kézmozdulata egy más ítéletnek az elismerése. A papság, amelynek ő a feje, érvénytelen és megszűnt örökre. Utódai merő árnyékok lesznek, hamis és törvénytelen papok, és néhány év múlva a zsidó szentély pompás márvány- és terméskő-ruháját is megszaggatja majd a rómaiak dühe.

A befödözött arc

Miután a halálos ítélettel befejeződött az Uraktól előadott tragikus komédia, kezdődik az Alantások boszorkányszombatja.

Miközben a főbbek visszavonulnak azon tanácskozni, hogy miképpen csikarják ki a Helytartó jóváhagyását és miképpen hajtsák végre az ítéletet még aznap, Jézust odadobták a palotában lődörgő csöcselék martalékaúl, mint ahogy a megölt állat beleit odavetik a csürhének, amely résztvett a vadászon. A Templom hulladékaiból élő

éhenkórászoknak is joguk van, mintegy borraivaló gyanánt, némi szórakozásra. Az emberben lakozó vadállat, ha biztos a büntetlenség felől, nem ismer pompásabb mulatságot mint: kitombolni magát a védtelennel szemben, különösképpen jó kedvvel, ha ez a védtelen ártatlan is. A mindnyájunkban megjuhászodott, de alapjában meg nem szelídített állati természet mindenestül kitör, szemtelenül és fogcsikorgatva; az arc pofává nyúlik, a fogak agyarakká válnak, a kezek karmoknak tűnnek, hiszen valójában úgyis azok; és a hang immár nem tagolt harmóniában tör elő, hanem ordítás és üvöltés gyanánt. Ha egyetlen csepp vér felpiroslik, mindnyájan fel akarják habzsolni; nincs mámorítóbb ital a vérnél, és mennyivel edzőbb a bornál és mennyivel szebb látvány ez a skarlát vörösség Pilátus vizénél!

De a nekivadult tigrissenvedély szívesen választja a tréfa formáit; a tigrisek is játszadoznak, a gyermekek is tigriskednek, már amennyire gyöngé erejük engedi. A rabtartók, miközben arra várnak, hogy az idegen megadja az engedélyt testvéreik legártatlanabbikának kivégzésére, mulatságos kóstolót akarnak rendezni a Halálraítéltnek a kínszenvedésből. Szórakoznak. Szabad tréfálniuk Királyukkal, mulatniok Istenükön. Elvégre is megszolgáltak érte. Egész éjjel virrasztottak, — és hideg volt az éjjel — aztán a vonulás fel az Olajfák hegyére, a félelem, hogy ellenállásra találunk, ez a nem is egészen alaptalan félelem, hiszen egyikük otthagya a fülét, aztán a reggelig tartó várakozás: mindez rendkívüli fáradtság, éppen ezekben az ünnepnapokban, mikor a Város és a Templom hemzseg az idegenektől és mindenkinek bőven jut keresetre alkalom.

De nem tudják, hol kezdjék. Meg van kötözve, barátai elszállingóztak, de ez az ember olyan te-

kintettel néz rájuk, amilyenel még nem találkoztak eddig a pillanatig, szilárd tekintettel, amely mintha elnézne a dolgok felett és mégis belsejükben fürkészhet, mint a tűző nap sugara, ez a megköztözött, kimerült ember, akinek az arcán friss izzadság domborítja ki a megalvadt vércseppeket, ez a semmi-ember, ez a pártfogók és védelmezők nélküli vidéki, akit halálra ítélte a zsidó nép legmagasabb és legszentebb törvényszéke, ez az emberformájú rongy, amely a rabszolgák és latrok keresztjére van kárhóztatva, a hatalmasoknak ez a bolondja, akit a hatalmasok odadobtak csatlósaiknak farsangi paprikajancsiként, ez az ember, aki nem beszél, nem sóhajtozik, nem sír, csak néz rájuk, mintha szánná őket, ahogy csak az atya nézheti beteg gyermekét, ahogyan a barát nézi lázban vergődő barátját, ez az ember, aki mindenkinek csúfja, aljas lelkükben valami titokzatos tiszteletet ébreszt.

De az Írástudók vagy a Vének egyike példát adott és miközben elment Jézus előtt, arcuköpte. Ez, aki nagyon vigyázott rituális tisztaságára, nem akarta beszennyezni megmosott kezeit, amelyek készen várták a Húsvétét, azzal, hogy hozzáér Isten ellenségéhez, akit már tisztátalanak lehetett tartani, mint valami hullát, hiszen olyan közel volt a halálhoz. De itt a nyál: mi a nyál? A test váladéka, a folyékony alakban megtestesült megvetés.

És a reggel szűz napjában és isteni raboskodásában felsugárzó arcán, a Nap fényében és a Szeretet fényében átszellemült arcán, Krisztusnak Aranyszín Arcán, a Zsidók köpései eltakarják a Kínszenvedés első vércsöppeit.

De a szolgák és fogdmegek csürhéje nem elégszik meg a köpködéssel, és nem fél, hogy beszenyyezze kezeit. A főemberek példaadása legyőzte az

Elítélt testvéri és fájdalmas tekintetének igézetét is. A mellette álló poroszlók arcul verik; azok, akik nem tudnak arcába találni, öklözik és meg-rugdossák, és a szavak, amelyek előtörnek ezeknek az eszeveszett vadállatoknak a szájából, kegyetlenebb sebeket vágnak, mint az ütések.

Arca, amely fehér volt, mint a túskebokor virága, és tündöklő, mint a nap aranya, a megkorbácsoltak ibolyaszín sápadtságába sötétül. Szép, nemes teste, amelyet az ütések meg-megtaszítanak, ideoda inog a hullámzó tömeg közepette. Azokhoz, akik arcába okádják undorító lelkük borzalmas üledékét, Jézus egy szót sem szól. A poroszlónak, aki Hanan jelenlétében arculütötte, felelt, és arra kérte, hogy cáfolja meg, ha tévedett: ezeknek a veszett bitangoknak nincs semmi mondanivalója. Egyiküknek azonban, aki szellemesebb vagy gyerekesebb a többinél, ötlete támad: fog valami piszkos rongyot és befödi vele a vérző és összevert arcot és hátul csomóba köti. És azután elbömböli magát:

— Játsszunk szembekötősdit. Ez azzal dicsekszik, hogy próféta; hadd lássuk, el tudja-e találni, hogy ki veri.

Az arca be van fődözve. Vájjon ennek a bitangnak a cselekedetében valami öntudatlan kegyelet nyilvánult-e meg, hogy megkímélje őt elvadult testvéreinek legalább a látásától. Vagy ez a szerető és fájdalmas tekintet csakugyan olyan elviselhetetlen?

A játékos hóhérok körbeállnak és most egyik a másik után megrántja ruhája csücskét, ökölcspást mér a vállára, hátbadöfi, bottal végigvág a fején.

— Ó Krisztus, találd el: kicsoda az, aki megütött téged?

Miért nem felel? Nem jósolta-e meg a Temp-

lom pusztulását, a háborúkat és a földrengéseket, az Emberfiának eljövételét az ég felhőin és más egyéb badarságokat? És hogy-hogy nem tud kitalálni egy-egy könnyű nevet, egy-egy mellette álló személyt! Ugyan micsoda próféta ez? Talán hirtelen elvesztette prófétai erejét, vagy talán nem volt meg benne soha? Azoknak a szegény galileai éhenkórászoknak meg tudta magyarázni történeteit, de itt Jeruzsálemben vagyunk ám, amely ért a prófétákhoz és ha letérnek az egyenes útról, megöli őket. »És sok egyebet káromolva mondának ellene« — beszéli Lukács.

De Kaifásnak és a többieknek sietős a dolguk és úgy vélik, hogy a szolgálhad már eleget szórakozott. A hamis Királyt el kell vinni Pilátus elé, hogy jóváhagyja az ítéletet: a Sinedrion ítélkezhet, de mióta Júdea a Rómaiak uralma alatt van, sajnos, nincs meg a pallosjoga. És a papi fejedelmek, az írástudók és a vének, nyomukban a poroszlókkal, akik Jézust kötélen vonszolják, és az ordító csürhével, amely egyre dagad az ucca során, megindulnak a Helytartó palotája felé.

Pontius Pilátus

Pontius Pilátus, akiről Júdeába érkezése előtt nem tudnak a történetírók, 26 óta Tiberius Caesar Helytartója volt. Ha Pilátus a Pileatus szóból származik, feltételezhetjük, hogy felszabadított rabszolga volt, vagy felszabadított rabszolgák leszármazottja, mert a pileus volt a felszabadult rabszolgák kalapja.

Még csak néhány éve volt ott lenn, de ez elég volt arra, hogy alattvalóinak legelkeseredettebb gyűlöletét vonja magára. Igaz, hogy mindent, amit tudunk róla, Zsidóik vagy Keresztények,

vagyis nyilvánvaló ellenségei révén tudjuk, de úgy látszik, hogy végül a tulajdon urai is ráuntak, mert 36-ban Szíria kormányzója, Lucius Vitellius, Rómába parancsolta, hogy igazolja magát Tiberius előtt. A császár még Pilátusnak a fővárosba érkezése előtt meghalt, mindazonáltal egy régi hagyomány szerint Caligula Galliába száműzte, ahol azután öngyilkos lett.

A Zsidóknak ellene táplált gyűlölete abból a mélyesleges megvetésből fakadt, amelyet kezdettől fogva tanúsított e keményfejű és javíthatatlan nép iránt, amely az ő szemében, aki Róma gondolatvilágában nevelkedett, bizonyára valami mérges kígyófészeknek tűnt, piszkos és alantas fajzatnak, amely arra is alig volt érdemes, hogy a zsoldosok botütéseivel megtörjék. Képzeljünk el egy indiai angol Alkirályt, aki előfizetője a Timesnek, olvasója Stuart Millnek vagy Shawnak, akinek a könyvtárában ott van Byron és Swinburne, aki bámulja »a haladás nagyszerű eredményeit« és akinek az a sorsa, hogy igazgatnia kell egy rongyos, szofisztikus, éhes és nyughatatlan népet, örökös viaskodásban azzal a rengeteg kaszttal, mitológiával, babonával, amiket magában bizonyosan mélyseresen utál, fehér-ember-voltának, európai, brit és liberális-voltának magaslatáról. Pilátus, mint Jézushoz intézett kérdéseiből látszik, egyike volta dekadens rómaiság eme szkeptikusainak, akit megfertőzött a pirronizmus és aki esküszik Epikurosra, enciklopédistája a hellenizmusnak, aki nem hitt immár hazája isteneiben, és el sem tudta gondolni, hogy létezhetik valami igaz Isten, legkevésbé, hogy éppen itt találna rá ebben a tetves és babonás népben, e pártoskodó és féltékenykedő papság közepette, ebben a vallásban, amely az ő szemében bizonyára a szíriai és kaldeus jövendőmondások barbár zagyvalékának tűnt. Az egyetlen hit,

amely még élt benne, vagy amelyről azt képzelte, hogy él még benne, hivatalos kényszerűségből, az új római vallás volt, ez a polgári és politikai vallás, amely éppen olyan volt, mint a köztársasági, csak teljesen a császárkultusz körül kristályosodott. Első összeütközése a Zsidókkal éppen ebből a vallásból fakadt. Mikor Jeruzsálem helyőrségét kicserélte, elrendelte, hogy a katonák éjjel vonuljanak be a városba és ne vegyék le hadijeleikről a Császár ezüstsobrai. Reggel aztán, amint a Zsidók összeverődtek, nagy volt a megbotránkozás és a zűrzavar: most első ízben történt, hogy a rómaiak mellőzték azt a külsőleges tiszteletet, amit mindeddig megadtak palesztinai alattvalóik vallásának. Az istenített Császár szobrai, amelyeket a Templom mellett állítottak fel, az ő szemükben megannyi pogány kihívás volt, a pusztulás utálatosságának kezdete. Az egész ország felkavarodott: küldöttséget indítottak Caesareába, hogy Pilátus vétesse be a szobrokat. Pilátus megtagadta a kérést; öt napon keresztül éjjel-nappal ott istenkedtek mellette, hogy meglágyítsák. Végre is a Helytartó, hogy megszabaduljon ettől a bosszúságtól, összehívta őket az amfiteátrumba és meglepetésszerűen kivont kardos katonákkal vétette körül és kijelentette, hogy egyetlenegy sem menekül meg épségben, ha nem hagyják abba. De a Zsidók, ahelyett, hogy kegyelmet kértek volna, odatartották nyakukat a kardok elé, és Pilátus, ennek a hősiecs makacsságnak a hatása alatt, elrendelte, hogy a jelvényeket vigyék vissza Caesareába.

Azonban ez a kegyesség nem csökkentette a Zsidók gyűlöletét az új Helytartó iránt és Pilátusban is csak nőtt a megvetés és a bosszúvágy. Kevés-sel ezután Heródes palotájába — amelyben jeruzsálemi tartózkodása alatt megszállni szokott — a császárnak szentelt fogadalmi táblácskákat állít-

tátott fel. De a papok megtudták és a nép újra megrökönyödött és feldühödött. Könyörögtek neki, hogy azonnal vitesse ki a bálványimádásnak ezeket a jeleit, megfenyegették, hogy a császárhoz folyamodnak és föltárják előtte mindazt az erőszakoskodást és kegyetlenkedést, amit kezdettől fogva eddig a napig elkövetett. Pilátus most sem hajolt meg. A Zsidók Tiberiushoz fellebbeztek, aki azt felelte, hogy a táblácskákat vissza kell vinni Caesareába.

Pilátus két ízben alul maradt, de harmadszorra sikerült felülkerekednie. Olyan ember léte, aki a fürdők és vízvezetékek városából jött, amely tudvalevőleg szerette a tisztálkodást, észrevette, hogy Jeruzsálemben hiányzik a víz, és az a gondolata támadt, hogy hatalmas medencét és néhány mérföldnyi vízvezetékét építtet. Azonban a munka költséges volt és kifizetésére azt a tekintélyes összeget használta fel, amelyet a Templom kincstárából harácsolt. A kincstár dús volt, — mert a birodalomban szétszórt zsidók mind odahordták adományaikat vagy odaküldtek messze földről is, ha nem tudtak személyesen odajutni — azonban a papok szentségtörést ordítottak, és a nép, amelyet fölizzgattak, mozgolódni kezdett, úgyhogy mikor Pilátus a Húsvét ünnepére Jeruzsálembé ért, ezer meg ezer ember kavargott zajongva palotája körül. Ezúttal azonban nagy csapat katonát küldött álöltözetben a tömeg közé és ezek, adott pillanatban, nekiláttak és végigverték a legdühösebbeket, úgyhogy hamarosan valamennyien elmenekültek és Pilátus nyugodtan elkészíttethette a vizet a medencében, amelyet a zsidók pénzével fizetett ki, és hozzáfoghatott százféle mosakodásaihoz.

Ez az összetűzés még csak nemrégén történt, midőn ugyanazok a papi fejedelmek, akik három ízben feltámadtak tekintélye ellen, ugyanazok, akik

megkísérelték kieszközölni az ő letételét, ugyanazok, akik szívósan gyűlöltek, — gyűlöltek mint rómaid, mint az idegen uralom és rabszolgaságuk szimbólumát és még jobban gyűlöltek személy szerint, mint Pontius Pilátust, mint kultuszuk ellenségét és pénzük elrablóját — midőn ezek a főpapok kénytelenek voltak hozzá folyamodni, hogy kielégíthessék egy másik gyűlölségüket, amely ebben a pillanatban sokkal jobban elhatalmasodott fertőzött szíveikben. Kemény kényszerűség volt ez, azonban nem tudták elkerülni, mert a halálos ítéleteket csak akkor lehetett végrehajtani, ha a császár képviselője megerősítette őket.

Ezen a pénteki hajnalon Pontius Pilátus, tógájába burkolódzva, még álmosan és ásítózva várta őket Heródes palotájában, és dühös volt ezekre a kiállhatatlan ordítóokra, akiknek a fészkelődése miatt kénytelen volt a szokottnál korábban felkelni.

Mi az igazság?

A vádlók és poroszlók hordája végre valahára felbukkant a Praetorium előtti téren. De megálltak odakinn, nehogy olyan házba lépjenek, amelyben kovász van és kovásszal készült kenyér, és beszennyezzék magukat egész napra és ne ehessek a Húsvétét. Az ártatlannak vére nem szennyez be, de a kovász igen.

Pilátus figyelmes lett rájuk, kiment a küszöbre és mogorva tekintettel megkérdezte:

— Micsoda vádat hoztok fel ez ember ellent

Azok, akik most előtte állnak, ellenségei, és ez az ember, amint látszik, az ő ellenségük, és Pilátus ösztönszerűn a pártjára állott. Nem mintha vele érzett volna — vájjon nem zsidó-e és éppen ezért nem épp olyan sajnálatraméltó-e, mint a többiek!

— hanem azért, mert ha esetleg: ártatlan, bizony-
nem járul hozzá ez undorító tetűfészek szeszélyé-
nek a teljesítéséhez.

Kaifás, mintha sebet kapott volna, rögtön visz-
szavág:

—Ha ez nem volna gonosztevő, nem adtuk
volna őt kezédbe.

Ekkor Pilátus, aki nem akarja idejét vallási
viszálykodással vesztegetni, és nem gondolja, hogy
főbenjáró bűnről van szó, szárazan így felel:

—Vegyétek át ti őt és törvényetek szerint
ítéljétek meg.

Már ezekből a szavakból kiütközik, hogy sze-
retné megmenteni ezt az embert, de úgy, hogy ne
kelljen tüntetően állást foglalni mellette. De a
Helytartó engedékenysége, amely Kaifást és a
hozzátartozókat más esetekben örömmel töltötte
volna el, ezúttal savanyú-szőlő, mert a Sinedrion
csak enyhe büntetéseket szabhat ki, holott ők ma a
legeslegsúlyosabbat akarják és éppen ezért nem
nélkülözhetik a Római kart.

—Jól tudod, — vágják vissza — hogy nekünk
senkit sem szabad megölni.

Pilátus egyszerre megérti, hogy milyen ítéletet
mondtak annak a szerencsétlennek a fejére, aki ott
áll előtte, és szeretné tudni, mi a bűne: Mert az,
amit ezek a feldühödt szenteskedők a legszigorúbb
büntetésre méltónak tartanak, Római ember sze-
mében esetleg csak bocsánandó bűn. A Templom
rókái el voltak készülve erre a nehézségre, mielőtt
munkához láttak volna. Jól tudták, hogy Pilátus
nem tesz kedvükre, ha azt mondják neki, hogy ez
lábbal tapossa apáik vallását és Isten Országát
hirdeti. Hazudni fognak tehát. Aki valami gyalá-
zatosságot akar elkövetni, annál nem sokat nyom
a latban, hogy még néhány belőle következő és alá-
rendelt jelentőségű gyalázatossággal toldja meg.

Pilátust csak a tulajdon fegyvereivel lehet legyőzni, úgy, ha Kóma és a császár iránti hűségére és hivatali kötelességeire hivatkoznak. Már elhatározták, hogy a vádnak politikai színezetet adnak. Ha azt mondják neki, hogy Jézus hamis Messiás, Pilátus mosolyogni fog; de ha azt állítják, hogy pártütő, izgató, aki Róma ellen lázítja a népet, kénytelen lesz kivégeztetni.

—Úgy találtuk, hogy ez felforgatja nemzetünket és megtiltja adót adni a Császárnak és magát Krisztusnak, a Zsidók Királyának mondja. Fölláztítja a népet, tanítván egész Júdeában; Galileában kezdte és egészen idáig érkezett.

Ahány szó, annyi hazugság. Jézus azt parancsolta, hogy meg kell adni a Császárnak, ami a császáré; nem törődik a Rómaiakkal; Krisztusnak mondja magát, de nem abban a durva és politikai értelemben, mint a Zsidó Királyok, és végül nem lázítja a népet, hanem egy szerencsétlen és elállatiasodott népből meg akarja alkotni a Szentek boldog Országát. Ezek a vádak csak növelik Pilátus gyanúját, bár az ő szemében is súlyosak, ha ugyan igazak. Elképzelhető-e, hogy ezek az áruló vipe-rák, akik utálják Rómát és őt és több ízben megkísérelték már kiemelni hivatalából és egyébről sem ábrándoznak, mint hogy kikergessék pogány és idegen uraikat, hogy ezeket hirtelen olyan nagy buzgalom fogta el, hogy beállanak egy tulajdon nemzetükbeli lázadó följelentőinek?

Pilátust nem győzték meg és személyesen akart megbizonyosodni, úgy, hogy négyszemközt kikérdezi a vádlottat. Visszamegy a Praetoriumba és maga elé vezetteti Jézust. Mellőzi az apróbb vádakát és rögtön a lényegre tér:

—Te vagy a Zsidók Királya?

De Jézus nem felel. Hogyan is értethetné meg ezzel a rómaival, aki nem ismeri Isten ígéreteit,

akit gyilkosai hamisan tájékoztattak, ezzel a pirronista Istentagadóval, akinek egész vallása egy élő ember mesterségesen összetákolt és démoni kultuszává zsugorodik, — és micsoda ember ez! Tiberius! — hogyan magyarázhatná meg ennek a felszabadult rabszolgának, akit törvénytudósok és rétorok neveltek Rómában, amaz idők legbűzlhöttebb szemétdombján, hogyan magyarázhatná meg, hogy milyen értelemben mondhatja ő magát egy még meg nem alapított Ország, egy egészen szellemi Ország királyának, aki meg fog semmisíteni minden emberi Országot?

Jézus olvas Pilátus lelke mélyén és nem felel neki, mint ahogy nem felelt első ízben Hanannak és Kaifásnak. A Helytartónak sehogy sem fér a fejébe annak az embernek hallgatása, aki már-már a halál torkában van:

— Nem hallod-e, mennyi vádat emelnek ellened?

Jézus azonban egyre csak hallgat. Pilátus, aki semmi áron sem akarja, hogy azok, akik gyűlölik őt is és ezt az embert is, fölébe kerekedjenek, nem tágít, abban a reményben, hogy mégis csak kicsikar belőle egy nem-et, amely módot ad neki arra, hogy szabadon bocsássa.

— Te vagy-e tehát a Zsidók Királya?

Ha Jézus tagadná, önmagát hazudtolná meg; hiszen már Tanítványainak é« Bíráinak megvallotta, hogy ő a Krisztus; nem akar hazugság árán menekülni. Hogy jobban kifürkéssze a Római eszejárását, szokása szerint kérdéssel felel:

— Magadtól mondod-e ezt, vagy mások mondták neked énfelőlem?

Pilátus szinte megsértődik:

— Vájjon zsidó vagyok-e én? A te nemzedet és a főpapok adtak téged kezembe. Mit míveltél? Valóban te vagy-e a zsidók királya?

Pilátus felelete az előbbi haragos ráförmedés-eel ellentétben engesztelékeny. Kinek nézel engem? Nem tudod, hogy római vagyok és nem hiszek abban, amiben ellenségeid hisznek? A papok vádolnak, nem én; azonban kénytelenek kezeimbe adni téged; az életed tőlem függ; mondd, hogy nem igaz az, amit ők állítanak és szabad vagy. Jézus nem akar megmenekülni a haláltól, mindazonáltal rászánja magát arra a kísérletre, hogy felvilágosítja ezt a pogányt. Az Atya mindent megtehet: miért ne lehetne Pilátus az utolsó, akit ez a halálraszánt megtérít?

—Az én királyi hatalmam, mondja, nem e világból való. Ha e világból volna országom, az én szolgálaim harcra kelnének, hogy kézbe ne adassam a Zsidóknak. Most azonban országom nem innét való.

Tiberius szolgája nem érti. Az »innét« és az »odaát« közti különbség nem világos előtte. Odaát vannak, ha csakugyan vannak, az emberek áldástosztó vagy ellenséges Istenségei; a Hadesben vannak a halottak árnyai, ha ugyan marad valami belőlünk, miután a testet elemésztette a tűz vagy a férgek; az egyetlen igazi valóság az, ami »innét« van, a nagy föld, minden birodalmaival. És újra kérdezi:

—Tehát király vagy-e te?

Semmi értelme sincs tovább is tagadni. Amit a többieknek kijelentett, azt el fogja mondani ennek a vaknak is:

—Te mondod, hogy én király vagyok. Én arra születtem és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról. Minden, aki az igazságból vagyon, hallgatja az én szómat.

Ekkor Pilátus megunva ezt a dolgot, ami neki émelyítő titokzatoskodásnak tűnt, a híres felkiáltással felel:

— Mi az igazság?

Meg sem várja a feleletét, felkel, hogy távozzék. A római szkeptikus, aki talán sokszor vett részt a filozófusok végtelen vitáiban és akiben e rengeteg zűrzavaros szörszálhasogatás és szofisztikus csűrés-csavarás hallatára az a meggyőződés érlelődött meg, hogy igazság nincs, és ha van is, az emberek nem ismerhetik meg, egyetlen pillanatig sem ringatja magát abban a reményben, hogy az igazságot ettől a jelentéktelen zsidótól hallhatja meg, aki gonosztevéként áll előtte. Pilátusnak, életének ezen az egyetlenegy napján, az a sors jutott osztályrészéül, hogy láthatta az Igazság arcát, a megtestesült legmagasztosabb Igazságot, és nem tudta felismerni. Az élő Igazság, az Igazság, amely feltámaszthatná és új emberré faraghatná, ott áll előtte, emberi testbe, egyszerű ruhákba öltözöten, összevert arccal, összekötözött kezekkel. De elbizakodottságában mégsem ismeri fel, hogy milyen természetfölötti szerencse jutott osztályrészéül, olyan szerencse, amelyet halála után millió és millió ember fog irigyelni tőle. Ha valaki azt mondta volna neki, hogy csupán e találkozás révén, csupán ama félelmetes szerencse révén, hogy beszélt Jézussal és hogy ő juttatta a keresztre, hogy az ő különben gyalázatos és átkozott neve csupán e révén lesz ismeretessé minden századok és az egész emberi nem előtt, azt bizonyára örültnek tartotta volna.

Pilátus gyáva és gyógyíthatatlan vakság vakja, azonban Krisztus, még ezen a napon, meg fog bocsátani neki is, mert a vakok mindenki másnál kevésbé tudják, hogy mit cselekszenek.

Claudia Procula

Abban a pillanatban, mikor Pilátus eltávozott, hogy kimenjen és megvigye válaszát a Zsidóknak, akik türelmetlenül és nyugtalanul morogtak a kapuknál, odalépett hozzá egy szolga, akit a felesége küldött.

— Semmi közöd neked avval az Igazzal, — üzente neki — mert sokat szenvedtem ma álomlátásban ő miatta.

A Négy Történetíró egyike sem értesít arról, hogy a Helytartó hogyan fogadta feleségének váratlan közbelépését. Az Asszonyról sem tudunk nevén kívül semmit. Nikodémus Evangéliuma szerint Claudia Proculának hívták és ha csakugyan ez volt a neve, meglehet, hogy a Rómában előkelő és hatalmas Claudius-nemzetségbe tartozott. Feltételezhetjük, hogy születése és összeköttetései révén magasabb társadalmi állású volt férjénél és hogy Pilátus, az egyszerű felszabadított rab-szolga, éppen neki, íz ő befolyásának köszönhette júdeai fontos hivatalát.

Claudia Proculának ez a kérése nem hagyhatta érzéketlenül Pilátust, különösen, ha szerette feleségét. És hogy csakugyan szerette, legalább annyira, amennyire ilyen természetű ember létezészerethette, azt valószínűsíti az a körülmény, hogy ő folyamodott azért, hogy feleségét magával vihesse Ázsiába; minthogy a régi Oppius-féle törvény, amelyet ugyan enyhített a Cethegus és Varró konzulok idejéből származó szenátushatározat, megtiltotta a prokonzuloknak, hogy magukkal vigyék feleségüket, és éppen ezért Tiberius külön engedélyére volt szükség, hogy Claudia Procula követhesse Pontius Pilátust Júdeába.

A közbelépésről szóló tudósítás oly rövid, hogy indítókai titokzatosak maradnak. Máté szavai

valami álomra céloznak, amely Jézus miatt meggyőrtte az asszonyt. Valószínű, hogy egy idő óta hallott egyet-mást az új prófétáról; talán látta is azokban a napokban, és ez az ember, aki annyira különbözött minden más zsidótól, akiben nem volt semmi a közönséges demagógból vagy a szenteskedő farizeusból, túlcsigázott római képzeletében bizonyára megtetszett neki. Nem értette a Jeruzsálemben beszélt nyelvet, de a kúria valamelyik tolmácsa beszámolhatott neki Jézus néhány mondásáról, és pedig olyanról, amelyek azt a meggyőződést érelték meg benne, hogy nem lehet veszedelmes gonosztevő, aminek mondták.

Ezekben az időkben a rómaiakat és különösen a nőket kezdték vonzani a Kelet mítoszai és kultuszai, amelyek jobban kielégítették egyéni halhatatlanság utáni vágyukat, mint a régi latin vallás, amely nem volt egyéb, mint hasznossági és politikai szempontokból bemutatott áldozatok hideg üzletessége. Magában Rómában is sok patricius-hölgy beavattatta magát Mithra. Osiris és Magna Mater misztériumába és némelyek bizonyos hajlandóságot mutattak a zsidóság iránt is. Éppen Tiberius alatt kergették ki a fővárosból a Rómában tartózkodó rengeteg zsidót, mert Flavius Josephus szerint egyesek közülük becsaptak egy Fulvia nevű úriasszonyt, aki a zsidó hitre tért. És Fulvia, amint Suetonius egy megjegyzéséből kiderül, nem volt az egyetlen.

Nem lehetetlen, hogy Claudia Procula, Júdeában élén, kíváncsi volt közelebbről megismerni a férjétől igazgatott nép hitét, és mivel újdonságokra éhes volt, mint minden asszony, iparkodott megtudni, hogy miféle új tanításokat hirdet szerteszét a galileai próféta, akiről annyit beszéltek Jeruzsálemben. Annyi tény, hogy meggyőződött róla, hogy Jézus »Igaz« volt, tehát ártatlan. Amaz

éjjeli álma — szörnyű álmom lehetett, ha szenvednie kellett miatta — megerősítette ebben a meggyőződésében és nincs benne semmi csodálatos, hogy bizakodott abban a befolyásban, amellyel az asszonyok bírnak férjeik felett, még ha férjeik nem is szeretik már őket, és ezért küldötte Pilátushoz azt a könyörgő üzenetet.

Nekünk elég annyi, hogy »Igaz«-nak nevezte azt, akit a Zsidók meg akartak ölni. A kaper-naumi Századossal és a Kananeai asszonnyal együtt Claudia Procula az első pogány nő, aki hitt Jézusban és a Görög Egyház nem ok nélkül tiszteli szentjeként.

Pilátus lelkében, aki Kaifás iránti ellenséges érzülete és talán a Vádlott szavai következményeképpen már amúgy is hajlott a semlegességre vagy esetleg a megkegyelmezésre, feleségének az üzenete megerősítette ezt az első hangulatot. Claudia Procula nem mondotta: Mentsd meg, hanem: Semmi közöd neked avval. Ez volt az ő gondolata is. Pilátus, mintha csak homályosan sejtette volna, hogy milyen fontos dolog van itt készülöben, nem akarta beleártani magát ennek a titokzatos koldusnak a halálába, aki Királynak mutatta magát. Rögtön megmondotta, hogy ítéljenek csak ők fölötte, de nem akartak. Ekkor az az ötlete támadt, hogy más módon bújjon ki e kötelezettség alól. Visszamegy Jézushoz és megkérdi, vájjon galileai-e,

Pilátus meg van mentve. Jézus nem az ő, hanem Heródes Antipas hatáskörébe tartozik. Ez ezekben a napokban véletlenül Jeruzsálemben volt, szokása szerint a Húsvétra jött. A Helytartó törvényes egéruat talált, hogy megtegye felesége kedvét és hogy kibújjon ebből a kellemetlen csávából. Sőt mi több, a Zsidóknak is kedvükben jár, ha átengedi egyiküknek a végleges ítélezést és egyúttal borsot tör a Tetrarcha orra alá, akit egész

szívéből gyűlöl, mert azzal gyanúsítja, még pedig alaposan, hogy kémkedik ellene Tiberius számára. És haladéktalanul megparancsolja katonáinak, hogy vezessék Jézust Antipas elé.

A fehér palást

A harmadik bíró, aki elé Jézust vezették, a véreskezű Nagy Heródesnek öt felesége valamelyikétől született fia volt. Apjára ütött, mert gonoszul bánt testvéreivel épúgy, mint apja a fiaival. Mikor testvére, tulajdon édestestvére, Archelaus, ellen alattvalói vádat emeltek, minden követ megmozgatott, hogy száműzesse; másik testvérétől, Heródestől, elrabolta a feleségét. Tizenhét éves korában kezdett uralkodni Galilea és Perea Tetrarchájaként, hogy behízelegje magát Tiberius kegyeibe, felajánlkozott neki, hogy titokban besúgja majd testvéreinek és a júdeai római hivatalnokoknak tetteit és szavait. Egyszer Rómába utaztában beleszeretett Heródiásba, aki unokahúga és egyúttal sógornője volt, mert leánya volt testvérének, Aristobulosnak, és felesége volt testvérének, Heródesnek, és nem riadt vissza a kettős vérfertőzéstől, hanem rávette a házasságtörő asszonyt, hogy leányával, Saloméval együtt hozzá csatlakozzék. Első felesége, Aretasnak, a Nabateusok királyának leánya visszament atyjához, aki háborút indított Antipas ellen és leverte.

Ez az időben történt, mikor Keresztelő Jánosnak híre ment a nép között. A Próféta elítélőn nyilatkozott a két házasságtörő ellen és ez elegendő volt arra, hogy Heródiás rávegye új férjét, hogy fogassa el és zárassa be a Machairon-erődbe. Köztudomású, hogy a gyalázatos Tetrarchától, akit felgerjesztett a bimbózó Salome buja tánca és

akinek talán újabb vérfertőzésen járt az esze, hogyan csikarták ki, hogy a Tűz Prófétájának fűrtös fejét aranytálon nekik ajándékozza.

De János árnyéka, még lefejeztetése után is, kínoztá, és valahányszor Jézusról és csodáiról kezdtek beszélni előtte, így szólt udvari embereihez:

—Ez Keresztelő János, ő támadott fel halottaiból.

Úgy látszik, hogy szemmel tartotta az új prófétát és hogy bizonyos ideig arra gondolt, hogy vele is megteszi ugyanazt a tréfát, amit megtett Előfutárjával. Azonban komolyabb megfontolás után, akár politikából, akár babonaságból, elhatározta, hogy prófétákkal többé nem húz ujjat és legokosabbnak látta, ha Jézust arra kényszeríti, hogy elhagyja a Tetrarchia területét. Egy napon néhány Farizeus, minden valószínűség szerint Heródes megbízásából, ezzel ment Jézushoz:

—Menj el és távozzál innét, mert Heródes meg akar téged ölni.

—Eredjetek, és mondjátok meg annak a Róának, — felelte — hogy nekem még ma, holnap és a következő napon járnom kell, mert nem veszt el a próféta Jeruzsálemen kívül.

És most Jeruzsálemben, a halál küszöbén, megjelenik a Róka előtt. Ez az Áruló Kém, Házzasságtörő és Vérfertőző, János gyilkosa és a Próféták ellensége, éppen a legalkalmasabb arra, hogy ítéletet mondjon az Ártatlanság fölött. Jézus találóan keresztelte el: inkább róka. mint tigris, és nem olyan szemérmetlen, hogy feltolakodjék Pilátus helyére. Sőt, mint Lukács beszéli, »igen megörüle, mert sok idő óta kívánta vala őt látni, mivel sokat hallott felőle és reménylette, hogy valami jelt lát majd tőle tétetni«.

Az Idumeus és a Samarái asszony fia megégette az ujját János tüzén és úgy fogadja Jézust,

mint ahogy a vén állatszelistítő, akinek a karján ott vannak valami oroszlán harapásának a nyomai, néz egy új vadállatot, amelyet eléje hoznak megmutatni. Azonban égeti a vágy, mint minden barbár keletit, hogy valami csodát lásson és Jézust afféle kóbor csodatévőnek képzelet, aki tetszés szerint megismételhet egy-egy bűvészmutatványt Gyűlöli őt, mint ahogy gyűlölte Jánost, de gyűlöli azért is, mert fél tőle: a prófétáknak valami olyan hatalmuk van, amit nem ért, amitől azonban retteg: talán János lefejezése szerencsétlenséget hozott a fejére. Ő is kívánja Krisztus megöletését, de semmi kedve sincs cinkosul szegődni kivégzéséhez.

Mikor látta, hogy egyelőre nem várhat tőle semmi csodát, száz meg száz kérdést intézett hozzá, de Jézus egy szóval sem felelt. Megtörte hallgatását Hanan kedvéért, Kaifás kedvéért, de nem fogja megtörni ennek a koronás gazembernek a kedvéért. Hanan és Kaifás nyílt ellenségei, Pilátus vak, aki ide-oda kapkod abban a hiszemben, hogy kimenekül a csávából, de ez gyáva róka és még sértésre sem érdemes.

A papi fejedelmek és az Írástudók, attól való félelmükben, hogy János gyilkosának nem lesz bátorsága, aminthogy csakugyan nem is volt, Jézus megöléséhez, áldozatukat egészen odáig kísérték és elkeseredetten vádolták. Ezek a dühös vádaskodások és a vádlott hallgatása felszították Antipas rejtett bosszúvágyát és miután ő és katonái az isteni Hallgatagot elhalmozták szidalmakkal, hófehér palástot kerítettett vállaira és visszaküldte Pilátushoz.

Épúgy mint a Római, csak más okokból, ő is vonakodik halálra ítélni azt, akit János keresztelt meg és aki talán maga János, aki feltámadott halottaiból, hogy bosszút álljon rajta. Búcsúzól

azonban ajándékot ad neki, amivel öntudatlanul is a halálraszántnak főtulajdonságát szimbolizálja. A fehéren ragyogó palást, mint Josephus Flaviustól tudjuk, a Zsidó Királyok ruházata, és Jézus ellen ép az a vád, hogy a Zsidók Királyául akarta feltolni magát. A ravasz Antipas a gúnyos ajándékkal ki akarja csúfolni Jézus nagyra látását, de mikor ebbe a fehérségbe burkolja, ami az ártatlanság és az uralkodói méltóság jelképe, az alattomos Róka egyúttal olyan szimbolikus üzenetet juttatott Pilátushoz, amely akaratlanul is megerősítette Claudia Procula üzenetét, Kaifás vádját és Krisztus vallomását.

Veszítsd el ezt!

Pilátus arra gondolt, hogy immár lerázta magáról a kellemetlen feladatot, amelyet a nyakába akartak varrni ellenségei. Mikor azonban látta Jézust abba a fehér és királyi palástba burkolva visszatérni, megértette, hogy mindenképpen határozni kell.

Azoknak a dühe, akik annyi okból gyanúsak voltak a szemében, feleségének jószívűsége, a vádlott feleletei, Antipas vonakodása elhatározását odahajlították, hogy ne dobja oda a Zsidóknak azt az életet, amelyet követeltek. Miközben Jézust a Tetrarchához vonszolták, talán megkérdezte kíséretének valamelyik tagját az állítólagos Király bűne felől, és az adatok, ha ugyan kapott ilyeneket, megerősítették elhatározását. Jézus beszédeiben nem volt semmi, ami gyanút kelthetett volna Pilátusban; sőt volt bennük sok, ami megtetszhetett neki vagy legalább is előnyösnek látszhatott Kóma tekintélyére.

Jézus az ellenség iránti szeretetet tanította és a rómaiakat Júdeában ellenségül tekintették; bol-

dogoknak mondta a szegényeket, tehát a megadásra, nem pedig a lázadásra buzdított; azt tanácsolta, hogy adják meg a Császárnak, ami a Császáré, vagyis hogy fizessék meg az adót az Imperatornak; ellensége volt a farizeus formalizmusnak, ami oly feszültté tette a rómaiak és a meghódítottak viszonyát; nem tartotta meg a szombatot, evett a vámosokkal és a pogányokkal, és végül azt hirdette, hogy az ő országa nem e világból való, hanem egy oly metafizikai és távoli világból, hogy valóban nem veszélyeztethette Tiberiust és jövődöbéli utódját. Pilátus, ha mindezt tudta, a szkeptikusok, különösen a magukat finomérzékű politikusoknak tartó szkeptikusok szokásos felületességével, titokban megválthatta magának, hogy előnyösebb volna számára is és Róma számára is, ha minél több zsidó szegődne Jézus követőjéül, mint az, hogy lázadásra szervezkednek a Rajongók gyülekezeteiben.

Elhatározott szándéka volt tehát megmenteni Jézust, de ebbe a jóindulatába egy szemernyi szarkazmust akart vegyíteni, egy kis sértő szándékot a papi fejedelmekkel szemben, akik három ízben feltámadtak ellene és most azzal gyöttrik, hogy ő legyen a hóhéruk. És mindvégig úgy fog tenni, mintha valóban a Zsidók Királyának tartaná Jézust. íme a ti Királyotok, az a Király, akit ti, nyomorult és nyakas nép, megérdemeltek! Valami Vidéki Asztalos, Csavargó, Koldus, Bolond, aki földöntúli országokról locsog és magával cipel néhány tucat halászt és parasztot és néhány ostoba asszonyt. Nézzétek, milyen megtépázott, milyen meggyötört, hogyan összevertétek! És miért akarjátok megölni? Hát értsétek meg: nem vagytok méltók ennél méltóbb Királyra. Magam is el fogok szórakozni egy kicsit a megkínzásával, mint ahogy ti is tettétek, aztán útjára bocsátom.

És miután Jézust megint kivezettette, kiment a kapun és odaszólt a papi fejedelmeknek és a többieknek, kik előrenyújtott fejjel tolongtak ott, hogy hallják végre a döntést:

—Elém hoztátok ez embert, mint a nép hitegetőjét; és íme én ti előttetek kikérdezem őt, semmi vétséget sem találtam ez emberben azokból, amikben őt vádoljátok. De Heródes sem, mert hozzája küldöttelek titeket és íme semmi halálra méltó nem jött ki rája. Megfenyítvén tehát őt, elbocsátom.

A piacon zajongó mohó kutyák nem ezt a feleletet várták. Állati üvöltés süvöltött fel, hirtelen, tátongó torkukból:

—Veszítsd el őt!

Nagyon is enyhe büntetés lett volna a Seregek Istene és az Üzlet-Isten e veszedelmes ellensége számára a megkorbácsoltatás. Egy kicsit több kell hozzá, hogy kielégüljenek a Templom mészárosai. Vért követelni jöttek és nem bocsánatot.

—Veszítsd el őt! — üvöltötte Hanan és Kaifás és velük együtt sziszegtek a farizeus viperák, visítottak az áldozati állatok kalmárai, a szent pénzek beváltói, a szamarak bérbeadóí és a karavánok teherhordói.

—Veszítsd el őt! — üvöltöttek a hittudósi köpenyekkel ékes írástudók, a húsvéti piac kalmárai, a felsőváros korcsmárosai, a Leviták, a Templom szolgálói, az uzsorások legényei, a Papok fullajtárjai, az egész szolgálai csőcselék, amely ott a Praetorium előtt összetódult.

Amint a zúgás kissé leült, Pilátus megkérdezte:

—Mit cselekedjem tehát Jézussal, ki Krisztusnak mondatik?

A válasz egyhangú volt:

—Feszíttessék meg!

De a Helytartó ellenkezett:

— De mi gonoszt cselekedett?

Azok pedig még inkább kiáltanak:

Feszíttessék meg! Feszíttessék meg! Jézus sápadtan és nyugodtan, a gúny-köpeny fehérségében, szelíden nézi a tömeget, amely meg akarja neki adni azt, amit szívében már oly rég ideje óhajt. Értük hal meg, abban az isteni reményben, hogy halála árán őket is megváltja, és ezek rátámadnak üvöltözve, mintha menekülni akarna szívesen fogadott sorsa elől. Barátai nincsenek itt, bujkálnak valahol; egész népe át akarja szegezni testét, csak egy idegen, egy római, egy bálványimádó védelmezi az életét. Miért nem indul szánalomra ő is és miért nem dobja oda megfeszítőinek¹? Nem ötlük-e fel benne, hogy hamis szánalmával nem ér el mást, mint hogy meghosszabbítja és még keserűbbé teszi halálküzdelmét¹? Szeretett és úgy illik, hogy gyűlöljék; halottakat támasztott fel és úgy illik, hogy megöljék; üdvözíteni akar és úgy illik, hogy mindnyájan vesztére törjenek; ártatlan és úgy illik, hogy feláldoztassék a bűnösöknek.

Azonban a vasfejű Pilátus nem hajlik meg sem a Zsidók üvöltése, sem Jézus néma esdeklése előtt. Mindenáron meg akarja menteni. Nem akarja megadni magát most sem ezeknek a megvadult gazfickóknak.

Nem sikerült Antipasra hárítania a halálos ítélet kellemetlen felelősségét; nem sikerült meggyőznie ezt a vérszomjas és csökönyös népet szerencsétlen Királyának ártatlanságáról. Ezek egy kis vért akarnak látni; tombol bennük a vágy, hogy ezeken az ünnepnapokon egy keresztrefeszítés látványát élvezzék. Mégis ki fogom elégíteni őket, valami csere árán, úgy, hogy odadobom nekik egy gyilkos roncsát kárpótlásul ennek az ártatlannak testéért.

Bar Rabban

— Mondom nektek, hogy semmi okot sem találok ő benne. Szokástok pedig, hogy egyet elbocsássak nektek húsvétkor. Kit akartok tehát, hogy elbocsássak nektek: Barabbást-e vagy Jézust, ki Krisztusnak mondatik?

A nép hirtelen meglepetésében nem tudott mit felelni. Mindeddig csak *egy* névről, *egy* áldozatról volt szó, *egynek* a büntetését követelték: minden világos volt, mint ennek az áprilisközépi reggelnek égboltozata. De ez a hetyke pogány, csakhogy megmentse ezt a botránkoztatót, harcba vet egy másik nevet, ami mindent összebonyolít. Csupán megvesszőztetni akarná ahelyett, hogy keresztfeszítettné és most valami másik bűnöst szeretne a helyébe állítani annak, akit mi akarunk. Szerencsére mindig ott voltak a vének, az írástudók és a papok, akiknek igazán semmi kedvük sem volt kiereszteni a markukból Jézust és ők egy szempillantás alatt megértették mindenkivel, hogy mit kell erre felelni. Úgy, hogy midőn Pilátus másodszer kérdezte meg tőlük:

— Kit akartok, hogy nektek a kettő közül elbocsássak?

Valamennyien egyhangúlag ezt felelték:

— Bocsásd el Barabbást! Haljon meg ez!

Az az ember, akit a Helytartó vérváltságul felajánlott a keresztfeszítések kedvelőinek, nem holmi közönséges gonosztevő volt. A hagyományban általában úgy maradt meg emléke, mintha a hivatásos gonosztevők csőcselékébe tartozó útonálló lett volna. De a mellékeve — Bar Rabban, ami annyit jelent mint Rab Fia, vagy még inkább annyit, hogy a Mester Tanítványa, mert a Rabbikusok tanítványait fiaknak is nevezték — arra

figyelmeztet, hogy vagy születésénél fogva, vagy tanulmányai révén a Törvény Tudósainak kasztjába tartozott. Márk és Lukács világosan megmondják, hogy azzal vádolták, hogy valami lázadás folyamán gyilkosságot követett el, ami tehát politikai gyilkosság volt. Barabbás, akit az írástudók iskoláiban az Ország gyászolására és pogány uraik gyűlöletére neveltek, valószínűleg a Rajongók közé tartozott és valószínűleg az akkori években oly sűrűn előforduló egyik ilyen lázadás leverése után fogták el. Elképzelhető volt-e, hogy a Sadduceus- és Farizeus-testület, amely alapján véve osztozott a Rajongók érzelmeiben., még ha államérdekből titokban tartotta is ezt, vagy lelki fásultságában nem is törődött vele, elképzelhető-e, hogy belenyugodott volna ebbe a lehetetlen cserébe?

Barabbás, ámbár gyilkos volt, — sőt éppen azért, mert gyilkos volt — hazafinak, vértanúnak, az idegenek üldözöttjének számított. Jézus ellenben, ha nem is ölt meg senkit, a gyilkosságnál valami sokkal veszedelmesebb dolgot akart elkövetni; fel akarta forgatni Mózes törvényét, romba akarta dönteni a templomot. Szóval az előbbi afféle nemzeti hős volt; az utóbbi a nemzet ellensége. Lehetett itt sokat habozni a választáson?

— Bocsásd el Barabbást! Halljon meg ez!

Pontius Pilátus ezúttal sem tudta megmenteni őt, sem önmagát. Már észre kellett vennie, hogy a Zsidók fejei semmiképpen sem engedik ki karmaikból azt a testet, amelyben egyszer már otthagyták a foguk nyomát, az egyetlen testet, amely éhségüket csillapíthatja. Szükségük volt rá ezen a napon, mint a levegőre és a kenyérré. El nem mozdultak volna onnan, még enni sem mentek volna el mindaddig, míg nem látták ezt a

korcs Messiást négy szeggel erősen odaszegezve a két fatönkhöz.

Pontius Pilátus gyáva. Fél igazságtalanságot elkövetni; fél felesége kedve ellen tenni; fél ellenségeit kielégíteni, de egyúttal fél Jézust megmenteni, fél szétveretni katonáival ezt a rőfögő és szemtelen csordát és fél erélyes hatalmi ténnyel megparancsolni, hogy az ártatlan Jézust bocsásák szabadon, nem pedig a gyilkos Barabbást. Egy igazi Római, egy régi szabású, nemesvérű Római, hamarosan megnyugtatta volna ezeket a részeg követelőzőket azzal, hogy egy pillanatig sem igyekezett volna mentetni ezt a sötét rajongót; vagy pedig mingyárt elejétől fogva kijelentette volna, hogy ez az ember ártatlan és a birodalom fenséges védelme alatt áll.

Pilátus, sakkhúzásai révén, az ide-oda küldözgetés, felületes vallatások, kibúvók és félrendszerbályok, tétovázások, elhirtelenkedett és megint visszavont elhatározások, rosszul végrehajtott intézkedések révén fokról-fokra olyan helyzetbe sodródott, amelybe éppenséggel nem akart belekerülni. De hogy nem vágta el rögtön egy nemmel vagy igen-nel a kérdést, azzal csak fokozta a vezetők arcátlanságát és a nép forrongását. És most már csak két út között volt választása: vagy szégyenletesen visszavonul annyi köntörfalazás és makacskodás után, vagy vállalja annak a veszélyét, hogy zavargást támaszt, ami ezekben a napokban, amikor Júdeának szinte harmadrésze Jeruzsálemben tartózkodott, veszedelmes lázadássá fajulhatott volna.

Megriadt az üvöltözéstől, ingadozott gyáva gondolatainak hullámvásában és nincs más választása, mint még egyszer tanácsot kérni azoktól, akiknek szeretett volna és akiknek kellett volna is parancsolnia:

—Mit cselekedjem tehát Jézussal, ki Krisztusnak mondatik?

—Feszítsd meg őt! Feszíttessék meg!

—De hiszen mi gonoszt sem cselekedett.

—Feszítsd meg őt! Feszítsd meg őt!

Mit tudja ez a gyűlöletes idegen, vájjon tett-e Jézus gonoszt vagy nem? A mi hitünk szerint csaló, káromló, a nép ellensége és meg kell halnia. Még ha nem is tett semmit, akkor is meg kell halnia, mert szavai minden gatzettnél veszedelmesebbek.

—Feszítsd meg őt! Feszítsd meg őt!

—Vegyétek ti őt — kiáltja Pilátus — és feszítétek meg, mert én nem találok okot őbenne.

—Nekünk törvényünk van és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát!

Jézus hallgatása fölötte lebeg a vadállati üvöltésnek. Teste körül dúl a harc, de ő mintha észre sem venné. Az idők kezdetétől fogva tudja, hogy sorsa meg van pecsételve és hogy ez az ő napja. A küzdelem oly egyenlőtlen! Egyfelől egy Pogány, aki nem tud róla semmit és nem ért semmit, aki nem szeretetből, hanem gyűlöletből védelmezi, aki nem nyílt sisakkal, hanem ravaszkodással és fortélykodásokkal védelmezi, aki jobban fél egy lázadástól, mint egy igazságtalanságtól, aki köztözködik, de csak azért, hogy méltóságán csorba ne essék, és nem azért, mintha bizonyos volna Jézus ártatlansága felől. Másfelől egy megfenyegett papság, egy megkorbácsolt polgárság, egy nép, amely, mint minden nép, bűnre uszítható. Az eredményt akárki könnyen megjósolhatja.

Azonban Pontius Pilátus nem adja fel a játékot. Szabadon bocsátja majd Barabbást a cimborái kedvéért, de nem hagyja el Jézust, Visszatér első gondolatához: megfenyítteti. Talán majd ha

látják a kék foltokat és az ütések nyomán kiserkedt vért, beérik ezzel a részleges megkínzással és békén hagyják az Ártatlant, aki egyforma számalommal szemléli a gyáva Pásztort és a fenekedő Farkasokat.

A Helytartó megmondotta, hogy nem talál benne semmi bűnt, mégis megkorbácsoltatja. Ez az ellenmondás, ez a fél-igazságtalanság, ez a megalkuvás Pilátusra vall, de épúgy mint eddigi próbálkozásai, ez is csak sakkhúzás és vég-elemzésben sokkal nagyobb meggyaláztatás, mint a gyötrelmes halál.

A Zsidók még mindig torkuk szakadtából ordítanak:

— Feszíttessék meg!

Ő azonban visszavonul a Praetoriumba és átadja Jézust a római katonáknak, hogy megvesszőzzék.

A megkoronázott király

A zsoldos katonaság, amely a tartományokban a légiók zömét tette, csak erre várt. Mindezideig a Praetorium helyőrségének mozdulatlanul és némán kellett szemlélnie ezt a titokzatos gyarmati lázongást, amelyből csak azt az egyet értették meg: hogy a parancsnokuk nem éppen a legfényesebben játszotta szerepét. Egy kicsit elmulattak ennek a zsidó csürhe fintorainak, hadonázásainak és handabandázásainak láttára, és észrevették, hogy a Helytartó elborultan és zavarodottan kapkodott ide-oda anélkül, hogy megtalálta volna a módját, hogyan evickéljen ki ebből a kora reggeli bonyodalomból. Úgy néztek rá, mint ahogy a kutyák nézik a kapkodó vadászt, aki ide-oda forog és nem tudja lövésre határozni magát, bár a zsákmány nincs is messzire.

Most végre valahára történt valami. Számukra is megkezdődött a szórakozás. Megkorbácsolni egy Zsidónak a hátát, akit maguk a Zsidók is gyűlölnek, ez tűrhető tréfa volt, nem került sem kockázatba, sem nagy fáradságba. Csak éppen annyiba, hogy kinyújtsák a karjaikat, kifeszítsék a reggeli frissességben megmerevedett izmaikat és egy kicsit felrázzák magukat.

Miután az egész társaságot beterelték a palota udvarába, levették Jézus hátáról az Antipas-ajándékozta fehér palástot, — ez a vállalkozásuk első zsákmánya — aztán többi ruháit is. A liktorok kiválogatták a vesszőket és a legizmosabbak megvizsgálták őket. Gyakorlott emberek voltak ezek és izmos sujtásokkal és szabályszerűen értették a vesszőzés módját.

Jézus félmeztelenül, oszlophoz kötözve, hogy esetleges meghajlása ne gyengítse az ütés erejét, magában imádkozott Atyjához a katonákért, akik beleizzadtak a vesszőzésbe. Nem ő mondta-e vajjon: Szeressétek azokat, akik gyűlölnek titeket; tegyetek jót üldözőitekkel; aki megüti jobb arcotokat, tartsátok oda neki a másikat is*? Ebben a pillanatban nem tud mást cserébe adni ostorozóinak, mint azt, hogy közbenjár Istennél, hogy nyerjenek bocsánatot. Mint ő, azok is rabok és parancs alatt állanak és nem tudják, ki az, akit olyan ártatlan vidámsággal vesszőznek; néhanapján őket is megvesszőzték már, ha rossz fát tettek a tűzre és nem találnak benne semmi különöset, hogy a Helytartó, egy Fő-ember, egy Eómai ilyen módon megvesszőztet egy meghódított és alsórendű fajtabeli bűnöst.

Csak üssétek keményen, legionáriusok, hiszen valamicske ebből a vérből, amely most kezd gyöngyözni a nyílt sebekből, érettetek is hullott. Ez az első vér, amelyet az emberek az Ember Fiából ki-

sajtolnak: a Vacsorán vére a bor színe alatt jelent meg, az Olajfák Hegyén a vér, amely az izzadsággal együtt csepegett, valami teljesen szellemi és benső gyötrődés révén fakadt. De ma, végre, emberkezek fakasztják ki ezt a vért Krisztus ereiből; a hatalmasok és gazdagok szolgálataiban álló katonák bütykös kezei, az ostorozok kezei, amelyek arra várnak, hogy felváltsák őket azok a kezek, amelyek az áldozatot a kereszthez szegezik. Ez a kékfoltos, megdagadt, vérző hát kész odasimulni a keresztfára; így megtépetten és megnyúzottan jobban fogja égetni, mikor majd kifeszítik a nagyjából összetákoltt oszlopokra. Most abba hagyhatjátok; a gyáva idegen udvara is vérben ázik. A kapus, ma is úgy mint máskor, le fogja mosni ezeket a foltokat, de kivirágzanak majd még a kézmosás után is, Pontius Pilátus fehér tenyerein.

Szabályszerűen rámérték az előírt ütések, azonban a legionáriusok, most, hogy belekóstoltak, nem akarják, hogy széles jókedvük egyszerre elpárologjon. Mindeddig csak a rájuk parancsolt kötelességüket teljesítették; most a maguk módja szerint akarnak szórakozni. Ez itt, mint azok az üvöltözők ott a piacon mondják, királynak hengegi magát. Tegyük a kedvére a bolondnak, legalább így feldühösítjük azokat is, akik nem akarják királyi méltóságát elismerni.

Az egyik katona lekanyarítja vörös köpenyét — a legionáriusok bíbor chlamysát — és rádobja a vértől pirosuló vállakra; egy másik felfedez egy csomó száraz tüskés vesszőt, ami azért hever ott, hogy este majd meggyújtsák vele a testőrség fűtőző paraszát, néhányat koszorúformára összefon és a fejére övezi; egy harmadik nádszálat kér valami rabszolgától és erővel odadugja jobbkezé-Bek ujjai közé, aztán pedig röhögve székre kény-

szerítik. Egyenként elmennek előtte, esetlenül tétet hajtanak és fel-felkiáltanak:

—Üdvözlégy, Zsidók Királya!

De nem valamennyien elégszenek meg ezzel a fura hódolattal. Egyik-másik ütést mér az arcába, amelyen még ott van Kaifás szolgáinak az ujjanyoma; mások szemén köpik; egyikük, aki szellemesebb a többinél, kikapja kezéből a nádszálat és a fejére sújt vele, úgy, hogy a koszorú tövisei, amint jobban beleszorulnak, a homlokán köröskörül vércsepp-szegélyt fakasztanak, amely bíbor-színű, mint a köpenye.

És talán még néhány más mulatságos meglepetést is kitaláltak volna, ha a Helytartó, aki a vidám zenebonára odasietett, parancsot nem ad, hogy újra vezessék ki a megvesszőzött Királyt. A legionáriusok ezzel a tréfás átöltöztetéssel eltalálták Pilátus gúnyos szándékát. Elmosolyodott és Jézust kézenfogva kivezette a Praetorium kövezett erkélyére, megmutatta az ott tolongó Vadállatoknak és felkiáltott:

—Íme az Ember!

A kézmosás

—Íme az Ember!

És odafordítja Krisztus vállait a tátongó-üvöltő pofák felé, hogy lássák a vessző-verte kékfoltokat és a véres sávokat. Mintha ezt mondta volna:

— Nézzétek a Királyotokat, az egyetlen Királyt, akit megérdemeltek, igazi felségében, a hozzáillő pompában! Koronája szúrós tövis; bíborköpenye egy zsoldoskatona chlamysa; királyi pálcája száraz nádszál, amelyet valamely terméketlen árkotokban vágtek. Ilyen ékességeket érdemel ez a farsangi Király, akit méltatlanul tagad meg a

magatokfajta aljas nép. A vérét szomjazzátok? Íme itt a vére; nézzétek, hogyan csomósodik össze a vesszőverte sebeken és hogyan csöpög a koszorú tövisei nyomán. Ez nem sok, de talán elég lesz, hiszen ez ártatlan vér, és már az is nagy kegy, hogy ennyit is kiontottam a ti megnyugtatósokra. Most pedig takarodjatok innen, eleget ordítottatok már a fülemben!

De a Zsidók sem ezekre a szavakra, sem erre a látványra nem nyugodtak meg. Egészen más kellett nekik ahhoz, hogy békességben eltávozzanak, mint ez a megvesszőzés és ez az átöltöztetés. Pilátus azt hitte, hogy megcsúfolja őket, de eszébe juthatott volna, hogy ez nem jó alkalom a tréfálkozásra. Két ízben mesterkedett már, hogy ujjat húzzon velük és ezzel még nincs vége. Egynéhány kék folt és egy katonatréfa igazán nem elég arra, hogy érdeme szerint megbűnhődjék Isten ellensége: vannak még fák Júdeában és szegek, hogy rászeggezzék. És a rekedt hangok karban zúgják újra:

— Feszíttessék meg! Feszíttessék meg!

Pilátusnak jó későre eszébe jut, hogy olyan csávába keveredett, amelyből nem tud immár kimászni. Minden határozatának olyan makacssággal szegültek ellene, amelyet nem láthatott előre. Valami utolsó megvilágosodás sugallta neki ezeket a hatalmas szavakat:

— Íme az ember!

Maga sem tudna számot adni erről a felkiáltásról, amely lelke mélységeiből feltört. Nem veszi észre, hogy megtalálta azt az igazságot, amelyet keresett; fél igazság csak, de a legmélyebb mindazok között, amikre csak Róma és Görögország filozófusai taníthatták. Nem tudná megmondani, hogy Jézus miért valóban az Ember, az egész szenvedő és megalázott emberiség szimbóluma, amelyet fellebbvalói elárultak, mesterei megcsal-

tak és keresztibe feszítettek minden áldott nap a Királyok, akik felfalják alattvalóikat, a Gazdagok, akik könnyeket sajtolnak a szegényekből, a Papok, akiknek inkább hasukon, mint Istenen jár az eszük. Jézus a Fájdalmas Embere, akiről Izaiás jövendölt, a szálnalmas külsejű ember, akit mindenki eltaszít és mindenki megöl; végül ő az egyetlen Isten egyetlen Fia, aki embertestet öltött és le fog szállani egy napon, a hatalom és az új nap dicsőségében, a halottakat feltámasztó harsonák zúgásának közepette. De ma, Pilátus szemeiben, Pilátus ellenségeinek szemeiben nem más, mint szálnalomraméltó Ember, semmi Ember, megvesszőztetésre és átszegezésre szánt test, Ember, nem pedig az Ember, halandó, nem pedig Isten. Mire vár Pilátus az ő rejtélyes nyilatkozataival és miért nem adja már hóhér kezére?

Pilátus még most sem enged. A Hallgatag mellett a római úgy érzi, hogy soha nem tapasztalt nyomasztó levertség szállja meg. Kicsoda hát ez, akinek egy egész nép kívánja halálát, akit neki sem megmentenie, sem feláldoznia nem sikerül? Még egyszer odafordul Jézushoz:

— Mondd meg nekem, honnan való vagy te?

De Jézus nem felel.

— Nekem nem szólasz-e? Nem tudod-e, hogy hatalmam vagyon megfeszítésedre és hatalmam vagyon elbocsátásodra?

Ekkor a meggyalázott Király fölveti fejét:

— Nem volna semmi hatalmad ellenem, ha te neked onnan felülről nem adatott volna; azért annak, ki engem neked átadott, nagyobb bűne vagyon.

Kaifás és cinkosai az igazi bűnösök: a többiek csupán föluszított kutyák és engedelmes eszközök. Pilátus is csak a papi gyűlöletnek és az isteni akaratnak öntudatlan eszköze.

Azonban a Helytartó, aki ijedtében nem tud semmi új módot, hogy elvágja a nyakát szorító burkot, visszatér előbbi megállapításához:

— Íme a ti Királyotok!

A zsidókat felbőszíti az ismételt sértés és dühösen csattannak fel:

— Ha ezt elbocsátod, nem vagy a Császár barátja. Mert mindaz, ki magát királlyá teszi, ellene mond a Császárnak.

Végre valahára megtalálták a kellő érzékeny pontot, amelyen megsebesíthetik a kislelkűt. Minden római hivatalnok sorsa, bármily magas állású volt is, az időben a Császár kegyétől függött. Efféle vád, ha fortélyos ügyvédek ügyesen tálalták fel,— és az ilyenek nem hiányoztak a zsidók között, mint ahogy észre fogják venni majd később Philo emlékiratának olvasásakor — nyakát szeghette. Pilátus azonban a fenyegetés ellenére is szemükbe kiáltja az utolsó és a legostobább kérdést:

— A ti Királytokat feszítsem-e meg?

A Papi fejedelmek, mikor látták, hogy már-már kezükben van a győzelem, utolsó hazugságul rávágták:

— Nincs királyunk, hanem csak Császárunk!

És a nép vezetőinek hazugságát őszinte kiáltással kíséri:

— Halál reá! Halál! Feszítsd meg őt!

Pilátus megadja magát. Nehogy lázadást támasszon, amely esetleg egész Júdeát lángba boríthatja, engednie kell. Lelkiismeretét nyugodtnak érzi: minden követ megmozgatott, hogy megmentse ezt az embert, aki nem akar megmenekülni.

Megpróbálta megmenteni úgy, hogy magukra a Sinedrion tagjaira akarta hárítani az ítéletmondást, mivel ők nem mondhatnak halálos ítéletet; megpróbálta megmenteni úgy, hogy átküldte Heródeshez: megpróbálta azzal az állítással, hogy

nem talált benne semmi bűnt; megpróbálta megmenteni azzal az ajánlattal, hogy Bar Rabbant helyett szabadon bocsátja; megpróbálta megmenteni úgy, hogy megkorbácsoltatta, abban a reményben, hogy ez a megalázó büntetés elég lesz az indulatok lecsillapítására; megpróbálta megmenteni úgy, hogy mindenáron a száanalomnak egy szikráját akarta kicsiholni ezekből a kérges szívekből. De minden igyekezete csődöt mondott és ő igazán nem akarhatja, hogy a makacs próféta miatt az egész tartomány fellázadjon. És anuál kevésbé akarhatja, hogy ez ember miatt bevádolják Tiberiusnál és ez megfossa őt hivatalától.

Pilátus ártatlannak érzi magát ez ártatlan vértől. És hogy ártatlanságáról valamennyinek látható és emlékébe idézhető fogalma legyen, vizes-tálat hozat és mindenki szeme láttára megmossa kezeit, ezekkel a szavakkal:

—Én ártatlan vagyok ezen igaznak vértől; ti lássátok!

És az egész nép rázúgta:

—Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon.

Ekkor megparancsolta, hogy bocsássák szabadon Bar Rabbant és átadta az Igazat a katonának, hogy megfeszítsék.

De a kezeire folyó víz nem elegendő arra, hogy tisztára mossa. Kezei véresek maradtak mind a mai napig és vértől vöröslenek majd mindörökké. Hatalma volt megmenteni azt az embert, de nem akarta. Köpönyegforgatásai, a szkepticizmus iróniájától megfertőzött lelke gyávaságának annyi-féle megnyilvánulásai juttatták Jézust a Kópönyák hegyére. Ha csakugyan bűnösnek tartotta volna és ezért egyezett volna bele megölésébe, nem lett volna ilyen hitvány. De ő tudja, hogy Jézusban nincs bűn, hogy Jézus Igaz, amint Claudia Procula

mondotta neki és amint ő maga is hangoztatta. Egy Hatalmas, aki csak azért, mert fél, hogy különben kárát vallja, meggyilkoltat egy Igazat, éppen ő, akinek az volt a feladata, hogy védelmezze az Igazakat a Gyilkosok ellen, nem érdemel mentséget. De hiszen én, mondja Pilátus, mindent megtettem, ami hatalmamban volt, hogy kiragadjam őt a Gonoszok kezeiből. Nem igaz. Sok utat-módot megpróbált, nem választotta az egyetlen, amelyen szándékát megvalósíthatta volna. Nem ajánlotta fel önmagát, nem áldozta fel önmagát, nem akarta kockáztatni méltóságát és szerencsáját. A Zsidók gyűlölik Jézust, de másrészt épúgy gyűlölik Pilátust, aki annyiféleképpen meggyötörte és kigúnyolta őket. Ahelyett hogy Jézusért cserébe a lázadó Bar Rabbant ajánlotta volna fel, fel kellett volna ajánlania önmagát, Pontius Pilátust, Júdea Helytartóját, és a nép talán belement volna a cserébe. Semmi más áldozat nem csillapíthatta le a Zsidók dühét, csak ő. Nem kellett meghalnia. Elég lett volna kikényszeríteni belőlük, hogy feljentsék a Császárnál, mint a Császár ellenségét. Tiberius megfosztotta volna a hivatalától és talán száműzte volna, de magával vitte volna a száműzetésbe és a kegyvesztettségbe az ártatlanság boldog vigaszát. Annál inkább, mivel ez a sors, melynek a réme most azt sugallja neki, hogy Jézust engesztelő koncul odadobja ellenségei kezébe, néhány éven belül úgylis eléri. A Zsidók és a Szamariánusok bevádolják majd; Szíria kormányzója megfosztja méltóságától és Caligula Gallia területére száműzi. De a számkivetésbe elkíséri majd a nagy Hallgatag árnya, akit beleegyezésével gyilkoltak meg. Hiába építtette Jeruzsálemben a szép vízmedencét; hiába mosdott meg a tömeg szemeláttára ebben a vízben. Ez a víz zsidó víz, zavaros és fertőzött víz, olyan víz, amely nem mossa le a

szennyet. Semmiféle víz nem tudja majd lemosni kezeiről azokat a foltokat, amelyeket Krisztus isteni vére hagyott rajtuk.

A Parasceve

A nap fölfelé haladt a szűz áprilisi égen és immár közel volt útja tetőpontjához. A hazug védelmező és a dühös támadók viadala közben a reggel javarésze elmúlt és ideje volt indulni. Régi mózesi törvény szerint a kivégzettek hullái napnyugta után nem maradhattak a kivégzés helyén és az áprilisi napok nem olyan hosszúak, mint a júniusiak.

Kaifás, ámbár annyi vérszomjas szelindek támogatja, nem nyugodt mindaddig, míg a kóbor próféta lábai nem állnak meg egyszersmindenkorra, vasszegekkel odaszegezve a kereszthez. Eszébe jut az, mikor néhány nappal ezelőtt bevonult, lombok lengetése és himnuszok ujjongása közepette. A város felől nyugodt, csakhogy ebben az időben tele van vidékiekkel, akik az ország minden részéből összesereglettek, s akiknek nem ugyanazok az érdekeik és a szenvedélyeik, mint a Templom körül élő érdekeltségeknek. Különösen ezek a Galileaiak, akik idáig elkísérték, akik szerették, valami erőszakra vetemedhetnének és késeltethetnék, ha nem is akadályozhatnák meg, ennek a napnak igazi fogadalmi ünnepét.

Pilátus is siet megszabadulni ennek a kellemtelen ártatlannak a látásától; nem akar többé rágondolni; reméli, hogy ha egyszer meghal, el tudja majd felejteni ezt a tekintetet, ezeket a szavakat és mindenekfelett azt a metsző nyugtalanságot, amely annyira hasonlít a lelkiismeretfurdaláshoz. Ámbár kezeit megmosta és megtörölte, úgy érzi, hogy ez, hallgatagságában, még a halálnál

is kegyetlenebb büntetésre kárhoztatja őt; úgy tűnik neki, hogy ő maga az igazi bűnös, nem pedig ez a halálraszánt, akit megkorbácsoltatott. Hogy kifújja megvetését azok iránt, akik mindennek az okai, egyik írnokának tollbamondja a titulus, vagyis a táblácska szövegét, amelyet a kivégzendőnek nyakába akasztva kellett vinnie mindaddig, míg fel nem szegezték feje fölé a kereszt csúcsára. Ezt mondta tollba: Názáreti Jézus, a Zsidók Királya. És az írnok háromszor egymásután rajzolta ki ezeket a szavakat, három nyelven, szép piros betűkkel a fehér fatáblán.

A zsidók fejei, akik ittmaradtak, nyakukat nyújtogatva, hogy siettessék a készülleteket, olvasásuk a gúnyos felírást és zúgolódnak.

—Ne írd — mondják Pilátusnak — a Zsidók Királya, hanem ahogy ő mondotta: A Zsidók Királya vagyok.

A Helytartó azonban kurtán-szárazan szavukat vágja:

—Amit írtam, megírtam.

Ezek utolsó és egyúttal legmélyebb szavai, amelyeket a történet följegyzett. Kénytelen vagyok odaadni nektek ennek az embernek az életét, de nem tagadom meg azt, amit megmondottam: Jézus Názáreti, ami annyit is jelent, mint Szent; és a ti Királyotok, a nyomorúságtokhoz illő nyomorúságos király, és én azt akarom, hogy mindenki megtudja, — és ezért Írtam fel azokat a szavakat a latinon és görögön kívül héberül is — hogy hogyan bánik a ti korcs fajotok a Szentekkel és a Királyokkal. És most takarodjatok, mert elég volt belőletek. Quod scripsi, scripsi.

Közben a katonák a Királyt megint Szegényi ruháiba öltöztették és nyakába akasztották a táblácskát. Mások előhoztak a Praetorium raktárából három hatalmas fenyőfakeresztet, szegeket,

kalapácsot és harapófogókat. A katonai fedezet készen állott. Pilátus elmondja a szokásos formulát:

— I licitor, expedi cruce[m] — és a fekete karaván megindult.

Az élen lépdelt lóháton a Százados, az, akit Tacitus szörnyű rövidséggel így nevez: *exactor mortis*, az ítélet végrehajtója. Közvetlenül utána fegyveres legionáriusok sorfala között Jézus és a két Lator, akiknek vele együtt kellett a kereszt-halált elszenvedniük. Római szabály szerint mind a hárman vállukon vitték a keresztet. És mögöttük a hullámozó tömeg zúgása és dübörgése, amelyet menetközben cinkosok és kíváncsiak lépésről-lépésre egyre hatalmasabbra duzzasztottak.

Parasceve volt. az Előkészület napja, Húsvét előestéje. Ezer meg ezer báránybőr feszült a tetőkön a napon; minden házból füstszalag szállott fel, amely a levegőben kinyílt, finoman, mint valami virágbimbó, aztán beleolvadt az ünnep zengő egébe. A kis uccákból a keresztelkedéseknél boszorkányorrú vénasszonyok bukkantak ki és átkozódásokat duruzsoltak; maszatos arcú gyermekek, akik hónuk alatt batyukkal elbitangoltak; szakállas férfiak, akik vállukon gödölyét vagy hordócska bort vittek; hajcsárok, akik kötőfékjüknél fogva húzták lelógó fejű szamaraikat; leányok, akik kihívó és ábrándos szemekkel kacsintottak az idegenekre, akik óvatosan lépkedtek s akiket magával sodort ez a bomlott ünnepi zűrzavar. A háziasszonyok minden házban azzal foglalkoztak, hogy minden szükségeset előkészítsenek másnapra, mert napnyugta után huszonnégy órára minden kéz fel volt mentve a munka Adám-átka alól. A megnyújtott és fölnegyelt bárányok sütésre készen vártak; a kovásztalan kenyér, még a kemencétől illatosan, fel volt halmozva az éléstárban; a férfiak bort fej-

tettek; a gyermekek pedig, hogy ők is segítsenek valamit, tisztogatták az asztalon a keserű füveket.

Senki sem volt, akinek ne lett volna dolga; senki sem, akinek nem ujjongott volna a szíve a holnapi nyugalmas és ünnepi nap gondolatára, amikor majd a családtagok mind ott lesznek az apa körül és békével fognak enni és ugyanabból a serlegből fogják inni a hálaadás borát, és Isten tanuja lesz ennek a vidámságnak, mert őt fogják szólítani minden házban hálás híveinek zsoltárai. Ezen a napon a szegények is szinte gazdagoknak érezték magukat; és a gazdagok a busás kereset révén szinte nemesebbeknek; és a gyermekek, akikből a tapasztalás még nem irtotta ki a reményt, gyengédebbeknek; és az asszonyok úgy érezték, hogy jobban szeretik őket.

Mindenütt az a békességes összevisszaság, az a kedves zűrzavar, az a vidám tolongás tűnt szembe, ami meg szokta előzni a nagy népünnepeket. A reménység és a tavasz illata megtisztította a körülmetélteknek ezt a szennyes odúját az ősi büztől. És a négy dombra az óriási keleti napból valóságos fényzuhatag omlott alá.

Cirenei Simon

Ez ünnepi ég alatt, ez ünnepi sürgés-forgáson keresztül, ez ünneplő népségen át, lépkedett lassan, mint valami halottas menet, a keresztvivők szomorú kísérete. Körülöttük minden vidámságról és életről beszél és ők mennek, az izzó hőségbe és a halálba. Mindenki repesve várja az estét, hogy együtt legyen szeretteivel, hogy ott üljön a megterített asztalnál, hogy igya a boldog napok tüzes és tiszta borát, hogy elnyújtózzék a kereveten, várakozva az év legkívánatosabb szombatjának reggelére, és ezek Hárman örökre el vannak szakítva

azoktól, akik csókolták őket és a gyalázat fáján fognak majd elnyúlni és nem isznak majd egyebet, csak egy korty keserű bort és hideg testüket ledobják majd a hideg földbe.

A Százados lovának dobogása előtt kitér a nép és megáll, hogy megbámulja a szerencsétleneket, akik nyögnek és izzadnak rettenetes terhük alatt. A két Lator izmosabbnak és hetykébbnek látszik; de az első, a Fájdalmak Embere, úgy tűnik minden lépésnél, hogy már nincs jártányi ereje. Meggyötörve a rémületes éjszakától, a négyszeres vallatástól, a kínos meghurcoltatásoktól, az arculverésektől, a botütésektől, a megvesszőzéstől, vértől, izzadságtól, köpésektől, ennek az utolsó fáradalomnak erőfeszítésétől eltorzultan immár nem annak a vakmerő ifjú férfinak tűnik, aki egy nappal előbb korbáccsal a kezében söpörte ki a Templom bünbarlangját. Ragyogó szép arca most a vonaglás görceiben elégtelenedett; szemei a visszafojtott sírástól vörösen a szemgödrök mélyébe süllyedtek; vesszőktől szétmarcangolt vállaira a nyílt sebek helyén odaragadtak ruhái, fokozva kínjait. Lábai-ban minden tagjánál jobban érezte ezt a fáradtságot; meg-megrogytak testének és a keresztnek súlya alatt. »A lélek ugyan kész, de a test erőtlen.« És a virrasztás után, ami a halálküzdelem kezdete volt, hány más ütés tépte meg ezt a testet! Júdas csókja, barátainak menekülése, kezein a kötél, bírának fenyegetései, a poroszlók durvaságai, Pilátus hitványsága, a halál-üvöltés, a legionáriusok bántalmazásai, és ez a vánszorgás, hátán a kereszttel, azoknak röheje és gúnyolódása között, akiket szeret.

Azok, akik látják elhaladni, nem törődnek vele — viszik keresztre feszíteni, úgy kell neki — vagy legfeljebb keresnek valakit, aki el tudja olvasni, ki tudja betűzni a mellén himbálódzó táblácskát.

De sokan ismerik látásból vagy névről és tájékozott és elégedett arckifejezéssel mutogatják ujjukkal szomszédaiknak. Némelyek belevegyülnek az előrehullámzó menetbe, hogy az utolsó cseppig kiélvezzék az emberi halál mindig új látványosságát; és sokkal többen tennék ugyanezt, ha nem volna éppen fontos teendők napja. Azok, akik már-már reménykedtek benne, most megvetik, mert nem tudott erős lenni és tűrte, hogy elfogják, mint valami hitvány kis tolvajt; és hogy kiérdeemeljék a menetbe vegyült papok és vének elismerését, csak úgy menetközben odaköptek az ál-Messziás felé egy-egy jól kiesztelt szidalmat. Ritka madár volt az olyan, akinek elszorult a szíve, mikor ilyen állapotban és efféle kellékek közepette látta; talán nem is tudták, hogy kicsoda, de érezték a természetes szánalmat, amelyet a nép érez az elítéltek iránt; vagy talán maradt még a lelkükben egy szemernyi szeretet a Mester iránt, aki szerette a szegényeket, aki gyógyította a betegeket, aki egy sokkai igazságosabb és szentebb Országot jövendölt azoknál, amelyek a földet darabokra szaggatják. De kevesen voltak és szinte szegyeitek ezt a titkos gyöngédségüket az iránt, akit kevésbé gyűlöletesnek és sokkal hatalmasabbnak hittek. A nagyobb rész fel-felkacagott, megbékélten és kielégülten, mintha csak ez a halottas menet hozzátartoznék a közelgő ünnephez.

Csak néhány asszony ment utána, kissé távolabb, fejüket kendőjükbe burkolva és zokogtak, de iparkodtak elrejtteni zokogásukat, amelyet esetleg bűnül róttak volna fel nekik.

Még nem érkeztek meg a Kertek Kapujához, de már-már ott voltak, midőn Jézus ereje felmondta a szolgálatot; megtántorodott, elvágódott a földön és ott maradt elterülve a kereszt alatt. Arca hirtelen hófehérré vált; vöröslő pillái sze-

meire bágyadtak: halottnak tarthatta volna az ember, ha félig nyílt szájából nem tört volna elő ziháló lélekezete.

Mindenki megállt és sűrű embergyűrű nyújtogatta arcát és kezeit az elesett felé, zúgvazajongva. A Zsidók, akik Kaifás házatól kezdve kísérték, nem értettek tréfát.

—Ravaszkodás ez, — ordítottak. — Segítsétek talpra. Tetteti magát. A kivégzés helyéig kell vinnie a keresztet. Ez a törvény. Rúgjatok bele, mint valami számárba, aztán előre!

Mások tréfálkoztak:

—Nézzétek csak a nagy Királyt, akinek meg kellett volna hódítania az országokat! Két darab fát sem bír el és fegyverzetet akart vinni a hátán. Azt mondta, hogy több mint ember, és íme valóságos anyámasszony katonája, aki elájul az első nehéz munkára. Talpraállította a nyavalyatörőseket és ő maga nem tud megállni a lábán! öntsetek a fogai közé egy pohár bort, hadd térjen magához!

De a százados, aki épúgy sietett, mint Pilátus, végére járni ennek a kelletlen szolgálatnak, megállapította, mint afféle jó emberismerő, hogy ez a szerencsétlen nem fogja tudni egészen a Koponyák Hegyéig cipelni a keresztet, és körülnézett: nem akadna-e valaki, aki magára vehetné ezt a terhet. Éppen ebben a pillanatban jött a mezőről valami Simon nevű cirenei ember, aki a csődület láttára belefurakodott a tömegbe és döbbent és megindult arccal bámulta a keresztté ácsolt gerendák súlya alatt összeroskadt ziháló testet. A Százados észrevette s mivel készségesnek és — ami a fő — izmos testalkatúnak látta, magához intette és odaszólt neki:

— Fogd ezt a keresztet és gyere utánunk.

A Cirenei szó nélkül engedelmeskedett. Talán jóindulatból, de mindenesetre kényszerűségből,

mert a római katonáknak a megszállt területeken joguk volt bárkit is segítségre kötelezni. »Ha egy katona munkát ró rád, — írja Arrianus — nehogy vonakodjál vagy éppen zúgolódjál, mert különben megvesszőznek.«

Erről az irgalmas-szívűről, aki odaadta hatalmas paraszti vállait, hogy könnyítsen Krisztus terhén, nem tudunk semmit, de tudjuk, hogy fiai Alexander és Rufus keresztényekké lettek és nagyon nagy a valószínűsége annak, hogy éppen ő térítette meg őket Krisztus halálának elbeszélésével, amelynek kényszerűségéből tanúja lett.

Két katona talprarántotta és előretaszította az elesettet. A karaván megint megindult a déli nap tűzében. Azonban a két Lator dörmögött a fogai közt, hogy rájuk senki sem gondol és hogy igazságtalan dolog levenni a terhet erről itt, aki ravaszágból elvágódott, róluk pedig nem. Ez igazi és valódi részrehajlás volt, annál inkább, mert ez itten, legalább is a papok szavai szerint, ugyancsak nagyobb bűnös volt náluk. Ettől a pillanattól fogva, irigységből, még két sorstársának szívében is gyűlölet ébred iránta és bántalmazták őt még akkor is, midőn már oda lesznek szegezve, két oldalán, a keresztekhez, amelyeket vállukon cipelnek.

A bolygó zsidó

Ezen a ponton régi legenda szövődik bele a Kín szenvedés elbeszélésébe. Ez a legenda több mint ezer évvel Krisztus halála után virágzott ki a keresztények képzeletében, de oly mélységes szimbólum rejlik benne, hogy az emberiség nem tudta elfeledni és nem egy költő felhasználta, hogy új életre támassza.

A Zsidók között, akik gúnyolták Jézust, midőn elesett, volt egy, aki szívtelenebb volt a többi-

nél és jobban üvöltözött. Midőn végül is a katonák talprasegítették a halhatatlan haldoklót, ez az ember öklével a vállába sújtott s ráordított:

—Föl, föl és lépkedj szaporábban!

Jézus az ütésre, mint ahogy a Zsidó később beszélte, hátrafordult, mereven a szemébe nézett és így felelt:

—Te pedig lépkedni fogsz mindaddig, míg vissza nem térek.

És ez letette a földre karján tartott fiacskáját, megindult és ettől a pillanattól fogva járja a föld utait, soha három napnál tovább nem nyugszik egy helyen, soha ki nem fárad, meghalni sohasem tud. A sok ember közül, akik azt mesélik, hogy ismerték, valamelyik úgy írja le, hogy »közpcptermetű, bőre barnaszínű, sovány, beesett szemű, gyérszakállú, ért minden nyelven, de csak keresztényekkel beszél és nem néz a szemébe annak, aki hozzá szól. Azt állítja, hogy csak azért ment vissza Jeruzsálembe, hogy rombadőlten lássa; mezítláb jár, nincs erszénye, nem tudni, honnan veszi a pénzt és soha nincs nála semmi. Ha többet kap, mint amennyire szüksége van, alamizsnaként kiosztja a szegények között. Sok neve van, de a legismertebb: Buttadeus, vagyis az az ember, aki megütötte Istent.

Ezt a legendát az őskeresztény idők egyik szövege sem hitelesíti. De a történelmi igazságnál mégis sokkal félelmetesebben igaz.

Feltétlenül bizonyos, hogy azon a napon számtalan zsidó gúnyolódott Jézus kínszenvedésén és gyötrelmein, és époly bizonyos az is, hogy Valaki még mindig bolyong minden országokon át, várva Annak a visszatérésére, akit kivágott testéből, mint valami genyes darabot. Ez a valaki a zsidó nép, melynek néhány évvel a kivetett Krisztus keresztrefeszítése után az lett a sorsa, hogy szét-

szóródjék minden ismert földön, mint a tűzvésztől szétugrasztott nyáj s amely még: ma is földönfutó, maradhatatlan, bolyongó, mindenütt idegen és gyanús, nincs állandó lakóhelye, nincs országa, melyet magáénak mondhatna, ki van verve ősi hazájából, amely apáinak annyi vérehullásába került. Ennek a Valakinek, aki kioltotta az örökkévaló életét, a meggyilkolt anyagi, testi, szemmel látható halhatatlanságot adott, fiainak személyében, akikre apáik kifejezett akarata szerint vissza kell hullania Krisztus vérének. Mert a kínszenvedés ez élő szem tanujának, aki bárhová megy is, magával viszi a meg nem hallgatott Prófétáknak és az elárult Törvénynek tekerceit, életben kell maradnia ama jövendölések bizonyosságául, amelyek megelőzték az első eljövotelt és mindaddig várakoznia kell, míg a második Eljövétel a vérből való szűztől született Fiúhoz nem téríti őt.

A Bolygó Zsidó tehát nem az egész Emberiség jelképe, mint sokan gondolják, amelyet szüntelen ösztöke hajt jární a századok örök országútját a földön, a halhatatlanság átkával megverten, homlokán vörös és kitörölhetetlen bélyeg jegyével, mint Kain, azért mert megölte testvéreit. A Bolygó Zsidó valójában a Zsidó, aki ki van rekesztve és el van különítve a többi emberektől, de nem csupán egyetlenegy személy, hanem egy egész nép. Örök hosszúéletűsége tulajdonképpen örök, valóban csodálatos elmúlhatatlansága ennek a nemzetnek, amelyet hosszú századokon át minden népek tizedeltek és mészároltak, amelytől elvették házáat és felgyújtották, amelyet meggyötörték és megkínóztak mindenütt, ahol menedéket keresett, és mégis él még mindig, nyelvében és törvényeiben, külön a többiektől, és a történelem valami páratlan csodája révén túlélte minden vele egykorú nemzetet,

Azonban ez a faj még mindig nem tért meg és nem irtózik már úgy, mint a legenda Zsidója attól, hogy pénzt hordjon magával. Sőt új hazára lelt az Aranyban és a házaiban felhalmozott arany révén uralkodik legtöbbször azoknak, akik állítólag hisznek a gazdagok ellenségében és őket a maga képére és hasonlatosságára korcsosította.

De a szegény Zsidók, a mezítlábas Zsidók, az éhes Zsidók, a tetveshajú Zsidók, akik évről-évre megindulnak Oroszország mocskos ghejtóiból, hogy túl a tengeren fehérebb és biztosabb kenyeret keressenek, ahol nem lebeg fölöttük a váratlan mézszárlás réme, ezek élő alakjai az igazi Ahasverusnak, aki még nem látta visszatérni Istenét. Egy kimondhatatlanul titokzatos jóslat azt mondja, hogy Krisztus nem tér vissza mindaddig a földre, míg népe nem lesz kereszténnyé. És a Zsidó, rengeteg erszénnyel megrakottan, tovább bolyong a világ útjain, hogy összeszedje a Júdás harminc siklusából fiadzott pénzeket, mindaddig a napig, míg végre enged majd Krisztus ezeréves hívogatásának és abbahagyja a Sátán ganajos műhelyéből kihulló arany harácsolását és szétosztja minden javait a Szegények között, hogy kövesse amaz isteni Szegényt, akinek tizenkilenc századévvvel ezelőtt még a pillanatnyi pihenés jó-téteményét sem akarta megadni.

A zöldellő fa

A gyászos menet, amelyet a ráérő emberek egyre duzzasztottak, mert ezen az ünnepi estén nem volt egyéb szórakozásuk, folytatta útját a Kálvária felé. Az Asszonyok, akik eleinte távol-tartották magukat az elítéltektől, most, hogy közeledett az a pillanat, amelyben már majd hozzá sem juthattak, közelebb furakodtak és felhangzott

jajveszékélésük és előtörtek könnyeik, és nem féltek a papoktól, akik feléjük sandítottak.

Jézus, a keresztt terhétől szabadultan, legalább beszélni tudott és odafordult a zokogó asszonyokhoz:

— Jeruzsálem leányai, ne sírjatok énrajtam, hanem sírjatok magatokon és fiaitokon. Mert íme eljön ek a napok, melyekben majd mondják: Boldogok a magtalanok és a méhek, melyek nem szültek, és az emléők, melyek nem szoptattak. Akkor kezdik mondani a hegyeknek: Szakadjatok ránk! És a halmoknak: Borítsatok el minket! Mert ha a zöldellő fán ezt művelik, a szárazzal mi fog történni!

Szenved egész testében, mely néhány pillanat múlva ott függ majd a szégyenfán, szegekkel odaverve, mint ahogy a mészáros felakasztja a kizsigerelt bárányt boltjának függesztő-gerendájára. De tudja, hogy néhány nap múlva visszatér, hogy együtt egyék tanítványaival és végezetül mennybe száll, hogy hozzáüljön minden feltámadottakkal együtt az Ország örök lakomájához. Az asszonyok sírása a szeretet bizonyítéka és nem utasítja vissza, de ahelyett hogy őrajta sírnak, sírnának önmagukon, akik szenvednek és még többet fognak szenvedni, és fiaikon, akik meglátják majd a jeleket, a mészárlásokat és a pusztulásokat, amelyeket megjövendölt. És miközben azokra a napokra gondol, amelyek sokkal közelebb vannak, mintsem a tudósok gondolnák, akik ott lépkednek mellette, hogy kortyonként kiélvezzék halálos vergődését, váratlanul egy félelmetes Boldogságot csatol a Hegyi Beszéd boldogságaihoz.

— Boldogok a magtalanok, mert nem fognak szenvedni fiaikban.

Eljön az ideje, mikor a zsidóktól követelt vér visszahull reájuk; elárad majd az uccáin ennek a városnak, amely most kihányja falai közül Krisz-

tust, mint valami genycsomót, és a tűz nem hagy majd követ követ Kaifás házából. Mikor már semerre sem tesz menekvés, mert a körülzárt városban halomra ölik egymást az emberek és odakinn mézszárlásra készen táboroznak Titus légiói, akkor majd rémületükben kétségbeesetten hívják segítségül a hallgatag hegyeket, hogy mentsék meg őket a Gyilkosok és a Rómaiak kardjaitól. De a dombok, amelyek épügy kőből vannak, mint az Istengyilkosok szívei, csak üvöltésük visszhangját kongják vissza, és az anyák fiai behullanak a Langyos vértócsákba, amelyek kárpótlásul szolgálnak majd, ha csak némi kis részben is, Krisztus véérért.

A bűnhődés közeledik. Ha a zöldellő fán ezt művelik, a szárazzal mi fog történni? A zöldellő fa az, amely még él, amelyek gyökerei még a friss földbe mélyednek és amely felveszi az esőcseppeket leveleire és a madarakat ágaira; ez az a fa, amely még virul a nap hevében és a szél fuvallatában. Ez az az áldott növény, amely árnyékot ad a vándornak, gyümölcsöt az éhezőnek, rózsét a didergőnek. Jelképe a Szentnek, aki kiosztja mindenkinek az ő ajándékait és akiben a száraz kéreg alatt élő lélek lakozik.

Viszont a Száraz Fa a meddő Fa, amelyet a derék paraszt kivág a fejszével, az élettelen törzs, amely a szérún ázik, mert a bélé korhadt és a kérge nem való egyébre, minthogy elégessék a kemencében. Ez a haszontalan és kapzsi ember, a Bűnös, aki nem termi a jó gyümölcsöket és élő lélek helyett rothadt belső lakozik benne, és akit a Bíró, János szavai szerint, az olthatatlan tűzre fog vetni.

Ha a Zsidó asszonyok fiai és férjei keresztre feszítik az Ártatlant, aki az életet adja, hogyan fognak bűnhődni a Gonosztevők, akik a hálált adják!

Közben megérkeztek a Koponyák hegyére és a katonák kézbe veszik kapáikat és lapátjaikat és hozzáfognak a gödrök megásásához, hogy felállítsák bennük a keresztek.

Bocsáss meg nekik

A Százados megáll a régi városfalon kívül, a város alatti kertek zsenge zöldjében. Kaifás városa nem tűr kivégzést falai között; beszennyeznek a Farizeusok erényeitől illatos levegőt és felzaklatnak a Sadduceusok szelíd szíveit; éppen ezért a halálraítélteket még haláluk előtt kiűzi falai közül.

Megálltak a tetőn egy földpúpon, amely valami Koponyához hasonlít, olyan kerekded és meszes-fehér. Ügy látszik, mintha ez a hasonlóság jelölte volna ki ezt a helyet a kivégzésekre, azonban a választás igazi oka az, hogy ott a közelben keresztezik egymást a jaffai és damaszkuszi utak és ott mindig nagy a vándorok, a kereskedők, a vidékiek, a futárok nyüzsgése és nagyon jó, hogy a kereszt, amelynek az a rendeltetése, hogy elriaszson és példát adjon, éppen ott magasodik, ahol sokan láthatják.

A napfényben, a tavasz áldott napfényében, a magasból tűző déli napfényben megcsillan a magaslat fehérsége és a kapák, amelyek zengő csapásokkal harapdálják a sziklát. A közeli kertekben a tavasz első virágai sütkéreznek a langyos levegőben: a cseresnyefákon megbúvó énekesmadarak csicsergésük ezüstnyilaival hasogatják az eget; a galambok párosával röpködnek a mező meleg békességében. Szép volna itt élni, az öntözött kertekben, valami kút mellett, az ébredő és új köntösébe öltöző föld illatában, várakozva az aratás hónapjára, szeretteink körében! Galileai

napok, békesség napjai, napfény ég barátság napjai a szőlő és a tó között, fényesség és a szabadság napjai, séták azokkal, akik tudnak hallgatni, séták, amelyeket a vacsora megérdemelt derűje zár, napok, amelyek örökkévalóknak tűntek, pedig milyen rövidek voltak?

Immár senki sincs veled, Jézus, akit Krisztusnak mondanak. Ezek a katonák, akik szörnyű ágyadat készítenek, ezek a latrok, akik sértegetnek, ezek a kutyák, akik a véredre lesnek, csupán csak az Isten hatalmas árnyából kiszakadt árnyak. Egyedül vagy, mint ahogy egyedül voltál az éjszakában. És nem neked ragyog ez a nap, mely gyilkosaid hátát melegíti. Több nap már nem áll előtted; nem kell többé járnod-kelned; kóborlásod véget ért; végre megnyugodhatsz: ez a Sziklakoponya az utolsó állomás. Itt, néhány óra múlva, rab lelked kiszabadul börtönéből.

Az Isten emberi arca fagyos verejtéktől nedves. A kapavágások zakatolnak a fejében, mintha őreá sújtanának; a nap, amelyet annyira szeretted, az igaz Atya jelképe a gonoszok számára is, most vakítja szemeit és fájdalmasabbá fokozza szempillái égését. Egész testében valami bágyadtságot, valami reszketést érez, valami vágyódást a nyugalom után, amelynek egész lelkié re jévei ellenáll — nem ígérte-e meg vájjon, hogy szenvedni fog, amennyit kell, egészen az utolsó pillanattig! — és egyúttal úgy érzi, hogy sokkal áradóbb gyöngédséggel szereti azokat, akiket itthagyt, azokat is, akik halálán munkálnak. És lelke mélyéből, a csonka és elcsigázott teste fölött aratott diadal dalaként feltörnek ezek a szavak, amelyeket sohasem fogunk elfeledni:

— Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!

Ennél istenibb kérés még nem szárnyalt az

égre, mióta emberek élnek és imádkoznak. Nem embernek az imádsága ez, hanem Isten imádsága Istenhez. Az emberek, akik még az ártatlanságot sem bocsátják meg az ártatlanoknak, e nap előtt el sem tudták képzelni, hogy lehet bocsánatot kérni gyilkosaink számára is. Ennek a bocsánatnak feltétele a tudatlanság-, de még mindig kimondhatatlanul felülmúlja az ember természetes erejét, hacsak ki nem kényszeríti belőle a kegyelem vagy meg nem változik Krisztus utánzása révén.

Mert nem tudják, mit cselekszenek. Az indokolás korlátozza a bocsánat teljességét, de szükségszerűig következik abból, hogy nem lehet feloldozni a teljes szándékossággal elkövetett bűnt a bűnbánat kezessége nélkül. Az emberek tudatlansága oly határtalan, hogy valóban csak igen kevesen tudják, mit cselekszenek. Bennünk a velünk született rosszság, az utánzás, a hajlam, a vér homályában születő és viruló szenvedélyek adják meg a lökéseket cselekvéseinkhez. Az akarat még a képzelt parancsnak is engedelmeskedik; a lelkiismeret csak a végén jelentkezik, amikor már nincs egyéb, csak szégyen és hamu.

Jézus tanította azt, amit tudniok kellett: de vájjon hányan tudták? Még övéin is, akik egymaguk tudták, hogy Jézus a Krisztus, erőt vett a félelem, hogy elveszítik ezt az arasznyi kis életüket; mikor elmenekültek mellőle, ők is jelét adták, hogy nem tudják, mit cselekszenek. És annál kevésbé tudták a Farizeusok, akik reszkettek, hogy elveszítik kiváltságos helyzetüket, a Tudósok, akik reszkettek, hogy elveszítik kiváltságukat, a Gazdagok, akik reszkették, hogy elveszítik pénzüket, Pilátus, aki reszketett, hogy elveszíti állását — és még kevésbé a vezetőiktől feluszított Zsidók és a tisztjeiknek engedelmeskedő katonák. Egyi-

kük sem tudja, hogy kicsoda Krisztus és miért jött és mi az oka megöletésének. Néhányan meg fogják tudni, de később, de későn, és végül is csak annak közbenjárása révén, akit épp most ki akarnak végezni.

Most, a halál küszöbén újra megerősítette legistenibb és legnehezebb tanítását — az ellenségeink iránti szeretetet — és kitarthatja karjait a kalapács elé. A keresztek már állanak: most tövükben kövekkel megerősítik, hogy ne dőljenek le a súly alatt, és megtöltik a gödrüket földdel és lábaikkal ledöngölik.

Jeruzsálem asszonyai kehellyel közelednek az elítéltekhez. Bor, tömjén és mirrha keveréke van benne, amit a hóhérok könyörületessége talált ki, hogy elkábítsák az elítélteket. Mert ezek a kínzók, mintegy utolsó bántalom gyanánt, úgy tesznek, mintha szánakoznának szenvedésein, és azt hiszik, hogy ha egy korttyal enyhítik, több jogot szereznek ahhoz, hogy felhörpintsék az ital maradékát. Jézus azonban alighogy belekóstolt a keverékbe, amely keserű volt, mint az epe, eltolta magától. Egyetlenegy szót talán elfogadott volna a vigasztalás bora helyett, de ezt a szót, ezen a napon, csak az egyik Lator tudta kimondani, akit vele együtt hurcoltak fel a Koponyák Hegyére.

A tömjénnek és a mirrhának, amellyel megkínálták, ma nem olyan volt az illata, mint annak a tömjénnek és annak a mirrhának, amelyet az Istállóba hoztak a Kelet messzeségeiből jött Mágusok. És az arany helyett, amely beragyogta a viskó szennyes homályát, itt a szegek szürke vasa, amely arra vár, hogy vér fesse vörösre. És ez a bor, amely olyan keserű volt, hogy mérgezettnek tűnt, nem a kánai menyegző tüzes bora, sem az, amelyet előző este ivott; ez fekete és langyos, mint a sebből kibuggyanó vér.

Négy szeg

A Koponyák Hegyének kupolás tetején a három Kereszt magasan, komoran, tárt karokkal, mint három ölelni készülő óriás, rajzolódik rá a tavasz bájos-hatalmas mennyboltozatára. Nem vetnek árnyékot, de a nap szikrázó sugárzása szegi be körvonalait. Oly szép a világ ezen a napon, ebben az órában, hogy szinte lehetetlen kínzásokra gondolni; mért ne lehetne ezeket a faárbócokat mezei virágokkal felvirágozni és egyiktől a másikig friss levelek füzérét függeszteni, a szégyenfákat zöldellő falakká varázsolni, az egész pihenő alatt ott üldögegni árnyékukban, megbékélt és jóságos testvérekül!

Azonban a Papok, az Írástudók, a Farizeusok, a szadisták, a bosszúvágyók azért jöttek ide, hogy három halálos vergődés látványával felcsiklandozzák étvágyukat és dobognak türelmetlenségükben és furcsa taglejtésekkel ösztökélik sietségre a Rómaiakat.

A Százados parancsot ad. Két katona közeledik Jézushoz és hirtelen és durva mozdulattal lerántja róla minden ruháját. A Keresztrefeszítettnek egy régi mondás szerint, egészen meztelennek kell lennie: mintha fürdőbe lépne.

Amint levetköztették, két kötelet húznak hónalja alá és felrántják a Keresztre. A fa középe-táján van egy ülésformájú ék, és a testnek ezen kell bizonytalan és fájdalmas támasztékot találnia. Egy másik katona odatámasztja a létrát a keresztgerenda egyik karjához, kezében a kalapáccsal felmászik, megfogja a kezét, amely meggyógyította a bélpoklosokat és simogatta a kisdedek haját, kitarja a fán és egy szeget odailleszt a tenyere közepébe. A szegek hosszúkásak és jó

nagy lapos fejük van, úgyhogy jó ütés esik rajtuk. Az újdonsült kovács hatalmas csapást mér rá, amely egyszerre átveri a húst, aztán egy másikat és egy harmadikat, hogy a szeg szilárdan megfogódzzék és csak a feje álljon ki belőle. Az átfúrt kézből vércsepp fröccsen a kalapácsos kézre, de a szorgalmas munkás nem sokat hederít rá és tovább csapkod teljes erejéből a kitűnő kalapáccsal, míg csak munkáját rendben el nem gezte. Akkor leszáll és ugyanígy elbánik a másik kézzel is.

Mindnyájan fojtott csendben figyeltek, abban a reményben, hogy meghallják az elítélt halál-ordítását. De Jézus hóhérai előtt is épúgy hallgat, mint ahogy hallgatott bírái előtt.

Most a lábakra kerül a sor. Ezt a munkát a földön állva lehet végezni, mert a római kereszttek nem nagyon magasak, úgyannyira, hogy ha rajtuk hagyják a kivégzettek hulláját, jöhetnek a kutyák és a sakálok és turkálhatnak és zabálhatnak a beleikben.

A kalapácsos katona feltolja Jézus térdeit, hogy talpai egész felületükkel hozzásimuljanak a fához és kitapogattja a helyes irányt, hogy a szeg hegye éppen a lábfej közepébe ékelődjek, azután egy csapással belevágja a felső lábfej púpjába és helyreveregeti a szeget, míg csak szilárdan meg nem fogószik. Ugyanígy elbánik a másik lábbal is, és végül, még mindig kalapáccsal a kezében, felfelé néz, hogy megbizonyosodjék, vajjon szabályszerűen be van-e végezve a munka és nincs-e valami hiba. Megfeledkezett a táblácskáról, amelyet levettek Jézus nyakából és ledobtak a földre. Felkapja, megint felmegy a létrán és két kis szeggel odaerősíti a kereszt törzsének csúcsára, a töviskoszorús fej fölé.

Végre leszáll, eldobja a kalapácsot és megnézi,

hogy társai végeztek-e. A Latrok is helyükön vannak és mind a három Kereszt megkapta a maga test-áldozatát. A katonák megpihenhetnek és osztozkodhatnak a ruhákon, mert azoknak ott fönn immár nem lesz többé szükségük reájuk. A ruha az ítéletvégrehajtók mellékjövedelme volt és törvény szerint őket illette. Négyen voltak a katonák, akiknek joguk volt Jézus ruháira és négyfelé osztották azokat. Megmaradt még a tunika, amely egy darabból volt szöve, varrás nélkül. Vének lett volna feldarabolni, hiszen akkor egyikük sem használhatta volna. Egyikük azonban, megrögzött játékos, megtalálta az osztozkodás módját. Elővette a kockákat, beledobta a sisakjába, mint a galamblövészek Vergiliusnál, és a tunikára sorsot vetettek. A Zsidók Királyának immár semmije sincs a világon, csak a tövises köszöni, amelyet nagyobb csúfságul ott hagytak a fején.

Minden beteljesedett; vérenek cseppjei halkan hullanak kezeiről a földre és a lábaiból szivárgó vér vörössel festi a kereszt tövét. Immár nem fog elmenekülni: káromló száját hamarosan tágra feszíti a halálos vergődés, de a szavak mindörökre kihaltak belőle. A gyilkosok meg lehetnek elégedve önmagukkal és az idegen hóhérokkal. A nép mételyezője, a Templom és az üzlet ellensége négy szilárd kampóval van biztosan odaerősítve a gyalázat fájához. Jeruzsálem urai ma estétől fogva nyugodtabb álmokat alhatnak.

Démoni röhejek, ujjongó felkiáltások, durva tréfák lármája csattan fel a tömegből, amely ott szorongott a Koponyák Hegyén. Ihol ni, odafönt a vészmadár, mint valami fülesbagoly, amely kiterjesztett szárnyakkal oda van szegezve a paraszt ajtajára. A Szegény, akinek csak egyetlen tunika kellett, most anyaszült meztelen: a Kóbornak, akinek még egy kódarabja sem volt, ahová lehajtsa

fejét, ma csinos fapárnája van; a Csalónak, aki csodáival rászedte az embereket, immár le van fogva a keze, már nem gyúrhat sarat, amely visszaadja a vakoknak látásukat; a Királynak kemény fatönk a trónusa; Jeruzsálem gyűlölője fel van feszítve szemben a szent várossal; annyi tanítvány Mesterének minden társasága két Lator, akik sértegetik, és négy Katona, akik unatkoznak. Hívd hát az Atyát, hogy mentsen meg, vagy egy sereg angyalt, hogy levegyenek innét és tűzpallosaikkal szétszórjanak bennünket. Akkor majd mi is elhisszük, hogy te voltál a Krisztus és a porba fúrjuk arcunkat, hogy téged imádjunk.

És némelyek a Papok közül, fejüket hajtogatván, így szóltak:

—Hej, ki lerontod az Isten templomát és harmadnapra fölépítéd azt, szabadítsd meg magadat! Ha csakugyan Isten fia vagy, szállj le a keresztről!

Ez a csábítás olyan, mint a Sátáné a pusztában. Ezek is, mint a Sátán, csodát akarnak. Annyiszor kértek tőle jelt! Hatalmas jel volna, ha sikerülne kitépned a négy szeget és leszállanod a keresztről, és ha felragyogna az égen az Atya ereje, amely lesújtana reánk, Istengyilkosokra. De jól láthatod, hogy a szegek erősek és nem hullanak ki, és sem égen, sem földön senki sem jelenik meg segítségedre.

Épígy gúnyolták az Írástudók, a Vének és végül a Katonák, akiknek semmi közülük sem volt az egészhez, és még a Latrok is, akik pedig épúgy szenvedtek, mint ő.

— Másokat megszabadított, önmagát nem szabadíthatja meg! Nem Izrael királya-e vájjon? Ha ő a Krisztus, az Isten Választottja, szálljon le most a keresztről, hogy lássuk és higgyünk neki.

Az Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha akarja őt; mert azt mondotta: Isten Fia vagyok.

Azt hirdette, hogy életet adni jött, most azonban nem tudja kitépni magát a halál karjaiból! Azzal dicsekedett, hogy az Isten Fia, és az Isten nem mozdul, hogy elsőszülöttjét levegye a szégyenfárról. Tehát mindig hazudott: nem igaz, hogy bárkit is megmentett volna, és nem igaz, hogy Isten az atyja, és ha ez hazugság, akkor hazugság minden egyéb is és megérdemli sorsát. Nem volt szükség erre a próbára, de megvan a próba is, világosan, hogy mindenki láthatja, és ennél fogva nyugodtabb már nem is lehet a lelkiismeretünk. Ebben a pillanatban, ha a csoda lehetséges volna, nem vergődnek már itt felfeszítve, de az ég üres és a nap, Isten lámpása, fényesebben ragyog, hogy jobban láthassuk arcának rángását és melle zihálását.

Elég baj, hogy a rómaiak nem engedik meg a káromlókra szabott ősi büntetésünket, mert egyénenként jobban kitölthettük volna mérgünket, ha megkövezhettünk volna. És mindegyikünknek meglett volna a maga élvezete, célba vehette volna jó hegyes kövekkel a fejedet, elboríthatta volna testedet kék foltokkal, zúzódásokkal, vérrel, felöltöztethetett volna kőruhába, kötörmelék hegye alá temethetett volna. Egyszer, a házasságtörő nő előtt, eldobtuk a köveket, de ma senki sem hátrálna meg és ma megfizetnél magadért is, érte is. A kereszt is elég jó, de nem elégíti ki úgy a nézőt. Ha legalább ezek az idegenek megengedték volna, hogy egy-egy kalapácsütést mérjünk a szegekre! Nem felelsz? Nincs már kedved prédikálni? Nem bírsz lejönni! Miért nem ereszkedel le annyira, hogy minket is megtéríts? Ha szeretnünk kell téged, bizonyítsd be nekünk előbb, hogy Isten annyira szeret, hogy nagy csodát tesz, hogy kiragadjon a halál torkából!

De az isteni Felszegezett hallgat. A kezdődő láz gyötrelme nem oly irtózatos, mint felebarátainak a szavai, amelyek másodszer is felfeszítik őt a szörnyű Tudatlanság keresztjére.

Dismas

A Latrok, akiket Jézussal együtt feszítettek keresztre, már az úton elkezdtek fenekedni ellene, mikor megszabadult a kereszt terhétől. Velük senki sem törődött; hogy nekik is épolyan halállal kellett meghalniok, az senkit sem érdekelt; bántalmazták, de legalább tudomást vettek róla, hogy ott van, és mindenki vele törődött, az ő kedvéért gyalogolt, mintha csak egyedül lett volna. Az ő kedvéért jött fel ez az egész tömeg, — fontos személyiségek, művelt és vagyonos személyiségek — érte sírtak az asszonyok és végül még a Százados is megindult, ő volt az ünnep Királya, ez a vidéki csaló, és mindenkinek a figyelmét magára vonta, mintha csakugyan király lett volna. Ki tudja, talán még ezt a mirrhával kevert bort sem nyújtották volna oda nekik, ha ez nem finnyáskodott volna.

Egyikük azonban, amikor meghallotta irigyelt társuk hatalmas szavait — bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek —, hirtelen elhallgatott. Ez a könyörgés olyan új volt számára, olyan lelkétől és egész életétől idegen érzelmeket idézett fel benne, hogy egy csapásra visszavitte rég elfeledett gyermekkorába, mikor még ő is ártatlan volt és tudta, hogy van Isten, akihez békéért lehet könyörögni, mint ahogy a szegények könyörögnek kenyérért az úr kapujában. De, amennyire vissza tudott emlékezni, semmiféle imában sem volt olyan kérés, mint ez, a rendestől ennyire elütő s olyan lehetetlenül hangzó olyasvalakinek a szájából, akit éppen kivégeznek. Mégis ezek

a valószínűtlen szavak, a Lator fásult szívében bizonyos kapcsolatot találtak olyasvalamivel, ami-
ben hinni szeretett volna, különösen ebben a pil-
lanatban, amikor azon a ponton volt, hogy e földi
bíráknál rettenetesebb Bíró előtt kellett megje-
lennie. Jézusnak ez az imádsága váratlanul bele-
fúrakodott olyan gondolatok társaságában, ame-
lyeket nem tudott volna szavakba öntött fogal-
makkal kifejezni, de amelyek sorsa sötétségében
pillanatnyi megvilágosodásnak tűntek. Vájjon
tudta-e ő valóban, hogy mit követett el? És a töb-
biek, vájjon gondoltak-e rá, vájjon megtették-e azt,
amit meg kellett volna tenniök, hogy eltérítsék a
bűntől? Csakugyan senki sem volt, aki jóindulat-
tal lett volna iránta? Senki, aki enni adott volna
neki, mikor éhezett, és felruházta volna, mikor di-
dergett, és barátságos szót szolt volna hozzája, ami-
dön elvadult és magányos lelkében feltámadtak a
kísértések? Ha egy kicsit több kenyere lett volna,
ha egy kicsit több szeretetet kapott volna, vájjon
akkor is elkövette volna-e azt, ami idejuttatta a
Koponyák Hegyére? Nem volt-e ő is azok közül
való, akik nem tudják, mit cselekszenek, mert
sötétbe taszította őket a nyomor, mert magukra
hagyták őket a kísértés gyötrelmeiben? Vájjon
nem magafajta Latrok voltak-e a Leviták is, akik
üzérkedtek az adományokkal, a Farizeusok, akik
megcsalták az özvegyeket, a Gazdagok, akik uzsora
révén kiszipolyozták a tönkre jutottakat? Ezek ítélték
őt halálra; de elvégre is mi joguk volt a meg-
öléséhez, ha nem tettek soha semmit megmenté-
sére és ha ők is ludasok voltak a bűnében?

Ez a gondolat cikázott át felzaklatott szívéen,
miközben várta, hogy őt is odaszegezzék. A halál-
nak — mégpedig milyen halálnak! — a közelsége,
ez a különös könyörgése annak, aki nem volt la-
tor, de akinek a latrok büntetését kellett elszenved-

nie, a gyűlölet, amely eltorzította azoknak az arcát, akik őt is halálra ítélték, mindez feldúlta szegény sebzett lelkét és olyan érzelmekre hajlította, aminek gyermekkorától soha-soha nem érzett, olyan érzelmekre, amelyeknek még a nevét sem tudta, amelyek leginkább a bűnbánathoz és a gyöngédséghez hasonlítottak.

Mikor már mind a hárman a kereszten voltak, a másik Lator, bár már odaszegzetten vonaglott, megint szidalmakkal árasztotta el Jézust, ő is megpróbálta tajtékos szakállal övezett szájából a Zsidók pimaszkodásait köpködni Jézus felé:

—Ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg tenmagadat és minket is!

Ha csakugyan Isten fia volna, vájjon nem jutott volna-e eszébe megszabadítani azokat is, akik osztályosai a szenvedésben? Miért nem indult szájalomra? Persze hogy igazuk van azoknak ott lenn: csaló volt, senkifia, kivetett, átkozott. És a dühös Lator gyalázkodása, reménye megghiúsultán támadt megvetéséből, szinte új erőre kapott. Ez a remény különben is éppen csak hogy fölbukkant, mint lehetetlen ábrándja valami csodálatos megmenekülésnek. De a kétségbeesett még a lehetetlent is reméli és ez a csalódás úgy tűnt neki, mintha elárulták volna.

Azonban a Jó Lator, aki kis ideje hallgatta őt és hallgatta azt, amit a többi dühöngők ordítottak odalent, odafordult társához:

—Te sem féled az Istent, holott ugyanazon büntetés alatt vagy? És mi ugyan igazságosan, mert cselekedetinkhez méltó díjat veszünk, de ez semmi gonoszt nem cselekedett.

A Latorban, a bűnén támadt kétségeskedés során bizonyossággá érlelődött a mellette függő titokzatos bocsánatosztónak ártatlansága. Mi elkövettünk bizonyos cselekedeteket, — nem akarja

bűnöknek nevezni őket — amikért az emberek megbüntetnek, de ez »semmi gonoszat nem cselekedett«, mégis velünk egyformán bűnhődik: hát minek bántalmazod? Nem félsz, hogy megver az Isten, mert egy ártatlant megaláztál?

És eszébe jutott mindaz, amit Jézusról hallott beszélni; kevés volt ez és az ő szemében nem *elég* világos. De tudta, hogy a békességnek valami Országáról beszélt és arról, hogy ő maga is vissza fog térni, hogy abban uralkodjék. Ekkor, a hitnek valami rohamában, mintha azért könyörögne, hogy egyesüljön az a vér, ami egyszerre folyt ki az ő bűnös kezeiből és annak az ártatlannak a kezeiből, ezekben a szavakban tört ki:

—Jézus, emlékezzél meg rólam, midőn országodba jutsz!

Együtt szenvedtünk; nem ismernéd-e meg azt, aki melletted függött a kereszten: az egyetlent, aki védelmedre kelt, mikor mindenki bántalmazott?

És Jézus, aki nem felelt senkinek, amennyire bírta, odafordította fejét az irgalmasszívű Lator felé és így felelt neki:

—Bizony mondom neked, ma velem leszesz a Paradicsomban.

Nem ígérhet neki semmi földit: mi öröme telnék abban, ha lefejtenék a keresztről és még néhány óvig sebesülten és nyomorogva vánszorogna a világ utain? És valóban nem is kérte, mint a másik, hogy mentse meg a haláltól. Megelégszik azzal, ha megemlékszik róla halála után, ha megtér majd dicsőségbe. Jézus a testi és mulandó élet helyett amaz örök életet, a Paradicsomot ígéri neki, még pedig haladéktalanul: »még ma«.

Bűnt követett el; az emberek szemében súlyos bűnt követett el. Elvett egy keveset a gazdagok gazdagságából; talán szegényektől is lopott. Azon-

ban Jézusban, a bűnösök iránt, akik a testi betegségnél sokkal kegyetlenebb betegségben szenvednek, mindig volt valami részrehajlás, amit sohasem fitogtatott, de nem is akart soha titkolni. Vájjon nem azért jött-e, hogy visszavigye az istálló melegébe a mező tövisbokrai közt eltévedt juhot? Vájjon nincsenek-e már eléggé megbüntetve a gonoszok a tulajdon gonoszságukkal? És vájjon azok, akik igazaknak képzelik magukat és ezeket elítélik, sokszor nem rothadtabbak-e náluk? Nem bocsát meg mindenkinek. Ez megint csak igazságtalanság volna, szentebb, mint a másik, de igazságtalan. Neki azonban elég a bűnbánatnak egyetlen megmoccanása, a megbánásnak egyetlenegy szava. A Lator könyörgése elegendő volt arra, hogy feloldozza.

A Jó Lator volt az utolsó, akit Jézus megtértett abban az időben, amíg még viselte hús-testét. ő az utolsó Tanítvány és egyúttal az első Vértanú, mert Péter Evangéliuma beszéli, hogy a Zsidók szavainak hallatára »felbőszültek ellene és megparancsolták, hogy ne zúzzák szét lábszárait, hadd haljon meg keserves kínok közt vergődve*. A szartörést, vagyis a lábcsontok összezúzását, mintegy kegyelemdőfésként adták meg a keresztrefeszítetteknek, hogy gyorsabban véget érjenek szenvedéseik; tőle, mert Krisztusnak védelmére kelt és hitt Krisztusban, megtagadták a kínszenvedésnek ezt a megrövidítését, és neki is, mint Mesterének, fenéig kellett ürítenie poharát.

Többet nem tudunk róla; csak a neve maradt meg egy apokrif irat révén. Az Egyház, Krisztus amaz ígérete alapján, Dismas néven szentjei közé iktatta.

A sötétség

Jézus lélekzete egyre hörgőbbre vált. A melle görcsös zihálásban tágult, hogy valamicskével több levegőt szívjon magába; feje zúgott az éles fájdalomtól; szíve nyargaló és szilaj dobogásban zakattolt, ami megrázta, mintha szét akarná tépni; a felfeszítettek szomjas láza égette egésztestét, mint ha csak a vér folyékony tűzzé gyulladt volna ereiben. Ebben a fonák helyzetben kifeszített teste, amely úgy oda volt szegezve a gerendákhoz, hogy nem volt módja könnyíteni rajta, így, amint a kezein függött, amelyek szakadoztak, ha elhagyta magát, viszont ha vízszintesen tartotta őket, irtózatossan fárasztották kimerült és megvesszőzött törzsét: ez a fiatal és isteni test, amely annyiszor szenvedett, azért, mert oly hatalmas lelket hordozott, immár a fájdalmak máglyája volt, amelyen egy halomban égett a világ minden fájdalma.

A keresztrefeszítés, mint egy hóhér Rétor megvallja, aki még Krisztus előtt gyilkosság áldozata lett, csakugyan a legkegyetlenebb és leggyalázatosabb módja a kivégzésnek, amely a legnagyobb és legtartósabb gyötrelmekkel jár. Ha közbejött a merevgörcs, jótékony bénulás siettette a halált; de voltak olyanok is, akik egyre súlyosodó szenvedések közben másnapig, sőt harmadnapig is kitarították. Nem bírta megölni őket a láz szomjúsága, a vértolulás a kézben, az erek megbénulása, az izmok görcse, a szédülések és nyilalló fájdalmak a fejben, a marcangoló és növekvő halálfélelem. De a legtöbben kiszenvedtek tizenkét óra múltán.

Jézus négy sebének vére megalvadt a vasszegek feje körül, de minden rázkódás új vérfonalakat sajtolt ki belőlük, amelyek lassan-lassan folytak le a kereszt hosszán és lecsepegték a földre. Nyá-

kának fájdalmától a feje oldalt billent; szemei, halandó szemei, amelyekbe Isten ült ki nézni a földet, a halálküzdelem üvegesedésébe fakultak; és elkékült ajkain, amelyeket feltépett a sírás, amelyek kicserepedtek a szomjúságtól, vonaglottak a kínos lélekzésben, ott ült az utolsó csóknak, Júdás mételyes csókjának fertőzete.

Így hal meg egy Isten, aki megszabadította lázuktól a lázbetegeket, aki az élet vizét adta a szomjazóknak, aki feltámasztotta a halottakat a ravatalokról és a sírboltokból, aki visszaadta a járását a nyavalyatörésben megbénultnak, aki kiűzte az ördögöket az elállatiasodott lelkekből, aki büntetés helyett sírt a sírókkal, aki új életre támasztotta a gonoszokat, aki a költészet szavaival és a csodák bizonyágaival tanította azt a tökéletes szeretetet, amelyet az ábrándozásban és vérben fetrengő eszelős bolondok sohasem lettek volna képesek fölfedezni. Begyógyította a sebeket és sebekkel borították az ő érintetlen testét; megbocsátott a gonosztevőknek és a gonosztevők, ártatlanul, gonosztevők között feszítették keresztre; véghetetlenül szeretett minden embert, azokat is, akik nem érdemelték meg szeretetét, és a gyűlölet ideszegezte, ahol a gyűlölet büntet és bűnhődik; igazabb volt az igazságnál és vesztére tört a legalattomosabb igazságtalanság; a sajnálatraméltó emberi lényeket a szentségre szólította és a szentségtörők és démonok kezeibe került; az életet hozta és cserébe a leggyalázatosabb halált juttatják osztályrészül.

Ennyi kellett ahhoz, hogy az emberek újra megtanulják a Földi Paradicsom útját; hogy újra felendüljenek a részeg állatiaságból a Szentek mámoráig; hogy újra feltámadjanak tehetelen bárgyúságukból, amely életnek látszik, de voltaképpen halál, feltámadjanak a Mennyek Országá nagy-szerűségére.

Az ész meghajolhat e szükségesség meghök-
kentő és kibogozhatatlan titka előtt, de az emberek
szíve nem felejtí el, milyen áron töröltetett el a mi
szörnyű nagy adósságunk. Az emberek, akik Krisz-
tusban újjászülettek, akik méltók arra, hogy meg-
ismerjék Krisztust, hogy szeressék Krisztust és
hogy Krisztus szeresse őket, tizenkilenc évszázadon
át, életükben legalább egyszer, könnyeket hullat-
tak ennek a napnak és ennek a vértanúhalálnak
elgondolásakor. De ha minden könnyünk valóságos
keserű tengerré ömlenek is egybe, nem volna ele-
gendő fizetség egyikéért sem ama cseppeknek,
amelyek vörösen és súlyosan hullottak a Kopo-
nyák Hegyén.

Barbárok barbár királya, mikor emlékébe
idézte ezt a vért, mondotta ki azt a szót, amelynél
hatalmasabb még keresztény ajakról sem röppent
el sohasem. Chlodvig előtt felolvasták a Kínszen-
vedés történetét és a szilaj király sóhajtozott és
könnyezett, midőn egyszerre csak nem tudott többé
uralkodni magán, kardja markolatára csapott és
felkiáltott: Ó csak én lettem volna ott, Frankjaim-
mal! Naiv beszéd, erőszakos beszéd, amely ellen-
tétben van Krisztus szavaival, melyeket Péternek
mondott az Olajfák között, de valami tiszta és iz-
mos szeretet minden elképzelhetetlen szépsége
lobog bennük. Mert bizony nem elég sírni azon,
aki nemcsak könnyeit adta értünk, hanem meg is
kell harcolni érte. Meg kell harcolni magunkban
mindennel, ami elválaszt bennünket Krisztustól;
meg kell harcolni magunk körül Krisztus minden
ellenségével.

Ámbár később millió és millió ember sírt, mi-
kor visszagondolt erre a napra, mégis ezen a pén-
teken, a Kereszt körül, az Asszonyok kivételével,
mindenki mosolygott. És azok, akik ott mosolyog-
tak, nem haltak meg mind, hanem fiak és unokák

maradtak utánuk és ezek közül sokan meg vannak keresztelve, de ma is itt nevetnek, mellettünk, és az ő utódaik nevetni fognak mind addig a Napig, amelyen már csak Egyetlenegy valaki tud majd mosolyogni. Ha a Sírás nem moshatja el a Vért, micsoda bűnhődés engesztelheti majd ki ezt a szörnyű Nevetést!

Nézzétek csak meg őket még egyszer, akik ott nevetnek a kereszt körül, amelyen Krisztust a legemésztőbb fájdalmak marcangolják!

Itt vannak, íme, összezsúfolódva a Koponyák Hegyének ereszkedőin, mint gyűlölettől fölgerjedt bakok nyája. Nézzétek meg őket jól, nézzetek a szemébe sorra mindegyiknek; meg fogjátok ismereni valamennyit, mert halhatatlanok.

Nézzétek, hogyan nyújtogatják szimatoló po-fájukat, golyvás nyakukat, nyerges és horgas orrukat, tréfára éhes szemeiket, amelyek bozontos szemöldökük alól kidüllednek. Figyeljétek meg, milyen borzalmasak a lázongó kainságnak ebben a természetes testtartásában. Vegyétek jól számon őket, mert mind itt vannak; olyanok, mint akiket mi ismerünk, testvérei azoknak, akikkel az uccáin-kon minden áldott nap találkozunk. Egy sem hiányzik közülük.

Itt vannak elsősorban a pocakos hasú, szalon-nás szívű Papok, akiknek lapátfüleit benőtte a szőr, s akiknek vastagajkú nagy szája egy-egy pillanatra a káromlások tűzokádójává tárul. És egy-más hegyén-hátán ott vannak a pimasz, csipás és mirigyes írástudók, akiknek trágyaszín-sárga az arcuk s akik hazugságokat tákolnak, genyet és tintát okádnak. És ott vannak a Falánkok, akik maguk előtt tolják feltornyosult beleik ocsmány terhességét, a gyalázatosak, akik mások koplalása árán nyerészkednek, akik meghízna az éhínségekben, akik szegények béketűrését, szüzek szépségét,

rabszolgák izzadságát aprópénzre váltják. És itt vannak a vaksi Pénzemberek, akik értik a tilos üzletek és a nyúzások minden csínját-bínját, akik azért élnek, hogy harácsoljanak és bujálkodjanak; és itt vannak a száraz Törvénytudók, akik meszerien értik a módját, hogyan kell az ártatlannal szemben erőszakot elkövetni a Törvényen. És ott vannak mellettük a társadalom büszke oszlopai, csalafinta kukták, erőszakos gazemberek, züllött paráznák, üvöltöző csavargók, mocskos naplopók bandája: kiéhezett aljas söpredék, amely az asztalok alatt eszik és fogait csattogtatja annak a lábai között, aki nem lök oda nekik egy falatot vagy nem rúg beléjük.

Ők Krisztus örök ellenségei; ma úgy tűnek, mint valami gyalázatos szaturnália vidám kicsapongó-papjai, ők azok, akik odaköpték Krisztus arcába lelkük fertőzött nyálát, bűzös tajték ját, szennyes üledékét. Némelyikük talán paráználkodott az éjjel, és előtte való nap talán hamisan esküdött, hogy kicsikarja azt, ami másé; némelyik talán zabigyereket nemzett, hamis mérlegen mért, elfordult attól, aki könnyezett.

És az aljas és tolvaj emberiségnek ez a szennyes söpredéke szíve pöcegödreből megvetését fújja arra, aki üdvözíti, gerjedezik Az ellen, aki megbocsát neki, gyalázkodásait szórja Krisztusra, aki érte vonaglik, Krisztusra, aki érte hal. Soha még úgy, mint ama jóvátehetetlen napon, nem mutatkozott meg oly világos szembeállításban, mint valami örvényes tragédiában, a Jó és a Rossz, az Ártatlanság és az Aljasság, a Fény és a Sötétség ellentéte.

És úgy látszik, hogy maga a természet is el akarta takarni ezt a borzalmas látványt. Az is, amely egész nap ragyogó-tiszta volt, szinte egy

csapásra elsötétült. Sűrű sötétség kerekedett a dombok mögül, mintha csak a pokol mocsaraiból támadt volna és lassan-lassan ellepte a látóhatár minden zugát.

Fekete felhők serege tódult a nap felé, a bájos és ragyogó áprilisi nap felé, amely melengette a gyilkosok kezeit, bekerítette, körülzárta és végül a sötétség sűrű fátyolával borította be. »És sötétség lón az egész földön kilenc óráig.«

Lamma Szabaktáni

Amint ez a titokzatos sötétség leereszkedett, rémületükben sokan elfutottak a Koponyák Hegyről és szavuk-szegetten hazatértek. De nem valamennyien. A levegő csöndes volt; még nem esett és az árnyékban fel-felfehérlett a három fölfeszítettnek halavány teste. Torkig jól akartak lakni ezzel a halálvergődéssel: minek hagynák ott a színházat, mielőtt a dráma be nem fejeződik az utolsó sikoltással?

És az ottmaradottak feszülten figyeltek a sötétben, hogy meghallják, vájjon az átkozott Főszereplő néha-néha nem lágyul-e szóra nyöszörgő hörgései közepette.

A Megfeszített szenvedései percről-percre kíno-sabbakká váltak. Természettől fogva finom alkatú teste, amely elbágyadt az utolsó napok feszültségében, kimerült a legutolsó éjszaka tusakodásában, felőrlődött az utolsó órák gyötrelmeiben, immár nem mozgott. És a lelke jobban szenvedett még meggyötört testénél is, amely kis időre még a bőrtöne. Úgy tűnt neki, hogy mindörökre magára hagyták és istengyermeki lelke egyszerre emléktelen öregségbe öregedett. Mindenki messze volt tőle: a boldog évek társai, szeretett barátai, a sze-

gények, akik szeretettel néztek rá, a kisdedek, akik simogató keze alá tartották fejüket, a meggyógyítottak, akik nem tudtak tágítani mellőle, a tanítványok, akikben új lelket teremtett. Nem volt a közelében más, csak ördögös kannibálok serege, amely gúnyos fintorok közben leste a halálát.

Csak az asszonyok nem hagyták el. Oldalvást, messze a kereszttől, megriadva az üvöltő emberektől, ott állottak halála pillanatában, szepegve, az anyja, Mária, Mária Magdolna, Mária, Kleofás felesége, Salome, János és Jakab anyja, és talán még Joanna, Kuza felesége, és Márta. Volt annyi ereje, hogy rábízta Jánosra a legdrágább és legszentebb örökséget, amelyet a földre hagyott: a Fájdalmas Szüzet. De azután, könnyei fátyolán keresztül nem látott immár senkit és úgy érezte, hogy egyedül van a halálban, mint ahogy egyedül volt életének legmagasztosabb pillanataiban. Úgy érezte, hogy az Atya is egyszerre eltűnt, megmagyarázhatatlanul elmaradt mellőle. Hol volt az a kegyes és jóságos Atya, akihez azzal a bizonyossággal szólott, hogy felelni fog neki és megsegíti? Miért nem sietett hozzá, miért nem adta jelét jelenlétének vagy legalább miért nem adta meg neki azt a kegyet, hogy magához szólítja s végét szakítja ennek a borzalomnak?

És ekkor a homályos levegőben, a sötétség csendjében felhangzottak ezek a szavak:

— Eli, Eli, lamma szabaktáni? Uram, Uram, miért hagytál el engem?

Első verse volt ez egy zsoltárnak, amelyet számtalanszor ismételt meg magában, mert életére és halálára annyi vonatkozást talált benne. Nem volt már ereje elharsogni az egészet, mint a Pusztában, de felzaklatott lelkében sorjában, egymás után, felgyöngyöztek a fájdalmas esdeklések. »Istenem, Istenem, miért hagytál el engemet? És

miért távoztál el az én megtartásomtól és az én jajgatásaimnak beszéditől? ... A mi atyáink benned bíztak; bíztak és te megszabadítottad őket; tehozzád kiáltottak és megszabadultak... Én pedig féreg vagyok és nem férfiú: embereknek szidalmok és a népnek utálatossága. Mindenek, kik engemet látnak, megcsúfolnak engemet; félrevonják ajakokat és hajtogatják az ő fejeket, ezt mondván: bízott az Urban! Szabadítsa meg Őtet az Úr, mentse meg őtet, mivelhogy néki jóakarója! Mert te vontál ki engemet az én anyám méhéből, és biztattál engemet az én anyámnak emlőjétől fogva. Ne távozzál messze tőlem, mert a nyomorúság közel vagyok és senki nincs, ki nékem segítséggel legyen! Körülvettek engemet sokan, feltátották ellenem az ő szájokat, mint a ragadozó és ordító oroszlán. Mint a víz, ugyan kiöntettem és minden én csonthaim eloszlattattak: az én szívem mint a viasz elolvadott az én belső tagaim között. Megszáradott mint a cserép az én erőm, az én nyelvem is az én ínyemhez ragadt, és a halálnak porába vetettel engemet. Mert körülvettek engemet az ebek és a gonoszoknak serege megkörménykezett engemet; általlikasztották kezeimet és lábaimat, ők pedig csak néznek és tekintenek énreám; az én ruháimat magoknak elosztották és az én köntösömre sorsot vetettek. De te Uram, ne légy messze tőlem; én erősségem, az én segítségemre siess.«

Ennek a prófétai zsoltárnak esdeklései, amelyek oly élénken emlékeztetnek az Izaíasi Fájdalmak Emberére, felbuzognak a Keresztrefeszített megsebzett szívéből, halálban vergődő emberségének utolsó kiáradásaként.

De néhány vadállat a kereszt tövében azt hitte, hogy Illést szólítja, az örökkön élő prófétát, akit a nép képzelete összefüggésbe hozott Krisztus megjelenésével.

— Illést hívja ez.

Ebben a pillanatban az egyik katona szivacsot vett elő; ecetbe mártotta, nád hegyére tűzte és odatolta Jézus ajkaihoz.

De a zsidók rászóltak:

— Hagyd békén, hadd lássuk, ha eljön-e Illés, hogy megszabadítsa őt.

A légionárius nem akar okvetetlenkedni, leteszi a nádszálat. Azonban kisvártatva — ebben a sötétségben, ebben a várakozásban, valamenynyüknek ebben a kínos feszültségében az idő végtelennek tűnt s mintha megállott volna — hozzájuk szűrődik a magasból Krisztusnak immár távoli halk hangja:

— Szomjúhozom.

A katona megint felvette a szivacsot, megint belemártotta kulacsába — amely teli volt a római katonák ecet-víz italával — és megint odanyújtotta a kiszáradt száj felé, amely az ő számára is bocsánatért imádkozott. És Jézus, amint az ecetet vette, felkiáltott:

— Beteljesedett.

Az örök szomjúszolgáltó, aki annyiszor csillapította mások szomjúságát és az életnek olyan forrásvizét hagyta a világra, amely nem szárad ki soha, — amelyből a fáradtak erőt merítenek, a kimerültek ifjúságot, a nyugtalanok békességet — mindig-mindig a szeretet olthatatlan szomjúságát szenvedte. És most, a láz emésztő tüzeiben, most sem vízre szomjúhozik, hanem az irgalmasságnak egyetlen szavára, amely megtöri kétségbeejtő magányosságának nyomasztó érzését. A galileai csermelyek tiszta vize helyett, az utolsó vacsora szívetvidámító bora helyett a Római a maga csípős italából ad neki egy cseppet, de ennek az ismeretlen rabszolgának szíves és jóságos cselekedete eloltotta szomjúságát, mert a halál borulatá-

ban tapogatódzva, megérezte, hogy szív könyörült meg a szívéen.

Ha egy idegen, akit ennekelőtte sohasem látott, iránta érzett szánalomból megtett valamit, még ha ilyen csekélységet is, annak az a jele, hogy az Atya nem hagyta őt el. A kelyhet fenéig itta: minden keserűségét lenyelte. Itt a vég küszöbén kezdődik az örökkévalóság. És összeszedi utolsó erejét és nagy hangon belekiáltja a sötétségbe:

— Atyám, a te kezeidbe ajánlom az én lelkemet!

Téged hívtalak, mert a gyötrelmek sötétségében úgy éreztem, hogy elhagytál. De most feleltél. Feleltél a szegény katona révén; feleltél a megnyugtatóssal, amely elcsitítja az utolsó kínokat, most, mikor éppen újra akarok ébredni benned. Nem igaz, hogy elhagytál. Amikor hívtalak, nem én beszéltem, hanem ez az emberi vér, amely az ereimben égett és a szeg-verte sebekből hullott. De tudom, hogy itt vagy velem és egy vagy velem örökre: mindig Atyám vagy s én a Fiaid vagyok. Ajánlhatnám-e drágább és biztosabb kezekbe lelkemet?

És Jézus, miután újból nagy szóval felkiáltott, lehajtotta fejét és kiadta lelkét. Ez a hangos kiáltás, amely oly hatalmas, hogy ki tudta szabadítani lelkét a testből, visszhangzott a sötétségben és beleveszett a föld messzeségeibe. Erre a kiáltásra, beszéli Máté, »a Templom kárpítja ketté hasada fölétől egész aljáig; a föld megindula és a kősziklák megrepedezének és a sírok megnyílnak és sok szentnek teste, kik elaludtak vala. feltámadának és kilépvén a sírokból, sokaknak megjelenének«. Azonban a nézők szívei keményebbek voltak a kősziklánál: ezek a halottak, akik látszólag éltek, nem támadtak fel még most sem, az utolsó hívásra sem.

Idestova ezerkilencszáz év múlt el ama nap óta, hogy elhangzott ez a kiáltás, és az emberek megszázszorozták életük dübörgését, hogy ne kelljen hallaniok. De városaink ködében és füstjében, abban az egyre sűrűbb sötétségben, amelyben az emberek kigyújtják nyomorúságuk tüzeit, az ujjongásnak és a felszabadulásnak ez a kétségbeesett kiáltása, ez a végtelen kiáltás, amely örökre hív mindannyiunkat, még most is ott mennydörög annak a lelkében, aki nem tudta elfelejteni.

Krisztus meghalt. Meghalt a kereszten, amint az emberek akarták, amint a Fiú választotta és az Atya jóváhagyta. A halálos vergődésnek vége és a Zsidók kielégültek. Megvezekelt mindvégig és meghalt. Itt kezdődik a mi vezeklésünk — és még ma sincs vége.

A láthatatlan kereszt

Krisztus meghalt és átyuggatott teste ama nap óta függ egy láthatatlan Kereszten, amely a világ közepén van letűzve. E még mindig vértől csepegő gigászi kereszt tövébe járnak sírni a lélekben keresztrefeszítettek, és a Júdások minden erőlködése sem tudta onnan kitépni.

De a gúnyolódok nem haltak meg. Azőfajzatuk hosszúéletű. Kain és Kaifás ükunokái nem hagyták abba a gyalázkodást és a röhögést. A kereszt bolondsága túlságosan bántó botrány az ő bölcsességük szemében. Minden felfokozott fény ártalmas. Valóban, egy denevér sem döglik meg nap-szúrásban és a bagoly nem kap szemgyulladást.

Mennyi hűhó, mennyi szörnyülködés — csörögnek a tudományosság szarkái — egy kereszten halt ember miatt! Ti azt mondjátok, hogy ez az ember Isten volt, de mi tudjuk, mi, akik mindent

tudunk és minden könyvet olvastunk, hogy egy hősnek, egy félistennek, szóval valami isteni lénynek erőszakos halála nem olyan új dolog, hogy igazolhatná ezt a nagyon hosszú ideje tartó ellágyulást. Jézus egyike a soknak a sorban: kívánjátok, hogy fellapozzuk őket elejétől fogva?

Nincs rá szükségünk. Mi is ismerjük a legendás kornak ezeket a mesebeli paprikajancsijait. És tudjuk, hogy szükségtelen kiásni őket a cifrázkodó költőkből és a régi mitografusokból, hogy szentségtörő utalások számára anyagot gyúrjunk belőlük. Talán a szegény Osirisre akartok emlékeztetni, akit gyűlölködő testvére, a Vörös Set, ládába zárt és a tengerbe dobott, ahol a halak millió apró foszlánnyá rongyolták Egyiptom uralkodójának sajnálatraméltó testét¹? Vagy talán a szépséges babiloni Tammuzra, akit a vadkan agyari sebeztek halálra, mint testvérét vagy unokaöccsét Adonist? Vagy a szörnyeteg Eabánira, akit valami verekedésben megöltek Nippur lakosai, mikor barátját, Izdubart, kísérte? Vagy az énekes Orpheusra, akit őrzöngő trák nők, a Bassaridák széttéptek, mert csak Apollót tisztelte és nem volt hajlandó Bacchus tiszteletére pengetni húrjait? Vagy a szüzies Hippolytosra, akit a tengerből felbukkanó bika juttatott halálra, mert nem viszonzta Phaedra öleléseit? Vagy a nagyszerű vadász Orionra, akit lenyilazott Artemis, mert diszkoszdobásban versenyre merte hívni? Vagy Artemis másik áldozatára, Aktaionra, akit kutyák marcangoltak szét vadás~ ton, mert magára vonta az istennő haragját? Vagy a tagbaszakadt Herkulesre, istállók tisztogatójára, aki annyi asszonyt végigélvezett, s akit halálra égetett az az ing, amelyet Nessos, mikor átvezette őket a folyón, adott félrevezetésül a féltékeny Deianeirának? A derék Herkulesre, aki tevással

azután feltámasztotta fegyvertársát, Iolaost úgy, hogy egy tál fürjet tartott az orra alá ennek az ínyencnek? Vagy talán a Titánra, aki keselyű martaléka lett, mert az embereket megtanította a tűz használatára és egyéb hasznos mesterségekre, de örökké él és halhatatlan és Okeanos leányai vigasztalják? Vagy a nagyhírű Dionysos Zagreusra, akit testvérei darabokra téptek és üstben megfőztek, de aki nem sokkal utóbb feltámadt, a bacchánsnők és a szüretelők nagy örömére?

Ezek valamennyien a népies mitológia alkotásai, akiket felkaptak és megszépítettek a költők; allegorikus lények, akiket soha élő ember nem ismert. Krisztus azonban emberi alakban jelent meg és emberek között élt, akik kevéssel halála után, hozzánk is közel eső és jól ismert időben, szájról-szájra adták az ő történetét. Amazok nem azért haltak meg, mert új törvényt, egyetlen és felejtethetetlen kinyilatkoztatást adtak, hanem Prometheus kivételével, aki a műveltség első terjesztőinek megszemélyesítője és csupán anyagi javak osztogató ja, valamennyien bosszú, kegyvesztettség, irigység, kevélység vagy véletlen áldozataiként haltak meg. E képzeletbeli lények szenvedéseinek és halálának okai személyesek, egyéniak, kicsinyesek. Egyikük sem áldozta életét az emberek üdvözítéséért, és maga Prometheus is, ha előtte látta volna Jupiter haragját, elrejtette volna a hálátlan halandók elől a tűz rettenetes ajándékát.

De nem is kell az istenségekhez folyamodnunk, — makacskodnak Kaifás utódai — tudunk mi más emberekről is, akik Jézus módjára szenvedtek, hogy megadják az embereknek az igazságot és hozzá hasonlóan iskolákat és vallásokat alapítottak. Ugyan-ugyan melyiket lehet csak távolról is összehasonlítani Jézussal?

Talán a derék bürokrata Konfuciust, akinek feleségei és gyermekei voltak, aki legelőbék be-szedője és közmunkák felügyelője volt és békes-ségben halt meg ágyán hetvenhárom éves korá-ban? Vagy Verdhamanát, a jainizmus megalapí-tóját, ki természetes halállal múlt ki hetvenkét éves korában? Vagy Zarathustrát, akit Bakhdi ostroma alatt öltek meg háborúban? Vagy Sidd-harta Buddhát, aki királyoktól származott, aki-nek szépséges feleségétől szép fia volt s aki nyolc- van éves korában halt bele abba, hogy nagyon kövér sertéshúst evett?

Az egyetlen, aki törvényszéki ítélet következ-tében halt meg, Sokrates, de sohasem hitte senki, hogy Sokrates Isten vagy hogy Isten nevében szólott, még kevésbé, hogy emberfeletti igazsá-gokat nyilatkoztatott ki. ő nem akarja üdvözíteni az embereket, csupán abban fáradozik, hogy meg-tanítsa az athénieket a pontosabb gondolkodás mesterségére. A filozófiát, így mondogatják, le-hozta az égből a földre, Jézus azonban magát az eget hozta le a földre. Sokrates az értelem rész-leges reformját ígéri, Jézus pedig a boldogságot és az örökkévalóságot. És másrészt a Szellemi Bábáskodás éleseszű tanára megérte hetvenedik életévét és nem szenvedett megkínóztatást; sőt hosszú védekezést engedélyeztek neki és fájdalomtalan halállal halt meg tanítványai környe-zetében, akik nem árulták el s el sem hagyták.

Jézus a tisztult szofisztikánál vagy az igazsái-gon alakuló polgári erkölcstannál véghetetlenül többet és különbet tanított. A maga hasonlatos-ságára akarta alakítani az embereket, prófétájá-nak, Ezechielnak csodálatos szavai szerint: »És adok néktek új szíveket és új lelkeket adok belé-tek: és elvészem a kőszívet a ti testetekből és az én lelkemet adom belétek.«

Isten követésére Hív bennünket, hogy közvetlenül Isten kormánya alá kerüljünk, vagyis istenien szabadokká legyünk. Legyetek szentek, mint Isten szent; tökéletesek, mint Isten tökéletes; bocsásatok meg, mint Isten megbocsát; szeressétek egymást, mint Isten szeret benneteket: ha ezt cselekszitek, nem lesznek többé közöttetek ellenségek és parancsolok, szerencsétlenek és szegények, gyilkosok és megtaposottak, hanem a Mennyek Országáa kárpótolni fog benneteket a föld gonosz Országaiért.

Ez volt Jézus műve. Ellenkező céllal ugyan, mint a paradicsombeli kígyó, de Jézus is ezt mondta az embereknek: Lesztek mint az Istenek. De az embereknek nem volt erejük engedelmeskedni neki. Isten nagyon távol van és a piszokban is van valami gyönyörűség. Túlságosan felfokozott kívánság az a kövér trágyába befészkelődött féreggel szemben, hogy változzék szentté és közeledjék ahhoz a tökéletességhez, amely az egyetlen hajszolni-érdemes boldogság az egyetlen, amely nem okoz csalódást.

És ellökték maguktól azt, amit Krisztus minden kiomló vérével felajánlott. És hogy ne hallják kellemetlen hangját, amely túlságosan kemény vállalkozásra szólította őket, meggyilkolták a kereszten. Reszkettek, hogy elveszítik kőből, fémből és rongyból való javaikat és nem hittek az örökkévaló javakban, amelyeket cserébe ígért. És ezért az eltaszításért és ezért a reszketésért halt meg ama napon a Koponyák Hegyén az Ember Fia, nagy szóval kiáltván a sötétben.

És valahányszor valaki közülünk nem felel kiáltására, új csapással sújt a szegekre, amelyek annyi századév óta függesztik őt letéphetetlenül az örök-elpusztíthatatlan keresztfára.

Krisztus meghalt, végre, úgy, ahogy kívánták népének fejei, de még utolsó kiáltása sem ébresztette fel őket. Némelyek, mondja Lukács, elmenőben verték a mellüket: de hát szívek vannak-e ezekben a mellekben, amelyek csakugyan azért a nagy szívért vernek, melynek dobogása most állt meg? Nem beszélgetnek, sietnek haza, a vacsorára: rémület ez inkább, nem szeretet.

De egy idegen, Petronius Százados, aki néma tanuja volt a kivégzésnek, megdöbben, és pogány ajkára Claudia Procula szavai szökkennek:

— Valóban igaz volt ez az ember.

Nem ismeri az igazi nevét ennek, aki itt meghalt, de annyit legalább biztosan tud, hogy nem volt gonosztevő. Ez már a harmadik római tanúságtétel annak az ártatlansága mellett, aki az apostolok révén örökre rómaivá lesz.

A Zsidók nem is gondolnak megbánásra. Inkább azon jár az eszük, hogy megszenteltelenítik a húsvétét, ha nem takarítják el rögtön a véres hullákat. Közeledik az este és mihelyt a nap lenyugodott megkezdődik a Nagy Szombat. Elüzennek hát Pilátushoz, hogy töresse meg a kivégzettek lábait és temettesse el őket. A szártörés a kegyetlenség egyik kegyetlen találmánya volt, hogy megrövidítsék a keresztrefeszítettek kínlását: afféle kegyelemdőfés, ami különösen jól bevált olyankor, amikor sietős volt a dolguk. A katonák, miután megkapták a parancsot, odamentek a gonosz Latorhoz, aki izmosabb volt társainál s még mindig ólt és dorongcsapásokkal összezúzták térdeit és combjait.

Jézust látták meghalni és ennél fogva fölösleges fáradság lett volna az ő lábait is összezúzni.

De egyikük, beszéli János, hogy könnyítsen lelki ismeretén, hirtelen marokra kapta lándzsáját, hatalmas erővel belevágta az oldalába és álmélkodva látta, hogy a sebből vér és víz tört elő.

Antik hagyomány szerint ennek a katonának Longimis volt a neve és állítólag e vér néhány cseppje fájós szemeire hullott, amelyek hirtelen meggyógyultak. A martirológium beszéli, hogy Longinus e naptól fogva hitt Krisztusban és huszonnyolc éven át szerzetes volt Caesareában, míg végül hitéért fejét vették. Claudia Procula, az irgalmas Légionárius, aki utoljára megnedvesítette a halálban vergődőnek ajkait, Petronius százados és Longinus az első Pogányok, akik magukba fogadták Krisztust azon a napon, amelyen Jeruzsálem kidobta magából.

De a Zsidók nem mind feledkeztek meg róla. Most, hogy halott, csakugyan halott, megbocsáthatatlanul halott, most, hogy jéghideg, mint minden halott, és mozdulatlan, mint a valódi holttestek, most néma, ártalmatlan, nyugodt hulla, lélektelen test, hallgatag száj, szív, mely többé nem dobog, íme most előbújnak házaikból, ahová tegnap este óta bezárkóztak, eső-után-köpönyeg-barátai, a lagymatag hívek, a titkos tanítványok, a titkolódzó bámulok, akik éjjel véka alá rejtik a lámpát és nappal, midőn a nap süt, elbújnak. Mind ismertük ezeket a barátait; ezeket az óvatos lelkeket, amelyek megremegnek arra a gondolatra, hogy »mit szólnak majd az emberek«; ezeket, akik követnek téged, de távolról, akik hozzád szegődnek, de csak olyankor, mikor senki sem láthat benneteket együtt, akik tisztelnek, de nem annyira, hogy önmagukon kívül másoknak is megvallanák ezt a tiszteletet, akik szeretnek, de nem annyira, hogy elvesztegessék álmuknak egyetlenegy óráját vagy egyetlen lyukas garasu-

kat a te megsegítésedre. Mikor azonban beáll a halál, amelyben ezeknek az undorító embereknek kapzsisága és hitványsága is ludas, kezdődik az ő ünnepük. Éppen ők sírják a legválogatottabb és a legcsillogóbb könnyeket, amelyeket szándékosan tartogattak erre a napra; éppen ők fonják egyformán szorgos kezekkel a koszorúk virágait és a halotti szónoklat virágait, és érdemes végignézni, micsoda kellemes modorral és micsoda lelkesedéssel és micsoda mélységes szomorúsággal igyekeznek halottsiratókká, gyászszónokokká, sírfelirat-szerkesztőkké és emlékünnep-rendezőkké vedleni. Érdemes végignézni őket; az ember szinte azt mondaná, hogy az elköltözöttnek nem volt náluk hűségesebb, lángolóbb barátja, és a jámbor lelkekben már-már a szánalom egy-egy szikrája gyulad e mélyen sújtott gyászolók iránt, akik, mint a jelek mutatják, lelkük felét vagy legalább is a negyedrészt veszítették el.

Krisztusnak, hogy életében és halálában annál jobban meggyötrődjék, mindig voltak ilyenfajta barátai és ketten közülök még a péntek szürkületében fölkerekedtek. Súlyos és jeles két ember volt ez, Jeruzsálem és a Tanács két kitűnősege, két gazdag úr,— ezek a barátok, amint helyénvaló is, rendesen gazdagok — szóval a Sinedrion két tagja; Arimatiai József és Nikodémus. Ezek, hogy ne szennyezzék be kezüket Jézus vérével, nem mutatkoztak a Sinedrion ülésén, meghúzódtak otthon, talán egy-egy sóhajt is sajtoltak bánatos keblükből, abban a hiszemben, hogy így megmentik tekintélyüket és tisztázzák lelkiismeretüket. De nem gondolták meg, hogy a bűnrészesség, még ha szenvedőleges is, őket is gyilkos-színben tünteti fel, és hogy a tartózkodás, amikor az embernek módja van legalább szóval ellenszegülni, annyi, mint a beleegyezés. Arimatiai József és Nikodémus tehát,

ámbár távol voltak és nem mutatkoztak, részesei voltak Krisztus meggyilkolásának, és elkésett bánkódásuk csökkenthette, de nem szüntethette meg felelősségüket.

Este azonban, midőn társaik nem maradhatnak tovább a sötétben és kielégülten eltávoztak a Koponyák Hegyéről, és mikor már nem fenyegeti őket az a kockázat, hogy pellengérré állítják magukat a magas papi és polgári társadalom szemében, hiszen a halott halott és immár nem kellemtelenkedik senkinek, a két éjjeli tanítvány, titokban a zsidóktól való félelem miatt«, arra gondol, hogy elcsitítja a lelkiismeretfurdalását azzal, ha gondoskodik a kivégzettnek eltemetéséről.

Kettejük közül a bátrabbik, József, — »nagy bátran«, mint Márk megjegyzi, amivel egyúttal kiemeli, milyen szokatlan elhatározás volt ez ebben a nyúlászívű tanácstagban, — megjelenik Pilátus előtt és elkéri tőle Jézus holttestét. Pilátus megdöbben, hogy máris meghalt, — hiszen a keresztrefeszítettek gyakran két napig is elvergődtek — behívta Petroniust, aki az ítéletvégrehajtásnál parancsnokolt, és miután meghallgatta jelentését, »odaajándékozta« a holttestet a Tanácsosnak. A Helytartó ezen a napon nagylelkű volt, mert a római hivatalnokok rendesen megfizettették még a hullákat is a hozzátartozókkal. Ilyen tekintélyes és egyúttal gazdag úrnak nem mondhatott nemet és talán nem is annyira tisztesség okáért, mint inkább bosszankodásból adta ingyen az ajándékot. Egész nap gyötörték ezzel az idéetlen Királlyal és még most sem hagyja nyugton, mikor már meghalt!

József, miután az engedélyt megkapta, elment jó darab fehér lepedőt és pólókat vásárolni, aztán megindult a Koponyák Hegye felé. Útközben, vagy már odafönt találkozott Nikodémussal, aki

talán egyforma természetük révén is barátja volt, és aki ugyanazzal a szándékkal jött. Nikodémus nem törődött a költséggel és száz font mirrha és áloé-vegyítéket hozott magával, amit egy szolgálója cipelt utána a vállán.

És amint odaérkeztek a kereszthez, ahol a katonák éppen leszedték a két Latrot, hogy beledobják őket a kivégzettek közös sírgödrébe, ők is hozzáláttak, hogy Jézust levegyék.

Kenetek a sírban

Napnyugta táján az a kevés szürkesség is elűnt, ami addig ott tétovázott a homályban. A sötétség sűrű és komor volt. Hajnaltalan, mogorva éjszaka borult a világ fölé, amely ezen a napon elvesztette az egyetlen lényt, akinek hatalma volt megvilágítania. A Koponyák hegyének alig kiütököző szürkességében homályosan derengett a meztelen holttest. Fáklyák vörös fényénél kellett dolgozniok. Füst nélkül égtek a szélcsendes levegőben és a vérszínű fény lobogásában világosan felvörösöltek a vércsíkok, végesvéig a fatörzsön, le egészen a felásott földig.

József, Nikodémus és még néhány ember segítségével, nagynehezen kihúzta a lábakon átvert szegeket, amelyek hatalmasan tartottak. A létra még mindig ott volt. Egyikük felmászott, kihúzta a kezekből is a szegeket s a szabaddá vált testet vállára támasztotta, hogy le ne essék. Azután a többiek segítettek leemelni és a testet belefektették a Fájdalmas Anya ölébe, aki őt szülte. Ezután valamennyien megindultak az egyik közeli kert felé, ahol a Jézus sírjául kiszemelt sírbolt volt. A kert a gazdag Józsefé volt és a sírboltot maga és az övéi számára vájatta, mert abban az időben

minden jómódú zsidónak megvolt a maga családi sírboltja, messzi a többiektől. És a halottak nem voltak közösségre kárhozthatva, mint a mi hatósági temetőinkben, amelyek ideiglenesek, mértani-
lag szabályosak és demokratikusak, mint egész
nagyszerű modern barbárságunk.

Amint megérkeztek a kerti;, a két tiszteletre-
méltó halottvivő vizet merítettett a kútból és meg-
mosta a holttestet. Az Asszonyok, a három Mária:
a Szűz, a Szemlélődő, a Megszabadított, egy tapod-
tat sem mozdultak el szeretett halottjuk mellől.
Mivel tapasztaltabbak és ügyesebbek voltak a fér-
fiaknál, ők is munkához láttak, hogy a temetés,
amelyet éjjeli időben, ilyen lázas sietséggel ren-
deztek, méltó legyen ahhoz, akit sirattak. Az ő
dolguk volt lefejteni fejről Pilátus légionáriusai-
nak megszegyenítő koronáját és kihúzogatni a
töviseket, amelyek befúródtak bőrébe; az ő dol-
guk volt megfésülni és kifodrozni vértől csapzott
haját; lezárni szemeit, amelyekbe annyiszor néz-
tek szűzi gyöngédséggel, és száját, amelyet csók-
kal nem illethettek. A szerető asszonyoknak sűrű
könnyei hullottak erre az arcra, amely a halál
nyugodt sápadtságában megint magára öltötte
vonásai régi szépségét, és ezek a könnyek József
kútjának vizénél tisztább vízben fürösztötték ezt
az arcot.

Egész teste izzadságtól, vértől, portól volt be-
mocskolva: kezeinek, lábainak és mellének sebei-
ből még T indig vizes vér szivárgott. Miután meg-
mosták a holttestet, elárasztották Nikodémus kene-
tével és nem fukarkodtak vele, hiszen bőven volt,
és betömtek vele még a szegekverte fekete seb-
helyeket is. Amaz este óta, amelyen a Bűnös Nő,
ennek a napnak az előjeléül, a Bocsánatosztónak
lábaira és fejére öntötte ki az edény nárdust,
Jézus testének csupán köpésekben és ütésekben

volt része. Most azonban sápadt holttestét, ép-
úgy, mint ama napon, kenetekkel és keneteknél is
drágább könnyekkel hintették.

Azután, mikor Nikodémus száz font kenete
illatos szemfedővel borította Jézust, a lepedőt
hosszú lenpólyákkal testére csavarták, fejét ken-
dőbe göngyölték és arcára, miután valamennyien
homlokon sókolták, másik kendőt terítettek.

A sírbolt nyitva volt és csak egy sírhely volt
benne; csak nemrégiben készült és még senkit sem
temettek belé. Arimatiai József, aki nem tudta
megmenteni Krisztust, amíg élt, valamelyik házá-
ban, most, hogy a világ dühe elült, átengedte neki
a földalatti sötét lakást, amelyet a maga majdani
holttestté számára vágatott a sziklába. A két Ta-
nácstag szokás szerint fenszóval mondta végig
a halotti zsoltárt, és végül, miután a hófehérbe
burkolt testet gyöngéden betették a sírboltba, ha-
talmos kővel elzárták a nyílását és némán eltávoztak,
nyomukban a többiek.

Az Asszonyok azonban nem mentek velük.
Nem tudtak elszakadni ettől a sziklától, amely
örökre elválasztotta őket attól, akit szépségüknél
is jobban szerettek. Hogyan is hagyhatták volna
egyedül az éjszaka és a sír kettős sötétségében őt,
aki oly kétségbeejtően egyedül volt hosszú kínszenvedése
során? És alig hallható hangon imádkoztak és felidéztek
közösén egy-egy napját, egy-egy mozdulatát, egy-egy szavát a Szeretett Férfi-
nak, és ha valamelyik megpróbálta vigasztalni
a másikat, ez annál fájdalmasabban jajveszékelt.
Egyszer-másszor nevéen szólították és a kősziklá-
hoz támaszkodva, most, hogy fülét süketévé tömte
a halál és a tengernyi szalag, elmondogatták neki
azokat a kedveskedéseket, amelyeket életében nem
mertek elmondani, és végül is a kert nedves és fe-
kete homályában kiáradt belőlük az a szeretetnél

nagyobb szeretet, amelyet immár nem tudtak kicsiny asszonyi szíveikbe fojtani.

Végre azután lebírta őket az éjszaka hidege és borzalma és ők is távoztak, égő szemekkel; csettettek-botlottak a bokrok és a kövek között s megígérték egymásnak, hogy ünnep múltán azonnal visszatérnek.

A holtak megszabadítása

Krisztus sebekkel borított teste ott nyugodott végre a kerti szikla belsejében, illatok ágyán. Lelke azonban, amely kiröppent a nyűgös test hüvelyéből, nem nyugodott. Meghozta az élőknek az örömhírt és azok halállal fizettek érte; most meg kellett vinnie a Holtaknak is, akik század-és ezredévek óta vártak reá a Sheol mélységeiben.

E Pokolraszállás felől nincsenek biztos ki nyilatkoztatásaink. De az egyik legrégebb apokrif iratban, Péter Evangéliumában, olvassuk, hogy a feltámadás tanúi »hangot hallottak a mennyből, amely így szólt: Hirdetted-e az engedelmességet azoknak, akik aludtak¹? És a keresztről ez a felelet hallatszott: Igen«. És Péter első levelében megtaláljuk az igazolását ennek a halottakhoz intézett ige hirdetésnek. »Megöletett ugyan a test szerint, de megelevenítettett lélek szerint. Melyben elmenvén, azon lelkeknek is, kik a fogságban valának, prédikált, kik valaha hitetlenek voltak, midőn várták az Isten béketűrését Noé napjaiban, midőn a bárka építettett... Mert azért hirdettetett az Evangélium a megholtaknak is, hogy habár az emberek szerint elítéltettek a testben. Isten előtt éljenek lélek szerint.« És Pál, aki többet tudott az isteni dolgokból, mint amennyit módjában volt elmondania, azt állítja, hogy Krisztus »le is szállott előbb a föld alsó részeibe«. Az apostoli Hitvallás

megfellebbezhetetlenül megerősítette ezt az ősi keresztény bizonyosságot.

Az antik népek fantáziája sokat mesélt a Hadesbe leszállásról. Babilonban mesélték, hogyan hatolt be Istar Nergal rémületes országába, hogy visszahozza az életbe az ő Tammuzát; és hogy hogyan jutott el oda a hős Izdubar, hogy elkérje a bölcs Sitnapistimtől az örök ifjúság titkát. Görögországban a költők mesélték Herkulesről, aki a Tainaron hegyfok egyik nyílásán behatolt az alvilágba, hogy diadalmi jelként felhozza onnan a félelmetes Kerberost; Theseusról és Peirithoosról, akik ugyancsak lemerészkedtek oda, hogy felhozzák az élők közé az elrabolt Persephonét; Dionysosrói, aki egyéb merész vállalkozásai során le akart szállni, hogy visszahozza anyját, Semelét; Orpheusról, aki el akarta venni Plútótól az elveszett Euridikét; Ulyssesről, aki vérvarázslattal arra kényszeríti az árnyakat, hogy odajöjjenek hozzá, hogy Teiresias elmondhassa neki, mikén fog visszajutni hazájába; Aeneasról, aki lekerült az alvilágba, hogy Vergiliusnak alkalma nyíljk a még meg sem született hősök magasztalására. Pythagorasról azt rebesgették, hogy egy ízben lenn járt a Hadesben, de az útjáról megmaradt egyetlen elbeszélés késői paródia.

Mindezekben a mesebeli személyekről szóló mesékben azt látjuk, hogy a hősök bizonyítékát akarják adni vakmerő bátorságuknak, vagy meg akarnak tudni valamit, ami csak nekik fontos, mint Izdubar és Ulysses. vagy pedig, és ez a leggyakoribb eset, ki akarnak menteni a halálból valakit, aki csak nekik drága Természetesen lehetséges az is, hogy ez csupán valódi és hamisítatlan irodalmi fogás, mint az Aeneisben. De egyikük sem megy azért, hogy megmentse az elfeledett holtakat, hogy kiszabadítsa őket az alvilági hátai-

mak kezéből, hogy nekik is egy magasabbrendű élet üzenetét vigye. Istar, hogy ráijessen Arallu kapusára, azzal fenyegeti meg, hogy feltámasztja a halottakat. De milyen kegyetlen szándékkal! »Fel fogom támasztani a holtakat, — kiáltja Sin leánya — akik majd fölfalják az élőket és így majd a holtak száma messze túlszárnyalja az élőkéket.«

A népmondának ezekben a nagyon is emberies képzeleti alkotásaiban nincs semmi, ami akár csak távolról is emlékeztetne Krisztus leszállására. Őt valami isteni ösztökeje hajtja annak az igazságosságnak, amely nem ismeri az idő emberi felosztását. Azok között, akik a föld álmát alusszák, nem csupán az ösztönemberek vannak ott, akik ökreiken és asszonyaikon kívül semmi mást nem ismertek; nemcsak a szomorúak, akik lelküket mindenféle bűnös vágygal és kezeiket testvéri vérrel szennyezték; nemcsak a restek, akik melengették magukat a napon s nem tudták megismerni ebben a ragyogó szemben a jóságos Atya képe-mását; nemcsak a gazdagok, akik nem ismertek más Istent, csak a Vagyont és az Üzletet; nemcsak a királyok, akik, Achillesnek haragjában mondott szavai szerint nem pásztorai, hanem elemésztői voltak a népeknek; nemcsak a bálványimádók, akik azt hitték, hogy magukhoz hajlítják azt isteneket, ha kőszobrokat imádnak, ha buja orgiák részegségében fetrengenek, ha embereket és állatokat gyilkolnak átkos babonásaik vakságában; nemcsak a kényelmesek, akik beletörődtek az első durva törvények betűibe, akik tökéleteseknek képzeltek magukat egy tökéletes világban és sem reményük, sem sejtelmük nem volt a világ jövőjé megújulásáról.

De voltak ott néhányan, igaz. hogy kevesen és elszórtan, a régi korok ezeréves véghetetlen teme-

tőjében, akik tökéletes kinyilatkoztatás segítségével is az életnek olyan tisztaságára emelkedtek, amely, bár még mindig nagyon messzi volt a tökéletességtől, mégis úgy hasonlított hozzá, mint ahogy az árnyék utánozza fekete körvonaláival az élet színében viruló és lélekző testet. Néhányan közülük nemcsak megállapították az első törvényeket és a földi emberek bizonytalan szövetségeit, hanem tökéletesítették is őket és néhanapján sikerült följük is emelkedniök. A legkimagaslóbbak összegyűjtötték az addig vad törzsekre szakadozott népeket és nemzetet alkottak belőlük, amelyben legalább a könyörtelen háború vad jogát enyhítették és megszorították: mások megszabadították népüket az idegen rabszolgaság alól, vagy megtanították azokra a mesterségekre, amelyek elviselhetőbbé teszik az élet nehézségeit és amelyek legalább pillanatokra elfeledtetik a fájdalmat. Az elvadult és rothadt emberek megszámlálhatatlan kígyófészkéből néhanéha támadt egy-egy nemesebb jellemű ember, aki nem tagadta meg a szegénytől tűzhelye melegét és kenyerét, aki megzabolázta testét, joházta legnemtelenebb szenvedélyeit és zavarosan, kínszerűen megpróbált valami belső szabálynak engedelmeskedni, ami szinte már a szentség sejtese volt. És végül ott voltak abban a népben, amelyet Krisztus választott a magáénak, a Pátriárkák, nyájak és családok jóságos őrei; a Törvényhozók, akik a hegyen, lángok lobogásában hallgatták az Örökkévaló parancsait; a Próféták, akik annyi századon át annyi szeretettel és annyi reménységgel hirdették az eljövetelet a Szabadítónak, aki majd megszünteti a világ igazságtalanságait és fájdalmait, mint ahogy az északi szél elsöpri a völgyekre súlyosodó fellegeteket.

Ezeknek a keveseknek a kedvéért, akik a

szentség zsengei voltak a szentek előtt, az emberek jótevői az Üdvözítő előtt, akik hirdették Krisztust és előkészítették útjait, szóval akik, legalább vágyaikban, mintegy bábban szunnyadó keresztények voltak Krisztus előtt, ezekért kellett az igazságosság és egyúttal a szeretet kényszerűségéből leszállania Jézusnak a holtak határtalan birodalmába, ő. akit előre jeleztek és nem tudták a nevét, akit vártak és nem tudtak meglátni, addig, míg a nap fényét élvezték, Ő megemlékszik róluk, mielőtt igazi életre ébred a sírboltban, és leszáll, hogy megszabadítsa őket, hogy magával vigye őket dicsőségébe.

Az egyik régi apokrif szöveg elbeszéli ezt a leszállást: a kapuk összeomlását, a Sátánon aratott győzelmet, az ó-szövetség igazadnak ujjongását és a boldog kis sereg felszállását a Paradicsomba. És miközben odafent ott találják Énocht és Illést, akik nem haltak meg a földön, mint a többiek, hanem elevenen az égbe ragadtattak, meztelen és véres embert látnak érkezni, keresztel a vállán. Ez a jó Lator, akinek a Keresztrefeszített beváltja ígéretét, amelyet ezen a napon tett neki a Koponyák Hegyén. Mindez a képzelet játéka, inkább szép. mint bizonyos. Azonban a keresztény hagyomány, bár nem hangoztatja, hogy ismeri a pokolraszállás történetét és a megszabadítottak neveit, mégis a hittételek közé emelte a holtak evangelizálását és tizenhárom századévvel később Vergilius árnya a Pokol füstjében figyelmeztethette Dantét, hogy íme jön »a hatalmas, a győzelem jelelvel koszorúzottan«.

Nincs itt

A nap még nem derült fel arra a napra, amelyet mi Vasárnapnak nevezünk, midőn az asszonyok máris indultak a kert felé. De kelet felől a dombokon könnyedén, mint valami lilio-mokba és ezüstbe öltözött föld távoli visszfénye, halkán fehér reménység lebbent fel a remegő csillagok közepette és lassan-lassan lebírta az éjszaka villódzását és szikrázását. Egyike volt ez ama derült hajnaloknak, amelyek szunnyadozó ártatlanokra és ígéretek szépségére terelik gondolatainkat, és mintha a kristályos és áldott levegőt csak éppen abban a pillanatban rezgette volna meg suhanó angyalok serege. Egyike volt ama szűzies napoknak, amelyek ragyogó fehérségben, vidám tisztaságban, friss borzongásban, bátorító ártatlanságban fogantatnak.

Az asszonyok szomorúságba-bágyadtan lépkedtek a fuvallatos szürkületben, mintegy elvarázsoltan valami sugallattól, amelynek nem tudták volna magyarázatát adni. Zokogni mentek-e vissza a sziklasírhoz? Vagy azért, hogy még egyszer újra lássák azt, aki ki tudta venni szíveiket úgy, hogy nem ejtett rajtuk sebet? Vagy azért, hogy a Feláldozottnak holtteste körül Nikodémus keneteinél erősebb illatú keneteket helyezzenek el? És beszélgetés közben mondogatták egymásnak:

— Ki hengeríti el nekünk a követ a sír ajtajáról?

Négyen voltak, mert Mária Magdolnához és a Betániai Máriához csatlakozott Joanna, Kuza felesége, és Salome, de nők voltak és bágyadtak szívük fájdalomában.

De amikor odaértek a sziklához, döbbenetükben szinte földbe gyökeredzett a lábuk. A sírbolt

sötét szája nyitottan tátongott a sötétben. Nem hittek a szemüknek s aki legmerészebb volt közöttük, körültapogatta remegő kezével a nyílást. Az egyre erősödő nappali világításban észrevették a kőfedelelet, oldalvást, a sziklához odatámasztva. Az Asszonyok rémülettől némultan hátrafordultak, mintha arra vártak volna, hogy valaki jön, akitől megtudhatják, mi történt ama két éjszaka alatt, amíg távol voltak innét. Mária Magdolna azonnal arra gondolt, hogy a közbeeső időben a zsidók ellopták Krisztus holttestét, mert még mindig nem volt elég nekik az a szenvedés, amit életében okoztak neki. Vagy talán felbőszültek azon, hogy ilyen tisztes temetés jutott egy eretneknek és bedobatták a megkövezettek és a keresztrefeszítettek becstelen gödrébe.

Azonban ez csak sejtelem volt. Talán még mindig ott bent nyugodott Jézus, illatos pólyáiban. Belépni nem volt bátorságuk: mégsem tudták rászánni magukat, hogy elmenjenek anélkül, hogy valami biztosat megtudtak volna. És alighogy a nap, amely végre felbukkant a dombok szegélyén, megvilágította a sírbolt bejáratát, megemberelték magukat és beléptek.

Első pillanatban nem láttak semmit, azonban, új rémület döbrentette vissza Őket. Jobbfelől fehérbe öltözött Ifjú ült — ruházata ebben a homályban tündöklött és fénylett, mint a hó — s mintha csak rájuk várt volna.

— Ne féljeteK. Akit kerestek, nincs itt: feltámadott. Miért keresitek az élőket a holtak között? Nem emlékeztek-e, mit mondott Galileában, hogy a bűnös emberek kezébe adatik és harmadnapra feltámadt

Az asszonyok döbrenten és remegve hallgatták s nem tudtak neki mit felelni. Az Ifjú azonban folytatta:

—Menjetek, mondjátok meg tanítványainak, hogy Jézus feltámadott és hogy hamarosan meglátják őt.

Mind a négyen remegtek a rémülettől s az ujjongástól, kisiettek a sírboltból, hogy azonnal fussanak oda, ahová küldettek. De alig tettek néhány lépést és éppen csak hogy kijutottak a kertből, Mária Magdolna megállt, a többiek pedig nem váraoztak rá, hanem tovább siettek az úton a város felé. Maga sem tudta, miért maradt vissza. Talán az ismeretlenek a szavai nem győzték meg és arról sem bizonyosodhatott meg, vajjon a sír valóban üres volt-e; nem volt-e esetleg ez a papok cinkosa, aki meg akarta csalni őt!

Hirtelen megfordult és a napsii ^ ses zöldben maga mellett férfit pillantott meg. De nem ismerte meg, még akkor sem, mikor megszólalt:

— Asszony, miért sírsz? Kit keressz?

Mária azt gondolta, hogy ez bizonyosan József kertésze, aki korán idejött dolgozni.

— Sírok, mert elvitték az én Uramat és nem tudom hová tették őt. Ha te vitted el őt, mondd meg nekem, hova tetted s én elviszem őt.

Az ismeretlen ellágyult ettől az ártatlan érzelmességtől, ettől a naiv gyermekességtől, de csak egy szóval felelt, egy pusztá névvel, az asszony nevével, de az epedés és a bánat hangsúlyával, azon a szívbemarkoló és feledhetetlen hangon, amelyen annyiszor szólt hozzá:

— Mária!

Ekkor a Kétségbeesett, mintha álmából riasztották volna fel, megtalálta az ő Elveszettjét:

— Rabboni! Mester!

Odahullott lábaihoz a harmatos fűben és átölelte kezeivel ezeket a meztelen lábakat, amelyeken még vörösen virult a két szeg sebe.

Jézus azonban így szólt hozzá:

— Ne illess engem, mert még nem mentem föl Atyámhoz; hanem menj atyámfiához és mondd nekik, hogy fölmegyek az én Istenemhez és a ti Istenetekhez. És mondd meg nekik, hogy előttük megyek Galileába.

És azon nyomban elvált a térdelőtől és eltávolodott a fák között a nap fénykoszorújában,

Mária nem vette le róla a szemét, míg el nem tűnt; aztán felkelt a pázsitról, dült arccal, magánkívül, a boldogságtól elrévült tekintettel és elfutott társnői után.

Ezek éppen hogy odaérkezek a házba, amelyben a tanítványok rejtőztek és kapkodó és izgalt szavakban elbeszélték a hihetetlen esetet: a nyílt sírt, a fehérruhás ifjút, aztán, hogy miket mondott, hogy a Mester feltámadt s hogy mit üzen tanítványainak.

Azonban ezek a férfiak, akik még mindig nem tértek magukhoz a csapás után; akik a veszély ama napjaiban sokkal határozatlanabbnak és tehetetlenebbeknek bizonyultak, mint ezek a szegény gyenge asszonyok, nem akartak hitelt adni e furcsa híreknek. Agyrémek, asszonyi képzelődések, mondogatták. Már hogyan támadhatott volna fel rövid két nap múltán? Nekünk azt mondta, hogy vissza fog térni, de nem rögtön: sok sok rettenetes jelnek kell feltűnnie ama nap előtt!

Hitték, hogy a Mester fel fog támadni, de nem előbb, mint ama napon, amelyen a holtak mind feltámadnak majd. hittek abban, hogy eljő dicsőségben, hogy kezdetét veszi az ő Országá. De nem most: nagyon hamar volna, nem lehet igaz: rajongó nők hajnali ábrándozása, kísértetek játéka ez.

Ebben a pillanatban a rohanástól és az izgalomtól zihálva megérkezett Mária Magdolna. Mindaz, amit a többiek mondtak, teljes egészében

színigaz volt. De több is történt: ő maga látta, tulajdon szemeivel, és beszélt hozzá, és hirtelen nem isím-ule meg, de rögtön ráismert, mihelyt nevén szólította: tulajdon kezeivel érintette lábait, látta lábainak sebeit; ő maga volt, élő maga olyan, mint annakelőtte, és mint amaz ismeretlen Ifjú, meghagyta neki, hogy menjen el tanítványaihoz, hírül vinni nekik, hogy feltámadott, amint megígérte.

Simon és János végre felriadtak, kirohantak a házból és futásnak eredtek József kertje felé. János aki fiatalabb volt, megelőzte társát és elsőnek érkezett a sírhoz. És amint bekukkantott a bejáraton, látta a földön a kötelékeket, de nem lépett be. Simon lihegve utólérte és beviharzott a sírboltba. A pólyák ott heverték szétszórta a földön; de az a kendő, amely a halott fejét takarta, össze volt hajtogatva és külön félre volt téve. János is belépett és látott és hitt. És szó nélkül hanyatt-homlok hazasiettek, futva, mintha arra vártak volna, hogy ott találják a Feltámadottat a többiek körében, akiket az imént hagytak ott

Jézus azonban, amint Máriától elvált, eltávozott Jeruzsálemből.

Emmaus

A Húsvét ünnepi szünete után mindenki számára újramezdődött a szegény és szürke napok sürgése-forgása.

Jézus ama két barátjának, akik a tanítványokkal együtt voltak abban a házban, ezen a reggelen Emmausba, egy Jeruzsálemtől néhány óra járásnyira fekvő helységbe kellett menniök. ahol dolgozunk volt. Mihelyt Simon és János visszajöttek a sírtól, útnak indultak. Mind ezek az elképesztő hírek valamelyest megrázták őket, de nem tudták

végleg meggyőzni az ilyen szédítő és váratlan eset igazsága felől. Ez a népség hajlott a nehézkességre és nem értett tréfát, s éppen ezért nem fért a fejébe, hogy mindaz, amit elbeszélni hallottak, igaz: ha a mester holtteste nem volt már a helyén, vajjon nem vihették-e el emberi kezek?

Kleofás és társa jó Zsidók voltak, akik az eszmény számára is hagytak egy kis helyet lelkükben, amelyet pedig egyébként nagyon is reális gondok töltöttek meg. De ez a hely nem lehetett valami nagy és ennek az eszménynek igazodnia kellett a többi lelki tulajdonságuk természetéhez, ha nem akarta, hogy kitegyék a szűrét, mint valami kellemetlen vendégnek. Mint majdnem valamennyi Tanítvány, ők is várták, hogy eljön a Szabadító, de olyannak várták, aki mindenekelőtt Izraelt szabadítja fel. Szóval olyan Messiást vártak, aki inkább Dávid fia, mint Isten fia, és inkább lovas harcos, mint szegény gyalogos, ellenségeik ostora, nem pedig betegek és kisedek dédelgetője. Krisztus szavai, úgy-ahogy, felpuhították testes messiásvárásuk kemény héját, de a Keresztrefeszítés megzavarta őket. Szerették Jézust és szenvedtek a szenvedésén, de ez a váratlan, gyalázatos, dicstelen és önmegtágadó vég szöges ellentétben volt azzal, amit vártak, és különösen azzal a többel, amire vágyódtak. Hogy ilyen alacsonyrendű ez az Üdvözítő, hogy szelíd számaron lovagol, nem pedig harci paripán, és hogy sokkal szellemibb és szelídebb, mint amilyennek akarták, azt, ha üggyelbajjal is, még csak megértették és ha ímmel-ámmal is, el tudták viselni. De hogy a Szabadító nem tudta megszabadítani sem önmagát, sem másokat, hogy a Megmentő nem tett semmit a maga megmentésére, hogy a Zsidók Messiása a Zsidók többségének akaratóból a rablók és gyilkosok szegényfáján végezte életét, az nagyon erős csalódás és

megbocsáthatatlan botrány volt ük megsiratták a Keresztrefeszítettet, mégpedig egész őszinteséggel, de egyúttal az a feltevés kísértett bennük, hogy tévedett igazi lénye felől. Ez a halál — és milyen halál volt ez! — ezekben a gyakorlatiassá zsugorodott lelkekben a bukás gyászos hangulatává komorodott.

Effélékről beszélgettek útközben a napfényben izzó áldott délidőben és egy-egy pillanatra össze-melegedtek, mert bizony nem voltak mindig egy véleményen. Egyszerre csak közvetlenül maguk melteit félszemmel valami árnyat láttak felbukanni az úton. Odafordultak. Az árnyék egy férfi volt, aki nyomon követte, mintha ki akarta volna hallgatni, hogy mit beszélgetnek útközben. Megálltak, hogy illendőség ezerint üdvözljék, és az utas hozzájuk csatlakozott. Az arca mind a kettőjüknek ismerősnek tűnt, de akárhogy is vizsgálgatták, sehog sem tudtak ráismerni. Az új úti-társ, ahelyett hogy megfelelt volna néma kérdezőeködéseikre, kérdéssel fordult hozzájuk:

—Micsoda beszédek ezek, melyeket egymással váltotok útközben!

Kleofás, aki bizonyára az idősebbik volt, csodálkozó arccal felelte:

—Te vagy-e egyedül jövevény Jeruzsálemben, ki nem tudad meg, amik abban történtek e napokban?

—Micsodák? — kérdezte az ismeretlen.

—A názáreti Jézus felől, ki próféta férfiú volt, hatalmas a cselekedetben és beszédben Isten és az egész nép előtt; és mi módon adták őt a főpapok és a mi fejedelmeink halálos ítéletre és megfeszítették őt. Mi pedig reménylők, hogy ő megváltja Izraelt. És most mindezek után harmadnapja ma, hogy ezek történtek. De némely közülünk való asszonyok is rémítenek minket, kik virradat előtt

a sírnál voltak és nem találván az ő testét, visszajöttek, mondván: hogy ők angyalok jelenését is látták, kik őt élni mondják. Ketten közülünk a sírhoz mentek és üresen találták, amint az asszonyok mondták, őt magát pedig nem látták.

— Ó balgatagok és késedelmes szívűek mindazok elhivesére, miket a próféták szólottak! — kiáltott fel az idegen. — Nem ezeket kellett-e szenvedni a Krisztusnak és úgy menni be az ő dicsőségébe? Nem emlékeztek-e arra, ami megjövendöltetett Mózesről egész napjainkig? Nem olvastátok-e Ezechielnél és Dánielnél? Még az Urhoz szóló énekeinket és az ő ígéreteit sem ismeritek?

És szinte neheztelő hangon mondta végig az ősrégi szavakat, megmagyarázta a jövendöléseket, emlékübe idézte az Izaiásnál rajzolt Fájdalmak Emberének vonásait. Azok ketten tanulékonyán és figyelmesen és ellenvetés nélkül hallgatták, mert az idegen beszéd közben egészen nekitüzesegett és a régi jövendölések új életre melegedtek szájában és jelentésük úgy megvilágosodott, hogy szinte megfoghatatlannak érezték, hogy már előbb, maguktól is, rá nem jöttek. A szavai olyan benyomást keltettek bennük, mintha elmúlt időkben hallott ezekhez hasonló más szavak csendülnének vissza füleikben, homályosan, mint olyan hang, amely valami fal mögül hangzik a hajnali szürkületben.

Közben elérték Emmaus szélső házait és az idegen búcsúzkodni kezdett, mintha tovább akarta volna folytatni útját. Most azonban a két barát sehogy sem tudott elválni a titokzatos útitárstól és kérlelték, hogy maradjon velük. A nap lenyugodott és mintegy kárpótlásul melegebb arannyal öntötte végig a mezőt és hármuk árnyéka egyre hosszabbra nyúlt az út porában.

— Maradj velünk, — mondogatták — mert-

esteledik és már hanyatlik a nap. Bizonyosan te is fáradt vagy és itt az ideje ennünk egy falatot.

És kézenfogták és betessékelték abba a házba, amelybe igyekeztek.

Mikor már asztalnál ültek, a Vendég, aki kettejük közt foglalt helyet, vette a kenyeret, megtörte és egy-egy darabot adott barátainak. Ennek láttára Kleofásnak és a másiknak szemei tágra meredtek, mint mikor valaki hirtelen fölriad ál-mából és a nap ágyára tűz. Mind a ketten felugrottak, borzongó remegésben, sápadtra váltan, dermedten és végre felismerték őt, a meggyilkoltat, akit félreértettek és meggyanúsítottak. De még annyi idejük sem volt, hogy megcsókolják, meri Jézus kiment a szobából és eltűnt.

Arcáról nem tudtak ráismerni s még sz; "ról sem, pedig ezek annyira hasonlítottak életében mondott szavaihoz; nem ismertek rá szemei csillogásáról sem, miközben beszélt, sem hangja zengéséről. De elég volt annyi, hogy kezébe vegye a kenyeret, mint az atya, aki szétosztja gyermekei között, este, fárasztó munkában vagy utazásban eltelt nap után és a szeretetnek ebben a ténykedésében, amelyet annyiszor láttak rögtönzött és családias vacsoráikon, végre ráismertek kezeire, áldó és sebekkel borított kezeire, és a sötétség eloszlott és szemtől-szembe találták magukat a Feltámadott ragyogásával. Midőn előbbi életükben barátjuk volt, nem értették meg; midőn a hosszú úton tanígtatta őket, nem ismerték fel; de abban a pillanatban, amidőn szeretettel végezte annak a teendőjét, aki szolgál a szolgálainak és odanyújtotta nekik a darab kenyeret, amely élet és az élet reménysége, akkor első ízben meglátták őt.

És azon éhesen és fáradtan megint útrakeltek, visszamentek és késő éjszaka megérkeztek Jeruzsálembe.

És útközben szinte szégyenkezve mondogatták:

— Nemde szívünk gerjendez vala bennünk, midőn szólott az úton és megfejtette nekünk az írásokat? Miért nem tudtunk ráismerni akkor?

A Tanítványok még mindig ébren voltak. Az újonnan érkezettek ki sem fújták magukat, úgy beszéltek el a találkozást és hogy mit mondott útközben és hogy hogyan ismertek rá csupán a kenyértörés pillanatában. És mintegy feleletül erre az újabb bizonyásra, három-négy hang is egyszerre kiáltotta:

— Igen, valóban feltámadott az Úr és megjelent Simonnak is.

Azonban az a négy megjelenés, ez a négy bizonyosság, nem volt elegendő arra, hogy valamennyi-
nek valamennyi kétségét eloszlassa. Némelyikük szemében ez a hirtelen, ez a rendestől annyira el-
ütő feltámadás, amely éjjel, titokzatos és gyanús
körülmények közt következett be, inkább a fájdalom és a vágy rém látásának tűnt, mint valóságos igazságnak. Ki mondta, hogy látta? Egy rajongó nő, aki egy ízben már a gonosz lelkek hatalmában volt: egy lázbeteg, akire szinte rá sem lehetett ismerni azóta, hogy megtagadta Mesterét; és két egyszerű ember, akik tulajdonképpen nem is voltak tanítványok és akiket most Jézus, ki tudja miért, állítólag többre érdemesített legbensőbb barátainál. Máriát talán valami rémlátás vezette félre; Simon, hogy helyreüsse hitványságát, nem akart elmaradni mögötte; ezek a többiek talán csalók vagy legalább is léleklátók. Ha Krisztus csakugyan föltámadt volna, vájjon nem mutatkozott volna-e meg valamennyiüknek, mikor együtt voltak? Mi értelme lett volna ezeknek a kivételezéseknek? Mi értelme lett volna megjelenésének hatvan stádiumnyira Jeruzsálemtől?

Hittek a feltámadásban, azonban úgy képzelték, mint az utolsó világfelfordulás egyik előjelét, midőn immár minden beteljesedett. De most, mikor azzal a ténnyel álltak szemben, hogy egyedül ő támadott fel, ezen a napon, amikor minden egyéb tovább folyt a maga útján, arra ébredtek, hogy az élet visszatérése a testbe. — és pedig abba a testbe, amely nem szenderedett át nyugodtan az utolsó álomba, hanem amelyből vassal tépték ki az életet, — hogy a feltámadásnak ez a gondolata, ami így a távoli jövőből a közvetlen jelenbe került, beleütközik minden egyéb képzetbe, ami a lelkük szövedékét alkotja és ami már előbb is benne volt. de & kettő nem tűnt ellenkezőnek mindaddig, amig be nem következett a két egymáson fekvő rétegnek: a távoli csodának és a jelenvaló ténynek ez a meghökkenítő egybeolvadása.

Ha Jézus feltámadott, az annyit jelent, hogy valóban Isten; de vájjon igazi Isten. Isten fia, türte volna-e valaha, hogy megöljék s még hozzá ilyen gyalázatos módon? Ha olyan nagy volt a hatalma, hogy le tudta győzni a halált, miért nem sújtotta villámaival bírált, miért nem szégyenítette meg Pilátust, miért nem bénította meg azoknak karjait, akik a keresztre szegezték? Micsoda elképzelhetetlen titok rejlik a mögött, hogy a Mindenható a gyengék gyalázatos halálára hurcoltatta magát?

így töprengett magában egynémely tanítvány, akik hallottak, de nem értettek, óvatosságból, mint mind a szofisták, nem merték határozottan tagadni a Feltámadást, szentől-szembe ezekkel a rajongókkal, de fenntartották véleményüket, jól megrágták magukban a lehetősége és lehetetlensége mellett szóló érveket és nyilvánvaló bizonyosságot óhajtottak, amelyet azonban nem tudtak remélni.

Ezen a zűrzavaros napon egyikük sem evett. Azonban az asszonyok elkészítették a vacsorát és

most mindnyájan asztalhoz telepedtek. Simon viszszagondolt az utolsó csütörtökre:

— Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

És könnyek zuhataga fátyolozza szemeit, mikor megtöri a kenyeret és odanyújtja barátainak.

Van-e valami ennivalótok?

Alig nyelték le az utolsó falatokat, midőn az ajtó küszöbén, magasan és sápadtan, megjelent Jézus. Amint belépett, egytől-egyig végignézett rajtuk és zengő hangján köszöntötte őket:

— Békesség nektek!

Senki sem felelt. Ijedtségük lefojtotta az ujjongást azokban is, akik nem elsőízben látták viszont. A Feltámadott olvasta ez arcokon a kétséget, amely szinte valamennyiükben erjedezett, a kérdést, amelyet nem mertek szavakban kifejezni:

— Valóban te vagy-e, élő-magad, vagy csak árnyék, amely kísértésünkre jó a holtak sírboltjaiból?

— Miért háborodtatok meg? — szólt az Elárult. — És miért támadnak ily gondolatok szíveitekben? Lássátok kezeimet és lábaimat, hogy ennenmagam vagyok, tapintsatok meg és lássátok, mert a léleknek húsa és csontjai nincsenek, amint látjátok, hogy nekem vagyok.

És feléjük nyújtotta kezeit, megmutatta mindkét oldalukon a szegeknek még véres nyomait, feltárta mellén a ruháját, hogy lássák oldalán a lándzsa hasítását. Némelyek fölkeltek kereveíük-rői, letérdeltek előtte és akkor látták meztelen lábain a két mély lyukat, két violaszín karika közepében.

De nem inertek hozzáérni, mert féltek, hogy oly hirtelen szertefoszlik, mint amily hirtelen meg-

jelent S vájjon ha valaki megölelte volna, szilárd test melegét érezte volna-e, vagy lenge árnyék testetlenségén suhantak volna át karjai?

Ő volt, az ő arca, az ő hangja, a keresztrefeszítés megsemmisíthetetlen nyomai: és mégis volt a tekintetében valami változás, amit még akkor sem tudtak volna szavakban kifejezni, ba ebben a pillanatban nyugodt lett volna a lelkük. A legmegátalkodottabbak is kénytelenek voltak elhinni, hogy a Mester áll előttük az újraéledő élet minden jelével; de gondolataik az utolsó kétségekben vergődtek és némán hallgattak, szinte megrettenve attól, hogy hinniök kell érzekeiknek, mintha csak arra vártak volna, hogy a következő pillanatban felébrednek, hogy a kényelmes kézzelfoghatóságok elveszett világát, amelyet ez a megdöbbentő felfordulás kizökkenített a kerékvágásból, megint a helyére igazítsák, Simon is hallgatott: hiszen a zokogás úgysis elfojtotta volna szavát; mit mondhatott volna annak, aki Kaifás udvarában ugyanilyen szemekkel nézett rá, miközben ő esküdözött, hogy sohasem ismerte?

Jézus, hogy az utolsó kétségeskedést is eloszlassa, megkérdezte:

— Van-e itt valami ennivalótok?

Immár nem volt szüksége más eledelre, csak arra, amelyet egész életében mindig s majdnem mindig hiába kért. Azonban e testies emberek számára testi bizonyítékra is szükség volt; annak, aki csupán az anyagban hitt és az anyagból táplálkozott, szüksége volt erre az anyagi bizonyosságtételre is. Az utolsó este együtt ettek; most is, hogy összetalálkoztak, velük fog enni.

— Van-e itt valami ennivalótok?

Maradt egy tálon egy darab sült hal. Simon odatolta a Mester elé, aki leült az asztalhoz és ette a halat egy darab kenyérrel, miközben valameny-

nyien mereven nézték, mintha csak elsőlzben látták volna enni.

És mikor bevégezte, feléjük emelte szemeit és így szólt:

— Meggyőződtek-e most? Vagy még mindig nem értitek? Lehetségesnek tartjátok, hogy egy kísértet egyék, mint ahogy én ettem előttemek? Annyiszor kellett korholnom a ti keményszívűségeket! És íme, ti a régiek maradtatok és nem akartatok hinni azoknak, akik láttak engem! Pedig nem titkoltam el semmit azokból, amiknek e napokban történniük kellett. De ti, süketek és feledékenyek, hallotok és azután elfeledkeztek, olvasatok és nem értetek. Nem megmondtam-e nektek, mikor még veletek voltam, hogy mindennek be kell teljesednie, ami írva vagyon és amit én megjövendöltem? Hogy a Krisztusnak szenvednie kell és harmadnapon fel kell támadnia halottaiból és hirdetni kell az ő nevében a megértést és a bűnök bocsánatát minden nemzetek között, elkezdvén Jeruzsálemtől? Most tanúi vagytok ezeknek a dolgoknak és én megtartom az ígéreteket, amelyeket az Atya tett nektek én általam. Elmenvén tehát az egész világra, hirdessétek az Evangéliumot minden teremtménynek. Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. És amint az Atya küldött engem, én is küldelek titeket. Elmenvén tehát, tanítsatok minden nemzeteket, tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek. És aki hiszen, üdvözülni fog, aki pedig nem hiszen, elkárhozik. Én még egy ideig itt maradok veletek és találkozunk Galileában, de azután is veletek maradok mind a világ végezetéig.

Miközben beszélt, a tanítványok arca egyre jobban valami rég feledett reménységre derült és a szemeik csillogtak, mint a mámorosak szemei. Ez volt legderűsebb órájuk az utolsó napok ernyed-

sége után. Kétségbevonhatatlan jelenléte bizonyosság volt amellet, hogy a hihetetlen beigazolódott, hogy Isten nem hagyta el őket és bizonyára nem hagyja el többé soha. Ellenségeik, akik láts-'lag diadalt arattak, vereséget szenvedtek: a látható igazság engedelmesen belesimult a jövendölések összefüggésébe. Azokat a dolgokat, amiket mondott, már előbb is tudták, de csak akkor váltak bennük valóban elevenekké, amikor szája ismételte őket.

Ha visszatért a Király, az Ország eljövele közel van és akkor tanítványai, ahelyett, hogy ki-nevetnék és üldöznék őket, uralkodni fognak vele örökké. Ezek a szavak új tüzet gyújtottak a lagymatagokban, más beszédek, más, napfényesebb napok emlékeit elevenítették új életre és egyszerre olyan megkönnyebbülést, olyan lángolást éreztek, amelyet már jó ideje nem tapasztaltak, valami hatalmasabb vágyat, hogy megöleljék egymást, hogy szeressék egymást, hogy ne váljanak el egymástól többé soha. Ha a Mester feltámadott, ők nem halhatnak meg; ha ki tudott jönni sírboltjából, akkor ígéretei Isten ígéretei és bizonyára teljesíti őket az utolsóig. Nem hiába hittek és immár nem voltak egyedül: a keresztrefeszítés napja egyetlen nap elsötétedése volt, hogy aztán a fényesség minden születendő napok számára annál hatalmasabban ragyogjon fel.

Tamás, a Kettős

Ezen a vacsorán Tamás, ki Kettősnek mondatik, nem volt jelen. De másnap keresésére indultak a barátai, még valamennyien a Jézus szavai-keltette izgalomban.

— Láttuk az Urat, — újságolták neki — tulajdon maga volt és beszélt velünk és evett velünk, élő ember módjára.

Tamás egyike volt azoknak, akiket mélyen megrendített a Golgota gyalázata. Egy ízben kijelentette, hogy kész Mesterével halni, de mikor a fogdmegek lámpái felfelé imbolyogtak az Olajfák Hegyén, ő is a többivel menekült. Hite meghomályosodott abban a sötétségben, amely a Koponyák Hegyére borult. Hiába jövendölte Mestere, sohasem képzelte volna ilyennek az ő végét. Hogy Jézus valóságosan a gyámoltalan bárány béketűrésével hurcoltatta magát a gyalázat csúcsára, az, ha jól meggondoljuk, szinte nagyobb szenvedést okozott neki, mint annak az elvesztése, aki őt szerette. Minden reményének meghazudtolása megbotránkoztatta, mintha valami csalásnak jött volna a nyomára és úgy érezte, hogy ez minden alól. még a hűtlenség szégyene alól is felmenti. Tamás is, mint Kleofás és a vele egyvágásúak, az érzékek embere volt, akit Krisztus hatalmas hívó szózatára egyetlen szárnycsapás túlságosan magasra lendített, olyan világba, amely nem volt az övé. A hit meglepetésszerűen ütött rajta, mint valami rontó szenvedély. De még alighogy a gyűlölet gyalázatos halma maga alá temette, vagy úgy látszott, mintha maga alá temette volna azt a lángot, mely őt minden áldott nap tüzelte, midőn a lelke is kihamvadt és megfagyott és felöltötte előbbi természetét, az igazit, amely az érzékek útján az érzékelhető dolgokat kereste és anyagi változásokat remélt az anyagban és csak az anyagtól várt anyagi bizonyosságokat és megnyugtatókat. Szemei húzódoztak az olyan dolgok szemléletétől, amiket kezeivel nem érinthetett és épp ezért arra voltak kárhóztatva, hogy sohasem láthatták meg a láthatatlant: mert ez a kegy csupán azoknak van fentartva, akik hiszik, hogy a láthatatlan is lehetséges. Reménykedett az Országban, különösen mikor Jézus szavai és jelenléte mennyevé avatta földi szívét, de olyan

Országban reménykedett, amely nem a tiszta lelkek országa, amely átsuhan az égboltozaton a felhők foszladozó szigeteivel együtt, hanem olyanban, amelyben élő emberek esznek és isznak szilárd és kézzelfogható asztaloknál, olyan emberek, akikben meleg vér csörgedez és akik új törvények szerint kormányoznak egy szebb földet, amelyet Isten nekik ítél.

Tamás a kereszt botránja után minden egyébre inkább hajlandó volt, mint elhinni, csak úgy halomásból, a feltámadást. Úgy érezte, hogy sokkal durvábban csalatkozott első bizalmában, mintsem hogy most megbízhatnék azokban, akik testvérei voltak a csalódásban. És azoknak, akik lelken-dezve hozták neki a hírt, így vágott vissza:

— Hacsak nem látom az ő kezein a szegek lyuggatását és ujjamat a szegek helyére nem bocsátom, és kezemet az ő oldalába nem bocsátom, nem hiszem.

Hirtelenében azt mondta: hacsak nem látom. De azonnal észbe kap: a szem is csalhat és sokan tévútra jutottak már a látás révén. És gondolata a testi megbizonyosodásra, a nyers és kegyeletlen próbára siklik: hogy ujjait a szegek sebébe bocsássa; hogy kezét, egész kezét, a lándzsaverte sebébe bocsássa. Hogy úgy tegyen, mint a vak. aki nem ritkán kevésbé téved, mint azok, akiknek épek a szemeik.

Megtagadja a hitet, a lélek magasabbrendű látását; megtagadja végül a látást is. a test legistenibb érzékét- Csak a kezeiben bízik, a húsban, amely húshoz ér. Ez a kétszeres tagadása sötétségben hagyja, a vakság tántorgásában, mindaddig, míg a megtestesült Fény, utolsó szeretetteljes engedékenység gyanánt, vissza nem adja neki szeméi és szíve fényét.

De Tamást ez a felelete a világ leghíresebb em-

berei sorába emelte: mert Krisztusnak örökkévaló tulajdonsága, hogy örök hírt ad azoknak is, akik megbántották. A szellem valamennyi patópálja, valamennyi tucatkétkelő, a katedrák és az akadémiák szórszálhasogatói, az elfogultságokkal kitömött lagymatag hülyék, mind a gyanakvók, a szofisták, a cinikusok, a tudomány tetvei és a tudósok árnyékszékei végül valamennyi mécs, amely irigy a napra, valamennyi liba, amely görbe szemmel nézi a sólymok szárnyalását, védőszellemé iek és pártfogójának választotta Tamást, a Kettőst, Nem tudnak róla semmi mást, csak ennyit: ha nem tapint, nem hisz. Az ő szemükben ez a felelet az emberi ítélőképesség netovábbjának tűnik. Felőlük ugyan lehet akárki: láthat a sötétben hallhat a némaságban, beszélhet a magányosságban, élhet a halálban. Eldugult kobakjuk felfogóképessége nem ér odáig. Az ő területük az úgynevezett Valóság és erről nem térnek le. Valójában az aranyra fáj a foguk, amely oem csillapítja az éhséget, a földre, amelynek oly kicsiny zugát foglalják el, a dicsőségre amely oly rövidke zizzenés az örökkévalóság némaságában, a húsrá, amely majd sárrá fergesedik, és ama mágikus és lármás fölfedezésekre, amelyeik, miután rabszolgákká tették őket, meggyorsítják számukra a halál félelmetes fölfedezését. Ezek é& ezekhez hasonlók ama »valóságos« dolgok amelyekben Tamás hívei kéjelegnek. De ha valaha eszükbe jutna elolvasni azt, ami e felelet után történt, talán hajlandók volnának kételkedni abban i&, aki kételkedett a feltámadásban.

Nyolc nappal utóbb a tanítványok megint abban a házban voltak és Tamás is velük volt. Ezekben a napokban folyton azt remélte, hogy megadatik majd neki is meglátni a Feltámadottat, és néhányszor megremegett, mikor arra gondolt, hogy talán felelete volt az oka annak, hogy ő távol ma-

radt. De íme egyszerre megszólal a küszöbön egy hang:

— Békesség nektek!

Belép Jézus és Tamást keresi szemeivel. Az ő kedvéért jött, csupán az ő kedvéért, mert az a szeretet, amelyet ő magában hordoz, hatalmasabb minden bántalomnál. Én nevéen szólítja és odaáll mellé, szemtől-szembe, hogy jól lássa.

— Ereszd ide be ujjadat és lásd kezeimet. És hozd ide kezedet és bocsásd az én oldalamba és ne légy hitetlen, hanem hívő.

Tamás azonban nem hajt a szavára. És nem merte ujját a sebekbe bocsátani, sem kezét oldala nyílásába.

Csak ennyit mondott:

— Én Uram és én Istenem!

Ezekkel a szavakkal, amelyek egyszerű szokásos üdvözlésnek látszanak, Tamás bevallotta vereségét, amely szebb volt minden győzelemnél, és ettől fogva mindenestül Krisztusé lett. Mindeddig úgy tisztelte, mint a többieknél tökéletesebb embert, most elismeri Istenül, sőt a maga Istenéül.

Ekkor Jézus, hogy mindig újra belenyilalljon ennek a kételkedésének emléke, így felel neki:

— Mivelhogy láttál engem, hittél; boldogok, akik nem láttak és hittek I

És íme ezzel kihirdette a legutolsó, a legnagyobb boldogságot: Boldogok, akik nem láttak és mégis hisznek! Mert bármit mondanak is azok, akik a hullákban turkálnak, a valóságtól független értékű igazságok csak azok, amelyeket testi szem nem lát és amelyeket testi kezek nem tapinthatnak soha. Ezek az igazságok a magasból jönnek és közvetlenül hatolnak a lélekbe: akinek a lelke mindenfelől be van zárva, az nem tudja befogadni és csak azon a napon látja majd meg őket, amikor a teste, mind az öt gyanakvó kapusával egyetemben, olyan

lesz, mint valami gyűrött és elrongyolt ruha, amelyet odadoztak valami ágyra, és csak arra vár, hogy elássák a földbe, mint valami bűzös méhlepényt. Tamás Szent s mégsem tudott részesévé lenni ennek a Boldogságnak. Régi legenda beszéli, hogy keze mindhalálig vörös maradt a vértől. Rettentetes szimbólumának minden igazságával igaz legenda ez, ha meggondoljuk, hogy a hitetlenség is lehet egyik módja a gyilkosságnak. A világ tele van az efféle gyilkosokkal, akik a tulajdon lelkük meggyilkolásával kezdték.

A feltámadott eltaszítása

Az elsők, akik Jézus társaiul szegődtek első életében, most a végén megbizonyosodtak, hogy megkezdődött második és örök élete. A meggyilkolt, aki Nikodémus keneteibe és József halotti lepedőjébe burkoltan Embertestként szunnyadóit, két nap múltán Istenként támadott fel. De mennyi kétségeskedő makacskodás után törődtek csak bele az emberek abba, hogy elfogadják ennek a megmásíthatatlan visszatérésnek a valóságát!

Mégis Krisztus ellenségei, hogy elhárítsák az útból azt a túlságosan nagy követ, ami akadály a többi tagadásnak, éppen a meglepett és megzavarodott Tanítványokat vádolták meg azzal, hogy szándékosan vagy szándék nélkül, ők találták fel a Feltámadás mítoszát. Kaifás és társai szerint ők voltak azok, akik éj idején ellopták a testét, aztán elterjesztették a hírt, hogy a sír üres, hogy néhány szellebélelt misztikus annál könnyebben elhiggye, hogy Jézus feltámadott és hogy ekként módot adjanak a szélhámosoknak, hogy megátalkodottan megmaradjanak a halott szédelőgő nevében űzött szédelőgéseikben. És Máté

beszéli, hogy a zsidók — Kinek mi a szívéen, az a ujelvén! — jó pénzért néhány szavahihető tanút vásárolnak, hogy ezek szükség esetén vallják, hogy látták Simont és cimboráit, amint feltörték a sírboltot és vállaikon valami nagy fehér göngyöleget cipeltek ki belőle.

Azonban a modern ellenségek, mintegy némi elismerésül azok iránt, akik vérükkel alapították meg az elpusztíthatatlan Egyházat, vagy inkább mert mélységesen meg vannak győződve az első vértanúk lelki együgyűségéről, elvetették a halott-rablás gondolatát. Sem Simon, sem a többiek nem afféle fából voltak faragva, amiből a komédiásokat és a szemfényvesztőket készítik: sokkal több fufangnak kellett volna belegyúrva lennie ezeknek a szegény félrevezetett elbutítottaknak durva agyvelejébe. Egész mivoltunk szerint inkább becsapottak, mint csalók. De ha nem voltak szemfényvesztők, akkor bizonyosan gyengeelméjű áldozatai voltak a maguk rajongásának vagy a mások szélhámosságának.

A Tanítványokban, mondogatják ezek a minden érzékfelettitől irtózó fontoskodók, olyan erősen élt a reménység, hogy meglátják Jézust ígérete szerint feltámadni, és ez a feltámadás olyan szükséges és sürgős, volt a kereszt gyalázatának ellen-súlyozására, hogy ráfanyalodtak, szinte rákényszerültek hinni és hirdetni hamaros el következését. Ekkor, ennek a babonás várakozásnak hangulatában, elég volt egy hiszterika látomása, valami érzéki csalódás rabjának rémképe, valami rögeszme áldozatának a révülete, hogy a vigasztalhatatlan hátramaradottak kis körében elterjedjen a megjelenések híre. Egyesek közülük, mivel nem hitték, hogy a Mester megcsalta őket. könnyen hitelt adtak annak, aki azt állította, hogy látta őt halála után »s e rajongó képzelődés agyrémeinek folytonos is-

mételgetése révén végre odajutottak, hogy komolyan hittek bennük és a leghiszékenyebbekbe bele is ojtották ezt a hiedelmüket. Csak ily módon, a meggyilkolt állítólagos istenségének utólagos bizonyítása árán volt lehetséges együtt tartani követőit és megalakítani az egyetemes Egyház első állandó gyülekezetét.

Azonban ezek, abban az igyekezetükben, hogy a gyengeelméjűség vagy a csalás vádjával megintgassák az első keresztény nemzedék bizonyosságát, sok dolgról és sok lényeges dolgról feledkeznek meg.

Mindenekelőtt itt van Pál bizonyága. Saul, a Farizeus, Gamaliel iskolájába tartozott, és ha távolról is és ellenséges érzülettel is, tanúja lehetett Krisztus halálának és bizonyára ismerte első mestereinek az állítólagos feltámadásra vonatkozó felvetéseit. Azonban Pál, aki az Úr és Simon testvérének mondott Jakabnak szájából kapta a legeslegelső evangéliumot; Pál, akinek nagy volt a híre a Zsidók és a Pogányok minden egyházában, így írt első levelében a korintusiakhoz: »Krisztus meghalt a mi bűneinkért és eltemettetett és feltámadott harmadnapon, és megjelent Péternek és utóbb a Tizenegynek. Azután megjelent több mint ötszáz atyánkfíának egyszerre, kik közül sokan még élnek mindezideig, némelyek pedig meghaltak.« A korintusiakhoz írt levelet hitelesnek ismerik el a legfinnyásabb és leggyanakvóbb hamisítás-szimatolók is. A korintusiakhoz intézett első levelet semmi esetre sem írhatta 58 tavaszánál későbben, vagyis harminc és egynéhány évvel a keresztfeszítés után, tehát régibb a legrégebbi Evangéliumnál is. Sokan éltek még ebben az évben azok közül, akik Krisztust még életében ismerték, és ilyen nem egy volt, sem kettő, és könnyen ellentmondhattak volna és meghazudtolhatták volna az

Apostolt. Korintus Ázsia kapujában volt, rengeteg ázsiai lakott benne, állandó összeköttetésben volt Judeával, és Pál levelei nyilvános üzenetek voltak, amelyeket nyilvánosan felolvastak a gyülekezetekben, és másolatokat készítettek róluk, hogy elküldjék más egyházaknak is. Pál ünnepélyes és részletes tanúvallomása eljuthatott és bizonyosan el is jutott Jeruzsálembe, ahol Jézus ellenségeinek, akik részben még éltek, módjuk lett volna megcáfolni más tanúvallomásokkal. Pál sohasem merte volna leírni ezeket a szavakat, ha lehetségesnek tartott volna valami számbavehető cáfolatot. Tehát hogy az esemény helyétől ilyen kis távolságra nyilvánosan hangoztathatott valaki ilyen csodát, amely oly éles ellentétben van szemfüles ellenségei általános hitelveivel és érdekeivel, az a mellett szól, hogy a Feltámadás nem csupán néhány rajongó képzeletének szüleménye volt, hanem olyan bizonyosság, amelyet alig lehetett letagadni, viszont elég könnyen lehetett bizonyítani. Pál levelén kívül semmi más emlékünk nincs arról, hogy Krisztus megjelent az ötszáz hívőnek; de egy pillanatra sem gondolhatjuk, hogy Pál, a kezdő Kereszténység egyik legnagyobb és legtisztább lelke, csak úgy fejből találta volna ki, éppen ő, aki oly hosszú ideig üldözte azokat, akik hittek a feltámadás valóságában. Végtelenül valószínű, hogy Jézus megjelenése az ötszáznak Galileában történt, azon a hegyen, amelyről Máté beszél, és hogy az Apostol ismert néhányat azok közül, akik ott voltak abban az emlékezetes gyülekezetben.

De ez nem elég. Az Evangélisták, akik bizonyos összevisszaságban, de nagy jóhiszeműséggel szedegetik össze Jézus első híveinek emlékeit, bevallják, talán akarattalanul, hogy az Apostolok valójában nem várták a Feltámadást, sőt hogy csak nagynehezen fogadták el igaznak. Ha figyelmesen olvas-

suk a négy Történetíró, látjuk, hogy egy darabig folyton kételkednek, még a Feltámadott jelenlétében is. Mikor az Asszonyok vasárnap reggel futva jelentik a Tanítványoknak, hogy a sír üres és Jézus él, ezek rájuk fogják, hogy képzelődnek. Mikor később sokaknak megjelent Galileában, »némelyek látták őt és imádták, — mondja Máté — némelyek pedig kételkedőnek«. És midőn este, a vacsorázószobában megjelenik, vannak köztük olyanok is, akik a tulajdon szemeiknek sem tudnak hinni és ingadoznak mindaddig, míg nem látták enni. Tamás még azután is kételkedik, egészen addig a pillanatig, míg Urának teste ott nincs szemtől-szemben az ő testével.

Oly kevésbé várják, hogy megláthatják feltámadni, hogy megjelenésének első hatása a rémület. »Azt vélik vala, hogy lelket látnak.« Tehát nem olyan hiszékenyek és rászedhetők, mint amilyeneknek rágalmazóik festik őket. És oly távol esik tőlük az a gondolat, hogy megláthatják visszatérni elevenen az élők közé, hogy valahányszor látják, mindig másnak nézik. Mária Magdolna azt hiszi, hogy Arimatiai József kertésze; Kleofás és társai az egész úton nem bírják felismerni; Simon és a többiek, mikor a Tó partjára jön, »nem ismerték meg, hogy Jézus az«. Ha csakugyan várták volna, éppen őt, lelkük éber és hevülő vágyakozásában, vájjon megrémültek volna-e ennyire? Vájjon, éppen ellenkezőleg, nem ismeretek volna-e rá azon nyomban? Ha az Evangéliumot olvassuk, az a benyomásunk, hogy Krisztus barátai, akiknek eszükágában sem volt koholni az ő visszatérését, szinte csak a nyomasztó és külső kényszerűségből és csak sok tétovázás után ismerték el. Szóval pontosan az ellenkezője annak, amit be akarnának bizonyítani azok, akik azzal vádolják őket, hogy rászedették magukat és hogy csaltak.

De honnan ez az ingadozás? Hogy van az, hogy Jézus figyelmeztetései nem tudták kitépni ezekből a makacs és nehézkes lelkekből a régi zsidó irtózást a halhatatlanság gondolatától. A holtak feltámadásának hite hosszú századokon át teljesen idegen volt a Héberék ízig-vérig földhöztapadt gondolkodásmódjától. Alig néhány prófétánál, például Dánielnél és Ozeásnál, találjuk néhány gyér nyomát, de kifejezetten csak a Makka-beusok történetének egyik szakaszában tűnik fel. Krisztus idejében a népnek homályos sejtelme volt róla, mint valami távoli csodáról, ami szerves tartozéka az Apokalipsziseknek; de nem tartotta lehetségesnek az ítéletnap végű pusztulás előtt; a Sadduceusok kereken tagadták és a farizeusok elfogadták ugyan, de nem mint valami egyéni kiváltságot, hanem mint minden igazak távoli és általános kárpótlását. Midőn a babonás Antipas azt mondta Jézusról, hogy ő a feltámadott János, ezt erőteljes képes kifejezésként úgy értette, hogy az új próféta valóságos második János volt.

A zsidó nép oly mélységesen irtózott attól a gondolattól, hogy lehetségesnek tartsa a halál törvényeinek ilyen hihetetlen megrendítését, hogy bár a Feltámadott megjövendölte a maga Feltámadását, maguk a Tanítványok sem voltak képesek tapasztalatok és bizonyítékok nélkül elfogadni. Pedig látták feltámadni Krisztus hatalmas szavára a naini özvegy fiát, Jairus leányát, Márta és Mária bátyját: a három halottat, akiket Jézus feltámasztott, mert megesett a szíve az anya zokogásán, az apa zokogásán, a nővérek zokogásán. Azonban a Tizenkettőnek már szokása volt a félreértés és a feledékenység. Sokkal jobban rabjai voltak a test gondolatainak, hogysen vonakodás nélkül el tudták volna hinni ezt a nagyon is korai

győzelmét a halálon. De mikor egyszer gyökeret vert bennük a meggyőződés, bizonyosságuk olyan szilárd és hatalmas volt, hogy ezeknek az első nehezen szerzett tanúknak vetéséből szökkent szárba a Feltámadott hitében feltámadottaknak végzetlen aratása, amelyet a századok még mostanáig sem tudtak lekaszálni.

A Zsidók rágalmai, a hamis tanuk vádjai, a Tanítványok kétségeskedései, az engesztelhetetlen és gyáva ellenségek áskálódásai, Tamás korcs utódainak nyakatekert okoskodásai, a fő-eretnekek koholmányai, a Meggyalázott végleges halálában közvetlenül érdekelt finomkodó szellemek csúrás-csavarásai, a kótyagosok kibúvói és dadogásai, a magas- és alsóbbfokú kritika aknái és rajtaütései nem téphették ki millió és millió ember szívéből azt a bizonyosságot, hogy a Koponyák Hegyének keresztyéről levett test harmadnapon újra megjelent, hogy ne haljon meg többé soha. Krisztust választott népe Halálra adta abban a reményben, hogy végzett vele, de a Halál eltaszította őt, mint ahogy a Zsidók eltaszították, és az emberiség még nem zárta le számadását a Meggyilkolttal, aki azért jött vissza a sírboltból, hogy megmutassa oldalát, amelyben a római lándzsa örökre feltárta a Szívet, amely szereti azokat, akik őt gyűlölik.

A zsugorodottszívűek, akik nem akarnak hinni az ő első életében, az ő második életében, az ő örök életében, elvágják magukat a valódi élettől; attól az élettől, amely nemes ragaszkodás, odaadó szeretet, reménye a láthatatlannak, bizonyosság a rejtett dolgok felől. Szánandó elesettek ezek, akik élőknek tűnnek s akik épügy eltaszítják őt, mint a halál. Azok, akik még meleg és léleklző hullájuk terhét vonszolják a béketűró föld hátán, nevetnek a Feltámadáson. Ezek a Halottak, akik eltaszítják

az Életet, ki lesznek zárva a lelki újjászületésből, de az utolsó napon részük lesz a kikerülhetetlen és félelmetes feltámadásban.

Visszatérés a tengerre

Miután a Dráma a leghatalmasabb fájdalommal és a leghatalmasabb örömmel bezárult, mindenki visszatér hivatásához. A Fiú Atyjához, a Király Országába, a Fő Pap véráztatta medencéjéhez, a Kar a reménykedő némaságba, a Halászok Hálóiához.

Ezeket a vízben ázott, szélükön kirojtosodott, hatalmas terhek alatt kilyukadt, annyiszor kijavított, toldozott-foldozott, újracsomózott hálókat, amelyeket az emberek első halászhálói, vissza se néztek, úgy otthagytak Kapernaum partján, valaki alaposan rendbe hozta és félretette, az olyan ember bölcs előrelátásával, aki sohasem szakad el otthoni foglalatosságaitól, mert az álmok rövid-életűek és enni kell, míg tart az élet. Simon felesége, János és Jakab apja, Tamás testvére megőrizték a hálókat és a varsákat, mint afféle eszközöket, amelyekre szükség lehet, mintegy az eltávoztak emlékére, mintha valami hang azt eügmente volna az otthonmaradottaknak: Visszatérnek ők is. Az Ország szép, de ki tudja, mikor jön el, és a Tó ma is szép és teli van hallal. Szent a szentség, de nem csak lélekből éi az ember. És az asztalra feltálat hal sokkal kedvesebb az éhes embernek, mint a királyi szék, amelybe csak esztendő múltán ülhet bele. És az otthonülő bölcseségének, akik odatapadtak szülőházukhoz, mint a moha a sziklához, egyelőre igaza lett. A halászok visszatérnek. Az emberek halászhálói megint megjelentek Galileában és újra kezükbe vették a régi hálókat.

Éppen attól kapták erre a parancsot, aki magával vitte innen őket, hogy tanúi legyenek gyalázatának és dicsőségének. Nem feledték el és nem is tudják soha elfeledni; mindig róla beszéltek maguk között és mindazokkal, akik szívesen hallgatták őket. De a Visszatért azt mondotta: Találkoztunk Galileában. És ők megváltak a végzetes Judeától, ettől a dühös ringyótól, akin gyilkos szeretői uralkodtak, és visszaindultak a kedves és derűs tartományba, ahol erőszakkal kerítette őket hatalmába a lelkek szerető tolvaja. Bizony szépek voltak ezek a nedvességtől mállott vakolatú házikók, a frissen mosott ruha fehér lobogóival, és a zsenge fűvel, amely zöldjével felverte a falak tövét, és az asztalokkal, melyeket az öregek aszott keze sikált fényesre, és a kemencével, amely nyolcnaponként szikrát hányt kormos szájából. És szép volt a csendes tengermelléki falucska; szép a fekete és meztelen gyermekek gyűrűje, a piac síkjára merőlegesen tűző nap, a zsákok és kosarak a fél-szerek homályában, és a halbűz, amely friss tengeri széllel keverten elárasztotta minden hajnalon. De mindenekfelett szép volt a Tó; berill színével, tarkított folyékony türkiz tiszta reggeleken; sötétkék pala síkja felhős délutánokon; tejopálmédence jácintsávokkal és foltokkal barátságos alkonyatokon; fehércsíkos remegő árnyék csillagos éjszakákon; ezüstös és ábrándos árnyék holdvilágos éjeken. Ezen a Tavon, amely egy boldog és elveszett tartomány védelmező öblének tűnt, fedezték fel szemeik először a súlyos és szennyes földnél nemesebb víz és a tűznél barátságosabb fény szépségeit. A bárka, a vitorlák négyszögeivel, ütött-kopott padjaival, büszke és skarlátvörös kormányrúdjával, gyermekkoruk óta kedvesebb volt nekik, mint a másik ház, amely fehérre mázolt és mozdulatlan kocka gyanánt várta őket a

parton. Az unalom és a reménység végtelen órái, mikor a víz villódzását, a hálók rángását, az ég borulását lestek, töltötték meg egyszerű és szegényes életük javarészét.

Mindaddig a napig, míg egy szegényebb és hatalmas Úr magával nem szólította őket, természetfölötti és kockázatos munka napszamosai gyanánt. Ezek a szegény lelkek, megszokott világukból kiszakítva, minden erejükkel igyekeztek égni ebben a lángban, de az új élet összezúzta őket, mint ahogy megtapossák a szőlőfürtöket a taposókádban, mint ahogy összezúzzák az olajfabogyókat a sajtóban, hogy durva szíveikből a szeretet s az irgalom cseppjei buggyanjanak. De fel kellett magasodnia a Koponyák Hegyén a keresztnek, hogy igaz sírással sírhassanak; és hogy a Keresztrefeszített visszatérjen együtt enni velük a kenyeret, hogy újra átfűtse őket a reménység.

És visszatértek, átmentve azt a kevés emléket, amelynek mindazonáltal elégnek kellett lennie a világ megváltoztatására. De mielőtt elindultak volna a rájuk rótt munkára, várták, hogy viszontlátják azt, akit szerettek, azokon a helyeken, amelyeket szeretett. Visszatértek, de egészen másokká lettek, mint mikor útnak indultak, nyugtalanabbakká és lehangoltakká, szinte idegenekké, mintha a lótuszevők országából tértek volna meg és mintha valaha régen, tisztább szemekkel új földet láttak volna, amely széttéphetetlenül egybeforrt az éggel. De a hálók itt voltak felaggatva a falakon és a lehorgonyzott bárkák ott himbálództak a hullámverés lökéseiben. Az emberek Halászhajói, talán a szívük húzta őket, talán a szűkség, újból a tó Halászhajóivá kezdtek alakulni.

Krisztusnak hét tanítványa volt együtt egy este Kapernaum kikötőjében. Simon, ki Kőszálnak mondatik. Tamás, a Kettős, a Kánai Natá-

niel, Jakab, János és még kettő. Simon megszólalt:

—Halászni megyek.

—Mi is e!megyünk veled — felelték barátai. Beszálltak a bárkába és elindultak. De ezen az éjszakán nem fogtak semmit. Napkelte táján, egy kissé mogorván a hiábavaló éjszakázástól, a part felé eveztek. És mikor már egészen közel voltak, a víz partján a szürkületben felbukkant egy férfi alakja, aki mintha rájuk várt volna: »de nem ismerem meg a tanítványok, hogy Jézus az«:

— Fiaim, van-e valami enivalótok? — szólt rájuk az Ismeretlen.

Felelék neki: nincsen.

— Vessétek a hajónak jobbjára felé a hálót és találtok.

Hajtottak a szavára és a háló hamarosan úgy megtelt, hogy csak nagy ügyyel-bajjal tudták kihúzni. És valamennyien megremegtek, mert kitálaták, hogy ki az, aki rájuk vár.

— Az Úr az, — mondta János Simonnak.

Péter szó nélkül sebbel-lobbal magára öltötte köntösét, mert mezítelen volt, és a vízbe ugrott, hogy a többiek előtt érjen hozzá. A bárka körülbelül kétszáz könyöknyire volt a földtől és mind a heten néhány pillanat alatt ott voltak az Úr körül. És egyikük sem kérdezte: Ki vagy? mert felismerték.

Szénparázs volt a parton, amelyen halak sülték, s volt egy kendő teli kenyérrel. És Jézus így szólt:

— Jöjjetek ebédelni.

És utolsó ízben törte meg a kenyeret, kiosztotta nekik és ugyanazt tette a hallal is. Miután ettek, Jézus odafordult Simonhoz és a szegényszerencsétlen, aki mindedig hallgatott, elsápadt e tekintettől:

— Simon, Jónás fia, szeretsz-e engem jobban ezeknél?

Erre a kérdésre, amely sugárzott a gyengédségtől, de neki oly fájdalmas-kegyetlen volt, a Tagadó úgy érezte, hogy most máshol van, más szénparázs mellett, ahol mások kérdezték, és visszaemlékezett akkori feleletére és a halálba indulónak tekintetére és a maga olthatatlan zokogására amaz éjszakán. És nem mert szíve szerint válaszolni. Az ő ajkán hengegés és szemérmertlenség lett volna az »igen«, és a »nem« hazugság és szégyen.

— Úgy van, Uram, te tudod, hogy kedvellek.

Nem mondja, hogy »szeretlek«: a »szeretet« szót, amelyet annyiszor hangoztatott és aztán elárult, irtózik kimondani. »Kedvellek«: ez kissé tompítottabb és kevésbé kötelező. És nem is ő maga te*szi a vallomást, hanem: »te tudod«, te, aki mindent tudsz és a legelzártabb szívekbe is belátsz. Kedvellek: de nincs bátorsága hozzátenni a többiek füle hallatára: jobban valamennyinél. Krisztus így szól hozzá:

— Legeltesd az én bárányaimat.

És másodszor is megkérdezi:

— Simon, Jónás fia, szeretsz-e engem igazán?

És Péter zavarában nem talál más feleletet és ismétli:

— Uram, te tudod, hogy kedvellek.

Miért gyötörsz még mindig? Nem tudod-e, anélkül hogy mondanám, hogy kedvellek, hogy jobban szeretlek mint azelőtt, úgy, ahogy még sohasem szerettelek és hogy az életemet fogom adni, hogy meg ne tagadjam a te szeretetedet?

Ekkor monda Jézus:

— Legeltesd az én bárányaimat.

És harmadszor is szorongatja:

— Simon, Jónás fia, igazán kedvelsz-e engem?

Immár nem beszél szeretetről, csak azt akarja, hogy most harmadszorra, valamennyiük előtt, három új fogadkozás semmisítse meg a jeruzsálemi három tagadást. De Péter az ismételt gyötörtetésre nem tudja türtőztetni magát.

— Uram, — kiáltott fel szinte zokogva — te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged!

A szörnyű próba véget ért és Jézus folytatja:

— Legeltesd az én juhaimat. Bizony, bizony, mondom neked: mikor ifjabb voltál, felövezted magadat és jártál, ahol akartál; de midőn megöregszel, kiterjeszted kezeidet és más övez fel téged és oda visz, hová te nem akarsz.

A halálba, a keresztre, éppen olyanra, amilyenre engem fölszegeztek. Most tehát tudod, mit jelent szeretni engem. Az én szeretetem testvére a halálnak. Mert szerettelek titeket, megölték; irántam való szeretetetek miatt megölnék majd titeket. Gondold meg, Simon, Jónás fia, miféle szövetséget kötsz velem és milyen az a sors, amely reád vár. Immár nem leszek melletted, hogy fel-emeljelek, hogy megadjam neked a bocsánat békéjét a gyáva bukások után. Immár, halálom után, minden bukás és minden árulás ezerszerre súlyosabb lesz. Te számadással tartozol a bárányokért, amelyeket őrizetedre bízok, és fáradságos munkád végeztével két fadarab és négy szeg lesz a jutalmad, mint nekem, és az örök élet. Válassz: ez az utolsó alkalom, hogy választhatsz és ez a választás örökre szól és visszavonhatatlan és számadásra vonlak felőle, mint az Úr a Szolgát, akit helyetteséül hagyott. És most, hogy megtudtad és határozta, jöjj velem.

— Kövess engem!

Péter engedelmeskedik, de amint megfordul, látja utánuk jönni Jánost és megkérdezi:

— Uram, mi lesz vele?

— Ha úgy akarom, hogy ő így maradjon, míg eljövök, mi gondod rá? Te kövess engem.

Simoné az Elsőség és a Kínszenvedés; Jánosé a Halhatatlanság és a Várakozás. Ő lesz a második Eljövétel hírnöke, akit ugyanúgy hívnak, mint az első Eljövétel Előfutárját. A vég történetíróját üldözni fogják, magányos rab lesz, de túléli valamennyit és tulajdon szemeivel fogja meglátni a Jeruzsálem átkozott dombján rommá hányt kövek széthullását. Kék és zengő magányosságában, a tenger tündöklő fényében és végtelen éjszakájában látomásokban végigélvezi és végigszenvedi az utolsó Eljövétel eseményeit Péter követte Krisztust és keresztfeszített Krisztusért és Krisztus Helytartóinak örökkön élő dinasztiáját hagyta maga után; János azonban nem nyugodhatott el a halálban. Velünk vár, kortársaként minden nemzedéknek, hallgatagon, mint a Szeretet, örökkévalón, mint a Remény.

A felhő

Megint visszatértek Jeruzsálembe, otthagyták, és pedig örökre, hálóiakat: olyan út vándoraivá lettek, amiket csak vértócsák szakítanak meg.

Ahonnán az emberek dicsőségében, virágzó ágak árnyékában leszállott, ugyanott kell a közbeeső gyalázat és feltámadás után felmennie az ég dicsőségébe. A Feltámadás után negyven napig maradt az emberek között, ameddig a víz jelképes halála után kint maradt a Pusztában. Élete, ámbar teste olyannak látszott, mint a régi, annyira emberentúlivá magasztosult, hogy a testi és látzólagos világ határtalan átszellemülésének tűnt, hogy egészen lélekké váltan visszatérhetett az Atya Lelkébe, amelyből kivált, harminc egy-

néhány évvel azelőtt, hogy a sötétségbe burkolt földön nyílást vágjon a mennyek áradó kegyelme számára.

Nem élt együtt Apostolaival, mint annak idején, mert immár elszakadt az élők életétől, de nem egyszer megjelent összejöveteleiken, hogy megerősítse utolsó ígéreteit és talán, hogy a legarravalóbbra rábízza azokat a titkokat, amelyek nem voltak megírva semmi könyvben, hanem amelyeket tovább hagyományoztak az egész apostoli korszakon át és azon túl is, titok pecsétje alatt, és amelyek később részben Arcana Disciplina néven váltak ismeretessé.

Utoljára az Olajfák Hegyén látták, ahol halála előtt megjövendölte a Templom és a város Pusztulását és visszatérése jeleit, és ahol a Sátán, mielőtt még leverten menekült volna, izzadságban és vérben áztatta. Májusvégi este volt és a felhők ebben az aranyos órában, a nyugvó nap aranyában megaranyozott mennyei szigetek gyanánt, mintha a füledt földről szálltak volna az ég felé és közelieknek tüntek, mint óriási és illatos áldozatok gőzei. A mezőkön, melyek nyögve érlelték a kalászkok utolsó szemeit, a madarak már kezdtek fészkeikre röppenni és az estéli hűvösség, lágy fuvallataival, meg-megrázta az ágakat és félig érett gyümölcseiket. A távoli, még épségben álló városból füstös porfelleg szállt fel, amelyből ki-meredtek a Templom párkányai, tornyai és fehér bástyázatai.

És a Tanítványok még egyszer, újra, felvetik azt a kérdést, amellyel a kettős jövendölés estéjén, ugyanezen a helyen, Jézushoz fordultak. Most, hogy ígérete szerint visszatér, mire várjunk még?

— Uraim, vajjon ez időben állítod-e vissza Izrael országát?

Talán Isten Országáról akartak beszélni,

amely az ő gondolatukban, épúgy mint a prófé-tákéban, tökéletesen egy volt Izrael Országával, mert Júdeából kellett kiindulnia a föld isteni meg-újításának.

—Nem tartozik hozzátok — felelte Krisztus — tudni az időket vagy alkalmakat, melyeket az Atya önhatalmában rendelt el; hanem venni fog-játok erejét a felülről rátok jövő Szentléleknek és tanúim lesztek Jeruzsálemben s az egész Júdeá-ban és Szamariában és mind a föld végéig.

Ezután fölemelte kezét, hogy megáldja őket. Miközben rátekintettek, fölemelkedett a földről s mint a Színváltozás napján, tündöklő felhő bur-kolta be és tüntette el. De az ottmaradtak nem tudták levenni szemeiket az égről és a magasba szegezték őket, a döbbenettől mozdulatlanul, mi-dőn két fehér ruhás férfiú riasztotta fel őket:

—Galileai férfiak, mit állótok az égbe nézván¹? Ez a Jézus, ki fölvetetett tőletek az égbe, úgy jó majd el, amint láttátok őt az égbe menni.

Ekkor, miután csendesen imádkoztak, vissza-tértek Jeruzsálembé, mélabús öröm derűjében gondolva a következő napra: első napjára annak a munkának, amely immár majdnem kétezer éve tart s ma sincs befejezve. Immár egyedül vannak ők is, egyedül az ezerfejű ellenséggel szemben, amelynek Világ a neve. De az ég nincs már úgy elszakítva a földtől, mint Krisztus jövedele előtt. Jákob titokzatos létrája immár nem egy magá-nyos ember álma, hanem le van tűzve a földbe, abba az országba, amelyet járnak, és van odafenn Közbenjárójuk, aki nem feledkezik meg az örökké-valóságra kiválasztott kérészéletűekről, akik egy darab ideig barátai voltak. »Én veletek vagyok mindennap világ végezetéig«: ez volt egyik utolsó és legnagyobb ígérete. Felment a mennybe, de a menny már nemcsak az a pusztá domborúság, ame-

ilyen gyors egymásutánban és tolongva, mint a birodalmak, tűnnek fel és tűnnek le a vihar fellegei és ragyognak némán, mint szentek lelkei a csillagok. Az Ember Fia, aki felment a hegyekre, hogy közelebb legyen a mennyhez, aki csupa fényesség volt a menny fényességében, aki a földről felemelkedetten halt meg a menny elsötétülésében és visszatért, hogy az est varázsában szálljon fel a mennybe, és vissza fog térni egy napon az ég felhőiben, az Ember Fia még mindig közöttünk van, itt van a világban, amelyet meg akart szabadítani, vigyázza szavainkat, ha vájjon valóban lelkünk mélyéből törnek-e fel, vigyázza könnyeinket, ha vájjon valóban a szív véérének könnyei voltak-e, mielőtt a szemek sós könnyeivé keseredtek, itt van közöttünk láthatatlan és jószágos vendég gyanánt, aki nem hagy el bennünket többé soha, mert a föld az ő akaratából mintegy előlege a Mennyek Országának és mind a mai naptól fogva része a mennynek. Mindnyájunk durva dajkáját, ezt a gömböt, amely csak pont a végtelenben s mégis a végtelenség reménységét rejti, Krisztus magához ölelte örök tulajdona gyanánt és ma szorosabban hozzánk van láncolva, mint akkor, mikor a mi mezőink kenyerét ette. Egyetlen isteni Ígéret sem évülhet el: a májusi felhő minden cseppje, mely őt beburkolta, most is itt van idelent és mi minden áldott nap amaz ég felé emeljük fáradt és halandó szemeinket, amelyből majd egykor leszáll dicsőségének rettentő ragyogásában.

Könyörgés Krisztushoz

Most is, minden áldott nap, közöttünk vagy.
És velünk maradsz mindörökre.

Itt élsz közöttünk, mellettünk, a földön, mely

a tiéd és a miénk, ezen a földön, amely gyermekkorodban a gyermekek közé ölelt s a keresztfeszítés során a latrok közé iktatott; élsz az élőkkel, az élők földjén, amelyet szépnek éreztél, és szeretsz, élsz nem-emberi életet az emberek földjén, láthatatlanul talán azok előtt is, akik keresnek, talán valami Szegény képében, aki két kezével keresi kenyerét, mindenkitől észrevétlenül.

De most eljött az idő, amelyben mindnyájunknak meg kell mutatkoznod és döntő és kényszerítő erejű jelt kell adnod ennek a nemzedéknek. Jézus, te látod a mi nyomorúságunkat; te látod, mily véghetetlenül nagy a mi nyomorúságunk; neked ismerned kell, mily túrhetetlen a mi szükségünk, mily kemény és igaz a mi szorongattatásunk, a mi Ínségünk, a mi kétségbeesésünk; te tudod, mennyire rászorultunk a te közbelépésedre, mennyire nem tudjuk tovább nélkülözni visszatérésedet.

Akármilyen pillanatnyi lenne is ez a visszatérés, csak valami hirtelen megjelenés, amelyet nyomon követne a hirtelen eltűnés, csak egyetlenegy felbukkanás, csak éppen érkezés és visszatérés, egyetlen szó, mikor ideérsz, egyetlen szó, mikor eltávozol, egyetlenegy jel, egyetlenegy hír, egy villanás az égen, egyetlen fénysugár az éjszakában, a menny megtárusulása, tündöklés az éjben — örökkévalóságod egyetlen órája, minden hallgatásod fejében egyetlen szavad.

Szükségünk van rád, csak reád, senki másra. Csak te, aki szeretsz minket, csak te érezheted mindnyájunk iránt, akik szenvedünk, azt a szánsalmat, amelyet mindegyikünk érez önmaga iránt. Csak te magad érezheted, hogy milyen nagy, milyen mérhetetlenül nagy szükség van rád ebben a világban, a világnak ebben az órájában. Senki más, senki ama milliók közül, akik élnek, senki

azok közül, akik szunnyadoznak a dicsőség sarában, senki sem tudja megadni nekünk, Ínségeseknek, kegyetlen nyomorúságba, minden nyomorúságok legszörnyűbbikébe, a lélek nyomorúságába süllyedetteknek, azt a jót, ami üdvözít. Mindenkinek szüksége van rád, azoknak is, akik nem tudják, és akik nem tudják, azoknak még inkább, mint azoknak, akik tudják. Az éhes azt képzei, hogy kenyér után kell járnia, pedig rád éhezik; a szomjas azt hiszi, hogy vízre volna szüksége, pedig rád szomjazik; a beteg úgy érzi, hogy az egészségért epekedik, pedig az ő baja az, hogy távol vagy tőle. Aki a szépséget keresi a világban, az tudtán kívül is téged keres, aki magad vagy a teljes-tökéletes szépség; aki gondolataiban az igazságot kergeti, akarattalanul is téged kíván, aki az egyetlen megtudni érdemes igazság vagy; és aki a békéért töri magát, téged keres, az egyetlen békeséget, amelyben a legzaklatottabb szívek is megnyugvást találhatnak. Téged hívnak ők, anélkül hogy tudnák, hogy téged hívnak, és az ő kiáltásuk kimondhatatlanul fájdalmasabb, mint a miénk.

Mi nem hívságból kiáltunk hozzád, hogy talán megláthatunk, mint ahogy láttak a Galileaiak és a Zsidók, nem azért a gyönyörűségért, hogy egyszer a szemeidbe nézhessünk, nem esztelen elbizakodottságból, hogy talán esdeklésünkkel meglágyíthatunk. Mi nem kívánjuk ünnepélyes eljöveteledet az egek dicsőségében, sem a Színváltás tündöklését, sem az angyalok harsonáit, sem az utolsó Eljövetel egész felséges szertartását. Fékezhetetlen vakmerőségünkben, te tudod, mennyi az alázatosság! Mi csak téged akarunk, a te személyedet, a te szegény átszúrt és sebekkel borított testedet, szegény mesteremberre valló szegényes köntösében; azokat a szemeket akarjuk látni, amelyek át-

hatolnak a kebel falán és a szív húsán, és gyógyítanak, mikor haragosan belénk vágnak, és megvóreznek, mikor szelíden ránk simulnak. És hallani akarjuk a hangodat, amely megriasztja a gonosz lelkeket, bármily szelíd, és elbűvöli a kisdedeket, bármily hatalmas.

Te tudod, mily nagy szükség van, éppen ebben az időben, a te tekintetedre és a te szavadra. Te jól tudod, hogy egyetlen pillantásodnak hatalma van kiforgatni és átalakítani lelkeinket, hogy a te hangod kiránthat bennünket véghetetlen nyomorúságunk porából; te jobban tudod nálunk, megmérhetetlenül jobban, hogy megjelenésed égető és halaszthatatlan ebben a korban, amely nem ismer téged.

Először azért jöttél, hogy üdvözíts; azért születted, hogy üdvözíts; azért szólottál, hogy üdvözíts; keresztre feszítettted magad, hogy üdvözíts: a te mesterséged, a te munkád, a te küldetésed, a te életed az üdvözítés. És nekünk, ma, ezekben a szürke és gonosz napokban, ezekben az években, amelyek a borzalom és a szenvedés összesűrűsödése, elviselhetetlen felfokozódása, nekünk szükségünk van, halogatás nélkül, az üdvösségre.

Ha irigy és rideg Isten volnál, haragtartó Isten, bosszúálló Isten, csupán csak igazságos Isten, akkor nem hallgatnád meg könyörgésünket. Mert mindazt a rosszat, amit az emberek elkövethettek ellened, halálod után is, és halálod után még inkább, mint életedben, elkövették ellened; mi mindnyájan, az is, aki a többiekkel együtt szól hozzád, mi mindnyájan elkövettük. Millió és millió Júdás megcsókolt, miután eladott, és pedig nemcsak harminc ezüstpénzért s nem is csak egyszer; farizeusok légiói, Kaifások seregei ítélték gonosztevőnek, aki méltó az átszegezésre; és gondolatban és akaratukban milliószer és milliószer keresztre feszítették;

mocskos megtántorodottak örök csőcseléke szennyezte arcodat nyálával és ütéseivel; és a csatlósok, a szolgák, az ajtónállók, a pénz és a hatalom pimasz bitorlóinak fegyveres csürhéi megkorbácsolták vállaidat s felvérezték homlokodat; és ezer meg ezer, feketébe vagy bíborba öltözött, frissen fürdött, kenőcsöktől illatos, simára fésült és borotvált Pilátus ezerszer meg ezerszer odadobott a hóhéroknak, miután előbb elismerte ártatlanságodat; és megszámlálhatatlan bőfögő és borszagú száj követelte megszámlálhatatlan alkalommal, hogy bocsássák szabadon a lázadó bitangokat, a megtört bűnösöket, a nyilvánvaló gyilkosokat, csak azért, hogy téged számtalanszor újra felhurcoljanak a Golgotára és a keresztfára szegezzenek rettegés-kovácsolta és gyűlölet-edzetté vasszegekkel.

Te azonban mindig és mindent megbocsátottál. Te, aki közöttünk éltél, te tudod, milyen a mi nyomorúságos természetünk legmélye. Csupa ringyrongy folt vagyunk, csupa korcsszülött, csupa hallékony s mulandó falevél, tulajdon magunk hóhérai, átkos-kivetett szörnyszülöttek, akik fetrengünk a bűnben, akár csak a szennyében bepólyált csecsemő, az okádékában fetrengő részeg, a vérben elterült áldozat, a genyében heverő bélpoklos. Elutasítottunk magunktól, mert túlságosan tiszta voltál nekünk, halálra ítéltünk, mert ítélete voltál az életünknek. Te magad mondtad ama napokban: »Állottam e világnak közepette és a testben kinyilatkoztattam magamat önekik; és találtam valamennyit részegesnek és senkit sem találtam közöttük szomjazónak, és az én lelkem szenved az emberek fiaiért, mivelhogy vakok az ő szíveikben.« Minden nemzedék olyan, mint az, amely téged megfeszített, és bárminő alakban jössz is, valamennyien eltaszítanak maguktól. »Hasonlók — te mondtad — a piacon ülő gyermekekhez, kik társaiknak kiál-

tanak, mondván: Sípoltunk nektek és nem táncoltatok; siránkoztunk és nem sírtatok.« Így cselekedtünk mink, idestova hatvan emberöltőn keresztül.

Most azonban elérkezett az az idő, amikor az emberek részegebbek, mint azelőtt, de egyúttal szomjasabbak is. Soha még úgy nem éreztük valami természetfölötti üdvözítés emésztő szomjúságát, mint ebben a korban. Amennyire emlékezetünk elér, soha még nem volt kor, amelyben kivetettségünk ilyen kivetett, sóvárgásunk ilyen sóvárgó lett volna. A föld nem egyéb, mint a nap jóvoltából megvilágított Pokol. De az emberek elmerültek a könnyel hígított ganéj olvadt szurokjában, amelyből néha-néha felbukkannak, tébolyultan és eltorzultan, hogy bele vessék magukat a vér forró bíborába, abban a reményben, hogy megtisztálkodhatnak. Csak alig evickéltek ki az egyik ilyen szörnyű fürdőből, máris visszabuktak, a rettentő megtizedelős után, közös trágyájuk sarába. A háborúkat nyomon követték a ragályok; a ragályokat a földindulások; rothadó hullák beláthatatlan tömegei — annyi, hogy egész országot egyszerre lehetne benépesíteni velük — nyújtódnak a férges föld vékony kérge alatt, s ha együtt volnának, sok-sok tartomány területét beborítanák. És mégis, mintha ez a rengeteg halott csak első részlete volna az egyetemes pusztulásnak, mégis egyre tovább gyilkolnak és gyilkoltatnak. A gazdag nemzetek éhínségre kárhoztatják a szegény nemzeteket; a forradalmárok lemészárolják tegnapi uraikat; az urak zsoldosaikkal lemészároltatják a lázadókat; új diktátorok hasznukra fordítják minden rendszer és minden uralom bomladozását és egész nemzeteket taszítanak éhínségbe, pusztulásba, összeomlásba.

A minden emberben önmaga iránt, minden kasztban tulajdon maga iránt, minden népben

csupán csak önmaga iránt élő állati önszeretet még elvakultabb és határtalanabb amaz évek múltával, amelyekben a gyűlölet tűzzel, füsttel, sírokkal és csontvázakkal borította el a földet. Az önszeretet, az egyetemes és közös pusztulás után, megszászorozta a gyűlöletet: a kicsinyek gyűlöletét a nagyok iránt, a kielégültekét a nyugtalanok iránt; az urakká cseperedett szolgákét a szolgákká süllyedt urak iránt, a feltörő osztályokét a hanyatló osztályok iránt, a vezető fajokét a vazallus-fajok iránt, a leigázott népekét a leigázó népek iránt. A bőség telhetetlen vágya kitermelte a szükségesnek a hiányát; a gyönyörök csiklandó éhsége a gyötrelmek maró kínjait; a szabadság örülete a bilincsek súlyosodását.

Az utóbbi években az emberi nem, amely már úgyis százféle láz delíriumában vergődött, megtébolyodott. Az egész világ zuhanó romok dübörgésétől mennydörög; az oszlopokat eltemette a törmelék; maguk a hegyek is törmelékek lavináját zúdítják le csúcsaikról, hogy az egész föld rosszindulatú lapos síksággá változzék. Még azok az emberek is, akik tudatlanságuk békéjében érintetlenek maradtak, még azok is kitepték magukat a paraszti rögből, hogy összetörlődjanak a városok örült kavargásában, hogy ott beszennyezzék magukat és szenvedjenek.

Mindenütt káosz gomolyog, reménytelen zűrzavar, nyüzsgés, amely megfertőzi a fülledt levegőt, mindennel, de főképpen a tulajdon elégedetlenségével elégedetlen nyugtalanság. Az emberek minden mérgek sötét mámorában önmagukat emésztik, abban a sóvárgásban, hogy tönkretegyék testvéreiket a szenvedésben, és hogy megszabaduljanak ettől a gyalázatos szenvedélyüktől, minden útonmódon keresik a halált. A révületbe s kéjbe ringató kotyvalékok, a romboló és ki nem elégítő gyönyö-

rök, az alkohol, a játékok, a fegyverek napról-napra ezrével ragadják el az életbenmaradottakat a kényszerű megtizedeltetés elől.

Négy álló éven át vér szennyezte a világot, hogy eldöntsék: kinek legyen a legtágasabb szérúje és a legduzzadtabb ersénye. Mammon szolgálói Calibant egymással farkasszemet néző, végükérhetetlen árkokba hajszolták, hogy tetézzék a maguk gazdagságát s koldusbotra juttassák ellenségeiket. Csakhogy ez a szörnyű kísérlet nem vált javára senkinek. Mind szegényebbek, mint azelőtt, mind éhezőbbek, mint azelőtt, mindenki odasereglett az Üzlet-Isten agyaglábai elé, hogy feláldozza neki a maga békességét s a mások életét. Az isteni Üzlet és a szentséges Pénz uralkodik — még inkább, mint a múltban — a démonoktól megszállott embereken. Akinek kevese van, sokat akar; akinek sokja van, többet akar; aki megszerezte már a legtöbbet, mindent akar. Mivel hozzászoktak a falánk esztendő tékozlásához, a mértékletesek torkosakká váltak, a gyámoltalanok ügyesekké lettek, a tisztességesek rablásra vetemedtek, a legbecsületesebbek üzérkedésre. Kereskedelem címén uzsorát és zsebelést űznek; a nagyipar lobogója alatt sokak kárára néhányan kalózkodnak. Csalók és sikkasztok őrzik az állam pénzét és minden oligarchiának alapelveként szerepel a zsarolás. A tolvajok, miután már csak ők lettek az igazság őrei, az egyetemes rablásban immár még a tolvajokat sem kímélik. A gazdagok fitogtatása mindenkiben meggyőződéssé érlelte, hogy a földön, amelyet végre is elszakítottak a mennytől, semmi más nem számít, csak az arany és amit aranyon meg lehet venni és el lehet tékozolni.

Ezen a fertőzött szemétdombon minden hit meghal és bomlásnak indul. A világ csak egyetlen val-

lást gyakorol, azt, amely Wotan, Mammon és Priapus felséges háromságát vallja: az Erőt, amelynek szimbóluma a Kard és temploma a Kaszárnya; a Gazdagságot, amelynek szimbóluma az Arany és temploma a Börze; a Testet, amelynek szimbóluma a Phallus és temploma a Bordélyház; Ez az uralkodó vallás a földön, amelyet ha szavakkal nem is mindig, de tettekkel minden ember buzgón gyakorol. A régi család szétmorzsolódik; a házasságot szétroncsolta a házasságtörés és a bigámia; a gyermekáldás sokak szemében átok s ezerféle huncutságokkal és mesterséges elvetélésekkel menekülnek előle; a bujálkodás túlteng a törvényes szerelmeken; a természetellenes kéjlegéseknek megvannak a maguk magasztaléi s a maguk kéjtanyái; a nyilvános és titkos kéjnök kimerült és szifiliszes férfiak beláthatatlan seregén uralkodnak.

Nincsenek immár Monarchiák és nincsenek Köztársaságok sem. Minden rend csupán látszat és cifraság. A szellemben és végső célokban két-egytévér Plutokrácia és Demagógia a megfizetett Középszerüségtől gyalázatosan kiszolgált lázadó hordák uralmáért viaskodik egymással. És közben a Piszokrácia, ez a kézzelfogható és letagadhatatlan valóság, a két küzdő feje fölött a Magasságot az Alaesonyság, a Minőséget a Mennyiség, a Szellemet a Sár alá teperte.

Jézus Krisztus, te tudod mindezeket, és látod hogy megint érkezett az idők teljessége és hogy ez a lázban vergődő és elállatiasodott világ nem érdemel egyebet, mint hogy Tűzözönnel bűnhődjék vagy a te közbelépéseddel megváltassék. Csupán a te Egyházad, az az Egyház, amelyet te alapítottál Péter Kősziklájára, az egyetlen, amely megérdemli az Egyház nevet, az egyetlen és egyetemes Egyház, amelynek hangja Rómából harsog a te Helytartód csalhatatlan szavaiban, csupán ez az Egyház me-

fed még ki a világ dühöngő és iszapos tengeréből, megizmosodva a támadásokban, megnagyobbodva a szakadásokban, megifjodva a századok során. De te, aki őt szellemeddel gyámolítottad, tudod, hogy még azok közül is, akik benne születtek, mennyien, de mennyien élnek az ő törvényén kívül.

Te mondtad egyszer: »Ha valaki egyedül van, én vele vagyok. Hengerítsd el a követ és ott találsz engemet, hasítsd meg a fát és én ott vagyok^ De ahhoz, hogy felfedezzünk téged a kőben és a fában, szükséges az akarat keresni téged, a képesség meglátni téged. És ma a legtöbb ember nem akar, nem tud megtalálni téged. Ha nem érezted velük kezedet a fejükön és hangodat a szívében, továbbra is csak önmagukat fogják keresni, s nem találják meg önmagukat, mert senki sem bírja önmagát, ha nem bír téged. Kérünk tehát, Krisztus, mi, a tagadók, a bűnösök, a rosszkor születettek, mi, akik még rád is gondolunk, és törjük magunkat, hogy veled éljünk, de mindig-mindig nagyon távol vagyunk tőled, mi, az utolsók, a kétségbeesettek, messzi vándorlások és romlások hajótöröttjei, mi könyörgünk: térj vissza még egyszer az emberek közé, akik megöltek, az emberek közé, akik szüntelenül meg akarnak ölni, térj vissza, hogy megadd mindnyájunknak, sötétben bujkáló gyilkosoknak, az igazi élet fényességét.

Feltámadásod után nem egyszer megjelentél az élőknek. Azoknak, akik azt hitték, hogy gyűlölnék, azoknak, akik akkor is szerettek volna, ha nem lettél volna Isten fia, megmutattad arcodat és hangodon szólottál hozzájuk. Láttak és hallottak téged a sziklák közt s a sivatagokban rejtőzködő remetéik, a szerzetesek a zárdák hosszú éjszakáiban, a szentek fenn a hegyekben, s attól a naptól fogva csak azt az egy kegyelmet kérték, hogy meghaljanak, hogy veled egyesülhessenek. Te voltál a fény

s a szózat Pál útjában, tűz és vér voltál Ferenc barlangjában, tomboló és tökéletes szerelem Katalin és Teréz cellájában, Ha visszatértél egynek-egynek a kedvéért, miért nem térsz vissza, csak egyszer, mindenkiért? Ha ők, szenvedélyes reménységük jogán, megérdemelték, hogy lássanak, mi kétségbeesett elhagyatottságunk jogára hivatkozhatunk. Ezek a lelkek az ártatlanság hatalmával idéztek magukhoz; a mi lelkünk gyengeségünk és hitvánságunk mélységéből kiált fel hozzád. Ha kielégítetted a Szentek elragadtatását, mért ne sietnél elő a Kárhozottak zokogására? Nem te mondtad-e, hogy a betegekért jöttél, nem pedig az egészségesekért, azért, aki elveszett, nem pedig azokért, akik megmaradtak? És íme te látod, hogy minden ember fertőzött és lázban vergődik, és hogy miközben önmagunkat kerestük, mindegyikünk eltévedt és elvesztett tégedet. Sohasem volt még olyan nagy szükség a te Üzenetedre, mint ma, és soha még úgy meg nem feledkeztek róla s meg nem vetették, mint ma. A Sátán Országáa tökéletes kiteljesedéséhez érkezett, és az üdvösség, amit tapogatódzva mindnyájan keresnek, nem lehet másutt, csak a te Országodban.

A nagy kísérlet vége felé jár. Az emberek azzal, hogy eltávolodtak az Evangéliumtól, a pusztulás és a halál karjaiba hanyatlottak. Nem egy ígélet s nem egy fenyegetés beteljesedett. Kétségbeesésünkben immár nincs egyebünk, mint a reménység, hogy visszatérsz. Ha nem jössz felébreszteni a poklunk bűzhödt iszapjában gunnyasztó alvókat, az annak a jele, hogy a bűnhődést árulásunkhoz képest még mindig nagyon is rövidnek és könnyűnek ítéled és hogy törvényeidnek rendjén nem akarsz változtatni. És legyen meg a te akaratod, most és mindenkor, a mennyben és a földön.

De mi, az Utolsók, mi várunk téged, Téged fo-

gunk várni minden áldott nap, bármily méltatlanok vagyunk is rá, bármennyi lehetetlenség tornyosul is élénk. És minden szeretet, amit ki tudunk facsarni kiégett szíveinkből, érted fog égni, Keresztrefeszített, ki meggyötörtéted a mi szeretetünkért s aki most minket gyötörsz engesztelhetetlen szereteted minden hatalmával.

VÉGE.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
<i>A »Storia di Cristo« szer- zőjéről ... ..</i>	111	Isten országa	96
<i>A szerző az olvasóhoz ...</i>	3	Kupernaum	101
<i>Az istálló ... ..</i>	29	Szegény emberek	105
<i>Az ökör és a számár ...</i>	31	Az első négy	111
<i>A pásztorok ... ..</i>	43	A hegy	115
<i>A három mágus ... ..</i>	37	Boldogok a szegények ...	117
<i>Octavianus ... ..</i>	36	Azok, akik sírnak	120
<i>Nagy Heródes ... ..</i>	38	A felforgató	126
<i>Az ártatlanok ... ..</i>	40	Mondatott	132
<i>Az egyiptomi száműzetés</i>	42	Én pedig mondom nektek	136
<i>Az elveszett, akit meg- találtak ... ..</i>	44	Ne álljatok ellent	142
<i>Az asztalos ... ..</i>	48	Antinatura	147
<i>Atyaság ... ..</i>	51	Mielőtt a szeretet jött ...	152
<i>A szabad természet ... ..</i>	54	Achilles és Priamos ...	160
<i>Az ó-szövetség ... ..</i>	56	Szeressetek	165
<i>A próféták ... ..</i>	63	Az utolsó próba	170
<i>Az, aki jönni fog ... ..</i>	67	Mi Atyánk	174
<i>A tűz prófétája ... ..</i>	73	Csodák	178
<i>Az első híradás ... ..</i>	75	A vakok látnak	182
<i>Ünnep előtt ... ..</i>	78	Felelet Jánosnak	185
<i>A keresztség ... ..</i>	81	Talita kúmi	189
<i>A puszta ... ..</i>	83	Lázár felébresztése	191
<i>Az ellenség ... ..</i>	86	A kánai menyegző	194
<i>A visszatérés ... ..</i>	93	A megátkozott fügefa ...	198
		Kenyerek és halak	200
		Nem rejtély: Költő	204

	Oldal		Oldal
A kovász	207	Kő kövön	349
A lakoma	210	Juhok és bakok	351
A szoros kapu	214	El nem múltó igék	358
A tékozló fiú	219	Judaea capta	365
Példabeszédek a bűnről	232	Parusia	368
A tizenkettő	239	A kellemetlen ember ...	371
Simon, a Kőszál	245	Kaifás elve	375
A mennydörgés flai	249	Júdás misztériuma	378
A többiek	252	A korsós ember	387
Báránnyak, kígyók és ga-		A lábmosás	393
lambok	256	Vegyétek és egyétek ...	395
Mondjátok el fényes nap-		Bor és vér	401
pal	260	Abba, Atyám	406
Mammon	263	Izzadság és vér	411
Add el mindenedet	269	A sötétség órája	416
A gonosz lélek ganaja	274	Hanan	419
A nemzetek királyai	278	A kakas-szó	422
Kard és tűz	282	A megszaggatott ruha ...	426
Egy test	287	A befödözött arc	432
Apák és fiak	291	Pontius Pilátus	436
Kisdedek	296	Mi az igazság?	440
Márta és Mária	300	Claudia Procula	446
Homokba írt szavak	304	A fehér palást	449
A bűnös nő	306	Veszítsd el ezt!	452
A második keresztség ...	310	Bar Rabban	456
Igen szeretett	312	A megkoronázott király	460
Ki vagyok?	317	A kézmosás	463
Te vagy a Krisztus!	320	A Parascève	469
Napfény és hócsillogás	324	Cirenei Simon	472
Sokat kell szenvednem	327	A bolygó zsidó	476
Maran Atha — A mi		A zöldellő fa	479
Urunk jó	331	Bocsáss meg nekik	482
Latrok barlangja	335	Négy szeg	486
Az ízlet az Isten	339	Dismas	491
A sírok viperei	341	A sötétség	496
Kain unokái	345	Lamma Szabaktáni	501

	Oldal		Oldal
A láthatatlan kereszt...	506	Van-e valami ennivaló-	
Víz és vér	511	tok?	534
Kenetek a sírban	515	Tamás, a Kettős	537
A holtak megszabadí-		A feltámadotteltasítása	542
tása	518	Visszatérés a tengerre	549
Nincs itt	523	A felhő	555
Emmaus	527	Könyörgés Krisztushoz	558